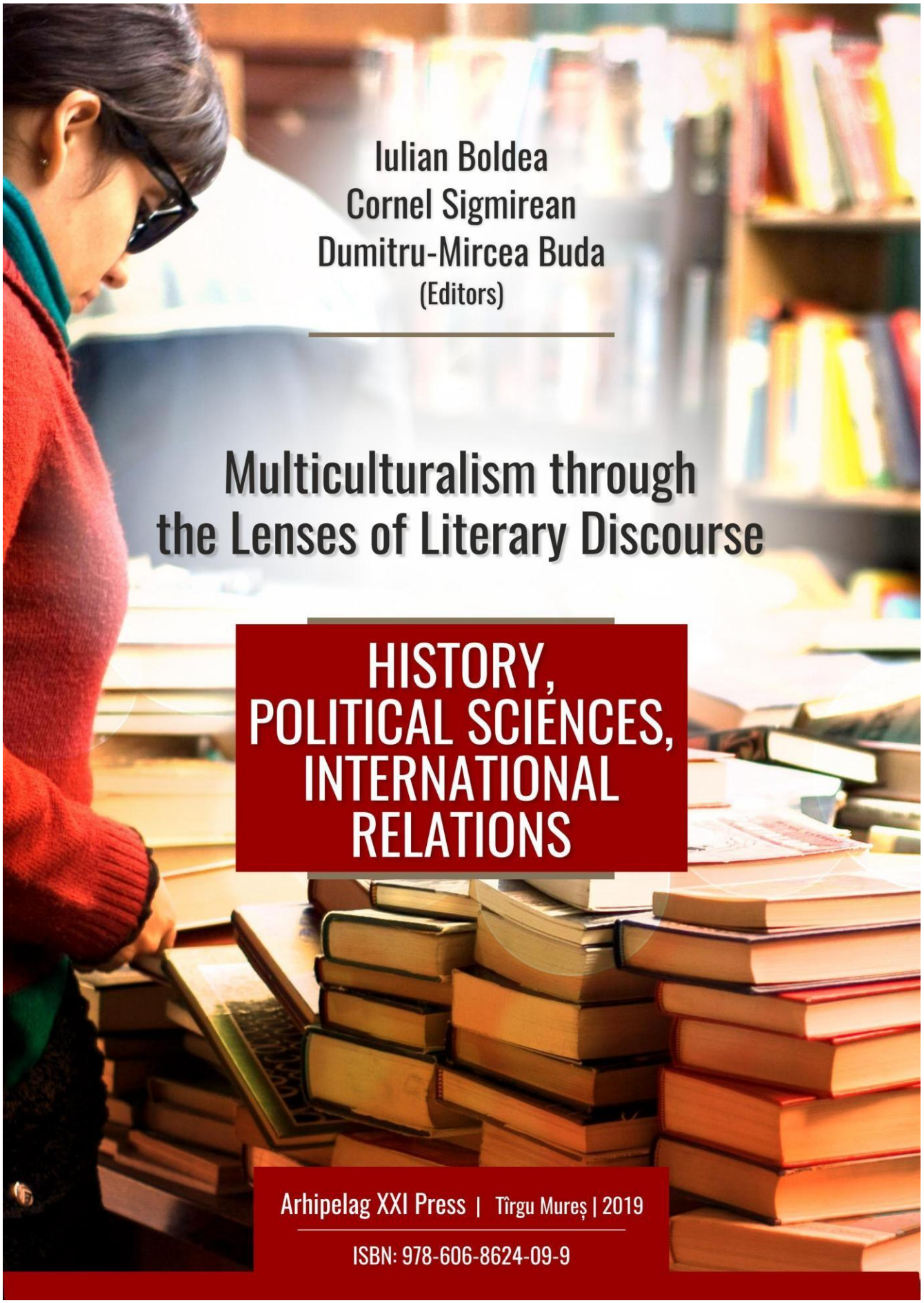

Iulian Boldea
Cornel Sigmirean
Dumitru-Mircea Buda
(Editors)

Multiculturalism through the Lenses of Literary Discourse

HISTORY, POLITICAL SCIENCES, INTERNATIONAL RELATIONS

Arhipelag XXI Press | Tîrgu Mureș | 2019

ISBN: 978-606-8624-09-9

MULTICULTURALISM THROUGH THE LENSES OF LITERARY DISCOURSE
Section: History, Political Sciences, International Relations

Date: 7-8 December 2019

Location: „DIMITRIE CANTEMIR" University, Tîrgu Mureș

ISBN: 978-606-8624-09-9

Edited by:
The Alpha Institute for Multicultural Studies
Moldovei Street, 8
540522, Tîrgu Mureș, România
Tel./fax: +40-744-511546
Email: iulian.boldea@gmail.com
Published by:
"Arhipelag XXI" Press, Tîrgu Mureş, 2019
Tîrgu Mureş, România
Email: tehnoredactare.ldmd@gmail.com

Contents

RELIGIOUS DEVELOPMENTS AND THE STATUS OF MINORITY LANGUAGE EDUCATION IN CONTEMPORARY UKRAINE

Nicolae Iuga

Prof., PhD, "Vasile Goldiș" University of Arad 9

INTERPRETIVE ANTHROPOLOGY STUDIES OF PAINTING AND HERMENEUTICS IN ARSENIE BOCA'S ICONOGRAPHY

Ștefan Lucian Mureșanu 21

Prof., PhD, "Hyperion" University of Bucharest 21

CODEX CANONUM ECCLESIARUM ORIENTALIUM: MOMENTS AND STAGES OF THE CODIFICATION PROCESS

William Bleiziffer

Assoc. Prof., PhD, "Babeș-Bolyai" University of Cluj-Napoca 30

THE PERSPECTIVE OF SAINT BASIL THE GREAT ON THE CHURCH-BODY OF CHRIST

Marius Telea

Assoc. Prof., PhD, "1 Decembrie 1918" University of Alba Iulia 42

KING NUMA POMPILIUS, THE ARCHITECT OF ROMAN RELIGIOUS INSTITUTIONS

Mădălina Strechie

Senior lecturer, PhD, University of Craiova 53

HISTORY AND CIVIC EDUCATION IN KINDERGARTENS AND PRIMARY SCHOOLS INTER-WAR ROMANIA

Elena Andreea Trif-Boia

Lecturer, PhD, "Babeș-Bolyai" University of Cluj-Napoca 59

DISCOURSE ON THE END OF THE MIDDLE AGES. EUROPE AND NORTHERN LOWER DANUBE

Ştefan Lifa

Lecturer, PhD, West University of Timișoara 67

BRONZE WEAPONS AND TOOLS FROM THE TELEKO COLLECTION-GORNEȘTI

Fabian Istvan

Lecturer, PhD, UMFST Târgu Mureș 74

FREEDOM OF EXPRESSION UNDER THREAT

Arthur Mihăilă

Lecturer, PhD, "Babeș-Bolyai" University of Cluj-Napoca 79

THE ETHICAL CONCERNS SURROUNDING AUTONOMOUS WEAPON SYSTEMS

Arthur Mihăilă

Lecturer, PhD, "Babeș-Bolyai" University of Cluj-Napoca 87

THE CONTRIBUTION OF PROFESSOR IOAN POPESCU-*PASĂREA* TO THE FIELD OF ROMANIAN BYZANTINE MUSIC

Marius Constantin Murariu

Lecturer, PhD, "Saint Apostle Andrew" Faculty of Theology, "Ovidius" University of Constanța ... 95

THE NOTATION OF BYZANTINE MUSIC

Marius Constantin Murariu

Lecturer, PhD, „Saint Apostle Andrew" Faculty of Theology, "Ovidius" University of Constanța . 101

THE VILLAGE – A SPIRITUAL MODUS VIVENDI

Mircea Cristian Pricop

Lecturer, PhD, "Ovidius" University of Constanța 107

THE DESCENT INTO HISTORY. A MORAL ATTEMPT OF INTERPRETATION OF THE "DISMOUNTING

Mircea Cristian Pricop

Lecturer, PhD, "Ovidius" University of Constanța 112

THE RESURRECTION OF CHRIST – PRESENCE OF THE FUTURE AEON. A THEOLOGICAL REFLECTION

Valentin Ioan Istrati

Lecturer, PhD, "Ovidius" University of Constanța 116

THE „ARMENIAN QUESTION" BETWEEN OTTOMAN ADMINISTRATION AND KURD AUTONOMY

Remus Tanasă

Research Assistant, „A.D. Xenopol" Institute of History 120

AERONAUTICAL RESEARCH AND INNOVATION STRATEGIES IN EUROPE

Claudia Dobre

Eng., Scientific Researcher, PhD Student, National Institute for Aerospace Research „Elie Carafoli" – INCAS Bucharest, Romania

Bucharest University of Economic Studies, Bucharest, Romania 128

THE TREATY OF ADRIANOPLE (SEPTEMBER 14 1829) AND ITS IMPORTANCE FOR THE ROMANIAN PRINCIPALITIES

Florin Nacu

Scrientific Researcher III, PhD, "CS Nicolăescu-Plopșor" Social Humanistic Research Institute, Craiova 135

FIT AS A FIDDLE BY DRINKING GOOD MILK: SOCIAL HOLIDAYS IN THE 1930 ' ROMANIA

Dana Dragoș

PhD 139

THE VILLAGES FROM ZĂRANDULUI COUNTRY BETWEEN MYTH AND REALITY

Janeta-Maria Iuga, Ionela-Maria Toda

Postdoctoral Researcher, PhD, West University of Timișoara , M.A. Student 149

ROMANIAN VITALITY DURING THE SUPERPOSE LAYER REGIME-A CASE STUDY: MEDIEVAL MARAMUREȘ UNDER HUNGARIAN ROYALTY DOMINATION

Alin Bulumac, Samira Cîrlig

Researcher, PhD, Romanian Academy , Scientific Researcher, PhD 156

ADOLPHE ETIENNE BILLECOCQ'S VISION ABOUT MOLDAVIA AND WALACHIA

Ioana Ilisei

Assist. Prof., PhD, "Al. Ioan Cuza" University of Iași 172

"THE KING IS DEAD! LONG LIVE THE KING"!THE NICOLAE CEAUSESCU'S ROAD TO POWER: FROM THE PARTY'S FIRST SECRETARY TO STATE PRESIDENT, REFLECTED IN THE ROMANIAN COMMUNIST PRESS

Corina Hațegan

Scientific Reserecher, ,,Gh. Șincai" Institute of Research for Social Sciences and Humanities, Târgu Mureș 181

THE HISTORICAL-RELIGIOUS CONTEXT OF THE ROMANIAN COUNTRY IN THE FORMATION OG GORJ'S LITERATURE: 15TH-17TH CENTURY

Iuliana Firu

PhD Student, "1 Decembrie 1918" University of Alba Iulia 190

THE PROBLEM OF MILITARY ORDNANCES

Mihai Modrea-Marin

PhD Student, "Ștefan cel Mare" University of Suceava 196

CROSSING THE DNIESTER RIVER (1941). CONTROVERSIES

Mihai Modrea-Marin

PhD Student, "Ștefan cel Mare" University of Suceava 203

SUCEAVA CITY ON THE EDGE BETWEEN THE XIX-TH AND XX-TH CENTURIES- CULTURAL AND SOCIAL ISSUES

Simona Teodora Adamovici

PhD Student, "Ștefan cel Mare" University of Suceava 208

METUS NOVORUM HOSTIUM IN CAESAR'S SPEECH AT VESONTIO

Dan Bălteanu

PhD Student, University of Craiova 219

THE NON-INTERVENTION COMMITTEE IN THE SPANISH CIVIL WAR

Brigitta Lutyan

PhD Student, UMFST Târgu Mureș 230

THE PENAL COURT TRIAL OF BISHOP MÁRTON ÁRON

József Gyenge

PhD Student, UMFST Târgu Mureș 237

ORIENTALIST ECHOES: AN ANALYSIS OF WEST-EUROPEAN PERCEPTIONS ON ROMANIAN PRINCIPALITIES

Elena-Luminița Hrițcu

PhD Student, ”Ovidius” University of Constanța 244

THE SCHOOLS OF ANCIENT ROME

Maria Gabriela Voinea

PhD Student, University of Craiova 254

THE ANTI-GENDER DISCOURSE BETWEEN POPULISM AND CONSERVATISM: THE IDEOLOGICAL STRUCTURE OF A NEW POLITICAL GRAMMAR

Chapelan Alexis

PhD Student, University of Bucharest 263

MILITARY MEDICINE IN ROMAN DACIA

Radu-Bogdan Bere

PhD Student, ”Babeș-Bolyai” University of Cluj-Napoca 276

THE SPECIAL COLLECTIONS FROM THE LIBRARY OF ”ȘTEFAN CEL MARE” NATIONAL COLLEGE FROM SUCEAVA

Corina Dominte

PhD Student, ”Ștefan cel Mare” University of Suceava 283

EXPROPRIATIONS OF JEWISH PROPERTIES IN THE FORMER NEAMȚ AND ROMAN COUNTIES (1940-1944)

Emanuel Bălan

PhD Student, ”Ștefan cel Mare” University of Suceava 293

THE IMPACT OF THE SECOND WORLD WAR ON MEDICAL LIFE IN IAȘI. THE VESTRY OF THE HOUSE OF SFÂNTUL SPIRIDON HOSPITALS

Galina Toderaşco

PhD Student, ”Al. Ioan Cuza” University of Iași 308

READING SOCIETIES IN BUCOVINA DURING 1880-1940

Lăcrămioara Avasiloaie Andrei

PhD Student, ”Ștefan cel Mare” University of Suceava 326

THE MUSEUM EXHIBITION OF SEC SECTION ICONS. XVIII, FROM THE OLD PARVA MONASTERY

Mihaela Alieta Petrovan (Mircea)

PhD Student, ”Babeș Bolyai” University of Cluj-Napoca 333

NEW AVATARS OF POWER IN THE CONTEXT OF GLOBALIZATION

Nina Carauș

PhD Student, ”Al. Ioan Cuza” University of Iași 343

THE HISTORY OF MEN’S CHOIR FROM THE REFORMED CHURCH OF CEHU SILVANIEI

Otilia Valeria Orosz

PhD Student, West University of Timișoara 350

DYSFUNCTIONS OF HUMAN RESOURCES AND SETTLEMENTS IN THE DISTRICT OF BÂRGĂU

Timea-Melinda Darlaczi

PhD Student, ”Babeș-Bolyai” University of Cluj-Napoca 362

HISTORY AND ATTRIBUTES OF THE CONCEPT OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT

Irina Geanina Harja

PhD Student, ”Ștefan cel Mare” University of Suceava 372

THE MODERNIST MODEL IN THE APPROACH OF THE OLD ECONOMY

Valentina Popa Ilie

PhD Student, ”Al. Ioan Cuza” University of Iași 378

THE ROLE OF ECONOMIC DIPLOMACY IN A WORLD OF ENERGY INTERDEPENDENCIES

Maria Ruxanda Ursa

PhD Student, ”Babeș Bolyai” University of Cluj-Napoca 382

CONFESIONAL GREEK-CATHOLIC SCHOOLS

Carmen Ana Gînța

PhD Student, ”1 Decembrie 1918” University of Alba Iulia 390

NATIONAL ROMANIAN PROPAGANDA ELEMENTS, CENSORSHIP AND IDENTITY CONSTRUCTION IN THE ARCHIVES AND PRESS FROM INTERWAR HUNEDOARA

Dan-Victor Trufaș

PhD Student, ”Babes-Bolyai” University of Cluj-Napoca 397

THE METHODOLOGY OF HISTORICAL RESEARCH – ANALYSIS OF OPERATIONAL CONCEPTS

Eleonora Rodica Iordache

PhD Student, Pedagogical State University ”Ion Creangă”, Chișinău, Republic of Moldova 406

THE "COUNTRY’S GUARD"

Daniel Dieaconu, Mirela Topoliceanu

Prof., PhD, University of Bucharest , PhD Student, ,,Babeș-Bolyai” University of Cluj-Napoca..... 415

INDEPENDENT WAR, SMARDAN ATTACK

Mihaela Florea Constantinescu

PhD Student, University of Bucharest 425

DIMENSIONS OF POPULISM IN CULTURAL STUDIES

Florian Andrei Vlad

Lecturer, PhD, "Ovidius" University of Constanţa 432

LOOK BACK IN WONDER: ANGLO-AMERICAN RELATIONS FROM A 21ST CENTURY GEOPOLITICAL PERSPECTIVE

Florian Andrei Vlad

Lecturer, PhD, "Ovidius" University of Constanţa 439

THE RELATION BETWEEN THE EUROPEAN UNION WITH AFRICA AND AN ANALYSIS OF THE SANCTIONS IMPOSED BY THE EU ON ZIMBABWE IN THE MILLENNIUM

Dr. SILVIU GABRIEL BARBU - senior lecturer Transilvania University Brasov

RAVEENA PARBHOO - master student Româno-Americană University Bucharest 447

RELIGIOUS DEVELOPMENTS AND THE STATUS OF MINORITY LANGUAGE EDUCATION IN CONTEMPORARY UKRAINE

Nicolae Iuga
Prof., PhD, "Vasile Goldiş" University of Arad

Abstract: For several years now, neighboring Ukraine, facing the secession of Crimea and the military conflict in the east, has been trying unsuccessfully to numerically reduce the important Russian-speaking minority, representing 15 million inhabitants (about 30% of the country's total population). In this regard, measures have been taken to establish a national ecclesiastical structure, an Autocephalous Orthodox Church based in Kiev, removed from the traditional subordination to the Moscow Patriarchate and to replace the Russian language as the liturgical language with the Ukrainian language. At the same time, the law provides for the gradual abolition of schools with teaching in the languages of national minorities, for use in education and in the church exclusively the Ukrainian language. In this effort of Ukraine of ethnic purification of its population collateral victims and the important Romanian minority of about 0.5 million inhabitants, as well as the Hungarian minority (about 140,000 inhabitants) fall. The process is all the more dangerous and so far impossible to stop, as the West and the US, otherwise sensitive to ethnic purification practiced elsewhere, behave hypocritically and take no attitude in the case of Ukraine, as long as ethnic purification is directed against a minority here Russian.

Keywords: Ukraine, Ukrainian Orthodox Church, national minorities, linguistic genocide.

1. Dezbinarea religioasă

În Ucraina de azi este de presupus că putem întâlni statistici deformate interesat privind structura numerică a populației, în cifre absolute, pe naționalități și confesiuni religioase. Dar, după cifrele oficiale disponibile, populația totală a Ucrainei era, la recensământul din 2001, 48,4 milioane locuitori (cu tot cu Crimeea), iar o estimare de dată mai recentă, din 2016 (fără Crimeea), ne dă 42,6 milioane total locuitori[1]. În ceea ce privește apartenența confesională, trebuie să avem în vedere eventualele fluctuații care vor apărea după evenimentul din 16 decembrie 2018, când a fost proclamată o Biserică Ortodoxă Ucraineană Autonomă, adică independentă de Patriarhia Moscovei, respectiv trecerea unor credincioși, de bună voie sau siliți, de la Biserica Ortodoxă Ucraineană (Patriarhia Moscovei) la Biserica Ortodoxă Ucraineană subordonată Patriarhiei Ecumenice de la Constantinopol. De aceea nu vom utiliza alte estimări statistice, care pot fi volatile, ci vom recurge la Recensământul oficial al Ucrainei pe confesiuni religioase din anul 2003.

Potrivit Raportului din anul 2004 al acestui recensământ oficial[2], situația este, în linii mari, următoarea. (1) **Biserica Ortodoxă Ucraineană (Patriarhia Moscovei):** 52,2% din total populație, adică aprox. 25 milioane de credincioși, cifră pe care conducerea acestei biserici o umflă în prezent, fără nici o bază, la 35 de milioane[3]. (2) **Biserica Ortodoxă Ucraineană (Patriarhia Kievului),** adică Biserica transformată de către Patriarhul ecumenic în decembrie 2018 în Mitropolie subordonată Constantinopolului: 14,3% din total populație, aprox. 7 milioane, cifră pe care și această biserică o umflă exagerat, fără să dea însă nici o estimare mai precisă. (3) **Biserica Ortodoxă Autocefală Ucraineană:** 4%. (4) **Biserica Greco-Catolică Ucraineană:** a treia forță

[1] https://ro.wikipedia.org/wiki/Ucraina
[2] http://web.archive.org/web/20041204115821/www.derzhkomrelig.gov.ua/info_zvit_2003.html
[3] https://ro.wikipedia.org/wiki/Biserica_Ortodox%C4%83_Ucrainean%C4%83_(Patriarhia_Moscovei

confesională din Ucraina, aprox. 11%, 5,2 milioane credincioşi localizaţi în vestul ţării. Apoi ateii şi aşa-zişii neafiliaţi religios şi neoprotestanţii de diverse denominaţiuni sunt disipaţi aleatoriu cam peste tot în teritoriu, dar bisericile ucrainiene tradiţionale, ortodoxă şi greco-catolică, evidenţiază o anumită distribuţie geografică relativ clară.

Influenţa spirituală este şi aceasta exercitată teritorial, geografic. În vestul Ucrainei, Biserica Greco-Catolică este dominantă, se declară „pro-europeană" şi este percepută ca atare. În timpul protestelor din iarna 2013-2014 din Piaţa centrală a Kievului împotriva preşedintelui ales Viktor Ianukovici, reprezentanţi ai acestei biserici, a treia forţă confesională a ţării, cu aprobarea arhiepiscopului lor Sviatoslav Şevşciuk, au participat activ la proteste şi au amenajat în Piaţă corturi destinate oficierii serviciilor religioase[4]. Dar această Biserică, în istoria ei, a mers şi mai departe cu „pro-europenismul". La începutul celui de al Doilea Război Mondial, naţionaliştii ucrainieni organizaţi ca Armată Revoluţionară Ucraineană erau conduşi de către Stepan Bandera, fiul unui preot greco-catolic din Vestul Ucrainei, şi au luptat alături de „europeanul" Hitler împotriva URSS. Pe 30 iunie 1941 a fost dată publicităţii o Declaraţie de constituire a unui stat ucrainean independent, cu sprijinul lui Hitler, declaraţie semnată de către Stepan Bandera. Această Declaraţie „s-a bucurat de sprijinul imediat al mai multor lideri religioşi ucraineni, printre ei numărându-se mitropolitul greco-catolic Andrei Şeptiţki şi episcopul greco-catolic Grigorii Homişin. Mitropolitul Şeptiţki a scris şi o scrisoare pastorală în care îndemna populaţia să sprijine noul guvern"[5]. În realitate, liderii Bisericii Greco-Catolice Ucrainiene şi credincioşii acestei Biserici au fost oameni de bună-credinţă, ei au crezut că Hitler se va ţine de cuvânt şi că va fi de acord cu înfiinţarea unei Ucraine independente. Numai că, după evacuarea sovieticilor din Ucraina dincolo de Nipru, inclusiv cu ajutorul ucrainienilor lui Bandera, Hitler i-a tras pe sfoară, le-a desfiinţat statul independent proaspăt proclamat şi i-a arestat pe membrii guvernului, pe care i-a deportat în Germania.

În al doilea rând, zonele din Centrul şi din Estul Ucrainei sunt ortodoxe, dar divizate între cele două biserici Ortodoxe, cea subordonată Patriarhiei Moscovei, recunoscută ca atare pe plan internaţional, şi cea subordonată unei autodeclarate Patriarhii a Kievului, care până de curând nu era recunoscută de nimeni. Am avea astfel o imagine a hărţii unei ţări, în care cele trei forţe religioase principale trag în trei direcţii diferite: greco-catolicii spre Vest, Estul rusofon spre Est, spre Moscova, în timp ce zona centrală năzuieşte spre recunoaşterea internaţională a unei Patriarhii ucrainiene proprii a Kievului.

Sigur, din punct de vedere geopolitic, într-o Ucrainã independentă ar fi de dorit să fie eliminată influenţa spirituală a Federaţiei Ruse, exercitată prin intermediul Patriarhiei de la Moscova, dar acest lucru nu este posibil în totalitate. În Estul rusofon această influenţă spirituală a Moscovei oricum nu va putea fi eliminată şi nimeni nu este atât de naiv, încât să creadă că va putea fi eliminată vreodată. În Ucraina de azi trăiesc aproximativ 9 milioane de cetăţeni care se declară de etnie rusă[6], dar vorbitorii efectivi de limbă rusă în mod curent, rusofonii cum mai sunt numiţi, sunt în număr de aprox. 15 milioane de suflete (29,6%), potrivit rencesământului din 2001, dintr-un total de 48,4 milioane[7] sau, după ultima estimare a populaţiei totale a Ucrainei de 42,6 milioane, cei 15 milioane de rusofoni reprezintă aproximativ 35% din total. Deci, în Mitropolia Ucraineană aflată sub ascultarea Moscovei există 15 milioane de rusofoni, dintr-un total de 25 de milioane de credincioşi ai acestei Mitropolii. Înfiinţarea unei Biserici Autocefale Ucrainiene nu are cum să mizeze pe trecerea celor 15 milioane de rusofoni de la Mitropolia de sub ascultarea Moscovei la cea a Kievului, ci va fi o bătălie de durată şi care foarte probabil va cunoaşte şi episoade violente, pentru cucerirea parţială a diferenţei de maximum 10 milioane de suflete, pe care în parte ar fi posibil să le

[4] https://www.mediafax.ro/externe/kievul-avertizeaza-biserica-greco-catolica-activa-in-cursul-miscarii-de-contestare-proeuropene-11899383
[5] https://ro.wikipedia.org/wiki/Declara%C8%9Bia_de_Independen%C8%9B%C4%83_a_Ucrainei,_1941
[6] https://web.archive.org/web/20111217151026/http://2001.ukrcensus.gov.ua/eng/results/general/nationality
[7] https://ro.wikipedia.org/wiki/Ucraina

piardă Moscova și, eventual, să le câștige Kievul. Peste conflictul militar și politic înghețat din Estul Ucrainei se va suprapune un conflict, de asemenea înghețat, de natură religioasă. Conflictul nu va fi unul propriu-zis religios, între dogme religioase și ascultări canonice între Moscova și Kiev, ci va privi o latură pur materială. Unele parohii și eparhii se vor diviza între Moscova și Kiev, și atunci vor începe polemicile și luptele pentru împărțirea patrimoniului, case parohiale, terenuri, sedii, mănăstiri etc., cam așa cum s-a întâmplat și în alte părți cu conflictele pentru moștenirea patrimoniului bisericesc între greco-catolici și ortodocși.

Cine ce pierde și cine ce câștigă? Să le luăm pe rând. Mai întâi, Patriarhia Moscovei va pierde câteva milioane de credincioși, un număr imposibil de prevăzut cu exactitate, undeva între un minimum neglijabil și un maximum de zece milioane de credincioși, fără să câștige nimic în schimb în mod direct, în afară de un câștig indirect, constând într-o slăbire și mai accentuată a Ucrainei ostile. Pierderea numerică nu este gravă pentru Patriarhia Moscovei, care este cea mai mare din lume, cu cei peste 150 milioane de credincioși ai săi[8], dar pierderea de ordin simbolic este mai importantă. Patriarhia Moscovei pierde în Ucraina o parte a teritoriului său canonic vechi de peste trei sute de ani, pierde influență geopolitică, prestigiu și putere simbolică.

Patriarhia Kievului nu câștigă aproape nimic sigur, dar pierde perspectiva de a deveni în viitorul apropiat o patriarhie recunoscută pe plan internațional și a pierdut deja diaspora ucraineană în favoarea Patriarhiei Ecumenice de la Constantinopol. Inițial, patriarhul autoproclamat, Filaret, era mitropolit al Kievului și a candidat pentru funcția de patriarh al Moscovei, în 1990, dar a pierdut în fața lui Alexei al II-lea. Atunci, de supă-rare, Filaret a proclamat o Biserică Ortodoxă Ucraineană cu sediul la Kiev, ca Patriarhie a Kievului, iar pe sine s-a proclamat patriarh, statut nerecunoscut de nimeni și, se înțelege, nici de către Constantinopol. După cum se știe, în vara anului 2016 a avut loc un Sinod Ortodox în Creta, care ar fi putut să fie ecumenic dar a ratat această țintă, prin refuzul de a participa al Patriarhului Moscovei, repre-zentatul majorității ortodocșilor pe plan mondial, 150 mili-oane, dintr-un total de 274 milioane[9]. După acest Sinod, patriarhul ecumenic al Constantinopolului Bartolomeu a decis să intervină în problemele interne ale Patriarhiei Moscovei, respectiv în Ucraina, pentru a încuraja schisma, prin recunoașterea unei Biserici Ortodoxe Ucrainiene Autocefale, cu sediul la Kiev.

La Sinodul numit impropriu „de unificare" a bisericilor ortodoxe din Ucraina, ținut pe 14 decembrie 2018 în Catedrala Sf. Sofia din Kiev în prezența președintelui Ucrainei, Petru Poroșenko, s-a derulat o confruntare surdă între felonia bizantină a patriarhului ecumenic Bartolomeu și viclenia asiatică a autointitulatului patriarh al Kievului, Filaret Denisenko. A câștigat categoric patriarhul ecumenic Bartolomeu. Acesta a prezidat Sinodul, a impus votul secret asupra unei liste pe care erau trecuți toți episcopii Bisericii. Mitropolitul Filaret, ajuns deja la 89 de ani, a pierdut încă o dată șansa de a deveni patriarh, în favoarea unui episcop foarte tânăr, Epifanie, de 39 de ani. Apoi, în ciuda faptului că le-a promis patriarhie, Sanctitatea Sa Bartolomeu a anunțat Sinodul că nu se pune problema ca la Kiev să se înființeze o Patriarhie Ortodoxă Ucraineană Autocefală, ci doar o Mitropolie subordonată Patriarhiei ecumenice, adică lui însuși, iar liderul acestei Biserici, foarte tânărul Epifanie, va purta titlul de Mitropolit, nu de Patriarh, deși cu câteva luni mai înainte clerului și poporului ucrainean propaganda din toate părțile le-a spus clar că ar fi vorba de o Patriarhie a Kievului. Totodată, patriarhul ecumenic a mai anunțat că preia sub directa lui subordonare și pe ortodocșii ucrainieni din diaspora.

Astfel, Patriarhul ecumenic și-a adjudecat încă o Biserică de vreo zece milioane de credincioși, cu diaspora cu tot, intrată în subordinea Patriarhiei sale, deși se pare că nu a fost neapărat inițiava sa personală și că nici nu a fost cumpărat în acest sens de către președintele Poroșenko, așa cum a insinuat președintele rus Putin de curând, ci mai degrabă Sanctitatea sa pur și simplu ar fi executat un ordin primit din SUA. Provocarea unei falii în plus, de ordin

[8] https://moldova.europalibera.org/a/autocefalia-bisericii-ucrainene-%C8%99i-ce-%C3%AEnseamn%C4%83-asta-pentru-moldova/29540638.html

[9] *Atlas of Global Christianity 1910-2010*, Edinburgh University Press, 2009.

inter-confesional în Ucraina, sub pretextul „unificării", putem spune că aceasta este o misiune pe care patriarhul Bartolomeu a îndeplinit-o cu succes.

Câștigat de aici a ieșit nu doar patriarhul Constantinopolului, care i-a păcălit pe ucrainieni, ci și președintele Ucrainei, Poroșenko, care a marcat importante puncte electorale. Acesta din urmă a făcut per-sonal demersuri și vizite la Constantinopol pentru înființarea unei patriarhii ucrainiene la Kiev. A fost nevoit să înghită pilula amară, aceea că nu este vorba de o Patriarhie ucraineană pe deplin independentă, ci numai de o nouă Mitropolie dependentă de Constantinopol, că nu s-a realizat altceva decât o schimbare de stăpân, că a luat o parte a Bisericii Ortodoxe de la Moscova și a predat-o SUA, prin intermediul Patriarhiei ecumenice. Poroșenko nu mai putea să dea înapoi, nu mai putea să protesteze, pentru că mașinăria de propagandă era de mult pusă în mișcare în favoarea sa și el însuși a fost numit un eliberator al poporului de sub influența Moscovei și, în stilul unei demagogii deșănțate, a fost comparat cu Kneazul Vladimir, care i-a creștinat pe ruși și a fondat Rusia Kieveană în urmă cu mai bine de o mie de ani. Prin recentul Tomos din Fanar, Ucraina a mai primit încă o tăietură în profunzime în unitatea sa spirituală. De aici înainte este posibil orice, inclusiv un conflict intern, fratricid, cu o motivație religi-oasă fanatizată, cum nu s-a mai văzut din Evul Mediu.

2. Ucraina repetă într-o formă agravată genocidul lingvistic anti-românesc de pe vremea Austro-Ungariei

Pe 25 aprilie 2019, întâmplător Joia Patimilor, sub ochii unei Europe ipocrite și marcată de lașitate în raport cu SUA, Parlamentul de la Kiev a adoptat o Lege privind „utilizarea consolidată [?] a limbii ucrainiene ca limbă de stat"[10], o Lege care, prin prevederile sale, depășește cu succes în sens represiv fostele legiferări austro-ungare și ulterior fascisto-horthyste în domeniul asigurării „supre-mației" limbii de stat. Ținta, pe cât de iluzorie, pe atât de periculoasă, ar constitui-o ucrainizarea forțată a celor peste 30% de ruși & rusofoni[11] din totalul populației Ucrainei, aproximativ 15 milioane de persoane, în timp ce o jumătate de milion de români și o sută patruzeci de mii de maghiari ar urma să fie, cum se spune cu cinism, victime colaterale.

Să recapitulăm pe scurt legislația referitoare la utilizarea limbii oficiale din perioada austro-ungară și respectiv horthystă. Legea XXXVIII din 1868 conținea prevederi referitoare la obligativitatea și libertatea învățământului; modalitățile de înființare a școlilor primare; școlile confesionale; școlile primare înființate de persoane private sau de asociații; școlile comunale (populare, superioare, cetățenești); școlile primare de stat; școlile secundare, seminariile pedagogice; autoritățile școlare; statutul învățătorilor[12]. Era, totuși, pentru acea vreme o legislație liberală, deoarece dispunea ca fiecare elev să-și primească instrucțiunea în limba maternă, în măsura în care acea limbă e una din limbile obișnuite în comună, cu condiția ca în programa școlară să fie introduse materiile stabilite de către stat. Școala era obligatorie pentru toți copiii cu vârsta între 6 și 12 ani. Confesiunile religioase aveau dreptul să înființeze școli parohiale pe cheltuială proprie, cu învățători aleși de către preoți, care le stabileau și salariul, iar statul avea dreptul de a inspecta școlile confesionale, cu scopul de a se realiza o educație unitară. Dar de la acel moment, 1868, și până la încheierea Primului Război Mondial, timp de o jumătate de secol statul maghiar a urmat o politică de restrângere continuă, până la desființare, a învățământului în limbile minorităților naționale.

În anul 1872, funcția de Ministru al Cultelor și Instrucțiunii Publice a fost preluată de către Trefort Ágoston, un om care a urmărit cu obstinație controlul statului asupra școlilor confesionale, elaborând și o legislație anume în acest sens. Învățământul în limba minorităților naționale se sprijinea pe autonomia bisericilor respective, în consecință autoritățile guvernamentale ma-ghiare au luat măsuri care să limiteze drepturile auto-rităților bisericești asupra școlilor confesionale. Prin

[10] zakonu-ukrajini-pro-zabezpechennya-funkcionuvannya-ukrajinsykoji-movi-jak-derzhavnoji

[11] https://www.agerpres.ro/politica-externa/2019/04/25/kievul-adopta-o-lege-care-consolideaza-folosirea-limbii-ucrainene -producand-ingrijorare-in-randul-minoritatilor--298589

[12] Vezi Constantin Băjenaru, *Legislație școlară în perioada dualismului austro-ungar,* în: https://drive.google.com /file/d/ B0BSB9R7xn9dNVNNY05HRmxySkk/view

Legea inițiată de către ministrul Trefort, Legea nr. XXVIII din 1876, Inspectoratul şcolar regesc era mandatat să verifice şi să aprobe planurile de învăţământ, manualele şcolare şi materialul didactic, motivaţia oficială fiind aceea că fie-cărui cetăţean trebuie să i se ofere condiţii corespunzătoare pentru însuşirea limbii maghiare ca limbă oficială a statului[13]. Astfel, a fost introdusă și în școlile confesionale predarea obligatorie a limbii maghiare, bineînțeles pe cheltuiala parohiilor respective. Învățătorii care în termen de 4 ani nu își însușeau limba maghiară la cel mai înalt nivel erau înlăturați din școli.

După cum a arătat și un diplomat român celebru, statul maghiar nu a înființat pe seama românilor nici o singură școală[14], dar a folosit școlile construite cu banii românilor în scopul maghiarizării acestora. În plus, în anul 1891 a mai fost dat un articol de lege, așa-zisa Lege a „azilelor" (i.e. a grădinițelor), prin care se instituia obli-gația tuturor părinților de a trimite copiii cu vârste cuprinse între 3 și 6 ani la „institutele azilului", unde urmau să facă „exerciții de evlavie" (!) interconfesionale și să învețe lim-ba maghiară, împotriva drepturilor universale ale părinților de a dispune de orientarea educativă și confesională pentru copiii minori[15].

În fine, celebra Lege Apponyi, Legea nr. XXVII din 1907 îi transforma pe toți dascălii, inclusiv pe învățătorii de la școlile confesionale, în funcționari publici și ca atare aceștia erau obligați să depună un jurământ de credință față de stat[16]. În cazul școlilor confesionale, inspecția școlară putea fi realizată nu numai de către revizorii școlari, ci și de către reprezentanți ai administrației locale, notari comu-nali și funcționari de plasă care, dacă nu erau mulțumiți de modul în care era stăpânită și predată limba maghiară, pu-teau dispune suspendarea învățătorului sau, după caz, îndepărtarea lui din învățământ și închiderea școlii. Iar la art. 12 al acestei legi era prevăzut dreptul guvernului de a dispune desființarea oricărui tip de școală confesională, dacă acest lucru era cerut de „interese superioare de stat", desigur fără a se preciza care pot fi aceste interese, hotărâ-rea ministrului de resort fiind inatacabilă juridic.

S-a putut observa că, în ultimele două decenii de existență a monarhiei Austro-Ungare, notarii comunali maghiari îndeplineau în același timp și veritabile funcții de poliție politică. Spre deosebire de primari, care proveneau din rândul comunităților locale, notarii erau numiți de către autoritățile centrale și aveau datoria de a observa tot ce se întâmpla în sate și de a raporta la administrația comitatelor. De exemplu, în cazul mișcărilor de trecere la Ortodoxie a rutenilor din Rusia Subcarpatică de la începutul secolului XX, intervenția represivă a autorităților a plecat de la denunțurile notarilor din mediul rural adresate funcțio-narilor de la districte sau comitate. Totodată, prin Legea nr. XXVII din 1907, salariile învățătorilor confe-sionali au fost majorate de către stat, dar multe parohii nu își puteau permite să plătească salarii mărite, împrejurare în care sta-tul se oferea să dea un ajutor financiar la completarea sala-riului învățătorului, bineînțeles cu condiția ca acesta să predea disciplinele de la clasă în limba maghiară. În caz contrar, școala era desființată. Era prevăzut ca limba ma-ghiară să se învețe 13 ore pe săptămână, timp de patru ani de zile.

După datele statistice aferente anului 1891/1892, cele două biserici românești din Ardeal, Greco-Catolică și Ortodoxă, întrețineau, din mijloace proprii, un număr de 3.083 de școli primare confesionale[17]. Urmare a politicilor de maghiarizare prin școală, după aplicarea Legii Apponyi au fost desființate mai mult de jumătate, aproximativ 1.600 de școli confesionale românești fiind transformate în școli maghiare de stat.

---

[13] Idem, p. 241.
[14] Vasile Stoica, *Suferințele din Ardeal,* Ed a IV-a, Editura Vicovia, Bacău, 2008, p. 303.
[15] https://cersipamantromanesc.wordpress.com/2018/03/19/19-martie-1907-parlamentul-ungar-a-votat-legile-scolare-legile-apponyi-in-vederea-intaririi-procesului-de-maghiarizare-fortata-a-nationalitatilor-din-cuprinsul-statului-ungar/
[16] Constantin Băjenaru, op. cit., p. 243.
[17] https://cersipamantromanesc.wordpress.com/2018/03/19/19-martie-1907-parlamentul-ungar-a-votat-legile-scolare-legile- apponyi-in-vederea-intaririi-procesului-de-maghiarizare-fortata-a-nationalitatilor-din-cuprinsul-statului-ungar/

Să vedem acuma ce prevederi „europene" are statul ucrainean de azi în ceea ce privește utilizarea limbii oficiale de stat.

În primul rând, Legea a fost adoptată în data de 25 aprilie 2019, fiind votată în Parlament de către de un număr de 278 de deputați[18], și a fost promulgată imediat de către fostul președinte Poroșenko, la numai patru zile după ce acesta a pierdut alegerile, dar mai-nainte ca să-și fi predat atribuțiile sale către președintele nou ales Zelenski. Adevăratul motiv al acestei proceduri urgente și scopul emiterii acestei legi a fost acela de a-l pune în dificultate pe noul președinte, în eventualitatea că acesta ar încerca o înțelegere cu Putin și cu Rusia, în condițiile în care celor 15 milioane de ruși & rusofoni din Ucraina le va fi interzisă utilizarea limbii proprii.

Normalizarea relațiilor cu Rusia este interzisă în Ucraina, ca politică de stat, pentru că SUA au cheltuit aproximativ 5 miliarde de dolari pentru a destabiliza Ucraina și pentru a o instiga permanent și cu orice preț împotriva Rusiei. Nu este nici un secret, SUA se află de peste un deceniu într-un fel de război psihologic de agresiune nedeclarat împotriva Rusiei, război purtat prin câțiva intermediari servili și neinteligenți, între care vârful de lance este Ucraina. Această țară a fost instigată să provoace Rusia, prin anunțarea intenției sale de a intra în NATO cu teritoriile rusești din Est și cu Crimeea cu tot, în scopul de a putea fi amplasate acolo baze militare ale SUA. Ucraina a fost instigată să comită, în 2014, atrocități și crime de război împotriva populației civile din Odesa. Ucraina a fost instigată, tot în 2014, să provoace, prin devierea culoarului de zbor, doborârea unui avion civil de pasageri și să cauzeze moartea a 298 de oameni, numai pentru a se putea da vina pe Rusia pentru acest incident. Ucraina a fost instigată să provoace Rusia prin atacarea Mitropoliei Ortodoxe aflată în subordinea Patriarhiei de la Moscova și, mai nou, Ucraina este instigată să provoace Rusia, prin interzicerea utilizării limbii ruse de către cei 15 milioane de ruși și rusofoni de pe actualul teritoriu, discutabil și disputabil, al acestei țări, căzând victimă în acest fel toate celelalte minorități naționale.

Forțând sfera noțiunii de „limbă oficială de stat", în cea mai pură tradiție fascistoidă, această lege conține între altele următoarele prevederi[19], în raport cu care noi vom consemna unele probleme care se ridică inevitabil:

(a) „Limba ucraineană trebuie să devină obligatorie ca limbă de comunicare în toate instituțiile de învățământ". Probleme: cum mai este posibil, în acest context, învățământul în limbile minorităților naționale? Cadrele didactice și elevii vor vorbi limba maternă în sălile de clasă, iar pe coridoare și în curtea școlii limba ucraineană? Sau se va desființa complet învățământul în limbile minorităților (lucru pe care, să recunoaștem, nu l-au făcut de tot nici fascimul și nici comunismul)?

(b) „Toate manifestările culturale de masă se vor desfășura în limba ucraineană". Probleme: cum se va proceda concret, oratorii, cântăreții etc. vor spune/ recita/ cânta același lucru de două ori, o dată în limba maternă și a doua oară în limba oficială? La teatru, actorii vor fi dublați? Va fi permis să se cânte imnul UE, „Odă bucuriei" cu versurile lui Schiller în germană, sau se va cânta numai în ucraineană?

(c) „Toate mijloacele de comunicare în masă vor fi în limba ucraineană". Probleme: va mai exista presă în limbile minorităților? Ce are de zis UE care clamează „valorile europene", între care se află și dreptul la păstrarea identității culturale și libertatea de exprimare?

(d) „Obligația personalului din sectorul serviciilor publice, inclusiv cele proprietate privată (magazine, cârciumi, frizerii etc.) de a vorbi numai în limba ucraineană". Probleme: cum se va proceda cu cetățenii străini? Aceștia vor trebui să fie în permanență însoțiți de un traducător? Cum se va dezvolta sectorul turistic în aceste condiții?

---

[18] https://www.agerpres.ro/politica-externa/2019/04/25/kievul-adopta-o-lege-care-consolideaza-folosirea-limbii-ucrainene -producand-ingrijorare-in-randul-minoritatilor--298589

[19] zakonu-ukrajini-pro-zabezpechennya-funkcionuvannya-ukrajinsykoji-movi-jak-derzhavnoji
Vezi și: https://www.facebook.com/uniunea.rutenilor.subcarpatici?_tn_=%2CdC-R-R&eid=ARBBDFVapUAAuru BGS2mCHptBMrv_1w3MjrTWbJmI-h8AFEL9W4ePJ-bJSEf255zk9lLxe49SpdSbcz-

Alte probleme: cum vor vorbi deputații din Parlamentul de la Kiev, acei deputați care reprezintă marea minoritate rusă și până acuma au vorbit în limba rusă? Dacă vor cere drepturi pentru limba rusă vorbită de o treime din populația țării, ce se va întâmpla cu ei, vor fi arestați și băgați la pușcărie?

Este adevărat, Constituția Ucrainei adoptată în iunie 1996, la articolul 10 garantează în vorbe dezvoltarea liberă a tuturor minorităților naționale din țară, dar deputații care au votat pe 25 aprilie 2019 Legea limbii ucrainiene nu s-au împiedicat de astfel de fleacuri.

Pentru nerespectarea acestor dispoziții ale legii sunt prevăzute sancțiuni aspre, plecând de la amenzi mari și mergând până la pedeapsa cu închisoarea. Toți locuitorii sunt obligați să vorbească limba ucraineană, iar pentru aplicarea legii și pentru constatarea contravențiilor și a infracțiunilor, legea prevede înființarea unei „Comisii de supraveghere", adică un fel de Poliție lingvistică, un orwellian Minister al Adevărului, fapt care – trebuie să o recunoaștem – a depășit imaginația chiar și a celor mai bizari și mai grotești dictatori ai lumii. Amenzile pentru nerespectarea obligațiilor prevăzute la literele a – d variază între 3.400-12.000 grivne (130-450 dolari)[20], în condițiile în care salariul mediu este de 117 euro. Pedeapsa cu închisoarea, de până la 10 ani, se poate da pentru eventuale demersuri care ar avea drept scop să confere statutul de limbă regională pentru oricare altă limbă, în afară de ucraineană.

Ca să înțelegem mai bine despre ce este vorba, am putea să ne servim de câteva exemple. Dacă, de pildă, un consilier român dintr-o localitate românească de peste Tisa (din Transcarpatia) va îndrăzni să vorbească ceva în Primărie în limba română cu ceilalți consilieri și cu primarul, care și ei sunt români, acest consilier va primi o amendă de 7.000 de grivne (aprox. 260 de dolari)[21]. Dacă un învățător sau profesor va încerca să îi explice unui elev ceva, orice, în limba română, acest cadru didactic va fi pasibil de o amendă de 5.100 de grivne (mai mare decât salariul său pe o lună). La fel în comerț, dacă un vânzător român dintr-o localitate românească va vorbi ceva, orice, cu un client care este și el român, riscă o amendă de până la 6.800 de grivne (aprox. 252 dolari) ș.a.m.d. Aceste lucruri se întâmplă într-o țară în care, repetăm, mai mult de o treime din totalul populației este alcătuită din minorități naționale. În ceea ce privește cadrele didactice de toate ni-velele, acestea vor trebui să obțină un certificat de cunoaș-tere a limbii ucrainiene, care să le dea dreptul să profeseze pe mai departe. Avem toate motivele să presupunem că acest examen va fi unul cu totul subiectiv și va constitui un pretext ca, la influența ocultă a poliției politice, să fie dați afară din învățământ, aparent legal, oamenii care nu sunt dezirabili în sistem.

Prin comparație, trebuie să observăm că, în cazul maghiarizării forțate de pe timpul Austro-Ungariei, mai exact în virtutea legilor Trefort din 1876 și Apponyi din 1907, școlile confesionale în limbile minorităților puteau fi închise, dar numai treptat, una câte una, după o rețetă duplicitară și fariseică. Erau ridicate mai întâi standardele în ceea ce privește cunoașterea limbii maghiare, dotarea materială a școlii și salarizarea învățătorilor, până la un prag pe care parohiile nu și-l puteau permite financiar, după care școala era desființată ca școală cu predare într-o limbă minoritară. Apoi, administrația de stat venea cu ceva subvenții de la stat, iar școala era reînființată anul următor fără probleme, dar ca școală de stat cu limba de predare maghiară. În acest fel, în timp de aproximativ trei decenii au fost desființate 1.600 din cele peste 3.000 de școli românești din Ardeal. Pe de altă parte, în Justiție administrația austro-ungară permitea utilizarea fără probleme a limbii materne, judecătorii trebuind să aibă la dispoziție un traducător. Să ne reamintim numai că țăranii ruteni din grupul lui Kabaliuc (devenit ulterior în Biserica Ucraineană Sf. Alexie Carpatinul), judecați la Sighet în anii 1913-1914 pentru delicte care țineau de libertatea de conștiință religioasă, au fost audiați în limba lor maternă, iar judecătorii aveau un translator pentru limba maghiară.

[20] Ibidem.

[21] https://www.promptmedia.ro/2019/03/codreanu-legea-cu-privire-la-functionarea-limbii-ucrainene-ca-limba de-stat -suprima-mai-multe-drepturi-ale-minoritatii-romane-autohtone

Administrația austro-ungară, rafinată, punea în aplicare ceea ce s-ar putea numi disciplina foamei pe termen lung. Prin comparație, administrația ucraineană de azi, primitivă și brutală, interzice pur și simplu într-o bună zi, în mod brusc, utilizarea limbii materne peste tot, în școală, cultură, servicii, media și spațiul public, sub amenințarea unor pedepse aspre, suprapunând peste disciplina foamei, existentă deja, și o a doua formă de constrângere, pe care am putea-o numi disciplina bâtei.

Fără îndoială, ceea ce se întâmplă azi în Ucraina poate fi calificat drept genocid lingvistic. Potrivit noțiunii de genocid, așa cum este definită aceasta în Convenția ONU din 1948 la art. II, aici intră nu numai uciderea fizică a membrilor unui grup, ci și alte acțiuni, precum atingerea gravă adusă integrității fizice sau mentale a membrilor unui grup, sau supunerea intenționată a membrilor unui grup la condiții de existență care antrenează distrugerea totală sau parțială a grupului respectiv[22]. Avem aici un genocid legiferat și comis de către stat, prin atingerea gravă a integrității mentale a unor mari grupuri etnice, un genocid în care statul însuși prevede pedepse pentru cei care ar refuza să îl pună în aplicare.

Prin adoptarea acestei legi, Ucraina de azi devine o țară nefrecventabilă în ambele sensuri ale termenului, atât la propriu cât și la figurat, atât pentru turism cât și în planul relațiilor internaționale.

3. Un nou caz Alexei Kabaliuk în Ucraina de azi: pr. Dimitry Sidor

Credem că se impune o scurtă paralelă între reprimarea libertății de conștiință religioasă din motive geopolitice în Rusia Subcarpatică de pe vremea Austro-Ungariei și reprimarea aceleeași libertăți în Transcarpatia, parte componentă a Ucrainei de azi, o țară europeană și care aspiră la integrarea în NATO și UE.

Cele două state, Ungaria ca parte componentă a Austro-Ungariei de la începutul secolului al XX-lea și Ucraina ca stat independent de la începutul secolului al XXI-lea, au o importantă trăsătură comună. Anume, ambele state au pus în joc interese geopolitice nelegitime.

Ungaria a căutat să își extindă în mod nelegitim dominația statală spre nord-est, asupra Rusiei Subcarpatice majoritar ruteană și asupra Maramureșului majoritar românesc, modificând componența etnică a zonei, prin maghiarizarea prin Biserica Greco-Catolică a populațiilor rutene și românești băștinașe, în mod tradițional de confesiune Ortodoxă. Astfel, după cum am arătat mai sus (cap. 5, § 5. 2. și § 5. 3.), a te declara de religie Ortodoxă în Rusia Subcarpatică și în Maramureșul din Ungaria de atunci era un delict grav, afirmația era considerată o crimă de „trădare a patriei" (se înțelege, a patriei maghiare) și era pedepsită cu ani grei de închisoare. La fel, în Ucraina de azi (după cum am arătat în § anterior), în baza Legii privind limba națională[23], adoptată pe 25 aprilie 2019, a vorbi în spații publice, inclusiv în Biserică, altă limbă decât limba oficială, fapta este taxată drept „separatism", „inițiativă privind schimbarea frontierei", „trădare de țară", infracțiuni sancționate cu o pedeapsă de până la zece ani de închisoare. Absurditatea este că, sub incidența acestei legi, respectiv vinovați de comiterea acestor infracțiuni pot fi considerați toți credincioșii de religie Ortodoxă care utilizează în cultul liturgic limba rusă și nu ucraineana, iar acești credincioși sunt în sumă de aproximativ 25 milioane de suflete, adică mai mult de jumătate din populația totală a țării. La fel ca Ungaria de odinioară, Ucraina de azi pune în joc interesul nelegitim de a purifica etnic zona din Estul rusofon al țării, de a-i asimila forțat pe rusofoni prin biserică, cu scopul de a intra în NATO fără probleme, pentru ca mai apoi SUA să își poată pune bazele militare la frontiera cu Federația Rusă, în Crimeea și în Donbas.

[22] http://www.cab1864.eu/upload/CONVENTIA%20PENTRU%20PREVENIREA%20SI%20REPRIMAREA%20CRIMEI %20DE%20GENOCID.pdf

[23] zakonu-ukrajini-pro-zabezpechennya-funkcionuvannya-ukrajinsykoji-movi-jak-derzhavnoji

Există însă și unele diferențe – și acestea sunt însemnate. Procesul celor din grupul lui Alexei Kabaliuk, judecați la Sighet între 1913-1914 pentru delictul de conștiință religioasă de a se fi declarat ortodocși, a fost privit cu multă simpatie internațională pentru cei oprimați. Explicația este că exista deja o diasporă ruteană importantă în unele state occidentale și în Canada. Această diasporă, precum și rutenii din Galiția austriacă și din Bucovina austriacă, prin publicațile pe care le aveau în limbile franceză, engleză și rusă, au făcut o campanie de presă internațională impresionantă împotriva atrocităților comise de autoritățile maghiare asupra rutenilor din Rusia Subcarpatică. Azi, cetățenii ucrainieni din Trans-carpatia ucraineană, care se declară ruteni, având o limbă diferită de cea ucraineană și care doresc să își păstreze ca limbă de cult limba rusă, iar nu ucraineana, sunt reprimați cu aceeași duritate de către Ucraina contemporană autointitulată „democrată". Diferența este că nu mai sunt reprimați de către străini, ci de către „frații" de sânge, limbă, cultură și confesiune religioasă. Și mai există o diferență, aceea că azi SUA și UE, în loc să ia atitudine împotriva purificării etnice și a reprimării libertății religioase și cultural-lingvistice de către statul ucrainean, aceste entități statal-civilizatoare tac. Este, din partea SUA și UE, o tăcere suspectă, complice și culpabilă, ba am putea spune chiar o tăcere asurzitoare. SUA și UE sunt complice și culpabile, deoarece văd foarte bine că rutenii Subcarpatici au fost supuși unui sistematic proces de etnocid nu numai pe vremea Austro-Ungariei sau în Uniunea Sovietică a lui Stalin, ci și în Ucraina naționalistă de azi. Cazul exemplar de azi este cel al preotului Dimitry Sidor.

Preotul Ortodox Dimitry Sidor este protoiereu și rectorul Catedralei Ortodoxe din Ujgorod, acea Biserică Ortodoxă care ține de Mitropolia Ortodoxă Ucraineană subordonată Patriarhiei Moscovei. Trebuie să facem această precizare, întrucât în Ucraina de azi acest fapt poate fi pur și simplu un delict în sine. În calitatea de preot, în predicile sale de la amvon, părintele Dimitry a combinat învățătura sa despre Evanghelia lui Hristos cu militantismul pentru drepturile rutenilor din Ucraina, faptă pentru care a fost condamnat, în anul 2012, de către autoritățile de la Kiev, la 3 ani de închisoare. Urmărirea penală a preotului Dimitry Sidor a durat patru ani, între 2008-2012. Începând cu data de 29 octombrie 2008, a fost anchetat mai întâi de SBU (Serviciul de Securitate al Ucrainei, fostul KGB sovietic), în stil stalinist, și abia la mai mult de o lună după aceea, la 5 decembrie același an, dosarul a fost transformat într-o cauză penală în Justiție[24], sub acuzația de încălcare a art. 110 al. 2 din Codul Penal al Ucrainei (atentat la integritatea teritorială a țării), fiind și în acest caz (ca și aiurea) evidentă cooperarea strânsă între „servicii" și „Justiție". Urmărirea penală a fost declanșată după derularea, în iunie 2008, la Muncaci, a unui Congres European al Rusinilor din Carpați, la care s-a cerut un „statut special" pentru rutenii din Rusia Subcarpatică.

Procesul preotului Dimitry Sidor s-a judecat la Ujgorod timp de patru ani[25], interval în care au fost ascultați de către poliția politică și instanța de judecată un număr enorm, de peste 600 de martori[26], fără a se putea dovedi nimic. Este vorba, totuși, de mai puțini martori decât în procesul lui Alexei Kabaliuk desfășurat pe vremea Austro-Ungariei (1913-1914) la Sighet, când au fost audiate 821 de persoane. Chiar și dezbaterile din procesul intentat preotului Dimitry Sidor seamănă frapant cu cele din cazul lui Alexei Kabaliuyk, devenit ulterior, în Biserica Ortodoxă Ucraineană (PM), Sfântul Alexie Carpatinul. Citind Sentința penală dată în Dosarul lui Dimitry Sidor cu nr. 499 din 19 martie 2012, asemănarea este izbitoare. La ultima dezbatere, din 20 februarie 2012, în rechizitoriul său procurorul l-a acuzat pe inculpat de tentativă la infracțiunea de încălcare a integrității teritoriale a Ucrainei, prin faptul că s-ar fi pronunțat în public pentru autonomia Regiunii Rutene a Transcarpatiei. Acuzația nu s-a putut dovedi nicidecum, iar atunci când preotul Sidor a negat că el s-ar fi declarat adeptul

[24] https://www.kommersant.ru/doc/1049731
[25] https://www.religion.in.ua/news/ukrainian_news/10790-v-sudebnom-processe-ukraina-protiv-protoiereya-dmitriya-sidora-novye-podrobnosti.html
[26] https://credo.press/128709/

autonomiei Transcarpatiei, procurorul i-a replicat că, chiar dacă nu a spus acest lucru prin cuvinte, inculpatul s-a gândit totuși la autonomie, de unde rezultă că dovezile obținute prin „telepatie" în fabricarea dosarelor penale funcționează și în Ucraina, probabil la comanda acelorași „parteneri strategici". Totodată, procurorul a ignorat pur și simplu procedura judecătorească, întrucât nu a prezentat nici un fel de probe reale în sensul susținerilor sale, dar a cerut pentru inculpat trei ani de închisoare, cu amânarea executării pedepsei. În schimb, apărarea avocatului ruteano-românVasile Mocanu a fost una strălucită, în care a demonstrat că depozițiile martorilor existente la dosar nu pot fi considerate probe de vinovăție în sens juridic, a menționat drepturile minorităților etnice în diferite țări europene și a încadrat mișcarea ruteană între acestea, pentru ca în final să numească acest proces o „persecuție politico-judiciară a unui preot lider al preoților ortodocși" și „o rușine pentru Ucraina".

La ultimul cuvânt, inculpatul preot Dimitry Sidor a vorbit pe scurt, la fel ca și Alexei Kabaliuk, s-a ținut drept în fața instanței, a vorbit cu multă demnitate și fără a face apel la emoțiile celor prezenți. A numit acuzațiile la adresa sa ca fiind exaltate. A arătat că nu are de gând să se întoarcă de pe drumul pe care l-a ales, deoarece etica îi cere preotului să își apere poporul și, deci, el va continua să apere drepturile și libertățile minorității rutene[27]. La final, ca la orice proces politic din Ucraina și de aiurea, judecătorul de primă instanță a amânat cu o lună de zile pronunțarea, după care a dat o sentință de condamnare în sensul celor cerute de către procuror, în ciuda evidentei lipse de probe din dosar[28].

Apoi, condamnatului i s-a refuzat dreptul la un recurs legitim, după sentința din prima instanță. După ce i s-a refuzat dreptul de a face recurs, verdictul a fost trimis la Curtea Supremă de la Kiev, ocolindu-se instanța de apel. Prin trimiterea cauzei direct la Curtea Supremă, care s-a întrunit de două ori și a confirmat condamnarea, condamnatul a fost lipsit de drepturile sale constituționale la recurs. La plângerea avocaților condamnatului, cazul a ajuns la CEDO. Dar Curtea Europeană pentru Drepturile Omului de la Strasbourg nu a reușit încă, din anul 2012, să ia nici o decizie până în prezent.

După propria lor versiune istorică**,** în timpul Primului Război Mondial rutenii au dat ca jertfă de vieți omenești aproximativ o sută de mii de prizonieri morți în lagărele austriece de la Tallerhof și Terezin[29], între 1914-1918 dar, după afirmațiile liderului lor spiritual, preotul Dimitry Sidor, ei nu cer nici un fel de despăgubiri și nici recunoașterea internațională a unui genocid anti-rutean, ci numai dreptul lor legitim de a fi recunoscuți ca ruteni în cadrul Ucrainei. Mai ales că au în fața ochilor ca model exemplul României, țară în care rutenii sunt recunoscuți ca minoritate națională, având un deputat în Parlamentul României și primind susținere financiară din partea statului român, pentru dezvoltarea culturii proprii. De altfel, cetățenii ucrai-nieni/ ruteni din Transcarpatia/ Rusia Sub-carpatică au avut un referendum pe data de 1 decembrie 1991, la care în procent de 78% oamenii au votat pentru un statut autonom al regiunii în interiorul Ucrainei[30], la fel cum a fost statutul Rusiei Subcarpatice în perioada interbelică, atunci când această regiune a făcut parte din Cehoslovacia.

Formal, Constituția Ucrainei spune, la articolul 6 (citățm): „garantează autonomia culturală pentru toate minoritățile naționale; utilizarea și învățarea în limba maternă; învățarea limbii materne în instituțiile publice de învățământ sau prin intermediul societăților cultu-rale naționale; dezvoltarea tradițiilor culturale naționa-le; utilizarea simbolurilor naționale; sărbătorirea sărbă-torilor naționale; satisfacerea nevoilor de literatură, artă și mass-media în limbile minorităților naționale; creația de cultură națională în limbile minorităților naționale" etc., etc. După cum am văzut, toate acestea sunt vorbe goale, atâta vreme cât timp de mai bine de o sută de ani în Ucraina nu s-a schimbat nimic, în afară de numele

[27] https://credo.press/128709/
[28] https://ua-reporter.com/news/blog/tri-goda-tyurmy-poprosil-prokuror-svyashchenniku-dmitriyu-sidoru-0
29 Валерий Шамбаров. *Тайная Сила*. «Фаш. Европа». Litres, 5 сент. 2017 г.
[30] https://ru.m.wikipedia.org/wiki/Закарпатский_референдум_1991

persecutaților pentru libertatea de conștiință religioasă, azi Dimitry Sidor în loc de Alexei Kabaliuk, atâta vreme cât ni se impune o paralelă privind politica penală a statului, de reprimare a manifestărilor culturale și religioase ale minorităților naționale, între Austro-Ungaria de dinainte de Primul Război Mondial și Ucraina contemporană, de dinainte de (probabil) Ultimul Război Mondial.

BIBLIOGRAPHY

Cărți:

Băjenaru, Constantin, *Legislație școlară în perioada dualismului austro-ungar*, în: https://drive.google.com /file/d/

Beskidski, I., *Despre felul în care guvernul maghiar a pregătit procesul de la Sighetu Marmaţiei*, 1930

Danileț, Iurie, *Viața Sfântului Alexie Carpatinul,* traducere de Diana Guțu, Ed. Areopag, București, 2015

Dudaş, Florian, *Codicele prologar slavon scris la Mănăstirea Peri,* în rev. „Crisia", Ed. Muzeul Ţării Crişurilor, Oradea, nr. 40/2010

Filipașcu, Alexandru, *Istoria Maramureşului* [republicată anastatic], Editura Gutinul, Baia Mare, 1997

Georgescu, Ioan, *George Pop de Băsești,* Oradea, Editura Asociației Culturale Astra, 1935

Grabeț, M., *Istoria procesului maramureşean*, Ujgorod, 1934

Iorga, Nicolae, *Pagini alese din însemnările de călătorie prin Ardeal şi Banat,* vol. 2, Ed. Minerva, Bucuresti, 1977

Iuga, Nicolae, *Șovinismul de mare putere,* Ed. Grinta, Cluj, 2014

Iuga, Nicolae, *Maramureşul – Floarea cu cinci petale*, Ed. Limes, Cluj, 2019

Mihalyi de Apșa, Ioan, *Diplome Maramureşene din sec. XIV și XV,* Tip. Mayer și Berger, Sziget, 1900

Moldovan, Vasile, *Vizitație canonică în Maramurăș, 27 iunie – 24 iulie 1913*, Gherla, 1913

Nistor, Ion I., *Problema ucraineană în lumina istoriei,* Ed. Vestala, București, 2016

Păcuraru, Mircea, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române,* vol. I, Ed. BOR, 1980

Stoica, Vasile, *Suferințele din Ardeal,* Ed. Vicovia, Bacău, 2008

Străjan, Ioan, *Deznaţionalizarea şi maghiarizarea românilor din Ardeal prin biserică şi şcoală înainte de 1 decembrie 1918,* Tip Moldova, Iași, 2014

*

https://ro.wikipedia.org/wiki/Ucraina

http://web.archive.org/web/20041204115821 www.derzhkomrelig.gov.ua/info_zvit_2003.html

https://ro.wikipedia.org/wiki/Biserica_Ortodox%C4%83_Ucrainean%C4%83_Patriarhia_Moscovei

https://www.mediafax.ro/externe/kievul-avertizeaza-biserica-greco-catolica-activa-in-cursul-miscarii-de-contestare-proeuropene-11899383

https://ro.wikipedia.org/wiki/Declara%C8%9Bia_de_Independen%C8%9B%C4%83_a_Ucrainei,_1941

https://web.archive.org/web/20111217151026/http://2001.ukrcensus.gov.ua/eng/results/general/nationalityzakonu-ukrajini-pro-zabezpechennya-funkcionuvannya-ukrajinsykoji-movi-jak-derzhavnoji

https://www.agerpres.ro/politica-externa/2019/04/25/kievul-adopta-o-lege-care-consolideaza-folosirea-limbii-ucrainene-producand-ingrijorare-in-randul-minoritatilor--298589

https://cersipamantromanesc.wordpress.com/2018/03/19/19-martie-1907-parlamentul-ungar-a-votat-legile-scolare-legile-apponyi-in-vederea-intaririi-procesului-de-maghiarizare-fortata-a-nationalitatilor-din-cuprinsul-statului-ungar

https://cersipamantromanesc.wordpress.com/2018/03/19/19-martie-1907-parlamentul-ungar-a-votat-legile-scolare-legile-apponyi-in-vederea-intaririi-procesului-de-maghiarizare-fortata-a-nationalitatilor-din-cuprinsul-statului-ungar

https://www.promptmedia.ro/2019/03/codreanu-legea-cu-privire-la-functionarea-limbii-ucrainene-ca-limba-de-stat-suprima-mai-multe-drepturi-ale-minoritatii-romane-autohtone/

https://www.kommersant.ru/doc/1049731

https://www.religion.in.ua/news/ukrainian_news/10790-v-sudebnom-processe-ukraina-protiv-protoiereya-dmitriya-sidora-novye-podrobnosti.html

https://credo.press/128709/

https://ua-reporter.com/news/blog/tri-goda-tyurmy-poprosil-prokuror-svyashchenniku-dmitriyu-sidoru

https://archive.org/details/italyherinvaders01hodg

https://ro.wikipedia.org/wiki/Odoacru

https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%A0%D1%83%D0%B3%D0

http://www.crestinortodox.ro/religie/sfintii-chiril-metodie-culturalizarea-slavilor-121407.htmlhttp://rusk.ru/st.php?idar=153600

http://www.hotnews.ro/stiri-presa_regionala_arhiva-1725130-procesul-sighet.htm

https://cuvantdreptslavitor.wordpress.com/2008/08/05/patimirile-ortodocsilor-romani-si-ruteni-din-carpato-rusia/

http://www.informatia-zilei.ro/mm/magazin/primul-proces-politic-din-austro-ungaria-a-avut-loc-la-tribunalul-sighet

https://en.wikipedia.org/wiki/Talerhof ,

http://www.descopera.ro/cultura/13993783-rutenii-din-ucraina-isi-doresc-autonomia

http://romanian.ruvr.ru/2014_02_04/Autonomia-Transcarpatiei-poate-deveni-realitate-8373/ ,

http://www.sighet -online.ro/index.php?option=com_content &view=article&id=25613:2015-02-26-19-21-22&catid=55 :externe&Itemid=89 ,

http://altera.adatbank.transindex.ro/pdf/29/008.pdf

http://www.infomm.ro/ro/detalii/rutenii-subcarpatici-apreciati-de-liderii-lumii

http://www.sighet-nline.ro/index.php?option=com_content &view=article&id=25236: 2014-12-23-19-34-59&catid=40 :eveniment&Itemid=86

http://vz.ru/news/2014/1/17/668416.html

http://2000.net.ua/2000/forum/jubilej/96763

INTERPRETIVE ANTHROPOLOGY STUDIES OF PAINTING AND HERMENEUTICS IN ARSENIE BOCA'S ICONOGRAPHY

Ștefan Lucian Mureșanu
Prof., PhD, "Hyperion" University of Bucharest

Abstract: Time has always justified and customized into matter the human's activities detached from the world. The idea of imagined image was the moment of man detachment from the mainstream, to the matrix universe, and where his searches have succeeded the elevated evolution towards a peculiar system of life. Then the experiences appeared, the comprehension of the invisible imaginary that, from idea, through deep meditation, the man had connected with the divine, accepting a new way of life, natural, without vices. The man who got further away from the crowded much of the ordinary had identified into the limitless of creation, in art: literature, painting, sculpting, music, in all the arts towards the gift of the divine had came from the skies, choosing its ministers. Art is the one who enslaves into the nobility of its identification the man given to the expression of the unknown secret of beautifulness, it is the one who makes him climb and descend the sacred ladder of the world beyond the small world from here, the earthly one. Arsenie Boca was one of the people who chose confession, through it he discovered the word and he put it in his studying books, and the word chosen from the Scriptures gave him enough power to paint icons of faces he reviewed in his life. Arsenie Boca's Iconography, Saint Transylvania Romania, has a resonance which vibes through time, color and landscape. A different presentation of everything we acquainted, the ones who lives after his life however for him living through deep knowledge of the world, painted in his icons, it is observed in each iconographic representation as a manifestation of a time's meeting. The Iconography of the father Arsenie Boca is the word itself, unique in perception and unique are his paintings themselves. His brush painted the unknown face of the Lord Jesus Christ who called him into greeting and gave him the gift of word into image, because he was painting the word itself, but at the same time he was creating the picture of the word's image. Arsenie Boca has shown the word through images in time and these stay as a testimony in all his paintings, and where the brush was edging the absolute, the word was created in the book's pages which he gave as a testimony for founding the unseen. He saw the light from the existential darkness light of Earth. He confessed the order of the seen and unseen and have expressed the definite being of confessing in body through icon and through word in spirit.
Motto: "The Man prays to God to get himself rid of trouble and God ask the man to change his behaviors". (Arsenie Boca)

Keywords: painting, hermeneutics, art, iconography, Arsenie Boca

1. The time of hermeneutical research and the ideal space of anthropological justification of image materialization

Time has always justified, and has customized into matter the habit of the man detached from the world. The idea of imagined image was the moment when man detached from the mainstream, towards the matrix universe, where his researches have succeeded the elevated evolution towards a special life system. Then the experiences have appeared, the inclusion of the unseen imaginary with which, from idea, through deep meditation, man has linked himself to the divine, accepting a new way of living, natural, pure. The man who got himself away from the daily *crowded much* has found himself into the borderless of creation, in art: literature, painting, sculpting, music, in all the arts that the divine has came down from

the sky, choosing its ministers. Art is the one whom enthralls into its identification nobility the man given to the unknown mystery of beauty, is the one that makes him climb and descend the underworld's sacred ladder for the decimated people from here, the earthly world. Arsenie Boca was one of the few who chose confession, through it he discovered the word and placed it in his learning books, and the chosen word from the *Scripts* it gave him the power to easily paint icons of the faces he saw during his life.

Figure 1

Arsenie Boca's iconography, the one who Romanian Christians also call him *The Saint of Romania's Ardeal,* has an echo that vibes through time, into color and landscape. A peculiar presentation of what we acknowledged, the ones who live after his life, but for him living through deeply acknowledging of the world, painted In his icons, it is observed into every iconographic representation (fig. no.1)[1] as a manifestation of a time's meeting. Iconography (the word comes from Greek: εἰκών – image and γράφειν – to write, as a study is a branch of art's history that deals with the identification, describing and interpretation of the image's content) of [1]the father Arsenie Boca is the word itself in image, unique into perception and unique is the icon's painting itself. His brush has painted the unknown face of our Lord Jesus who he called into greeting and gave himself the gift of word in image, because he was painting the word itself, yet at the same time he was creating the image of the word's image. Arsenie Boca has shown the word through images in time and they all stand as a legacy in all his paintings, and where the brush was contouring the complete, the word was created in the book's pages which he gave as a testimony of the unseen's creation. He saw light from light in the existence's darkness of the Earth. He confessed the order of the seen and unseen and have expressed the actual being of confession into body through icon and through word into spirit.

Iconographer and man of letters, medicine man, architect and thorough theologist, the orthodox priest Arsenie Boca has disrobed the shadow of the earthly being through all that his creation had accomplished, he has lifted the saddle blankets and have passed through the mists of time, confessing from the darkness of communist prisons, that had subjugated his body, yet not the heart in which the soul rested intro confession, the coming of the light from the great light of the unseen. His paintings stand as a testimony to his experiences, to what he knew, as an unknown fact for the world, from the One who has incarnated into the creation's matter for giving them knowledge. From his first painting, "Jesus praying in the garden of Gethsemane" (fig.1), made at the age of 19 years old, and until the last one, the iconographer Arsenie Boca had unveiled the faces of the saints, of the Saint Mary and our Savior, according to him through his experiences lived in their presence. He materialized the unseen faces in icons, saint's figures, angels, people imbued with the Bible's letters, has given color to the world that came out of shadows, has lifted and descended the bloody red into faded rays and only the adept could get past this misty color: "In its *space* the two dimensions find themselves into contiguity: one through a sacrificing downward move (kenosis), the other one through ascending asceticism. At the end of time, we will surpass this plane, to meet the Supreme Reality face to face. But until then, while we're still in lapse, meaning *on the way,* we see this Reality *through mirror, in foretelling*" (Pleşu, 2003:63)

The words „Through mirror, in foretelling" we see them in Corinthians I, 13,12 and are explained like so by St. Maxim The Confessor, as an attempt at defining the mirror's

[1] "Jesus praying in the garden of Gethsemane", the first known painting of the youngster Zian (Arsenie) Boca, painted between 1928-1929.

purpose: "it reflects the face of the native things, yet it doesn't comprehend the things itself in their discovered subsistence. (…) "The Mirror shows us the genuine through virtue, and foretelling turns flimsy the genuine through knowledge" (Maxim The Confessor, 1948:156, 158).

Certainly, the mirror is a visible right of the original, what it is however in its background, which is infinite, is immaterial. Arsenie Boca's iconography is a representation of the original from its own experiences in the material space, of the seemingly bordered earthly. The Icon can be seen in its shape, living alongside with the moments of its meeting and stays imprinted in your subconscious, living with you in the world you live. Father Boca has painted the saints, visiting them, he spoked to them and memorized their mystical mumbles of confession, he let them chose the moment of painting, the colours, the outfit and even the place in which they showed them to the world in the icon. The colours were faded yet alive in their setting because he breached into the shadow's unknown himself, searching them and inviting them at settling into icon. He was with them and spent the time to sketch the moment he was visiting them. Looking carefully at the icon we notice that everything is an image of the seen and lived image because Arsenie Boca, as an *earthly being*, existed and stepped yet he breached like no one else over the other side's border, seeing the spiritual world with whose faces shared in his mind he was returning into being and was materializing them into icons. He was a perfect strategist in brush handling or, better said, of every instrument that aided him into painting the image of saints images. He lived in time in time lived with him. He had experiences that few people many here, understood them. His painting kept the man's size as a human yet significantly increases, in size, the underworld, highlighting the state of fact and the difference's revelation through infinity. If in the scenes, representing life on Earth, green is shown as a life form incorporated in the earthly being, into eminent, it is noticed dark blue, smoky as sky's density, as inability to penetrate of the profane in the sacred light of a blinding yellowish white, considering the fresco "The 7 sacraments" from the church St. Nicolae, Drăgănescu (fig. no.2). Here, the earthly beings are fallen, they lean on and try to maintain the position of their bodies. They cover their eyes because the bright light is blinding them, the apostles themselves are hardly differentiating the Savior's face which is ascending from depths because they were still earthly. It was the action of The Great Ascension, that Ascension which Jesus has talked about many times to his closest ones. In fact, the whole ceremony of Ascension, the painter and theologian Arsenie Boca sees it through its own experiences, like he had participated in that perfect time of knowledge distribution. The sacred light is a different light when the face of Christ appears in the scenes of Resurrection's ritual, and the faded from the matte colour of the icon can be interpreted as a support of the idea that the profane cannot penetrate in a clean world only through cleaning. The plaster, characteristic of this *fresco* technique, used, especially, by the painters of Middle Ages, is consisting of two layers. The first layer is the so called *black fresco*, and the second one *white fresco*, the plaster coat, which is laid over the first layer. The white fresco is, in fact, the layer that is

Figure 2

painted over. "It involves painting on a still wet plaster, freshly applied. (…) The fresco[2] means a fast work speed, because the plaster is applied no later than the end of the day, depends of the environmental temperature. The fresco requires experience, fast execution and is based on a project drawn on paper or a cardboard and which is then transposed without allowing significant changes" (Sîrbu, 2001:79).

In the painting (fig.no.2) down in the church St. Nicolae, Drăgănescu, pithily named "The 7 sacraments", it is represented the Ascension of Lord Jesus Christ, when the work of the seven sacraments through which, in an unseen way, it is communicated to those who share the unseen saving grace. It is the first manifestation of the Savior after crucifixion and releasing the human body, the moment of revealing his true presence as God, the face which no mortal could see without falling apart. In icon, it is noticed the symmetry of the two saints, who waited Him from the depths, and will escort him in his way to the great blue of the sky. The ground, on which the apostles were sitting amazed by the presence of The Great Divinity, is dry, like some scorch of great dimension has passed over it. The tomb's stone, as a levitation base for the Lord Jesus, is partially covered by the veil that covers His body, but also by a yellow matte light that gives the light from the sky contour. We distinguish, in the upper right side of the icon, the pearly weave of the angelic face of saint from which only the upper part we distinguish as a body, the lower part is constituted as a barely visible veil. In all these pictorial manifestations, which father Arsenie Boca has experienced in the sacred moments where the fresco desired to be finished during the day of contouring and painting the icon, is proving, once again, the fact that his examples of saints appeared in a time of wish through prayer. His deeds are seen in all his works that are staying as a sacred settlement for all experiences as a painter iconographer, and as a perfect writer in the art of storytelling. Aresnie Boca was a placer of the people's deeds which he judged and a guide towards accomplishing the earthly being perfection through confession. He had a faultless morality, an advanced thinking and was a good connoisseur of all that man meant and his life which he understood through feelings and lead him on towards the useful road, to what meant the searching and finding "The Kingdom's Path": "The word is hurting only the one who does not understand its meaning, it doesn't kill, but the ones that have the conscience formed from family to understand the meaning, the word is stabilized fast in the social system in which is demanded for them to fit in. The words are the cause, and cause is the utterance which is infinite ascending and which comes back to end" (Muresanu, 2016:160).

2. Time, space, colour and faces in father Arsenie Boca's iconography

Time is expressed, in Arsenie Boca's iconography, through the moments of action representation, of that moment in the history of world's civilisation. If we look at the icon "The 7 sacraments" (fig.2), the thoughts of the connoisseurs of the events in the "New Testament" will lead, certainly, to the year 33 of our era, year of Ascension to sky of The Son of God, which has become for the Christians the year 33 A.D. When we look at the icon "Jesus praying in the garden of Gethsemane" (fig.1), the action of the sacred prayer is located at the foothill of the Mount of Olives, real space. There, was located the Cedron valley, remembered in the Bible under the name of Iosafat[3]. Following the tradition, there will be the place of The Judgement of the Nations. Still there, the Bible says, where the incarnated God will defeat temptation and fear of death, will judge humanity for all its falls, confident, however, in the boundless mercy of The One who was "tempted in everything after our image, without sin" (Evrei 4,15).

Representing the saints faces, but also of the Savior and of Virgin Mary, has shared between some critics of iconographic art, especially between the clerics, talks about their figures, highlighting the facts that these frescoes would have not contoured, according to the adopted system by the church, that "program or iconographic template" (Branişte, 1993:445)

in the manner that the architectural ensemble and iconographic of a place of worship to be coherent and to express a guiding principle. We ask ourselves, if the figures of the Patriarchs have no been immortalized in this kind of iconographic representations in the time of their lives, if it has not been acknowledged from this kind of representations the saints face's features, of angels and neither the outfits, knowing the oral transmission of these information of images, which the Orthodox Church has, and knowing that each performer confided after how his imagination or his storytelling knowledge could pass on, then, we cannot talk about of some ignorance of the iconographer Arsenie Boca regarding paintings, the icons in which there is represented the face of the Lord Jesus, of the Saint Virgin Mary, of angels or saints. We shall not think that the father Arsenie Boca had no knowledge of the sacred portraits representation or that he wanted that he, the priest entirely given to the Saint Virgin Mary, to get out of the iconographic pattern. There have been personal experiences like the great confessors which they had in their meetings with the angels that appeared before them, from time to time, in the Earth's world, a lost world, infatuated that could not understand the existential meaning of self in the word's truth: "free will". It is said that Arsenie Boca did not created characters to paint them, he painted what, in powerful moments of godliness, he saw with his mind and his soul's eyes what the profane man could not see. It as experiences in images which himself had in special moments of the earthly being's existence and have unveiled them in his books and to his apprentices. Arsenie Boca has created frescoes with faces, not paintings with humans, he painted in icons the saints that were visiting him and who talked to him. From the ones from the far world the theologian iconographer found out, his close ones are saying, a lot of the events that followed, with precision, like it's the representation of the Twin Towers of the World Trade Center in New York, criminal action that killed everyone boarded that plane and many people that worked in those buildings which collapsed within two hours, destroying and damaging other surrounding buildings. Arsenie Boca foretold their fall with over 30 years before the ones who brought them down without compassion for the hundreds of souls who have died, never knowing the fault they could have for working there. No one leaves Earth without being judged for all their wrongdoings. During deep meditation and experiences through images, father Boca was out of time and space, he floated high, defying the law of gravity that states: "a particle attracts every other particle in the universe using a force that is directly proportional to the product of their masses and inversely proportional to the square of the distance between their centres.". The physicists have enunciated it and have materialized it as law, proving its truth. Its cosmic self detached the matter yet he could move the matter that was his own body, corroborating with Newton's famous theorem, of the revolving orbits which "refers to the nature of the central forces which increases the angular velocity of a particle without changing the radial path". In fact, his mind oscillated between the two pencil bodies and was creating the image that appeared to him when his soul was fuelling from the celestial with all that the earthly was widowed by the negative energies of the retrogressive thoughts that followed him hidden, wishing his perish. Like all the great confessors, Arsenie Boca made it, as a man, through brainpower, to breach into the outer layer of existence, detaching from the being, mocking all the physics natural laws of space and time: "Only by combining the Movement Law and Attraction Law it was created this wonderful structured thinking that makes possible calculating the past state and the futures of a system from its state at a certain moment, to the extent that the events are possible only under the influence of the gravitational forces" (Einstein, 1996:46).

Between the paintings of Arsenie Boca it is noticed that representation, known under the name of "picture a secco", using the technique which the wall didn't have, though, a fresh plaster. It is believed that the iconographer used in the biblical works that fills the churches and monasteries, which a wet binder or an emulsion have passed as adhesive in

representation the painted icons using tempera paint. The technique he used may not have "however the technical qualities and neither the optical ones of the fresco, being used more in the modern works, since the old craft (meaning the painting on a freshly plastered wall) has been lost" (Sîrbu, 2001:80). The colours of his paintings are faded but they have a light permeation through permanently usage of the yellow colour and white which gives that impression of immaculate, of purity, requiring, from the ones that are contemplating them, o visual focus on representations. The figures in the icons are expressive and unique, are spirits entirely detached from the earthly as a testimony of the painter's experiences which, while he was painting, it was like he passed in another dimension, superior to the everyday life. From his testimonials is shown that the representations of Lord Jesus, of Saint Virgin Mary are faces he saw the way he painted them, are images, certainly not imagination. Arsenie Boca has excelled the icon through pictorial art as a gift both thanks to his studies in portraits representation, as to medicine with a gift of what the talent was incitement of the life's trials. The colour of the saint's faces is different from the mortal's even if it's about the disciples. The colour of the humans faces is a brown imbued with shadows, suggesting the unwanted passing of time as a way of being's life, figures over we can observe the strong print of life's torments which people got through every day without realizing the danger. At the saints however, the faces are mostly painted with a bright yellow, solar. Does, Arsenie Boca kept the guidance of Leonardo da Vinci who said: "When you paint nature, stay at a distance three times the size of the object you're painting. When you start painting nature, draw an axis - you will bear it in your mind the whole time you're painting, whatever you meet along that axis…" (Sîrbu, 2001:141).

3. Iconography and the words sacrament in the work of teaching and confession *The Kingdom's Path*

In the Soviet press, but the occidental one too of the years 1980-1982, was written about the observation of the university professor, the well-known Russian scientist Valeri Slezin (in Russian: Валерий *Борисович* Слезин), what he accomplished after some long researches in the **"**Bekhterev" Psycho neurological Research Institute in Sankt Petersburg, surprising the world of science, more the people behind the sinister block of communist atheism. We could not deny the fact that between the contributors of the Russian scientist there was scientist that were supporting him, dodging repression, as confessors, following his forwardness of researching what was forbidden in the atheist communist system. During his full research activity, he recorded the electroencephalogram of some subjects that were praying deeply, expressing with devotion the prayer's words. The wish of the Russian scientist, to know if praying has any influence over the man who is praying, was an unknown thing and unusual during de communist era and for his atheist status. Valeri Slezin observed that, after many experiments, in the moment the prayer advanced in it expression, in the brain of the prayer the cerebral cortex "switched off", a phenomenon which, to his and contributor's awe, and the field's researchers of the world, was happening only happened before at the 3 months old children, when they were at their mother's chest, feeling perfectly safe. Slezin will mention and scientifically support the fact that, during a man's prayer a detachment occurs from the earthly, a blocking of its own energies is produced, occurring the defensive one, of total safety. It is known that in the brain of a grown man, in standby, the brain's electrical activity is somewhere between 8 and 30 Hertz. The thing that amazed the soviet scientist was

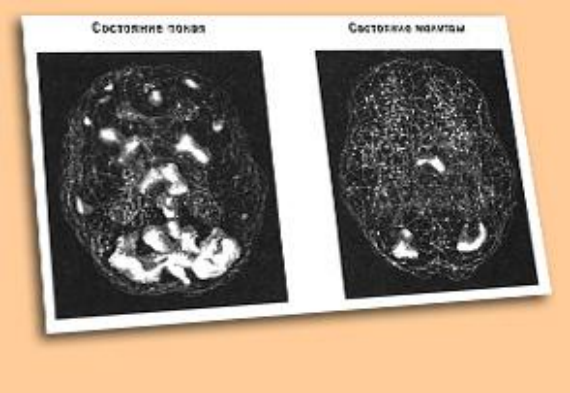

Figure 3

noticing that during the frequency measurement of a praying man, this activity dropped to 3 hertz, number acknowledged as normal for infants of three months old (fig.no.3). In his observations and the few conferences held later, supported by the organizations of atheist-profane agencies from the former Soviet Union, the Russian scientist stated: "During the enlightenment state, when the border between the earthly world and the higher one is getting blurred, when the time stops, in the man's brain amazing abilities activate, which basically are limitless."

It is impossible that these facts were not known by the ones extremely against these researches and their results, the fact that the soul detaches from the being and gets from a state to another, like how Lavoisier stated in the law of mass preservation. Appealing to this type of man's manifestation during prayer's time, from the New Testament, we quote the words that Jesus Christ told, at some point to his apprentices: "Whoever will humble himself like this infant will be the greatest in the Kingdom of Heaven". (Matthew, 18:4). How much righteousness in the words of The Messenger that he told to the lost earthlings of that bordered historical time. After all this, the Russian researcher, Valeri Slezin, scientifically supported also by Angelina Malahovaskaia, physicist at the Research Institute of Naval Medicine from Sankt Petersburg who reinforced in the granite stone of truth the amazing result that must be known by all the men for their own good on for this planet Earth, was saying: "The prayer turns the grown man into a child, at his initial frequency, primal, when he was tied to the divinity. That's why children aren't allowed to pass the Sacrament of Confession, because they are under divine protection!".

Arsenie Boca's morality was the representative state of existence, his confession was what he saw on the Athos mountain, the mountain of orthodoxy and morality, of full trust in what it was: man, of man's, not man of world's. The world lies in mundane, in loss, and the book of the father Arsenie Boca represents the whole existential truth, not of being, because that is dominated by the profane. Arsenie Boca's painting, all the icons that he, as man, has completed, are frescoes that he left as a legacy of his confession.

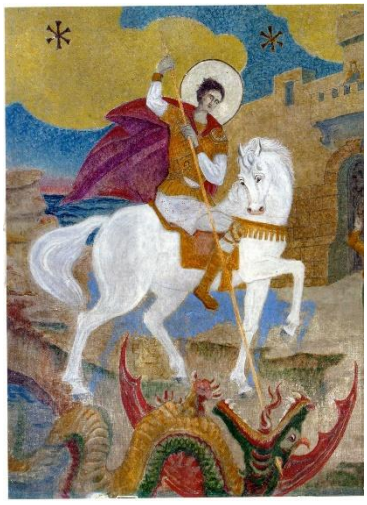

Figure 4

The earthly man without morality, his earthly being meaning is the one of falling which father has noticed and wanted, through his frescoes, get the man out of abyss, from the being's rotten insensibility and lift him, like all the martyrs killed into confession, on the step of self-trust by acknowledging the immortality fact. His book stands as a testimony for his guidance, his self has created the images from the Above and materialized them, painting, as a gift of the ones he guided, in his earthly life, to do for humans. Arsenie Boca was a martyr, a tormented one of the body that has fallen like the other confessors in the satanic hands of security, the communist oppression which destroyed the image of the confessing man as a temple, yet not as a soul because they ascended as everlasting citizens in Heavens.

Arsenie Boca's painting talks and twitches at every watcher. It is enough to stop in front of some of the frescoes and look at it, to really look at it carefully because from there, from its sacred insides, the crucified One weeps and sighs: "The Saviour's Perfection in listening and casting from Him, for the love of humans, has raised between Christians the numberless string of pious and good victorious martyrs, which, for His love, were safe too from suffering scary torments from the heathens of their times" (Boca, 2003:54).

If you are ready to welcome the Praised One then the "Kingdom's Path", which the pleading martyr keeps telling you about, who have suffered the torture in the dark and musty basements of the communist security, giving you exhortations and opening images in words of the steps which you have to climb, teaches you how to walk that path without regretting the road you will take, this is what everyone who followed the book's author inducement.

In Arsenie Boca's iconography, we will notice a fair play of the pages from the book "Kingdom's Path" in which the roads are lessons, and icons achieve the word through images. Few of the iconographers have painted and, at the same time, have wrote too, placing words into pages with lessons. Arsenie Boca has searched in the loneliness of his hermitage perfection, yet many did not understood its meaning through prayer, painting and ink (the regret is also marked by the fact that between these detractors of the one who Enlighted with his faith the dark basements of the communist hell, there were and still are prelates from today, who thwart the acknowledgement of his strength through gift, a cleanliness of the soul always called to sacrifice, a helplessness of many of getting clean the "Kingdom's Path"). Let's contemplate another fresco from the St. Nicolae, Drăgănescu Church, of the priest iconographer Arsenie Boca and, namely, the icon "Saint George" (fig.no.4) We notice how confident the young martyr strikes the dragon, and the pain of the puncture with the spear of its oral cavity is shown through it open mouth, suggesting its dying roar of the reptile, the devil's incarnation. The white horse, a pearly white, looks defying the dragon's pain, and the hit, by the way the brave martyr holds with both hands the spear, proves the reptile's end. The character's colours, but the whole fresco is exotic, expressive, the dragon's representation is an old one, guises that the devil kept showing on Earth, descending the man into earthly needs, into wrongs hard to imagine that could have been in the earthly being. St. George's outfit is dignified, his figures express confidence, will to destroy the evil. If in the Dragon's presentation, the colour table is multiple, green being the specific colour of the reptiles, crawlers, in this painting there is purple, which could be the colour of the wings which represents the ascending power of the Dragon through the earthly air, only in terrestrial space, because he was fallen from the Heavens for his cunning. For the representation of the holy martyr, Arsenie Boca uses three specific colour: rich white, meaning purity, orange and a different purple than the Dragon's. Closely contemplating the fresco, we could say that Arsenie Boca put together from for brush traits a wonderful character, as too where all his positive characters from the paintings made on the churches and monasteries walls in which he stood. He was creating into registers scenes which you could hardly find their secret. In this very painting – icon, in the register number 4, of the sky's representation, it is noticed two symbols two little stars on one side and the other of the young martyr representation each formed by three lines that unite two dots each that could suggest the supervision of the St. George, by the two great archangels of the Heavens, Michael and Gabriel. In fig. no.2, the Cross is barely visible, in the upper left, a register of the Heavens plan where the multicoloured colours of the rainbow preach the Ascension. It was a distinctive sign of the attempts, of all the men that wanted to be confessors. In the hands of the Saint, which is in the right of the Saviour, it is noticed the Gospel, the book of the human history and redressing. The whole Ascension scene is included in a pendant, like a mirror of the representations, of the images that father Arsenie Boca permanently had in front of him. His contemporaries and his close ones are saying that he was not creating from memories or past images, he painted what he saw and felt the moment he was called to show the image from Heavens, which, the father confessed, were always there in his sacred experiences into praying. His book is a philosophy of Bible representation in icons, images that has been in the historical time of world's evolution and have come back in the modern history of the man's civilisation, of the journey which he tried to go alone in a complete drift. We must know we are not alone; from shadows, our existential double watches our evolution in every moment and lives with us, in

this passing life, as long as we are given each to live. We go alone, because the shadow is lost along with our soul.

Notes:

1. Hermeneutics (from Greek: *ερμηνεια*= to interpret) represents in philosophy the methodology of teaching and understanding new texts. The name derives from the name of the Greek god Hermes, the god's messenger and the interpreter of Zeus's commands. The subject of hermeneutics, appeared in the XV and XVI centuries during Humanism development, was in the beginning the writing of the classic authors of the ancient Greco-Roman, then especially the interpretation of the Bible. The Christian theologists have tried to settle a way through which there can be understood the true meaning of the Scripture and at the same time to ease the understanding the classic writings. Along the time, hermeneutics is becoming deeper, tending to give a more comprehensible meaning to all hard to understand writings, so it becomes a general theory of the interpretation rules. Focusing on the content and meaning, no matter the shape or writing details, hermeneutics is different than exegesis. In our days, it is talked also about a jurisprudence's hermeneutics and an artistic one, being understood as a method of interpreting the laws and work of arts. It is interesting that hermeneutics have also influenced the studies in recent years on artificial intelligence, some researchers finding inadequate the cognitive method or the one of the development of information for understanding human thought. According to DEX 1974.

2. Fresco, word which comes from the Italian *a fresco* which means the action of painting on a wet plaster, freshly applied. Fresco, in Italian *"Affresco",* pl. *"Affreschi",* derives from the word *fresco* = fresh) is a mural executed on a fresh plaster, in which the colour is imbued chemically and this way can be preserved unlimited time. Acc. DEX, 1974.

3. Iosafat (Hebrew: יְהוֹשָׁפָט, Standard: Yəhošafat, Tiberian: Y.

BIBLIOGRAPHY

Boca, Arsenie, *Path Kingdom,* Publisher of the Holy Orthodox Romanian Bishopric of Arad, Deva, 2003.

Brăiloiu, Constantin & Ispas, Sabina, *Under the wing sky*, Encyclopedic Publishing, Bucharest, 1998.

Cojocaru, Nicolae, *The history of romanian traditions and customs*, Bucharest, Ethnological Publisher, 2008.

Sîrbu, Raoul, *The two hope of painting,* Miron Publisher, Bucharest, 2001.

Strauss, Claude Levi, *Structural anthropology*, Bucharest, Polictical Publisher, 1978.

CODEX CANONUM ECCLESIARUM ORIENTALIUM: MOMENTS AND STAGES OF THE CODIFICATION PROCESS

William Bleiziffer
Assoc. Prof., PhD, "Babeș-Bolyai" University of Cluj-Napoca

Abstract: The study aims to explore the most important moments of the codification process of the Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium, the code of canonical law of the Eastern Catholic Churches. The long codification process, started just before the opening of Vatican Council I (1869-1870), represented a constant effort to research, systematize and interpret the Eastern canonical sources of the first Christian millennium, as well as the imperial, civil and pontifical legislation related to these churches. The concrete interventions of the Pontifical Romans, as well as the positions of the different High Prelates of the Oriental Churches who maintain communion with the Roman Seat, in favor of a body of norms that have the same value as the Codex Iuris Canonici, mark the most important stages of the process. codification, drafting and initial publication of the first motu proprio that contained parts of the canon law; Thus, along with the process of revising this corpus, which culminates in its current form in 1990, all the efforts that led to the realization of a code "made by the orientals themselves" (AAS 66/1974, 246) are highlighted.

Keywords: sacri canones, canonical sources, common code, revision, drafting, preparatory commission, authority, approval, canonical evolution.

Analyzing the volume of the princeps edition of the *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium fontes annotatione auctus*,[1] we can be impressed by the abundance of information we find inside it. Starting with its content we observe a work of great value not only canonical but also historical. The analysis of the critical apparatus, with the presentation of the sources that underpin such a dense work, opens the prospects for a closer study on the roots and bases of such a rich volume. The volume has a special value not only from an operational point of view, but also from a scientific point of view as well, containing the first complete publication of the canonical sources of the Eastern Churches.[2] Published by Saint John Paul II through the Apostolic Constitution *Sacri canones*[3] on October 18, 1990, the Code of the Canon of the Eastern Churches[4] contains the common canons of the 23 Churches

[1] PONTIFICIUM CONSILIUM DE LEGUM TEXTIBUS INTERPRETANDIS, *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium, Auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus, Fontes annotationes auctus*, Libreria Editrice Vaticana, 1995.
[2] G. NEDUNGATT, *Sources of the Canon of the CCEO*, IDEM, „A guide to the Eastern Code, a Commentary on the Code of Canons of the Eastern Churches", KANONIKA 10, Pontificio Istituto Orientale, Rome, 2002, 897-903.
[3] IOANNES PAULUS II, Constitutio apostolica *Sacri canones* qua Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium promulgatur, 18 octobris 1990: *AAS* 82 (1990), 1033-1044; *Enchiridion Vaticanum* XII, 507-530. (*Sacri canones*). Apostolic constitution *Sacri Canones*, 18 October 1990, in *AAS*, 82 (1990), p 1033-1044, English translation in *Code of Canons of the Eastern Churches: Latin-English Edition, New English Translation*, prepared under the auspices of the Canon Law Society of America, Washington, Canon Law Society of America, 2001, p. XXI-XXVIII.
[4] On the exact number of these canonical Churches they do not have an unanimously accepted opinion: see W. A. BLEIZIFFER, *Ius Particulare in Code Canonum Ecclesiarum Orientalium. The right of the United Romanian Church with Rome, Greek - Catholic. News and perspectives*, Presa Universitară Clujană, Cluj Napoca, 2016, 62-74ss. An analysis of the latest issue of *Annuario Pontificio*, however, dispels such doubt.

Oriental Catholics have always enjoyed their own right, reflecting the liturgical and disciplinary traditions of each of them.

At the time of the publication of the Code, the supreme legislator stated that: „The Fathers gathered at the seventh ecumenical council in 787 A.D. at Nicea. The legates sent by my predecessor, Hadrian I presided. `Rejoicing as one who finds much treasure`, the Council, in its canonical regulations, brought forth the sacred canons and confirmed them, briefly declaring them to be those which, according to tradition, came from the sacred Apostles, "the six holy and universal Synods and Councils which gathered locally and from our holy Father"[5]. The Pope was referring directly to those canons that constitute the first and fundamental source for drafting the code.

The codification of the code began in 1929, shortly after the promulgation of the Pio-Benedictine code desired by Pope Pius X and promulgated by Benedict XV in 1917, and the efforts of drafting and revising the canons were carried out for a long time, being marked. of a series of milestones and fundamental moments for the realization of the work. In fact, part of this work was partially published by Pius XII between 1949-1957, and the final text, as we have already mentioned, had to wait for 1990.

In this study we propose an overview of the main moments that marked the laborious process of codicial editing, starting from an extensive bibliography, but especially from a frequent and constant consultation of *Nuntia*, the official body of the *Pontificia Commissio Codicis Iuris Canonici Orientalis Recognoscendo.*[6]

A Canonical Code for the Eastern Catholic Churches

In the unification with Rome, the different Eastern communities have kept their liturgical habits and even, with some limitations, their own ecclesiastical discipline. The birth of new scenarios in reporting on the discipline in use in the Latin Church offered to the Roman Pontiffs and the Congregation of Propaganda Fide, who supervised the relations between these Churches, the possibility of publishing new norms that correspond to the oriental character and their own identity of these Churches.[7] In the second millennium, these Churches, which in fact kept their own rites and ecclesiastical discipline, related to a single *corpus iuris* made of *sacred canons.*[8] Although these Churches have in common the same patrimony constituted by the canons of the Ecumenical, local Councils or the canons of the Holy Fathers,[9] most of their own disciplinary patrimony is unique, original and which confers their own identity.

Given the diversity and complexity of the various Eastern ecclesiastical communities that belong to the five great Liturgical Traditions (Alexandrine, Antiochian, Armenian, Constantinopolitan and Chaldean), it is not surprising that their canonical sources are very varied. This wonderful variety highlights on the one hand the catholicity of the Church and brings into question the disciplinary diversity of these Churches, and on the other it demands

[5] *Sacri canones*, 507.
[6] PONTIFICAL COMMISSION FOR THE REVISION OF THE CODE OF ORIENTAL CANON LAW, NUNTIA, 1-31 (1975-1990).
[7] M. BROGI, *Codificazione del diritto comune delle chiese orientali cattoliche*, in „Revista Espanola de Derecho Canonico" 45 (1988), n. 124, 10.
[8] D. SALACHAS, *Il Diritto Canonico delle Chiese orientali nel primo millennio: confronti con il diritto canonico attuale delle Chiese orientali cattoliche: CCEO*, Roma – Bologna, Edizione Dehoniane, 1997, 27-33.
[9] P. P. IOANNOU, *Fonti*, Fascicolo IX, t. I, 1: *Discipline generale antiques, Les canons des Conciles oecuméniques,* Tipografia Italo-Orientale S. Nilo, Grottaferata Roma, 1962; Fascicolo IX, t. I, 2, *Discipline generale antiques, Les canons des Synodes Particuliers*, Tipografia Italo-Orientale S. Nilo, Grottaferata Roma, 1962. Fascicolo IX, t. II, *Discipline generale antiques, Les canons des Pères Grecs*, Tipografia Italo-Orientale S. Nilo, Grottaferata Roma, 1963.

a careful study of the particularities of these sources, precisely to understand their original and their identity.

The study of these canonical sources, the stages of systematization and their interpretation, represents a research effort that offers to all interested parties the opportunity to understand the spirit of the CCEO and the interpretation of its legislation. Canon 2 CCEO defines the principle that governs the type of relationship that is made between the canons of the new Code and its sources: „The canons of the Code, in which, for the most part, the old law of the Eastern Churches is taken over or adapted, must be taken first into account from that right (ex illo)". And just these *common canons*[10] represent the sum of canons that make up the sacred canons patrimony, and to which, in the codification work, they are joined by a whole series of canonical collections and imperial or pontifical norms, decrees or instructions of the different Roman Congregations, decisions and decrees of The Synods of the Eastern Churches approved or recognized by the Holy See, the canonical legislation composed of the 4 own *motu proprio* of Pius XII, and not least the documents of the Second Vatican Council.[11]

Crystallization of the idea of an oriental code

The codification process and the origins of a Code of Canon Law for the Catholic Orientals can be found just before the opening of Vatican Council I (1869-1870), a period in which almost all Eastern Catholic Churches dominated a state of legal uncertainty and confusion. The involvement of Pius IX in the clarification of this situation is known; In a series of interventions regarding our theme, the idea and necessity of equipping these Churches with their own Code crystallized. If the VI Commission of Missions and Oriental Churches the preparatory of the Council (*Comissione delle Missioni e Chiese orientali preparatoria al Concilio*) saw through the voice of consultants the necessity to equip the Eastern Churches with an authoritarian and unitary code, which to answer to the demands of the time, two other interventions of the same Pope created the premises even more for the coding work to be performed. First, it is the task of Benedictine Giovanni Battista Pitra to research the eastern sources, the result consisting in the publication of two volumes entitled *Iuris Ecclesiastici Graecorum historia et monumenta*[12]; they contained the result of his researches in a complete and organic work. The same pope then constituted, through the Apostolic Constitution *Romani Pontefices* (January 6, 1862), a special group of Cardinals, *Congregazione per la Propagazione della fede per gli affi di Rito orientale*, with the task of continuing the work initiated by Pitra and reorganizing the sources of the Canon Law of the Christian East. Moreover, the idea of an Eastern canonical codification in parallel with the elaboration of a Code of Latin law was raised in the perspective of Vatican Council I.[13]

It is important to remember that during the Council's conduct some Eastern voices raised precisely to support such an idea, not without intense debate and interesting positions[14]. Indeed, the idea of Pope Pius IX was accepted by many Eastern hierarchs present at the Council: it is worth emphasizing the position of the Melkite Patriarch Grigore Iusef, who supported the necessity of reforming the Eastern law because it observes „the lack of a proper canon law in harmony with a usage of each rite" and he asserted that "the ancient

[10] I. ŽUŽEK, „Common Canons and Ecclesiastic Experience in the Orient Catholic Churches", in *Understanding the Eastern Code*, KANONIKA 8, Roma 1997, 203-204.
[11] G. NEDUNGATT, *Sources of the Canon*, 898. It can also be seen in Brogi, Marco, "Codificazione del Diritto comune delle Chiese Orientali Cattoliche," in *Revista Espanola de Derecho Canonico* 45 (1988), 124, 7-30.
[12] M. BROGI, *Codificazione del diritto comune*, 11; "*Prefazio", Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium*, Enchiridion Vaticanum 12 (1990) 33-65, 33. (*Prefazio*).
[13] *Nuntia Fasciculus praevius* (1973), 5.
[14] I. ŽUŽEK, *Common Canons and ecclesiastic experience*, 207-224.

canon is impractical and as a result the eastern Churches in many things are subject to arbitrary government".[15] Also that of the Greek-Catholic bishop of Oradea, Joseph Papp Szilagyi, who, at that time, demonstrating a good knowledge of the sacred canons, had already published *Enchiridion juris Ecclesiarum orientalis catholicae* and who explicitly spoke about the *Codex Canonum Ecclesiae Orientalis* in which "canonicam autoritatem acceptit per canone II concilii Trullani".[16]

Even the *Commission of Eastern Rite Missions and Churches* acknowledged that „Eastern Churches were in great need of a Code of Canon Law that would become their own discipline, that is, a code of great authority, complete and common to all nations and adapted to the circumstances of the time". This position regarding a complete Eastern code common to all Eastern Churches has been abandoned in favor of „disciplinary uniqueness in the universal Church".[17] One of the greatest opponents of disciplinary dualism in the Catholic Church, and who in fact supported in favor of this argument the strictly western character of the Council, was the Latin Patriarch of Jerusalem, Giuseppe Valegra.[18]

On the other hand, even *Fide Propaganda* promoted „the writing of the collections of its own law, a 'missionary' right that concerned both the Latin missionaries, the clergy and the Eastern Catholic believers ...".[19] Against such an approach, the Byzantines took measures, among the most vocal ones being the patriarch Iosif Audu, the head of the Catholic Church of the Chaldeans, who strongly supported the disciplinary diversity, demanding the composition of a new canon law that corresponds to the old canons (*sacri canones*). and at the same time the Council decisions,[20] and the prophetic spirit of the patriarch, despite the historical vicissitudes, would be confirmed after a century, with the development of the Second Vatican Council.

However, members of the Eastern Churches present at the Council understood that in order to preserve their own identity, there was a need for a code of laws, even though the issue of the possibility of having three variants of code remained unresolved due to the abrupt interruption of the Council.[21] The existence of any type of code among the three forms discussed in the Council (a unique code for the Universal Church; two codes, one for the Latin Church another for the Oriental Churches; and separate codes for each Oriental Church), was doubled by the belief that this code, in order to be valid ad *normas iuris*, needed the approval of the supreme authority, that is the Pope.

In the immediately following period the conclusion of the Council, with the pontificate of Leo XIII (1878-1903), a number of Churches began to draft their own canonical codification in accordance with the principle *tot codices quod ritus*, these efforts being actually accepted by the Propaganda Fide Congregation, which oversaw the

[15] I. ŽUŽEK, *Common Canons and ecclesiastic experience*, 217.
[16] J. PAPP-SZILAGYI, *Enchiridion Juris Ecclesiae Orientalis Catholicae*, Typis Eugenii Hollósy, Magno-Varadini, 1860, 116-117.
[17] *Prefazio*, 35.
[18] „He had a negative opinion of the Orientals, considered unable to solve their own problems, and because of this reason they needed a strong arm to lead them", M. SALVATORE, „Chiesa latina e Chiese orientali all'epoca del Patriarcha Giuseppe Valegra (1813 - 1872)", Naples, 1972, 22. His position, obviously influenced by the conception of *prestantia ritus latinae*, will be subsequently rectified by the decisions of the Second Vatican Council which, in the decree of *Orientalium ecclesiarum*, declares full equality (pari dignitas) between all the Churches, so that no one can claim any superiority over the others (OE 3).
[19] M. BROGI, *Codificazione del diritto comune*, 11.
[20] *Prefazio*, 35.
[21] G. C. PATELOS, *Vatican I et les évêques uniates, une étape éclairante de la politique romaine à l'régarde des orientaux (1867-1870)*, Louvain, Éditions Nauwelaerts, 1981, 142-220; N. BOCȘAN, I. CÂRJA, *Biserica Română la Conciliul Ecumenic Vatican I*, Presa Universitară Clujeană, 2001, 149- 226, 259-294.

development of these codifications (Synod of the Syrian Church 1888; of the Coptic Church, 1898; of the Armenian Church 1890 and 1911; of the Ruthenian Church 1891)[22].

The Romanian Church begins this process by holding the Synod of Alba Iulia and Făgăraș in Blaj, the first in a series of three. „At the Synod of Alba Julia, between May 5th and May 14th, 1872, less than two years after the First Vatican Council, the bishops of that Church approved a Code which, in the judgment of Francis Xavier Wernz, presented one of the «optima specimen in quibus iuris antiqui Ecclesiae orientalis continues fit applicatio»[23]. In this Synod the *sacri canones* are the foundation of the entire Code, and one gets the impression that Papp-Szilagyi, already deceased at the time of the Synod (Mansi 42, 946), had a strong influence on its composition. At any rate, with this Code (Mansi 42, 453-616) the Romanian Church demonstrated its identity in its fidelity in substance to the Trullan Code".[24]

If the *prestantia ritus latinae*[25] remained a constant attitude under the whole pontificate of Pius IX as a unique mentality for the entire Catholic Church, this attitude was abandoned with the publication by Leon XII of the apostolic letter *Orientalium Dignitatis* (Nov. 30, 1894), in which he considered the Eastern rites as a wealth of the whole Church and the Eastern liturgical discipline of great significance for the Church[26]. Despite the fact that in many parts the desire for a liturgical uniformity still prevailed for all Catholics, and even if the concept was not disapproved in explicit matters, "it can be rightly considered that in the CIC 1917 of the Latin Church the principle «pari dignitas» of all the Rites supported by the Roman Pontiffs, starting with Leon XIII".[27]

Under the pontificate of Benedict XV (1914-1922) the Eastern Catholic Churches are given a wider space in terms of considering the value of their rites, and the question regarding the drafting of an Eastern code, in parallel with the Latin one, has been resumed.[28] Thus, begins to crystallize the principle of equality between all the rites, so that none of the Catholic Churches is considered superior to the others, enjoying all with equal dignity.[29] Therefore, the double codification intends to express the Catholic concept of uniqueness and autonomy of the Churches of the East and of the West, in the perspective of the experience of the ancient Church, united in the same faith and sacraments.

Given the precarious situation from the canonical standpoint, where the Eastern Catholic Churches were at the time, - on the point of completely forgetting the common

---

[22] *Prefazio*, 37-39.
[23] Fr. X. Wernz, *Ius decreatlium*, I, ed. 2a, Romae 1898, 317.
[24] I. ŽUŽEK, *Common Canons and ecclesiastic experience*, 222.
[25] According to this principle "the Latin rite is preferable to any Eastern rites" or "the Latin rite is prevalent over the other rites". The expression is explicitly contained in two papal documents: The Apostolic Constitution *Etsi pastoralis* (May 26, 1742) and the encyclical letter *Allattae sunt* (June 26, 1755).
[26] Litterae Apostolicae Sanctissimi Domini Nostri Leonis Divina Providentia Papae XIII *Orientalium Dignitas de disciplina orientalium conservanda et tuenda*, A.S.S., vol. XXVII (1894-95), 257-264.
[27] I. ŽUŽEK, „Incidenza del CCEO nella storia moderna della Chiesa Universale", in *Understanding the Eastern Code*, KANONIKA 8, Roma 1997, 288-289.
[28] M. BROGI, *Codificazione del diritto comune*, 11.
[29] This principle will be solemnly proposed by the Second Vatican Council in *Orientalium Ecclesiarum* 3: „These individual Churches, whether of the East or the West, although they differ somewhat among themselves in rite (to use the current phrase), that is, in liturgy, ecclesiastical discipline, and spiritual heritage, are, nevertheless, each as much as the others, entrusted to the pastoral government of the Roman Pontiff, the divinely appointed successor of St. Peter in primacy over the universal Church. They are consequently of equal dignity, so that none of them is superior to the others as regards rite and they enjoy the same rights and are under the same obligations, also in respect of preaching the Gospel to the whole world (cf. Mark 16, 15) under the guidance of the Roman Pontiff".

patrimony of the *sacri canones* (sacred canons)[30] - were striving to have their own canon laws approved by the Holy See. Benedict XV had the inspiration to repeatedly come to their behalf through a series of concrete actions. In 1917 we have three such interventions, two of them extremely important for the Orientals: on May 27, with the Apostolic Constitution *Providentissima Mater Ecclesia, Codex Iuris Canonici* was published for the Latin Church; with the motu proprio *Dei providentis* was established the *Sacra Congregazione per la Chiesa orientale* to which he assigned „all the faculties that the other Congregations have for the Latin Church"; and on October 15, by motu proprio *Orientis cattolici*, it was decided to establish the *Pontifical Institute for Oriental Studies*, which had the mission to deepen and learn, among other disciplines, „the canon law of all the Christian peoples of the Orient".[31]

The first stage of Eastern canonical coding

The pontificate of Pope Pius XI (1922-1939) continues to crystallize the process of drafting the future Eastern Code. Through a series of interventions, which can be considered milestones, the Pontiff strengthens and consolidates the entire activity aimed at achieving the future Code. If, in the hearing given to the cardinal secretary of the *Congregation for the Oriental Church*, on August 3, 1927, the Pope considers the codification process not only necessary, but also one of the most urgent issues, assuming the presidency of the respective commission[32], on July 13, 1929 the Pope establishes a commission which was to deal with the coding process. *The Commission for Preparatory Studies for the Eastern Canonical Codification*, under the chairmanship of four cardinals,[33] synthesized under the name of *Fonti della Codificazione Orientale* the whole series of canonical sources that will inspire the future Code. Starting with 1930 he programmed and published a series of 50 volumes divided into 3 Series as follows: a) the first two series contain texts of the different eastern legislations, universal and particular laws (15 and 21 files/beams respectively)[34]; b) the third series contains the acts of the Pontifical Romans concerning these Churches (14 volumes).[35] The preparation of the oriental codification was carried out with "tireless zeal and with great efforts" over six years, during which all the chapters of the canonical discipline, following the opinions expressed on them by the Bishops of the East, were discussed in a way. repeatedly. All this confirms Pius XI's constant care for the drafting of *Codex Iuris Canonici Orientalis*.[36]

This commission, in which two working groups worked, one for centralizing the canonical sources common to all the Eastern Catholic Churches and another for the effective drafting of the future Code,[37] was transformed, on July 17, 1935, into the *Pontifical Commission for the drafting of the Eastern Canon Law*,[38] the moment being considered the actual beginning of the work of coding the future code.

---

[30] This is the case of the Hungarians or Armenians cf. I. ŽUŽEK, *Common Canons and ecclesiastic experience*, 224; or of the Syrian Malabar Church, who decided to comply with the CIC cf. *Communicationes* 26 (1994), 121-124.
[31] *Prefazio*, 39.
[32] *Prefazio*, 41.
[33] *Communicationes* 26 (1994) 86-88.
[34] Conf. L. GLINKA, „Resoconto sulla pubblicazione delle fonti della codificazione orientale", in *Nuntia* 10 (1980), 119-128, 10 issues "were designed but never published".
[35] The entire collection is in electronic format in I. L. GAID, Sources of CCEO & CIC 83, KANONIKA 17, Pontificium Institutum Orientalium Studiorum, Rome, 2011 + USB flash memory. The author presents the list of these sources and, together with the small brochure, offers electronic support containing the entire collection in .pdf format.
[36] *Prefazio*, 45-46.
[37] M. BROGI, *Codificazione del diritto comune*, 12.
[38] *Nuntia, Fasciculus praevius* (1975), 5; Practically this commission was established at the hearing of June 7, 1935; *Communicationes* 26 (1994) 332. The Commission, which began its activity in 1929, had the following tasks: a) to examine the observations and votes sent by those consulted previously on canonical designs/drafts;

The activity of the Commission had an alert pace and was followed very closely by both Pius XI and his successor, Pius XII (1939-1959), under which the first parts of the Code appeared. After many drafting efforts, the draft of the future Code, repeatedly sanctioned, was presented "ad promulgationem" to the pope in March 1948. The pontifical decision to publish the Code on parts was materialized, - until a date prior to the work of the Vatican Council. II (1962-1965) - more precisely in the period 1949-1957, in the publication of the following *Motu proprio: Crebrae allatea* sunt (AAS 41 [1949], 81-119) containing canons relating to the sacrament of marriage, on February 22, 1949; *Sollecitudinem nostram* (AAS 42 [1950], 5-120), containing the canons on judgments, on January 6, 1950; *Postquam apostolicis litteris* (AAS 44 [1952] 65-150), containing canons on monks, the temporal goods of the Church and on the meaning of words, on February 9, 1952; *Cleri sanctitati* (AAS 49 [1957], 433-600), containing the canons about rites and about persons on June 2, 1957. Of the 2666 canons contained in the scheme of the future code of 1945, 3/5 were promulgated. All other canons, more precisely 1095, remained in the archive of the Congregation. The fifth part, Motu proprio *De Sacramentis*, which was to accompany the promulgation, was already ready on October 9, 1958 when Pope Pius XII left this world, and Pope John XXIII decided that the Code should be published only after the completion of the Second Vatican Council.[39] With the announcement of the Second Vatican Council by Pope John XXII, because a revision of the canonical discipline of the universal Church according to the doctrine and principles of the Council was foreseen, the actual drafting of the Code of Eastern Canon Law was discontinued. However, the commission retained some important functions, two of which are worth mentioning: the task of interpreting the texts of the canons already published; and the task of continuing to systematize the sources of Eastern canon law.[40]

The second stage of Eastern canonical codification

After the completion of the conciliar work, on June 10, 1972, Pope Paul VI abolished the *Commission for the drafting of the Code* and set up the *Pontifical Commission for the revision of the Code of Eastern Canon Law* (PCCICOR),[41] which had the mission to prepare, especially in the light of the decrees of the Second Vatican Ecumenical Council, the reform

b) determine the text of the canons; c) to regulate the drafting of the code. In order to obtain legislation that corresponds, both in form and in content, to the character of the Orientals, it was necessary to consult carefully chosen experts from the respective Churches. This commission also included Ioan Bălan (AAS 27 (1935), 306-308), canon of the Metropolis of Făgăraș and Alba-Iulia, future bishop of Lugoj, recently declared blessed by Pope Francis at Blaj on June 2, 2019 ; cf. A. COUSA, „Codificazione canonica orientale", in *Oriente Cristiano* (1962), 35-61, 38. Also, a decisive contribution to the collection of sources was given by Aloisiu Tăutu, canonist of the Eparchy of Oradea Mare; he published thirteen volumes in *Fontes - Series III*, containing canonical sources referring to orientals and unpublished papal documents relating to them, from the sec. I-XVI. See *Nuntia* 10 (1980), 127-128, but also the synthesis provided by L. D. PERIȘ, Aloisie Tăutu – aspect din opera istorică, Editura Buna Vestire, Blaj, 2003, 87-159. Finally, it played an important role in the same process, even if at a later stage and especially regarding the elaboration of the decree *Orientalium Ecclesiarum*, the bishop Vasile Cristea; see R. BURIGANA, "In punta di piedi... The Roman Greek-Roman Catholic presence among the conciliar fathers of Vatican II", in Colloquia Mediterranea, 3/1 (2013), 45-63.

[39] I. ŽUŽEK, „Le texte non publiés du Code de droit canonon Orienale", in *Nuntia*, *Fasciculus praevius* (1975), 24; W. A. BLEIZIFFER, „Incidența Conciliului Vatican II asupra Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium", in *Studia Theologica* III, 3/2005, Cluj-Napoca, 148 – 159.

[40] *Prefazio*, 49-53. For more details on the process of publishing these parts of the code see A. COUSA, *Codificazione canonica orientale*, 47-55.

[41] The members of the Commission were appointed on September 24, 1973, AAS 65 (1973), 519-521. It is worth noting that among the 70 members of the commission that was made up of representatives of all the churches sui iuris there are also two Romanians: Rev. Mons. Benedict Stefan and Rev. Mons. Aloisie Tăutu. The third Romanian was also part of the commission, which was distinguished by a very good legal culture: Petru Tocănel OFMC; *Nuntia*, *Fasciculus praevius* (1975), 9-11.

of the *Codex iuris Canonici Orientalis* both in the parts already published in the four *Motu Proprio (Crebrae allatea sunt, Sollecitudinem nostram, Postquam apostolicis litteris* and *Sancti cleri),* and in the parts already finalized but not yet published.[42]

The establishment of PCCICOR was not only useful but also necessary, as its activity has been fruitful for almost twenty years.[43] On March 18, 1974, the moment of the inauguration of the works of PCCICOR, Pope Paul VI, in the Sistine Chapel, solemnly outlined the two main directions after which the new commission had to work: The code must be *"recognoscentur secundum mentem Patrum Concilii Vaticanum II atque germanam orientalem traditionem".*[44] The Pope's alocutio, which represents a true programmatic discourse, is also constituted as the *Magna Charta* for all future works of PCCICOR, especially since it ends with the complete quotation of the conciliar document *Orientalium Ecclesiarum 3* and the paternal justification St. Paul has as well and compared to *those who are made to all* (1 Cor. 9, 22).[45]

The first plenary meeting of the members of the commission took place between March 18 and 23, 1974, and approved a series of guiding principles that will be applied in the revision of the future Code. The principles are the result of an assiduous collaboration between different specialists in canon law, especially among the professors of the *Pontificio Istituto Orientale*. In ten working sessions, starting in June 1972, they conducted a first study on the guiding principles of revision of the Code as a starting point in the realization of the document *Norme per la ricognizione del diritto canonico orientale*.[46] This study was communicated to the members of the committee who proposed observations and suggestions for the correct phrasing of the revision principles.[47] It can be stated, therefore, that these principles are found to be applied in the canon texts, they are present in one form or another throughout the CCEO, and demonstrate an effort of careful revision according to the pontifical decisions.[48]

It is unanimously considered that the first phase of the revision of the Code begins immediately after the plenary session of March 18-23, 1974, of PCCICOR. *Prima recognitio*, which was the first stage of study and revision of canon texts, analyzes after the establishment of 10 working groups (*ceotus*), a series of 8 *scheme*, over a period of 10 years.

---

[42] G. VILOT, „Istituzione e composizione della Commissione", in *Nuntia*, *Fasciculus praevius* (1975), 11-19; cf. şi D. SALACHAS, *Istituzioni di diritto canonico delle Chiese catoliche orientali*, Edizione Dehoniane, Bologna/Roma 1993, 49.

[43] E. EID, „La révision du Code de droit canonique oriental: histoire et principes", in *L'année canonique* 33 (1990), 11-27.

[44] Allocutio SS. Patri Pauli VI, Papae Romae ad sodale Commissionis, *Nuntia*, *Fasciculus praevius* (1975), 4-8.

[45] „... cum omnes in corde suo gerat, iuro cum Sancto Paulo dicere valet: *omnibus omnia factur sum (1 Cor. 9, 22),* quoniam liquet ad nostrum ministerium, in primis spectare, illam *solicitudinem quam habemus pro vobis coram Deo (2 Cor. 7, 12-13)", Nuntia*, *Fasciculus praevius* (1973), 8. I. ŽUŽEK, *Incidenza del CCEO*, 297.

[46] *Nuntia*, *Fasciculus praevius* (1975), 22-33.

[47] These principles, 10 in number, are as follows: 1. Unique code for all Eastern Churches; 2. Authentic Eastern Code; 3. Authentic Ecumenical Code; 4. Code of a legal nature; 5. Pastoral Code; 6. Code based on the principle of subsidiarity; 7. Private Rites and Churches; 8. Lay people; 9. *Processibus* canons; and 10. The canons *de delictis*.

[48] *Principi direttivi per la revisione del Codice di diritto canonico orientale* in EV 5/1974-1975, 114-152; For a more coherent consultation, in close connection with other texts of interest we prefer the quotation *Guidelines for the revision of the Code of Oriental Canon Law*, *Nuntia* 3 (1976), 3-24 (trad. fr. and eng.). To elaborate and approve these principles *Nuntia* 30 (1990), 51-88. S. KOKKARAVALAYIL, *The Guidelines for the Revision of the Eastern Code: their impact on CCEO*, KANONIKA 15, Pontificio Istituto Orientalis, Roma 2009. M. D. BROGI, „Le novità del CCEO alla luce dei «Principi direttivi»", in Pontificio Consilio per i Testi Legislativi, *Il Codice delle Chiese Orientali, La storia, le legislazioni particolari, le prospettive ecumeniche*, Libreria Editrice Vaticana, 2011, 117-137; T. J. GREEN, „Reflections on the Eastern Code Revision Process", in *The Jurist* 51 (1991), 18-37; E. LANNE, „La révision du Droit canonique oriental et le retour aux traditions authentiques de l'Orient", in *Irènikon* 54 (1981), 485-497.

For all these groups the period of revision of the texts in the *scheme* ends in about 7-8 years, except for the *De Sacra Hierarchia* group which ends in 1984. Therefore, if the start time of this first *recognitio* is the same for all the *scheme*, the completion of the *scheme* which had to be proposed to the supreme authority for obtaining obstructed *nihil obstat* differs. It should be emphasized that this canonical endeavor was necessary for these *scheme* to be communicated to the various consultative bodies, - that is, to all the bishops of the Eastern Churches, to the Dicasterial of the Roman Curia, to the Universities of higher studies in Rome and the Unions of the General Superiors of the Religious and Monks - with the purpose of receiving relevant comments especially from the specialists and thus highlighting the collegial character of the revision of the Code. The advisory bodies had to submit their comments to the PCCICOR Secretariat within six months from the dispatch of the respective individual *scheme*.[49]

The second review phase, *denua recognitio*, therefore begins after about six months from the time the *scheme* were communicated to the advisory bodies and they made their own observations, so in 1982,[50] and ends in 1986 with the full publication of the „Schema Iuris Canonici Orientalis" in *Nuntia* 24-25; this schema was communicated with the agreement of the Roman Pontiff, for a further examination, to the members of the Commission on October 17, 1986.[51] The observations of the corresponding advisory bodies classified in a single text of thirty titles, were entrusted to a special study group, called „coordination", which at the beginning of 1984 was entrusted with the task of coordinating and arranging all the scheme of the Code, based on a well-defined critical apparatus that pursued questions related to the correction of grammar and style, to eliminate inconsistencies and ambiguities, to specify terminology and the logical and systematic ordering of the whole text.[52]

The third stage of the final revision of the Code is the period beginning from the aforementioned date of October 17, 1986 and ends with the surrender of the Schema *novissimum iuxta placito Patrum Commissionis amendatum* of the Codex *Canonum Ecclesiarum Orientalium* to the Holy Father at the hearing on January 28, 1989. Characteristic during this period[53] it was the fact that each decision regarding the text of the canons belonged exclusively to the members themselves. The group of advisers, including the "coordination", could only propose whether to accept the individual comments, with the addition of a new wording of the canon text if they were favorable, while in the case of "non-acceptance" they had to and state the reasons for this choice.

Before Christmas 1988, after a series of meetings in which PCCICOR made a series of changes to the text as a result of the comments proposed by the consulted members, the text *"Schema novissimum iuxta placita Patrum commissionis emendatum atque Summo Pontificia praesentatum"* was broadly established. This text was multiplied by ten copies and presented to the Pope on January 28, 1989 at a hearing when, together with the text of the *Schema* of the future Code, the request for its promulgation was accompanied, along with a detailed report on the directives drawn up by the Plenary Assembly. The Pope "was very pleased that the task entrusted to the Commission was successfully fulfilled."[54] Later, the Pope personally revised the latter text with the help of experts and, after consulting with the

[49] *Prefazio*, 61. On the general state of the revision work until 1983, less the *De Sacra Hierarachia* scheme, can be seen *Nuntia* 17 (1983), 66-70.
[50] *Nuntia* 15 (1982), 98-100.
[51] *Nuntia* 23, (1986), 109-110.
[52] *Nuntia* 21 (1984), 66-79.
[53] The frequent meetings and the multitude of details related to the last phase of the review do not allow us, due to the limited space, to make an even general presentation; for a series of more significant moments we refer to *Breve relazione sull'attività della Commissione dal 15 dicembre 1986 al 25 ottobre 1988*, *Nuntia* 27 (1988), 87-92.
[54] *Nuntia* 29 (1989), 79.

Vice-President and the PCCICOR Secretary, ordered it to be printed; finally, on October 1, 1990, it decreed that the new Code be promulgated in the same month on October 18.[55] One year later, on October 1, 1991, the *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium* entered into force.

At the time of the publication of the Code, Pope John Paul II emphasized: "We promulgate the present Code thus made and revised, we decide and command that from now on it has the force of law for all the Eastern Catholic Churches and we entrust it to the vigilant care of the Hierarchs of these Churches in order to be respected ".[56]

Conclusions

If the publication of the Code was possible, this was mainly due to the constant concern that the Supreme Authority of the Church faced with an obvious necessity: the creation of a legislative framework to regulate the relations within the Eastern Catholic Churches. The fidelity to the common tradition of the Christian East did not exclude the renewal of the Christian life that the Second Vatican Council has instilled in the whole Church. The fundamental purpose of any canonical provision is, as already known, *salus animarum*, and the norms of the Code, faithful to the specific oriental traditions, have been drafted and revised considering the continuous development of the Churches and their pastoral and spiritual needs. It can be observed today, from the analysis of the drafting process of the Code, that the norms present in it are not inert or static, devoid of vitality; on the contrary, they correspond to contemporary demands, presenting legal realities capable of adapting to the rapid and continuous changes imposed by the current local conditions. The prudence and wisdom with which such a large project has been realized is primarily due to the conscientiousness with which each stage of coding has been passed. Essential and meritorious was the role and effort of the Higher Authority, the Hierarchs and those specialists, canonists, historians ... etc. who at the various stages of the Code's implementation carefully watched the entire process, aware that any renewal must be consistent with its own. tradition, and that the new rules can be born only from a natural relation to what is in fact the common heritage of the sacred canons.

By promulgating the Code, we have for the first time in the Catholic Church a *corpus iuris canonici*, complete and common to all the Eastern Catholic Churches. The publication of the CCEO was a unique moment in the bi-millennial history of the Church and resulted in a relevant legislative episode, which offers the possibility of a historical analysis of the entire canonization process. In addition to this possible analysis, the Code also offers ample spaces to deepen the different topics covered in its content, as well as to interpret the points of intersection between the different traditions, cultures, institutions and ecclesiological aspects, both between the diversified oriental traditions and with respect to the Latin one: the model of double codification in the history of the Church offers many points in analyzing, deepening and clarifying the relations between the two Codes corresponding to the Western and Eastern traditions.

The publication of the Eastern Code emphasized, besides the wide possibility of interpreting the texts of the two codes in parallel, and the total "aequalitas Ecclesiarum Orientis et Occidentis".[57] This, very important fact, must be strongly emphasized, given the novelty that the Oriental Code brings in the contemporary history of the universal Church. In the first decade of the existence and application of the CIC in the Church (1983), a second Code was promulgated, and the first effect created by this act was obvious: CIC was no

[55] *Prefazio*, 65.
[56] *Sacri canones*, 530.
[57] I. ŽUŽEK, *Incidenza del CCEO…* , 299.

longer the only canonical text of the Catholic Church, but was seconded by a new Code, diverse, but with the same dignity and force.

BIBLIOGRAPHY

Apostolic constitution *Sacri canones* in *Code of Canons of the Eastern Churches: Latin-English Edition, New English Translation*, prepared under the auspices of The Canon Law Society Of America, Washington, Canon Law Society of America, 2001, p XXI-XXVIII.

Bleiziffer W. A., „Incidența Conciliului Vatican II asupra Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium", in *Studia Theologica* III, 3/2005, Cluj-Napoca, 148 – 159.

Bleiziffer W. A., *Ius Particulare in Codice Canonum Ecclesiarum Orientalium. Dreptul particular al Bisericii Române Unite cu Roma, Greco - Catolică. Actualitate și perspective*, Presa Universitară Clujană, Cluj Napoca, 2016.

Brogi M. D., „Le novità del CCEO alla luce dei «Principi direttivi»", in Pontificio Consilio per i Testi Legislativi, *Il Codice delle Chiese Orientali, La storia, le legislazioni particolari, le prospettive ecumeniche*, Libreria Editrice Vaticana, 2011, 117-137.

Brogi M., "Codificazione del Diritto comune delle Chiese Orientali Cattoliche," in *Revista Espanola de Derecho Canonico* 45 (1988), 7-30.

Cousa A., „Codificazione canonica orientale", in *Oriente Cristiano* (1962), 35-61.

Eid E., „La révision du Code de droit canonique oriental: histoire et principes", in *L'année canonique* 33 (1990), 11-27.

Gaid I. L., *Sources of CCEO & CIC*, KANONIKA 17, Pontificium Institutum Orientalium Studiorum, Roma, 2011.

Green T. J., „Reflections on the Eastern Code Revision Process", in *The Jurist* 51 (1991), 18-37;

Ioannes Paulus II, Constitutio apostolica *Sacri canones* qua Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium promulgatur, 18 octobris 1990: *AAS* 82 (1990), 1033-1044; *Enchiridion Vaticanum* XII, 507-530.

Kokkaravalayil S., *The Guidelines for the Revision of the Eastern Code: their impact on CCEO*, KANONIKA 15, Pontificio Istituto Orientalis, Roma 2009.

Lanne E., „La révision du Droit canonique oriental et le retour aux traditions authentiques de l'Orient", in *Irènikon* 54 (1981), 485-497.

Manna S., *Chiesa latina e Chiese orientali all'epoca del Patriarcha Giuseppe Valegra (1813 – 1872)*, Napoli, 1972.

Nedungatt G., *Sources of the Canon of the CCEO*, in Idem, „A guide to the Eastern Code, a Commentary on the Code of Canons of the Eastern Churches", KANONIKA 10, Pontificio Istituto Orientalis, Rome, 2002, 897-903.

Papp-Szilagyi J., *Enchiridion Juris Ecclesiae Orientalis Catholicae*, Typis Eugenii Hollósy, Magno-Varadini, 1860.

Periș L. D., *Aloisie Tăutu - aspecte din opera istorică*, Editura Buna Vestire, Blaj 2003, 87-159.

Pontifical Commission for the Revision of the Code of Oriental Canon Law, „Guidelines for the Revision of the Code of Oriental Canon Law", in *Nuntia*, 3 (1976), 18-24.

Pontifical Commission For The Revision Of The Code Of Oriental Canon Law, *Nuntia*, 1-31 (1975-1990).

Pontificium Consilium de Legum Textibus interpretandis, *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium, Auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus, Fontes annotationes auctus*, Libreria Editrice Vaticana, 1995.

Principi direttivi per la revisione del Codice di diritto canonico orientale in EV 5/1974-1975, 114-152;

Salachas D., *Il Diritto Canonico delle Chiese orientali nel primo millennio: confronti con il diritto canonico attuale delle Chiese orientali cattoliche: CCEO*, Roma – Bologna, Edizione Dehoniane, 1997.

Salachas D., *Istituzioni di diritto canonico delle Chiese cattoliche orientali*, Bologna, 1993.

Žužek I., „Common Canons and Ecclesiastic Experience in the Orient Catholic Churches", in *Understanding the Eastern Code*, KANONIKA 8, Roma 1997.

Žužek I., „Incidenza del CCEO nella storia moderna della Chiesa Universale", in *Understanding the Eastern Code*, KANONAKA 8, Roma 1997, 288-289.

Žužek, Sacralità e dimensione umana dei "canones", in *Ius Ecclesiarum vehiculum caritatis*, Vaticano, 2004, 53-116.

THE PERSPECTIVE OF SAINT BASIL THE GREAT ON THE CHURCH-BODY OF CHRIST

Marius Telea
Assoc. Prof., PhD, "1 Decembrie 1918" University of Alba Iulia

Abstract: Just like other Holy Fathers, Saint Basil the Great insisted a great deal on the Church as mysterious Body of Christ, according to the data in the Scriptures, underlining the work of the Holy Spirit for its theosis. The Church is, for Saint Basil, a citadel on top of the mountain which shelters the treasure of the supreme truth and where eternal life begins on earth. Being the mysterious Body of the Lord, it preexists the whole creation in the divine paradigms, entering then, the created, invisible and spiritual world of the angels as "Church of the first people born in heaven", "citadel of the living God" and "the celestial Jerusalem". This celestial Church, which Saint Basil describes wonderfully and on which he insists in his works, descends on earth, in history, through the creation of the first couple of people.
The fall into sin led to the Creator's intervention in the history of His creation: the Son of God became a man so that His creature could be saved, founding the Church "at the fullness of the time". The preexistence of the Church, under different forms, in the divine paradigms, in heaven, its extension in the Hebrew synagogue and then in the case of pagans being considered stages preceding the foundation of the Church, Saint Basil the Great highlights the effusion of the Holy Spirit on Pentecost as the main moment of this foundation, yet without minimizing the importance of Christ's Incarnation, preaching, death and resurrection.

Keywords: Church, Saint Basil the Great, body, Holy Spirit, Holy Fathers

Omul este expresia cea mai înaltă a puterii creatoare şi personale a lui Dumnezeu. Pentru că din punct de vedere ontologic omul aparţine lumii, căderea lui a avut consecinţe cosmice. Restaurarea este, aşadar, un eveniment care vizează omul şi lumea. În Hristos, omul şi lumea sunt reînnoite. Unirea ipostasului Cuvântului cu firea umană este de ordin ontologic şi la fel relaţia dintre Hristos şi oameni de-a lungul istoriei nu poate fi decât de ordin ontologic[1]. Schimbul de fiinţă, între natura umană şi cea divină, produs odată pentru totdeauna în ipostasul Cuvântului se continuă în omenire, pentru totdeauna, prin harul Duhului Sfânt. Trupul îndumnezeit al lui Iisus Hristos se oferă în har spre împărtăşirea lumii, iar prin acelaşi har lumea este unită cu Hristos, devenind un singur trup cu El.

Sfântul Apostol Pavel defineşte Biserica drept „*plinătatea Celui ce împlineşte totul în toţi*" (Efes. 1, 23), în comuniunea celor omeneşti cu cele dumnezeieşti. Astfel, Biserica se constituie ca o realitate vie, în care trăim, dar care depăşeşte înţelegerea noastră, iar misterul ei este păstrat de însuşi Trupul Domnului. În aceste condiţii Părinţii Capadocieni au evitat să scrie tratate despre această realitate în care se simţeau contopiţi şi uniţi fiinţial cu ea. Ei o arătau tot timpul ca pe o cetate pe vârful muntelui, ca însuşi Trupul lui Hristos, calea care duce la mântuire şi locul unde este depozitată comoara adevărului şi unde începe de pe pământ viaţa veşnică.

În această viziune de ansamblu, nu este de mirare că aflăm în opera Sfântului Vasile cel Mare unele pasaje eclesiologice de o rară frumuseţe. Astfel originea cerească şi

[1] Ion Bria, „Iisus Hristos într-o viziune cosmică", în „Mitropolia Banatului", anul XXXII (1982), nr. 4-6 (aprilie-iunie), p. 289.

pământească a Bisericii este socotită de Sfântul Vasile cel Mare ca o caracteristică măreaţă a unicei Biserici. În consens cu predecesorii săi, el nu ezită să-i facă o descriere pe larg, înălţând originea ei până la veşnicia relativă a paradigmelor divine[2]. Preexistenţa celor nouă cete îngereşti create înaintea celorlalte stihii ale lumii materiale, care simbolizează întreaga creaţie-Biserica, pentru care s-a Întrupat şi s-a jertfit Mântuitorul Hristos, ca şi calitatea ei de Trup al Său, justifică această înălţare asupra căreia insistă foarte mult. Sfântul Vasile descrie pe larg Biserica cerească drept organismul prin care „*Dumnezeu este scăparea şi puterea noastră, ajutor întru necazurile ce ne împresoară*”[3]. Apoi adaugă imediat că nici revărsările de ape, nici cutremurele care zguduie munţii, nici războaiele nimicitoare, nu vor strâmtora Biserica lui Dumnezeu.

Reluând denumirile biblice de „*cetate a lui Dumnezeu cel viu*” şi „*Ierusalimul cel ceresc*”, Sfântul Vasile cel Mare le va amplifica şi le va explica aplicându-le la cele două aspecte ale Bisericii, cel ceresc şi cel pământesc: „*Unii* – scrie Sfântul Vasile – *definesc cetatea ca fiind o adunare întemeiată pe oameni şi care se conduce după legi. Definiţia aceasta se potriveşte şi Ierusalimului celui de sus, cu alte cuvinte cetăţii celei cereşti. Căci şi acolo este o adunare a celor întâi născuţi, care sunt înscrişi în ceruri. Ea este întemeiată din cauză că purtarea sfinţilor este aici neschimbată, conducându-se după legea cea cerească. Nici o natură omenească aşadar nu poate să afle care este orânduirea vieţii aceleia de acolo şi în ce constă toată frumuseţea ei. Căci cele ce sunt acolo sunt lucruri «pe care ochiul nu le-a văzut, nici urechea nu le-a auzit şi nici la inima omului nu s-au suit şi pe care le-a pregătit Dumnezeu celor ce-L iubesc pe El»* (I Cor. 2, 9) *... Deoarece Dumnezeu este în mijlocul ei, cetăţii aceleia El îi hărăzeşte statornicia, dându-i ajutorul Său la primele licăriri ale luminii. Fie că vom atribui numele de cetate Ierusalimului celui ceresc, fie că-l vom atribui Bisericii celei de pe pământ «Cel Prea Înalt a sfinţit în ea cortul Său» ... Dumnezeu este în mijlocul cetăţii trimiţând razele proniei Lui, deopotrivă petrecându-le până la marginile cercului ei. Căci în felul acesta se păstrează dreptatea lui Dumnezeu ...*”[4] Pentru Sfântul Vasile cel Mare, Biserica este, de asemenea, Templul lui Dumnezeu, locul unde se poate aduce adevărata adorare şi moştenitoarea sinagogii vechi testamentare: „*Adoraţi pe Domnul în curtea cea sfântă a Lui ...*”, iar apoi adaugă „*Adorarea are loc nu în afara Bisericii, ci în însăşi curtea lui Dumnezeu, adică Psalmistul spune să nu fie inventate curţi şi adunări particulare, căci nu există decât o singură curte sfântă a lui Dumnezeu. Această curte sfântă a fost la început sinagoga iudeilor, dar, după păcatul lor faţă de Hristos, aşezarea lor a rămas pustie. Din această pricină Domnul a zis: «Am alte oi care nu sunt din staulul acesta», indicând pe aceia dintre păgâni care fuseseră chemaţi la mântuire şi arătând că această curte nouă este deosebită de cea a iudeilor. De aceea, Dumnezeu nu trebuie adorat în afara acestei curţi sfinte, ci numai înăuntrul ei*”[5]. Sinagoga este „*linul pregătitor*” prin Lege şi prin exercitarea evlaviei, iar Biserica lui Dumnezeu este „*linul*” în care se ajunge la unitatea desăvârşită prin Iisus Hristos[6].

În schimbul abţinerii de a da o definiţie Bisericii, Sfântul Vasile foloseşte foarte pe larg imagini biblice pentru a descrie Biserica creştină ca Trup al lui Hristos: „*Domnul nostru Iisus Hristos a binevoit să numească Trup al Său întreaga Biserică a lui Dumnezeu şi făcându-ne pe fiecare dintre noi membre unii altora ne-a dat tuturor sarcina de a rămâne cu*

[2] Nicolae Chiţescu, „Paradigmele divine şi problemele pe care le ridică ele pentru Teologia Dogmatică”, în „Ortodoxia”, anul X (1958), nr. 1 (ianuarie-martie), p. 163.
[3] Sfântul Vasile cel Mare, *Omilii la Psalmi*, în J. P. Migne, *Patrologiae Cursus Completus. Series Graeca* (în continuare MPG), t. 29, col. 342 A.
[4] *Ibidem*, col. 421 BC şi 424 C.
[5] *Ibidem*, col. 288 AB.
[6] Idem, *Comentariu la profetul Isaia*, V, MPG, t. 30, col. 142.

toţii în relaţii intime, după armonia care trebuie să domnească între membrele trupului"[7]. Comentând „Psalmul" 29, 1, Sfântul Vasile scrie: „*Poate că trebuie să înţelegem prin «casă» Biserica zidită de Hristos*", după cum scrie şi Sfântul Apostol Pavel în „Epistola către Timotei": „*Trebuie să ştii cum să te porţi în casa lui Dumnezeu – vreau să spun în Biserica Dumnezeului celui viu*"[8]. Pentru Sfântul Vasile, Biserica este o casă în construcţie continuă, zidită de însuşi Iisus Hristos, ceea ce constituie o idee foarte apropiată de „Păstorul lui Herma", care prezintă Biserica sub forma unui turn, a cărui zidire continuă tot timpul.

În legătură cu termenii „*împărătească*" şi „*logodnică*" din „Psalmul" 44, 7, Sfântul Vasile arată că: „*Psalmistul vorbeşte aici despre Biserică în legătură cu care am învăţat din Cântarea Cântărilor că nu există decât o singură porumbiţă desăvârşită a lui Hristos, care primeşte – şezând la dreapta lui Hristos – pe cei recunoscuţi prin faptele lor bune, despărţindu-i pe cei răi, cum desparte păstorul oile de capre*"[9]. Biserica este denumită de asemenea „*fiica împăratului*", zămislită din iubire: „*Împăratul cheamă Biserica să asculte şi să respecte poruncile Sale şi o apropie de Sine numind-o «fiică» ca pe copilul său din iubire: Ascultă, fiică şi vezi !*"[10] Se mai întâlnesc încă şi multe metafore prin care Sfântul Vasile cel Mare desemnează Biserica: „*mare*"[11], „*câmp*"[12], „*vie*"[13], „*doică care ne hrăneşte*"[14].

Trecând la raporturile Bisericii cu persoana Duhului Sfânt, Sfântul Vasile cel Mare socoteşte că dacă Hristos este Capul trupului Bisericii, Duhul Sfânt care odihneşte deasupra Trupului lui Hristos, este totdeauna prezent în Biserică, căci „*El a fost de la început prezent lângă Trupul Domnului, de când El s-a făcut «ungere» şi L-a însoţit permanent ... În continuare întreaga activitate a Domnului s-a desfăşurat în prezenţa Duhului ... El nu L-a părăsit nici după învierea din morţi, când Domnul, pentru a reînnoi pe om şi pentru a-i reda harul pe care-l primise prin suflarea lui Dumnezeu şi pe care îl pierduse, a suflat asupra feţei ucenicilor Săi şi le-a zis: «Luaţi Duh Sfânt, cărora veţi ierta păcatele, le vor fi iertate, iar cărora le veţi ţine, vor fi ţinute»*"[15].

Fiind întotdeauna prezent Sfântul Duh inspiră şi forma structurii Bisericii, Trupul lui Hristos: „*Nu este oare, evidentă şi fără putinţă de tăgadă lucrarea Sfântului Duh ? Căci, după Sfântul Apostol Pavel, El a dat Bisericii la început Apostolii, în al doilea rând profeţii, în al treilea rând doctorii, în sfârşit darul de a face minuni, apoi harismele de a vindeca, de a ajuta, de a conduce, de a vorbi în limbi. Duhul Sfânt distribuie darurile Sale în această ordine*"[16].

În continuare, Sfântul Vasile cel Mare prezintă raporturile dintre Duhul Sfânt şi cei ce cred în Hristos. Acest Duh Sfânt este dăruit tuturor celor care cred în Hristos şi sunt cetăţeni ai cetăţii lui Dumnezeu care este Biserica: „*În vremea de acum cel drept bea apa vie, iar în veacul ce va veni, când va fi înscris ca cetăţean al Cetăţii lui Dumnezeu o va bea şi mai din plin*"[17]. Această prezenţă a Duhului Sfânt o vede Sfântul Vasile şi în acţiunile celor care au sarcina conducerii Bisericilor, când scrie clericilor din Colonia în legătură cu transferarea unui episcop: „*Să nu vedeţi în aceasta o hotărâre omenească sau inspirată de calculele unor oameni preocupaţi de gânduri lumeşti, ci să fiţi convinşi că cei care au sarcina purtării de*

[7] Idem, *Epistola 243, către episcopii Italiei şi Galiei. Despre starea şi confuzia bisericilor*, I, MPG, t. 32, col. 904 A.
[8] Idem, *Omilii la Psalmi*, MPG, t. 29, col. 308 A.
[9] *Ibidem*, col. 405 A.
[10] *Ibidem*, col. 409 A.
[11] Idem, *Omilii la Hexaemeron*, IV, MPG, t. 29, col. 93 C.
[12] *Ibidem*, V, col. 104 C.
[13] *Ibidem*, col. 108 B.
[14] Idem, *Epistola 2, către prietenul Grigorie (de Nazianz)*, III, MPG, t. 31, col. 189 A.
[15] Idem, *Despre Sfântul Duh*, XVI, MPG, t. 31, col. 140 CD.
[16] *Ibidem*, col. 141 A.
[17] Idem, *Omilii la Psalmi*, MPG, t. 29, col. 421 B.

grijă de Bisericile lui Dumnezeu au lucrat cu sprijinul Duhului Sfânt; imprimaţi în sufletele voastre acest izvor al acţiunii lor şi depuneţi zel pentru înfăptuirea ei"[18].

Biserica lui Hristos este, de asemenea, Biserica Apostolilor şi a Sfinţilor Părinţi pentru că prin ei Biserica a primit învăţătura pe care Mântuitorul ne-a lăsat-o exprimată în Sfânta Tradiţie şi fixată în Sfânta Scriptură. Sfântul Vasile susţine ideea că Apostolii sunt moştenitorii patriarhilor vechi-testamentari spunând că: „ … *chiar dacă se admite că părinţii logodnicei sunt patriarhii, sensul frazei nu încetează a se referi la Apostoli pentru că ei au devenit fii ai lui Hristos în locul patriarhilor*"[19]. De aceea, se poate spune că credinţa apostolică este în acelaşi timp credinţa Părinţilor, credinţa pe care noi am primit-o şi pe care am recunoscut-o ca fiind însemnată cu caracterele apostolice[20].

Biserica este o „*comuniune*" o „*frăţie duhovnicească*" şi iubire care nu e din această lume[21], căci toţi suntem angajaţi într-o singură nădejde a chemării şi suntem un singur Trup, având cap pe Iisus Hristos[22]. Obiectul chemării Duhului Sfânt suntem toţi, dar Sfântul Vasile arată că neamurile fiind mai păcătoase sunt preferate de Duhul Sfânt, fiindcă cei mai bolnavi au nevoie de doctor[23]. În Biserică sunt şi buni şi răi, iar aici se desăvârşesc spre mântuire amândouă categoriile de oameni[24] dar harul înnoieşte şi preface totul „*ca roua Hermonului care coboară pe muntele Sionului … tot astfel roua duhovnicească coboară în mod invizibil pe munţii Sionului …*"[25]

În acelaşi context se cuvine să amintim insistenţa Sfântului Vasile cel Mare asupra comuniunii în rugăciune a Bisericii pământeşti şi a celei cereşti. Urmând pe Sfântul Apostol Pavel şi pe Sfântul Iacov, Sfântul Vasile aminteşte că harismele sunt deosebite, dar că toţi trebuie să fie una în slujire faţă de Dumnezeu şi de aproapele[26]. Este subliniată comuniunea în rugăciune şi legătura vie cu episcopul, cap al Bisericii, care trebuie să se menţină şi prin manifestarea dragostei între mlădiţele vii ale viei, în care fiecare este rânduit de Dumnezeu după vrednicia proprie[27].

În privinţa întemeierii Bisericii, Sfântul Vasile cel Mare urcă acest moment până la prima pereche de oameni, din rai. Ca Trup al lui Hristos, Biserica este extinsă la întreaga creaţie, care este recapitulată şi reînnoită în El prin Duhul Sfânt. Sfântul Vasile cel Mare, vorbind despre întemeierea Bisericii spune că „*Dumnezeu a vărsat din belşug asupra ei Duhul cel Sfânt*"[28]. În ziua Cincizecimii Biserica nu putea fi lipsită de Duhul Sfânt, Care este „*arhitectul Bisericii*" şi cu care este împodobită[29], înnoită[30] şi unită în adevăr, iubire şi sfinţenie[31]. Prin aceasta, el proclamă Rusaliile ca zi de întemeiere a Bisericii.

Prin crearea primei perechi de oameni se manifestă Biserica în rai. Căderea în păcat a adus intervenţia Creatorului în istoria creaţiei Sale: Fiul lui Dumnezeu Se întrupează pentru ca să mântuiască făptura Sa, întemeind Biserica „*la plinirea vremii.*" Aşteptarea acestui eveniment unic, al Întrupării, a fost realizată prin sinagoga iudaică. Alături de aceasta s-a putut spune despre păgâni că au format o a doua Biserică, a aşteptării lui Hristos. Aceste

[18] Idem, *Epistola 227, către clericii din Coloneea*, I, MPG, t. 32, col. 852 C.
[19] Idem, *Omilii la Psalmi*, MPG, t. 29, col. 413 B.
[20] Idem, *Epistola 92, către episcopii Italiei şi Galiei*, III, MPG, t. 32, col. 484 A.
[21] Idem, *Epistola 133, către Petru, episcopul Alexandriei*, MPG, t. 32, col. 569 CD.
[22] Idem, *Precepte morale*,VII, 2, MPG, t. 31, col. 929 A.
[23] Idem, *Omilii la Psalmi*, MPG, t. 29, col 432 A.
[24] Idem, *Comentariu la profetul Isaia*, I, MPG, t. 30, col. 973 D.
[25] *Ibidem*, col. 1016 C.
[26] Idem, *Precepte morale*, LX, MPG, t. 31, col. 793 AB şi *Epistola 203, către episcopii de pe ţărmul mării*, III, MPG, t. 32, col. 741 C.
[27] Idem, *Comentariu la profetul Isaia*, XIII, MPG, t. 30, col. 572 D.
[28] Idem, *Despre judecata lui Dumnezeu*, I, MPG, t. 31, col. 653 C.
[29] Idem, *Despre Sfântul Duh*, XVI, MPG, t. 32, col. 141 A.
[30] Idem, *Omilii la Psalmi*, MPG, t. 29, col. 308 B.
[31] *Ibidem*, col. 438 C şi 281 AB.

Biserici care presupuneau credinţa în Hristos ce avea să vină, erau doar etape în urcuşul spre adevărata credinţă, cea revelată de Mesia la venirea Lui.

Întemeierea Bisericii este săvârşită de Mântuitorul prin Întrupare, prin descoperirea învăţăturii Sale, prin moartea, învierea şi înălţarea Sa în Duhul Sfânt, la zece zile după înălţarea Sa la cer, pentru ca prin harul dumnezeiesc, membrii comunităţii să se facă „*părtaşi dumnezeieştii firi*" (II Pt. 1, 4) şi parte a Trupului lui Hristos[32]. Sfântul Vasile cel Mare accentuează revărsarea Duhului Sfânt în ziua Cincizecimii ca principalul moment al acestei întemeieri, fără să micşoreze însemnătatea Întrupării, activităţii, morţii şi învierii Domnului.

Ca şi alţi Sfinţi Părinţi, Sfântul Vasile cel Mare a insistat mult asupra Bisericii ca Trup tainic, scoţând în evidenţă lucrarea Duhului Sfânt pentru îndumnezeirea ei[33]. El a zăbovit însă mult asupra însuşirilor Bisericii şi, în special, asupra celei dintâi – unitate care din cauza schismelor şi ereziilor timpului pe care el le numea „*rănile*" Trupului tainic[34], era necontenit primejduită. Într-adevăr, din consensul concepţiei eclesiologice a timpului său, Sfântul Vasile cel Mare a dedus învăţătura despre necesitatea unităţii Bisericii. În acest context, el lămureşte că Biserica este Trupul lui Hristos într-o viziune cosmică cuprinzând „*toată făptura raţională de la puterile supracosmice până la sufletele omeneşti*"[35]. Apoi tot el adaugă că: „*Toţi împreună suntem membrele Lui, având harisme potrivit harului lui Dumnezeu care ne-au fost date în mod deosebit ... Toţi împreună formăm Trupul lui Hristos în unitatea Duhului ... Şi ca părţi ale totului, ca unul suntem în Duhul; căci toţi am fost botezaţi în Duhul într-un Trup*"[36]. Unitatea Bisericii luptătoare se menţine prin har, rugăciune unii pentru alţii, ascultare şi supunere faţă de conducătorii instituiţi.

Sfântul Vasile cel Mare vorbeşte despre o „*frăţietate*" a creştinilor[37] ca fiind fii şi moştenitori împreună cu Hristos (Rom. 8,16-17) şi fraţi, având un tată comun, pe Dumnezeu, iar un singur popor sunt toţi cei ce formează un Hristos şi o singură Biserică[38]. Această *pliromă* este proclamată solemn de Sfântul Vasile cel Mare, care zice: „*Una este curtea cea sfântă a lui Dumnezeu*"[39] şi „*una este porumbiţa lui Hristos, care ia de-a dreapta lui Hristos pe cei cunoscuţi pentru faptele lor bune ... Deci împărăteasa stă de faţă ... la dreapta Mântuitorului, în haină aurită, cu alte cuvinte ţesută şi înfrumuseţată în dogmele cele raţionale, care Îl împodobesc în chip serios şi plin de sfinţenie. Şi deoarece dogmele nu sunt de un singur fel, ci de multe feluri, ca unele care cuprind adevăruri morale, naturale şi de natura contemplaţiei, pentru aceasta cuvintele de mai sus spun că îmbrăcămintea miresei lui Hristos este prea înfrumuseţată*"[40]. Sfântul Vasile cel Mare face o analiză a ereziei şi schismei, pe temeiul unor texte biblice, dar mai ales pauline. Ele sunt socotite lipsa de îngrijire a membrelor unele faţă de altele, (I Cor. 12, 25**Error! Bookmark not defined.**), adunarea cu ereticii (Tit. 3, 10), prefăcătoria, (II Cor. 11, 13) răstălmăcirea învăţăturii adevărate (F. Ap. 22, 29-30), vorbirea deşartă şi lumească, ştiinţa mincinoasă (I Tim. 6, 20). După Sfântul Vasile cel Mare, cauzele fărâmiţării Bisericii sunt mai ales iubirea de putere şi mândria care sunt mai condamnabile în cazul episcopilor şi întâistătătorilor[41].

---

[32] Idem, *Comentariu la profetul Isaia*, I, MPG, t. 30, col. 173 BC.
[33] Idem, *Epistola 133, către Petru, episcopul Alexandriei*, MPG, t. 32, col. 569 A, cf. *Contra lui Eunomie*, III, MPG, t. 29, col. 66A.
[34] Idem, *Comentariu la profetul Isaia*, I, MPG, t. 30, col. 148 BC.
[35] Idem, *Omilii la Psalmi*, MPG, t. 29, col. 421 A.
[36] Idem, *Despre Sfântul Duh*, XXVI, MPG, t. 32, col. 181 C.
[37] Idem, *Epistola 133, către Petru, episcopul Alexandriei*, MPG, t. 32, col. 569 B.
[38] Idem, *Epistola 161, lui Amfilohiu, cu ocazia hirotonirii ca episcop*, MPG, t. 32, col. 629 CD.
[39] Idem, *Omilii la Psalmi*, MPG, t. 29, col. 288 B.
[40] *Ibidem*, MPG, t. 29, col. 408 C.
[41] Idem, *Despre judecata lui Dumnezeu* 1-2, MPG, t. 31, col. 653 A, 656 BC, cf. Idem, *Comentariu la profetul Isaia*, V, MPG, t. 30, col. 408C.

Acţionând în cadrul unei concepţii sobornicești, arhiepiscopul Cezareei Capadociei îndeamnă la „*grija de toate Bisericile*” şi alături de Sfântul Grigorie de Nazianz el cere ca Biserica Apuseană să fie una cu cea a Răsăritului în lupta împotriva ereticilor, de destrămare a Bisericii şi de pierdere a păcii din ea. Aşa după cum principalele cauze ale destrămării Bisericii sunt iubirea de putere şi slava deşartă, tot la fel principalele mijloace de menţinere a unităţii Bisericii sunt unitatea de credinţă, pacea şi iubirea reciprocă „*prin care toţi se unesc şi mărturisesc credinţa Părinţilor noştri de la Niceea*”[42]. Ca exemplu de unitate a Bisericii, el dă unitatea primară a creştinilor „*când Bisericile lui Dumnezeu erau unite, întărite în credinţă, unite în iubire, aşa încât în Trup era o înţelegere desăvârşită a diferitelor membre ... Atunci creştinii trăiau în pace unii cu alţii, în pacea aceea pe care ne-a lăsat-o Domnul*”[43].

Din punct de vedere practic, această unitate este dogmatică „*toţi într-un duh cugetând acelaşi lucru*”[44], iar credinţa „*ţinută acum, nu e deosebită de cea primară, ci e una şi aceeaşi de-a pururi*”[45]. Din Trupul tainic nefăcând parte numai Biserica luptătoare, ale cărei membre se nevoiesc în această viaţă bântuită de patimi şi păcate, ci şi cea triumfătoare, iar în aceasta găsim atât pe drepţi şi sfinţi, în frunte cu Maica Domnului, cât şi pe îngeri[46]. Ambele formează un organism teandric în cer şi pe pământ, unite în acea „*comuniune a sfinţilor*”, care ca Trup al Domnului, este însufleţit de acelaşi Duh. Urmarea acestei unităţi este pacea, mila şi îndurarea, pentru care Sfântul Vasile a activat toată viaţa sa, iar prin instituţiile şi scrierile sale, şi după moarte. El numeşte pacea „*darul ceresc şi de mântuire a lui Hristos*”, căci „*ce este mai dulce la auz decât numele păcii ? Şi ce este mai sfânt şi mai plăcut Domnului decât să trudeşti pentru ea ?*”[47] Ca urmare, Sfântul Vasile cel Mare face un apel cordial către dascălii Bisericii şi, în general, către slujitorii ei ca să depună toată stăruinţa şi să aducă din nou la unire toate Bisericile separate din multe puncte de vedere şi în multe feluri[48].

A doua însuşire a Bisericii, sfinţenia este mărturisită de marele ierarh capadocian, atunci când arată că membrii ei sunt şi sfinţi şi păcătoşi, după cum se evidenţiază fie omul din ei, cu firea lui păcătoasă, fie Hristos pe care L-au mărturisit la Botez, cu care se împărtăşesc şi pentru care se învrednicesc de celelalte Taine. De aceea, ea numără printre membrii ei „*pe cei osândiţi de păcate*” ca şi „*pe cei buni*”, adică „*pe cei desăvârşiţi, ca şi pe cei căzuţi ... pentru ca toţi să se mântuiască ...*”[49]

Biserica este sfântă fiindcă este Trupul tainic al Domnului şi pentru că este, ca atare, organismul sfinţeniei ale cărui roade se numără în veacul viitor. În acest context, Sfântul Vasile cel Mare scrie că „*Doctorul sufletelor nu a venit ca să cheme la pocăinţă pe cei drepţi, ci pe cei păcătoşi* (Mt. 9, 13)*, de aceea, a orânduit mai întâi la chemare ceea ce este vrednic de condamnare. Căci neamurile care locuiesc tot pământul sunt mai rele. Cu toate acestea ele au fost preferate la chemare, pentru ca şi cei ce sunt bolnavi să se împărtăşească din folosul pe care îl aduce doctorul*”[50]. Sfântul Vasile mai arată că izvorul sfinţeniei sunt cele trei Persoane divine, iar acestea se revarsă în lume prin harul Sfântului Duh[51]. Ca atare, nu e

[42] Idem, *Epistola 114, către Chiriarc din Tars şi către credincioşii săi*, MPG, t. 31, col. 529 B.
[43] Idem, *Epistola 164, către Asholiu, episcopul Tesalonicului,* MPG, t. 31, col. 636 AB.
[44] Idem, *Epistola 204, către cei din Neocezareea*, MPG, t. 31, col. 753 C.
[45] Idem, *Epistola 251, către creştinii din Evesa*, MPG, t. 31, col. 937 A. A se vedea şi Nicolae Chiţescu, „Aspecte ale eclesiologiei la Sfinţii Trei Ierarhi”, în „Studii Teologice”, seria a II-a, anul XIV (1962), nr. 7-8 (iulie-august), p. 403.
[46] Idem, *Omilii la Psalmi*, MPG, t. 29, col. 433 C.
[47] Idem, *Epistola 133, către Petru, episcopul Alexandriei*, MPG, t. 31, col. 586 BC.
[48] Idem, *Epistola 114, către Chiriarc din Tars şi către credincioşii săi*, MPG, t. 31, col. 528 A.
[49] Idem, *Comentariu la profetul Isaia*, I, MPG, t. 30, col. 173 AB.
[50] Idem, *Omilii la Psalmi*, MPG, t. 29, col. 432 B.
[51] Idem, *Despre Sfântul Duh*, XII, MPG, t. 32, col. 116 CD, cf. *Epistola 109, către comitele Heladios* şi *Epistola 203, către episcopii de pe ţărmul mării*, MPG, t. 31, col. 693 D şi 721 A.

cu putinţă „*sfinţenia fără Duhul*", care revarsă „*potopuri de raiuri, prin care tot sufletul este viu, se înalţă şi se luminează prin purificare…*"[52]

Sfântul Vasile cel Mare se ocupă şi de sobornicitatea Bisericii[53] şi de apostolicitatea ei[54], dând fundamente scripturistice şi interpretări originale acestor însuşiri ale Bisericii.

În cadrul acestei probleme, ca şi în legătură cu rolul ierarhiei bisericeşti în Biserică, Sfântul Vasile s-a ocupat intens şi de succesiunea apostolică, potrivit căreia Sfinţii Apostoli, martori oculari ai celor săvârşite şi descoperite de Domnul, predând acestea episcopilor şi înzestrându-i cu puterea harică de sus, au asigurat paza permanentă a adevărului revelat ca şi continuitatea neîntreruptă a sfinţeniei actelor sacramentale săvârşite în ea de cei hirotoniţi canonic, prin Duhul Sfânt sălăşluit în ea.

Folosind textele pauline cunoscute (Tit 1, 5, 7 şi Gal. 4, 4), Sfântul Vasile descrie modul în care s-a săvârşit hirotonia primilor episcopi canonici de către Apostoli[55], apoi a clericilor şi diaconilor „*care predică, fac cereri şi rugăciuni*"[56], menţinând cu sfinţenie rânduielile tradiţionale[57]. Este subliniat faptul că sarcina şi demnitatea episcopală nu trebuie înţeleasă ca independentă şi izolată de ansamblul Bisericii, ci în relaţie şi în comuniune cu confraţii în episcopat. Astfel, Sfântul Vasile cel Mare scrie episcopului Atarbios: „*Te rog, aruncă din sufletul tău gândul că tu nu ai nevoie să fii în comuniune cu cineva. Căci omul care se conduce după dragoste sau care împlineşte legea lui Hristos nu se poate rupe de unitatea cu fraţii săi*"[58]. De aceea, se poate spune că pentru Sfântul Vasile, comuniunea cu ceilalţi episcopi este dovada Ortodoxiei, în timp ce ruptura de ceilalţi episcopi este ruptură de Biserică[59].

După Sfântul Vasile, episcopul este părintele poporului credincios, unit cu el prin legături de dragoste şi de respect filial: „*De asemenea, vă îndemnăm să vă ataşaţi unii de alţii … Pe cei cărora li s-a încredinţat grija de suflete vă îndemnăm să vă apropiaţi de fiecare dintre credincioşi şi să-i încălziţi ca pe copii scumpi, pe credincioşi îi îndemnăm să vă poarte respectul şi cinstea datorate părinţilor, pentru ca în comportarea frumoasă a Bisericii să fie păstrată puterea voastră şi tăria credinţei voastre în Hristos, pentru ca să fie slăvit numele lui Dumnezeu, să crească şi să se mărească binele dragostei*"[60].

Episcopul este – după cum scrie Sfântul Vasile preoţilor din Nicopolis care fuseseră expulzaţi din bisericile lor împreună cu episcopii lor – îngerul Bisericii în fruntea căreia se află: „*Dacă voi sunteţi mâhniţi că aţi fost aruncaţi în afara zidurilor, să fiţi mulţumiţi că vă aflaţi sub protecţia lui Dumnezeu şi că îngerul care veghează asupra Bisericii a plecat împreună cu voi*"[61]. Pentru că Domnul însuşi dă păstori celor buni care cer în mod sincer aceasta – scrie Sfântul Vasile cel Mare Bisericii din Neocezareea: „*Datoria voastră este să cereţi păstor bun, păstrând cugetele voastre curate de orice rivalitate şi de orice ambiţie, iar Domnul vi-l va desemna … De aceea nu trebuie să disperaţi în privinţa succesorilor. Domnul*

[52] Idem, *Despre Sfântul Duh*, XIV, MPG, t. 32, col. 136 B.
[53] Ioannis N. Karmiris, citându-l pe Sfântul Vasile cel Mare (*Comentariu la profetul Isaia*, XIII, MPG, t. 30, col. 573 A şi *Omilii la Psalmi*, MPG, t. 29, col. 433 C), trage concluzia că: „*Sfinţii mai mari ai Bisericii de Răsărit ca de pildă: Vasile, Ioan Hrisostom, cei doi Grigorie şi alţii, au văzut Biserica drept «sobornicească» şi «ecumenică» şi «a toată lumea şi pentru toată omenirea» ca «o frăţietate de pretutindeni, întinzându-se de la un capăt la altul al lumii» ca să fie o singură turmă şi un singur păstor*" (In. 10, 16), cf. *Tratat dogmatic de eclesiologie ortodoxă* (în limba greacă), Atena, 1973, p. 299.
[54] Sfântul Vasile cel Mare, *Comentariu la profetul Isaia*, I, MPG, t. 30, col. 186 D.
[55] Idem, *Epistola 188, către Amfilohiu, despre canoane*, MPG, t. 32, col. 669 B.
[56] Idem, *Precepte morale*, art. 70, MPG, t. 31, col. 816 C.
[57] Idem, *Epistola 28. Cuvânt de mângâiere adresat Bisericii din Neocezareea*, MPG, t. 32, col. 400 BC.
[58] Idem, *Epistola 65, către Atarvios*, MPG, t. 32, col. 421 CD.
[59] Idem, *Epistola 204, către cei din Neocezareea*, MPG, t. 32, col. 735 C-756 B.
[60] Idem, *Epistola 222, către locuitorii din Chalcida*, MPG, t. 32, col. 820 AB.
[61] Idem, *Epistola 258, către episcopul Epifanie*, MPG, t. 32, col. 889 A.

cunoaşte pe ai Săi şi El poate scoate la iveală pe cei care noi nu-i aşteptăm"[62]. În cuvântul său către Biserica din Parnas, Sfântul Vasile scrie: „*Ridicaţi-vă pentru a purta grija necesară Bisericii, pentru ca Dumnezeu cel Sfânt să poarte grijă de turma Sa. Căci El vă poate da un păstor după voia Sa, ca să vă pască cu ştiinţă*"[63].

Sfântul Vasile cel Mare se ocupă în mod deosebit de acţiunile ereticilor împotriva Bisericilor şi a sufletelor credincioşilor: „*Noi plângem nu după ruina clădirilor pământeşti, ci după răpirea Bisericilor, pentru că noi nu urmărim sclavia corpurilor, ci câştigarea sufletelor pe care o înfăptuiesc zilnic cei ce luptă împotriva ereziei*"[64]. El asimilează pe eretici cu neghina: „ … *chip al celor care denaturează preceptele Domnului şi rău instruiţi în cuvântul divin şi pregătiţi dimpotrivă la şcoala răului, şi care se amestecă în corpul sănătos al Bisericii pentru a influenţa în chip surd pe cei simpli cu învăţăturile lor periculoase*"[65].

Scriind episcopului Atarbios, Sfântul Vasile cel Mare arată că este datoria Bisericii să lupte împotriva ereziilor pentru a putea face ca creştinii să fie uniţi: „*Să ştiţi că dacă noi nu întreprindem pentru apărarea Bisericii aceeaşi luptă ca aceea pe care o susţin duşmanii învăţăturii sănătoase pentru distrugerea şi completa ei dispariţie, nimic nu va împiedica adevărul să piară, răsturnat de duşmanii săi şi ca noi să fim pasibili de condamnarea că n-am depus tot zelul, toată ardoarea noastră, ca în înţelegere reciprocă şi în acord asupra lucrurilor lui Dumnezeu să manifestăm toată purtarea de grijă cu putinţă pentru unirea Bisericilor*"[66].

Clerul şi credincioşii formează o comunitate cu o comuniune organică de viaţă şi cult, iar împărţirea Bisericii în cler şi mireni este de neconceput pentru Sfântul Vasile deoarece Trupul Domnului nu se poate împărţi. De aceea, el se roagă pentru ambele categorii de membri zicând: „*Ne rugăm Împăratului veşniciilor să păzească poporul credincios în plinătatea credinţei, să păzească şi pe cler…*"[67] Ca urmare, infailibilitatea Bisericii aparţine trupului tainic al Domnului, în ansamblul său, cler şi mireni. Ea se manifestă în Sinoadele ecumenice, care sunt primite de Biserică. La Sfântul Vasile cel Mare avem astfel anticipată o judecată justă asupra tendinţelor de hegemonie clericală romano-catolice şi de concentrare a tuturor puterilor eclesiastice în mâinile clerului. El descrie în epistolele sale, mai ales, atât statornicia poporului drept credincios în credinţa sa, cât şi uşoara indiferenţă manifestată faţă de lupta Bisericii Răsăritului, în timpul împăratului arian Valens, pentru apărarea dreptei credinţe[68].

„*Nu pentru averi, nu pentru slavă luptăm, nici pentru vreunele lucruri vremelnice, ci pentru făptura cea nouă şi pentru comoara patristică a credinţei …*" El previne pe apuseni, că dacă Răsăritul cade în această luptă, erezia se va extinde şi în Apus: „*Luptaţi, deci, pentru poporul credincios şi nu vă aveţi în vedere numai pe voi, fiindcă sunteţi ancoraţi în porturi liniştite …*" îi apostrofează arhiepiscopul Cezareei Capadociei[69]. Cu toate eforturile deosebite ale marelui ierarh al veacului al IV-lea, ca unitatea creştinismului să se manifeste cu toată

[62] Idem, *Epistola 28. Cuvânt de mângâiere adresat Bisericii din Neocezareea*, MPG, t. 32, col. 309 A.
[63] Idem, *Epistola 62, către Biserica din Parnassos*, MPG, t. 32, col. 417 CD.
[64] Idem, *Epistola 70, fără adresă despre un sinod*, MPG, t. 32, col. 436 B.
[65] Idem, *Omilii la Hexaemeron*, IV, MPG, t. 29, col. 93 C.
[66] Idem, *Epistola 65, către Atarvios*, MPG, t. 32, col. 421 C.
[67] Idem, *Epistola 222 către locuitorii din Chalcida*, MPG, t. 32, col. 820 B.
[68] Ioannis N. Karmiris, *Eclesiologia Sfântului Vasile cel Mare* (în limba greacă), Atena, 1958, pp. 32-38. Sfântul Vasile însuşi a făcut o descriere sumbră a acestei lupte mai ales în cinci epistole ale sale: *Epistola 90, către Prea Sfinţiţii fraţi şi părinţi ai Apusului*, MPG, t. 32, col. 473 AB; *Epistola 92, către episcopii Italiei şi Galiei*, MPG, t. 32, col. 481 ABC; *Epistola 242, către cei din Apus*, MPG, t. 32, col. 900 CD; *Epistola 243, către episcopii Italiei şi Galiei. Despre situaţia şi ruina Bisericilor*, MPG, t. 32, col. 904 CD şi 908 A şi *Epistola 214, către comitele Terenţiu*, MPG, t. 32, col. 785 CD.
[69] Sfântul Vasile cel Mare, *Epistola 243, către episcopii Italiei şi Galiei. Despre situaţia şi ruina Bisericilor*, MPG, t. 32, col. 908 B.

puterea într-una din cele mai crâncene lupte doctrinare ale Răsăritului creştin, aceasta nu s-a realizat.

În principal, papa Damasus, copleşit de propriile probleme, nu numai că n-a activat în vreun fel în favoarea Bisericii Răsăritene, dar şi i-a demobilizat pe cei care înclinau s-o facă. Aceasta a făcut ca la principiile generale asupra infailibilităţii să se adauge şi motivaţii de ordin istoric, favorabile acestor principii. Din acest punct de vedere, Sfântul Vasile cel Mare ca şi ceilalţi Sfinţi Părinţi, este foarte categoric: episcopii, pe care el îi numea „*stâlpii şi temeliile Bisericii*", îndemnaţi prin cuvinte şi exemple să fie la înălţimea chemării lor, sunt căpetenii ale comunităţii lor şi Bisericilor locale, iar deasupra lor, ca principiu autoritativ suprem, stă Sinodul ecumenic. Nu poate fi deci vorba despre un primat jurisdicţional ori de o infailibilitate papală căci peste membrele Trupului tainic „*se revarsă belşugul de haruri din Capul său cel nevăzut, Iisus Hristos, ca roua peste muntele Ermonului. Şi nici unul dintre membrele ei, nu poate zice altuia că nu are nevoie de el, în această bogată varietate de haruri*"[70]. Astfel Sfântul Vasile cel Mare nu recunoaşte episcopului Romei nici un drept particular, autoritatea superioară în Biserică, fiind Sinodul[71]. De altfel, pasajele din opera Sfântului Vasile cel Mare despre Apostolul Petru, oricare ar fi semnificaţia lor teologică, nu ne ajută la înţelegerea atitudinii Sfântului Vasile faţă de Roma, întrucât în ele nu se face nici o legătură între Apostolul Petru şi episcopii Romei, nici nu se vorbeşte de Roma ca „S*caun al Sfântului Petru*" şi nici de episcopii Romei ca urmaşi ai Sfântului Petru. Sfântul Vasile cel Mare nu foloseşte nici expresia de „*Scaun apostolic*" pentru a desemna pe episcopul Romei şi nici titlul de „*papă*" pentru a desemna pe episcopul Romei – titlu pe care Sfântul Vasile îl foloseşte pentru desemnarea arhiepiscopului de Alexandria.

Pentru Sfântul Vasile cel Mare era important faptul de a fi în comuniune cu totalitatea episcopatului creştin, iar faptul de a fi fost în comuniune cu Roma nu prezenta pentru el o importanţă decisivă şi, în orice caz, aceasta nu constituia o condiţie pentru a face parte din Biserică şi pentru a fi ortodox. Roma era pentru Sfântul Vasile cel Mare doar una dintre Biserici, desigur dintre cele mai importante, dar nu era Biserică unică sau una care ar fi avut un loc aparte. Dovada că pentru Sfântul Vasile cel Mare Roma nu poseda autoritate incontestabilă şi universală o constituie următoarele fapte: refuzul Sfântului Vasile de a subscrie mărturisirii de credinţă ce nu făcea distincţie între „*ουσία*" şi „*υπόστασις*", mărturisire transmisă de papa Damasus care condiţiona comuniunea sa cu Sfântul Vasile de semnarea de către acesta a mărturisirii damasiene[72], refuzul Sfântului Vasile de a recunoaşte pe Paulin ca episcop al Antiohiei şi de a renunţa la Meletie, nesocotind faptul că Roma recunoştea pe Paulin şi considera pe Meletie ca schismatic şi chiar eretic, evitarea de a se adresa episcopului Romei, Damasus, preferând să scrie totalităţii episcopilor apuseni.

Revenind la practica despărţirii clericilor de mireni obişnuită în Biserica Romano-Catolică, aceasta era necunoscută în epoca patristică unde Sfinţii Părinţi deosebesc doar feluritele categorii din Biserică după slujirile lor, dar care nu se pot despărţi, toţi formând unicul Trup al Domnului cu o mulţime de slujiri. Sfântul Vasile cel Mare arată că fiecare parte a Trupului Domnului are însemnătatea ei pentru funcţionarea lui normală[73]. Aceasta demonstrează în acelaşi timp însemnătatea comuniunii şi a comunităţilor, simbolizate prin membrele Trupului. De aceea, Sfântul Vasile priveşte cu nostalgie la Biserica primară unde domnea pacea şi unitatea, simbolizate de cămaşa cea fără cusătură a Domnului[74].

---

[70] cf. Ioannis N. Karmiris, *op. cit.*, pp. 14 şi 15.
[71] *Ibidem*, pp. 23 şi 25.
[72] Emmanuel Amand de Mendieta, „Basile de Césarée et Damase de Rome. Les causes de l'échec de leurs négotiations", în *Biblical and Patristical Studies in Memory of Robert Pierre Casey*, Freiburg im Breisgau, Herder Verlag, 1963, pp. 137-141.
[73] Sfântul Vasile cel Mare, *Epistola 222, către locuitorii din Chalcida*, MPG, t. 32, col. 820 C.
[74] Idem, *La martirul Mamas*, *Omiliile 2, 3, 4*, MPG, t. 31, col. 596 CD.

Adevăratul unic Păstor al Bisericii fiind Domnul nostru Iisus Hristos[75], iar mirenii având în Biserică roluri importante[76], Sfântul Vasile proclamă că „*toţi sunt una în Domnul*”[77].

Relaţiile încordate dintre statul condus de un împărat arian, Valens şi Biserică, care au mers până la vizita ameninţătoare a acestui împărat în provincia Cezareei Capadociei, şi la aceea a guvernatorului Modest, chiar la reşedinţa Sfântului Vasile nu l-au făcut pe marele ierarh capadocian să schimbe tradiţionalele rânduieli privind relaţiile Bisericii cu Statul, proclamate de Mântuitorul (Mt. 20, 21; Mc. 12, 17 şi Lc. 20, 25). Sfântul Vasile priveşte această problemă ca fiind clară pentru orice creştin şi, mai ales, pentru conducătorii comunităţilor din două puncte de vedere. Întâi pentru că pentru un credincios, orice putere este de Dumnezeu rânduită: „*Căci Domnul pune şi schimbă pe împăraţi şi nu este putere care să nu fie de Dumnezeu rânduită*”[78]. A doua învăţătură, evidentă pentru toată lumea, este că credincioşii aparţin şi Statului şi Bisericii. De aici urmează că, aceste două instituţii nu trebuie şi nici nu pot fi practic separate, întru totul, iar aceasta implică necesitatea unei cinstite şi rodnice colaborări în folosul Bisericii.

Sfântul Vasile, ca marea majoritate a Sfinţilor Părinţi, de altfel, admit că Biserica şi Statul se deosebesc fiinţial ca două organisme şi principii independente, prin originea, structura, mijloacele folosite şi scopul urmărit. Totuşi, Biserica şi Statul fiind formate din oameni constituiţi în societăţi organizate, ele nu trebuie şi nu pot să se identifice într-un „*cezaropapism*”, nici să se oprime una pe cealaltă, ci să colaboreze, ajutându-se reciproc pentru pacea şi prosperitatea oamenilor. Pe această linie, Sfântul Vasile cel Mare reluând o formulă mai veche, aminteşte că omul este „*un animal politic şi comunitar*”[79] şi, deci, coexistenţa şi colaborarea armonioasă cu Statul, voită de Dumnezeu.

BIBLIOGRAPHY

1. Bria, Ion, „Iisus Hristos într-o viziune cosmică”, în „Mitropolia Banatului”, anul XXXII (1982), nr. 4-6 (aprilie-iunie), pp. 288-293.

2. Chiţescu, Nicolae, „Paradigmele divine şi problemele pe care le ridică ele pentru Teologia Dogmatică”, în „Ortodoxia”, anul X (1958), nr. 1 (ianuarie-martie), pp. 23-60.

3. Chiţescu, Nicolae, „Aspecte ale eclesiologiei la Sfinţii Trei Ierarhi”, în „Studii Teologice”, anul XIV (1962), nr. 7-8 (iulie-august), pp. 395-413.

4. Karmiris, Ioannis N., *Eclesiologia Sfântului Vasile cel Mare* (în limba greacă), Atena, 1958.

5. Karmiris, Ioannis N., *Tratat dogmatic de eclesiologie ortodoxă* (în limba greacă), Atena, 1973.

6. de Mendieta, Emmanuel Amand, „Basile de Césarée et Damase de Rome. Les causes de l’échec de leurs négotiations”, în vol. *Biblical and Patristical Studies in Memory of Robert Pierre Casey*, Freiburg im Breisgau, Herder Verlag, 1963, pp. 122-166.

7. Sfântul Vasile cel Mare, *Omilii la Hexaemeron*, în MPG, t. 29, co. 3-208.

8. Sfântul Vasile cel Mare, *Omilii la Psalmi*, în MPG, t. 29, col. 209-494.

9. Sfântul Vasile cel Mare, *Comentariu la profetul Isaia*, în MPG, t. 30, col. 118-667.

10. Sfântul Vasile cel Mare, *Despre judecata lui Dumnezeu*, în MPG, t. 31, col. 653-692.

11. Sfântul Vasile cel Mare, *Precepte morale (Moralia)*, în MPG, t. 31, col. 699-870.

12. Sfântul Vasile cel Mare, *Despre Sfântul Duh*, în MPG, t. 32, col. 67-218.

13. Sfântul Vasile cel Mare, *Epistole*, în MPG, t. 32, col. 219-1112.

[75] Idem, *Despre judecata lui Dumnezeu*, MPG, t. 31, col. 656 CD.
[76] Idem, *Epistola 130, către Teodoret, episcopul Nicopolei*, MPG, t. 32, col. 860 AB.
[77] Idem, *Epistola 222, către locuitorii din Chalcida*, MPG, t. 32, col. 820 CD.
[78] Idem, *Omilii la Psalmi*, MPG, t. 29, col. 344-345; *Percepte morale*, art. 79, MPG, t. 31, col. 860 BCD; *Epistola 75, către Aburgios*, MPG, t. 32 col. 452 B şi *Epistola 109, către comitele Heladios*, MPG, t. 32, col. 502 C.
[79] Idem, *Omilii la Psalmi*, MPG, t. 29, col. 261 AB.

KING NUMA POMPILIUS, THE ARCHITECT OF ROMAN RELIGIOUS INSTITUTIONS

Mădălina Strechie
Senior lecturer, PhD, University of Craiova

Abstract: The topic of our study is a forgotten king of Rome, but who was very important in the building of the Roman spirit, namely the Sabine King Numa Pompilius. He is the second king of Rome, after the hero Romulus, who was his polar opposite in regards of the politics of Rome as a kingdom. Whereas the first king formed Rome as a warlike kingdom, another military monarchy after the Spartan one, Numa Pompilius completely changed this country project and created civil and religious foundations, forming what is called the Roman national consciousness through a series of religious and civil institutions. Essentially, Numa Pompilius imspired the belief that the Romans were chosen by the gods to rule the world, since the gods themselves were summoned by the Sabine King to lead the city with him. The Sabine King proved himself to be very capable at inducing in the Roman public opinion the idea that the monarch, meaning him, is a delegate of the gods on earth.
Through his actions as a creator of religious institutions, but also as a reformer of the institutional infrastructure of the newly-created Latin kingdom, Numa Pompilius has lingered as much as the son of the god, Romulus, through all his creations throughout Roman history, by means of the priestly colleges, the cult of the various major deities and especially by founding the cult of Ianus, a specific Roman god.
Peace was the policy of the king chosen from the Sabines, Numa Pompilius, but it was a peace that prepared the future Roman wars that would transform Rome from a kingdom into an empire, and Numa built this spirit, similar to the gods of populus Romanus.

Keywords: Ancient Rome, king, institutional vision, populus Romanus, Ab Urbe condita.

INTRODUCTION

Roman kings were not only characters worthy of the hatred of the Romanslike Tarquinius Superbus (Tarquinius The Proud), but they were also legendary characters, either heroes like Romulus, wise statesmen and reformers like Servius Tullius, or founders of institutions, traditions and religious rituals such as Numa Pompilius, the subject of our study.

The main source for this very important reign for development of the young Eternal City (as the reign of Numa Pompilius was) is the work of Livy, one of the few Roman historians who have written about his reign. Numa Pompilius, being a pacifist king, as Livy describes him, not only brought to Rome new religious institutions, but he also consolidated the already existing political and social ones, leaving unchanged only the military organization.

Numa was appointed king of Rome by an election held in the Senate by the representatives of the Romans (similar to the Spartan monarchy, the Roman one was eligible, not hereditary). Livy also emphasizes that this election was an expression of the gods' goodwill. Numa Pompilius belonged to the most numerous founding tribe of *populus Romanus*, namely that of the Sabines, and he was recommended for kingship by his personal qualities and virtues, being considered the most virtuous, faithful, righteous, modest and rational: „*A great reputation for justice and piety was enjoyed in those days by Numa*

Pompilius. Cures, a town of the Sabines, was his home, and he was deeply versed, so far as anyone could be in that age, in all law, divine and human".

Later, it would become apparent that this choice of the Sabine Numa Pompilius was a fundamental one for the development and strengthening of the Roman state. Precisely because of the political importance of the reign of this Sabine king, we chose this important king as the topic of our study, who somewhat ignored by historiography, both Roman, with the notable exception of Livy, as well as the modern one. Numa Pompilius was a king with an institutional vision, very modern for his age, perfectly aware that the institutional infrastructure of a state is the fastest and most efficient way to obtain supremacy in a region.

ELECTION OF NUMA POMPILIUS: CONJUNCTURE AND RITUALS

The only source we have available to study Numa Pompilius's reign with his achievements is Livy'smasterpiece *Ab Urbe condita*. The Roman historian gives us many details about Numa Pompilius, both about his life and education, but also about his achievements for the Eternal City. According to the tradition spread in the age of Livy, Numa Pompilius was adisciple of the wise Pythagoras, but Livy discreditsthis story due tochronological reasons, since Numa Pompilius lived a century earlier than Pythagoras. However, Numa Pompilius was a very educated man at that time, but this was due to his personality, family and the environment in which he was born and raised: „*It was Numa's native disposition, then, as I incline to believe, that tempered his soul with noble qualities, and his training was not in foreign studies, but in the stern and austere discipline of the ancient Sabines, a race as incorruptible as any race of the olden time"*.

The election of the Roman king was made by the Senate, as Livyinforms us. The Roman Senate chose Numa Pompilius by an unanimous vote, which was quite rare at the time, but as Livy tells us: *„yet nobody ventured to urge his own claims in preference to those of such a man, nor the claim of any other of his faction, nor those, in short, of any of the senators or citizens And so they unanimously voted to offer the sovereignty to Numa Pompilius*".

Therefore, merit and virtue are the qualities that made Numa Pompilius king, and this Sabine convinced all Roman senators to vote him king, thus maintaining a political balance in the newly formed Rome. The new king thus eliminated the possible struggles for power and kingship between the Roman senators, which would have ruined the City of the Seven Hills. Thus, a balance of power was created between the two founding tribes of *populus Romanus*: between the Romans, who had the majority in the Senate, and the Sabines, who had the kingship, elected by the Senate without any opposition.

However, when he came to Rome to take over the royal throne, Numa Pompilius was in no hurry to take possession of the throne. In fact, he provedhis virtue once again, being respectful of Roman traditions, requesting an omento consult the will of the gods abouthis election as king of Rome. Thus he ascends the highest hill of Rome, together with the priest responsible for the auguries, and fulfills the ritual by which the will of the gods is consulted. The ritual was quite complex and elaborate, as Livy described it, being the only full-length description in Latin historiographyof such a ritual related to the election of a Roman king. Thus the religious ritual begins with the invocation of the head of the Roman Pantheon, Jupiter: "*Next shifting the crook to his left hand and, laying his right hand on Numa's head, he* (the augury -s.n.)*uttered the following prayer:* ***Father Jupiter, if it is Heaven's will that this man Numa Pompilius, whose head I am touching, be king in Rome, do thou exhibit to us unmistakable signs within those limits which I have set***" (Livy, ed. 1967, 1, 18, 9, p. 68). After these signs were sent, Numa was proclaimed king of Rome, by the will of both the Romans and the gods. This ritual is interesting, showcasing the gods being summoned for

advice, who had to confirm the will of the people, who chose a candidate for the position of king. It was the gods who gave the verdict, by signs interpreted by the priests (which shows us how important the priests were in Roman society, even in politics, especially in the royal period), in order to confirm that the candidate was worthy to become king.

REIGN AND MEASURES

From the very beginning of his reign as the new king of Rome, Numa Pompilius laid the foundations of new institutions, civil and religious, and, to a lesser degree, military.The main aims of his political agenda were the civilization of the Romans and their transformation from warriors into politicians and devout men: "*He thought it needful that his warlike people should be softened by the disuse of arms*" (Livy, ed. 1967, 1, 19, 2, p. 69). The process of civilizing his peoplebegan with the development of religious institutions and the creation of organized worship. He initiated the cult and the temple of Ianus, the god of the Romans par excellence, an indigenous god, the one who guaranteed the beginning and the end. For this reason, Ianus was depicted as having two faces, being the patron of war, but also of peace: „*He built the temple of Janus at the bottom of the Argiletum, as an index of peace and war, that when open it might signify that the nation was in arms, when closed that all the peoples round about were pacified"* (Livy, ed. 1967, 1, 19, 2, p. 69).

Another very important measure was the establishment of diplomatic relations. To achieve this goal the king led a real offensive to conclude treaties of alliance with the nations around Rome, and with this aim he also closed the temple of Ianus.

Numa Pompilius had also a good knowledge of the public sentiment, because he tried to replace the warrior spirit of the Romans, very eager to wage wars with those around them with the fear of gods. He subtly replaced the discipline based on wars with the discipline based on the feeling of fear of the gods, considering this as being „*the most effective remedy*." In this process of replacing the war with religion, he began with himself, building a matrimonial connection with the gods, to instill in the Roman „public opinion" the idea that their king is advised and protected by the gods. Under this divine „protection" Numa Pompilius continued building new institutions and religious cults, so that each god of the Roman pantheon ended up having temples and priestly colleges (he set up *flamines* for the great gods.)

The calendar and its reformation was another change implemented under Numa's reignas king. He organized the Roman year in 12 months „*according to the revolutions of the moon*", adding „*intercalary months*". It seems that the introduction of the months January (named after the god Janus) and February in the Roman calendar is also due to the Sabine King. The year, after his reform, was increased by 60 days from 304 days to 364 days, so a pretty accurate year for those times. It seems that the observation of the heavens used in the Roman religion for the interpretation of the will of the gods also led to a development of astronomy.

For a more efficient socio-political organization of the Roman state, he instituted *dies fasti* (permissible days on which it was permitted to transact legal affairs) and *dies nefasti* (when political and judicial activities were prohibited). These distinction between *dies fasti* and *nefasti* has persisted throughout Roman history.

Numa Pompilius has associated the **religion and the religious functions** with the kingship - so with a political institution - a practice which will be preserved during the republican and imperial period, by light of the fact that the superior magistrates, and later,the emperor,had religious prerogatives. The pious king appointed the priests of the various gods, proclaiming himself the priest of Jupiter, therefore being the leader of the Roman religious cult.

- he also appointed a deputy priest for an indefinite period to assist the king, who was the high priest, regardless of whether the king changed;

- he instituted the cult of Mars and of its double Quirinus, because in royal Rome the war was a traditional policy;

- he laid new foundations for the cult of Vesta and reorganized the college of Vestals, and forced them to take the oath of chastity during the exercise of the cult. This cult was very important for the Romans, being ”a priesthood that derived from Alba and so was not unsuited to the founder's stock” (Livy, ed. 1967, 1, 20, 3, p. 73).

- the public treasury of Rome was imposed to pay a contribution to temples;

- he instituted the cult of the 12 Salii, priests „*for Mars Gradivus, and granted them the distinction of wearing the embroidered tunic and over it a bronze breastplate, and of bearing the divine shields which men call ancilia,while they proceeded through the City, chanting their hymns to the triple beat of their solemn dance*” (Livy, ed. 1967, 1, 20, 4, p. 73).

- he appointed a head over the Roman religious cult called *pontifex*. This leader of the cult had to maintain an archive of all the religious ceremonies, an archive that essentially contained the religious procedures and mentioned the Roman temples in which they took place.

- the divine right was regulated very well, so „*lest any confusion should arise in the religious law through the neglect of ancestral rites and the adoption of strange ones*” (Livy, ed. 1967, 1, 20, 6, p. 74).

- he gave provisions and oversaw the construction of new temples for Jupiter on Aventin Hill;

- he instituted the worship of the gods Mani and Lari.

THE AFTERMATH OF THE REIGN

During the reign of Numa Pompilius, the Roman people became preoccupied with the new religious institutions and gradually renounced the use of war. As Livy says, the king,„*diverted the thoughts of the whole people from violence and arms*”(Livy, ed. 1967, 1, 21, 1, p. 75)”.

Moreover, the Roman people considered that Numa Pompilius also involved the immortal gods in the rule of Rome, which would later make the Romans to worship the goddess of their homeland. The Sabine king,shortly after the founding of the state, is the one who built the religious feeling of the Romans with every institution created and with each religious cult, a religious feeling very difficult to accept by a warlike people like the Romans. ”*Numa had so tinged the hearts of all with piety, that the nation was governed by its regard for promises and oaths, rather than by the dread of laws and penalties* (Livy, ed. 1967, 1, 21, 1, p. 75).

We can say that because of this king, the second of the royal period of Rome, the Eternal City was developed from a barracks into a state with institutions, religion, laws and divine right. The Roman law would become in the following centuries one of the most perfect legal systems of the ancient world.

The Pious king paid great attention to worship of personifications in the City of the Seven Hills, so he instituted the Feast of Good Faith to which he also dedicated a temple. He further decided that Good Faith, one of the pillars of Roman morality, should be respected at all costs, and that ”*her seat is holy even when it is in men's right hands*” (Livy, ed. 1967, 1, 21, 4, p. 76).

Therefore, Numa Pompilius is very important in Roman history because he laid the foundation of what is called the ”national consciousness” of the Romans. The Good Faith

established by the pious king will become the pillar of the three fundamental values of Roman morality.

CONCLUSIONS

During the reign of its second king, Rome became much stronger and more respected, which made it an important pawn on the chessboard of regional politics in that age. The supremacy of a young state could be obtained not only through the art of Mars, but also through the art of creating institutions, laws, beliefs; in other words through politics under the guise of peace, as demonstrated by the reign of Numa Pompilius. This king showed the Romans that peace was a good choice and that the purpose of all wars is peace, which is much more conductive to a state intending to have supremacy of a region, not only through armed conflicts, but also through institutional architecture.His very long reign gave Rome a political vision, a revolutionary vision for those times, in a world dominated by armed conflict:"*Thus two successive kings in different ways, one by war, the other by peace, promoted the nation's welfare. Romulus ruled thirty-seven years, Numa forty-three*"(Livy, ed. 1967, 1, 21, 6, p. 76).

So we can say that the reign of Numa Pompilius brought peace to Rome, which could then begin transitioning into a real kingdom: "*The state was not only strong, but was also well organized in the arts both of war and of peace*" (Livy, ed. 1967, 1, 21, 6, p. 76).

We consider the Sabineking to be just as important as Romulus in the history of Rome, because if the first is the *de facto*, though legendary, founder of the Eternal City, the second is its *de jure* founder. Numa Pompilius is the one who instilled a common spirit in Rome, the one that has provided it with institutions and established a time of history for the city. Just as the name of Romulus was carried on by the name of the state he founded, Numa Pompilius' creation ensured his legacy.

BIBLIOGRAPHY

Bayet, Jean (1972). *Literatura Latină* [Latin Literature], Translated by Gabriela Creatia, Petre Stati. Bucharest: Univers Publishing House.

Beard, Mary (2017). *SPQR. O istorie a Romei antice* [SPQR. A History of Ancient Rome], Translated by Mircea Gafiţa. Bucharest: Trei Publishing House.

Boatwright, Mary I.; Gargola, Daniel J.; Talbert, Richard, A. [2004] *The Romans. From Village to Empire.*New York, Oxford: Oxford Universtiy Press.

Le Bohec, Yann (2017). *Histoire de la Rome antiqu*e [The History of Ancient Rome]. Paris: Presses Universitaires de France.

Bordet, Marcel (n. d.). *Istoria Romei antice* [The History of Ancient Rome], Translated by Maria Ivănescu. Bucharest: Lider Publishing House.

Cary, M.; Sculard, H. H. (2008). *Istoria Romei până la domnia lui Constantin*[A History of Rome: Down to the Reign of Constantine], 3rd Edition, Translated by Simona Ceauşu. Bucharest: All Publishing House.

Cizek, Eugen, (1998). *Istoria în Roma antică (Teoria şi poetica genului)* [The History in Ancient Rome (The Theory and Poetics of Genre). Universitas Series. Bucharest: Teora Publishing House.

Cizek, Eugen (2002). *Istoria Romei* [The History of Rome]. Bucharest: Paideia Publishing House.

Cizek, Eugen (2003). *Istoria Literaturii Latine* [The History of Latin Literature], vol. I-II, 2nd edition revised and enlarged. Bucharest: Corint Press.

Cornel, Timoty (1995). *The Beginnings of Rome: Italy and Rome from Bronze Age to the Punic Wars (c. 1000- 264 B.C.)*. London and New York, Routledge.

De Coulanges, Fustel (trans. 1984). *Cetatea antică. Studiu asupra cultului, dreptului şi instituţiilor Greciei şi Romei*. Vol.I-II. [The Ancient City: A Study on the Religion, Laws and Institutions of Greece and Rome]. Translated by Mioara and Pan Izverna. Notes translated by Elena Lazăr. Preface by Radu Florescu. Bucharest: Meridiane Publishing House.

Forsythe, Gary, (2005). *A critical history of Early Rome. From Prehistory to the First Punic War*. Berkley, Los Angeles, London.

Gidro, Romulus; Gidro, Aurelia (2018). *Roma antică. O istorie pentru toţi* [The Ancient Rome. A History for All]. Bucharest: Neverland Publishing House.

Giardina, Andreea (ed.) (2001). *Omul Roman* [The Roman Man], Translated by Dragoş Cojocaru, Iaşi: Polirom Publishing House.

Livy, *Ab Urbe Condita*. B. O. Foster, ed. 1967. *Livy. In fourteen volumes. I. Books I and II*, with an English translation by Benjamin Oliver Foster, Cambridge (Mass.): Harvard University Press - London: William Heinemann.

Macmullen, Ramsay (2011). *The Earliest Romans: A Character Sketch*, Michigan:University of Michigan Press.

Mispoulet, J. B. (1887). *Études d'institutions romaines* [Studies on Roman Institutions], *Paris:* Éditeurs A. *Durand*et *Pedone-Lauriel.*

Mourourakis, George (2007). A Legal History of Rome. New York: Routledge.

Newman, Fancis William (1852). Regal Rome. An Introduction to Roman History. New York: Redfield.

Riggsby, Andrew M. (2010) Roman Law and the Legal World of the Romans, Cambridge: Cambridge University Press.

Rougé, Jean (1991). *Les Institutions romains de la Rome Royale à la Rome Chrétienne* [The Roman Institutions from Regal Rome to Christian Rome]. Paris: Armand Colin.

Sâmbrian, Teodor (2001). *Drept roman* [Roman Law]. Craiova: Helios Publishing House.

Sâmbrian, Teodor (2009). *Instituţii de drept roman* [The Institutions of Roman Law]. Craiova: Sitech Publishing House.

Strickland, Jane Margaret (1854). *Rome, Regal and Republic. A Family History of Rome.* London: Arthur Hall, Virtue & Co.

Tellegen-Couperus, Olga (1993). *A short History of Roman Law.* London and New York: Routledge.

Titus Livius. (trans. 1976). *Ab Urbe Condita (De la fundarea Romei),* Translation, chronological table and notes by Paul Popescu Găleşanu, Introduction by A. Marinescu-Nour, Bucharest: Minerva Publishing House.

HISTORY AND CIVIC EDUCATION IN KINDERGARTENS AND PRIMARY SCHOOLS INTER-WAR ROMANIA

Elena Andreea Trif-Boia
Lecturer, PhD, "Babeș-Bolyai" University of Cluj-Napoca

Abstract: The framing of national consciousness was one of the aspirations of the Romanian educational system of the interwar period. In achieving this, an important role was played by both History and the disciplines that aimed at shaping civic behavior. If History was called upon to give examples from the past, the latter had to focus on assuming values in relationships with others and on empowering future citizens.
The present study examines the status of History and civic disciplines in kindergartens and primary schools in interwar Romania. From a structural point of view, the general considerations regarding the educational legislative framework, in this case, the legislation aimed at the organization of kindergartens and primary schools in Greater Romania, will be followed by investigations of the analytical curricula for the disciplines of History, Social culture and Civic Education.

Keywords: History, Civic Education, primary education, Romania, Interwar Period, curricular documents.

The Romanian national Union from 1918 had a special impact on the level of the Romanian public opinion. Deeply moved by the events, the people of those times considered themselves blessed and regarded this historical act as a new beginning, as a huge chance for the Romanian people to make a glorious future. In order to strengthen the state, however, they were well aware that sustained effort and political representatives willing to face the new challenges were needed: implementing a reform plan that would give a homogenous character to the new state, a new education system based on the assumption of a common ideal, that of national solidarity, of patriotic devotion and of a whole system of values that would cast a vital landmark in the country's future development.[1]

The present study is analyzing the contribution of *History* and *Civic* disciplines in reaching this educational goal of the interwar period school. Structurally speaking, the accounts regarding the legislative framework of the Romanian education from the interwar period will be followed by the analysis of the content of the analytical curricula of the two disciplines, thereby highlighting the role that they had to fulfill.

Legislative framework of interwar education

From the standpoint of legislation, the Romanian education of interwar period stood under the sign of modernization as early as the second half of the preceding century by a series of measures adopted by Cabinet Ministers of Public Instruction such as Take Ionescu (*Law of primary education*, 1893), Petru Poni (1841-1925) or the one whose moniker was "the school man", one of the greatest reformers of Romanian education, Spiru Haret (1851-1912).

With the year of 1918 and the creation of Greater Romania, the education system was facing a new challenge. Four different systems of education, developed under special

[1] *Învățământul istoriei*, in „Învățătorul", nr. 17-20, 15 decembrie 1922, p. 20.

historical and cultural conditions, had to be organized in a unitary structure.[2] Therefore, it was mandatory to carry out reforms that would lead to institutional unification, but also to make the amendments that would unite the Romanian "*soul*", previously scattered among the political and historical Provinces division, as Romanian doctor and professor Constantin Angelescu[3] called it, one of the men who was summoned to lead the destinies of the education system.

Minister of Public Instruction for about a decade,[4] Constantin Angelescu (1869-1948) proved a worthy successor of the reforms initiated by Spiru Haret. A bulk of legislation that would standardize education and, at the same time, increase its efficiency was elaborated and adopted at his initiative: *Law of primary and normal-primary education* (1924), *Law of private education* (1925), *Law of secondary education* (1928), *Law of commercial and industrial education* (1936). The first, promulgated by the *Royal Decree* no. 2571/24 July 1924, ensured the unification of the primary education, with a cycle of 7 years, and, at the same time, established it as compulsory. The law also sanctioned the development of kindergartens and nursery schools, regulated extracurricular activities, established adult schools for the illiterate and created public schools for minorities with compulsory *Romanian* classes for the first 4 years.[5] The second, from December 22, 1925, regulated private schools by categories, as well as features regarding their administration and functioning. According to it, private schools were created only with the approval of the Ministry of Instruction, also they required Ministry's approval for the use of teaching materials, for the acceptance of funds, subsidies or donations received from abroad, and, regardless of the teaching language, disciplines such as *Romanian*, *Romanian History* and *Geography* were compulsory for the curriculum.[6] *The Law of secondary education*, no. 79/1928, published in the Official Gazette no. 105/15 May 1928, outlined the purpose of this type of education, regulated the connection between its levels and branches, the mandatory conditions for teaching staff membership, as well as the workplace rights and duties. At the same time, it modified the end year exams' conditions — the capacity evaluation exam, the high school admittance exam and the high school graduate (baccalaureate) exam. Finally, the last law established the categories of commercial and industrial schools (industrial gyms, industrial high schools, special industrial schools), their organization and functioning.

Resuming the discussion of the law of July 1924, it may be shown that, according to its provisions, the primary education formed the first schooling grade and included: the school for small children or kindergarten (4-7 years of age), the primary and grammar school (7-16 years), schools and courses for adults (16-18 years) and special schools and classes for "*instructable retarded and abnormal*" children.[7] The purpose of the primary education establishments was considered to be providing students with the "elementary culture indispensable to any citizen", but also developing practical, utilitarian skills, connected to the necessities of local life.[8]

The primary school comprised seven grades, with the first four forming the groundwork for the subsequent ones. The primary offered elements of general knowledge, the curriculum comprising subjects such as: "*Religious and moral instruction*", "*Romanian*

[2] Petrică, Corina, *Dr. Constantin Angelescu. Ministrul Instrucțiunii în perioadele 1922-1926, 1927-1928*, ed. Sf. Ierarh Nicolae, p. 37.
[3] *Ibidem*.
[4] December 1918-September 1919, January 1922-March 1926, June 1927-November 1928, November 1933-January 1938.
[5] *Antologia legilor învățământului din România*, Institutul de Științe ale Educației, București, 2004, p. 13.
[6] *Ibidem*.
[7] *Lege pentru învățământul primar al statului și învățământul normal-primar*, în Monitorul Oficial, nr. 161, 26 iulie 1924, p. 8602.
[8] *Idem*, p. 8607.

language: reading, writing, grammar exercises", "*Practical Arithmetic and elementary notions of Geometry*", "*Notions of Romanian History, of Geography and Civic law*", "*Notions of natural and physical sciences with practical applications*", "*Notions of hygiene*", "*Drawing, singing, physical education*", "*Manual and practical agricultural (rural) labor with boys and handmade and household work with girls*".[9] At the next level, that of the 5th-7th grades respectively, the general notions were to be deepened, offering at the same time elements of practical, utilitarian education, depending on the inclinations of the educable and on the regional demands. A peculiar endorsement was the provision for a social and national culture, including citizenship education, issues of morality, notions of individual and social hygiene and sport classes.[10]

History and Civic disciplines in analytical curricula for primary schools

As shown above, in the years following the Great Union, Romanian instruction system saw several coexistent educational framings, each with its characteristic curricular documents, with objectives and goals set in accordance with the priorities of the state to whom they previously belonged. In 1923 important steps were made to unify the education system, by the decision of the Ministry of Instruction no. 99544. The document established that from September 1, 1923, in all the primary public and "*statefied*" schools would apply the laws, regulations, curricula and timetables of the Old Kingdom. It also supposed the existence of differences between the primary education organized in the rural areas, compared with the one in the urban areas, in relation to the specificity of the two types of environments, and, consequently, an adaptation of the analytical curricula of the disciplines was required. First, the provisions would be valid only for the 1st and 2nd grades, and subsequently they would be applied, progressively, to other grades as well.[11]

In urban primary schools, *History* was to be studied starting with the 2nd grade, or the 2nd division (grade) in the rural schools, respectively, their allotted number of hours being variable, depending on the grade, on the school's environment (urban or rural) or on its profile. Both in urban and rural areas, the topics of the curricular documents emphasized the reading of historical legends and stories, in prose or in lyrics, about personalities and events in national, mainly medieval, history. However, they advised teachers to insert, whenever possible, narratives from local history.

Divizia	I	II		III	
	Clasa I	Clasa a II-a (anul I)	Clasa a III-a (anul II)	Clasa a IV-a (anul I)	Clasa a V-a (anul II)
Număr de ore/săptămână - școlile cu 1 învățător	-	½		1+½	
Număr de ore/săptămână - școlile cu 2 învățători	-	1½		1½	
Număr de ore/săptămână - școlile cu 3 învățători	-	2+½		3	

Table 1. Studying *History* in rural primary schools
(*Circular către toți învățătorii din județul Bihor*, 1923, p. 9)

[9] *Ibidem*.
[10] *Ibidem*.
[11] *Circulară către toți învățătorii din județul Bihor*, nr. 2356, 1923, în Școala Nouă, Oradea Mare, nr. 13-17, 1 noiembrie 1923, p. 1.

The analytical curricula prior to the 1918 Union remained valid until 1925 when, on August 28, they were updated and printed in the Official Gazette.

The latter versions provided preliminary grounds regarding the importance of studying each subject in a certain stage of schooling, established the compulsory content topics for each grade and at the same time offered teachers suggestions on their approach, generally being focused on teaching methods and educational resources.

History was an independent discipline starting with the 2nd grade — *see Table 2* —, but its curriculum recommended nevertheless approaching stories that promoted love and devotion to the homeland as early as kindergarten, with the mention that they should be introduced in class "*not only during national holidays, but whenever the occasion arises*".[12] According to the analytical curriculum, the task of *History* in primary school was to develop the students' civic spirit, their love for the homeland, by learning the feats of their ancestors.[13]

The approach principle of the content topics was in accordance with their contemporary pedagogical norms, specifically, arranging subjects from simple, to complex, from local history, personalities, exploits, events that marked the community's past, to their integration in the national history. In addition, another principle was followed: respecting the age and individual particularities of the educable, such that studying "*true, document-based and scientifically verified by historians*"[14] *History* was scheduled starting with the 3rd grade and continued until the end of this schooling stage.

The curriculum from 1925 also advanced some methodological suggestions.[15] Among these, the following are worth mentioning:

- *History* lessons should be treated with "*passion*", "*enthusiasm*", and stories should be dramatized so that students listen to them "*enthralled with rapture and emotion*" and feel being a part of the "*portrayed*" narrative.
- materials should gain better structuring by dividing long texts into chapters and sub-chapters, as well as avoiding lesson overloading by selecting only those data and feats that had an obvious connotation in the process of human endeavors.
- highlighting a moral idea or a patriotic sermon.
- finding on the map the places identified in the narrative and making use of other teaching instruments such as historical pictures, illustrated postcards, books, weapons and any old objects.

In addition to the above, it was recommended that teachers should focus on the biographical method, highlighting heroes' lives and their exploits respectively, as the curriculum authors argued that these methods fully corresponded with students' age dispositions.[16]

[12] *Programa analitică a învățământului primar*, 1925, în Monitorul Oficial, nr. 188, 28 august 1925, p. 9685.
[13] *Idem*, p. 9697; *Programa analitică a cursului primar*, în „Monitorul Oficial", nr. 109, 13 mai 1936, p. 4142.
[14] *Programa analitică a învățământului primar*, 1925, în Monitorul Oficial, nr. 188, 28 august 1925, p. 9697.
[15] *Ibidem*.
[16] *Ibidem*.

	Clasa				Cl a V-a				Cl a VI-a				Cl a VII-a			
					Băieți și fete				Băieți și fete				Băieți și fete			
Act normativ	I	II	III	IV	Agricol	industrial	economic	de fete	agricol	industrial	economic	de fete	agricol	industrial	economic	de fete
Programa analitică pentru învățământul primar, aprobată prin Decretul Regal nr. 224/22 iunie 1925	-	$^2/_2$	2	2	1 $^1/_2$	1 $^1/_2$	1 $^1/_2$	1 $^1/_2$	1 $^1/_2$	1 $^1/_2$	1 $^1/_2$	1 $^1/_2$	1 $^1/_2$	1 $^1/_2$	1 $^1/_2$	1 $^1/_2$
Programa analitică a cursului primar, aprobată prin Decretul Regal nr. 578/26 martie 1936 ***a. Orar de iarnă***	-	$^2/_2$	2	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
b. Orar de vară	-	$^2/_2$	2	2	-	1	1	1	-	1	1	1	-	1	1	1

Table 2. Studying *History* in primary schools (*Programa analitică a învățământului primar*, 1925, p. 9697; *Programa analitică a cursului primar*, 1936, p. 4142)

The first elements of *Civic Education* would to be covered within the preschool period. *The analytical curriculum for young children schools* of 1925 emphasized the need to initiate the students in practicing a civilized behavior in society and recommended addressing narratives with moral and patriotic subjects, from which pupils would single out the importance of the spirit of discipline, of courtesy and, at the same time, should we refer to patriotism, the beauty of the traditional Romanian folk costumes.[17] *Educating the soul*, as this discipline was called, proposed to introduce learners to "*good abilities*", of which were listed "*tidiness abilities*", "*cleanliness abilities*", "*willingness exercises*", "*sociability exercises*" and the so-called "*strong abilities*" such as industriousness, punctuality, accuracy, respect for plants and animals, awe for the Church and the Holy.[18]

Later, in primary school, *Social Culture and Civic Education* were studied from the 5th to the 7th grade, for 1h / week — *see Table 3*. The purpose of teaching such disciplines was to make the students aware about their duties to their peers, to familiarize them with the rights and duties of citizens, with the fabric of the State and its institutions, persuading them into respecting the law, the authorities and the institutions. Within sight of this achievement, it was recommended that teachers shouldn't focus on covering exclusively theoretical elements, but also on tackling everyday examples in particular. Furthermore, the document recommended the creation of establishments that would be managed by students — "*savings and mutual help funds*", "*associations for gymnastics, games, excursions, artistic culture, popular hygiene, shopping, afforestation, for the protection of beneficial beasts for agriculture and for the uprooting of the harmful ones*"[19] — and asked for the apprentices' involvement in as many activities as possible, starting with the condemnation of misbehaviors, up to devising activities of common interest, with the stake of developing their sense of individual responsibility.[20]

[17] *Idem*, p. 9685.
[18] *Idem*, p. 9686.
[19] *Idem*, p. 9699.
[20] *Ibidem*.

	Clasa				Cl a V-a				Cl a VI-a				Cl a VII-a			
					Băieți și fete				Băieți și fete				Băieți și fete			
Act normativ	I	II	III	IV	Agricol	industrial	economic	de fete	agricol	industrial	economic	de fete	agricol	industrial	economic	de fete
Programa analitică pentru învățământul primar, aprobată prin decretul regal nr. 224/22 iunie 1925	-	-	-	-	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Programa analitică a cursului primar, aprobată prin decret regal nr. 578/26 martie 1936 ***a. Orar de iarnă***	-	-	-	-	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
b. Orar de vară	-	-	-	-	-	1	1	1	-	1	1	1	-	1	1	1

Table 3. Studying the discipline of *Social Education and Civic Education* in primary schools (*Programa analitică a învățământului primar*, 1925, p. 9697; *Programa analitică a cursului primar*, 1936, p. 4142)

The Law of education of 1924 was amended by the *Royal Decree* no. 1956/1934 and, concurrently, the disciplines' analytical curricula were updated too. The new curricular documents, approved by the *Royal Decree* no. 578 of March 26, 1936, came into force after being printed in the Official Gazette, on May 13, 1936. A novelty of these documents is that they divide the primary cycle of education in two levels: one of lower grades, 2-4, and one of the upper grades, 5-7. Generally, the methodological suggestions for the first level, from the 2nd to the 4th grade respectively, correspond to those set by the previous curriculum. The additions are made concerning the upper grades where it is provided that the study of *History* must go beyond the simple presentation of ancestors' exploits and must offer students the "*most powerful and effective*" lesson for the future.[21] To this end, national history was emphasized upon almost exclusively, as the authors singularly underlined for the educable of the day the importance of understanding the Romania of "*the moment*" and this state's citizens' "*duties*".[22]

From a methodological point of view, the curriculum recommends teachers avoiding the teaching of *History* as a simple collection of "*data*", "*struggles*" and "*minor facts*". Instead, it favors addressing features of life, customs, occupations and institutions of people of the past, in order to offer students the possibility to make analogies with situations of the moment.[23] At the same time, it proposes some ideas regarding the interdisciplinary study of the contents using historical and literary texts in addition to scientific historical data, with the purpose of increasing the expressiveness of learned exploits. As shown in the document, an anecdote, a story, a poem, a song, an image, a painting etc. "*get the knowledge imprinted in the spirit and bestow upon past feats and figures the unique hallmark that cannot be forgotten*". The students, as the school curriculum further emphasizes, "*will thus form a treasure of the soul, where science will intertwine with fervor, a treasure that they will carry on for the rest of their life and which will be shared to those around them*".[24]

[21] *Programa analitică a cursului primar*, în „Monitorul Oficial", nr. 109, 13 mai 1936, p. 4143.
[22] *Ibidem*.
[23] *Ibidem*.
[24] *Ibidem*.

Finally, concerning the discipline *Social Culture and Civic Education*, the analytical curriculum of 1936 does not provision any fundamental changes. It is further studied from the 5th to the 7th grades, for 1 hour / week, during winter classes. On the other hand, during summer classes, small changes were provisioned, such that it would no longer be studied in agricultural schools[25] — *see Table 3*.

In teaching *Social Culture and Civic Education* in 5th-7th grades, the document recommended teachers focusing on the following 2 directions: 1. Practicing moral, social and citizenship virtues; and 2. Thoughtful evaluation of feelings and actions. The first, the document shows, will be achievable within an atmosphere of "*free discipline*" only, where the students will comprehend by themselves any behavior ruling and any sanction. Furthermore, the design of these features is determined by the educable involvement in organizational and leadership activities. In order to reach the scope of the second direction, the syllabus shows, it is necessary instead that the approach to the moral features, to the behavior rulings and to the consequences of their violation, be done indirectly, provoking students to judge the manifestations and actions of others starting with analysis of everyday life examples, with teachings found in stories, in biographies of heroes who have sacrificed themselves for the common interest. "*Analyzing exploits and feelings*", the official text continued, "*always stirring their thoughtful appreciation, with the help of living examples, found in history and in today's reality, we shall impress children's soul, and life's rulings will be rooted not only as learned knowledge, but as a true behavior criterion, which pervades consciousness and illuminates it*".[26]

Conclusions

During interwar period, both *History* and *Social Culture and Civic Education* were complementary disciplines with a fundamental role in the formation of future citizens, individuals who cherish their homeland and manifest willingness to sacrifice for it. It is a reciprocity that takes ground in the similarities of the two disciplines, from their joint object study, humanity and human society respectively, up to the emphasis that both put on values and on their acknowledgment in individuals' relations to their peers. Whereas *Civic* disciplines were meant to train individuals in effectively function in society, *History* was required to provide them with numerous examples of feats of bravery and sacrifice that occurred throughout the ages.

History was introduced in early elementary schools' curriculum starting with the 2nd grade and the document recommended approaching stories with patriotic content beginning from kindergarten. It was a predominantly national history of the great deeds and events that marked the past of the Romanian inhabited provinces, a collection of models and virtues, of positive and negative "*teachings*", examples to follow or, on the contrary, to be avoided. *Civic* disciplines, in their turn, have been introduced starting with early childhood schools, with the purpose of educating students' behavior and integrating them into society. Subsequently, at the primary school level, *Social Culture and Civic Education* took the place of *Educating the soul*, aiming at the gradual exploration of the contents beginning with those related to self-respect and relating to others, in the 5th grade, up to those which aimed at organizing the local community and the nation, in the 6th and 7th grade — the rural commune and its institutions, the rights and duties of the commune inhabitants, the county, the nation, the country, patriotism, the state and its institutions, the Constitution and the principles that stood as its ground, citizens' rights and duties, state symbols, the army.

[25] *Idem*, p. 4129.
[26] *Idem*, p. 4146.

Finally, from a methodological point of view, the curricular documents recommended a modern approach to both *History* lessons and those of *Social Culture and Civic Education*. Concerning the first discipline, the analytical curriculum called for the appropriate and meaningful structuring of activities, for the highlighting of important events only, for their accompanying by adequate teaching resources and, most importantly, for supporting them with passion and enthusiasm, so that students' imaginative transposition into the world narrative would be well guided. Concerning the latter, its ground relied on teachers' ability to integrate theoretical and practical activities by directly involving students in enterprises that supposed organizational skills and decision making, a method that was being considered the most effective in training for active citizenship, in forming responsible individuals involved in the affairs of the city and willing to assume responsibilities without hesitation.

BIBLIOGRAPHY

1. *Antologia legilor învățământului din România*, Institutul de Științe ale Educației, București, 2004.
2. *Circular către toți învățătorii din județul Bihor*, nr. 2356-1923, în Școala Nouă, Oradea Mare, nr. 13-17, 1 noiembrie 1923, p. 1.
3. *Istoria învățământului din România*, coord. Anghel Manolache, Gheorghe Pârnuță, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1993.
4. *Învățământul istoriei*, în „Învățătorul", nr. 17-20, 15 decembrie 1922, p. 20.
5. Lazăr, Victor: *Legende istorice de pe pământul României*, Institutul de Arte Grafice „Ardealul", Cluj-Napoca, 1922.
6. *Lege pentru învățământul primar al statului și învățământul normal-primar*, în Monitorul Oficial, nr. 161, 26 iulie 1924, pp. 8602-8629.
7. *Păstrarea și întărirea conștiinței naționale*, în „Învățătorul", nr. 8-10, 15 decembrie 1925, p. 261.
8. Petrescu, R. Petre: *Figuri și fapte pilduitoare din trecut. Spiru Haret (1851-1912)*, în „Transilvania", Sibiu, nr. 3, mai-iunie 1935, pp. 109-116.
9. Petrică, Corina: *Dr. Constantin Angelescu. Ministrul Instrucțiunii în perioadele 1922-1926, 1927-1928*, ed. Sf. Ierarh Nicolae.
10. *Programa analitică a cursului primar*, în „Monitorul Oficial", nr. 109, 13 mai 1936, pp. 4129-4171.
11. *Programa analitică a învățământului primar*, în „Monitorul Oficial", nr. 188, 28 august 1925, pp. 9685-9715.
12. Suciu, Meletiu: *Zile istorice memorabile*, în „Școala Nouă", Oradea Mare, nr. 18, 15 noiembrie 1922, p. 6.
13. *Școala normală. Istoria în școala normală*, în „Învățătorul", nr. 1, 1 ianuarie 1923, p. 4.
14. Șuteu, Traian: *Învățătorul în slujba idealului cultural*, în „Revista generală a învățământului", 16, nr. 5, mai 1928, p. 273.

DISCOURSE ON THE END OF THE MIDDLE AGES. EUROPE AND NORTHERN LOWER DANUBE

Ştefan Lifa
Lecturer, PhD, West University of Timişoara

Abstract: Our study aims to debate the main directions of economic development and social relations in the Middle Ages. The transition of the society from the medieval period to the modern one was preceded by the slow development of social, economic relations, etc. There are also examples in Europe and the North of the Lower Danube in this regard. Another ideology is a new bourgeois social class, the emergence of the first manufactures of commodity production and the examples can continue.
In particular, however, we have referred to a series of events that symbolically mark the end of the Middle Ages and the beginning of the modern era. These events are called historical precedents. The production of another event of major importance changes the course of history at least because the following will no longer produce in the same pattern.

Keywords: The Middle Ages, the history of Europe, the history of Romanians, feudal relations, historical precedents

Istoria omenirii, societatii umane cuprinde un sir lung de fenomene si fapte istorice Inca din cele mai vechi timpuri oamenii au realizat importanta cunoaserii trecutului .La inceput au consemnat doar evenimentele importante iar alte scrieri nu priveau lucrurile din punct de vedere chronologic.

Inca din antichitate cand consideram ca au aparut istoricii propriu zis acestia din urma, consemnand evenimentele trecutului au incercat sa imparta trecutul istoric in etape sau perioade .

Au existat istorici sau curente istorice care au considerat ca motorul dezvoltatrii societatii sunt marile personalitati . Altii au considerat ca masele populare au rolul cel mai mare in evolutia societatii .

Unii au considerat ca nu exista altceva decat vointa zeilor si au privit in mod pesimist lucrurile, cand au descris evenimentele istorice.

Exista, de asemenea argumente in favoarea istoriei ciclice: finitatea materiei, destinul comun al oamenilor, al elementelor din natura ,rotatia asterelor,etc.

In antichitate s au dezvoltat Imperii sau state intinse si avansate din punct de vedere cultural .Cu toate acestea perioada evului mediu este importanta pentru ca atunci s-au format principalele state si popoare care mai exista si astazi in Europa.

Cultura mediaval europeana, inclusiv istorigrafia afost crestina .Cultura mediavala, cel putin in prima perioada a evului mediu a fost un apanaj doar al oamenilor bisericii. Nu neglijam mostenirea antichitatii in aceasta perioada insa trebuie sa afirmam ca in multe domenii societatea a pornit din nou de la un nivel scazut .

Crestinismul prin esenta sa are un caracter istoric [1]. El s-a impus si a dainuit prin cateva caracteristici proprii cum ar fi escatologia proprie , mesianismul , sacrificiul de rascumparare si egalitarisumul[2].

[1]V.Cristian, *Istoriografie generala*, Bucuresti, 1978.p.62

Istoria descrisa de crestini are in centrul atentiei si interpretarea faptelor . Acest lucru se datoreaza faptului ca Dumnezeu in conceptia crestina vegheaza asupra oamenilor iar fenomenele istorice se petrec cu voia si cunostiinta lui .

In antichitate foarte multi istorici au impartit istoria umana in perioade care incepeau cu o perioada de aur si continuau cu perioade de argint,fier,etc. Istoriografia crestina s-a deosebit decisive prin faptul ca a vazut istoria umanitatii ca o evolutie ascendenta pentru ca Dumnezeu avea un plan cu umanitatea[3] .

Ne vom referii aici la periodizarea elaborata de Fericitul Augustin (la ortodoxi) sau Sfantul Augustin(la catolici)[4].

In primul rand Sfantul Augustin nu a fost primul care a comparat istoria cu un organism viu si a afirmat ca are trei etape:tineretea in care domneste natura, maturitatea in care domneste legea si batranetea sau domnia gratiei divine[5].

Cea mai folosita in evul mediu dintre periodozarile Sfantului Augustin este cea in sapte etape sau mai bine zis in sase etape la care a mai adaugat inca una . Cele sase etape erau asemanatoare cu cele sase zile in care a fost create lumea iar a saptea zi este a saptea etapa cand planul lui Dumnezeu va fi infaptuit.[6]

A treia periodizare imparte istoria oamenilor in doua perioade: inainte si dupa Hristos.Este periodizarea care se foloseste si in zilele noastre.

Aici nasterea lui Iisus este un evniment de referinta dupa care lucrurile nu au mai putut fi la fel ca si inainte.Bineinteles, pastrand proportiile, au mai existat astfel de evenimente in istoria popoarelor, multe din ele au fost vazute ca marcand inceputul sau sfarsitul unei epoci.

Pentru toata lumea este insa clar ca un eveniment istoric, oricat de important ar fi nu poate marca decat in mod conventional sfarsitul unei epoci si inceputul altei epoci .In studiul de fata ne-am propus sa discutam cateva dintre aceste evenimente sisa vedem daca, macar in mod conventional ele ar putea constitui punctul de la care consideram ca evul mediu a luat sfarsit si a inceput epoca moderna .In Europa partea de vest a continentului a devansat cu cateva decenii partea sa centrala si estica .Evenimentele importante care marcheaza sfarsitul perioadei evului mediu in Europa au cu toate in spate dezvoltarea unor serii de relatii sociale , economice si culturale .

Evului mediu ii erau caracteristice in primul rand relatiile de vasalitate , fiecare vasal avea cel putin un senior .Seniorul avea la randul lui un alt senior mai mare.Ceea ce numim astazi piramida feudala ,avea in varful ei regele.

Regele era ultimul senior,insa nu a fost de la inceput si cel mai puternic. El se deosebea de ceilalti seniori prin faptul ca era uns rege .Acest lucru insemna ca el se afla in accea pozitie datorita gratiei divine .

In evul mediu relegia conta mult mai mult decat etnia .In evul mediu vorbim de popoare si atunci cand ne referim la natiuni fara sa ne gandim la clase sociale ne putem referii la *natiunea crestina*[7].

Pentru intarirea acestei natiuni si mai ales pentru consolidarea Imperiului sau eterogen din punct de vedere cultural si nu numai , Carol cel Mare a ordonat sa se foloseasca Biblia scrisa in Latina literara si a eliminat scrierile care foloseau Latina vulgara din diversele regiuni ale Europei .

---

[2]V.Kernnach,*Biserica in involutie,* Bucuresti, 1984
[3]V.Cristian, *op.cit.*,p.59
[4]*Ibidem*,p.64
[5]*ibidem*
[6]*Ibidem*
[7]G.Proccaci,*Istoria italienilor,* Bucuresti 1980, p.9

Ne amintim aici , in contapondere cum umanistii au incercat si au reusit sa foloseasca limbile nationale in scrierile lor .

Revenind la evul mediu aducem aminte ca relatiile suzeran- vasal erau personale , lucru de neconceput intr-un stat modern.

In timpul evului mediu avem un prim eveniment care a marcat literalmenet inceputul unei noi perioade este vorba despre marea ciuma de la jumatatea secolului al XIV lea care a lovit cel putin toata Europa de vest[8] .Marea ciuma a izbucnit in timpul unei perioade mai grele pentru istoria Europei . Clima s-a racit putin si perioadele de foamete sau epidemii alternau .

Evenimentul in sine nu a marcat sfarsitul evului mediu ci doar sfarsitul unei perioade dupa marea ciuma a mai ramas mai putin de doua treimi din populatia existenta inainte.

Din punct de vedere demografic Europa si-a revenit doar in a doua jumatate a secolului al XV lea .Este vorba totusi de o populatie marcata de evenimentul trecut si din punct de vedere material cat si spiritual. La sfarsitul secolului al XV lea a inceput epoca mariilor descoperiri gerografice.

Ca si in antichitate oamenii au incercat sa cunoasca nu doar in spatiu noi locuri ci si in timp , istoria lor. Din pacate fanatismul religios a facut ca sa mostenim si multe lacume in ceea ce priveste istoria popoarelor nou descoperite .

Aceste popoare se aflau pe o treapta inferioara de dezvoltare .Istoricii si filozofii au avut prilejul concret de a face comparatii in vederea unor teoretizari ulterioare .

Ar fi important de amintit si formarea si dezoltarea oraselor medievale. In evul mediu la baza pozitilor sociale se afla proprietatea funciara. In orase se desfasurau activitati incompatibile cu relatiile feudale.De aceea orasele au inceput lupta pentru autonomie si independenta[9].

In evul mediu raportul dintre cerere si oferta ramanea la fel timp indelungat .Datorita acestui fapt a fost posibila aparitia breslelor si a ghildelor.

Breslele erau asociatii de mestesugari iar ghildele asociatii de negustori . In cadrul breslelor au fost reglemetate strict aprovizionarea cu materii prime, timpul de lucru, calitatea si cantitatea produselor etc. Breasla nu incuraja inovatia si initiative ,libertatea oraselor in evul mediu a fost doar un privilegiu .

Lupta impotriva seniorilor dusa de orase nu a fost o lupta dusa impotriva fundamentelor sistemului medieval . De abea cu timpul si treptat spiritul intreprinzator si intiativa au triumfat si breselele au devenit demodate.

Toate aceste lucruri aveau sa se schimbe in a doua jumatate a secolului al XV lea si in prima jumatate a secolului al XVI lea societatea , in ansamblul ei a inceput sa se schimbe , sa se modernizeze .

Multi autori considera concret ca un factor foarte importanteste aparitia unei noi clase sociale si anume burghezia. Aceasta era mult , incomparabil mai dinamica decat vechile clase sociale .

Trebuie sa ne gandim in aceste sens ca dinamica sociala in timpul evului mediu a fost aproape inexistenta .

Pe de alta parte insa clase sociale precum taranimea au continuat sa existe in acelasi cadru neschimbat . De aceea putem afirma ca a existat un artist al renasterii, un carturar al renasterii etc., dar nu un taran al renasterii, spre exemplu[10] .Din acest motiv ne-am referit la dezvoltarea oraselor medievale.

[8]G.Hracourt,*Viata in Evul mediu*,Bucuresti, 2000,p.69
[9]Radu Manoslescu,*Orasul medieval*,Bucuresti,1990,p.52-54
[10] Eugenio Garrrin, Omul Renasterii,Bucresti,p.20

Reprezentantii vechilor institutii medievale au incercat sa mentina societatea in cadrul acelorasi valori . Ei aveau in sprijinul lor argumente istorice. Instutiile medievale fusesera institutiile care si-au dovedit functionalitatea de-a lungul mai multor secole .

In Europa au contat foarte mult pretentiile papalitatii si ale Imperiului[11]. Lupta burgheziei s-a dat in acest sens si pe plan religios .Au inceput discutiile referitoare la revenirea apropiata de crestinismul primitiv, mai saraca , mai simpla mai putin preocupata de interminabile dogme religioase. Reforma a contribuit foarte mult la aceasta lupta[12] .

Lupta pentru revenirea la crestinismul primitiv s-a desfasurat asa cum era firesc, cu argumente istorice .

La sfarsitul evului mediu si popoarele au trecut ideatic vorbind, la o noua faza de dezvoltare, s-au format natiunile in sensul modern al cuvantului .

Spre deosebire de popoare, natiunile erau mari comunitati bazate pe aceasi limba , aceleasi aspiratii si mai ales o piata comuna. In perioada renasterii scritorii si istoricii au inceput sa foloseasca tot mai mult limbile nationale. Nationalismul, in sensul bun al cuvantului s-a opus universalismului religios propovaduit pana atunci de biserica.

Aritistii au inceput sa foloseasca teme laice. Pe plan politic vorbim de statele centralizate .

In mod direct statele centralizate –monarhiile absolute nu doreau schimbarea ordinii sociale . In mod indirect insa , ele au oferit cadrul de dezvoltare a luptei impotriva universalisumului propovaduit de biserica. In aceste state s-au constituit si adunari representative cu rol de al ajuta pe monarh in conducerea statului . Acestea erau cunoscute sub numele de parlament in Anglia ,stari generale in Franta,etc. Treptat aceste adunari au inceput sa-si dispute cu regele dreptul de-a legifera impozite si alte drepturi . Merita sa amintim aici exceptia Spaniei . La sfarsitul evului mediu Spania era cea mai puternica tara a Europei si avea multe bogatii din colonii . Aurul spaniol insa s-a scurs in afara granitelor tarii in schimbul unor produse finite .Spania a ajuns sa decada si tocmai in aceasta perioada cultura spaniola a atins apogeul sau . Aici nu a avut loc o revolutie burgheza propriu-zisa.

Revolutiile burgheze au fost de multe ori evenimente considerate in mod conventional ca fiind evenimente incepand cu care a luat sfarsit evul mediu si a inceput epoca moderna .Termenul de revolutie se refera la o schimbare din toate prunctele de vedere

Putem avea revolutie culturala sau stintifica iar revolutia burgheza se poate referii la schimbarea cu ajtutorul armelor a vechii clase sociale nobilimea de la conducerea statului.

De obicei un punct important al istoriei universale se considera a fi revolutia din Anglia[13].Aceasta tara s-a dezvoltat foarte mult si viziunea populatiei s-a modificat treptat.

O particularitate a Angliei este faptul ca aici exista deja inca din 1215un act numit Magna Charta Libertatum . Acest act se referea la libertatiile individuale ale locuitorilor regatului .

In Anglia revolutia burgheza a avut o forma religioasa aici a existat miscarea puritan care urmarea inlaturarea definitiva a catolismului . Societatea engleza a fost nemultumita de razboiale care secatuiau economia statului . Regele Carol I Stuart a fost obligat sa semneze in 1628 petitia dreptului care garanta libertatea persoanei si recunoastea parlamentului dreptul de a impune impozite[14] . Incalcarea acestui document si neintelegerile dintre rege si parlament au dus la razboi civil intre cele doua parti .

Regele a fost invins si refugiat in Scotia a fost predat parlamentului tinut in Londra a fugit de aici si a dus tratative cu scotienii , acestia au invadat Anglia dar au fost invinsi astfel

[11]V.Cristian,*op.cit*,p.121
[12]*Ibidem*
[13]G.M.Trevelyan,*Istoria ilustrata a Anglei*, Volumul III, Editura Politica, 1973
[14]*Ibidem*

parlmentul a castigat un al doilea razboi civil[15] .Regele a fost decapitat ,s-a proclamat 1649 Republica iar evenimentul are valoarea unei revolutii burgheze pentru ca a aplicat principiul separatiei puterilor in stat . Dupa moartea lordului protector Oliver Cromwell dinastia Stuart a fost restaurata .

Iacob al doilea Stuart a incercat sa se opuna parlamentului .El a trecut la catolicism si a acordat libertate relligioasa si politica catolicilor . Un act anterior excludea catolici din functiile statului.

Parlamentul l-a indepartat si l-a adus la tron pe Wilhelm de Orania ,actul poarta numele de revolutia glorioasa.

Din Anglia avem mai multe declaratii importante : Habeas Corpus 1679, garanta libertatea individului; actul de toleranta din 1689 acorda libertatea cultelor .

Declaratia dreptului din 1689 dadea toata puterea parlamentului iar Anglia a devenit prima mornahie constitutionala din lume[16]. Multi istorici considera revolutia engleza ca un punct de reper.

Am vazut insa ca revolutia engleza a avut si un substrat religios. O alta miscare a izbucnit tot cu substrat religios in Tarile de Jos inainte de revolutia din Anglia . In Tarile de Jos calvinismul a fost acela care le-a separate de Spania catolica .Regele Spaniei Filip al doilea a incercat sa introduca inchizitia spaniola aici sisa le readuca la statutul de provinciei dupa ce oficiali spanioli fusesera inlaturati . Intr-un timp Spania a recucerit provinciile din sud si le-a readus la catolicism ,sapte provincii din nord au format in 1579 uniunea de la Utrecht si mai apoi si-au declarant independenta .Revolta impotriva Spaniei a avut success si in 1609 s- a incheiat un armistitiu pentru 12 ani[17] . Aici lupta cu Spania a avut mai multe etape si indepandenta Tarilor de Jos a fost recunoscuta de abea prin pacea de la Westfalia din 1648.

Dupa cum am vazut nici in Anglia nici in Tarile de Jos nu putem stabili o data fixa ,ambele evenimente au avut mai multe faze . Este important de mentionat ca pacea de Westfalia despre care am adus vorba sa fie considerate de multi ca fiind (1648) momentul de la care putem considera ca vechile structuri au incetat sa mai existe si a luat nastere o noua Europa.

Pacea din 1648 a pus capat razboiului de 30 de ani si a reafirmat principii mai vechi prin care religia catolica si cea luterana erau religii egale , iar aceste prevederi au cuprins apoi si religia sau mai bine zis confesiunea calvina din imperiu . Impotriva Ligii catolice a luptat si Transilvania care dupa sfarsitul razboiului de 30 de ani a iesit cu un prestigiu sporit .

Pacea de la Westaflia este o denumire generica pentru ca au fost incheiate mai multe tratate. Austria a cedat teritorii Frantei iar statele germane au fost pustiite de razboi .

Confesiunea catolica nu a obtinut prioritate in Sfantul Imperiu Roman .O alta consecinta a fost ca statele germane fara iesire la mare au ramas fara colonii .S-ar putea ca cea mai importanta consecinta a pacii sa fi fost instituirea unui sistem politic care a dainuit aproape un veac. Franta era condusa de facto de cardinalul Lichelieu. Acesta s-a opus incheierii pacii desi Franta a iesit mult intarita din razboiul de 30 de ani .De fapt Franta invadase Tarile de Jos dupa declarea independentei si fusese si de partea dinastiei Stuart in timpul evenimentelor din Anglia ,aici in Franta cu toate ca dupa 1648 a devenit cea mai puternica tara,lucrurile s-au agravat .

Pentru ca institutiile vechiului sistem au fost mentinute revolutia franceza este considerate forma clasica a revolutiei burgheze .Razboaiele cu Anglia foarte costistisitoare,cativa ani cu recolte slabe si criza financiara si convocarea starilor generale in 1789.

[15] *Ibidem*
[16] *Ibidem*
[17] a se vdea Istoria Europei sens Revolutia din Tarile de Jos

Clasa a 3 a a preluat controlul si este semnificativa data de 14 iulie cand caderea Bastiliei reprezinta in mod simbolic sfarsitul vechiului regim[18] . Ar trebui ca si afirmarea Declaratiei drepturilor omului si ale cetateanului din august precum si desfintarea privilegilor feudale (4 august 1789) .In 1792 a fost proclamata republica si in anul urmator a fost executat regele Ludovic al XVI lea. Concomitent cu victoriile francize asupra amenintarilor de afara in interior dictatura impusa de comitetul Salvarii Pubilce a declansat o teroare greu de imaginat .

Un directorat i-a inlaturat pe iacobini de la conducere si a condus pana in 1799 cand a avut loc lovitura de stat a lui Napoleon . Consideram ca nimeni nu poate fi de accord cu teroarea instituita de iacobini . Putem spune insa ca revolutia franceza a rasturnat brusc si prin violenta institutiile medievale si relatiile sociale care decurgeau din existent acestor institutii .

Declaratia Drepturilor Omului si ale Cetateanului a fost mult mai bine cunoscuta decat alte declaratii asemanatoare cum ar fi cele rezultate din principiile stabitlie de Magna Charta in 1215.

In categoria oamenilor cu drepturi egale au fost incluse si femeile si sclavii iar formula *Libertate Egalitate Fratenitate* a fost mult mai cunoscuta in Europa si in lume .

Am pomenit doar evenimente politice bazate in mare parte pe cauze religioase. Acestea, intr-adevar au constituit precedente istorice. Dupa un asemnea eveniment lucrurile nu se mai puteau desfasura in acelasi fel . In mod simbolic insa mai putem sa vorbim despre actiuni desfasurate de sus in jos cum ar fi, pentru alte parti ale Europei : reformele lui Petru cel Mare sau reformele lui Iosif al II lea nu dorim sa ne lasam in speculatii istorice nu ne- am intrebat pana unde ar fi mers refromismul austriac de la sfarsitul secoului al XVIII daca acestuia nu i-ar fi pus capat ecoul Revolutiei Franceze. Am ramas tributari factologiei pomenind evenimente cu valoare de simbol.

Nu am pomenit alte evenimente importante cum ar fi: aparitia Reformei Religioase si lupta protestantilor ,lucru ce a schimbat mentalitatea sau aparitia in prima jumatate a secolului al XV lea a lucrarilor tiparite cu litere mobile lucru care a schimbat viitorul societatii prin accesul la informatie .

In Tarile Romane momentul unirii lui Mihai Viteazul a fost un moment important. De facto insa Mihai Viteazul l- a fost domn in Moldova pe fiul sau Nicolae iar in documentele externe s-a intitulat loctitor al imparatului Rudolf al II lea pentru Trasnilvania .

Mai multi domni au vrut sa il imite insa nu au reusit. Bethelem Gabor principe al Transilvaniei si a luat si el in anii urmatori titlul de principe al celor trei tari. Din pacate valoarea simbolica a gestului lui Mihai Viteazul nu a fost valorificata nici macar de Scoala Ardeleana, de abea generatia de la 1848 (Nicolae Balcescu) a facut din gestul lui un simbol.

Pentru toti romanii la fel ca pentru germani sau italieni nu a gasit un unic eveniment major simbolic pentru ca , datorita conditiilor politice cat si de multe ori datorita unei piete comune mai slabe nu au fost uniti pana in epoca moderna. In Tara Romaneasca si in Moldova la inceputul secolului al XVIII s-au inugurat domniile fanariote .

Cu toate ca a fost inceputul unei noi ere regimul fanariot a fost caracteristic si altor tari aflate sub dominatia turcilor in functie de statutul lor.

Introducerea regimului fanariot nu a fost doar o replica la noile orientari ale domnilor Moldovei si Tarii Romanesti. Introducerea regimului fanariot a reprezentat si raspunsul Imperiului Otoman la faptul ca turci au fost alungati din mari parti ale Europei si ca Transilvania a fost incorporate Imperiului Austriac[19]. Desi pentru Moldova si Tara Romaneasca vorbim de o aservire a interesului lor nemaintalnita pana atunci , trebuie totusi sa il pomenim pe Constantin Mavrocordat domniind succesiv in Tara Romaneasca si

[18] J.Biget, L.Boucheron, *La France medivale*,Paris, 1999;
[19] *Istoria Romaniei* ,M.Barbules,Dennis Delatant,Keith Hitchins, Bucresti, 2007

Moldova acesta a fost promotorul unor reforme in spirit modern cum ar fi desfiintare iobagiei sau remuneratie pentru functiile publice .

Reformele din Tara Romaneasca si Molodva au situate aceste 2 tari la nivelul procesului istoric general. In Transilvania inca din prima jumatate a secolului al XVIII lea putem consema miscarea de emancipare nationala a episcopului Inocentie Micu[20].La inceputul celei de-a doua jumatate a secolului XVIII miscarea lui Sofronie a constituit pentru un timp o reistaurare a ortodoxismului . In 1759 un edict de toleranta a oferit si cadrul organizarii ortodoxiei , a episcopatului condus de Dionisie Novacovici[21].Toate aceste dovedesc existent deja a unei constiiinte nationale.

Decaderea instutiilor evului mediu si a rolului lor a fost un process de durata . Confrom condiitilor specific si aporximativ in aceasi perioada istorica pentru fiecare zona Europeana au existat si fenemene istorice ce au marcat sfarsitul acestor institutii si relatii medievale .Aceste fenomene cu valoare de precedent cu toate ca sunt mai scurte ca durata s-au desfasurat si ele in mai mult etape

BIBLIOGRAPHY

J.Biget, L.Boucheron, *La Fance medivale*,Paris, 1999;
J.Capentier, F.Lebrun, *Istoria Franței*, Iași, 2001;
I. Ceterchi*, Istoria dreptului românesc*,1980;
Drimba ,*Istroria culturii și a civilizației*,vol.III, București,1990;
G.Lăzărescu, *Civilizație italiană,*București,1987;
J.Le Goff*, Civilizația Occidentului medieval* ,București,1970;
J.Le Gaff,J.Schimtt,*Dicționar thematic al Evului mediu Occidental* ,Iași,2002;
G. M. Trevelyan - *Istoria ilustrata a Angliei*, București, 1975 ; Jacques Madaule ,Istoria Frantei, Volumul III, Editura Politica, 1973;
Alexandru Dimitrie Xenopol, *Istoria românilor din Dacia Traiană*, Editura "Cartea românească", 1914

[20]*Ibidem*,p.249
[21]*Ibidem*

BRONZE WEAPONS AND TOOLS FROM THE TELEKO COLLECTION-GORNEȘTI

Fabian Istvan
Lecturer, PhD, UMFST Târgu Mureș

Abstract: One of the most impressive private archaeologial collections in Transylvania before 1945, was the one owned by Count Teleki Domokos from Gorneşti. Between other Prehistoric, Roman or Medieval artefact the most spectacular ones are the weapons (especially axes) and tools from the Bronze age. These were collected from all over Transylvania and had an interesting archaeological and historycal story to tell.

Keywords: Castle, collection, Bronze-age, weapons, tools.

Între 30 noiembrie şi 2 decembrie 1918,tânărul arheolog Ferencz Sandor, apropriat al contelui Teleki Domokos din Gorneşti aducea la Muzeul Transilvaniei din Cluj un număr de 82 de artefacte arheologice din diferite epoci: preistorice, antice şi medievale. Cele mai numeroase și mai spectaculoase sunt piesele preistorice care, din punct de vedere cronologic se întind din neolitic până în Hallstatt, şi constituiau „vedetele” colecției. În lucrarea de față vor fi prezentate câteva exemplare de piese preistorice, mai precis de Epoca Bronzului care, pe lângă valoarea lor intrinsecă, au și o ”istorie” remarcabilă din punct de vedere patrimonial. Din punct de vedere tipologic este vorba de vârfuri de lance, topoare și podoabe (în special brățări) care provin din toată Transilvania, fiind achiziționate de contele Teleki Domokos din săpături, din donații, ori prin cumpărare de la alți colecționari. De aceea, din păcate, artefactele nu întotdeauna pot fi înscrise într-un context arheologic clar, ceea ce reduce mult valoarea lor arheologică.

Artefactele în discuție provin în special din județele Alba, Cluj, Maramureș, Mureș și Sălaj din localități aflate în mod ”tradițional” pe harta descoperirilor de Epoca Bronzului și unele din ele în momentul donării lor către Muzeul Transilvan erau bine-cunoscute specialiștilor în domeniu.

Primele obiecte luate în discuție vor fi cele descoperite la Dragu (jud. Sălaj):intrate în colecțiile Muzeului Ardelean la momentul respectiv ca fiind ”1 bucată târnăcop preistoric de bronz rupt în două”[1], ”1 bucată vârf de lance din bronz din epoca preistorică”[2] respectiv ”2 celturi de bronz ”[3]. Descrierea laconică, și destul de puțin exactă, este completată de Roska

[1] Listă inventar MNIT Vol. II din 30 noiembrie 1918, nr.inv:IV 1878 a-b/P993
[2] Listă inventar MNIT Vol II din 30 noiembrie 1918, nr.inv.:IV 1879/P 976
[3] Listă inventar MNIT Vol II din 30 noiembrie 1918, nr.inv.: IV 1881-82/P 7547-P7522. ” Topoarele de tip celt constituie una dintre cele mai caracteristice grupe de artefacte ale epocii bronzului târziu din Europa de sud-est. Comparate cu formele mai vechi de topoare, ele reprezintă o inovaţie tehnologică importantă, deoarece este nevoie de mai puţină materie primă pentru producerea unui celt, în timp ce forţa loviturii e asemănătoare altor tipuri de topoare, fiind generată de greutatea cozii.(…) Topoarele de tip celt apar în Europa de sud-est aparent brusc, în orizontul de depozite paralelizat convenţional cu faza Reinecke D, definită pentru bronzul central european şi datată în jurul anului 1300 a.Chr.” Cf. Oliver Dietrich *Cele mai timpurii celturi din Europa de Sud-Est. Pe urmele unei inovaţii tehnice a epocii bronzului* în *Din preistoria Dunării de Jos. 50 de ani de la începutul cercetărilor arheologice la Babadag (1962-2012). Actele conferinţei ”Lower Danube Prehistory. 50*

Marton în 1942, care redă și ilustrația obiectelor în discuție.[4]. ”Târnăcopul” s-a dovedit a fi un topor de luptă cu disc și spin tipic epocii Bronzului iar celturile, a căror tipologie a făcută de M.P. Dâmbovița sunt: ”unul de tip transilvănean și altul cu gura concavă și corpul de secțiune rectangulară”.[5] Împreună cu vârful de lance probabil că formau un depozit de bronzuri din seria Uriu-Domănești specifică Bronzului târziu (sec. XIII a.Chr.).[6]

Tot aceleași perioade aparține și un celt de bronz[7] care a fost descoperit în comuna Urca (jud. Cluj) dintr-un sit neprecizat care, după, ce ajuns in colecția Teleki, este donat Muzeului Ardelean. Din păcate lipsa oricărei informații de ordin arheologic reduce mult valoarea artefactului.

Alte două artefacte deosebit de interesante sunt: ”1 bucată târnăcop de aramă descoperit la Cetatea de Baltă”[8] și ”1 bucată topor de bronz”[9]. Primul obiect, este de fapt un topor cu brațele în cruce ce aparține ca încadrare temporală Eneoliticului (mai ales în mediul culturilor Petrești și Tiszapolgár-Bodrogkeresztur). Din punct de vedere tipologic se încadrează în ”varianta Șincai, tăișul orizontal este mai lat decât perimetrul din zona găurii pentru coadă, tăișul vertical arcuit și ”tras” spre interior, sunt zvelte și lucrate îngrijit”.[10] Răspândite în special în Transilvania, Banat și Oltenia aceste topoare au funcționalități diferite: ” în cazul topoarelor ce prezintă urme de uzură (…) se admite, de obicei, funcţia de unealtă sau armă a acestor piese, însă, (…), în lipsa unor analize de traseologie care să arate cum anume s-au produs aceste urme, aceste funcţii pot fi puse sub semnul întrebării, atâta timp cât şi posibila folosire a topoarelor în diverse practici rituale (jertfirea de animale mari ș.a.) putea lăsa acelaşi tip de urme. Mai degrabă (…), pe baza caracteristicilor pieselor, că topoarele de aramă cu braţele „în cruce” pot fi considerate simboluri ale puterii la comunitățile neolitice, fie ca simboluri individuale (însemne ale puterii şefilor, un fel de sceptre care simbolizau autoritatea), fie ca simboluri ale întregii comunități (poate în cazul topoarelor de mari dimensiuni care înmagazinau în ele mari cantități de materie primă); semnificația ca obiecte de valoare şi de paradă poate fi indicată şi de faptul că majoritatea topoarelor erau finisate şi ornamentate”[11]Având în vedere numărul destul de mare de descoperiri arheologice nu putem exclude ca artefactul în discuție să fi făcut parte dintr-un depozit mai mare.

Probabil că aceeași este și situația în cazul ”toporului de bronz” de fapt un celt ce provine din satul Țelna, comuna Ighiu (jud. Alba). Teritoriul satului este foarte bogat în descoperiri de epoca bronzului (culturile Coțofeni și Wietenberg) dar și de epocă romană[12]. De altfel pe teritoriul satului s-a descoperit un ”depozit constituit din opt celturi cu și fără decor, dintre șapte sînt întregi și unul fragmentar”.[13] Celtul cu decor donat Muzeului Ardelean în 1918, se pare că făcea parte tot dintr-un depozit și nu putem exclude ca obiectul

---

years of exavations at Babadag”,Tulcea 20-22 septembrie 2012, Muzeul Brăilei, Editura Istros, Brăila, 2013, pp:169-170.

[4]Roska Márton, *Erdély régészeti repertoriuma,* Nagy Jenö és fia könyvnyomdája, Kolozsvár, 1941, p.69-70.

[5] M. Petrescu Dâmbovița, *Depozitele de bronzuri din România*, Editura Academiei RSR, București, 1977, p.155

[6] *Ibidem* p.155. Vezi și:Sabin Adrian Luca-Nicolae Gudea, *Repertoriul arheologic al județului Sălaj,* Sibiu, 2010, p. 49 nr.2 f.

[7] Listă inventar MNIT Vol. II din 30 noiembrie 1918, nr.inv:IV 1883/ P 7524; Roska *op.cit.* p.178 nr.195 http://www.cimec.ro/scripts/ARH/RAR-Index/sel.asp?nr=17&NrSel=0&Lang=RO&IDRap=1507.

[8] Listă inventar MNIT Vol. II din 30 noiembrie 1918, nr.inv:IV 1886/P859

[9] Listă inventar MNIT Vol. II din 30 noiembrie 1918, nr.inv:IV 1884/ P 7523

[10]Roska, *op.cit.* p.144, nr.341; Enea Sergiu. *Simbolurile eneolitice ale puterii. Despre topoarele de aramă cu brațele ”în cruce” din România*, Revista Arheologică, serie nouă, IV, 2008, 2 ,p.5

[11] *Ibidem* p.9-10.

[12]Vasile Moga, Horia Ciugudean *Repertoriul archeologic al județului Alba,* Alba Iulia, 1995, p.194-195

[13] Dâmbovița *op.cit.* p.137; vezi și Horia Ciugudean- Gabriel Bălan *Artizani ai epocii bronzului. Descoperiri recente de depozite de bronzuri în Transilvania* Alba Iulia, 2015, p.14.

în cauză să fi ajuns în posesia familiei ca urmare a săpăturilor întreprinse în zonă cu atât mai mult cu cât în sat era și un conac al conților Teleki.

Tot din categoria armelor fac parte ”două piese de bronz, despre care unii autori afirmă că aparțin unui singur depozit, reprezintă de fapt descoperiri izolate net diferențiate cronologic”.[14] Este vorba de un ”târnăcop de bronz din preistorie”[15] și un ”topor preistoric de bronz”[16]descoperite în localitatea Larga din județul Maramureș. Potențialul arheologic al zonei este relevat de Marțian în 1920 când, în Repertoriul său constata: ”platou cu urme de zidiri antice, arme și utile de bronz”[17], informație preluată și de Roska în 1942 care, publică și ilustrația celor două artefacte.[18] Mult mai târziu M.P.Dâmbovița le descrie ca fiind ”topor de luptă cu disc și lama arcuită și un topor cu gaură pentru mâner transversală, care s-ar putea provină din aceeași descoperire”.[19] Identificarea tipologică a celor două topoare: cel cu înmănușare transversală de tip Hajdusámson, iar cel cu disc de tip Larga, exclude includerea lor în același depozit de vreme ”primul topor se datează în Bronz mijlociu 1, al doilea în Bronz târziu 2”.[20]

În fine, ultimele trei obiecte preistorice luate în discuție au fost descoperite pe teritoriul județului Mureș în localitățile: Șincai, Dumbrăvioara și Ernei. Cele trei artefacte sunt descrise în 1918 ca fiind: ”un târnăcop de aramă descoperit la Șincai, pe locul numit ”*Cetatea Păgânilor*” în arătură”[21], ”un topor de aramă descoperit la Dumbrăvioara ”[22],”un târnăcop de bronz rupt în două descoperit deasupra localității Dumbrăvioara în cariera de argilă”[23] respectiv, ”un topor de bronz antic descoperit la Ernei (falsificat)”.[24]

”Târnăcopul de aramă” este de fapt un topor cu marginile ridicate specifică culturii Coțofeni[25] (epoca timpurie a bronzului cca.3500-2500 a.Chr.) și a fost descoperit foarte importantul sit de la Șincai, denumit generic *Cetatea Păgânilor*.[26] Cercetarea documentară și săpăturile întreprinse de arheologul Valeriu Lazăr au dezvelit fazele constructive și inventarul foarte bogat al sitului dar, deși obiectul în cauză este singular pe situl respectiv și analogiile sunt puține (Bretea Mureșeană și Câlnic) el nu pomenește nimic situație ciudată cu atât mai mult cu cât el a consultat și listele de inventar de la MNIT.

Artefactele cu număr de inventar IV 1885/P738 respectiv IV 1890/P995 ambele descoperite la Dumbrăvioara sunt : ”un topor de cupru cu un singur tăiș cu gaura de înmănușare transversală prevăzută cu un tub manșon pe partea inferioară (după A.Vulpe de tip ”Dumbrăvioara”)”[27] respectiv ”un topor de luptă cu disc și spin, cu profilarea accentuată a tubului de înmănușare. Toporul are muchia dreaptă (...) Piesa este de la sfârșitul fazei timpurii a epocii bronzului”.[28]

În fine ultimul artefact luat în discuție este și cel mai interesant din punctul de vedere al identificării: în lista de inventar din 1918 se face precizarea: ”falsificat”. Nu prea se știe

[14]Carol Kacso, *Repertoriul archeologic al județului Maramureș,* Editura Eurotip, Baia Mare, 2011, p.515
[15] Listă inventar MNIT Vol. II din 30 noiembrie 1918, nr.inv:IV 1888
[16] Listă inventar MNIT Vol. II din 30 noiembrie 1918, nr.inv:IV 1889/P1000
[17] Iulian Marțian, *Repertoriul arheologic pentru Ardeal,* Bistrița, ”Tipografia națională” G Matheiu, 1920, p.24
[18] Roska, *op.cit.* p.280 n.17
[19] M.P. Dâmbovița, *op.cit.* p.48
[20] Kacso, *op.cit.* p. 516.
[21] Listă inventar MNIT Vol. II din 30 noiembrie 1918, nr.inv:IV 1887/P840
[22] Listă inventar MNIT Vol. II din 30 noiembrie 1918, nr.inv:IV 1885/P738
[23] Listă inventar MNIT Vol. II din 30 noiembrie 1918, nr.inv:IV 1890/P995
[24] Listă inventar MNIT Vol. II din 30 noiembrie 1918, nr.inv:IV1891/P714
[25]Roska, *op.cit.* p.96; H.I. Ciugudean, *Eneoliticul final în Transilvania și Banat: cultura Coțofeni*, Ed.Mirton, Timișoara,2000, p.31
[26]Pentru săpăturile de la Șincai vezi: Valeriu Lazăr, *Repertoriul arheologic al județului Mureș,* Casa de editură” Mureș”, Tg-Mureș, 1995, p.251-252. http://cronica.cimec.ro/detaliu.asp?k=436
[27] Roska, *op.cit.* p.242 nr. 27; Lazăr, *op.cit.* p. 126
[28] Roska, *op.cit.* p.242 nr.27; Lazăr, *op.cit.* p. 126-127.

cum a ajuns muzeologul la această concluzie dar, cert este faptul că din această cauză artefactul rămâne inedit până în 1959 când, Mircea Rusu prezintă în amănunt obiectul[29]. Descoperit întâmplător în cariera de pietriș din Ernei, ”are o formă elegantă și zveltă. Manșonul prelungit la amândouă capete, are partea posterioară arcuită în formă de semilună cu suprafețele ornamentate cu spirale continue, formate din mănunchiuri de linii incizate și punctate (...)Pe fața exterioară a corpului, toporul este ornamentat cu benzi de arcuri continue și cu linii incizate sau punctate transversal. Jos spre tăiș decorul se termină cu un ornament în formă de lanțetă, format din două linii incizate și una punctată”.[30] Toporul este destul de rar întâlnit cu o arie de răspândire între cursul mijlociu al Dunării și până în Carpații de curbură și ceea ce face și mai interesant acest tip de artefact că nu s-au găsit tipare ceea ce presupune că se turnau prin metoda ”cerii pierdute”. Datat la sfârșitul perioadei a II-a și începutul perioadei a III-a epocii bronzului a aparținut probabil culturii Sighișoara-Wietenberg (cca.2200-1600 a.Chr.).

Acestea sunt doar cele mai reprezentative din piesele aparținând colecției Teleki de la Gornești, piese remarcabile atât din punct de vedere arheologic dar fiind de interes şi din punctul de vedere al abordării muzeistice şi al cercetării de specialitate.

Ironic e faptul ca vechile liste de inventar, repertorii și monografii arheologice (prin „vechi” înțelegând până în 1945) erau mai precise în datări și descrieri: repertoriile realizate de Marțian, Pârvan, Roska dau dovadă de un profesionalism al descrierilor și al reprezentărilor mult mai ridicat. De multe ori s-a constatat că repertoriile ”moderne” nu fac altceva decât să preia aceste informații de-a gata sau, și mai rău să le ignore.

BIBLIOGRAPHY

1. Bicsók Z - Orbán Zs, „*Isten segedelmével udvaromat megépitettem”. Történelmi családok kastélyai Erdélyben.* Gudenberg kiadó, Csikszereda, 2011.
1. Ciugudean, Horia, *Eneoliticul final în Transilvania şi Banat: cultura Coţofeni*, Ed.Mirton, Timişoara,2000.
2. Ciugudean, Horia – Bălan, Gabriel *Artizani ai epocii bronzului. Descoperiri recente de depozite de bronzuri în Transilvania* Alba Iulia, 2015.
3. Dâmboviţa, M. Petrescu *Depozitele de bronzuri din România*, Editura Academiei RSR, Bucureşti, 1977.
4. Dietrich, Oliver *Cele mai timpurii celturi din Europa de Sud-Est. Pe urmele unei inovaţii tehnice a epocii bronzului* în *Din preistoria Dunării de Jos. 50 de ani de la începutul cercetărilor arheologice la Babadag (1962-2012). Actele conferinţei ”Lower Danube Prehistory. 50 years of exavations at Babadag”,Tulcea 20-22 septembrie 2012,* Muzeul Brăilei, Editura Istros, Brăila, 2013.
5. Enea, Sergiu. *Simbolurile eneolitice ale puterii. Despre topoarele de aramă cu braţele” în cruce” din România*, Revista Arheologică, serie nouă, IV, 2008, 2.
6. Hampel J. A *Bronzkor emlékei Magyarhonban* II. Budapest, 1892.
7. Kacso, Carol *Repertoriul archeologic al judeţului Maramureş,* Editura Eurotip, Baia Mare, 2011.
8. Marţian, Iulian, *Repertoriul arheologic pentru Ardeal,* Bistriţa, ”Tipografia naţională” G Matheiu, 1920.
9. Márton, Roska *Erdély régészeti repertoriuma,* Nagy Jenö és fia könyvnyomdája, Kolozsvár

[29] M.Rusu, *Toporul de bronz de la Ernei,* în SCIV, X, 1959, pp.277-284; Lazăr, *op.cit.* p. 125.
[30] Rusu, *art.cit.* p.1

10. Moga, Vasile, Ciugudean, Horia *Repertoriul archeologic al județului Alba,* Alba Iulia, 1995.
11. Rusu,Mircea, *Toporul de bronz de la Ernei,* în SCIV, X, 1959.
12. Sabin, Luca Adrian - Gudea, Nicolae *Repertoriul arheologic al județului Sălaj,* Sibiu, 2010.
13. Valeriu, Lazăr, *Repertoriul arheologic al județului Mureș,* Casa de editură" Mureș", Tg-Mureș, 1995.
14. http://www.cimec.ro/scripts/ARH/RAR-Index/sel.asp?nr=17&NrSel=0&Lang=RO&IDRap=1507.
15. http://cronica.cimec.ro/detaliu.asp?k=436
16. Listă inventar MNIT Vol. II din 30 noiembrie 1918.

FREEDOM OF EXPRESSION UNDER THREAT

Arthur Mihăilă
Lecturer, PhD, "Babeş-Bolyai" University of Cluj-Napoca

Abstract: In the second half of the XX century freedom of speech was considered an indispensable condition for maintaining democracy. At present, many politicians, theorists, and political activists believe that freedom of speech must be limited because it is harmful to some categories of people. The reasons to restrict freedom of expression can be bullying, hate speech, "fake news", racist speech or dissemination of dangerous ideas. The tech companies which have a quasi-monopoly of social networks, Facebook, Twitter, Youtube, Instagram, and others, are under pressure to remove a wide range of content considered harmful by social justice activists. In this paper, the author analyzes this phenomenon and argues against the limitation of freedom of expression.

Keywords:Freedom of Expression, Censorship, Social justice, Democracy, Social Media.

Unul dintre elementele fundamentale ale democrației este libertatea de exprimare. Dreptul la libertatea de exprimare face posibilă cunoașterea pozițiilor diferiților actori care participă la viața politică și permite opoziției să formuleze critici la adresa deciziilor luate de guvern. Dialogul politic contribuie la găsirea unor soluții pașnice pentru rezolvarea tensiunilor și crizelor care, inevitabil, survin în orice democrație. Cenzura și suprimarea libertății de exprimare sunt caracteristici ale regimurilor autoritare și a diverselor tipuri de dictaturi, care nu pot să se mențină la putere decât recurgând la aceste metode.

Libertatea de exprimare, sau ***parrhēsia***, era considerată încă de la apariția primelor regimuri democratice o condiție esențială a democrației. Într-o lucrare dedicată acestui concept[1], Michel Foucault arată că ***parrhēsia*** a generat în Grecia antică poziții opuse. Prima dată cuvântul ***parrhēsia*** este folosit de Euripide, care se referă la dreptul de a vorbi în public și de a-ți exprima opiniile sincer cu privire la problemele cetății[2]. Libertatea de exprimare era atât un drept cât și un privilegiu, pentru că uneori condamnarea pentru unele fapte atrăgea după sine și interdicția de a vorbi în public. ***Parrhēsia*** era considerată importantă pentru că îi permitea cetățeanului să participe la viața politică și să aibă un cuvânt de spus în momentul luării deciziilor importante.

Poziția unanimă în favoarea libertății de exprimare, constatată în primele secole de democrație ateniană începe să fie mai nuanțată începând cu jumătatea secolului V î.e.n., când unii autori greci exprimă rezerve în legătură cu efectele libertății de exprimare. La unii autori constatăm atitudini contradictorii. Platon, de pildă, îi condamnă în *Apologia lui Socrate* pe concetățenii săi care îl judecau pe Socrate pentru opiniile sale. Acuzația de corupere a tineretului prin exprimarea unor idei neconvenționale nu justifică, în opinia sa, încercările de a-l amuți pe Socrate. În primele dialoguri sofiștii sunt condamnați pentru demagogie și folosirea unor neadevăruri, în scopul obținerii de avantaje politice.

Ulterior, în cărțile V-VI din *Republica*, Platon formulează o poziție opusă celei din primele dialoguri, considerând libertatea de exprimare periculoasă pentru cetate. Libertatea

[1] Foucault, Michel, *The Courage of the Truth (The Government of Self and Others II): Lectures at the Collège de France 1983-1984*, London: Palgrave Macmillan, 2011.
[2] Foucault, Michel, *op. cit.*, p.34.

de exprimare permite, consideră el, acapararea discursului public de către demagogi dar şi de persoane lipsite de talentul oratoric şi de cunoştinţe. Libertatea de exprimare nelimitată face ca vocile persoanelor bine intenţionate şi competente să se piardă în marea de discursuri nesemnificative sau rău intenţionate. Ideea cenzurii dar şi cea a discursului propagandistic manipulator şi mincinos sunt promovate ca metode legitime de guvernare[3]. Aceeaşi opinie este formulată şi de Isocrate şi Demostene iar apoi de unii autori romani.

A doua epocă a democraţiei, cea modernă, se caracterizează prin impunerea ideii de libertate totală de exprimare. După perioada medievală, caracterizată prin suprimarea ideilor considerate periculoase pentru statul absolutist şi religia creştină, majoritatea filosofilor iluminişti şi părinţii liberalismului, care a fost ideologia pe care s-au pus bazele noilor democraţii, militau pentru toleranţă politică şi religioasă. Toleranţa faţă de diverse minorităţi presupune totodată dreptul acestora de a-şi exprima opiniile chiar dacă aceste opinii se află în conflict cu convingerile majorităţii.

Criteriul etalon în privinţa libertăţii de exprimarea fost impus de către John Stuart Mill care, în capitolul al doilea al cărţii *Despre libertate*, intitulat ”Despre libertatea gândirii şi a dezbaterii”[4] analiza situaţiile în care ar putea fi contestat dreptul la libera exprimare. Mill ajungea la concluzia că nu există nici un motiv justificat pentru suprimarea unei idei sau pentru controlul opiniilor. ”Chiar dacă întreaga omenire, cu o singură excepţie, ar fi de aceeaşi părere, şi doar o singură persoană ar fi de părerea contrară, omenirea n-ar fi mai îndreptăţită să reducă la tăcere acea unică persoană decât ar fi îndreptăţită aceasta din urmă să reducă la tăcere întreaga omenire. (...) răul făcut prin împiedicarea exprimării unei opinii este ceva deosebit: prin el, întreaga specie umană este prădată, atât posteritatea cât şi generaţia actuală, iar cei ce nu sunt de acord cu opinia în cauză, sunt chiar mai mult prădaţi decât cei ce o susţin. Dacă acea opinie este corectă, atunci lor li s-a răpit ocazia de a trece de la eroare la adevăr; dacă ea este greşită, ei pierd ceva la fel de profitabil, şi anume imaginea mai clară şi senzaţia mai vie a adevărului, produsă prin coliziunea acestuia cu eroarea.”[5]

În capitolele 4 şi 5 ale aceleiaşi lucrări Mill opinează că societatea nu are dreptul să îl oprească pe un individ să exprime o opinie sau să acţioneze într-un fel decât dacă el produce un rău fizic unei alte persoane. Faptul că persoana în cauză exprimă păreri considerate jignitoare sau ofensatoare pentru convingerile sau religia cuiva nu este un motiv pentru limitarea libertăţii sale de exprimare. Acest principiu de evaluare a faptelor unei persoane a fost ulterior desemnat cu numele de ”harm principle” şi a fost formulat astfel de către Mill: ”unicul scop care îi îndreptăţeşte pe oameni, individual sau colectiv, la ingerinţe în sfera libertăţii de acţiune a oricăruia dintre ei este autoapărarea; unicul ţel în care puterea se poate exercita, în mod legitim, asupra oricărui membru al societăţii civilizate împotriva voinţei sale este acela de a împiedica vătămarea altora.”[6]

”Harm Principle” a stat la baza filosofiei drepturilor omului şi a practicii juridice până în ultimele decenii ale secolului XX. Un exemplu edificator în acest sens este cazul *National Socialist Party of America v. Village of Skokie, 432 U.S. 43 (1977)*, în care era invocat dreptul partidului neonazist din S.U.A. de a defila printr-o suburbie a oraşului Chicago în care locuiau şi câţiva evrei supravieţuitori ai Holocaustului. În 14 iunie 1977, Curtea Supremă a Statelor Unite, a decis că nu poate fi limitat dreptul naziştilor de a manifesta şi nici nu poate fi interzisă afişarea svasticii, aceasta fiind o formă simbolică de liberă exprimare.

[3] Datorită ideilor exprimate de Platon în *Republica*, Karl Popper îl considera un precursor al regimurilor totalitare. El face o analiză critică a tezelor lui Platon în cartea ”Societatea deschisă şi duşmanii săi”.
[4] Vezi Mill, John Stuart, *On Liberty*, New Haven: Yale University Press, 2003, pp. 86-120. Titlul capitolului, ”On the Liberty of Thought and Discussion”, a fost tradus la noi ”Despre libertatea gândirii şi a cuvântului”.
[5] Mill, John Stuart, *op. cit.*, p. 87.
[6] Mill, John Stuart, op. cit., p. 80.

În doctrină și în practică erau admise puține limite ale libertății de exprimare printre care se numărau obscenitatea, pornografia infantilă, încălcarea dreptului de proprietatea intelectuală, frauda sau calomnia.

La sfârșitul secolului XX, opiniile clasice privind dreptul la libera exprimare au început să fie contestate de unii autori iar la începutul secolului XXI limitarea dreptului la libera exprimare își găsește adepți și în mediul juridic.

Unul dintre autorii cei mai semnificativi care au contestat tezele lui Mill este Joel Feinberg[7]. Feinberg considera că și unele ofense pot justifica limitarea libertății de exprimare. Feinberg împărțea ofensele în două categorii: cele inofensive (harmless) și serioase. Cele inofensive nu trebuie pedepsite decât cel mult cu o amendă însă cele serioase trebuie să fie interzise. Feinberg își formula astfel ”principiul ofensei”: ”Este motivată întotdeauna sprijinirea unei propuneri de interdicție penală care va fi o cale eficientă de prevenire a unei ofense serioase (diferită de injurie sau vătămare) unei persoane alta decât actorul, și care este probabil un mijloc necesar pentru atingerea acestui scop”.[8]

În cărțile sale Feinberg analizează diverse cazuri și tipuri de comportament care erau până atunci considerate ca fiind o manifestare a dreptului la libera exprimare, clasificându-le în cele două categorii de ofense. Unele exemple pe care le dădea Feinberg erau cel al caricaturilor religioase, a insultelor etnice sau a distrugerii unor simboluri venerate de public, care ar putea provoca izbucniri de violență. Acestea erau considerate ”ofense profunde”. El era de părere că fiecare situație potențial ofensivă care prezintă un potențial de a se transforma într-un conflict trebuie dezamorsată. Din această perspectivă o serie de fapte considerate inofensive până acum sau ca fiind apărate de dreptul de liberă exprimare sunt calificate ca fiind inadmisibile.

O opinie și mai radicală a formulat-o Lary Alexander care considera că nu există nici o justificare a dreptului la libertatea de exprimare[9]. Alexander opina că absolut orice discurs care amenință unele interese trebuie interzis. El accepta faptul că unele tipuri de liberă exprimare sunt benefice pentru societate, cum ar fi exprimarea care promovează cunoașterea științifică și progresul tehnologic, cea care este utilă consumatorilor sau cea care contribuie la înflorirea vieții artistice, însă se pronunța împotriva oricărui tip de exprimare care ar duce la insulte, ofense sau atacuri verbale împotriva altor persoane.

Primele decenii ale secolului XXI sunt marcate de o resurecție a ideilor Școlii de la Frankfurt și a marxismului cultural. Teoria hegemoniei occidentale formulată de Antonio Gramsci, Franz Fanon și Paolo Freire este valorificată de un nou val de autori și activiști politici feminiști, antirasiști, antixenofobie, sau pro LGBT, metamorfozându-se printr-o combinație cu aceste curente și devenind o politică și ideologie identitară. Activiștii identitari încearcă să repare nedreptățile istorice reale sau imaginare pe care le-au suferit grupurile defavorizate, femei, negri, asiatici, latini, homosexuali, membri ale unor culte religioase necreștine, etc, prin atacuri furibunde împotriva bărbaților albi considerați moștenitori ai unor privilegii nemeritate. Din această perspectivă libertatea de exprimare nu aparține decât categoriilor defavorizate, care au dreptul să critice sau chiar să insulte persoanele de rasă albă. Atacurile împotriva celor de rasă albă, chiar și cele nedrepte sau jignitoare, sunt justificate datorită suferinței cauzate în trecut, în perioada colonială, celorlalte rase. Orice exprimare oricât de nevinovată, a unei persoane albe, care poate fi interpretată drept jignitoare de către o persoană din grupurile defavorizate trebuie nu numai să fie interzisă dar

[7] Feinberg, Joel, Harm to Others: The Moral Limits of Criminal Law, Oxford: Oxford University Press, 1984 și Offense to Others: The Moral Limits of Criminal Law, Oxford: Oxford University Press, 1985.
[8] Feinberg, Joel, *Offense to Others: The Moral Limits of Criminal Law*, Oxford: Oxford University Press, 1985, p. 1.
[9] Alexander, Larry, *Is There a Right of Freedom of Expression?*, Cambridge: Cambridge University Press, 2005, p. 186-193.

și sancționată. Scopul activiștilor identitari este cel de contestare a democrației liberale și a sistemului capitalist din perspectiva unei politici tribaliste[10].

Politicile identitare au avut același succes în rândurile studenților ca și marxismul cultural în deceniul al șaselea al secolului XX, dând naștere unor inițiative de împiedicare a persoanelor care au susținut idei considerate vătămătoare să își prezinte în public aceste idei. Această metodă a fost denumită ”deplatforming” sau ”no-platforming”. În trecut, ceea ce este considerat în momentul de față ofensator ar fi fost etichetat drept opinie de dreapta sau o critică mai mult sau mai puțin justificată a unor idei majoritare. Au fost supuse boicotului de pildă, persoane care au manifestat îngrijorare în fața fenomenului imigrației masive din țările Orientului mijlociu, cei care s-au pronunțat în favoarea eutanasiei sau au enunțat o opinie pro Israel, persoane care au criticat discriminarea femeilor în țările fundamentaliste islamice, cei care s-au pronunțat împotriva conceptului de furt cultural, etc.

Unul dintre conceptele promovate de reprezentanții politicii identitare este cel de ”microagresiune”, de ofensă care pare de mică importanță dar trebuie combătută cu aceeași fervoare ca și un act de discriminare incriminat de lege. Această concepție a condus la decizii care ar fi fost considerate absurde cu douăzeci de ani în urmă. Un exemplu este cel al deciziei Unității pentru Egalitate și Diversitate a Universității din Oxford de a avertiza pe studenți că fapta de a nu privi în ochi o persoană de rasă neagră sau asiatică atunci când treci pe lângă ea sau atunci când discuți cu ea este o manifestare a rasismului[11].

Un alt exemplu al excesului de zel în aplicarea politicilor identitare și a combaterii microagresiunilor este cazul studentului Keith John Sampson, care pentru a-și plăti studiile se angajase și ca om de serviciu la Universitatea Indiana. În timpul unei pauze Samson citea cartea lui Todd Tucker ”*Notre Dame vs. the Klan: How the Fighting Irish Defeated te Ku Klux Klan*” în care erau descrise protestele studenților irlandezi împotriva Ku Klux Klanului și împotriva discriminării rasiale. Pe coperta cărții se afla imaginea unui membru al Klanului și o cruce în flăcări. Unul dintre colegii de muncă l-a apostrofat în pentru că citește o carte legată de un subiect rasial dezgustător. După două săptămâni Biroul Pentru Acțiune Afirmativă a Universității Indiana l-a informat că doi colegi de muncă au depus plângeri de hărțuire rasială împotriva sa și el a fost găsit vinovat. Universitatea a considerat că deși subiectul cărții nu era rasist faptul că pe copertă exista imaginea unui membru al Ki Klux Klanului a provocat suferințe persoanelor de culoare care au văzut coperta[12].

Cazuri asemănătoare au putut fi constatate la diverse universități sau instituții americane sau europene. Profesorul Donald Hindley de la Universitatea Brandeis a fost găsit vinovat de rasism de către universitate pentru că a explicat ce înseamnă termenul peiorativ ”wetback” (muncitor ilegal mexican) la un curs de politică latino-americană. Lincold Brown, un profesor de școală generală, a fost suspendat pentru că a folosit cuvântul ”nigger” în fața copiilor din clasa a VI-a atunci când i-a informat că nu trebuie să pronunțe acest cuvânt[13]. Folosirea acestor cuvinte a fost considerată o dovadă că persoanele în cauză erau rasiste indiferent de contextul în care au făcut-o. O școală din Philadelphia a înlăturat din programa școlară romanul Aventurile lui Huckleberry Finn pentru că pe alocuri Mark Twain folosește cuvântul ”nigger” iar în 2011 o editură a publicat o versiune cenzurată a romanului în care

[10] Vezi în acest sens Goldberg, Jonah, *Suicide of the West: How the Rebirth of Tribalism, Populism, Nationalism, and Identity Politics is destroying American Democracy*, New York: Crown Forum, 2018.

[11] Timpf, Katherine, ”*Oxford University: Avoiding Eye Contact is Racist*”, în *National Review*, 24.04.2017 consultat la https://www.nationalreview.com/2017/04/oxford-university-avoiding-eye-contact-racist/ în data de 25.11.2019.

[12] Sampson, Keith John, *My ”racial harassment” Nightmare*, 9.05.2008, consultat la https://www.thefire.org/my-racial-harassment-nightmare/ în data de 25.11.2019.

[13] Kaminer, Wendy, ”Can Educators Ever Teach the N-Word” în *The Atlantic*, 21.02.2012, consultat în 22.11.2019.

cuvintele ofensive erau înlocuite cu alte cuvinte. În această variantă ”nigger” era înlocuit cu cuvântul sclav[14].

Tot rasist a fost considerat și psihologul canadian Jean Philippe Rushton care în 1989 a scris un articol în care analiza natalitatea la diverse rase și susținea pe bază de statistici și interviuri că familiile de negri au în medie mai mulți copii, asiaticii tind să se ocupe mai mult de copii lor iar albii se situează între aceste două grupuri. Datorită acestui articol Rushton a fost caracterizat drept nazist la televiziunea națională, a fost atacat de presă iar poliția a lansat o investigație care a durat șase luni confiscând imagini video ale cursurilor și comunicărilor sale și interogându-i cunoștințele. Ofițerul de poliție care se ocupa de cazul său a declarat că Rushton poate fi condamnat la doi ani de închisoare pentru că a folosit ”surse de date discutabile”[15].

Inițiativele identitare au fost folosite și de diverse grupări extremiste de stânga sau de către islamiști pentru a-și apăra poziția. De un succes deosebit s-a bucurat termenul de ”islamofobie” care a fost folosit pentru a contracara orice critică la adresa încălcării drepturilor omului. Un exemplu grăitor este folosirea metodei ”No Platform” împotriva scriitoarei Ayaan Hirsi Ali. Aceasta a fost în copilărie victima practicii de extirpare a clitorisului, practică specifică țărilor islamice din Africa și Orientul mijlociu. Ayaan Hirsi Ali a intenționat să țină o serie de conferințe în universitățile americane pentrua atrage atenția asupra faptului că mai mult de 200 de milioane de femei (conform unui raport al UNICEF) au fost supuse mutilării genitale. Ciclul de conferințe a fost anulat din cauza protestelor studențești care o etichetau drept islamofobă. Studenții considerau că acest subiect nu trebuie abordat pentru că este un exemplu de ”hate speech” și va provoca suferințe psihice musulmanilor moderați care nu practică clitorictomia[16].

Violența folosită de către islamiștii fundamentaliști atunci când considerau că religia lor sau profetul Mohamed au fost obiectul unor insulte a determinat guvernele și persoanele oficiale să se autocenzureze sau să susțină că în aceste cazuri nu există un drept la libertatea de exprimare. După asasinarea jurnaliștilor de la revista satirică Charlie Hebdo nici o publicație nu a reprodus caricaturile care au determinat atacul. Faptul că în multe publicații apar caricaturi la adresa religiei creștine sau la adresa altor religii, însă în cazul islamului satira nu este acceptată dovedește că în momentul de față mimeni nu este dispus să apere libertatea de exprimare dacă aceasta generează riscuri de acțiuni agresive din partea unor grupări. Protestele împotriva diverselor cazuri de ”microagresiune” au timorat guvernele occidentale care preferă și în alte cazuri, precum ar fi cel al disputelor legate de gen sau sexualitate, să suprime mai degrabă libertatea de exprimare decât să ia o atitudine fermă în favoarea ei.

Promovarea conceptului de ”microagresiune” a dat naștere și unor inițiative de cenzurare a Internetului. Diverse organizații au atras atenția asupra hărțuirii unor persoane de pe platformele sociale cerând adoptarea unor măsuri împotriva celor care insultă sau hărțuiesc alte persoane și a celor care au opinii extremiste. Cedând acestor presiuni reprezentanții marilor platforme sociale, Facebook, Youtube, Twitter și Google au reacționat demonetizând sau chiar ștergând conturile unor persoane acuzate. Multe dintre aceste inițiative sunt discutabile. De pildă Youtube a demonetizat sau șters diverse canale care promovau ateismul considerându-le vinovate de ”hate speech” împotriva unor religii.

---

[14] Flood, Alison, *US school stops teaching Huckleberry Finn because of ”use of the N-word”* în *The Guardian*, 14.12.2015 consultat la https://www.theguardian.com/books/2015/dec/14/school-stops-teaching-huckleberry-finn-community-costs-n-word în data de 25.11.2019.

[15] Rauch, Jonathan, *Kindly Inquisitors: The New Attacks on Free Thought*, expanded edition, Chicago: Chicago University Press, 2013, p.2.

[16] Ali, Hirsi Ayaan, ”*The ”No Platform” Brigade*” în Defining Ideas: A Hoover Institution Journal, 31.01.2018 consultat la https://www.hoover.org/research/no-platform-brigade în data de 21.11.2019.

În unele cazuri inițiativa de cenzură poate fi în oarecare măsură justificată dar constituie totuși o încălcare a principiilor liberale clasice. Ștergerea de către Facebook, Twitter sau Youtube a canalelor de recrutare ale ISIS se justifică prin faptul că acestea îndemnau musulmanii occidentali să săvârșească atentate teroriste. Mai puțin justificată, dacă invocăm spiritul deciziei *Party of America v. Village of Skokie,* este ștergerea sau demonetizarea unor canale care promovau ateismul sub acuzație că sunt producătoare de ”hate speech” împotriva diverselor religii sau banarea unor conturi pentru că respectivele persoane au făcut glume considerate ofensive sau au folosit diverse apelative (gras, prost, etc) atunci când au scris comentarii la adresa unor postări de pe internet. Un caz mediatizat a fost cel al lui Mark Meechan care a postat pe Youtube un clip cu câinele prietenei sale pe care îl învățase salutul nazist. După banarea contului de Youtube, Meechan a fost amendat de autorități cu 800 de lire sterline fiind acuzat de crearea unui clip cu conținut jignitor pentru persoanele de origine evreiască[17].

În momentul de față Youtube, Facebook și Twitter încearcă să implementeze sisteme de inteligență artificială care să baneze conturi pe baza unor ”algoritmi etici”[18]. Datorită faptului că aceste mari companii dețin practic un monopol al comunicațiilor și rețelelor social de pe internet Timothy Garton Ash consideră că societățile occidentale trec printr-o fază a privatizării și exportului cenzurii. Cenzura care până acum era impusă de guverne va fi practicată de marile corporații. O inițiativă periculoasă care nu a fost pusă în practică din cauza protestelor și manifestațiilor a fost cea de renunțare la principiul neutralității internetului. Această inițiativă legislativă oferea furnizorilor de internet posibilitatea de a controla sau filtra accesul la unele pagini sau site-uri de pe internet prin diverse metode, mergând de la încetinirea traficului până la blocarea lor, chiar dacă nu exista o hotărâre judecătorească în acest sens. Dacă această inițiativă, care a fost luată în considerare de mai multe parlamente occidentale, ar fi fost aprobată, companiile comerciale ar fi putut decide după bunul lor plan cine poate să expriem idei sau să comunice pe internet. Intervenții de acest tip ar fi putut fi folosite împotriva unor partide politice sau a unor persoane care au emis opinii contestate.

La sfârșitul secolului XX, Internetul era considerat un mediu în care libertatea de exprimare ar trebui să fie absolută. În momentul de față într-o serie de țări cu guverne autoritare se manifestă inițiative de izolare și de cenzură. China și-a creeat un zid virtual în spatele căruia sunt închiși cetățenii săi. Populația chineză nu are acces direct la rețelele de internet occidentale iar motoarele de căutare gen Google au fost obligate să blocheze site-uri considerate periculoase din punct de vedere politic și ideologic de către Partidul comunist Chinez. Chinezii nu au acces nici la aplicații gen WhatsApp sau la servicii de mesagerie și comunicații care i-ar putea pune în contact cu persoane din Occident. Inspirat de aceste metode, Kremlinul a promulgat o lege care oferă posibilitatea de blocare a legăturilor de internet dintre Rusia și alte țări[19].

Chiar dacă țările occidentale nu au luat măsuri de izolare iar cenzura nejustificată nu este aplicată decât în unele cazuri izolate, tendințele actuale fac posiblă adoptarea unor măsuri asemănătoare. Acuzațiile împotriva Rusiei, de amestec în alegerile americane prin crearea unui mare număr de conturi false de Facebook, au dus deocamdată numai la ștergerea acestor conturi și la interzicera propagandei politice prin intermediul acestui mediu de

[17] Walawalkar, Aaron, ”*BBC Scotland drops shows featuring maker of dog Nazi salute video*” în *The Guardian*, 3.03.2019, consultat la https://www.theguardian.com/media/2019/mar/03/bbc-scotland-drops-shows-featuring-maker-of-dog-nazi-salute-video în data de 18.11.2019

[18] Garton Ash, Timothy, *Free Speech: Ten Principles for a Connected World*, London: Atlantic Books, 2016, pp. 364-367.

[19] Rainsford, Sarah, *Russia internet: Law introducing new controls comes into force*, BBC News, 01.11.2019, consultat la https://www.bbc.com/news/world-europe-50259597 în data de 20.11.2019.

socializare. Vocile care militează pentru un mai mare control al opiniilor politice exprimate pe rețelele de socializare sunt însă tot mai numeroase și pericolul cenzurii crește chiar și în țările care au făcut în trecut din libertatea de exprimare un principiu fundamental.

Rămâne de văzut dacă tendințele actuale de cenzură și limitare a libertății de exprimare vor continua să se agraveze sau dimpotrivă Occidentul va reveni la principiile formulate de John Stuart Mill.

BIBLIOGRAPHY

Alexander, Larry, ***Is There a Right of Freedom of Expression?***, Cambridge: Cambridge University Press, 2005.

Bollinger, Lee C., ***The Tolerant Society***, Oxford: Oxford University Press, 1986.

Cohen, Henry, ***Freedom of Speech and Press: Exceptions to the First Amendment***, New York: Nova Science Publishers, Inc., 2008.

Cohen-Almagor, Raphael, ***Speech, Media and Ethics: The Limits of Free Expression, Freedom of the Press and the Public's Right to Know***, New York: Palgrave, 2001.

Cram, Ian, ***Contested Words: Legal Restrictions of Freedom of Speech in Liberal Democracies***, Aldershot: Ashgate, 2006.

Feinberg, Joel, ***Harm to Others: The Moral Limits of Criminal Law***, Oxford: Oxford University Press, 1984.

Feinberg, Joel, ***Offense to Others: The Moral Limits of Criminal Law***, Oxford: Oxford University Press, 1985.

Foucault, Michel, ***The Courage of the Truth (The Government of Self and Others II): Lectures at the Collège de France 1983-1984***, London: Palgrave Macmillan, 2011.

Garton Ash, Timothy, ***Free Speech: Ten Principles for a Connected World***, London: Atlantic Books, 2016.

Goldberg, Jonah, ***Suicide of the West: How the Rebirth of Tribalism, Populism, Nationalism, and Identity Politics is destroying American Democracy***, New York: Crown Forum, 2018.

Haberski jr., Raymond J., ***Freedom to Offend: How New York Remade Movie Culture***, Lexington: The University Press of Kentucky, 2007.

Hallberg, Pekka; Virkkunen, Janne, ***Freedom of Speech and Information in Global Perspective***, New York: Palgrave Macmillan, 2017.

Konvitz, Milton R., ***Fundamental Liberties of a Free People***, New Brunswick: Transaction Publishers, 2003.

Lukianoff, Greg; Haidt, Jonathan, ***The Coddling of the American Mind: How Good Intentions and Bad Ideeas are Setting Up a Generation for Failure***, New York: Penguin Press, 2018.

Mill, John Stuart, ***On Liberty***, New Haven: Yale University Press, 2003.

Moskowitz, P.E., ***The Case Against Free Speech: The First Amendment, Fascism and the Future od Dissent***, New York: Bold Type Books, 2019.

Rauch, Jonathan, ***Kindly Inquisitors: The New Attacks on Free Thought***, expanded edition, Chicago: Chicago University Press, 2013.

Rosen, Jeffrey, ***Law and the Constitution in the 21st Century: Course Guidebook***, Chantilly: The Teaching Company, 2012.

Sadurski, Wojciech, ***Freedom of Speech and its Limits***, Dortrecht: Kluwer Academic Publishers, 1999.

Shipler, David K., ***Freedom of Speech: Mightier than the Sword***, New York: Vintage Books, 2016.

Stjernfelt, Frederik; Lauritzen, Anne Mette, ***Your Post has been Removed: Tech Giants and Freedom of Speech***, Berlin: Springer, 2019.

THE ETHICAL CONCERNS SURROUNDING AUTONOMOUS WEAPON SYSTEMS

Arthur Mihăilă
Lecturer, PhD, "Babeș-Bolyai" University of Cluj-Napoca

Abstract: In the last years the USA, Russia, China and the UK were developing autonomous weapons systems which would choose their own target and could kill a large number of enemy combatants or terrorists. The use of autonomous robotic weapons (killer robots) and autonomous drones in war pose many ethical problems and dangers for the conduct of war. The rapid development of this type of weapons means that "killer robots" could become a reality in the near future. This paper examines the ethical and practical concerns surrounding autonomous weapon systems.

Keywords: Autonomous Weapon Systems, War, Ethics, Artificial Intelligence, Risks.

În data de 14 septembrie 2019, instalațiile petroliere de la Abqaiq și Khurais din Arabia Saudită au fost atacate de un roi de drone, care au reușit să le avarieze grav, astfel încât cele două baze petroliere au trebuit să fie închise pentru reparații. Producția petrolieră din Arabia Saudită a scăzut la jumătate iar pe plan global cu 5%. Prețul petrolului a crescut pentru câteva zile cu 20%[1]. Atacul a provocat consternare pentru că Arabia Saudită deținea un sistem ultramodern de apărare împotriva rachetelor furnizat de S.U.A.[2] Acest eveniment a demostrat un adevăr subliniat de mulți experți în ultimii ani și anume că sistemul defensiv și ofensiv folosit în perioada războiului rece trece printr-o schimbare radicală.

În momentul de față ne aflăm într-un moment de răscruce la fel de important ca și cel marcat de descoperirea bombei atomice. De câțiva ani războiul convențional bazat pe lupta între două contingente înarmate umane, sprijinite de aviație, tancuri și rachete, face loc unui război bazat pe lovituri executate de la distanță, prin intermediul unor drone pilotate de la mii de kilometri depărtare. În ultimii ani dronele au fost folosite în special pentru eliminarea unor teroriști refugiați în zone greu accesibile sau în țări care nu se aflau în stare de război cu S.U.A. Amploarea folosirii acestor arme a rămas relativ necunoscută pentru publicul larg, care este anunțat doar în momentul eliminării unor teroriști importanți. Surse din administrația Trump arătau că în primele 74 de zile în care acesta s-a aflat la putere a avut loc câte o lovitură cu drone pe zi[3]. Majoritatea acestor atacuri cu drone au dus și la pierderea altor vieți omenești decât cele vizate, desemnate cu eufemismul de "daune colaterale". Efectul atacurilor cu drone este discutabil, după cum observau David Cortright și Rachel Fairhurst, pentru că deși temporar se reduce nivelul atacurilor teroriste, impactul este de scurtă durată și

[1] Marcus, Jonathan, "Saudi oil attacks: Drones and missiles launched from Iran – US" consultat la https://www.bbc.com/news/world-middle-east-49733558 în data de 25.11.2019.
[2] Safi, Michael; Borger, Julian, "How did oil attach breach Saudi defences and what will happen next?" În The Guardian, 19.09.2019 consultat la https://www.theguardian.com/world/2019/sep/19/how-did-attack-breach-saudi-defences-and-what-will-happen-next în data de 25.11.2019.
[3] Rogers, James, "*Drone warfare: The death of precision*" în *Bulletin of the Atomic Scientists*, 12.05.2017 consultat la https://thebulletin.org/2017/05/drone-warfare-the-death-of-precision/ în data de 25.11.2019.

pe un areal geografic restrâns, fără să diminueze numărul de atacuri din zonele învecinate[4]. De fapt grupurile teroriste își schimbă pur și simplu zona în care își aveau sediul. Studiile cu privire la efectul ”decapitării” grupărilor teroriste sunt ambigue. Unele arată că ”decapitarea” nu are nici un efect în cazul grupurilor mari, precum sunt talibanii, afirmație dovedită și de faptul că, în ciuda sutelor de lovituri cu drone, această grupare a reușit în momentul de față să ocupe o mare parte din teritoriul Afghanistanului iar S.U.A. duce tratative de pace cu ei, lăsând practic țara în aceeași situație în care era înainte de intervenția S.U.A. Alte studii arată că lichidarea liderilor duce la dezagregarea grupurilor teroriste[5] însă aici e vorba de grupări mici care, probabil, sunt apoi absorbite de grupările mari.

Atacurile cu drone au ridicat o serie de probleme legate de legalitatea lor, în special în țările care nu se aflau în război cu S.U.A., și cu privire la ”daunele colaterale” a căror număr este probabil egal sau chiar mai mare decât a țintelor eliminate[6]. Folosirea dronelor e fost însă eficientă din punct de vedere politic pentru că aceste atacuri nu generau victime proprii și astfel nu creau o atitudine ostilă față de război în rândurile opiniei publice[7]. Dronele sunt eficiente și din alt punct de vedere. A ucide de la distanță ținte care sunt uneori abia vizibile este mai puțin stresant pentru operatorul dronei decât ar fi pentru un comando și efectele psihologice, șocul post-traumatic precum și sentimentul de vinovăție, care îi afectează pe mulți combatanți, sunt mult mai atenuate. Lovitura prin intermediul dronei depersonalizează victimele și transformă operațiunea într-un fel de joc asemănător cu cele de pe calculator. Norman Pollack este de părere că S.U.A. dorește să producă drone autonome pentru a înlătura cu totul pericolul șocului post-traumatic pe care îl au uneori chiar și operatorii de drone și pentru a avea mașini ucigașe mai eficiente decât oamenii[8].

Efectul cel mai important al folosirii dronelor a fost însă proliferarea acestor arme. Încă în anul 2014, expertul militar Patrick Tucker aprecia că în aproximativ 10 ani, adică în anul 2024, toate țările vor dispune de drone militare. Mai mult el atrăgea atenția că dronele, așa cum le cunoaștem, sunt deja perimate pentru că un număr de state au alocat sume mari de bani pentru dezvoltarea unor drone și roboți de luptă autonomi, capabili să aleagă ținte și să le ucidă fără intervenția factorului uman[9].

În ultimii ani asistăm la o accelerare a cursei pentru producerea inteligenței artificiale, a computerelor capabile să ia decizii raționale fără intervenția umană și a unor arme care să se folosească de inteligența artificială. S.U.A. și Rusia au lăsat să se scurgă în presă imagini video a unor roboți androizi capabili să se deplaseze cu rapiditate indiferent de tipul de teren traversat și să nimerească cu arma diverse tipuri de ținte iar Marea Britanie, China și Israel

[4] Cortright, David; Fairhurst, Rachel, ”*The Future of Drone Warfare: Research Challenges and Policy Options*” în Cortright, David; Fairhurst, Rachel; Wall, Kristen (eds), *Drones and the Future of Armed Conflict*, Chicago: The University of Chicago Press, 2015, pp.213-222.

[5] Cortright, David; Fairhurst, Rachel, *op. cit.*, p. 217.

[6] Publicarea unor documente secrete ale Pentagonului, desemnate sub numele ”Drone papers” a demosntrat de pildă că între ianuarie 2012 și februarie 2013 prin atacuri cu drone au fost omorâte mai mult de 200 de persoane. Dintre acestea doar 35 erau ținte vizate restul fiind daune colaterale sau persoane greșit identificate. Potrivit acelorași documente în decursul unei perioade de cinci luni 90% dintre persoanele omorâte nu au fost victimele vizate – vezi Scahill, Jeremy, ”*The Drone Papers*” în The Intercept, 15.10.2015 consultat la https://theintercept.com/drone-papers/the-assassination-complex/ în data de 22.11.2019.

[7] Trupele americane s-au retras din Vietnam și S.U.A. ca urmare a protestelor publice cauzate de numărul mare de pierderi omenești. Chiar dacă adversarii au suferit pierderi de câteva ori mai mari publicul american nu a considerat că este justificat ca peste 50.000 de soldați americani să fie sacrificați indiferent de motivele politice invocate.

[8] Pollack, Norman, *Capitalism, Hegemony and Violence in the Age of Drones*, London: Palgrave Macmillan, 2018, p.263-264.

[9] Tucker, Patrick, ”*Every Country Will Have Armed Drones Within 10 Years*” în *Defense One*, 6.05.2014 consultat la https://www.defenseone.com/technology/2014/05/every-country-will-have-armed-drones-within-ten-years/83878/ în data de 20.11.2019.

au declarat că cercetările pentru producerea de drone sau roboți autonomi sunt avansate în țara lor.

Trebuie făcută distincția între armele automate, folosite în momentul de față, în special în scop defensiv, și armele autonome, fie ele drone sau roboți. Armele automate sunt folosite de obicei în situații în care datorită vitezei mari țintele nu pot fi lovite de operatori umani datorită limitelor pe care la au aceștia. Un exemplu sunt sistemele de tip Phalanx CIWS (close-in weapon system), care folosesc rachete cu rază de acțiune scurtă pentru a doborî rachetele sau obuzele de artilerie îndreptate împotriva țintei. Armele automate sunt staționare fiind fixate pe nave sau pe alte structuri și au drept ținte obiecte și nu ființe umane. Ele repetă niște acțiuni programate pentru o perioadă lungă de timp după activare[10].

Armele autonome sunt ”arme computerizate care nu necesită nici o acțiune umană pentru a-și îndeplini misiunea de bază. În mod normal aceasta include capacitatea armei de a identifica independent țintele și de a se autodeclanșa”[11] Prin armă robotică se înțelege o armă computerizată înzestrată cu senzori, care poate fi teleghidată sau autonomă. Putem spune fără să greșim că orice armă autonomă este de fapt un robot de luptă însă, datorită faptului că până acum au fost folosite pe scară largă drone, care sunt dirijate de la distanță de către operatori umani, sistemele autonome care nu sunt drone sunt desemnate prin termenul de roboți militari sau cu numele peiorativ de ”roboți ucigași”. Armele autonome pot acționa în aer, în apă, pe sol sau chiar în spațiul cosmic. Ele pot avea mărimi diverse. Există drone de mărimea unei insecte și se încearcă chiar dezvoltarea unor arme miniaturale numite ”nanoboți”, care să fie mai mici de un milimetru sau să aibă o mărime moleculară[12]. Un război între marile puteri se va extinde și în spațiul cosmic, protagoniștii având drept obiectiv printre altele distrugerea sateliților militari ai adversarilor. În vederea atingerii acestui obiectiv vor fi folosiți roboți spațiali. Încă din 2001, Comisia Rumsfeld a atras atenția asupra pericolului unui ”Pearl Harbor spațial”. În momtul de față S.U.A., Rusia și Uniunea Europeană dezvoltă roboți care să apere propriii sateliți și să îi distrugă pe cei ai adversarului[13].

Folosirea armelor autonome prezintă numeroase avantaje. Pe lângă faptul că este evitat șocul post-traumatic, care poate să-l afecteze pe operatorul uman, armele autonome nu mai depind de o legătură radio cu operatorul aflat la distanță, legătură ce poate fi afectată de bruiaj sau de condițiile atmosferice nefavorabile. Este eliminat și fenomenul latenței care conduce uneori la ratarea țintei. Arma automată nu este afectată nici de emoții, plictiseală sau neatenție cum este cazul operatorilor umani, nu obosește și va efectua operațiunea de lichidare a adversarului fără să țină seama de alți factori cum ar fi posibilitatea de a produce daune colaterale.

Spre deosebire de sistemele automate, care sunt staționare, robotul autonom are capacitatea de a se deplasa zeci de kilometri, de a-și alege ținta și de a o urmări, până reușește să o anihileze. Roboții vor patrula perimetrul unor tabere nefiind afectați de oboseală și dispunând de senzori mai sensibili decât simțurile umane. În cazul în care se vor afla în fața unor soldați inamici roboții vor acționa mai rapid și mai precis anihilându-și adversarii. Prezența roboților de luptă va face posibilă micșorarea numărului de soldați participanți la

[10] Sauer, Frank, *”Stopping ”Killer robots”: Why Now Is the Time to Ban Autonomous Weapons Systems”* consultat la https://www.armscontrol.org/act/2016-09/features/stopping-%E2%80%98killer-robots%E2%80%99-why-now-time-ban-autonomous-weapons-systems în data de 20.11.2019.

[11] Krishnan, Armin, *Killer Robots: Legality and Ethicality of Autonoumous Weapons*, Farnham: Ashgate, 2009, p. 5.

[12] Krishnan, Armin, *ibidem*. Vezi și Daniels, Jeff, *”Mini-nukes and mosquito-like robot weapons being primed for future warfare”* la https://www.cnbc.com/2017/03/17/mini-nukes-and-inspect-bot-weapons-being-primed-for-future-warfare.html consultat în 22.11.2019.

[13] Chow, Brian, ”*The Greatest Threat to America’s Military? A ”Pearl Harbor” in Space*”, National Interest, 6.07.2018 consultat la https://nationalinterest.org/blog/buzz/greatest-threat-americas-military-pearl-harbor-space-25142 în 25.11.2019.

operațiuni iar în cazul unui conflict între marile puteri este posibil ca luptele să aibă loc între roboți. Unii autori sugerează chiar că roboții sunt mai morali decât soldații umani și folosirea lor este de dorit pentru că ei nu vor ucide noncombatanți, nu vor viola și nu vor tortura prizonierii.

Folosirea armelor autonome ridică însă numeroase probleme de natură etică[14]. Faptul că decizia de a ucide un om cade în sarcina robotului autonom ridică problema responsabilității în cazul uciderii unei persoane necombatante. Aceeași problemă juridică s-a pus și în cazul automobilelor fără șofer sau a unor roboți industriali implicați în accidente[15]. Cine este responsabil pentru greșeală, fabricantul, programatorul, unitatea militară care îl folosește? După cum s-a văzut din "The Drone Papers", citate mai sus, în unele perioade în cazul loviturilor cu drone împotriva talibanilor și al Qaeda, nouă persoane din zece nu au fost victimele vizate. În acest caz victimele au fost identificate de piloți umani care au un simț de discernământ mai nuanțat decât programele de inteligență artificială actuale. Este posibil ca dronele autonome să facă chiar mai multe victime colaterale până când vor ajunge să aibă o inteligență echivalentă cu cea umană.

În cazul unui război convențional, în zone în care sunt prezenți atât militari sau forțe de gherilă cât și civili, armele autonome pot fi chiar mai periculoase pentru că vor trebui să facă distincția dintre combatanți și necombatanți, dintre persoane dornice de luptă și persoane dispuse să se predea sau să abandoneze misiunea. Este greu de crezut că un robot ar putea face distincții atât de fine sau că ar putea negocia cu adversarii determinându-i să se predea. Un robot, va fi lipsit de posibilitatea de a manifesta sentimtemente de compasiune față de adversari, care de cele mai multe ori au motive, mai mult sau mai puțin justificate, de a se implica în luptă. Acceptarea faptului că între combatanți pot exista diferențe culturale sau că la baza conflictului pot sta motive religioase, cum e cazul majorității conflictelor din Orientul Mijlociu, poate fi un preambul al negocierilor sau poate duce la o aplanare a unui conflict. O inteligență artificală nu are posibilitatea să facă diferența între diferitele nuanțe de gri ale unei situații politico-ideologice ci vede totul în alb și negru sau pur și simplu execută o misiune primită fără să își pună problema că aceasta ar putea să fie îndeplinită și prin metode mai puțin sângeroase.

Inteligența artificială este la urma urmei dependentă de instrucțiunile programatorului. Din acestă cauză modul în care îi va trata pe combatanți sau pe civili depinde de instrucțiunile primite. Un robot nu este o entitate etică ci doar un instrument. Argumentul potrivit căruia roboții vor fi mai morali decât soldații pentru că nu se vor lăsa pradă sentimentelor și nu vor comite crime de război nu stă în picioare pentru că robotul poate primi un set de instrucțiuni care să-l determine să acționeze la fel ca și omologii umani. Multe crime de război au fost săvârșite pentru că un comandant le-a ordonat subordonaților să ucidă necombatanți, să violeze femei sau să distrugă bunuri de-ale civililor. Este ușor de presupus că un comandant imoral poate ordona robotului ucigaș același lucru iar acesta nu ar fi afectat de scrupulele morale pe care ar putea să le aibă un om. Trebuie luat în considerare și faptul că până acum s-a dovedit că entitățile care dețin elemente ale unei inteligențe artificiale pot face greșeli sau chiar pot învăța să discrimineze sau să aibă prejudecăți. Bot-ul de conversație Tay, bazat pe un program de inteligență artificială dezvoltat de Microsoft, a trebuit să fie deconectat de la

[14] Vezi pentru o analiză detaliată și Walsh, Toby, *It's Alive: Artificial Intelligence from the Logic Piano to Killer Robots*, Melbourne: La Trobe University Press, 2017, variantă electronică, cap.V.
[15] Hallevy, Gabriel, *When Robots Kill: Artificial Intelligence Under Criminal Law*, Lebanon NH: Northeastern University Press, 2013, p. XV.

internet după numai 16 ore pentru că în urma interacțiunilor cu persoane răuvoitoare a început să emită opinii rasiste și sexiste[16].

Partizanii armelor autonome nu iau în calcul situația în care un robot este capturat de teroriști și este reprogramat sau i se instalează un virus informatic. În acest caz el ar putea fi folosit pentru săvârșirea unor acte teroriste și pentru uciderea unor civili din tabăra adversă. La fel ca și orice alte arme roboții vor putea fi cumpărați de către organizațiile teroriste sau fabricate pentru ei de unele țări avansate tehnologic. Acest fapt a fost dovedit de atacul cu drone împotriva Arabiei Saudite, efectuat de către insurgenții huthi din Yemen, care au cumpărat aceste drone probabil din Iran.

Unii autori, sunt convinși că războaiele viitorului se vor purta doar între roboți sau drone autonome și în acest fel vor fi evitate victimele umane. Este evident însă că cele mai multe acțiuni militare ale marilor puteri, care probabil vor avea acces primele la aceste arme letale, au loc pe fronturi asimetrice, cum este cazul războaielor din Afghanistan, Iran și Siria. În acest caz adversarii nu vor deține roboți de luptă și vor fi nevoiți să folosească soldați obișnuiți. Folosirea unor roboți împotriva unor adversari umani va cauza un număr mare de victime în rândurile adversarilor cauzând resentimente adânci care vor micșora șansele stingerii conflictului, transformându-l într-un război de guerillă sau dând naștere unor atentate teroriste împotriva populației statului agresor. În lipsa echilibriului de forțe războiul între o putere care deține arme autonome de luptă și una care este lipsită de ele, se transformă de fapt într-un măcel.

Faptul că într-un război în care sunt folosiți roboți numărul de victime umane din partea puterii mai avansate tehnologic este foarte mic va face ca numărul de conflicte armate să crească. Lipsa presiunii publice din partea populației îi va dezinhiba pe liderii care doresc să obțină avantaje prin folosirea forței armate. În cazul în care roboții vor ucide noncombatanți consecințele acestei greșeli vor fi mult mai mici decât atunci când un militar ar fi făcut același lucru. Eliminarea unor ținte greșite sau uciderea unor necombatanți va putea fi considerată un simplu defect tehnic, conducând la recalibrarea robotului sau la verificarea senzorilor și programului. De asemenea situații care sunt evitate de către militari, ca luptele purtate lângă o școală, care ar putea avea victime colaterale copii sau cele în apropierea unei biserici sau a unui spital care ar avea de asemenea victime inocente, nu vor putea fi sesizate cu aceeași ușurință de către armele letale autonome. Într-o lucrare dedicată unui viitor sistem etic care să fie implementat în programele armelor autonome letale Ronald Arkin analizează diverse situații de ambiguitate morală în care cel mai probabil un robot autonom nu ar fi luat aceeași decizie ca și un om. Unul dintre exemple este decizia de a nu fi atacat un grup de talibani care s-au adunat într-un cimitir pentru funeralii[17]. Responsabilii de această decizie au declarat că deși știau că talibanii nu ar fi manifestat nici un fel de scrupule în această situație, și ar fi ucis persoane nevinovate, ei au hotârât că americanii ar trebui să aibă standarde morale și etice mai înalte decât inamicii.

Un număr de autori consideră că delegarea deciziei de a suprima o viață umană unei mașini încalcă o serie de drepturi ale omului și este o încălcare flagrantă a demnității umane. Peter Asaro consideră că folosirea roboților autonomi și dezumanizarea deciziilor letale încalcă dreptul la viață și pe cel la un proces echitabil[18]. El argumentează că statele au o datorie atât în timp de pace cât și pe timp de război, de a nu delega o mașină sau un proces

[16] Vezi Metz, Rachel, ”*Microsoft's neo-Nazi sexbot was a great lesson for makers of AI assistants*”, consultat la https://www.technologyreview.com/s/610634/microsofts-neo-nazi-sexbot-was-a-great-lesson-for-makers-of-ai-assistants/ în data de 22.10.2019.

[17] Arkin, Ronald C., *Governing Lethal Behavior in Autonomous robots*, New York: CRC Press, 2009, pp. 157-160.

[18] Asaro, Peter, ”*On banning autonomous weapon systems: human rights, automation, and the dehumanization of lethal decision-making*” în *International Review of the Red Cross*, vol. 94, nr. 886/2013, pp. 687-709.

automat cu capacitatea de a iniția și folosi forța letală. Asaro susține că decizia de a ucide luată de către un robot nu are nici legitimitate și nici o semnificație morală.

De pe o poziție similară Christof Heyns argumentează că sistemele autonome nu pot lua decizii morale pentru că acestea implică înțelegerea intențiilor umane. De asemenea, el consideră că roboții nu vor putea face distincția între civili care participă la ostilități și cei care nu o fac. Chiar dacă forța este necesară într-o situație, nivelul de forță folosit de robot poate fi excesiv. În cazul unui conflict armat un decident uman ar putea considera că un nivel al forței este inacceptabil într-o situație dacă poate genera pierderi colaterale numeroase. Heynes este de părere că dacă permitem ca un robot să ia decizia de a suprima o viață umană atunci îl tratăm pe individul respectiv nu ca un om ci mai degrabă ca pe un obiect, acest lucru fiind inacceptabil din perspectiva sistemului de drepturi ale omului actual și a tradiției kantiene[19]. Heines observă că puterea de a lua o viață umană este contrabalansată întotdeauna de responsabilitatea celui în cauză. Dacă un om face o greșeală sau un abuz de forță el va fi pedepsit pe când o pedeapsă aplicată unui robot nu are nici o semnificație.

Dieter Birnbacher atrage atenția asupra altui pericol. Deciziile pe care le iau roboții dotați cu inteligență artificială nu sunt similare deciziilor unor comandanți umani și din această cauză sunt impredictibile pentru civili. De obicei aceștia anticipează comportamentul comandanților militari și cel al soldaților plecând de la standardele simțului comun și de la experiența proprie. Birnbacher susține că comportamentul armelor autonome este atât de imprevizibil încât seamănă mai degrabă cu cu cel al mine de teren pentru că el este activat de niște senzori și nu se datorează unei decizii proprii sofisticate[20].

Gugliemo Tamburini consideră că indiferent de standardele morale adoptate, fie ele deontologice fie consecințialiste, sistemele de arme autonome nu pot fi considerate morale[21]. Dacă din punct de vedere deontologic, după cum am văzut mai sus, valoarea vieții face inacceptabilă luarea ei de către o mașină, din punct de vedere consecințialist un calcul al beneficiilor și dezavantajelor folosirii roboților autonomi duce la aceeași concluzie. Analizele oamenilor de știință arată că este deosebit de dificil să produci un sistem care să poată face discernământul între o situație în care se impune folosirea forței și una în care ea ar putea fi evitată. Tamburini pleacă însă de la situația ideală în care robotul ar putea lua o decizie similară celei umane. În acest caz, autoritățile militare susțin că datorită preciziei sistemelor autonome numărul victimelor ar fi mai mic decât în cazul folosirii de soldați convenționali. Tamburini observă însă că și în situația în care aceste arme au ”precizia chirurgicală” cu care se laudă cei care le promovează, pe plan global numărul de victime ar fi mai mare pentru că eficiența acestor arme îi va tenta pe militari să le folosească mai des. Acest fapt conduce spre concluzia necesității morale de interzicere a sistemelor de arme autonome.

Un alt pericol subliniat adesea este cel al folosirii roboților autonomi pentru activități de control al propriei populații. Statele autoritare vor fi primele care vor recurge la această metodă dar tentația impunerii unor decizii cu ajutorul unor forțe polițienești formate din roboți autonomi poate să împingă și reprezentanții unor țări democratice să le folosească. Orice mișcare de protest poate fi astfel înăbușită eficient iar democrația va fi pusă în pericol.

Toate aceste obiecții morale împotriva folosirii sistemelor de arme autonome au dat naștere unor inițiative pentru interzicerea ”roboților ucigași”. În aprilie 2013 un număr de

[19] Heynes, Christof, ”Autonomous weapons systems: living a dignified life and dying a dignified death” în Bhuta, Nehal C. et all (eds), *Autonomous Weapons Systems: Law, Ethics, Policy*, Cambridge: Cambridge University Press, 2016, pp. 3-20.

[20] Birnbacher, Dieter, ”Are autonomous weapons systems a threat to human dignity?” în Bhuta, Nehal C. et all (eds), *Autonomous Weapons Systems: Law, Ethics, Policy*, Cambridge: Cambridge University Press, 2016, pp. 105-121.

[21] Tamburini, Gugliemo, ”On banning autonomous weapons systems: from deontological to wide consequentialist reasons” în Bhuta, Nehal C. et all (eds), *Autonomous Weapons Systems: Law, Ethics, Policy*, Cambridge: Cambridge University Press, 2016, pp.122-142.

organizații neguvernamentale și-au unit eforturile formând coaliția ”Campania pentru oprirea roboților ucigași” (Campaign to Stop Killer Robots). Această coaliție a cerut Națiunilor Unite să inițieze un program împotriva dezvoltării sistemelor de arme autonome letale. Împotriva acestei inițiative s-au pronunțat câteva țări printre care se numără S.U.A., Rusia, Marea Britanie, Coreea de sud și Israelul. China a refuzat să se pronunțe în acestă privință dar e de așteptat că se va alătura acestor țări.

Opoziția S.U.A. a Rusiei și Marii Britanii față de inițiativa de interzicere a armelor autonome, precum și poziția ambiguă a Chinei, ne împinge spre concluzia că în lipsa unui val de proteste în aceste țări, dezvoltarea acestui tip de arme este inevitabilă. Modul în care acestea vor fi folosite rămâne încă o necunoscută.

BIBLIOGRAPHY

Arkin, Ronald C., ***Governing Lethal Behavior in Autonomous robots***, New York: CRC Press, 2009

Asaro, Peter, ”*On banning autonomous weapon systems: human rights, automation, and the dehumanization of lethal decision-making*” în ***International Review of the Red Cross***, vol. 94, nr. 886/2013, pp. 687-709.

Bhuta, Nehal C. et all (eds), Autonomous Weapons Systems: Law, Ethics, Policy, Cambridge: Cambridge University Press, 2016.

Campa, Ricardo, ***Humans and Automata: A Social Study of Robotics***, Frankfurt am Main: Peter Lang GmbH, 2015.

Chow, Brian, ”*The Greatest Threat to America's Military? A "Pearl Harbor" in Space*”, ***National Interest***, 6.07.2018 consultat la https://nationalinterest.org/blog/buzz/greatest-threat-americas-military-pearl-harbor-space-25142 în 25.11.2019.

Cortright, David; Fairhurst, Rachel; Wall, Kristen (eds), ***Drones and the Future of Armed Conflict***, Chicago: The University of Chicago Press, 2015.

Daniels, Jeff, ***”Mini-nukes and mosquito-like robot weapons being primed for future warfare”*** la https://www.cnbc.com/2017/03/17/mini-nukes-and-inspect-bot-weapons-being-primed-for-future-warfare.html consultat în 22.11.2019.

Galliot, Jai, ***Military Robots: Mapping the Moral Landscape***, Farnham: Ashgate, 2015.

Hallevy, Gabriel, ***When Robots Kill: Artificial Intelligence Under Criminal Law***, Lebanon NH: Northeastern University Press, 2013

Krishnan, Armin, ***Killer Robots: Legality and Ethicality of Autonoumous Weapons***, Farnham: Ashgate, 2009.

Marcus, Jonathan, ”*Saudi oil attacks: Drones and missiles launched from Iran – US*” consultat la https://www.bbc.com/news/world-middle-east-49733558 în data de 25.11.2019.

Metz, Rachel, ”***Microsoft's neo-Nazi sexbot was a great lesson for makers of AI assistants***”, consultat la https://www.technologyreview.com/s/610634/microsofts-neo-nazi-sexbot-was-a-great-lesson-for-makers-of-ai-assistants/ în data de 22.10.2019.

Pollack, Norman, ***Capitalism, Hegemony and Violence in the Age of Drones***, London: Palgrave Macmillan, 2018.

Rogers, James, ”*Drone warfare: The death of precision*” în ***Bulletin of the Atomic Scientists***, 12.05.2017 consultat la https://thebulletin.org/2017/05/drone-warfare-the-death-of-precision/ în data de 25.11.2019.

Safi, Michael; Borger, Julian, ”*How did oil attach breach Saudi defences and what will happen next?*” În The Guardian, 19.09.2019 consultat la

https://www.theguardian.com/world/2019/sep/19/how-did-attack-breach-saudi-defences-and-what-will-happen-next în data de 25.11.2019.

Sauer, Frank, *"Stopping "Killer robots": Why Now Is the Time to Ban Autonomous Weapons Systems"* consultat la https://www.armscontrol.org/act/2016-09/features/stopping-%E2%80%98killer-robots%E2%80%99-why-now-time-ban-autonomous-weapons-systems în data de 20.11.2019.

Scahill, Jeremy, "*The Drone Papers*" în **The Intercept**, 15.10.2015 consultat la https://theintercept.com/drone-papers/the-assassination-complex/ în data de 22.11.2019

Sharkey, Amanda, "*Autonomous weapons systems, killer robots and human dignity*" în ***Ethics and Information Technology***, nr 2, 06/2019, pp. 75-87.

Trapl, Robert (ed.), ***A Construction Manual for Robots' Ethical Systems: Requirements, Methods, Implementations***, New York: Springer, 2015.

Tucker, Patrick, "*Every Country Will Have Armed Drones Within 10 Years*" în ***Defense One***, 6.05.2014 consultat la https://www.defenseone.com/technology/2014/05/every-country-will-have-armed-drones-within-ten-years/83878/ în data de 20.11.2019.

Wallach, Wendell; Allen, Colin, ***Moral Machines: Teaching Robots Right from Wrong***, Oxford: Oxford University Press, 2009.

Walsh, Toby, ***It's Alive: Artificial Intelligence from the Logic Piano to Killer Robots***, Melbourne: La Trobe University Press, 2017.

THE CONTRIBUTION OF PROFESSOR IOAN POPESCU-*PASĂREA* TO THE FIELD OF ROMANIAN BYZANTINE MUSIC

Marius Constantin Murariu
Lecturer, PhD, "Saint Apostle Andrew" Faculty of Theology, "Ovidius" University of Constanța

Abstract: The spearhead of Professor Pasărea's activity is primarily the creation of Byzantine music and the work of editor of numerous collections, publications and volumes of Romanian Orthodox Church service. He sought through his compositions, through his countless titles, to cover practically every need of teachers in church singing.

Keywords: Eastern Christianity, Byzantine Music, Orthodoxy, Romanian Orthodox Church, Ioan Popescu - Pasărea.

Vârful de lance al activității profesorului Pasărea îl constituie în primul rând creația muzicală și munca de editor a numeroase culegeri, publicații și volume de cântări bisericești. El a căutat ca prin compozițiile sale, prin nenumăratele sale titluri, să acopere practic fiecare nevoie a dascălilor în ceea ce privește cântarea bisericească.

Prin activitatea sa publicistică, pe de altă parte, profesorul Popescu-Pasărea și-a depășit statutul de psalt ori de compozitor, transformându-se într-un combatant pentru drepturile cântăreților de parohie, înființând, încă din anul 1911, Revista „*Cultura*", revistă ce susținea și promova activitatea cântăreților bisericești din România. În aceasta au fost publicate numeroase articole care tratau diferite probleme ale cântării bisericești și ale slujitorilor Bisericii. Toate acestea dau mărturie despre capacitatea intelectuală a lui Pasărea pe parcursul celor 72 de ani de viață.

Putem spune că apariția Revistei „*Cultura*" nu a fost decât o fericită consecință a preocupărilor Societății Culturale „*Părintele Macarie*" a cântăreților bisericești din București ce a luat ființă, din inițiativa lui Pasărea, în septembrie-octombrie 1910. După puțin timp, la această asociație aveau să adere, într-un interval foarte scurt de timp, foarte mulți cântăreți din țară, aceasta căpătând anvergură națională. Au mai luat naștere pe întreg teritoriul țării societăți asemănătoare: Craiova – „*Ioan Cucuzel*", Galați - „*Psalmistul David*", Bârlad – „*Sfântul Martir Dimitrie*", *etc.*

În data de 17-18 octombrie 1911, Ion Popescu-Pasarea convoca la București, pe toți cântăreții din România la un Congres General, într-o atmosferă de mare entuziasm, pentru a trata probleme cu privire la dezvoltarea cântării bisericești. Demn de amintit este concertul, fără precedent, susținut cu ocazia Congresului General din anul 1911, de către cântăreții bisericești la Ateneul Român.

Trei ani mai târziu, la 18 decembrie 1914, Pasărea reușește să aducă mai multă forță în glasul cântăreților prin unirea într-un singur cuget a celor mai mari două societăți „*Macarie*" (înființată de el) și „*Cucuzel*" (inființată cu 25 de ani în urmă de către Pană Brăneanu și având ca președinte pe Prof. Teodor I. Brătescu) într-o mare entitate ce se numea

Asociația Generală a Cântăreților Bisericești, menită să ducă la progresul și înălțarea prestigiului cântăreților de strană[1].

Prin autoritatea acestei mari asociații, ce milita pentru îmbunătățirea situației materiale a cântăreților bisericești, Ion Popescu-Pasărea, împreună cu 20 de delegați ai cântăreților, s-a prezentat în ziua de 19 februarie 1914, în fața celor două mari instituții ale Statului: Ministerul Cultelor și Ministerul Finanțelor, precum și în fața Înaltpreasfințitului Conon Arămescu Donici (1837-1922), Mitropolit Primat al Bisericii Ortodoxe Române[2], reușind să obțină o serie de drepturi pentru cântăreți, în special pentru cei din mediul rural. De altfel, profesorul nu pierdea nicio ocazie de a trâmbița problemele cântăreților bisericești în fața autorităților.

Pasărea a fost primul care a adus în discuție, la nivel înalt, problema „*românirii*" muzicii psaltice (adaptarea melosului bizantin la textul românesc). În acest scop a ținut o serie de cuvântări prin care reliefa însemnătatea contribuției marilor dascăli de psaltichie românească: Macarie, Anton Pann, Ștefanache Popescu, la promovarea și dezvoltarea cântării bisericești în Biserica Ortodoxă Română[3], în special prin procesul de „*românire*" a cantării psaltice.

Rămânând credincios idealurilor sale legate de bunăstarea culturală și materială a colegilor săi, în anul 1922, Ion Popescu Pasărea, este ales în Parlament, ca senator de Ilfov (cu 30.701 voturi) și în 24 martie 1925 ridica, în Senat, problema situației cântăreților bisericești. După mai bine de zece ani (1936) psaltul reușește să convingă Parlamentul obținând asimilarea salarizării cântăreților bisericești cu cea a funcționarilor Statului și dreptul cântăreților la pensie.

Ca și Anton Pann, Ion Popescu-Pasărea şi-a creat matriţe pentru notele psaltice, pe care zeţarii Tipografiei Cărţilor Bisericeşti le culegeau ca pe litere. Astfel, a reuşit, fără prea mari greutăţi, să tipărească numeroase cărţi de cântări bisericeşti, colecţii de cântece şi coruri populare şi patriotice, colinde, cărţi didactice, studii, articole, *etc.*

Concepţia lui I. Popescu-Pasărea, privind cântarea psaltică tradiţională, este: *„...Şi dacă suntem a păstra toate produsele trecutului nostru românesc, evident trebuie să păstrăm şi această comoară a Bisericii, care este cântarea psaltică tradiţională, lăsând drum liber evoluţiei lente şi naturale, care, utilizând geniul muzical românesc, ne poate crea, într-un timp dat, o cântare specific românească, care să păstreze legătura vie cu Orientul Ortodox, de care ne leagă tot trecutul Bisericii şi Neamului nostru"*[4].

Iar cu privire la armonizarea cântărilor bisericeşti, cerea ca toţi cei care se ocupă mai intens cu aceasta să pună bazele unei cântări armonice având ca motiv tot muzica psaltică, fiindcă *„în repertoriul actual (aceasta era pe la 1930) al muzicii bisericeşti corale se găsesc arii zvăpăiate şi fără nici o coeziune logică între ele, melodii de polcă, valsuri, marşuri - sub care se găsesc cu nesocotinţă aşternute texte religioase*"[5].

Caracteristicile melosului său sunt: concizia, stilizarea, perfecta frazare, prozodia, având drept model tipăriturile lui Dimitrie Suceveanu, din a cărui creaţie regăsim cântări reproduse fie în original, fie prelucrate. În majoritatea lucrărilor sale, după cum el însuşi mărturisea adeseori, compozitorul dovedea o influenţă specifică duhului obştilor săteşti de

[1] Pr. Lect. Univ. Dr. Victor Frangulea, *Profesorul Protopsalt Ioan Popescu-Pasărea,* Ed. IBMBOR, Bucureşti, 2004, p 186.
[2] Mircea Păcurariu, *Dicţionarul Teologilor Români*, Ed. Univers Enciclopedic, Bucureşti, 1996, p. 56.
[3] Pr. Dr. Mircea Cristian Pricop, *Ortodoxie, etnicitate, identitate europeană*, Ed. Arhiepiscopiei Tomisului, Constanța, 2012, p. 24.
[4] Ioan Popescu-Pasărea, *Evoluţia cântării psaltice în Biserica Ortodoxă Română*, în revista „*Cultura*", anul XXX (1941), nr. 1-2, p.6-7, nr. 3, pp.21-23.
[5] *Idem, Liturghia corală în stil bizantin*, în revista „*Cultura*", anul XXII (1932), nr. 4, pp. 7-8.

odinioară, un parfum al spiritualității vechi europene atât de bine păstrat în curăția sufletului țărănesc, cu melodii perpetuate necontenit din timpurile de dinainte de apariția scrisului[6].

Lista lucrărilor tipărite de Ion Popescu Pasărea:

1. *Slujba Sfântului Spiridon* (1895);
2. *Principii de muzică bisericească-orientală* (1897), reeditată în anii 1906, 1910, 1923,1928, 1936, 1939, 1942;
3. *Anastasimatar practic-ritmat* (1899);
4. *Serviciul divin al Nașterii Domnului și Cântările Sf. Trei Ierarhi* (1899);
5. *Buchet muzical* (*Utreniile* celor opt glasuri și *Podobiile* celor opt glasuri) (1900);
6. *Buchet muzical* (Catavasii, Axioane praznicale, Voscresne și Doxologii) (1900);
7. *Colecțiune de Imne Școlare* (1900);
8. *Cel ce ai săturat* (1900?);
9. *Axion gl. VI de pr. Gavriil Scriban* (1900?);
10. *Prohodul Domnului nostru Iisus Hristos* (1902), reeditat în anii 1910, 1911, 1915, 1920, 1921 ș.a.;
11. *Anastasimătar* (Slujba de Duminică dimineață și Vecerniile glasurilor; Podobiile celor opt glasuri și Troparele Învierii) (1904);
12. *Utreniile Glasurilor* (1904);
13. *Cântările Triodului* (1905), reeditată în anul 1925;
14. *Coilecțiune de Cântările Sfintei Liturghii* (1905) reeditată în anii 1908, 1909, 1910, 1911, 1914, 1919, 1923, 1925, 1928;
15. *Principii de muzică bisericească-oriunetală* (1906);
16. *Catavasier* (1907) reeditat în 1927;
17. *Colecțiune de Cântările Sfintei Liturghii* (1907);
18. *Stihirea la înmormântarea mitropolitului Iosif Gheorghian* (1909);
19. *Colecțiune de Cântările Sfintei Liturghii* (1909);
20. *Anastasimătar, litografiat* (1910);
21. *Repertor Coral* (1910);
22. *Repertor Coral al Societății învățătorilor ilfoveni* (1910);
23. *Cântările de la Te-Deum, Sfeștanie, Cununie, Înmormântare, Parastas* (1910);
24. *Serviciul Învierii Domnului* (1910), publicat în 1924 și 1936 în *Penticostarul*;
25. *Principii de muzică bisericească orientală* (1910), reeditat;
26. *Prohodul Domnului nostru Iisus Hristos* (1910), reeditat;
27. *Colecțiune de Cântările Sfintei Liturghii* (1910), reeditat;
28. *Prohodul Domnului nostru Iisus Hristos* (1911), reeditat;
29. *Colecțiune de Cântările Sfintei Liturghii* (1911), reeditat;
30. *Colecțiune de cântări bisericești școlare și populare* (1912);
31. *Trei Cântări* (1912);
32. *Reguli pentru citirea Apostolului* (1913);
33. *Cântările Sfintei Liturghii* (1914) reeditat;
34. *Prohodul Domnului nostru Iisus Hristos* (1915), reeditat;
35. *Cântările Sfintei Liturghii* (1919) reeditat;
36. *Cântările Vecerniilor de sâmbătă seara pe cele opt glasuri* (1920), reeditată în anii 1924,1931,1936;
37. *Prohodul Domnului nostru Iisus Hristos* (1920), reeditat;

[6] Pr. Dr. Mircea Cristian Pricop, *The Village, Fundamental Dimension of Romanian Spirituality*, în vol. *Identity And Dialogue in the Era of Globalization*, Ed. Arhipelag XXI Press, Tîrgu Mureș, 2019, pp. 133-140.

38. *Prohodul Domnului nostru Iisus Hristos* (1921), reeditat;
39. *Cântările Utreniilor de Duminică pe cele opt glasuri* (1921);
40. *Viața la țară* (1923), piesă de teatru în patru acte;
41. *Repertor Coral al Societății Învățătorilor ilfoveni* (1923)
42. *Cântările Sfintei Liturghi* (1923), pe două voci;
43. *Principii de muzică bisericească orientală* (1923), reeditat;
44. *Penticostarul* (1924), reeditat în 1936;
45. *Cântările Nașterii Domnului și Cântările Sf. Trei Ierarhi* (1924);
46. *Cântările Vecerniilor* (1924), reeditare;
47. *Colecțiune de Cântări bisericești alese, Imne patriotice și Cântece populare* (1925);
48. *Podobiile celor opt glasuri, Troparele Învierii* (1925);
49. *Cântările Triodului* (1925), reeditat;
50. *Cântările Sfintei Liturghi* (1925), reeditare;
51. *Catavasierul* (1927), reeditat cu îmbunătățiri;
52. *Cântările Sfintei Liturghii* (1928);
53. *Principii de muzică bisericească orientală* (1928), reeditat;
54. *Cântările Vecerniilor* (1931), reeditare;
55. *Noul Idiomelar* (1933);
56. *Repertor Coral al Societății Învățătorilor ilfoveni* (1934);
57. *Penticostarul* (1936), reeditat;
58. *Principii de muzică bisericească orientală* (1936), reeditat;
59. *Cântările Vecerniilor* (1936), reeditare;
60. *Principii de muzică bisericească orientală în scrierea Braille*, pentru nevăzători (1938);
61. *Principii de muzică bisericească orientală* (1939), reeditare;
62. *Culegere de Cântări bisericești* (1940);
63. *Principii de muzică bisericească orientală* (1942), reeditare;

După o activitate jertfelnică fără percedent, Dumnezeu a rânduit ca marele psalt să treacă la cele veșnice. A murit în ziua de 10 aprilie 1943, la ceasul al treilea al acelei sâmbete. Pe strada Olimp, nr. 6, din București avea să se încheie pentru totdeauna „*o pagină strălucită din istoria psaltichiei românești*”[7].

Cu adevărat, după spusele cercetătorilor, Ion Popescu Pasărea a murit „la timp”, pentru că, după finalizarea celui de-al Doilea Război Mondial, în țara noastră au fost pur și simplu strivite toate valorile intelectuale precum și tradițiile neamului nostru, fiind aruncați în închisori slujitori ai sfintelor altare, oameni de cultură, oameni de înaltă ținută morală, politicieni, urmașii acestora având de suferit decenii la rând pentru „originile nesănătoase”, de această groază nescăpând nici cei din familia lui Pasărea. „*El fusese fruntaș liberal, fusese senator de Ilfov și mai avea și niște hectare de pământ. Pe bună dreptate... Pasărea a murit la timp; dacă mai trăia să prindă perioada acelor timpuri, ar fi murit într-o pușcărie*” [8]. S-a strămutat la cele veșnice, așa cum a trăit, însufleţit de curajul neclintit al credinţei, lăsându-se în braţele iubirii lui Dumnezeu și încredinţându-se Maicii Domnului și sfinţilor în numele cărora a înălțat laude, mulțumiri și rugăciuni cu atâta dragoste la slujbele dumnezeiești.

Despre ceea ce înseamnă pierderea unei personalități ca aceea a profesorului Pasărea, adică pierderea unui promotor al culturii și al credinței, vorbește foarte frumos poetul Marin I. Predescu, într-un cuvânt ținut la 14 iunie 1943, în București, la Biserica Olari, cu ocazia

[7] Teodor N. Manolache, *Moartea profesorului de psaltichie Ion Popescu-Pasărea*, în *BOR*, an LXI, nr. 4-6, aprilie-iunie 1943, p. 318.
[8] Pr. Lect. Univ. Dr. Victor Frangulea, *Op. cit*. p. 74.

slujbei de pomenire a cântăreților bisericești morți în război și a primului Președinte al Asociației Generale a Cântăreților Bisericești[9]: „*Ion Popescu Pasărea a fost o minune: frumos, fără fală; înțelept, fără sisteme filozofice; învățat, fără îngâmfare; mare cântăreț, fără dor de reclamă; vrăjitorul cuvântului, fără gălăgie; neîntrecut organizator, fără impunere; pedagog neasemuit, fără morga autoritarului; frățelnic cu toată lumea, fără știrbirea personalității; vesel, fără exagerare; îndrăzneț, fără pic de tupeu; elegant, în sfârșit, cu toată lumea, fără mândria parvenitului. Ion Popescu Pasărea și-a ales în viață tocmai munca cea mai grea; reînălțarea în inimile românilor a frumuseții muzicii bisericești tradiționale, pentru că ea este cea mai apropiată melosului cântecului nostru popular, și luminarea cântăreților ei, ca să o execute cum se cuvine și să-și vază și traiul lor ridicat la un nivel de marea lor misiune. Pentru acest scop care noi credem că este și al Bisericii, ca și al Neamului, Popescu-Pasărea a muncit cu foc, cu pricepere și cu trudă o viață de om. Pentru a preamării însușiri ca ale scumpului nostru dispărut, noi nu putem găsi cuvinte potrivite, și credem că orice cuvânt n-adaogă nimic la strălucirea faptelor lui*”[10].

În finalul slujbei de înmormântare au ales să aducă un ultim omagiu, celui ce a fost marele psalt Ion Popescu-Pasărea, Preasfințitul Veniamin Ploeșteanul, Arhiereu Vicar al Patriarhiei Române; Prof. Univ. Teodor M. Popescu, Decanul Facultății de Teologie din București; Arhim. Scriban; Prof. Gheorghe Breazul; Pr. Grigore Popescu, Directorul Seminarului Nifon Mitropolitul; Pr. Eugen Bărbulescu, Președintele Asociației Clerului „*Ajutorul*”; Marin I Predescu, Președintele Asociației Generale a Cântăreților Bisericești din România; precum și Constantin Ionescu, avocat din partea Baroului Avocaților Ilfov[11], ținând fiecare câte un cuvânt despre cel ce a fost marele psalt Ion Popescu Pasărea.

În cele din urmă, trupul neînsuflețit al psaltului a fost scos din biserică pe brațele cântăreților. Apoi a fost dus cu mașina la locul de veșnică odihnă pe care și l-a dorit și pregătit psaltul încă din timpul vieții, în cimitirul Mănăstirii Pasărea, meleagul în care el s-a născut, în care a dobândit primele semințe ale dragostei de Dumnezeu și de muzică, care mai apoi au crescut, înflorit și rodit toată viața lui: „*...în fine, înmomântarea mea va fi la M-rea Pasărea, în locul ce am ales și cumpărat. Înmormântarea mea vreau să fie o zi de sărbătoare; fără jelire și fără discursuri. Pentru cheltuielile necesare las o sumă de 250 mii lei. Pentru îngijirea momântului ca și pentru soroacele primului an, se va da 100 mii lei maicii Tomaida Dancu de la sfânta mănăstire Pasărea, cunoscută și reputată pentru dragostea și moralitatea sa. Toți cântăreții, preoții și toate maicile cântărețe care vor participa la înmormântare, vor primi câte o carte „Culegere de cântări bisericești în sobor”. Doresc, în fine, ca în fiecare an, joi după Paști, să se facă pomenire la mormântul meu, iar cheltuielile ocazionale vor fi suportate de Asociația Cântăreților Bisericești și de fiul meu Ștefan, căruia i-am lăsat cea mai mare parte din averea mea. Cei ce m-au iubit și au prețuit viața mea și activitatea vor veni astfel joi după Paști la mormântul meu și vor zice un „Dumnezeu să-l ierte. Închei aceste doriri ale mele cu rugămintea de a se urma întocmai, pe cât se va putea. Cer iertare tuturor pentru orice am greșit ca om în viață.Amin.*[12]”

Întocmai după doririle marelui psalt, mormântul sau este și astăzi îngrijit și prețuit de viețuitorii mănăstirii, fiind un loc de pelerinaj pentru oricine pășește pragul Sfintei Mănăstiri Pasărea și iubește cultura romnânească.

BIBLIOGRAPHY

[9] *Idem*, p. 403.
[10] Marin I. Predescu, *Adunarea Generală a Centralei*, în revista *Cultura*, an XXXI, nr. 7-12, iulie-decembrie, 1943, p. 20.
[11] Pr. Lect. Univ. Dr. Victor Frangulea, *Op. cit*. p. 387.
[12] Din testamentul profesorului Ion Popescu Pasărea în Pr. Lect. Univ. Dr. Victor Frangulea, *Op. cit*. pp. 396-397.

1. Anca, Pr. I., *Amintiri despre I. Popescu-Pasărea,* în „*Cultura*", an XXVII (1937), nr. 1-2, ρ. 1214.

2. Boştenaru, Diac. drd. Ioan, *Profesorul Ion Popescu- Pasărea şi uniformizarea cântării psaltice — la o sută de ani de la naşterea sa*, în „*S.T.*", anul XXIII (1971), nr. 9—10, pp. 727—735.

3. Frangulea, Pr. Lect. Univ. Dr., Victor *Profesorul Protopsalt Ioan Popescu-Pasărea,* Ed. IBMBOR, București, 2004.

4. Georgiu, Prof. Univ. Dr. Grigore, *Istoria culturii române moderne*, Ed. Comunicare.ro, București, 2002.

5. Ionescu, Gheorghe C., *Lexicon al celor care de-a lungul veacurilor s-au ocupat cu muzica bizantină*, Ed. Diogene, București, 1994.

6. Manolache, Teodor N., *Moartea profesorului de psaltichie Ion Popescu-Pasărea*, în *BOR*, an LXI, nr. 4-6, aprilie-iunie 1943, p. 318. Predescu, Marin I., *Adunarea Generală a Centralei,* în revista *Cultura*, an XXXI, nr. 7-12, iulie-decembrie, 1943, p. 20.

7. Moldoveanu, Diac. Conf. Nicu, *Muzica bisericească la români în sec. XX. Protopsalți români în sec. al XX-lea. A. Muntenia și Olteni*a în „BOR", CIII (1985), 7-8.

8. Moldoveanu, Pr. prof. univ. dr. Nicu, *Muzica bisericească la români în sec. XX*, în „B.O.R.", anul CIII (1985), nr. 7-8, pp.615-620.

9. Păcurariu, Mircea, *Dicționarul Teologilor Români*, Ed. Univers Enciclopedic, București, 1996.

10. Popescu-Pasărea, Ioan, *Evoluţia cântării psaltice în Biserica Ortodoxă Română*, în revista „*Cultura*", anul XXX (1941), nr. 1-2, p.6-7, nr. 3, pp.21-23.

11. Popescu-Pasărea, Ioan, *Liturghia corală în stil bizantin*, în revista „*Cultura*", anul XXII (1932), nr. 4, pp. 7-8.

12. Pricop, Pr. Dr. Mircea Cristian, *Ortodoxie, etnicitate, identitate europeană*, Ed. Arhiepiscopiei Tomisului, Constanța, 2012.

13. Pricop, Pr. Dr. Mircea Cristian, *The Village, Fundamental Dimension of Romanian Spirituality*, în vol. *Identity And Dialogue in the Era of Globalization*, Ed. Arhipelag XXI Press, Tîrgu Mureș, 2019, pp. 133-140.

THE NOTATION OF BYZANTINE MUSIC

Marius Constantin Murariu
Lecturer, PhD, „Saint Apostle Andrew" Faculty of Theology, "Ovidius" University of Constanța

Abstract: The psaltic writing has evolved over time, passing through different stages or historical stages of development. According to the type of writing, the notation of the Orthodox Church music is known by researchers under two distinct aspects: the ekphonetic notation and the pneumatic notation.

Keywords: Eastern Christianity, Byzantine Music, Orthodox Church, notation, ekphonetic, pneumatic.

Scrierea psaltică a evoluat de-a lungul timpului, trecând prin diferite etape sau stadii istorice de dezvoltare[1]. După tipul scrierii, notaţia muzicii bisericeşti este cunoscută de către cercetători sub două aspecte distincte: notaţia ecfonetică şi notaţia neumatică.

1) *Scrierea ecfonetică* reprezintă un complex de semne (neume) care, în prima etapă a dezvoltării cultului creştin, *„însoţea lecturile biblice existente în structura slujbelor bisericeşti, mai ales a Sfintei Liturghii"*[2]. Semnele se puneau deasupra sau dedesubtul textului, cu cerneală roşie sau violet[3], având rolul de a uşura citirea textelor sfinte, marcând anumite părţi din text şi dând indicaţii cu privire la modulaţia vocii în funcţie de importanţa ideii exprimate[4].

Termenul grec „έκφώνησις" desemnează citirea cu voce înaltă, el definind *„forma unui recitativ, uneori puţin monoton, altădată însoţit de mici ornamentaţii muzicale, care erau mai frecvente la sfârşitul frazelor*"[5].

Notaţia ecfonetică este cel mai vechi sistem muzical creştin, rădăcina tuturor celorlalte scrieri muzicale care au apărut în Răsărit şi în Occident. Acest lucru îl demonstrează cu succes Amédée Gastoué, comparând neumele latine şi mozarabe din Spania cu cele bizantine, demonstrând o asemănare imposibil de trecut cu vederea, atât în ceea ce priveşte semnificaţia cât şi caracteristicile lor, ceea ce duce la concluzia că toate au avut origine comună, locaţia exactă de unde s-a răspândit nefiind încă stabilită de către savanţi. Ceea ce demonstrează asemănările sus-amintite, pe lângă originea unică, este manifestarea comună a aceleaşi mentalităţi[6]. *„Cel mai vechi manuscris care ne-a transmis semnele ecfonetice este palimpsestul Ephraemi (pergament ce cuprinde Vechiul şi Noul Testament, copiate după ce s-a şters o scriere anterioară), editat de Tischendorf. Se află la Biblioteca Naţională din Paris, fond grec nr.9. Textul datează din sec. IV-V, iar semnele muzicale, după părerea*

[1] Pr. Dr. Mircea Cristian Pricop, *Premisele biblice, istorice şi teologice ale cântării bisericeşti*, în revista teologică „*Tomisul Ortodox*" (serie nouă), ediția online din 26 august 2018: http://tomisulortodox.ro/premisele-biblice-istorice-si-teologice-ale-cantarii-bisericesti/.
[2] Diac.Asist.univ.Nicu Moldoveanu, *, Izvoare ale cântării psaltice în Biserica Ortodoxă Română,* în BOR, nr.1-2, Bucureşti, 1974, p.145.
[3] *Ibidem.*
[4] Pr. I.D.Petrescu, *Les Idiomèles et le Canon de l'Office de Noël*, Paris, 1932, p.39.
[5] Diac.Asist.univ.Nicu Moldoveanu, *Op.cit.*, p.145.
[6] Amédée Gastoué, *L'Ancienne Musique Byzantine et sa Notation*, Paris, 1907, pp. 790-791.

specialiştilor, nu sunt contemporane textului, dar nici nu depăşesc secolul al VI-lea şi nici nu coboară mai jos de acesta"[7].

Cu privire la semnele ecfonetice, cu etimologia şi efectul lor, s-au efectuat studii şi cercetări temeinice asupra acestora[8], motiv pentru care nu vom face decât o enumerare succintă a lor, preluând împărţirea din cercetarea Pr.Prof.Dr.Nicu Moldoveanu[9]:

a) semne simple: *Oxia, Varia, Syrmatiki, Cathisti, Cremasti, Symemba, Parakliti, Apostrof, Telia*;

b) semne compuse: *Oxii duble, Varii duble, Chentime, Apeso exo, Hypocrisis*.

Privitor la periodizarea şi stadiile corespunzătoare ale notaţiei ecfonetice, aceasta este general acceptată cu următoarea împărţire:

a) Perioada arhaică (sec.VI-VII).
b) Perioada de fixare şi consolidare (sec.VIII-IX).
c) Perioada clasică (sec. X-XII).
d) Perioada decadentă (sec.XIII-XIV).

2) *Scrierea neumatică (diastematică)* depăşeşte stadiul recitativului ecfonetic, coexistând cu acesta până prin secolul al XIV-lea, când scrierea ecfonetică va fi scoasă din uz. Acest nou sistem de notaţie îşi propunea să exprime cântarea bisericească în cele mai mici nuanţe ale sale, redând fiecare amănunt, fapt care a determinat apariţia unui număr foarte mare de semne şi implicit, în timp, nevoia mai multor reforme sistematizatoare. *„Dacă notaţia ekfonetică era o sinteză a unei fraze muzicale (recitată), notaţia neumatică reprezintă analiza melodică a unei fraze muzicale, adică nu se mai face economie de semne muzicale, ci dimpotrivă, acestea se vor înmulţi enorm, încât vor fi necesare mai multe reforme"*[10].

Notaţia neumatică a reuşit să exprime o complexă linie melodică fără să depăşească principiul iniţial al muzicii răsăritene, respectiv acela de a stabili relaţia dintre sunete, nu de a le identifica poziţionarea în cadrul frecvenţelor sonore[11]. *„Notaţia poziţională occidentală şi avatarurile evoluţiei sale istorice - între altele şi grafic vorbind - sunt strâns legate, prin urmare, de destinul introducerii şi dezvoltării instrumentelor muzicale; ea are un caracter instrumental. Dimpotrivă, notaţia bizantină - având un caracter relaţional - "notează" relaţia de înălţime dintre sunete. Nu interesează fixarea unui standard absolut al înălţimilor, lăsându-se libertate în alegerea înălţimii considerate potrivită celor cântate şi posibilităţilor vocii respective. Prin "relativitatea" ei faţă de vocea omenească, notaţia de tip bizantin (psaltic) are un caracter vocal, deci neinstrumental - mai "uman" în general*"[12].

Etapele de dezvoltare ale scrisului neumatic se află în legătură cu stadiile la care ajunsese cultura muzicală de tip bizantin în momentul respectiv. Astfel, se pot identifica mai multe tipuri de notaţie neumatică:

a) Notaţia paleobizantină, (denumită şi: constantinopolitană, haghiopolită primitivă, „strichpunct", „frühbyzantinische notation", „krjukovoe pismo")[13] este exponenta tradiţiei muzicale athonite de dinainte de unificarea cu sistemului haghiopolit (sec.IX - XII)[14]. Nu a fost descifrată în totalitate, de la ea păstrându-ni-se aproximativ 62 de neume[15], dintre

[7] Diac.Asist.univ.Nicu Moldoveanu, *Op.cit.*, nota 17.
[8] Pr.I.D.Petrescu, *Les Idiomèles et le Canon...*Op.cit.,pp.10-11; Grigore Panţîru, *Notaţia şi ehurile muzicii bizantine*, Ed.Muzicală,Bucureşti, 1971, p.10; Diac. Asist.univ.Nicu Moldoveanu, *Op.cit*., p.146, etc.
[9] Diac. Asist.univ.Nicu Moldoveanu, *Op.cit.*, p.146.
[10] *Ibidem*.
[11] Victor Giuleanu, *Melodica bizantină,* Ed.Muzicală, Bucureşti, 1981, p.84.
[12] Pr.Vasile Grăjdian, *Cântarea ca Teologie*, Ed.Universităţii „Lucian Blaga", Sibiu, 1998, p.182.
[13] Diac. Asist.univ.Nicu Moldoveanu, *Op.cit.*, nota 20.
[14] Arhid.Prof.Dr.Sebastian Barbu-Bucur, *Indice de termeni cu caracter imnografic*, în volumul omagial *Sebastian Barbu-Bucur: 75 de ani*, Arhiepiscopia Tomisului, Ed.Semne, Bucureşti, 2005, p.215.
[15] Amédée Gastoué, *Op.cit.*, p.798.

care 11 fonetice şi 6 hypostaze, care alcătuiesc „*fondul primitiv al tuturor notaţiilor diastematice bizantine folosite după aceea*”[16].

Se păstrează câteva manuscrise care conţin semnele scrierii diastematice paleobizantine, locul unde au fost descoperite documentele respective determinându-i pe cercetători să denumească şi tipul de scriere muzicală. S-a procedat aşadar la o împărţire a notaţiei paleobizantine în: *Notaţia esphigmeniană*, după un manuscris descoperit la mănăstirea Esphigmenion din Muntele Athos; *Notaţia de tip Chartres*, după un alt manuscris de provenienţă athonită, identificat în Biblioteca din Chartres (Franţa), document despre care se presupune că ar fi fost distrus în timpul celui de-al doilea război mondial şi *Notaţia andreatică*, după codicele nr. 18 din biblioteca schitului Sfântul Andrei de la Muntele Athos[17].

Notaţia kontakariană (sec.VIII-XII), întrebuinţată la Constantinopol, pentru cântările exclusiv melismatice, după cum se poate remarca din cele câteva manuscrise în limba greacă descoperite la Chartres, Muntele Athos, precum şi din câteva manuscrise slave[18], se poate adăuga celorlalte trei tipuri de notaţie semiografică paleobizantină, fiind contemporană lor.

La rândul său, această scriere a cunoscut trei trepte de dezvoltare: în prima fază, neumele utilizate aveau o dimensiune mai mare decât cele ale paleobizantinei simple, iar alte neume, mai mici, erau aşezate dedesubtul marilor semne kontakariene[19]. În cel de-al doilea stadiu, neumele kontakariene se combină cu semne paleobizantine simple. Tot în această perioadă are loc renunţarea bizantinilor la notaţia kontakariană (spre sfârşitul secolului al X-lea)[20]. Ultima treaptă de dezvoltare este *notaţia de tip Coislin*, al cărei nume provine de la Codex Coislin 220 aflat la Biblioteca Naţională din Paris (sec.XI - XII). Notaţia kontakariană va fi înlocuită, ca de altfel toate celelalte notaţii paleobizantine, de către semiografia mediobizantină, după ce, pentru un timp, va coexista cu aceasta[21].

b) *Notaţia mediobizantină (haghiopolită)*, al cărei autor se pare că a fost Sfântul Ioan Damaschinul, deci principalului reprezentant al gândirii haghiopolite, se întinde pe o perioadă de aproximativ trei secole (sec.XII-XIV)[22]. Impunându-se prin precizia sensului, semiografia haghiopolită are drept principală sursă de cercetare manuscrisul grec 360, intitulat „*Hagiopolitis*” (sec.XIV) de la Biblioteca Naţională din Paris[23].

c) *Notaţia cucuzeliană (neobizantină),* îl are ca promotor pe monahul athonit Ioan Cucuzel (sec.XIII), cel care a încurajat în mod desăvârşit modificarea, aranjarea, înfrumuseţarea vechilor melodii, dublată de compoziţii noi, după noul său tratat de muzică bizantină şi după noua sa gramatică, în baza cărora, curentul înfrumuseţătorilor de cântări (*kallopistoi*), al melurgilor (*melourgoi*) şi al maeştrilor muzicii bizantine (*maistores*) aveau să atingă apogeul artei lor. *" Acest monah în Sf.Munte Athos, apoi protopsalt la Bizanţ este autorul unui nou tratat şi al unei propedii, în care nu numai că sunt codificate cele existente, ci publică noi caractere muzicale, mai ales în ceea ce priveşte ritmul cântărilor, împărţirea timpilor, caractere care nu se cunoşteau până la el, deşi poate că ritmul se practica. Tot Ioan*

[16] Diac. Asist.univ.Nicu Moldoveanu, *Op.cit*.,p.147.
[17] J.W. Tillyard, *Handbook of the midle Byzantine musical notation*, Copenhaga, 1935, pp.18-21; Diac. Asist.univ.Nicu Moldoveanu, *Op.cit.*, p.147, ş.a.
[18] Diac. Asist.univ.Nicu Moldoveanu, *Op.cit.*, p.147.
[19] *Ibidem*, pp.147-148.
[20] Raina Palikarova-Verdeil, *La musique byzantine chez les bulgares et les russes (du IX-e au XIV-e siècle)*, Copenhague, 1953, pp.113-114.
[21] *Ibidem.*
[22] Amédée Gastoué sugerează că Sfântul Ioan Damaschinul nu ar fi decât reformatorul Octoihului, nicidecum melod, în *Op.cit.*, pp. 801-802. Se ştie însă că poeţii (imnografii), inclusiv cei creştini, conform obiceiului vremii, îşi interpretau propriile compoziţii. (*Cf.* Diac.Asist.univ.Nicu Moldoveanu, *Op.cit.*, p.143).
[23] H.J.W.Tillyard, *Handbook of the Middle Byzantine Notation*, în *Monumenta Musicae Byzantinae*, Subsidia 1, Copenhagen, 1935, pp 14-16.

Cucuzel a reglementat sistemul ftoralelor, care deschid calea modulaţiilor celor mai îndepărtate de tonalitatea principală, fiindcă până atunci se cunoşteau numai câteva ftorale, al căror rol nu era bine precizat"[24]. Şi în cazul acesta, opinia oamenilor de ştiinţă diferă cu privire la timpul în care a trăit Cuviosul Ioan Cucuzel, unii plasându-i viaţa în secolul XII, alţii în secolul XIV, iar alţii chiar în secolul XV[25]. Periodizarea semiografiei cucuzeliene variază şi ea, de la un autor la altul, în legătură logică cu perioada în care se presupune că ar fi trăit principalul său artizan, însă prezenta lucrare va utiliza opinia lui Egon Wellesz, care susţine că muzica neobizantină se suprapune cu etapa de timp cuprinsă între secolele XIII şi XIX[26]. Se remarcă la notaţia neobizantină o abundenţă de semne muzicale, cu deosebire, dintre cele ornamentale[27]. *„Copiştii au început să confunde semnele vechi fundamentale cu cele chironomice şi invers. A început decadenţa, interpretarea semnelor fiind la bunul plac al copiştilor şi psalţilor. La acestea se mai adaugă şi secretul descifrării manuscriselor originale, practicat cu mult egoism de către unii protopsalţi ai Evului Mediu"*[28].

d) Notaţia hrisantică (începând cu secolul al XIX-lea), sau „sistima nouă", cum a mai fost ea cunoscută la noi, este, în sine, o semiografie diferită faţă de notaţia cucuzeliană, apărută ca urmare a Reformei hrisantice (1814), făcându-se remarcată prin caracterul simplu, eliberat de greutatea ornamentaţiei excesive, al cântării bisericeşti, şi prin simplificarea notelor muzicale, punându-le în starea în care le cunoaştem noi astăzi. Deşi cercetătorii o încadrează diferit de muzica bizantină - prin termenul de „muzică bizantină" înţelegând fie perioada cuprinsă între secolul al IV-lea şi 1453 (căderea Constantinopolului sub turci), fie pe aceea dintre secolul al IV-lea şi 1814 (reforma hrisantică) - noi ne păstrăm opinia, argumentată, conform căreia muzica bisericească (psaltică) sau muzica bizantină este arta cântării din Biserica Ortodoxă, păstrătoare a unui semnificativ caracter popular[29], rezultată din interacţiunea mai multor culturi muzicale vechi, apărută, dezvoltată şi răspândită, sub diferite forme de manifestare, în zone şi la populaţii care au făcut parte din Imperiul Roman de Răsărit, precum şi la naţiunile care au avut aceeaşi apartenenţă religioasă cu acesta, până astăzi, motiv pentru care enumerăm notaţia hrisantică alături de celelalte tipuri de notaţie ale muzicii bizantine. La tot ceea ce s-a afirmat, se mai poate adăuga şi faptul că muzica bisericească ortodoxă, în ansamblul ei, inclusiv muzica bizantină post-hrisantică, conţine acele microtonii specifice, izvorâte dintr-un profund caracter oral, iar notaţia specifică, din toate etapele de dezvoltare enumerate, rămâne receptivă faţă de toate modulaţiile microtonale. *„Muzica bizantină...deţine organic în trupul său microtoniile. Nedezvoltându-se în forme armonice şi polifonice proprii, valenţele expresive ale acestei arte au crescut - ca o compensaţie - în planurile şi substanţa melodică - unde îşi duc viaţa lor şi microtoniile. Într-adevăr, partea originală a diastematicii (a "intervalicii" - n.n.) bizantine - în speţă a melodicii sale - constă, printre altele în aceea că utilizează - în afara intervalelor obişnuite muzicii apusene - şi intervale mai mici decât semitonul (microtoniile) (...)care la noi au găsit un teren propice printr-un proces de interferare permanentă cu propria noastră creaţie folclorică, ce cultivă - după cum se ştie - într-o formă elevată microtoniile(...) Este greu să se determine cu precizie mărimea acustică a acestor microtonii - uneori sunt de mărimi*

[24] *Ibidem*, p.144.
[25] A se vedea, pentru mai multe lămuriri, Pr.Prof.Dr.Petre Vintilescu, *Poezia imnografică în cărţile de ritual şi cântare bisericească,* Ed.Pace, Bucureşti, 1937, pp.243-244.
[26] *Apud* Diac. Asist.univ.Nicu Moldoveanu, *Op.cit.*, p.145.
[27] Pr. Dr. Mircea Cristian Pricop, *Curentul ornamentării excesive în muzica bisericească ortodoxă*, în revista teologică „*Tomisul Ortodox*" (serie nouă), ediția online din din 3 septembrie 2018: http://tomisulortodox.ro/curentul-ornamentarii-excesive-in-muzica-bisericeasca-ortodoxa/.
[28] Diac. Asist.univ.Nicu Moldoveanu, *Op.cit.*, pp.149-153.
[29] Pr. Dr. Mircea Cristian Pricop, *The Village, Fundamental Dimension of Romanian Spirituality*, în vol. *Identity And Dialogue in the Era of Globalization*, Ed. Arhipelag XXI Press, Tîrgu Mureș, 2019, pp. 133-140.

nemăsurabile (...) Ele trebuie acceptate ca atare (...), venind firesc din practica artistică vie, concretă (s.n.)"[30].

În mod evident, din această ultimă perioadă avem şi cele mai multe mărturii muzicale, atât greceşti, cât şi româneşti, unele dintre ele fiind dovadă a efortului depus de către muzicienii timpului pentru restructurarea cântării bisericeşti bizantine[31]. Aceste eforturi fac parte dintr-o acţiune mai amplă, de perfecţionare şi simplificare a semiografiei, demarată în întreaga Biserică Ortodoxă[32], care începe încă din secolul al XVIII-lea, având ca principală sursă de inspiraţie pe vestiţii protopsalţi ai Constantinopolului, care, în marea lor majoritate au trăit şi au activat, cel puţin pentru o vreme, în Principatele Române, primind protecţia domnitorilor şi a boierilor fanarioţi.

Este şi cazul unor predecesori ai sistemei celei noi, precum şi a celor din timpul reformei hrisantice, dintre care putem aminti pe Petru Efesiu (m.1840), Dionisie Fotino (m.1821), în Ţara Românească, Petru Vizantie (m.1818), Grigorie Vizantie (m.1842)[33], în Moldova, şi alţii. Notaţia hrisantică îşi propunea o aducere la zi a semnelor muzicii bizantine, precum şi codificarea în noua sistemă a partiturilor mai vechi.

Exemplu elocvent în sensul celor afirmate mai sus, pentru această perioadă, putem da câteva lucrări muzicale mai vechi decât reforma, transpuse de copişti în notaţie hrisantică, cum ar fi cele din *manuscrisul grec II 87* BSS de la începutul secolului al XIX: a) Cântarea "Sfânt, Sfânt, Sfânt...", *"care se cântă la Dumnezeiasca şi Sfânta Liturghie a Sfântului Părintelui nostru Vasile cel Mare (gl.II)"*[34] compoziţie a lui Ioan Glykys (sec.XIII - sec.XIV; patriarh de Constantinopol cu numele Ioan XIII Glykys (1315-1319), în varianta prescurtată (συνετμηθεισαν), adaptare în notaţie hrisantică de Ioan Protopsaltul [filele: de la 117 (verso) până la 119 (verso)]. b) *Imnul Heruvic,* compoziţie a lui Petru Lampadarie Peloponesiu (m.1777)[35], transcris în notaţie hrisantică la începutul secolului al XIX-lea [filele: de la 12 (verso) până la 14(verso)].

BIBLIOGRAPHY

1. ****Ms.gr. II 87*, (1821?), BSS.

2. ****Ms.gr. II 87*, (1821?), BSS.

3. Barbu-Bucur, Arhid.Prof.Dr.Sebastian, *Indice de termeni cu caracter imnografic*, în volumul omagial *Sebastian Barbu-Bucur: 75 de ani*, Arhiepiscopia Tomisului, Ed.Semne, Bucureşti, 2005.

4. Barbu-Bucur, Arhid.Prof.Dr.Sebastian, *Monumente muzicale.Filothei Sin Agăi Jipei.Prima psaltichie românească cunoscută până acum*, în *BOR*, nr.9-10, 1969, pp.1066 – 1075.

5. Gastoué, Amédée, *L'Ancienne Musique Byzantine et sa Notation,* Paris, 1907.

6. Giuleanu, Victor, *Melodica bizantină,* Ed.Muzicală, Bucureşti, 1981.

7. Grăjdian, Pr.Vasile, *Cântarea ca Teologie*, Ed.Universităţii „Lucian Blaga", Sibiu, 1998.

[30] Victor Giuleanu, *Op.cit.*, pp.32-34; Pr.Vasile Grăjdian, *Cântarea ca teologie..., Op.cit.*,p.183.

[31] Pr. Dr. Mircea Cristian Pricop, *Încercări de perfecţionare a semiografiei muzicale bizantine în secolele XVII-XVIII*, în revista teologică „*Tomisul Ortodox*" (serie nouă), ediția online din din 11 octombrie 2018: *https://tomisulortodox.ro/incercari-de-perfectionare-a-semiografiei-muzicale-bizantine-in-secolele-xvii-xviii.*

[32] Arhid.Prof.Dr.Sebastian Barbu-Bucur, *Monumente muzicale.Filothei Sin Agăi Jipei.Prima psaltichie românească cunoscută până acum*, în *BOR*, nr.9-10, 1969, pp.1066 - 1075.

[33] Datele sunt preluate din Gheorghe C.Ionescu, *Lexicon al celor care, de-a lungul veacurilor, s-au ocupat cu muzica de tradiţie bizantină în România*, Ed.Diogene, Bucureşti, 1994.

[34] *Ms.gr. II 87*, (1821?), BSS, ff.117v. - 119 v.

[35] *Ms.gr. II 87*, (1821?), BSS, ff.12v. - 14v.

8. Ionescu, Gheorghe C., *Lexicon al celor care, de-a lungul veacurilor, s-au ocupat cu muzica de tradiţie bizantină în România*, Ed.Diogene, Bucureşti, 1994.

9. Moldoveanu, , Diac. Asist. univ. Nicu, *Izvoare ale cântării psaltice în Biserica Ortodoxă Română,* în BOR, nr.1-2, Bucureşti, 1974.

10. Palikarova-Verdeil, Raina, *La musique byzantine chez les bulgares et les russes (du IX-e au XIV-e siècle)*, Copenhague, 1953.

11. Panţîru, Grigore, *Notaţia şi ehurile muzicii bizantine*, Ed.Muzicală,Bucureşti, 1971.

12. Petrescu, Pr. I.D., *Les Idiomèles et le Canon de l'Office de Noël*, Paris, 1932.

13. Pricop, Pr. Dr. Mircea Cristian, *Încercări de perfecţionare a semiografiei muzicale bizantine în secolele XVII-XVIII*, în revista teologică „*Tomisul Ortodox*" (serie nouă), ediția online din din 11 octombrie 2018: *https://tomisulortodox.ro/incercari-de-perfectionare-a-semiografiei-muzicale-bizantine-in-secolele-xvii-xviii.*

14. Pricop, Pr. Dr. Mircea Cristian, *Curentul ornamentării excesive în muzica bisericească ortodoxă*, în revista teologică „*Tomisul Ortodox*" (serie nouă), ediția online din din 3 septembrie 2018: *http://tomisulortodox.ro/curentul-ornamentarii-excesive-in-muzica-bisericeasca-ortodoxa/*.

15. Pricop, Pr. Dr. Mircea Cristian, *Premisele biblice, istorice şi teologice ale cântării bisericeşti*, în revista teologică „*Tomisul Ortodox*" (serie nouă), ediția online din 26 august 2018: *http://tomisulortodox.ro/premisele-biblice-istorice-si-teologice-ale-cantarii-bisericesti/*.

16. Pricop, Pr. Dr. Mircea Cristian, *The Village, Fundamental Dimension of Romanian Spirituality*, în vol. *Identity And Dialogue in the Era of Globalization*, Ed. Arhipelag XXI Press, Tîrgu Mureș, 2019, pp. 133-140.

17. Tillyard, H.J.W., *Handbook of the Middle Byzantine Notation*, în *Monumenta Musicae Byzantinae*, Subsidia 1, Copenhagen, 1935.

18. Vintilescu, Pr.Prof.Dr.Petre, *Poezia imnografică în cărţile de ritual şi cântare bisericească,* Ed.Pace, Bucureşti, 1937.

THE VILLAGE – A SPIRITUAL MODUS VIVENDI

Mircea Cristian Pricop
Lecturer, PhD, "Ovidius" University of Constanța

Abstract: Moving the focus of the village community, during the ethno-genesis, from the pagan tribe to the Christian family was, from our point of view, the most inspired moment of the history of our Romanian people and this mysterious inspiration, most certainly Christian, of putting the small spiritual diamond of the family in the path of the barbarian axes, has worked wonderfully.

Keywords: Christianity, Romanian Orthodoxy, ethno-genesis, the barbaric invasions, village.

The mystery of the Romanian existence is placed, according to some Asian, Balkan, and Western researchers – who, based on a series of insufficient arguments, consider that the Romanian people has not had an authentic religious life until the rise of the Slavic civilization, that is to say, the medieval Bulgarians – in the category of the "obscure", of the darkness in which "the ignorant" Vlach shepherds, at least according to some, felt themselves quite at home; an "obscurity" which asks immediately for the "necessary intervention" of a conquering power. "*The Russian and Soviet Byzantinists have insisted, among others, on the originality of the way of processing the Byzantine model by the Slavs, but even, in an exaggerated manner, on the superiority of Slavs compared with the Byzantines. After the Second World War, the communists have considered that this idea has to be necessarily forced into the mind of Romanians. Thus, the idea that we are the result of medieval civilization, especially of the Bulgarian one, has been developed. It was even said that the Bulgarians have Christianized the Romanians in the 9th century. It was a trial for the good relations established between some historians and the communist regime. P. P. Panaitescu, for example, willingly or not, had been part of the Marxist-Leninist historical thinking discipline, has refused to sustain the idea that Romanians were Christianized by Bulgarians and has resisted Mihail Roller, on this subject, in a public conference. This fact has brought about a real crisis back then, Panaitescu disappeared from home for a while, he was arrested... It took a horrible struggle for these ideas to be imposed. Even in the Occident there exists the idea that we were Christianized by the Bulgarians"*[1].

We can take, for example, one of the most important western historic works, "*The Byzantine Commonwealth",* by Dimitri Obolensky[2]. It is necessary for us to notice the frequency of the word "obscure" in the texts of different foreign authors, when dealing with Romanians, including the text in Obolensky's work, to which we have referred.

Every time when we discover an unusual frequency in a text we get the impression that someone is trying, through that repetition, to keep something in mind, or, in parallel, to open the reader's mind to a certain suggestion. But this "obscurity" in which we are enwrapped by some interested researchers is not necessarily a bad thing for us. To believe

[1] Nicolae Şerban Tanaşoca, *Romanians have forgotten to do a propaganda for their identity, history and culture,* interview by Larisa şi Constantin Iftime, in *Lumina*, no. 67, 23rd of March, 2009, p. 9.
[2] Dimitri Obolensky (deceased in 2001) was a reknown Professor of Russian and Balkan history at Oxford University, vice-president of the British Academy, member of the American Philosophy Society an of other academies and famous scientific organizations.

that the mystery which surrounds us is a disadvantage would mean that we declare ourselves blind in comparison with others who know how to exploit it extremely well. Anyway, it would not be the first time when, in the name of a "political poetry"[3] we manage to give away everything for nothing.

If some take advantage of our ethnic and religious endowment, in order to shed light over some of their (imaginary) rights, working with such a subtlety and precision in the pursuit of their plans, maybe we could as well think of a method through which we can turn to advantage this phenomenal resource that God gave us. Ultimately, "obscurity" gives you the unquestionable possibility to be who you say you are. Who can demonstrate the opposite of what you affirm in the immensity of the ocean of your own "obscurity", unless he brings about an "unprecedented" proof of the fact that this obscurity has never existed? And if the "obscure" would be proved groundless, the question is who and for what reason has tried so hard to maintain it?

The invocation of the fact that the preaching of the Holy Orthodoxy had, from its very beginning an urban character may occur, as the evangelization was mainly done in the highly populated areas. It is true that Christianity was not at all a religion of the villages. There, the pagan religion has been maintained for a longer period of time, the term pagan itself comes from the Latin *paganus,* which designates the inhabitant of the village (*pagus*), reason for which, the concern towards the danger in which the life of the Romanian village is, does not necessarily has to include a reason to fear for the continuity of the orthodox life – "*I am with you always, even unto the end of the world"*[4] – the urbanization of this life is a process which the Church has encountered before and is familiar to it.

But nevertheless we can invoke an exception from this general principle of knowledge regarding the urban characteristic of the Christian life. This exception derives from a matrix-like particularity of Romanian Orthodoxy. The moment of our ethno-genesis has coincided with a powerful dissolution of the urban way of life, which had occurred in the context of the great barbarian invasions[5]. It is a well-known fact that the ethno-genesis coincides with our Christianization, so, the only logical conclusion is that with regard to the evangelization, it had to accommodate to the reality it was found here, in the danubian-carpathic area, by the first missionaries: the massive ruralize of the country. Of course, between the Aurelian retreat (271-274) and the Hunnish invasion (376), the cities have continued to exist. "*We notice, though, a gradually decay, a ruralization, up until the devastating invasion of the Huns. On their ruins, there will appear the world of the villages; their native names get lost, while the new settlements in their territory will be given new names"* [6].

The forming of the "sate" ("villages" in Romanian), from the first villages surrounded by moats (*fossatum*) coincides with the passing of the Geto-Carpo-Dacian society from the gentile constitution to the territorial one, due to the dissolution of the tribe, or of the gentile family, into more pair-families[7], process which has ended at the beginning of the 3rd century B.C.[8]. As the villages surrounded by defensive trenches have been set from the beginning by the related familial groups – the so-called "*cete de neam*" ("same-blood bands"), meant to

[3] Constantin Rădulescu-Motru, *Românismul – catehismul unei noi spiritualităţi,* Ed.Semne, Bucureşti, 2008, pp. 127-128.
[4] Mat. 28, 29.
[5] Emil Cernea, Emil Molcuţ, *The History of The Romanian State and Law,* pp. 34-35 (romanian).
[6] Maria Comşa, *Consideraţii cu privire la obştea sătească locală pe teritoriul României, în se. III-V,* in *Muzeul Naţional,* nr. 3, 1976, p. 219.
[7] We connect this extraordinarily interesting process with the Christian influence, which preached the Holy Union of Marriage, and had already started to gain adepts among the Carps and the Geto-Dacians from the North and East Carpathians, who never were subordinated to Rome.
[8] Geza Bako, *Despre organizarea obştilor săteşti ale epocii feudale timpurii din sud-estul României*, in *SCIV*, no. 3, 1975, p. 371.

fight and work together[9] - the surrounding has a most concrete role in defining the protection of the family and of the nation.

We notice that in the very essence of the Romanian village there have been set two major interdependent qualities, one of them determined by the external factor – the barbarian invasions – and the other one, by the internal factor, the Christianity. Firstly, we talk about the defending of the people through the unity and solidarity of its members; secondly, we talk about moving the focus of the society from the tribe to the pair-family, receiver of the Holy Mysteries (Sacraments) of the Church[10].

In its quality of social status, the village represents the autonomous organization, in the middle of which the peasantry produced or found its own food, clothes, political order and the satisfaction of its spiritual needs[11]. Unfortunately, the favoring of the people's exodus from the countryside to working in factories situated in the urban environment, process initiated during the period between the two World Wars and continued until it reached absurdity, during the communist dictatorship, has had the same effects as the British experience of the 19th century. The utopian theory according to which rural population has to abandon agriculture and go to the big agglomerations in order to make more money from the production process has proved to be an error because of the fact that the village was considered to be a step towards the more developed urban area, and not an independent element, which develops just like the town does, in parallel with the town and in reciprocity with it.

It has been demonstrated that the Romanian life was influenced, besides the spiritual and physical aptitudes of its people also by the environment in which it has developed during centuries: "*The powers of a people are decided not only by the spiritual and biological aptitudes, but also by the environment of the people: the territory and its neighborhoods"*[12]. The peasant household, through its autonomous, efficient and cosmic-orthodox conception of the sense of the action and sacerdotal experience of man in relation with the environment, excludes, maybe under the influence of the, so revered by Romanians, Christian hermits, any unjustified action which comes against the creation of God. The village, ever since ethno-genesis, has the role to sublimely prepare, as environment, the mind of men for accepting the idea of Romanian ethnic paradise, because, through its structure, the village itself is a miniature ethnic paradise[13].

The perpetuation of the peasant household, that is to say, of the village as social status, as well as the eco-theological dimension of the village as mean of propulsion for the icon of the Romanian ethnic paradise, in which, the plenitude of the ethnic identity manifests itself[14] could not have ensured our existence unless they would have been reunited in the third and most important factor, which stands at the basis of everything: the orthodox family. Thus, when we talk about the village seen as spiritual state, the third characteristic, we piously think of all the orthodox families on the basis of which the Romanian village itself has taken birth.

The mystery of the village consists in achieving the eternity of the people through keeping the holiness of its Christian family and tradition. Unfortunately, this power becomes less known to those who should know it and fulfill it. For this reason, the life of the people

---

[9] *Ibidem.*
[10] Fr. Prof. Ilie Moldovan, *Teologia iubirii, vol. II,* Tipografia Episcopiei Ortodoxe, Alba Iulia, 1996, pp. 9-48.
[11] Constantin Rădulescu-Motru, *Românismul– catehismul unei noi spiritualități,* p. 176.
[12] Constantin Rădulescu-Motru, *Românismul– catehismul unei noi spiritualități,* p. 26. See also p. 204.
[13] Fr. Prof. Ilie Moldovan, *Valenţele spirituale ale agriculturii în etnogeneza poporului român*, in vol. *Grai maramureşan şi mărturia ortodoxă*, Baia Mare, 2001, pp. 286-301.
[14] For further information on this subject see: Fr. Prof. Dr. Ilie Moldovan, *Credinţa strămoşească în faţa ofensivei antihristice sectare*, Ed. Provita, Valea Plopului, 1998, p. 40.

becomes weaker and heads towards a disaster which not even the invasions could not achieve: the loss of the people's orientation towards Christ.

Man has been seen by great theologians of the Church from the perspective of the three types of "relatives" or peoples, to which he belongs[15], phases of the being which represent, on one hand, the solid bearers of the mystic fluid which holds the evangelic truths, in a state of a permanent improvement of the possibilities of access to the "touch of God", but, in the same time, touched by the power of God and transmitters of His powers.

Unquestionable legacy of the primordial Christian spirituality, the Romanian life represents the reality of the trans-historic existence of God within man, nostalgia of the happy life of Adam before the primordial sin, but also path towards the reestablishment of the face of God within the fallen man. Romanian Orthodoxy sums up the entire history of man, not the history of great deeds that a victorious leader venally dictates his scribes, but a mystic history of falling, of helplessness but also of the hope of the endless mercy of the One God.

Seen as a delay in the civilization process by the adepts of modernism – who had not always had the best intentions – the Romanian Orthodoxy has often been criticized, starting from the anterior century, there has actually been a furious campaign, meant to be finalized whether through a "reformation" of the Church, which would take after the society, in the vision of the more moderate ones, the solution was to systematically eliminate the Church, as the communists had planned it also. Immediately after the Holy Church has been released from communist terror it has been thrown in the center of the nihilism and barbarism emanating from the dissolution of the present world, it has been subject of the bombardment which came from the adepts of the two extreme temptations: on one hand the falling into a type of traditionalist-formalist exclusivism of those who appreciate the past and, on the other hand, the absolute repudiation of the spiritual identity and experience which allowed us to assume Orthodoxy.

Whether we like it or not, we must perceive secularization as an already finished process and we therefore have to take into consideration all the harmful effects it has brought to the world, and which are valid nowadays. The mere conclusion cannot suffice for the Romanian Orthodoxy of the 21st century. It has to trigger the capacity with which it has been gifted, so that, on one hand, it can make all sorts of people understand the intrinsic beauties, and on the other hand, it can understand itself the world, the time and the place in which it does its work. The present mission of our Church consists precisely in the translation or the interpretation of the cosmic, unhistorical and essential rural Romanian Orthodoxy for the modern man[16].

Therefore, the message of Father Stăniloae can be considered the forceful idea of the Romanian Orthodox Church in Europe and in the world: *"We do not only take from Europe, but we also have to bring something back to it...Of course we can gain a lot from Europe; In terms of organizing the society, the work discipline. We have to be conscious of the fact that we have a lot to offer Europe in terms of spirituality. What? The East has generated Christianity. Let us bring it again today, as it was: serious, having a real connection between God and man"*[17].

[15] Family, People, Church; they are remembered in the prayer for the deceased ones in the Holy Proscomedy: "*...those from the same kinship and nation and all those departed in the hope of rising again and achieving eternal life...", Liturghier,* p. 114.

[16] Through "rural" I designate the way of living, the bright simplicity of the unity with Christ and the transmitting of this unity throughout the entire cosmos, not necessarily, the village as part of the administrative structure.

[17] Fr. Prof. Dumitru Stăniloae, *Interviu*, in *Vestitorul Ortodoxiei*, no. 21-22, 1990, pp. 2-4.

BIBLIOGRAPHY

1. ***Liturghier*, ediţie tipăritã cu aprobarea Sf. Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, Ed.IBMBOR, 2000.

2. Bako, Geza, *Despre organizarea obştilor săteşti ale epocii feudale timpurii din sud-estul României*, in *SCIV*, no. 3, 1975, p. 371

3. Cernea, Emil, Emil Molcuţ, *Istoria statului şi a dreptului românesc*, Casa de Editură şi Presă "Şansa", Bucureşti, 1992.

4. Comşa, Maria, *Consideraţii cu privire la obştea sătească locală pe teritoriul României, în se. III-V*, in *Muzeul Naţional*, nr. 3, 1976, p. 219.

5. Moldovan, Pr. Prof. Dr. Ilie, *Credinţa strămoşească în faţa ofensivei antihristice sectare*, Ed. Provita, Valea Plopului, 1998.

6. Moldovan, Pr. Prof. Ilie, *Teologia iubirii, vol. II*, Tipografia Episcopiei Ortodoxe, Alba Iulia, 1996.

7. Moldovan, Pr. Prof. Ilie, *Valenţele spirituale ale agriculturii în etnogeneza poporului român*, in vol. *Grai maramureşan şi mărturia ortodoxă*, Baia Mare, 2001.

8. Rădulescu-Motru, Constantin, *Românismul – catehismul unei noi spiritualităţi*, Ed.Semne, Bucureşti, 2008,, pp. 127-128

9. Stăniloae, Pr. Prof. Dumitru, *Interviu*, în *Vestitorul Ortodoxiei*, no. 21-22, 1990.

10. Tanașoca, Nicolae Șerban, *Românii au uitat să facă propagandă identității, istoriei și culturii lor*, interviu de Larisa și Constantin Iftime, în *Lumina*, nr.67, 23 martie 2009.

THE DESCENT INTO HISTORY. A MORAL ATTEMPT OF INTERPRETATION OF THE "DISMOUNTING

Mircea Cristian Pricop
Lecturer, PhD, "Ovidius" University of Constanța

Abstract: What does "illo tempore", this island of the blessed, mean? It is the time of the Patriarchs, of the ancient, full of mysterious blessing, where the eternal spring humors the eye and calms the mind. We can say that "once upon a time" there was a period of no suffering, which attracts us as a possibility and towards which the Holy Spirit firmly directs us. The language and the cult, exponents of a specific way of being, have been the weapons of a state of disarming and victory for those belonging to other peoples, state which we can righteously call the abnegation of time. This is the perspective of eternity, as nature of the Romanians.

Keywords: Christianity, Romanian Orthodoxy, ethnogenesis, the barbaric invasions, village, the „Dismounting".

The renouncement of living in God and understanding the perfection of God's thoughts in a spiritual manner, as it results from His works, represents a danger which our people knew how to avoid every time, until the very present days. After all, the psalms so much loved by the Romanians express the same eternal warning included in the Romanian proverb: *"The clock is ticking and kicking, and the time stays and weathers. The time weathers and the man grows older"*[1]. The present age is seen as a clock but the **time** or the **age of the ages** is the man itself who has the duty to preserve it in the stage of purity obtained from the Baptism.

The preservation, not the revolution or reversal, is the life giving light of the Romanian soul, in the context in which the soul is subordinated to the Creator's omnipotence and to His blessed care-taking[2]. From all the data we have from our forerunners, it results that the people disposes of a great tenacity when it comes to asserting its eschatological purpose. All the worldly things are regarded as vanities, momentary things to which the wise men never connect their souls. The only duty in this world consists in acknowledging Christ with all your being and keeping the blessing of the Baptism.

Saint Neagoe Basarab, who ruled as prince of Wallachia from 1512 to 1521, in his "Teachings"[3] paraphrases Saint John Chrysostome[4], thus emphasizing this main condition for the renewal of the soul. The heartfelt lament of Neagoe's writings answers through a certain specific vibration which the undefiled soul of the Romanians recognizes every time. The purifying role of the thought upon the end of this age, mirrored especially in the reflection upon the end of every one of our lives, irremediably leads to the idea that the human being together with its dreams is just dust.

[1] Constantin Noica, *Pagini despre sufletul românesc*, Ed.Humanitas, Bucureşti, 2008, pp.10-11.
[2] Mircea Vulcănescu, *Există o Românie…*, in *Manuscriptum*, year XXVII, no.1-2 (102-103), 1996, pp.190-192.
[3] Constantin Noica shows a lot of interest for this essential work of Romanian thinking: "*I do not know any other erudition problem in the field of the Romanian literary history, which is more delightful than Învăţăturile lui Neagoe Basarb".* Constantin Noica*, Pagini despre sufletul românesc,* p. 48.
[4] Saint John Chrysostome, *Homily 69 on Mathew*, PG 58, col.650-654.

However, the Romanian way of thinking does not stop at the grave; it does not end traumatically on the side of the pitfall. It leaves this age and heads with humbleness and holy aspiration towards the joy and the life of the age to come. The ultimate target of this *modus vivendi* is not represented by the darkness and earthly ending, like in the modern occidental perspective or in the terrible non-Christian oriental one.

We could say, in the most minimal sense, that to a certain point Orthodoxy and the western religious and philosophical systems follow the same path, although they are sometimes separated. The crossroad is represented by death, at which the occidental mentality stops, only so that later it would step back terrified and suddenly return. Its most advanced conclusion appears to be summed up as it follows: *"Any being, as soon as it enters life, it starts to die, and vice versa: dyeing still means living, as long as only those who are alive are capable of dyeing; death can be the ultimate act of life"*[5].

Orthodoxy continues its path beyond the crossroads and this is happening in the context of its presence in the life of the age to come. The pain and confusion death causes in the human soul are washed away by the joy of Resurrection, through the personal union with the one resurrected. Both the cosmic blessing accomplished by Christ through Church and His mystical Body, naturally imply the blessing and transformation of time. The Holy Mysteries (Sacraments) and especially the Holy Eucharist introduce both the executants and the receivers to the Trinitarian life. The union the Body and Blood of God guarantees a continuity of the *modus vivendi* in the age to come: Youth without oldness and Life without death.

Death can no longer be an obstacle for the ones united with God. Therefore, the Romanian mentality supports the idea that death cannot stop people from naturally rising towards a complete Resurrection: *"Do not only think about death, but go beyond it, to Resurrection, and at the same time think and believe that the one who lies now will rise again and the tongue that is now silent will speak again, when all the heavenly and earthly peoples will pray to God, and every people will confess, as Daniel says*[6]*. And joyful will then be the one who will find courage before Jesus Christ the Judge in his good deeds. But miserable will be the one who has lived a tainted, careless life and he will be ashamed to appear before Our Lord Jesus Christ"*[7].

The Romanians have had the holy gift of **eternal life** as a constant of their living. The cosmic dimension of the Romanian existence[8], particle of the "Adamic truth" reflected in the thinking and living of our forerunners, those who were considered endless can naturally be integrated in the life of God's mysterious Body.

The communion with Christ-the Life has given birth to a certain specific spiritual sensibility within this people, a soul entailing Life Itself, a permanent celebration fully offering a guarantee of the indestructibility of the essential structures of the Romanian spirituality. If the endurance of the Romanian soul was possible until the present days, despite the numerous invasions and attempts of denationalization, it was definitely not due to a stronger army than the neighbors', or to a technically superior civilization which we never had, and not even due to a good or bad political leadership. It is not the consequence of a genius strategy. It was entirely due to the complete eternity with which the Holy Grace surrounded us, through the personal unity with the Body and Blood of Gog. The

[5] Martin Heidegger, Repere pe drumul gândirii, transl. by Thomas Kleininger and Gabriel Liiceanu, Ed. Politică, Bucureşti, 1988, p. 269.
[6] Dan. 12,2.
[7] Neagoe Basarab, *Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Teodosie*, trad.Prof.Dr.G.Mihăilă, Ed.Roza Vânturilor, București, 1996, p.249.
[8] Tomáš Špidlík, *Spiritualitatea Răsăritului Creştin, I.Manual Sistematic,* Ed.Deisis, Sibiu, 2005, trad.Diac.Ioan I.Ică jr.,p.51.

transcendence to Absolute through the Holy Mysteries makes the instauration of God's kingdom within the hearts of the believers possible, that is to say that it makes the eternal participation of the believers to the life of the holy, life-giving and indivisible Trinity possible: *"And then, those will be embraced by the extraordinary light and by the contemplation of the Holy Trinity, which will enlighten them clearer and cleaner and will unite with their whole mind. This alone I consider being the Kingdom of Heaven"*[9].

Thus there exists a constant movement towards withdrawing the faithful of the people from the history; we are talking about a spiritual abduction which arose in the context of our typical thirst for perfection, in the sweetness of the uncreated, in the joy of the grace, in the sublime light of the Holy Trinity. Once the sweetness of living in God has been tasted, everything else becomes smoke and vanity[10].

This is why, the apparently instable serene and shallow attitude which the Romanians manifest towards the material aspects even in the worst moments of their lives, has been confusing for all those who tried to decipher it, whether they were enemies or friends[11]. The feeling that the historical existence is only the preamble of eternal life, determined the Romanian soul to cultivate the trust in God and the smile which expresses the fact that every suffering eventually fades away. This idea is also often expressed by the saying: "this too will pass". The Romanians have endured all the phases of history, through the ardent longing for God and through the sacramental pursuance of their longing.

This millenary way of living has achieved more than the impressive force of the empires, as it seems that the people of the mountains, guarded by its God[12] survived through all the challenges. Needless to say, the Romanian soul is characterized by a profound pastoral character[13]. The protector spirit of Abel surrounds us, as long as we can hear his calling: *"By faith Abel offered unto God a more excellent sacrifice than Cain, by which he obtained witness that he was righteous, God testifying of his gifts: and by it he being dead yet speaketh"*[14].

If it was generally possible to keep a balance between the adopted and the autochthon elements, within the limits offered by the cosmic universality, it appears that, from time to time, the Romanian people had to face the intercrossing of the so beloved eternity with the historical reality[15]. This unseen intercrossing has created the horrible storm-conflicts, meant to "awake the people from hibernation"[16], known as "dismounting" or the "awakening" within the Romanian people, otherwise known to appreciate harmony and calmness.

Therefore, the purpose of the dismounting is not an opaque action, but rather a periodic shattering storm of the consciousness, meant to bring the light of the Sun back upon the eternal work of the faithful heart. In the conversations I was lucky to have with Father Professor Ilie Moldovan, His Holiness often used the proverb: "The sky is so dark that only a storm could brighten it". I believe that this saying expresses the purpose of the dismounting or awakening of our Romanian people.

Often, **but only when under the leadership of worthy sons of their people's Church**, the Romanians have used these "storms" to their favor, in order to leave a deep permanent mark in the history, regardless of some people's efforts to erase it. This is the case of the actions of the rulers, hierarchs, priests and Orthodox peasants directed by God. From

[9] Sfântul Grigorie de Nazianz, *Cuvânt despre grindină*, PG 35, 945 C. Apud Fr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, *Chipul nemuritor al lui Dumnezeu*, Ed.Cristal, Bucureşti, 1995, p.135.
[10] Eccl.1, 1-11.
[11] Mircea Vulcănescu, *Dimensiunea românească a existenței*, Ed.Eikon, Cluj-Napoca, 2009, p.95.
[12] III Kings 20, 23-28; Exodus15,17; Habakkuk3,3; II Peter 1,18; Ps.3,4.
[13] Constantin Noica, *Pagini despre sufletul românesc*, pp.36-40.
[14] Hebrews, 11.4.
[15] Mircea Vulcănescu, Ed.Eikon, Cluj-Napoca, 2009, p.96.
[16] The national anthem foresees such an awakening from the "deadly sleep".

all of these we understand that the Romanian people was able to inspire and perpetuate the "kairotic"[17] sentiment, only because the purposes of the secular power converged with those of the Holy Church.

By combining this three dimensions: listening in communion, praying and the perspicuity as creator of the national culture, the Romanian clergy will be able to easily identify the forecasting signs of the next connection between age and eternity, thus spiritually preparing the people for a new descent into history[18]. Each dismounting is meant to reshape and change the people and its entire experience, to a shape that is suitable for a certain context, but it does not change it more than it is necessary in order to overcome temptation and to continue its dialogue with eternity which has been interrupted by the "*water disturbance*".

BIBLIOGRAPHY

1. Heidegger, Martin, *Repere pe drumul gândirii*, transl. by Thomas Kleininger and Gabriel Liiceanu, Ed. Politică, Bucureşti, 1988.

2. Noica, Constantin, *Pagini despre sufletul românesc*, Ed.Humanitas, București, 2008.

3. Plămădeală, Antonie, mitropolitul Ardealului, *Clerici ortodocşi, ctitori de limbă și cultură românească*, în vol.*Biserica în misiune*, Ed.IBMBOR, Bucureşti, 2005.

4. Rădulescu-Motru, Constantin, *Românismul – catehismul unei noi spiritualități*, Ed.Semne, București, 2008.

5. Sfântul Ioan Gură de Aur, *Omilia 69 la Evanghelia după Matei*, PG 58, col.650-654.

6. Sfântul Neagoe Basarab, *Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Teodosie*, trad.Prof.Dr.G.Mihăilă, Ed.Roza Vânturilor, Bucureşti, 1996.

7. Špidlik, Tomáš, *Spiritualitatea Răsăritului Creştin, I.Manual Sistematic*, Ed.Deisis, Sibiu, 2005, trad.Diac.Ioan I.Ică jr.

8. Stăniloae, Pr.Prof.Dr.Dumitru, *Chipul nemuritor al lui Dumnezeu*, Ed.Cristal, Bucureşti, 1995.

9. Vulcănescu, Mircea, *Dimensiunea românească a existenței*, Ed.Eikon, Cluj-Napoca, 2009.

10. Vulcănescu, Mircea, *Există o Românie...*, in *Manuscriptum*, year XXVII, no.1-2 (102-103), 1996.

[17] Constantin Rădulescu-Motru, *Românismul – catehismul unei noi spiritualități*, Ed.Semne, București, 2008, p.105.

[18] A thorough analysis of this extremely important subject can be identified in the writing of Antonie Plămădeală, Metropolite of Ardeal, *Clerici ortodocși, ctitori de limbă și cultură românească*, in *Biserica în misiune*, Ed.IBMBOR, București, 2005 pp.571-665.

THE RESURRECTION OF CHRIST – PRESENCE OF THE FUTURE AEON. A THEOLOGICAL REFLECTION

Valentin Ioan Istrati
Lecturer, PhD, "Ovidius" University of Constanța

Abstract: The death of Christ is a door for understanding the meaning of the death of all creation. The resurrection of Jesus inaugurates a new aeon of the eternal life. As the incarnation of Logos is the perfect and infinite bridge between humanity and God, the Resurrection is the entrance of humanity into the kingdom of God where history becomes eternity, through divine love.

Keywords: death, resurrection, sorrow, corruption, cross, divine

One of the evidences of the paschal celebration all over the world is the light that sheds from the risen Christ on all creation. The symbolism of light into the Christianity is unique and irreplaceable in the world configuration of religions.

This invasion of light is not only a visible one, through candles, but an invisible one, an intelligible light, signifying the deep knowledge the humanity receives from God`s presence and from the power of the Word upon the death. This word was spoken by Jesus himself when he said: "the eternal life is to know you, the only true God, and to know Jesus Christ whom you have sent" (John 17, 3).

Therefore, the Resurrection of Christ is also a celebration of spiritual sight, because the paschal mystery gives intelligibility to the entire history and it is the apogee of the prophecies. That means together the fulfillment of the previous prophecies and a deep, full illumination of the ages to come: "Shine, shine, o new Jerusalem, for the glory of the Lord has dawn upon you. Dance now and be glad o Sion, and thee, o pure Theotokos rejoice at the Resurrection of Thy Son"[1].

The New Jerusalem is the Church of Christ, as all the Fathers explain the fulfillment of the prophecies, the Body of Christ that shines in the Resurrection, being the place where all human being is preparing for universal resurrection. This is also the meaning of the paschal light, received by the whole Church through the hands of the priest: "Come and receive Light!" The Light of Resurrection is upon all people, Christian or not: "The Day of Resurrection, let`s rejoice, nations"[2].

In many Orthodox Churches, after receiving the light of life from the altar, that is the Grave of the risen Lord, the living go with this light at the graves of their dear ones, in order to share light to all mankind, living or departed. This reciprocity of light proves the realism and the hope of the Church. The graveyard (koimith/rion), means in Greek the dormitory of humanity and through this share of love fills with light, becomes a river of light in the night of this world. The place of rest for the departed is not anymore sarcophagus (meat eater, in Greek), but bedroom, dormitory, where the body rests and awaits the universal resurrection and the eternal life. Saint John Chrysostom speaks of this transformation of death into sleep

[1] The Service of the Glorious Pascha, Holy Saturday Evening, Orthros, the nineth Cannon.
[2] For a extensive hermeneutics of the liturgical texts, see Petre Vintilescu, *Liturghierul explicat*, E.I.B.M.B.O.R., Bucuresti, 1998.

and the unity between time and eternity: "Death is not called death anymore, but fall into sleep"[3].

The paschal feast is an eternal NOW. The priest sings, after the reading from the Gospel: "The Resurrection of Christ, seeing now, lets bow down…" (Ana/stasin Xristou/ qeasa/menoi. The resurrection makes us contemporary with eternity of God, opens the resorts of eternity on the temporal being. The Greek participle (qeasa/menoi) shows our condition of watchers of Resurrection, present at the feast of eternity. The relationship between every second of our life as Christians, and the moment of the Resurrection is a direct, immediate one: "Now is the judgement of this world" says Christ, hours before his Crucifixion (John 12, 31).

Every second of creature's life can enter into union with the eternity, through Resurrection, the moment when time and resurrection were bound together forever. All the time of the world looks to the resurrection. The Pascha is the entrance of this earthly world into the eternal love of the Trinity. It unites the sequential time with the instantaneous eternity[4].

This is the source of the presence of Christ in every year, in every feast, in every moment of our life. This is the meaning of the saying of Jesus: "Behold, I am with you in all days, until the end of ages" (Mathew 28, 20).

In the eternal aeon, the presence of the whole in every part (pars pro toto) is a ineffable certainty, every event from the life of Jesus is present in the Holy Spirit, in the present time.

Resurrection is the gate that makes possible the unification between time and eternity, in the Person divine and human of Christ. The love of God for every human being makes that every life of a person can be compressed into the eternal and infinite memory of God, and can ascend into the eternity, manifesting the unique beauty and diversity of the world. The Kingdom of God is the infinite library of creatures united with the infinite God. This unity through love into the Body of Christ, that is the Church is made possible through the continuous presence of Christ into his Church as God and human person, and through the mysteries of the Church, where the Holy Spirit, the Comforter, transforms the matter into Eucharistic reality. Mircea Pricop, a historian of Christianity, calls the Church: "the Eucharistic miracle"[5].

That is why the paschal feast is an icon of the Kingdom of God. The eschatological intelligibility of the Resurrection is given by this unification in Christ of all the contraries, of time and eternity, of creature and deity. Through resurrection, Christ inaugurates the new substantial way of life: the eschatologic tropos (way, in Gr.), the first fruits - arra/bon of the Kingdom.

The miracles happened at the death and resurrection of the Lord are not miracles, but laws of the new aeon, and open a new perspective to the world, where time awaits patient, in the bosom of the matter, the glory of Resurrection. The veil of the Temple, torn apart after the death of Jesus, is the destruction of the dualism and separation between heaven and earth, begun with the first sin. The light bearers of the earth, the sun and the moon become darkness, discovering, through their humility, the glory and the coming of the eternal Sun,

[3] Sfantul Ioan Gura de Aur, *Predici la sarbatori imparatesti si cuvantari de lauda la sfinti*, E.I.B.M.B.O.R., Bucuresti, 2002, p. 148.

[4] In this paschal understanding of life, the inner mentality and sensibility of the Romanian nation was always ready to meet God through death if this means freedom and eternal life. A real hermeneutic of the paschal cultural structure of the Romanian people, see in Pr. Dr. Micea Cristian Pricop, *Tezaurul identitar romanesc*, Ed. Arhiepiscopiei Tomisului, Constanta, 2013, pp. 127-129.

[5] *Ibidem*, p. 7.

Christ[6]. The Life floods all the earth, because, entering the earth, Jesus, the Way, the Truth and the Life, transforms the earth in altar, receptacle and place of the resurrection. The earth himself becomes, from man eater, fruitful womb of the resurrection. The death itself becomes a gestation of the eternal life, because the spiritual bodies of the risen ones are not stranger of matter, but transfigured matter, full of the Holy Spirit, as the risen Christ.

The matter has Eucharistic vocation, because through her, in the Holy Spirit, Christ wants to transfigure the world, to enter the time and to inaugurate the loving eternity.

The biblical text concerning the death of Christ carries a real mystery of the time and eternity, in the person of the Logos. In all the pain of the world, assumed by Jesus, there is an eternal light and meaning: "Father, in your hands I commend my spirit (Luke 23, 46). Mathew already asserts the unity between time and eternity, between history and kingdom, in this moment of the death of Christ. The moment of death becomes source of life. Together with the earth that trembles, Christ descends into the heart of death and releases the dead from the infernal realms. He breaks the power of the hell, and many bodies of the dead are risen (Mathew 27, 52-53). The spiritual meaning of these words is that death is conquered, the wall of separation between this world and the other world becomes bridge of love and prayer. The death of Jesus Christ inaugurates a breath of life upon all creation and overwhelms the boundaries of evil and darkness.

A change of paradigm happens in the history, and Christ embraces all the universe, heaven, earth and underworld with his love.

The ontological dimension of the Resurrection

The Christian doctrine asserts that Christ is God and Man. He receives the full human nature, and his birth from the Theotokos is beyond sin. That is why Christ is sinless but he bows down in humility under the sorrows of the world.

This lack of sin in Christ life makes his death to be a death not for his sins, but a death for the others, which is a soteriological death. His passing away is not a consequent of his progressive corruption, culminating in death, but a mean of salvation for the creation.

Death is unnatural for every creature that is the receptacle of eternity. Moreover, the death of Christ, the sinless, is absurd, but in the same time, the gift of perfect and infinite love of God to humanity: "Nobody has a greater love, as the one who put his soul for his friends" (John 15, 13). To put your soul for others means a faith in eternity and a light beyond this world.

The death becomes in Christ a way to the eternal resurrection from sin and gate of the unity between man and God. Pannayotis Nellas, one of the top theologians in anthropology, speaks about the "cosmic body of Christ" and the "eschatological transformation of the universe": "We know that the Logos deified the human nature that he assumed and the blessed body is the source and the space of spiritual life"[7].

The Resurrection of Christ is not resuscitation, a return at the previous life, but is the beginning of eternal life of humanity in Christ, united with God for ever.

In conclusion, the historic event of the Resurrection of Christ is not only a memory of humanity 2000 years ago, an exception from the universal law of death, but the beginning of the new kingdom of love, where Christ is the door and the peak of humanity.

Greek texts in SGreek font.

[6] *Ibidem*, pp. 100-116, Omilie la Cruce si la talhar.
[7] Pannayotis Nellas, *Omul – animal indumnezeit*, Deisis, Sibiu, 1999, p. 177.

BIBLIOGRAPHY

- The Service of the Glorious Pascha, Holy Saturday Evening, Orthros, the nineth Cannon.
- Henry, Carl F.H., *Dumnezeu, revelatie si autoritate*, vol. III, Editura Cartea Crestina, Oradea, 1996.
- Sfantul Ioan Gura de Aur, *Predici la sarbatori imparatesti si cuvantari de lauda la sfinti*, E.I.B.M.B.O.R., Bucuresti, 2002.
- Nellas, Pannayotis, *Omul – animal indumnezeit*, Deisis, Sibiu, 1999.
- Pricop, Pr. Dr. Micea Cristian, *Tezaurul identitar romanesc*, Ed. Arhiepiscopiei Tomisului, Constanta, 2013.
- Vintilescu, Petre, *Liturghierul explicat*, E.I.B.M.B.O.R., Bucuresti, 1998.
- Zizioulas, John D., Metropolitan of Pergamon, *Eucharist, Bishop, Church, The Unity of the Church in the Divine Eucharist, and the Bishop during the first three centuries*, Holy Cross Orthodox Press, Brookline, Massachusetts, 2001.

THE „ARMENIAN QUESTION" BETWEEN OTTOMAN ADMINISTRATION AND KURD AUTONOMY

Remus Tanasă
Research Assistant, „A.D. Xenopol" Institute of History

Abstract: In the Nineteenth century, the expansion of Tsarist Empire in the Caucasus area made the Armenians from Russia to be the second largest Armenian community in the world. However, most of Armenians were still subjects of the Ottoman Empire. The rivalry and the common frontier between the two states created the international opportunity which, on one hand, encouraged the Armenians to seek equity and self-determination, and, on the other hand, determined the Great Powers to propose the improvement of Armenian life in the Ottoman Empire.
The preliminary act of the „Armenian question" was opened in 1774, with the treaty of Kuchuk-Kainarji, which gave Russia the opportunity to intervene in Turkey's internal affairs when it came to Ottoman Christian subjects. The „Armenian question" gained international recognition following the Berlin Treaty of 1878, through Article 61, which stipulated that the Sultan would take all necessary measures to pacify Eastern Anatolia and to introduce the rule of law for the Ottoman regions inhabited by Armenians, in order to protect them especially from the aggressions of the Kurds.
The diplomacy of the Great Powers took mainly into account their own interests and the reform meant something else, depending on each party's point of view. For Great Britain it meant the preservation of the Ottoman Empire, very similar to what it meant for the Ottomans. Significant to the fate of Armenians was the British insistence on reform measures in the Balkan part of the empire; Great Britain acted for an Ottoman Eastern Anatolia, as the best solution to Tsarist expansion, while the Armenians wanted freedom of self-governing themselves near the Eastern borders of the Ottoman Empire. As for Russia, the other Great Power directly interested in Turkey's domestic affairs, the desire was to obtain rights for Christians, so that they would look to and cooperate if needed with the Tsarist Empire, even against the Sultan.

Keywords: Eastern Anatolia, Treaty of Berlin, Russia, self-government, Turkey

La 7 februarie 1878, ambasadorul Franței la Berlin, Élie de Gontaut-Biron, îi mărturisea într-o telegramă secretarului german al Afacerilor Externe, Bernhard Ernst von Bűlow, că nefericita „chestiune orientală" nu se va încheia niciodată; secretarul german, i-a răspuns sec, tot printr-o telegramă că de-abia atunci începea[1]. Episodul descrie saga „chestiunii armenești", care a prelungit deznodământul „chestiunii orientale" până după Primul Război Mondial[2]. Destinul armenilor nu a fost unul ușor, punctul culminant înregistrându-se în timpul Marelui Război, când soarta a peste un milion dintre ei a fost curmată de intervenția autorităților otomane, armenii fiind, fără voia lor, primul popor supus la un genocid în epoca modernă[3]. Cine dorește să înțeleagă cum s-a ajuns la acest eveniment tragic trebuie că mai întâi să cunoască viața armenilor ca supuși otomani, care, în mare parte, explică și apariția „chestiunii armenești".

[1] Gabriel Hanotaux, *Histoire de la France contemporaine (1871-1900). La République parlamentaire*, vol. IV, Ancienne Libraire Furne, Paris, 1903, p. 127.
[2] Simon Payaslian, *United States Policy Toward the Armenian Question and the Armenian Genocide*, Palgrave-Macmillan, New York, 2005, pp. 179-188.
[3] Michael Hesemann, *Genocidul împotriva armenilor*, Meteor Publishing, București, 2016, pp. 27-28.

Dacă este să ne aplecăm asupra acestui din urmă subiect, trebuie avute în vedere două direcţii complementare de cercetare[4]: studiul istoriei popoarelor care s-au intersectat în Anatolia[5] pe parcursul secolelor XI-XX şi istoria diplomaţiei, îndeosebi a celei Marilor Puteri europene.

Interacţiunea dintre armeni şi turci sau dintre armeni şi popoare mulsumane precum curzii şi cerchezii pe de o parte, precum şi relaţia dintre turci şi curzi pe de altă parte, este fundamentală pentru a desluşi ţiţele „chestiunii armeneşti", mai ales în secolul al XIX-lea. De altfel, impunerea „chestiunii" la masa discuţiilor de pace ce pregăteau tratatul de la Berlin din 1878, s-a datorat banditismul triburilor curde şi cercheze[6], victimele predilecte fiind armenii din Anatolia Orientală[7].

De o importanţă capilară a fost şi activitatea diplomatică a Marilor Puteri europene, îndeosebi cea a Rusiei, Marii Britanii şi, spre ultimul sfert de secol XIX, cea a Germaniei. Armenii s-au lăsat seduşi de cochetăria europeană şi, spre deosebire de alte popoare precum cel grec, sârb, bulgar sau libanez, din cauza poziţionării geografice şi a calculelor geostrategice, armenii n-au avut parte nici de autodeterminare şi nici de autoadministrare, ci de samavolnicie, după care de precaritate, pentru ca, în cele din urmă, să fie victimele primului genocid modern. Oricâtă bunăvoinţă ar fi putut declama unele Mari Puteri în privinţa armenilor, tratatele cu Turcia au căutat să traseze, mai întâi, interesele imediate ale statelor europene şi, doar secundar, drepturile armenilor.

În secolul al XIX-lea, expansiunea Imperiul Ţarist în zona Caucazului, a făcut ca, din punct de vedere numeric, a doua comunitate armenească să se găsească pe teritoriul Rusiei imperiale. Cu toate acestea, cei mai mulţi dintre armeni erau în continuare supuşi ai Imperiului Otoman. Rivalitatea şi învecinarea dintre cele două state[8], au constituit prilejul internaţional ce, pe de-o parte, i-a impulsionat pe armeni să caute echitatea şi autodeterminarea, iar pe de altă parte, a determinat Marile Puteri să propună îmbunătăţirea condiţiei armenilor din Imperiul Otoman. „Chestiunea armeană" i-a avut ca principali protagonişti pe armenii otomani, de aceea atenţia trebuie concentrată asupra acestora.

Deşi terminologia ce desemnează subiectul în discuţie este de dată relativ recentă – secolul XIX –, începuturile trebuie căutate undeva în secolul al XI-lea, când selgiucizii au pătruns în Anatolia. Din cauza conflictelor şi instabilităţii din zonă, în 1062[9] se consemnează un mare val migratoriu al armenilor, ocazie cu care un număr consistent de armeni a ajunşi pe teritoriul ţării noastre, în Moldova[10]. Peste mai puţin de două decenii, în 1080, armenii au reuşit să fondeze o nouă entitate statalşă, în Cilicia, regiune aflată în sud-estul Anatoliei, şi care a rezistat până în 1375[11]. Graniţele regatului Armeniei Ciliciene nu îi cuprindea pe toţi

[4] Arshag Ohan Sarkissian, *History of the Armenian Question to 1885*, University of Illinois Press, Urbana, 1938, p. 11.
[5] Istoriografia armenească foloseşte denumirea de „Armenia Occidentală" când face referire la Anatolia Orientală.
[6] Brad Dennis, *Patterns of Conflict and Violence in Eastern Anatolia Leading Up to the Russo-Turkish War and the Treaty of Berlin*, în M. Hakan Yavuz, Peter Sluglett (ed.), *War and Diplomacy: The Russo-Turkish War of 1877–1878 and the Treaty of Berlin*, University of Utah Press, Salt Lake City, 2011, p. 277.
[7] Marcello Flores, *Il genocidio degli armeni*, Mulino, Bologna, 2006, pp. 33-34.
[8] Candan Badem, *„Forty Years of Black Days"? The Russian Administration of Kars, Ardahan, and Batum, 1878–1918*, în Lucien J. Frary, Mara Kozelsky (ed), *Russian-Ottoman Borderlands: The Eastern Question Reconsidered*, The University of Wisconsin Press, Madison, 2014, p. 222.
[9] Hagop Djolian Siruni, *Armenii în viaţa economică a ţărilor române*, Institutul de Studii şi Cercetări Balcanice, Bucureşti, 1944, pp. 5-6.
[10] Idem, *Legăturile seculare între armenii din Polonia şi cei din Moldova*, în Hagop Djolian Siruni (editor), *Ani. Anuar de cultură armeană. 1942-1943*, Bucureşti, 1943, p. 173
[11] Jacob Ghazarian, *The Armenian Kingdom in Cilicia during the Crusades: The Integration of Cilician Armenians with the Latins (1080–1393)*, Routledge, Londra, 2000, p. 159; a se vedea şi Nicolae Iorga, *Trei*

armenii, aceştia fiind răspândiţi în toată Anatolia Orientală şi în Caucaz, precum şi în Europa Orientală sau Crimeea. În orice caz, după dispariţia regatului, armeniinu au mai avut un stat care să le apere drepturile şi viaţa. De aceea, credem că nu este exagerat să afirmăm că ceea ce istoriografic s-a consacrat prin denumirea de „chestiunea armeană" îşi are începuturile în secolul al XI-lea şi se accentuează pe măsură ce Imperiul Otoman se fortifică şi se extinde în detrimentul vecinilor pe cale de dispariţiei (Imperiul Bizantin) sau în retragere (Persia).

Neapărat trebuie pomenit şi un alt fapt definitoriu pentru „chestiunea armeană", şi anume că un număr important de armeni a emigrat la Constantinopol şi, apoi, la Istanbul în secolele XIV-XV, din cauza expediţiilor organizate de diferiţii şefi de triburi de mai la est de Caucaz[12]. Inexistenţa unor graniţe stabile şi a unei autorităţi centrale, chiar şi în perioada otomană, au făcut ca armenii otomani să-şi găsească sediul politic şi religios la Istanbul.

După cucerirea Constantinopolului, sultantul Mohamed al II-lea a dorit ca armenii din oraş să rămână şi chiar a invitat o colonie numeroasă din Brusa să se stabilească în oraşul proaspăt cucerit[13]. Fiind recunoscuţi ca negustori iscusiţi[14], armenii trebuiau ţinuţi să rămână şi, eventual, invitaţi să se aşeze în oraş. Atitudinea sultanului nu era ceva ieşit din comun, dacă ţinem cont că şi domnul Moldovei, Alexandru cel Bun, a făcut acelaşi lucru la 1401[15]. Pentru a-i convinge per ameni să rămână sau să se vină la Constantinopol, în 1461, sultanul l-a numit pe episcopul armean Ioachim drept primul partriarh armean al Constantipolului[16]. În secolele ce vor urma, persoana ce va ocupa acest scaun va depinde de voinţa sultanului, în sensul că investitura avea loc prin firman, patriarhului armean de la Constantipol atribuindu-i-se un rang egal cu cel al unui paşă.

În Imperiul Otoman, clasificarea supuşilor se făcea pe baze religioase, astfel punându-se bazele sistemului mileturilor[17]. Toţi supuşii non-musulmani erau încadraţi într-un milet. Sistemul constituia un instrument administartiv destul de eficient pentru ca autoritatea otomană să colecteze impozitele şi să ţină sub control populaţiile non-musulmane. În schimbul unor taxe speciale, membrii mileturilor îşi putea practica religia, iar miletul se bucura de autonomie în privinţa treburilor interne. Conducătorul şi reprezentantul miletului armean era patriarhul de la Constantinopol al Bisericii Apostolice Armene[18]. Până în secolul naţionalităţilor, miletul armean era cunoscut şi ca „miletul cel loial"[19], deoarece, cu mici excepţii, armenii nu au ridicat arma în mod organizat împotriva autorităţii otomane[20].

La începutul secolului al XIX-lea, existau trei mileturi mai importante în Turcia: cel grec-ortodox (ce cuprindea mai multe etnii de rit creştin-ortodox), cel armean şi cel evreiesc. Miletul armean a căpătat o greutate deosebită după 1830, când Grecia şi-a obţinut independenţa. Până atunci, era al doilea cel mai mare numeros milet după cel grec-ortodox.

---

conferinţe despre Armenia Ciliciană, în Nicolae Iorga, *Scrieri istorice despre armeni*, Ararat, Bucureşti, 1999, pp. 68-175.

[12] Arshag Ohan Sarkissian, *History of the Armenian Question...*, pp. 13-14.

[13] *Ibidem*.

[14] Nicolae Iorga, *Armenii din Constantinopol*, în Nicolae Iorga, *Scrieri istorice despre armeni...*, pp. 237-238.

[15] P. P. Panaitescu, *Hrisovul lui Alexandru cel Bun pentru episcopia armeană din Suceava (30 iulie 1401)*, în „Revista istorică română", nr. 4, 1934, pp. 44–56.

[16] Krzysztof Stopka, *Armenia Christiana*: *Armenian Religious Identity and the Churches of Constantinople and Rome (4th - 15th century)*, Jagiellonian University Press, Cracovia, 2017, p. 304.

[17] Feroz Ahmad, *The Late Ottoman Empire*, în Marian Kent (ed.), *The Great Powers and the End of the Ottoman Empire*, Frank Cass, Londra, 2005, p. 18.

[18] Hagop Barsoumian, *The Eastern Question and the Tanzimat Era*, în Richard G. Hovannisian (ed), T*he Armenian People from Ancient to Modern Times (vol. 2), Foreign Dominion to Statehood: The Fifteenth Century to the Twentieth Century*, Macmillan, New York, 1997, p. 184.

[19] Musa Şaşmaz, *British Policy and the Application of Reforms for Armenians in eastern Anatolia 1877-1897*, Turkish Historical Society Printing House, 2000, p. 15

[20] Arshag Ohan Sarkissian, *History of the Armenian Question...*, p. 16.

Din acel an, miletul armean devine cel mai numeros, fiind cunoscut și ca „miletul cel loial”[21], însă, în a doua jumătate din veacul al XIX-lea, din cauza tratamentului păgubos la care au fost supuși și a persecuțiilor, armenii au început să se manifeste tot mai hotărât în vederea autodeterminării, fie în cadrul imperiului, după exemplul Libanului[22], fie împotriva autorității sultanului, pentru independență[23].

A trebuit ca situația armenilor să se înrăutățească mai mult și ca generațiile tinere de armeni să preia inițiativa[24] în sânul comunității pentru ca „miletul cel loial”[25] să îmbrățișeze metode neconvenționale, adică metode ce implicau riposta fizică. Conform unor statistici otomane din 1844, din cei aproximativ 2.400.000 de etnici armeni, doar 560.000, adică între 25 și 30 % locuiau în zone urbane, restul în zone rurale sau agricole, îndeosebi în Anatolia Orientală [26]. Faptul că majoritatea armenilor nu locuia în centrele urbane este important pentru înțelegerea „chetiunii armene”, deoarece armenii din zonele rurale erau tocmai cei mai persecutați de autorități prin împovărarea cu taxe ce variau de la an la an și de la regiune la regiune, dar, mai ales, prin lipsa de măsuri de protecție față de surghiunul la care îi supuneau triburile curde și cercheze[27]. De exemplu, în fiecare vară, cam douăzeci și patru de triburi curde din Mosul migrau spre districtul Van pentru transhumanță, lăsându-și oile să pască la discreție[28], chiar și peste terenurile cultivate din preajma satelor locuite de armeni, adesea sustrăgând și rezervele de hrană din respectivele sate[29]. Tocmai permisivitatea față de triburile curde sau cercheze, pe fondul slăbiciunii autorității centrale otomane[30], a contribuit la recunoașterea „chestiunii armene” de către Marile Puteri, care, alături de reprezentanții armenilor, au susținut nevoia de garanții pentru viața și proprietatea membrilor miletului.

Situația armenilor era una foarte precară, stare care s-a înrăutățit după 1839, când începea epoca tanzimatului[31]. Fiind creștini, armenii erau supuși unor taxe mărite sau multiplicate, precum și unor serii de restricții de ordin militar (nu aveau voie să poarte armă și nici nu putea accede la funcții militare) și de ordin civil (nu putea ocupa funcții în administrația de stat, iar mărturia unui non-musulman nu era validă în tribunal)[32]. Este de la

---

[21] Musa Şaşmaz, *British Policy and the Application of Reforms for Armenians in eastern Anatolia 1877-1897*, Turkish Historical Society Printing House, 2000, p. 15

[22] Marcello Flores, *Il genocidio degli armeni...*, p. 31.

[23] Louise Nalbandian, *The Armenian revolutionary movement. The development of Armenian Political Parties Through the Nineteenth Century*, University of California Press, Berkeley, 1963, pp. 30-67.

[24] *Ibidem*, pp. 46-66.

[25] Este semnificativ episodul legat de liderul curd Beder-Khan, care în anii ’40 ai secolului al XIX-lea, încercând să-și mențină statutul semi-autonom, în confruntarea ce se întrevedea cu armata sultanului, a căutat să-i atragă de partea sa pe armenii din partea orientală a imperiului, însă aceștia nu s-au implicat; în Arshag Ohan Sarkissian, *History of the Armenian Question...*, p. 16. A se vedea și Nilay Özok-Gündoğan, *Ruling the Periphery, Governing the Land: The Making of the Modern Ottoman State in Kurdistan, 1840–70*, în „Comparative Studies of South Asia Africa and the Middle East”, nr. 34, 1/2014, pp. 160-175.

[26] Simon Payaslian, *The History of Armenia from the Origins to the Present*, Palgrave-Macmillan, New York, 2007, pp. 103-124.

[27] Louise Nalbandian, *The Armenian revolutionary movement...*, p. 27.

[28] Brad Dennis, *Patterns of Conflict and Violence in Eastern Anatolia…*, pp. 278-279.

[29] Hagop Barsoumian, *The Eastern Question and the Tanzimat Era...*, pp. 193.

[30] Veli Yadirgi, *The Transformation of Ottoman Kurdistan: Underdevelopment in Ottoman Kurdistan in the Age of Centralisation, Westernisation and Crisis (1800–1914)*, în Veli Yadirgi, *The Political Economy of the Kurds of Turkey From the Ottoman Empire to the Turkish Republic*, Cambridge University Press, Cambridge, 2017, pp. 93-103; Ali Yaycioglu, *Partners of the Empire. The Crisis of the Ottoman Order in the Age of Revolutions*, Standford University Press, Stanford, 2016, p. 242

[31] Alan Palmer, The Decline and Fall of the Ottoman Empire, Barnes & Noble, New York, 1994, pp. 110-111 și 135-136; Yonca Koksal, *Coercion and Mediation: Centralization and Sedentarization of Tribes in the Ottoman Empire*, în „Middle Eastern Studies”, nr. 42, 2006, pp. 469-491.

[32] Vahakn N. Dadrian, *Islamic Sacred Law as a Matrix of Ottoman Legal Order and Nationality Conflicts*, în Vahakn N. Dadrian, *The History of the Armenian Genocide : Ethnic Conflict from the Balkans to Anatolia to the Caucasus*, Berghahn Books, New York, 2004, pp. 3-7.

sine înțeles că în cazul unei tentative armate de jaf, viol sau crimă, armenii nu doar că nu aveau arme pentru a se apăra, dar, ulterior, nu puteau nici reclama delictul fără martori musulmani. Există nenumărate cazuri înregistrate când faptele aveau loc, iar armenii nu și-au putut găsi dreptatea[33]. Mai mult, pentru că autoritățile otomane nu luau măsuri pentru a preveni ilegalități de acest fel, comunitatea armenească nu întrezărea un viitor mai bun.

În situația dată, armenii nu-și putea dori decât reforma imperiului. Din acest motiv, până la tratatul de la Berlin din 1878, miletul armean nu a luat în considerare altre măsuri în afară de reforma pașnică[34].

Ideea de reformă nu era străină lumii otomane[35] și diplomației europene, însă, de la comunitate la comunitate sau de la tabără la tabără, reforma însemna altceva. Pentru otoman însemna reforma militară și fiscală pentru ca imperiul să nu se dezintegreze. Pentru non-otoman și, în mod special, pentru armean, reforma însemna introducerea unui sistem de taxare echitabil și o modalitate mai puțin discreționară de a colecta taxele[36], accesul creștinilor în funcțiile publice și admiterea măturiei în tribunal.

Diplomația Marilor Puteri ținea cont de propriile interese și, de la stat la stat, reforma însemna altceva[37]. Pentru Marea Britanie însemna conservarea Imperiului Otoman, deci cam ceea ce însemna și pentru otomani. Semnificativă pentru soarta armenilor a fost insistența britanică pentru măsuri de reformă în partea balcanică a imperiului. În ceea ce privește pe Rusia, cealaltă mare putere interesată direct de afacerile interne ale Turciei, năzuința era de a obține drepturi pentru creștini, astfel ca aceștia să privească spre și să coopereze la nevoie cu Imperiul Țarist[38].

Preambulul „chestiunii armene" a fost deschis în 1774, prin tratatul de la Kuciuk-Kainargi[39], ce a oferit posibilitatea Rusiei de a interveni în treburile interne ale Turciei atunci când era vorba despre supușii otomani de rit creștin. „Chestiunea armeană" avea să-și capete recunoașterea internațională în urma tratatului de la Berlin din 1878, prin intermediul articolului 61 ce prevedea ca Înalta Poartă să ia toate măsurile necesare pentru ca ordinea și legea să devină o normă și pentru regiunile otomane locuite de armeni, în special pentru a-i proteja pe aceștia de agresiunile curzilor și cerchezilor[40]. Luându-și un asemenea angajament, Turcia ar fi trebuit să răspundă pentru nerespectarea dispoziției din articol în fața celorlalte puteri semnatare ale tratatului de la Berlin.

Contextul internațional ce a determinat recunoașterea diplomatică a precarității armenilor a fost rivalitatea dintre Turcia și Rusia, alături de interesele strategice și comerciale

---

[33] Duke of Argyll (George Douglas Campbell), *The Eastern question from the Treaty of Paris 1836 to the Treaty of Berlin 1878 and to the Second Afghan War*, vol. I, Strahan & Company Limited, Londra, 1879, pp. 50-54.

[34] Richard G. Hovannisian, *The Armenian Question in the Ottoman Empire (1876-1914)*, în Richard G. Hovannisian (ed), T*he Armenian People from Ancient to Modern Times...*, p. 212.

[35] A se vedea Roderic H. Davison, *Reform in the Ottoman Empire (1856–1876)*, Princeton UniversityPress, Princeton, 1963.

[36] Nadir Ozbek, *The Politics of Taxation and the "Armenian Question" during the Late Ottoman Empire, 1876–1908*, în „Comparative Studies in Society and History", nr. 54, 4/2012, pp. 770–797; idem, *Policing* the *countryside*: *Gendarmes* of the *late 19th-century Ottoman empire* (*1876-1908)*, în „International Journal of Middle East Studies", nr. 40, 1/2008, pp. 47-67.

[37] Arshag Ohan Sarkissian, *History of the Armenian Question...*, pp. 23-24; Ronald Park Bobroff, *Roads to Glory: Late Imperial Russia and the Turkish Straits*, I. B. Tauris, New York, 2006, pp. 1-5; Feroze A. K. Yasamee, *European Equilibrium or Asiatic Balance of Power? The Ottoman Search for Security in the Aftermath of the Congress of Berlin*, în M. Hakan Yavuz, Peter Sluglett (ed.), *War and Diplomacy...*, pp. 56-57.

[38] Lora Gerd, *Russia, Mount Athos, and the Eastern Question (1878–1914)*, în Lucien J. Frary, Mara Kozelsky (ed), *Russian-Ottoman Borderlands...*, pp. 193-220.

[39] Will Smiley, *From Slaves to Prisoners of War. The Ottoman Empire, Russia, and International Law*, Oxford University Press, Oxford, p. 59; Roderic H. Davison, *Essays in Ottoman and Turkish History (1774-1923). The Impact of the West*, University of Texas Press, Austin, 1990, pp. 29-59.

[40] Richard G. Hovannisian, *The Armenian Question in the Ottoman Empire (1876-1914)...*, p. 210;

ale Marii Britanii din zonă, pe fondul războiului ruso-turc din 1877-1878. Decisivă pentru recunoașterea chestiunii prin articolul 61 al tratatului de la Berlin a fost diplomația secretă, mai exact, cea a Marii Britanii, prin acordul anglo-rus din 30 mai 1878 și convenția anglo-turcă din 4 iunie a aceluiași an[41].

Războiul dintre turci și ruși s-a purtat în Balcani, precum și în Anatolia Orientală, unde curzii au contribuit la atitudinea armenilor[42]. Armatele țariste au avansat și ocupat teritorii otomane din Balcani și din estul imperiului, printre care districtele Alashkert, Bayazid sau Kars. Deși patriarhul de la Constantinopol, Nersès Varjapétian a emis o scrisoare pastoală în care cerea armenilor să se roage pentru victoria armatei otomane, o serie de factori i-a determinat pe armenii din zona frontului din Caucaz să-i aștepte cu entuziasm pe ruși[43]. După cum am menționat deja, triburile curde au fost implicate și de această dată în prădarea și vandalizarea satelor armenești din regiune. Avansul trupelor rusești și cucerirea cetății Erzerum, de către generali ruși cu origini armenești (Loris-Melikov, Gusakov și Lazarev) a fost un alt motiv. Situația militară din Balcani, unde truptele otomane erau în defensivă, l-a determinat până și pe patriarhul Nerses să caute simpatia rușilor, în speță, cea a marelui duce Nicolae și a contelui Ignatiev[44].

În cele din urmă, s-a semnat tratatul de la San Stefano (3 martie), cu consecințe importante în Balcani, unde Turcia își vedea subminată ireversibil hegemonia. În zona Caucazului, Rusia a anexat districtele Batumi, Ardahan, Kars, Alashkert și Bayazid, restul zonelor ocupate militar urmând a fi returnate Turciei. Din acest motiv, liderii miletului armean nu puteau fi prea încântați, chiar dacă articolul 16 al tratatului le lăsa încă speranțe, deoarece retragerea trupelor rusești era condiționată[45]. Conform articolului, truptele țariste urmau a părăsi teritoriile ocupate din Armenia, ce urmau a fi restituite cu condiția ca Înalta Poartă să ia măsurile necesare pentru ca armenii să fie protejați de incursiunile curzilor și cerchezilor. Generalul rus Loris-Melikov ar fi trebuit să staționeze la Erzurum până când țarul ar fi fost satisfăcut de protecția populației creștine[46]. De remarcat folosirea termenului Armenia, acceptat nu doar de ruși, ci și de turci[47].

Prin acest tratat, Marea Britanie își vedea amenințate interesele economice, mai exact, rutele spre India. De aceea, cu sprijinul Austro-Ungariei, ce, la rândul ei, își vedea amenințate interesele din Balcani, britanicii au reușit să-i convingă pe ruși să accepte organizarea unui congres la Berlin, la care să discute despre tratatul de la San Stefano. Însă, până la întâlnirea de la Berlin, au avut loc alte episoade, secrete, ce au fost defavorabile armenilor.

Primul dintre aceste episoade a fost acordul sau memorandumul anglo-rus din 30 mai. Prin acesta, Rusia renunța la obligațiile de a veghea de una singură asupra situației armenilor, acceptând ca și Marea Britanie să aibă un cuvânt de spus în această privință. Așadar, prin acest memorandum și nu după cum s-ar putea crede, prin convenția anglo-turcă din 4 iunie, Marea Britanie și-a asumat jumătate din obligația de a supraveghea punerea în practică a articolului 16 din tratatul de la San Stefano. Din acest moment, armeni vor avea doi protectori, însă, din păcate pentru ei, doi protectori rivali.

Prin convenția anglo-turcă din 4 iunie sau Convenția Cipriotă, Marea Britanie și-a asumat de una singură responsabilitatea de a-i proteja de non-musulmanii din Imperiul

[41] R.W. Seton-Watson, *Britain in Europe, 1789-1914. A Survey of Foreign Policy*, Cambridge University Press, Cambridge, 1945, Pp. 535-537.
[42] Musa Şaşmaz, *The legitimacy of the emergence of the Armenian Question*, în „Journal of The Center for Ottoman Studies Ankara University (OTAM)", nr. 8, 1997, pp. 323-324.
[43] Richard G. Hovannisian, *The Armenian Question in the Ottoman Empire (1876-1914)...*, p. 208.
[44] *Ibidem*.
[45] Vefa Kurban, *Russian-Turkish relations from the First World War up to the present time*, Cambridge Scholars Publishing, Newcastle, 2017, pp. 11-12.
[46] Richard G. Hovannisian, *The Armenian Question in the Ottoman Empire (1876-1914)...*, p. 209.
[47] Musa Şaşmaz, *The legitimacy of the emergence of the Armenian Question…*, p. 330.

Otoman[48]. Din corespondența ministrului britanic al Afacerilor Externe, lordul Salisbury, cu ambasadorul britanici de la Istanbul, Austen Henry Layard, aflăm în ce a constat această convenție[49]. Turcia trebuia să cedeze Ciprul în schimbul garanției oferite de Marea Britaniei, cum că integritatea teritoriului asiatic va fi respectată; totodată, sultanul se obliga să introducă reformele necesare pentru ca armenii să fie protejați de banditismul tribal[50]. Marea Britanie urma să convingă Rusia să restituie necondiționat Karsul și alte districte din zonă. Salisbury i-a transmis sultanului prin Layard că oferta este valabilă pentru 48 de ore, sultanul conformându-se și acceptând-o[51].

S-a ajuns la Berlin și la articolul 61 al tratatului semnat cu ocazia congresului de pace aferent, articol care, fiind rezultatul diplomației secrete și în privința armenilor, nu doar că nu a putut fi satisfăcător, le-a fost chiar defavorabil. Conform articolului 61, Înalta Poartă își lua angajamentul de a pune în aplicare imediat, măsuri și reforme menite a-i proteja pe armeni de curzi și cerchezi. Pentru aceasta, Turcia ar fi trebuit să informeze în mod regulat Marile Puteri cu privire la acțiunile întreprinse pentru a îmbunătăți traiul armenilor, iar Marile Puteri vor supraveghea prin proprii observatori, aplicarea măsurilor.

Soluția protecției colective avea să-și dovedească limitele în 1881[52]. În acel an, Germania, secondată de Austro-Ungaria, au refuzat să mai acționeze colectiv în privința Turciei și, implicit, a armenilor; un al doilea eveniment din același an a fost asasinarea țarului Alexandru al II-lea, moment după care Rusia s-a concentrat o perioadă pe politica internă, începând, printre altele, și îngrădirea minorităților, inclusiv a armenilor ruși[53].

Dacă articolul 16 al tratatului de la San Stefano nu ar fi fost modificat prin articolul 61 al tratatului de la Berlin, adică dacă protecția nu ar fi devenit una colectivă, poate că nu s-ar mai fi ajuns la primul genocid din epoca modernă. Drumul spre articolul 61 nu a putut fi evitat de către armeni[54], deoarece Marile Puteri direct interesate de regiune, cu excepția Rusiei, aveau interesul de a salvgarda Imperiul Otoman, aici având în vedere îndeosebi Marea Britanie și Germania.

Articolul 61 a avut două consecințe imediate la fața locului: radicalizarea unei părți a miletului armean și folosirea unor metode de acțiune tipice mișcărilor revoluționare din Europa[55]; o a doua consecință a fost modificarea metodelor de intervenție a autorităților otomane prin creearea unor regimente paramilitare, alcăuite în special din curzi, azeri și lazi[56]. Decizia guvernului turc a fost luată pentru a transmite Marilor Puteri că situația se afla

[48] Dwight E. Lee, *Great Britain and the Cyprus Convention Policy of 1878*, Harvard University Press, Cambridge-Mass, 1934, p. 88 și urm.
[49] Great Britain, Parliamentary Papers. Accounts and Papers. *Turkey nr. 36 (1878).*
[50] *Ibidem*.
[51] *Ibidem*.
[52] Richard G. Hovannisian, *The Armenian Question in the Ottoman Empire (1876-1914)...*, p. 212.
[53] Măsurile ce limitau libertatea minorității armenești au culminat în 1903, prin decretul ce prevedea confiscarea prorpietăților Bisericii Apostolice Armene; Houri Berberian, *Roving Revolutionaries: Armenians and the Connected Revolutions in the Russian, Iranian, and Ottoman Worlds*, University of California Press, Oakland, 2019, p. 7; Arshag Ohan Sarkissian, *History of the Armenian Question...*, p. 137.
[54] În 1878, reprezentanții armenilor otomani au alcătuit un „Proiect de legi pentru Armenia turcească” și un „Memorandum despre chestiunea armeană”, ce urmau a fi prezentate cancelariilor Marilor Puteri înainte de congresul de la Berlin. Proiectul conținea măsurile dorite de armeni pentru regiunile otomane unde aceștia erau prezenți: numirea unui guvernator armean a acestor regiuni; reformarea sistemului de impozite și a celui judiciar; organizarea unor miliții locale, compuse din creștini și musulmani, care însă să nu-i cuprindă pe curzi și cerchezi; libertate religioasă; numirea unei comisii internaționale a Marilor Puteri pentru a supraveghea reformele. „Memorandumul” avea menirea de a întări proiectul, precizându-se că armenii nu aveau ambiții secesioniste, ci doar crearea unei administrații creștine a Armeniei turcești, după modelul Libanului; Arshag Ohan Sarkissian, *History of the Armenian Question...*, p. 77.
[55] Louise Nalbandian, *The Armenian revolutionary movement...*, pp. 67-89.
[56] Edward J. Erickson, *Template for Destruction. The Congress of Berlin and the Evolution of Ottoman Counterinsurgency Practices*, în M. Hakan Yavuz, Peter Sluglett (ed.), *War and Diplomacy...*, p. 368.

sub control, că sultanul este stăpân în propriul teritoriu, și pentru a nu mai da motive de ingerență din exterior. Doar că aceste regimente nu aveau disciplina celor militare[57]; mai mult, componența etnică era una cu potențial exploziv, având în vedere că aceste popoare și armenii erau în competiție pentru pământ și resurse[58]. Fără susținerea efectivă a Marilor Puteri, soarta armenilor nu putea fi una de dorit, fapt ce s-a dovedit în timpul masacrelo din 1894-1896 și din anii Primului Război Mondial. Marile Puteri au pus pe primul plan propriile interese strategice sau comerciale, astfel că armenii au depins de voința și putința autorităților otomane.

[57] *Ibidem*.
[58] Stephan H. Astourian, *The Silence of the Land. Agrarian Relations, Ethnicity and Power*, în Ronald Grigor Suny, Fatma Müge Göçek, Norman M. Naimark (ed.), *A Question of Genocide: Armenians and Turks at the End of the Ottoman Empire*, Oxford Univewrsity Press, Oxford, 2011, pp. 55-81; a se vedea și Janet Klein, *The Margins of Empire: Kurdish Militias in the Ottoman Tribal Zone*, Stanford University Press, Stanford, 2011.

AERONAUTICAL RESEARCH AND INNOVATION STRATEGIES IN EUROPE

Claudia Dobre
Eng., Scientific Researcher, PhD Student, National Institute for Aerospace Research „Elie Carafoli" – INCAS Bucharest, Romania
Bucharest University of Economic Studies, Bucharest, Romania

Abstract: In the field of aeronautical research, both at national level and at European and global level, research, development and innovation strategies are constantly being developed and improved. Research strategies in aeronautics are made over three time periods - short term (the latest strategy refers to 2020), medium term (2035) and long term (2050). Currently, in the aeronautical field, Europe is guided by the Strategic Research and Innovation Agenda (SRIA) - this strategic agenda representing the most important programmatic document, on which the research programs for the next years are being prepared. The Strategic Research and Innovation Agenda was set up as an answer to the Flightpath 2050, representing the vision of the future of aviation for 2050, document launched in 2011, and being prepared by an exclusive group of aeronautical personalities at European level.

Keywords: aeronautical research, innovation, European strategies, aviation, SRIA

Introduction

This paper presents an overview of the aviation environment at European level, from Vision to Strategy and ways of implementing the strategy and achieving the vision through the European Research Programmes.

Aviation is recognised to be as one of the most advanced technology sectors in Europe and all over the world and generates innovation that benefits many other sectors and society at large far beyond its direct operational sphere. Aviation sector provides almost twelve million skilled jobs, directly and indirectly, and contributes over 700 billion euros to Europe's gross domestic product. Europe is home to approximately 450 airlines and 700 airports, thus European aviation is playing a key role in serving society's needs for safe, secure and sustainable mobility in Europe and all over the world. Aviation sector has a significant impact on the wider European economy and must be sustained.

It is anticipated that European demand for air transport will grow continuously until 2050 and beyond. Sustainable mobility is required to satisfy this growth and it is essential that air travel increases in safety, security, capacity, remaining fast, affordable and in the same time achieving climate neutrality. Nowadays, emissions from aircraft are playing a significant role in climate change and therefore represents a serious challenge that demands radical innovation. Industrial competition is fierce, not only from established world regions, like US but also from new, strong challengers, like Brazil, Canada, India, Russia or regions such as Middle East. In this context, there is more to be done in the aviation field within and outside Europe to ensure the competitiveness of the sector at a global level.

In 2011 a European group of personalities came together and set out a vision for the European aviation called Flightpath 2050. In response to this vision of the future of aviation in Europe, ACARE – Advisory Council for Aviation Research and Innovation in Europe,

produced, in 2012, the Strategic Research and Innovation Agenda (SRIA) that defined the path to reach these ambitious goals. Practically ACARE created the roadmap for aviation research, development and innovation through SRIA. Since then there have been many changes and developments that affect aviation directly and indirectly, and this strategic agenda was updated and adapted to reflect the new challenges and latest priorities for aviation research in Europe. The SRIA serves as guidelines for the research programmes of the European Commission such as: Clean Sky and SESAR – the biggest research programmes in the aviation field: Clean Sky is the largest European research programme developing innovative, cutting-edge technology aimed at reducing CO_2, gas emissions and noise levels produced by aircraft [Clean Sky], while SESAR coordinates and concentrates all EU research and development (R&D) activities in Air Traffic Management [SESAR].

The Vision

Aviation has a tremendous contribution to economies all over the world, it impacts our every aspect of life, and shortens the travel distances, allowing people and goods to travel thousands of kilometres in a matter of hours, in a seamless, safe and secure, cost effective way. Aviation also brings its contribution to society in areas such as emergency services, search and rescue, disaster relief and climate monitoring.

The aviation sector has shown continuous and significant growth in the past and proven to be resilient to external shocks. The growth for the next decades is estimated to lie between 3.5 to 5% annually worldwide. This long term and stable growth is highlighted in the figure below representing the world annual traffic forecast 2019 – 2038, presented by Airbus in its Global Market Forecast [Airbus, Global Market Forecast, 2019].

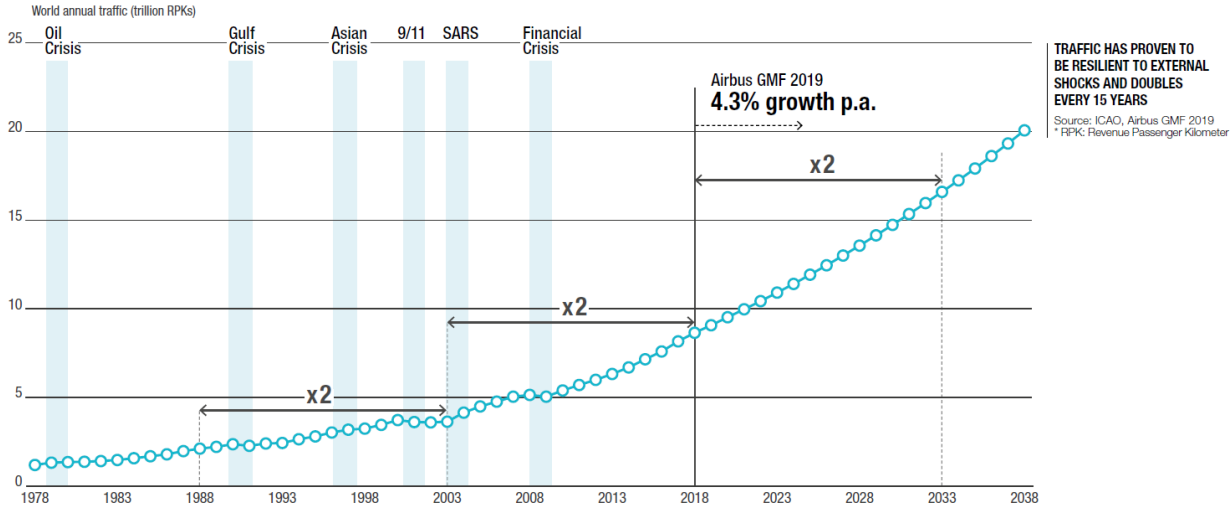

World Annual Traffic Forecast 2019 – 2038. Source: Airbus

The vision for the European aviation set in Flightpath 2050 is extensive, holistic, and highly ambitious and it is built on two parallel objectives of: **maintaining global leadership** and **serving society's needs [Flightpath2050].**

The first objective of the Flightpath 2050 of maintaining global leadership will be achieved through a series of actions and measures like: providing the best products and associated services in aeronautics and air transport; ensuring the competitiveness of European industry, supported by a strong research network and balanced regulatory framework, in the face of fierce competition from both established and emerging rivals; maximising the aviation sector's economic contribution and creating value (aviation manufacturing, equipment, systems and services; demand up the supply chain, providing the connectivity needed by other globalised industries and trade); while attracting skilful and talented personnel.

The second objective included in the Flightpath 2050 is **serving society's needs** and this will be achieved through a series of actions and measures like: meeting societal and market needs for affordable, sustainable, reliable and seamless connectivity for passengers and freight with sufficient capacity; Supporting the integration and cohesion of the European Union, its neighbours and partners; Addressing societal needs with non-transport aerial applications enabled by new flight control technologies; Achieving climate neutrality and enabling the use of sustainable energy and alternative energy sources (hydrogen or low-carbon synthetic fuels, full-electric or hybrid electric propulsion); Ensuring complete and non-intrusive security; Ensuring safety; Providing opportunities for highly qualified and skilled jobs in Europe.

The Strategy

In order to achieve the vision of aviation for 2050, set in Flightpath 2050, to maintain global leadership of Europe and to serve society's needs, European aviation community needs a roadmap and an acknowledged agenda to reach the set goals.

Advisory Council for Aviation Research and Innovation in Europe (ACARE) was established in 2000 in order to prepare the first Strategic Research Agenda following the publication of the document Vision 2020 (document that provided the vision for aviation in 2020). ACARE is formed with representatives from all stakeholders in the aviation sector including the European Commission, Member States, Research Establishments, Industry, Universities, Airports, Airlines, and Air Navigation Service Providers.

ACARE addresses strategic, technical and institutional issues, providing an open forum for discussion and a consensus based decision-making process. 20 years have passed since its inception and ACARE still remains a unique body that provides value to the European Commission and its stakeholders.

To reach the goals set out in this vision for 2050, after the publication of Flightpath 2050 in 2011, ACARE members produced the Strategic Research and Innovation Agenda, containing recommendations to guide the way towards achieving the vision of Flightpath 2050.

Since the publication of the first version of Strategic Research and Innovation Agenda (SRIA) in 2012, there have been many changes and developments that affect aviation directly and indirectly, promoting the necessity of an updated document, in order to meet the new challenges. An updated version of the SRIA was published in 2017 and all stakeholders represented in ACARE contributed actively to this new updated strategic agenda.

Although it was published almost 10 years ago, the ambitious goals of Flightpath 2050 remain valid to this day: to serve society's needs for a safer, more efficient and environmentally friendly air transport; and to maintain global leadership for Europe in this sector with a competitive supply chain and competitive operators.

In order to meet the goals of Flightpath 2050, SRIA proposed 5 Key challenges [Strategic Research and Innovation Agenda]:

- Challenge 1: Meeting societal and market needs
- Challenge 2: Maintaining and extending industrial leadership
- Challenge 3: Protecting the environment and the energy supply
- Challenge 4: Ensuring safety and security
- Challenge 5: Prioritising research, testing capability and education.

Challenge 1: Meeting societal and market needs

Meeting societal and market needs is about the journey, and at the centre of the journey is the customer. This means that passengers and freight must be the clear focus of the transport sector in which aviation is a key player. The current perspective is centred on the service provider, and it has to be changed to the perspective in which the customer comes first.

According to Airbus, in their Global Market Forecast, as presented earlier, the demand for both business and leisure travel continues to increase and for the next decades it is estimated to lie somewhere between 3.5% to 5% annually worldwide. This is translated into increase of capacity, and at the same time, society and customers require mobility to be safer, efficient and sustainable and achieve climate neutrality. In addition, air transport is expected to further support economic growth.

The three key areas of 'Meeting societal and market needs' are: design and implementation of a **customer- centric intermodal transport** system that can sustain the traffic increase; **travel process management; and integrated air transport.**

Challenge 2: Maintaining and extending industrial leadership

Global aviation market is continuously increasing and if Europe wants to keep and extend its leading position in front of competitors all over the world, there are areas where action is required: ***Increase competitiveness in product industrialisation*** (competitiveness of European aviation needs to be built across all horizontal industrialisation aspects: standardisation, specialisation, collaboration, automation and agility), ***Develop high-value manufacturing technologies*** (referring to processes, methods, and tools used for the creation of products and services: conventional manufacturing technologies, disruptive manufacturing technologies and data-driven manufacturing systems); ***secure continued and focused investment*** (substantial investment is required in innovation, research and technology with the appropriate, strong, positive supporting policies); ***develop innovative and optimised testing*** (better optimisation of aviation test infrastructure, wider use of distributed virtual simulation and test infrastructures), ***establish new business models and initiatives*** (this will enable the aviation industry to keep pace with fast growing innovation cycles at all levels, deliver environmentally-sustainable solutions for global needs and contribute to a better-connected world), ***lead the developments of standards*** (standards should be developed early in the innovation process to shorten the time to market, must take into account Urban Air Mobility and be applicable in all flight segments), ***streamline certification*** (use of advanced methodologies to demonstrate compliance with safety and security requirements, will, shorten the time to market, will decrease the costs for new products, services and operations and will increase the efficiency), ***Exploit the potential of operations and maintenance, repair and overhaul (MRO***) (develop new services and products in order to help airlines maximise their operating times, reduce operating costs, increase the airport efficiency and capacity for airlines and passengers and minimise the number of unplanned or unscheduled flight cancellations).

Challenge 3: Protecting the environment and the energy supply

For few years now, environmental protection is everywhere, forcing every single industry sector pay tremendous attention to the challenges of the climate impact.

The UN Climate Change Conference held in Paris in 2015 and where leaders and delegates representing countries all over the world, observers, civil society and journalists participated in, had as major result the Paris Agreement: it is an ambitious, dynamic and universal agreement and its aim is to limit the global warming well below 2 degrees Celsius and as close to 1.5 degrees Celsius as possible, compared to preindustrial level, by 2050.

Aviation produces around 2% of all human-induced CO2 emissions. This share may not seem too much, but taking into account the prediction of traffic growth associated with insufficient measures could be very risky.

The aviation sector must act on multiple areas: work on new, zero and/or low-emission ***concepts for aircraft***, that could be powered by full-electric or hybrid electric ***propulsion***, hydrogen or low-carbon synthetic ***fuels***, but the aim is the same: climate neutrality; increase resource use efficiency and recycling; increase the availability of ***Urban Air Mobility***; improve the airport environment by reducing the NOx, CO and unburned hydrocarbons and mitigate the noise nuisance.

Challenge 4: Ensuring safety and security

From passenger's point of view, the air transport should be affordable, fast, always on time, environmentally friendly, but above all this, ***the air transport must be safe and secure***. There are lots of statistics saying that aviation is the safest and most secure mode of transportation today, but this doesn't mean that there are no challenges in this area: there are existing hazards as severe weather and also new security threats which need to be understood and mitigated.

In the last few years, a number of events occurred in the safety and security area and new measures and actions need to be taken into account in order to mitigate repercussions of such events: Cybersecurity threats, e.g. to aircraft equipment or ATM systems; events such as MH370, MH17, Germanwings 9525.

Similar approach should be followed in order to effectively deal with existing and future safety hazards, and growing security fears and threats and this approach refer to: ***Governance*** - strong safety and security management in organisations, and collaboration across the entire industry; ***Human-system optimisation*** - safe and secure performance and culture via all personnel at all levels; ***Intelligence*** - better sensors, and sharing and analysis of data; ***Safe and secure operations*** - dealing with current and future threats and hazards via safety radar, continuous system behaviour and health monitoring; ***Resilient design, manufacturing and certification*** - safe and secure systems and products, with enhanced survivability, resilient to cyber and other attacks.

Challenge 5: Prioritising research, testing capability and education.

In order to maintain its world-leading position and competitiveness in the dynamic global market, Europe's aviation must be sustained by world class capabilities and facilities in research and development, test and validation, and should employ very well trained and educated people.

The actions to be taken refer to these three directions: make ***research a priority*** by: defining schemes to make sure we do the right research, develop research strategy to cover the entire innovation chain; ***develop and maintain state-of-the-art test capabilities and infrastructure***, and also a sustainable network of operators for these infrastructures, and above all, ***invest in human resources*** by providing world class education, stimulate the involvement of stakeholders in education and make aviation attractive to young people.

Research Programmes

The Strategic Research and Innovation Agenda served as input for the two biggest research programmes in the aviation field: Clean Sky Joint Undertaking and SESAR Joint Undertaking.

The Clean Sky programme was launched in 2008, as a Joint Technology Initiative (JTI) with a mandate of implementing an ambitious programme of environmentally friendly technology development. Clean Sky represents a public-private collaboration between the European Commission and Europe's aeronautical community. JTIs are key mechanism of performing research at EU level, they "support large-scale multinational research activities in areas of major interest to European industrial competitiveness and issues of high societal relevance".

Clean Sky 1(2008 - 2013), was followed by Clean Sky 2 (2014 - 2020) and currently, starting mid of 2019, a group of high level stakeholders, including European Commission started the preparation of the new Clean Sky 3 programme, continuing the work done so far in CS1 and CS2 with focus on developing low- to zero emissions air transport, achieving a climate neutral Europe by 2050, while maintaining it safe, secure, reliable and affordable for all EU citizens.

The Single European Sky ATM Research (SESAR) project was launched in 2004 as the technological pillar of the Single European Sky (SES), with the objective to increase Air Traffic Management performance and build an intelligent European air transport system.

Established in 2007 as a public-private partnership, the SESAR Joint Undertaking (SESAR JU) has as main objective improvement and modernisation of the European air traffic management (ATM) system by coordinating and concentrating all ATM relevant research and innovation efforts in the EU.

Air traffic management is an essential part of European air transport system, connecting cities and people, creating jobs and economic growth. Although the ATM is the unseen and unnoticed part of air transport system, by the passengers, it plays specific and important roles:

- Acts as a guardian of safety
- Connects European cities and Europe with the rest of the world
- Addresses climate change by enabling green and efficient routes
- Maximises current infrastructure while delivering advanced information services
- Acts as a catalyst for Europe's competitiveness and innovative capacity

Conclusions

Aviation sector is highly recognized by the high complexity of its products, vehicles, components, systems, infrastructures, and they all need both significant technology development and massive capital investments. Aircraft are subject to very long research and development cycles, which could take up to 20 years or sometimes even more. In the aviation sector, the research efforts need to be based on a long-term programming approach that provides continuity across research and innovation efforts over many years. Development of infrastructure is requiring availability of excellent research, testing and validation capabilities and vehicles, platform integration and full-scale demonstration. Once the strategy is set, in order to implement the strategy and achieve the goals, a research programme very well structured in order to cover all the needs should be put in place. The aeronautics and aviation field, at European level, the two major programmes, Clean Sky JU and SESAR JU are pushing aeronautical science into the future by creating new technologies that significantly reduce aviation impact on the planet, making it a safe, secure, affordable for all passengers. More than 600 companies (big industry, research establishments, SMEs, universities) from 24 countries all over Europe work together to achieve the vision and goals of Flightpath 2050.

BIBLIOGRAPHY

1. Strategic Research and Innovation Agenda, [online] available at https://www.acare4europe.org/sites/acare4europe.org/files/document/ACARE-Strategic-Research-Innovation-Volume-1.pdf
2. European Union, 2011, Flightpath 2050 Europe's Vision for Aviation, Report of the High Level Group on Aviation Research, [online] available at http://ec.europa.eu/transport/modes/air/doc/flightpath2050.pdf
3. CLEANSKY, [online] available at http://www.cleansky.eu/
4. SESAR, [online] available at https://www.sesarju.eu/
5. Airbus, Global Market Forecast, 2019, [online] available at https://www.airbus.com/aircraft/market/global-market-forecast.html

THE TREATY OF ADRIANOPLE (SEPTEMBER 14 1829) AND ITS IMPORTANCE FOR THE ROMANIAN PRINCIPALITIES

Florin Nacu
Scrientific Researcher III, PhD, "CS Nicolăescu-Plopșor" Social Humanistic Research Institute, Craiova

Abstract: The Treaty of Adrianople, signed in September 14 1829, represents the end of the Ottoman-Russian War from 1828-1829. The Adrianople Treaty gave to the Tsarist Russia as a winning power, the official control of a lot of Caucasus possessions, free access to the entering of the Danube in the Black Sea. The Treaty allowed the official institution of the Russian Protectorate over Moldavia and Walachia, granted the military Russian occupation of these Principalities until the Ottoman Empire will pay the huge war ransom agreed in the treaty. The Treaty of Adrianople attested the free circulation of the commerce ships on the Straits, the final solution in this question being postponed until 1833, by the Treaty of Hunkar Iskellesi. The Treaty had an Appendix named The Separate Act for the Principalities Moldavia and Walachia which granted the Ottoman Empire –Wallachia frontier on the Danube thalweg. The rulers (hospodars) of the two Principalities should be appointed by life (being elected only from Romanian candidates). The Muslim population was forbidden to have land property in the Principalities and Romanian Principalities were no long obliged to supply the Ottoman market with Romanian products. The citadels with Ottoman Law: Brăila, Turnu, Giurgiu (Danube ports) entered under Romanian administration (also, Romanians could use Romanian commerce ships and the internal administration was autonomous). This last point of the treaty was the most important because Wallachia had now three new ports of Danube. Until 1829, the major Romanian port was Turnu-Severin, followed by Calafat and Islaz.

Keywords: Treaty of Adrianople, Tsarist Russia, Ottoman Empire, Romanian Principalities, Straits Question, Russian Protectorate

I. Considerații generale

Tratatul de la Adrianopol marchează, în plan geopolitic,regândirea statutului politico-juridic al Principatelor Române. Aceasta presupunea intrarea într-o etapă superioară a "establishmentului" din 1774[1], de la Kuciuk-Kainardji, când victoria Rusiei Țariste asupra Imperiului Otoman a impus eliminarea monopolului otoman asupra economiei Principatelor Române. Devenise evident faptul că Rusia urma să instaureze un Protectorat asupra Principatelor, numai că evoluția ulterioară a evenimentelor a mai întârziat acest moment până în 1829.

Să nu uităm că Rusia Țaristă a încercat la finalul secolului al XIX-lea și la începutulul secolului al XIX-lea să dea două lovituri decisive Imperiului Otoman.

Boierii români cu vederi iluministe, progresiste au încercat printr-o serie de memorii adresate împărătesei Ecaterina a II-a să o sensibilizeze cu privire la necesitatea emancipării naționale a Principatelor Române.

Numai că planurile Țarinei erau cu totul altele: distrugerea Imperiului Otoman, restaurarea Imperiului Bizantin și apariția Regatului Daciei, format din Țara Românească și Moldova. Țarina a încercat să îl atragă pe Împăratul Iosif al II-lea al Austriei, numai că

[1] Keith Hitchins, *Românii 1774-1866*, Editura Humanitas, București, 1998, p.17 și urm.

acesta, prudent a anticipat gândurile ascunse ale Ţarinei.Moartea lui Iosif al II-lea a pus capăt ambiţiilor Curţii de la Sankt Petersburg, cel puţin pentru o vreme.

În 1792 şi în 1812, din cauza complicaţiilor apărute pe plan internaţional, Rusia s-a mulţumit să obţină beneficii teritoriale din partea Imperiului Otoman, în special în Moldova. Dacă în 1775 şi 1776, a fost răpită Bucovina şi oferită Habsburgilor, în 1812, pentru a se pregăti în vederea proiectatei invazii a lui Napoleon Bonaparte în Rusia, Curtea de la Sankt Petersburg a răpit Basarabia, prin Pacea de la Bucureşti din 1812.

În acelaşi context, Rusia a reuşit să triumfe şi în planul spionajului. Astfel, la Hanul lui Manuc din Bucureşti, agenţii Rusiei au reuşit să intercepteze scrisoarea adresată de Napoleon către Sultan, prin care solicita sprijinul acestuia în vederea lovirii decisive a Rusiei. În acelaşi context, unul din boierii români, Dudescu a încercat, sacrificându-şi averea să îl convingă pe Napoleon I asupra justeţii aspiraţiilor naţionale ale românilor.

După 1812, Rusia a încercat să sprijine aspiraţiile românilor şi grecilor, pentru a putea ataca din nou Imperiul Otoman, numai că în 1821, totul se va solda cu un eşec, Rusia dezavuând cele două mişcări.

Convenţia de la Akkerman nu a reuşit decât să amâne inevitabilul, astfel că în 1828, Rusia şi Imperiul Otoman s-au confruntat din nou. Imperiul Otoman va pierde confruntarea pentru că structura sa militară se afla în profund regres, în timp ce Rusia avansase tehnologic prin apelul la resursele străine. Fiind putere învingătoare contra lui Napoleon, la 1814, Rusia putea dicta pacea europeană, în timp ce Imperiul Otoman va începe să depindă economic de Franţa, Statele Italiene, Statele Germane, Anglia, oferindu-le pieţe de desfacere. Conflictele militare care îi aveau în centru atenţiei pe *ieniceri* erau de natură să destabilizeze şi mai mult ordinea militară internă a Imperiului Otoman. Întins pe mai multe continente, acesta va intra pe panta descendentă a ieşirii din istorie, care se va produce în 1923, deci, la aproape un secol de la Tratatul semnat la Adrianopol. Faptul că Imperiul Otoman a mai rezistat acest secol, s-a datorat tocmai interesului puterilor occidentale de a îngrădi tendinţele de expansiune ale Rusiei Ţariste.

II. Războiul ruso-turc din 1828- 1829. Principalele teatre de luptă

Noul Ţar, Nicolae I a început să reia teza protejării creştinilor din Balcani, după ce predecersorul său nu s-a mai implicat, în 1821, în lupta pentru câştigarea independenţei de către Grecia. Teatrele de luptă ale războiului au fost Principatele, Balcanii şi Caucazul. Rusia avea grave probleme cu alimentarea populaţiei, mai ales că în 1827, Basarabia fusese lovită de o secetă cruntă. Otomanii voiau să menţină apărarea Principatelor Române pe linia Dunării, pregătind şi rezistenţa în Strâmtori. În Balcani, ruşii au mobilizat 95 000 soldaţi, iar în Caucaz, 25 000 soldaţi.

Otomanii contau pe cel puţin 100 000 soldaţi, având o rezervă în Albania de 40 000 oameni, în timp ce Rusia nu avea mai mult de 120 000 soldaţi, la începutul lui 1829. Ruşii au ocupat Principatele şi Nordul Dobrogei, în timp ce Imperiul Otoman se confrunta şi cu revolte în Asia Centrală din cauza înăspririi politicii de colectare a taxelor, în timp de război şi a recoltelor slabe înregistrate în anii trecuţi. Constanţa, Medgidia, Babadagul au fost decimate de ciumă, fortificaţiile Constanţei şi Hârşovei au fost distruse. În august 1829, rusii au ocupat Sofia şi au continuat înaintarea spre Albania, unde erau forţele de rezervă ale Imperiului Otoman. De la Plovdiv, au fost organizate unităţi de marş spre Constantinopol, otomanii temându-se de apropierea trupelor ţariste. Zvonurile afirmau că ruşii chiar ajunseseră la circa 70 km de Constantinopol.

În Asia, trupele ruseşti tranşaseră disputa încă din iunie 1829, deşi otomanii erau superiori numeric. Toate aceste elemente combinate l-au determinat pe Sultan să ceară pacea, respectând termenul 1 /13 septembrie 1829 înaintat de ruşi pentru reluarea ostilităţilor.

Cea mai importantă lecție a acestui război a fost, fără îndoială, necesitatea reînființării unei armate naționale românești. Principatele nu aveau armată proprie, începând din epoca fanariotă, ci doar formațiunile de panduri și arnăuții din garda domnitorilor.

În completarea Articolului 5 (Act adițional și dezvoltator) al Tratatului de la Adrianopol era specificat: ” *Pentru slujba carantinelor şi pentru privigherea siguritătii sectoarelor şi pentru păzirea bunei orânduieli în oraşe şi câmpie, precum şi pentru împlinirea pravilelor şi a reglementurilor, ocârmuirea fiescăruia Principat va putea ţine cea mai neapărat trebuincioasă suma de paznici întrarmaţi pentru toate aceste slujbe ... Numărul şi ţinerea acestei miliţii vor fi puse în orânduială din partea domnilor, întru osoglăsuirea cu divanele lor, şi vor fi întemeiate pe cele mai înaintate pilde vechi*”[2].

III. Tratatul de la Adrianopol. Prevederi importante

Tratatul de la Adrianopol, semnat în 2/14 septembrie 1829, reprezintă sfârșitul războiului otomano-rus din 1828-1829[3]. Tratatul de la Adrianopol a dat Rusiei Țariste ca putere câștigătoare, controlul oficial al multor bunuri din Caucaz, acces liber la intrarea Dunării în Marea Neagră. Tratatul a permis instituția oficială a Protectoratului rus peste Moldova și Valahia, acordând ocupația militară rusă a acestor principate până când Imperiul Otoman va plăti răscumpărarea imensă de război convenită în tratat. Tratatul de la Adrianopol a atestat libera circulație a navelor de comerț pe strâmtoare, soluția finală în această întrebare fiind amânată până în 1833, prin Tratatul de Hunkar Iskellesi.

Principatele sunt amintite, prima dată în Titlul V al Tratatului :

” *Titlul V “Deoarece cnezatele Moldovei şi Valahiei s-au supus în baza capitulaţiilor speciale puterii supreme a Porţii Strălucitoare şi deoarece Rusia s-a angajat să garanteze bunăstarea lor, atunci acestora li se păstrează toate drepturile, avantajele şi beneficiile, acordate în aceste capitulaţii sau acorduri, semnate între ambele case imperiale sau în hatti-şerifuri, editate anterior. De aceea acestor cnezate li se acordă libertatea religioasă, securitatea deplină, administrarea populară locală şi dreptul de comerţ liber. Articolele suplimentare acordurilor anterioare, considerate necesare pentru ca aceste regiuni neapărat să se poată folosi de drepturile lor, specificate într-un document separat, care este şi va fi respectat identic cu celelalte părţi ale prezentului acord*.”

Tratatul[4] avea un apendice denumit Legea separată pentru principatele Moldovei și Valahiei, care acorda Imperiul Otoman - frontiera Valahiei de pe talungul Dunării. Conducătorii (hospodarii) celor două principate ar trebui numiți pe viață (fiind aleși numai dintre candidații români). Populației musulmane i s-a interzis să dețină proprietăți funciare în Principate, iar Principatele Române nu erau obligați să aprovizioneze piața otomană cu produse românești. Cetățile cu Drept Otoman: Brăila, Turnu, Giurgiu (porturile Dunării) au intrat sub administrația română (de asemenea, românii puteau folosi nave comerciale românești, iar administrația internă era autonomă). Acest ultim punct al tratatului a fost cel mai important, deoarece Țara Românească avea acum trei porturi noi ale Dunării. Până în 1829, principalul port românesc a fost Turnu-Severin, urmat de Calafat și Islaz[5].

Iată prevederile acestui Appendix :

- *raialele turceşti din stânga Dunării sunt restituite Ţării Româneşti;*

[2] http://www.armyacademy.ro/e-learning/working/capitol_3.html, accesat la 12 octombrie 2019.
[3] Academia Română, *Istoria Românilor*, vol.VII, tom I, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 2003, p. 20 și urm.
[4] Acte şi documente relative la istoria renaşterii României, vol. I, p. 318-325;Actul privind Principatele, p. 326-328 apud. Nicolae Isar, Istoria modernă a românilor 1774/1784-1918, Bucureşti, Editura Universitară, 2006, p. 80.
[5] Apostol Stan, Protectoratul Rusiei asupra Principatelor Române. 1774-1856, Bucureşti, Editura Saeculum I.O., 1999, p. 81

- *autonomia administrativă;*
- *domni pământeni aleşi pe viaţă;*
- *libertatea comerţului pentru toate produsele;*
- *dreptul de navigaţie pe Dunăre cu vase proprii româneşti şi libera folosire a porturilor româneşti;*
- *scutirea de obligaţia de aprovizionare a Porţii;*
- *limitarea dreptului de intervenţie a Imperiului Otoman în Principate;*
- *menţinerea ocupaţiei ruseşti până la plata despăgubirilor de război de către turci;*
- *interdicţia pentru musulmani de a stăpâni pământuri în Principate.*

IV.Concluzii

Până în 1834, Principatele Române Moldova şi Ţara Românească au fost ocupate militar de Rusia. În acest context, o comisie de boieri români, alături de o comisie rusă au procedat la întocmirea Regulamentelor Organice, care vor fi adoptate în 1831 şi în 1832.

Cel mai important câştig al Principatelor, aflate pe drumul realizării unităţii naţionale şi cuceririi independenţei, a fost, dacă ne raportăm la anul 1829, faptul că acestea apăreau menţionate într-un act separat. Până atunci, Principatele fuseseră o simplă monedă de schimb între Marile Puteri, în complicatele lor jocuri geopolitice. Relativ liniştită în Nord, cu Suedia, după ce ocupase Finlanda, Rusia se putea concentra spre ţinta sa preferată, accesul la Strâmtorile Bosfor şi Dardanele, pe care spera să o atingă sub pretextul că luptă pentru drepturile creştinilor din Balcani, oprimaţi de Imperiul Otoman.

După 1821, a început să se poziţioneze tot mai evident o elită politică românească, în adevăratul înţeles al cuvântului. Din 1822, fuseseră reinstalaţi domni pământeni. Evident, că aceştia păstrau legături cu elita fanariotă, că nu a fost vorba de o rupturp bruscă, însă măcar încetase tranzacţionarea tronului aşa cum se întâmplase până la 1821.

BIBLIOGRAPHY

- Academia Română, *Istoria Românilor*, vol.VII, tom I, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 2003
- *Acte şi documente relative la istoria renaşterii României*, vol. I., 1391-1841, de Dimitrie A. Sturdza şi C. Colescu-Vartic, Bucuresti 1900.
- Hitchins, Keith, *Românii 1774-1866*, Editura Humanitas, Bucureşti, 1998
- Isar, Nicolae, *Istoria modernă a românilor 1774/1784-1918*, Bucureşti, Editura Universitară, 2006.
- Stan, Apostol, *Protectoratul Rusiei asupra Principatelor Române. 1774-1856*, Bucureşti, Editura Saeculum I.O., 1999.

FIT AS A FIDDLE BY DRINKING GOOD MILK: SOCIAL HOLIDAYS IN THE 1930 ' ROMANIA

Dana Dragoș
PhD

Abstract: The coronation of Charles the II nd as the king of Romania marked, among other things a decade of celebrations. The King's predilection for festivities meant adding new national holidays to the calendar and amplifying the existing ones. Alongside celebrations such as 24th of January, May 10th (Independence day), Restoration Day (June 8th), Heroes Day or December 1st (Unification of Transylvania with the Romanian Kingdom), all embedded with historical meaning, a series of minor but nationwide holidays appear during this period, The present paper goes beyond those major national celebrations and focuses on festive days such as Milk Day, Children's Day, Book Day or Wine Day. Using sources and images from newspapers and periodicals it is interesting to discover to what extent these kind of events are small-scale reproductions of the celebratory model used by the king or are they a framework that different social categories use to engage in dialogue. Are the parades, spectacles and exhibitions displayed on these occasions proof of general acceptance of a model infused with nationalist and eugenic discourse or are they physical representations of collective desires and ideals which get to be negotiated in these instances?

Keywords: national holidays, interwar, parades, social groups, slogans

„Suntem desigur ţara cu cele mai multe sărbători", așa începea în 1937 un articol a cărui autor considera că „este în această anarhie a sărbătorilor un semn mai mult al lipsei de iubire pentru muncă ce caracterizează regimul actual. Orice zi serbată fără rost este un furt al bunului public, este o dezertare de la datorie"[1]. Validitatea acestei afirmaţii poate fi verificată printr-o privire de ansamblu asupra calendarului festiv al Statului Român interbelic. Deschizând orice calendar, almanah sau publicaţie de la începutul anilor '20 găsim enumerate trei mari sărbători oficiale: 24 Ianuarie, 1 Mai şi 10 Mai. În plus faţă de acestea şi în funcţie de caracterul publicaţiilor şi a publicului vizat existau de multe ori şi alte momente din an indicate ca fiind sărbători naţionale. Spre exemplu ASTRA considera ca sărbători naţionale ce trebuiau însoţite de acţiuni comemorative: Unirea Principatelor, Unirea Basarabiei, a Bucovinei, a Ardealului, „Zece Maiu", şi Ziua „Astrei". Pe parcursul anilor '30 zilele de sărbătore se înmulţesc, iar ritmul cronologic al calendarului festiv devine tot mai alert. În luna Mai au loc ceremoniile din 8-9-10 Mai, toate legate de ziua naţională. La fel în Iunie, manifestările pentru omagierea suveranului cuprind 6-7-8 Iunie. Pentru tineretul ţării, înregimentat în "centuria de onoare" a Străjeriei, perioada 1-8 Iunie este o săptămână de intensă activitate, iar în 1939, o nouă sărbătoare ia fiinţă, Ziua Constituţiei. Lucrarea de faţă se orientează punctual, pe o serie de serbări şi zile festive, ce se celebrau la nivel naţional deşi nu făceau parte din categoria mai sus enumerată a marilor sărbători naţionale. Se umăreşte a prezenta cine le iniţiază, cum este formulat şi reformulat discursul festiv, dacă există sau nu un dialog social şi dacă aceste sărbători reprezintă o necesitate sau doar produsul unui spirit al epocii.

Evenimente precum Ziua Laptelui, Sărbătoarea Copiilor, Ziua Vinului şi Ziua Cărţii

[1] M.Grigorceau, Abuz de sărbători, în: Clujul, an XV, 2 Mai 1937, pp. 1.

pot fi teoretic încadrate în genul de momente festive sociale ce pun în prim plan un anumit aspect sau o anumită problemă a comunităţii. Spre deosebire de sărbătorile naţionale importante, acestea se ocupă în mică măsura de activarea trecutului şi a memoriei colective şi mai mult cu reliefarea unor elemente cotidiene ale culturii vernalculare. În România lui Carol al II-lea aceste sărbători primesc o orientare diferită. Urmărind desfăşurarea lor şi mai ales în discursurile rostite se va încerca găsirea unui răspuns la întrebarea dacă sunt paradele, spectacolele şi expoziţiile realizate în cadrul acestor sărbători forme ale unui discurs infuzat de naţionalism, adică un proiect al elitelor politice sau dacă permit un dialog real axat pe probleme sociale? Există în aceste sărbători dialog sau doar un lung monolog?

Într-o accepţiune mai largă a termenului, sărbătoarea, presupune o anulare a timpului obişnuit, ea fiind în sine o zonă temporală autonomă[2] în care activităţiile zilnice sunt suspendate, abrogate sau inversate. Mai mult, am putea spune că sărbătoarea este un moment special ce permite glisări pe axa temporalităţii. Totul depinde însă de încadrarea şi interpretarea dată acestui fenomen de un anumit grup social. În cazul României, după Marea Unire, una din principalele preocupări ale clasei politice a fost omogenizarea legislativă şi administrativă, adică reconstruirea conceptului de stat astfel încît viabilitatea unei Românii întregite să devină o realitate viabilă. Se demarează prin urmare un amplu proiect ce urmărea ştergerea particularismelor regionale şi dezvoltarea, mai ales în păturile sociale neinstruite a unei conştiinţe naţionale.[3]

Acest naţionalism incluziv este un subiect atît de ”fierbinte” încât în 1932, cînd Federeația Internaționala a laptelui cu sediul la Bruxelles cere României să își creeze o Comisie de specialitate pentru a lua parte la dicuțiile internaționale legate de această chestiune, România nu doar a înființat Comitetul Laptelui, pe lângă Ministerul Agriculturii ci a creat și o sărbătoare în cinstea laptelui. Înainte de a prezenta mai pe larg desfășurarea acestui eveniment este utilă indicarea unei încadrări a subiectului.

Sărbătoarea în lucrarea de față o vom privi din perspectiva unei preformări culturale şi identitare, sau aşa cum o considera antropologul Cliford Geertz un ritual public, elaborat, care înglobează o gamă cât mai largă de stări emoţionale, motivaţii şi concepte metafizice care ajung să își lase amprenta asupra conştiinţei spirituale a unui popor[4].

La fel ca și în cazul unui spectacol și în cel al sărbătorilor există regizori și actori. Multe din vocile care iau cuvântul în sărbătorile naţionale îşi asuma un rol mai degrabă pedagogic în care momentul festiv trebuie explicat celor ce ascultă. De ziua laptelui se vorbea așadar despre acest aliment la fel de cu mult patos cum s-ar fi rememorat un eveniment istoric. La radio Directorul Institutului Național Zootehnic își începea discursul cu afirmația că ”Nu există băutuă mai bună decît laptele, nu există aliment mai hrănitor decât laptele,,[5]. Întreg discursul continua învăluind laptele într-o aură a idealului, infuzat cu argumente de ordin religios ”Marele ziditor, care a făcut lumea aceasta minunată plină de atâtea feluri de vietăți a rânduit lucrurile în așa fel, ca noua ființă venită pe lume să găsească din primul moment, la sînul cald al mamei, sucul acesta fără egal, care este laptele” dar și de argumente biologice și de educție sanitară.” La noi în țară mortalitatea copiilor este înspăimântătoare... de aceea copilul trebe să bea lapte, mereu lapte, cît de mult lapte.” Punctul culminant îl reprezintă însă prezentarea situației critice în care se află România la acest capitol comparativ cu vecinii ei. Mândria națională a ascultătorilor se dorește a fi stârnită prin comparația cu vecinii Bulgari și Sîrbi pentru ca apoi oratorul să introducă exemplul american, astfel prezentat pentru a dovedi că laptele se află la baza reușitei unei națiuni; „în California

[2] Alessandro Falassi, *Time out of Time: Essays on the festival*, Albuquerque, N.M, University of New Mexico Press, 1987, pp. 55.
[3] Irina Livizeanu, *Cultură şi naţionalism în România Mare*, Bucureşti, Humanitas, 1998, pp. 30.
[4] Clifford Geertz, *The interpretation of cultures : selected essays*, New York, Basic Books, 1973, pp. 114.
[5] G.K. Constantinescu, Laptele, în: Natura, 1933, pp.8.

aproape nu este oraș ca să nu aibă un serviciu al laptelui în școlile publice. Și un raport oficial spune că sănătatea nouei generații arată deja efectele fericite ale distribuției laptelui în școli. O acțiune identică trebe să introducem și la noi...trebuie să ținem pas cu lumea civilizată"[6].

În timp ce multe din sărbătorile naționale se întemeiau pe evenimente glorioase din trecut, acest gen de celebrare precum Ziua Laptelui vorbește despre prezent, fiind într-o mare măsură o fereastră asupra situației sociale și economice a României interbelice. Imaginea pe care o creează textele și interviurile publicate cu această ocazie creionează o lipsă acută de infrastructură în domeniu, într-o asemenea măsură în care evenimentul nu este o celebrare a unor reușite ci o deplângere colectivă a unor lipsuri.

Dincolo de discursuri o sărbătorare înseamnă și ritual, iar în cazul sărbătorilor laice expoziții și parade. Dintr-un periodic local aflăm cum se desfășura Ziua Laptelui la Cluj în 1935. Elevii din principalele licee ale orașului sunt adunați în sala Cinematografului Capitol, unde pentru început audiază două cuvântări. Primul este inspectorul școlar care vorbește despre inportanța lapelui în alimentația zilnică și subliniază că „pe când în Apus, laptele se consumă cca 1000gr pe cap de om pe zi, în Ardeal se consumă 300 gr. iar în Vechiul Regat numai 90gr."[7].Urmează apoi o perspectivă științifică a doctorului Axente Iancu, ce conferențiază despre Importanta laptelui în puericultură, punctată cu numeroase planșe demonstrative „stârnind un viu interes printre auditori", urmată apoi de un film instructiv despre o expoziție de animale desfășurată la Cluj în 1924. La final aflăm din același periodic că „s-a împărțit tuturor elevilor o gustare de caşcaval fin cu pâine"[8]

Interesant de remarcat este faptul că pe parcursul a patru ani această sărbătoare a laptelui trece printr-o serie subtilă de modificări. Timpul alocat ei se extinde, iar din Ziua Laptelui în 1933, ea devine saptămâna Laptelui în 1937. Sociologul american Jeffrey Alexander sublinia că „atunci când un eveniment are loc și atenția publică se îndreaptă spre a cerceta și a înțelege acel fenomen, o serie de grupuri co-interesate încep a se forma, fiecare încercând să-și impună propria versiune asupra evenimentului, propria narațiune dominantă, scopul fiind de a controla efectele și interpretările finale."[9] Se poate presupune așadar că Sărbătoarea Laptelui a avut un oarecare impact social din moment ce în 1937 are loc o schimbare semnificativă a încadrării ei și a forurilor responsabile pentru organizarea acesteia. Societatea Principele Mircea devine coorganizatoare a evenimentului iar serbarea în sine este inclusă, sau mai bine zis acaparată de Săptămâna copilului. Scenariul după care se desfășoară sărbătoarea devine și el mult mai amplu, primind chiar și o dimensiune religioasă. În București, punctul de pornire îl reprezintă Patriarhia unde după slujbă capul Bisericii Ortodoxe coboară în mijlocul copiilor pe care îi binecuvântează. Dacă mult timp fenomenul sărbătoresc a constituit subiectul competiției dintre puterea religioasă și cea laică scopul final fiind dobândirea acestui control asupra multiplelor aspecte din viața unei comunități[10], pentru unele sisteme politice și în special pentru cel monarhic al României interbelice sărbătoarea și spațiul religios devin cadrul de expresie a două instanțe, ambele cu pretenții

Fig. 1 Realitatea ilustrată, an XI, nr. 540, mai 1937, pp. 22

[6] Ibidem, pp. 14.
[7] Ziua Laptelui la Cluj: două conferințe la cinema Capitol, în: Gazeta Gazetarilor, 1935, an III, nr. 106, 1935, pp. 3.
[8] Ibidem.
[9] Jeffrey Alexander, Cultural Pragmatics: Social Performance between Ritual and Strategy, în: *Social Performance: Symbolic Action, Cultural Pragmatics, and Ritual*, edited by Jeffery C. Alexander, Bernhard Giesen, and Jason L. Mast. Cambridge, Cambridge University Press, 2006, pp.29.
[10] Sorin Mitu, Transilvania mea, Polirom, Iași, 2006, pp. 165.

Fig. 2 Romania, an I, nr. 13, iunie 1938, pp.1.

moral-etice ce îşi completează şi îşi susţin reciproc eforturile de educare a maselor. Alegerea unui astfel de debut pentru Săptămâna copilului indică aşadar o societate majoritar tradiţională în care puterea de convingere a bisericii rămâne un important stimulent social.

Se formează apoi un cortegiu de care alegorice cu scene simbolice intitulate „aripile protectoare ale mamei şi copilului", „familia", „copil în soare", „vaca dătătoare de lapte", „micuţele olandeze", „doctorul", „căluşeii" sau „baloanele", ce şerpuiesc prin întreg centrul, prin piaţa Senatului şi pe calea Victoriei până la Teatrul Naţional, pentru o defilare în faţa autorităţiilor. Totul ia sfârşit în grădina Ateneului Român unde „toţi copii au băut lapte oferit de primărie"[11].

Ritualul se dovedea a fi aşadar unul complex poate şi pentru că Săptămâna copilului avea la acea dată opt ani de existenţă. Creat în 1930 de Societatea Principele Mircea prin eforturile Liei Brătianu şi sub patronajul Reginei Maria, evenimentul aducea în prim plan problemele de asistenţă socială Subiecte precum rata mare de mortalitate infantilă, malnutriţie şi lipsa normelor de igienă la sate, ce cu uşurinţă s-ar fi putut transforma în polemici aprinse primeau o încadrare festivă: „după alte săptămânii vine şi săptămâna copilului. Poate ar fi trebuit să începem anul cu ea. Căci problema copilului s'ar cuveni să se găsească pe primul plan al preocupărilor noastre. În România, natalitatea este foarte accentuată. În 1935...am avut 585.000 născuţi vii...deşi noi ne găsim în fruntea popoarelor graţie natalităţii urcate - nu ne putem păstra locul, cât priveşte creşterea populaţiei, din pricina mortalităţii infantile...rezultatul e că în România din cinci copii unul moare înainte de a împlini un an...În săptămâna copilului atât guvernanţii cât şi opinia publică au datoria - dacă în restul anului nu se pune această problema - să-şi concentreze toată atenţia pentru salvarea celui de al cincilea copil condamnat la moarte"[12].

J.P. Austin, într-un şir de conferinţe publice foloseşte sintagma "enunţuri performative", prin care înţelege că emiterea unui enunţ constituie totodată realizarea (sau performarea) unei acţiuni.[13] La rândul lor, enunţurile performative depind de contextul în care sunt rostite. De aceea Austin vorbeşte despre situaţii „prielnice" sau „neprielnice" ce pot ajuta sau împiedica realizarea intenţiei declarate. Ceea ce are loc în Săptămâna copilului este aşadar contextul prielnic în care situaţia copiilor din România este pusă în centrul atenţiei, este declamată, este dezbătută şi deci devine mai probabil să fie rezolvată.

Preocuparea legată de soarta copilului ia forme concrete: sunt organizate conferinţe, împărţite pliante cu sfaturi de creştere a copiilor iar în Bucureşti este instalat chiar un megafon în Piaţa Brătianu din care periodic sunt repetate mulţimii reguli de sănătate de genul: „laptele mamei este un drept al copilului, Somnul lui să nu fie turburat de nimic şi de nimeni; Lăsaţi copilul să doarmă singur; Primeniţi-l cât mai des; Ţineţi-l uscat şi curat; Scoateţi copilul zilnic la soare; Vaccinaţi copilul în primele luni."[14]. Mai mult, carul alegoric al societăţii Principele Mircea, „construit în formă de barcă şi reprezentând călăuzirea, ajutorul şi salvarea"[15] trece pe străzile cartierelor mărginaşe căutând să acopere cât mai bine

[11] Săptămâna copilului în capitală, în Universul, an 54, nr, 141, 1937, pp. 1.
[12] M. Sevastos, Săptămâna copilului, în: Adevărul, an 50, nr. 16,053, 26 mai 1936, pp.1.
[13] David Macey, Dicţionar de teorie critică, Bucureşti, Comunicare.ro, 2008, p.318.
[14] Săptămâna copilului, în: Universul, an 55, nr. 162, Iunie 1938, pp.4.
[15] Ibidem

aria de răspândire a mesajului.

Programul întreg pentru anul 1938, se regăseşte expus în presa vremii: Luni, defilarea carelor alegorice; Miercuri: spectacol de cinematograf pentru copii şi conferinţă radio intitulată „Despre copii noştrii"; Joi: matineu pentru copii, spectacol de circ şi vernisajul expoziţiei „Arta şi copilul"; Duminică: în patru puncte din capitală se organizează jocuri pentru copii şi se servesc gustări iar la radio ora religioasă şi ora sătenilor cuprind conferinţe pe tema copiilor. Sunt organizate şi strângeri de fonduri pe tot parcursul săptămânii prin vânzarea de cărămizi.[16]

Parade şi festivităţi similare au loc şi în alte oraşe din ţară. La Braşov, de exemplu, 1000 de copii defilează cu pancarte, cântând imnul copilului. La Cluj, elevii adunaţi la Teatrul Naţional declamă poezii, cântă şi execută programe artistice[17]. Interesant de subliniat este că presa prezintă Societatea ASTRA ca fiind organizatoarea evenimentului, un indiciu deci de menţinere unor particularităţi locale ce însă se racordează unui ţel comun.

Dincolo însă de evenimenţial, discursurile acestor festivităţi sunt o cheie în a descifra viziunea societăţii româneşti asupra sieşi. Deşi denumită Săptămâna copilului, tineretul în sine nu ia cuvântul, la fel cum nici de Ziua Laptelui nu producătorii de lapte sunt cei ce vorbesc despre nevoile lor. Mesajele purtate pe pancarte în deflilări sunt venite fie din partea elitelor fie din partea administrţiei centrale. Copiii dar şi părinţii primesc o lecţie de educţie civică. În subtextul sloganurilor purtate de copii în defilări se află viziunea unui cerc restrâns de intelectuali asupra a ce înseamnă a fi un părinte ideal şi condiţiile ideale în care ar trebui crescuţi copiii sau viitorii cetăţeni. Acest fenomen nu este însă limitat doar la Săptămâna Copilului. Urmărind festivităţile domniei Carliste se poate observa cum autorităţiile pun în legătură semnificaţiile morale şi pedagogice ale evenimentului festiv cu prezenţa elementului tânăr în cadrul acestora. Carol foloseşte şi el acest model al tânărului, dublând Sărbătorarea Restauraţiei cu Ziua Tineretului. Dintre toate posibilele încadrări pe care ar fi putut să le confere serbării de 8 Iunie, regele alege ca simbol imaginea tânărului în uniformă, a cercetaşului, extrapolând fondul şi modelul reprezentat de această mişcare asupra idealurilor sale de organizare şi dezvoltare socială. Povestea, reîntoarcerii şi a Restauraţiei era redată an de an de gesturile, exerciţiile fizice şi dansurile sincronizate a miilor de membrii ai acestei organizaţii

Pentru intebelicul românesc aşadar, se poate deduce clar importanţa acordată ideei de tineret în construirea identităţii naţionale. Rolul tineretului şi mai ales al copiilor de vârste foarte fragede potenţa latura emoţională a momentelor festive, iar acţiuniile dobândeau astfel mai multe şanse de a se încadra în memoria participanţilor, sau, aşa cum regina Maria declara „în copiii Neamului, Neamul însuşi trăieşte"[18].

[16] Inaugurarea săptămânii copilului, în: Universul, an 55, nr. 161, Iunie 1938, pp. 4.
[17] Producţiuni şcolare, în: Amicul şcoalei, an X, nr. 8, 15 Mai 1934, pp.120.
[18] Cronica, în: Satul şi şcoala an 8, nr.9-12, 1938, pp. 307.

Descriind anii '30, istoricul Sorin Alexandrescu îi consideră a fi un timp în care paradoxul domină orice încercare de schimbare socială, "fenomene de continuitate sunt dublate de fenomene de discontinuitate, de golire de conţinut a formelor sociale şi de funcţionare a normelor, ori de involuţie"[19]. Înmulțirea festivităților exact în aceste circumstanțe își găsește o explicație în teoriile sociologice referitoare la acțiunile perfomative, în care pot fi incluse spectacolele și festivitățiile perioadei lui Carol al II-lea,"într-o societate complexă, acestea urmăresc să depășească fragmentările, prin creeare unui continuități și găsirea autenticității..."[20] Astfel problemele sociale nu sunt doar regizate și încadrate la modul simbolic ci trebuiesc sa primească o reprezentare publică.[21] Soluția sărbătorii este folosită în toate domeniile. Nu doar mortalitatea infantilă sau dificultățiile producătorilor de lapte sunt abordate într-o asemenea manieră. Mai ales după jumătatea deceniului al 4-lea, acest procedeu este extins de către stat la majoritatea categoriilor profesionale.

Fig. 3 Ordinea, an V, nr. 1254, Mai, 1936

În 1936, apare "Săptămâna vinului", ce primește același cadru ritualic ca și celelalte serbări, fie ele intitulate Zile sau Săptămâni. După un serviciu religios, are loc cuvântarea ministrului Agriculturii, vizitarea unei expoziții tehnice și degustarea ce încheie în mod fortuit evenimentul. Încadrarea și sensul serbării îl dă ministrul Agriculturii ce consideră că aceasta este soluția pentru salvarea viticulturii aflate în criză, "în urma filoxeriei de acum o jumătate de veac, care a dat o lovitură de moarte vestitelor noastre podgorii, consumația vinului gustos și hrănitor a fost înlocuită cu băutura otrăvitoare de spirt, la care s-a adăugat în timpul din urmă și băutura impură și nesănătoasă produsă din întinsele plantații de hibrizi, compromițându-se astfel reputația viilor noastre, provocând în acelaș timp marea și cumplita criză viticolă de azi"[22].

Evenimentul reverberează mai ales în regiunile cu tradiție în producerea vinului. La Blaj se organizează o expoziție similară iar cuvintele regelui de laudă la adresa vinului de Mediaș și Cotnari sunt transcrise în presa locală, idealul propagandei fiind același ca și în cazul producătorilor de lapte: progresul național, "Respectând și punând în aplicare toate aceste sfaturi date atât de M.S. Regele cât și de oamenii pricepuți în această direcție vom putea ca nu peste mult timp să ținem pas și să fim alături de marile țări producătoare de struguri și vin"[23]. Sfârșitul Săptămânii vinului antrenează și alte grupuri sociale, ultima zi fiind declarată Ziua temperației. Se deschide astfel o nouă direcție de discurs. Problema alcoolismului în România primește și ea o zi cu conotații festive, dovedind încă odată ca această încadrare în sărbătoresc este una predilectă forurilor decizionale. În același timp nu se poate trece cu vederea creearea unei disonațe discursive generată de însăși elitele statului. În timp ce Ministerul Agriculturii instituie o sărbătoare a vinului finalul este oferit Ligii Temperanței, asociație ce se afla sub auspiciile Ministerului Muncii și Ocrotirii Sociale și care vorbește despre efectele nocive ale consumului de alcool. Este ceea ce Jeffrey Alexander

[19] Sorin Alexandrescu, *Paradoxul românesc*, Bucureşti, Univers, 1998, pp. 93.
[20] Jeffrey C. Alexander, Cultural pragmatics: Social Performance between ritual and strategy, În: Sociological Theory, vol. 22, nr. 4, 2004, pp. 549.
[21] Ibidem pp. 555.
[22] Solemnitatea de la Săptămâna vinului, în: Adevărul, an 50, 23 Mai 1936, pp.3.
[23] Olimpiu Barna, Săptămâna vinului, în: Unirea Poporului, an XVIII, nr. 22, 1936, pp. 8.

ar numi natura binară a discursului civil, capabilă de a promova atât libertatea cât şi represiunea deoarece prin alegerea, îmbinarea cuvintelor în expuneri publice, oratorii pot include sau exclude persoane, oponenţi sau întregi grupuri sociale[24].

Conjunctura economică a anilor ’30 este marcată de marea recesiune economică , iar în cele mai multe domenii cuvântul „criză” este un litemotiv. Norman Fairclough în lucrarea sa Power and Language, afirma că printre diferitele forme pe care lupta socială le poate lua, cea a ideologiei merită urmărită, ea desfăşurându-se cu predilecţie prin intermediul limbajului.[25] Distincţia asupra căreia insista lingvistul este cea între context şi text: producerea şi interpretarea de texte sunt activităţi aflate mereu pe axe paralele, influenţate de contextul în care se desfăşoară, de relaţiile dintre actori şi de instrumentele sau mai exact de schemele de decodificare pe care le foloseşte fiecare. Prin urmare discursul celebrărilor este definit în principal de contextul în care se derulează. În mod concret, dacă exista o criză a mortalităţii infantile, a laptelui şi a producătorilor de vin, toate dezbătute în public sub forma festivă şi cultura românească trecea printr-o criză resimțită nu doar de comunitatea scriitorilor ci și de editori, librari și bibliotecari, adică de toți cei ce se ocupau cu producția și popagarea creațiilor literare. Camil Petrescu creionează perioada aceasta ca fiind una a extremelor „Cărţile care ne plăceau mai mult în 1920 au devenit ilizibile. Îngheţul stabilizării a făcut să avorteze întreaga înmugurire lirico-libertară a revoluţiei din 1919. Din toate părţile răsună o chemare la ordine... pentru noi e neîndoios că „spiritul timpului” e însemnat în toate manifestările şi aspectele lui cu *motivul* stabilizării. Inflaţia şi stabilizarea sunt cele două cumpene ale problematicii”.[26]

Sub auspicii regale se creează în luna Mai Ziua Cărţii, ce treptat se transformă, pe parcursul anilor ’30 în Săptămâna Cărţii. Marcată prin expoziții și lansări de carte, sarbătoarea oferă și cadrul ideal pentru a se dezbate problema lecturii, a distribuției de carte și chiar a alfabetizării. Spre exemplu la ceremonia de inaugureare din 1934, ministrul Instrucțiunii publice vorbește despre nevoia răspândirii lecturii în rândul maselor, ”între uneltele de cultură, cartea este fără îndoială cea mai prețioasă, ea e mijlocul cel mai potrivit prin care arta și știința pătrund în toate straturile sociale. În țara noastră, din cauza împrejurărilor speciale, cartea mai are de îndeplinit și o importantă misiune cetățenească. Propășirea și adâncirea culturii trebuie să meargă mână în mână cu lărgirea drepturilor politice. Sufragiul universal, care a chemat să participe la viața politică pe toți cetățenii acestei țări, ne impune obligația de a da cât mai repede tuturor posibilitatea să se împărtășească din binefacerile culturii”[27].

Regele la rândul său este de părere că ”sărbătoarea cărții este – și sunt sigur că va fi întotdeauna- o sărbătoare de unire a celor trei factori: scriitorul, editorul, librarul...am constatat că aceste trei elemente n-au putut fi din nenorocire totdeauna de acord, așa că opera culturală nu a putut să-și ia avântul firesc”[28].

[24] Jeffrey C. Alexander, Performance and Power, Cambridge: Polity Press, 2011, pp. 201.
[25] Norman Fairclough, Language and power, New York, Longman, 1989, pp. 91.
[26] Camil Petrescu, Spiritul timpului, în: *România literară*, an 2, nr.80, 1933, pp. 3.
[27] Săptămâna cărții a fost inaugurată, în: Adevărul an 48, 13 Mai 1934, pp. 4.
[28] Ibidem.

Fig. 4 Fig. 5 Realitatea ilustrata, an XI, nr. 540, Mai 1937, pp. 22.

Deşi per total, retorica acestei sărbători este una dominată de ideea progresului şi avântului cultural ce trebuia să adune laolaltă diferite categorii profesionale, ea se dovedeşte a fii şi contextul prielnic în care aceste categorii îşi expun nemulţumirile, dovedind caracterul dual al oricărei sărbători, moment de omogenizare dar şi ocazia în care dezechilibrul se poate manifesta. T. Teodorescu-Braniște intervievat de ziarul Adevărul îşi exprimă scepticismul faţă de această sărbătoare a cărţii: ”Să fac un elogiu acestei săptămâni a cărţii, creiată – în sfârşit- între săptămâna laptelui şi numai ştiu care altă săptămână? Ar fi de prisos (...) Pot să vină băieţii şi fetele ca să ceară autografe; pot să se vândă câteva sute de mii de volume cu preţ redus, Faptul este firește, îmbucurător. Dar de aci şi pînă la atât de des pomenita propăşire culturală- este o depărtare ca dela cer, la pământ. Zarva plăcută (...) din săptămâna cărţii nu poate acoperi realităţile triste, penibile, descurajante ale vieţii românești de azi.”[29]

Toate evenimentele şi actele festive concepute în cinstea cărţii şi culturii româneşti, cu toate cărţiile editate sub auspiciile Fundaţiei culturale regale, cu redcerile de preţ aplicate de librari, cu toate conferinţele culturale şi interviurile date de autori, nu reuşesc însă să înlăture din percepţia participanţilor starea de criză ce continuă să planeze peste acest domeniu. În 1939, deci spre finalul perioadei interbelice, D. Ionniţiu, ţine cu ocazia inaugurării Sărbătoarei cărţii o cuvântare, rostită în faţa regelui în care subliniază că „ Editura românească – aceia care dealungul unor decenii şi-a dovedit nu numai utilitatea, dar cu nesfârşite jertfe a slujit scrisul românesc (...) – această editură, Majestate, trece print’o criză ale cărei grave consecinţe ar putea să apese nu numai asupra iniţiativei particulare, dar chiar şi asupra vieţii culturale obşteşti. Pricinile, acestei crize, pe care editura românească o străbate azi sunt multiple şi variate, dar sporirea din ultimul timp a taxelor de timbru şi taxelor de transport fac azi imposibilă răspândirea cărţii. Facem respectuoşi această mărturisire doar sub titlul unei necesare semnalizări de situaţie”[30]. Discrepanţa dintre mirajul creat de discursurile festive şi realitate devenea aşadar tot mai palpabilă. Cu toate aceste critici însă, Sărbătoarea cărţii, în cei opt ani de existenţă este validată de prezenţa tuturor figurilor importante a culturii românești. Scriitori precum Liviu Rebreanu, Victor Eftimiu, Camil Petrecu, Tudor Arghezi, profesori universitari, Constantin Rădulescu Motru, Dimitrie Gusti, editori, librari şi miniştri, toţi vor gira cu prezenţa lor evenimentul.

Ideea în sine de a celebra cultura printr-o Sărbătoare a Cărţii nu era una inedită sau specific autohotona. În Spania se celebra *Fiesta del Libro Español*” încă din 1926, iar în Italia exista *Fiera del Libro.* La fel era situaţia şi cu celelalte sărbători, Vinul era sărbătorit în Franţa, iar copii aveau o grandioasă ceremonie dedicate lor în Germania. Ceea ce fac elitele românești, prersonalităţi precum Lia Brătianu sau Dimitrie Gusti este să preia acest model, şi să-l implementeze cu ajutorul oficialităţiilor statului. Mişcarea se sincronizează cu venire pe

[29] T. Teodorescu-Braniște, Ora cărții, în: Adevărul an 48, 13 Mai 1934, pp. 3.
[30] Inaugurarea expoziţiei cărţii, în : Universul, an 56, nr. 122, Mai 1939, pp. 11.

tronul ţării a lui Carol al II-lea, ce încă de la începutul domniei dovedeşte o predilecţie pt fenomenul festiv, el însuşi transformând ziua întoarcerii sale în ţară, 8 Iunie, în sărbătoarea Restauraţiei. Prin urmare şi aceste zile, care celebrau anumite aspecte sociale sunt puse sub patronajul regal, pe de o parte pentru a le conferi un plus de prestigiu iar pe de alta pentru a creea o fereastră de dialog cu regele. La aceste popasuri celebrative, sunt analizate situaţiile diferitelor grupuri, spre exemplu starea copiilor, a producţie de lapte şi de vin. Se delcamă statistici, se fac multe comparaţii cu Occidentul şi nu în ultimul rând se fac proiecţii pentru viitor. Se creează astfel, prin discurs o stare de efervescenţă în care reuşita generală, a naţiunii Române era reprezentată ca depinzând de depăşirea obstacolelor cu care se confruntau fiecare segment social. Aici se poate surprinde cel de-al doilea leitmotiv a discursurilor, cel al crizei. Se deplânge criza sanitară ce susţine o rată prea mare a mortalităţii infantile şi o producţie insalubră de lapte şi produse lactate, de producţia vin falsificat şi nu în ultimul rând de criza lecturii şi a culturii româneşti datorată unor cărţi scumpe şi insuficiente. Se poate afirma chiar că sărbătorile în timpul domniei lui Carol al II-lea sunt o enumerare atât a problemelor ce există în societatea românească cât şi a capacităţiilor ţării, toate sub aura unui protocol festiv.În timp ce prima variantă, cea a proiecţiilor progresiste aparţine în general miniştrilor, oficialităţiilor în general şi chiar regelui, cea de-a două, în care sunt punctate neajunsurile aparţine membrilor grupurilor sociale direct implicate în sărbătoare. Cu toate acestea atât timp cât este sub o formă festivă, expunerile neajunsurilor şi discursul despre diferitele crize nu degenerează în dezechilibre sociale de genul manifestaţiilor sau demonstraţiilor anti-guvernamentale. În ansamblul lor deci aceste festivităţi îşi îndeplinesc rolul de coagulanţi sociali şi deşi nu oferă răspun la problemele ce sunt ridicate prin însăşi existenţa lor, ele contribuie la construcţia, sau mai bine zis la imaginarea naţiunii.

BIBLIOGRAPHY

Alexander Jeffrey C., *Performance and Power*, Cambridge, Polity Press, 2011.

Alexandrescu Sorin, *Paradoxul românesc*, Bucureşti, Univers, 1998.

Falassi Alessandro, *Time out of Time: Essays on the festival*, Albuquerque, N.M, University of New Mexico Press, 1987.

Geertz Clifford, *The interpretation of cultures: selected essays*, New York, Basic Books, 1973.

Livizeanu Irina, *Cultură şi naţionalism în România Mare*, Bucureşti, Humanitas, 1998.

Macey David, *Dicţionar de teorie critică*, Bucureşti, Comunicare.ro, 2008.

Mitu Sorin, *Transilvania mea*, Iaşi, Polirom, 2006.

Alexander Jeffrey C., Cultural Pragmatics: Social Performance between Ritual and Strategy, în: Jeffery C. Alexander, Bernhard Giesen, and Jason L. Mast (ed.), *Social Performance: Symbolic Action, Cultural Pragmatics, and Ritual*, Cambridge, Cambridge University Press, 2006, pp.29-90.

Alexander Jeffrey C., *Cultural pragmatics: Social Performance between Ritual and Strategy*, În: Sociological Theory, vol. 22, nr. 4, 2004, pp. 527-573, Disponibil la adresa: https://doi.org/10.1111/j.0735-2751.2004.00233.x

Barna Olimpiu, Săptămâna vinului, în: Unirea Poporului, an XVIII, nr. 22, 1936.

Cronica, în: Satul şi şcoala an 8, nr.9-12, 1938.

Constantinescu G.K., Laptele, în: Natura, 1933.

M.Grigorceau, Abuz de sărbători, în: Clujul, an XV, 2 Mai 1937.

Inaugurarea expoziţiei cărţii, în : Universul, an 56, nr. 122, Mai 1939.

Inaugurarea săptămânii copilului, în: Universul, an 55, nr. 161, Iunie 1938.

Petrescu Camil, Spiritul timpului, în: *România literară*, an 2, nr.80, 1933.
Producţiuni şcolare, în: Amicul şcoalei, an X, nr. 8, 15 Mai 1934.
Săptămâna cărții a fost inaugurată, în: Adevărul an 48, 13 Mai 1934.
Săptămâna copilului în capitală, în: Universul, an 54, nr, 141, 1937.
Ziua Laptelui la Cluj: două conferinţe la cinema Capitol, în: Gazeta Gazetarilor, 1935, an III, nr. 106, 1935.
Săptămâna copilului, în: Universul, an 55, nr. 162, 15 Iunie, 1938.
Sevastos M., Săptămâna copilului, în: Adevărul, an 50, nr. 16,053, 26 mai 1936.
Solemnitatea de la Săptămâna vinului, în: Adevărul, an 50, 23 Mai 1936.
Teodorescu-Branişte Tudor, Ora cărții, în: Adevărul an 48, 13 Mai 1934.

THE VILLAGES FROM ZĂRANDULUI COUNTRY BETWEEN MYTH AND REALITY

Janeta-Maria Iuga, Ionela-Maria Toda
Postdoctoral Researcher, PhD, West University of Timişoara , M.A. Student

Abstract:The present study, The Villages in the Land of Zărand between myth and reality, proposes a culture and a scientific incursion into an unexplored space in relation to the historical and legendary wealth that they offer - spiritual values which sum up what we call the Romanian identity. This scientific research describes and explains the traditional mental horizon of the individuals of the Land of Zărand but also the mythical-symbolic aspects that are captured both in legends and in the poetics of the various customs of the area. The work is therefore intended to be a contribution to increasing the visibility of the spiritual dimension of individual regarding the traditional beliefs, a mark of the identity-cultural element that has resisted over time, even though historical events have not forgiven these places.

Keywords: mentality, identity, customs, traditional culture, myth

Mitul

De-a lungul timpului, mitul şi-a făcut simţită prezenţa în gândire, în etnologie, în oferirea unor cadre de interpretare a religiosului şi de explicare a unor aspecte existenţiale care altfel nu puteau fi descrise sau înţelese. ,,În raport cu evoluţia discursului etnologic sub presiunea curentelor idelogice, s-au schimbat doar poziţiile celor două noţiuni şi, automat, caracterul lor de determinat – determinant". (Panea, 2003:7)

Mitul este considerat o ,,realitate culturală extrem de complexă" (Eliade, 1978:5) putând fi interpretat din perspective variate. Acesta se află în strânsă legătură cu sacrul, povestind începuturile lumii, originile şi timpul primordial. Prin mit se relatează *o istorie sacră,* se expune cum a luat naştere o realitate, este ,,întotdeauna povestea unei faceri: ni se povesteşte cum ceva a fost produs, a început să fie. Mitul nu vorbeşte decât de ceea ce s-a întâmplat realmente, despre ceea ce s-a întâmplat pe deplin".(Panea, 2003:5-6)

Romulus Vulcănescu clasifică definiţiile date mitului în trei grupe distincte:

• definiţii heteronomiste (ţin de ştiinţele umaniste);
• definiţii autonomiste (ţin de ştiinţa mitului şi a mitologiei);
• definiţii interdisciplinariste (se referă la congruenţa ştiinţelor social – istorice în interpretarea mitului).(Vulcănescu, 1987:25)

Claude Lévi – Strauss consideră mitul ca fiind ,,produsul imaginaţiei creatoare a omului primitiv, a cărui gândire sălbatică îşi construieşte modele logice de cunoaştere în viaţa naturii" (ibidem).

Conform teoretizărilor făcute de Stith Thompson, mitul este considerat o relatare veridică, etiologică, despre ceva ce a avut loc într-un timp îndepărtat.

În termenii lui Lauri Honko ,,mitul este o poveste a zeilor, un bilanţ al începutului lumii, creaţiei, evenimentelor fundamentale, a faptelor exemplare ale zeilor, un rezultat al înţelegerii lumii, naturii şi culturii create, împreună cu toate părţile din ea, al stabilirii ordinii […]."(Vulcănecu, 1987:29)

Mitul se referă la un eveniment istoric străvechi, ,,este puntea de legătură între legenda totemică şi cea folclorică''. (Boldureanu:2003:67) Mitul povesteşte ,,cum lumea a fost creată, îmbogăţită sau sărăcită, dar şi cum lucrurile s-ar putea schimba, ori <<drege>> după modelul indicat de mit. Vindecarea, corectarea, revenirea sunt aspecte ale reversibilităţii, chiar dacă rămân doar <<virtualităţi>>".(ibidem) Conform studiilor etnologice, mitul are atât funcţie explicativă, cât şi funcţie de întemeiere.

Prin mit înțelegem o povestire specială care prezintă două caracteristici esențiale: ,,pe de-o parte, o povestire cu caracter fondator, care se ocupă de sensul sau originea lucrurilor, iar pe de altă parte, o povestire cu caracter simbolic ce include elemente imposibil de interpretat doar pe baza datelor empirice".(Ibidem:56)

Potrivit lui Mircea Eliade, funcția esențială a miturilor este de a „fixa modelele exemplare ale tuturor riturilor și ale tuturor activităților omenești semnificative: hrană, sexualitate, muncă, educație etc.". (Eliade, 2005:75)

Gilbert Durand consideră mitul „[…] un sistem dinamic de simboluri, de arhetipuri și de semne […] care, sub impulsul unei scheme, tinde să se realizeze ca povestire". (Durand, 1977:79) Potrivit lui Bronislaw Malinoswski mitul nu este o explicație la o curiozitate de natură științifică, ci este o povestire prin care se reiterează, se retrăiește o realitate originară. (Ruxăndoiu,1978:194) Mitul și magia, de-a lungul timpului, au fost considerate ca fiind în strânsă relație cu gândirea umană în etapa primară de dezvoltare a sa. Argumentul adus la acest sens a constat în considerentul că o gândire bazată pe mit și magie este o gândire irațională, „o gândire bazată pe analogie."(ibidem) Raymond Firth și Claude Lévi – Strauss combat acest punct de vedere al evoluției organice a culturii, susținând că gândirea primitivă nu are cum să fie irațională atât timp cât oamenii arhaici desfășurau o serie de activități prin care își procurau hrana, activități de ordin tehnologic și economic. (Ruxăndoiu,1978:194)

Cadru general. Legende

,,Pe când oamenii şi uriaşii trăiau împreună, s-au format cele trei Crişuri din Vestul ţării. Legenda spune că în câmpie trăia un crai lacom după aur care a auzit că în munţii dinspre răsărit ar fi o mină de aur foarte mare. Dar locul unde se afla aceasta nu-l ştia decât Criş-cel-Bătrân şi cei trei fii ai săi. Craiul a pus soldaţii să-i prindă, i-a închis şi i-a bătut, în speranţa că va afla de la ei unde este comoara. Bătrânul a murit în chinuri, dar nu a divulgat secretul cel mare. Înspăimântaţi, feciorii au decis să destăinuie locul şi să scape cu viaţă, să poată răzbuna moartea bătrânului lor tată. Au pornit spre soare-răsare, spre locul minei de aur, cu paşi nesiguri, însoţiţi de soldaţii de pază.

După trei zile şi trei nopţi de mers istovitor, cei trei tineri nu s-au mai înţeles în privinţa drumului de urmat, fiecare arătând altă cale, Feciorul cel mare era de părere că trebuie ţinut drumul spre răsărit, în timp ce ceilalţi doi doreau să ia drumul spre miazăzi. Fiind iute din fire, fratele cel mare s-a supărat pe ceilalţi doi şi a pornit val-vârtej încotro gândea el că e bine, Mijlociul, un flăcău bălan, şi mezinul, un băieţandru oacheş, au apucat-o spre miazăzi.

După un timp, fratelui mai mic i s-a părut, totuşi, că fratele cel mare a avut dreptate şi a luat-o şi el spre soare-răsare. Au rătăcit însoţiţi de soldaţii craiului multe zile şi nopti în căutarea băii de aur. În cele din urmă, feciorul care apucase spre miazăzi a dat în munţi peste comoară. Dar în clipa în care vrut s-o arate soldaţilor, a ieşit din baie Vâlva Comorii l-a fermecat, prefăcându-l în stană de piatră, iar pământul călcat de picioarele lui ape curgătoare. La fel a făcu şi cu ceilalţi doi fraţi ai săi, ca aceştia să nu poată găsi niciodată comoara.

Nici soldaţii nu au avut o soartă mai bună, Vâlva Comorii transformându-i în ape mici repezi curgătoare. Asta este povestea celor trei căutători ai băii de aur care au devenit Crişul Repede, cel iute din fire, Crişul Negru, cel oacheş, şi Crişul Alb, cel bălan, şi a soldaţilor crăieşti care-i însoţeau, deveniţi, de asemenea, crişuri. Legenda mai spune că stanele lor de piatră vor mai fi şi acum la izvoarele râurilor, de nu le-o fi măcinat ploile şi

vânturile. Ca orice legendă, şi aceasta are un sâmbure de adevăr. Crişurile, îndeosebi cel Alb, îsi au izvoarele în zona zăcămintelor de aur ale Apusenilor şi au o direcţie de curgere de la est la vest, Crişul Alb şi cel Negru confluând în Crişul Dublu, care apoi îşi uneşte apele cu cel Repede, formând Crişul Triplu sau Crişul Comun." (Legendă relatată de Claudia Bonchiş pentru adevarul.ro/locale/Oradea la 10 aprilie 2015)

Definiţia dată în anii '80 de Ovidiu Bîrlea (pe baza unui criteriu de factură fundamental – teleologică) vine să completeze imaginea asupra acestei specii: „(…) legenda denumeşte o naraţiune cu ţel explicativ sau un comentariu despre oameni şi aspecte mai proeminente. Comentariul legendei se concentrează în jurul trăsăturilor neobişnuite, cu vădită predilecţie pentru ciudăţeniile oferite de natură şi viaţă. Mentalitatea populară, cea de grad arhaic este orientată structural spre perceperea contrastantă a realităţii (…)" (Bîrlea, 1981: 47).

De-a lungul Crişului Alb, pe versantul vestic al Munţilor Apuseni, se întinde un loc prea puţin cunoscut dar de o frumuseţe cum puţine locuri mai sunt, loc de unde au pornit legende şi basme care mai de care mai frumoase. Cărările şi văile coamelor blânde de piatră păstrează locuri despre care doar oamenii din acest ţinut mai ştiu. Tinerii au plecat la şcoli şi s-au stabilit prin oraşele mari lăsând uitate vetrele satelor. Dovadă stă Şcoala Generală de la Ticera sat aflat mai sus de izvoarele Crişului Alb, şcoală care a fost demontată şi reasamblată la Muzeul Satului de la Sibiu împreună cu toate documentele şcolare păstrate intacte.

Povârnişurile dealurilor nu mai sunt cultivate ca altădată drept pentru care natura îşi reia partea ei prin expansiunea pădurii de foioase. De la izvoarele Crişului şi până departe la contopirea cu Câmpia Aradului, Ţara Zărandului, la fel de întinsă precum Ţara Maramureşului, ascunde frumuseţi deosebite, neexplorate şi, cărora nimeni nu le poate desluşi secretele dacă nu ar fi vreun bătrân înţelept de prin partea locului. Multe din mărturiile vieţii de pe aceste meleaguri constând în obiecte vechi de minerit, obiecte de uz casnic, costume populare şi documente vechi se mai păstrează şi astăzi la Muzeul Etnografic din Crişcior ca urmare a unei pasiuni a învăţătoarei Letiţia Pleşa şi a soţului ei, fost inginer minier. Oamenii se numesc moţi, moţi crişeni dar mai cu seamă moţi din Ţara de Piatră. Numele acesta din urmă este mai aproape de firea lor, fiind neclintiţi în hotărâri, tăcuţi şi aspri, cu priviri încruntate dar şi cu dureri ascunse adânc în suflet de-a lungul istoriei.

Alături de moţii din judeţul Alba, sunt oamenii Iancului, iar Crăişorul încă trăieşte în sufletele lor, dovadă fiind întâlnirea anuală de la Ţebea. Cântecele Iancului încă se mai aud, fluierul Iancului încă trăieşte însufleţind orice român cu dragoste de ţară, iar tulnicele încă mai sună peste coamele munţilor.

Locul unde a trăit şi a murit Avram Iancu, este şi colţul de rai din Ţara Moţilor unde s-a născut Zian Boca cel care urma să devină cel mai mare duhovnic al secolului trecut, sub numele de Arsenie Boca. Locul se află deasupra satelor Vaţa de Sus şi Căzăneşti, pe dealul Bujoara iar oamenii locului au făcut un loc de comemorare din acest colţ de rai şi anual urcă pe dealul Bujoara unde se face o slujbă şi o rugăciune pentru cel care a rămas în sufletele oamenilor prin învăţăturile sale. Tot pe valea Crişului, nu departe de acest loc se află şi mormântul mamei acestui mare duhovnic, în localitatea Hălmagiu.

Bisericile din lemn din această zonă, cu pictură bine conservată sunt oaze de linişte şi locuri de încărcare spirituală pentru toţi cei care le calcă pragul. Grea a fost viaţa românilor din aceste locuri şi poate de aceea şi-au construit casele pe povârnişurile dealurilor iar în văi au cultivat puţinul pământ.

Satele, mai mult cătune, în care cel mai apropiat vecin era la distanţă de 1 – 2 kilometri, erau construite cu materiale de prin partea locului. Piatra de construcţie, nisipul, pământul galben şi lemnul nu trebuiau cumpărate, iar acoperişurile erau făcute din paie sau

din şindrilă. Şi astăzi piatra şi nisipul îl găseşti la tot pasul, iar pământul galben (argilos) se mai utilizează la construcţia cuptoarelor şi a sobelor de teracota.

Principala ocupaţie a oamenilor din zonă a fost mineritul. Exploatarea metalelor preţioase s-a făcut încă de pe vremea agatârşilor („populaţie localizată de Herodot (IV;48) la izvoarele râului Maris"), „numele celei mai vechi populaţii consemnate în Transilvania, Agathirsos (Agatârşii) înseamnă "conducătorii cu toiege" (thirsus = toiag). Ei se ocupau cu extragerea şi prelucrarea metalelor. De acolo vine expresia „a conduce cu toiag de fier"(sursa:. https://ro.wikipedia.org/wiki/Agatârşi), iar moţii sunt urmaşii acestora. Dovadă stau galeriile de la Roşia Montană (Februarie 2016. A fost înaintată propunerea de includere a Roşiei Montane pe Lista Indicativă a României pentru UNESCO) iar mai apoi Treptele Romane, loc ce poartă această denumire, pentru că la capătul galeriei subterane săpată de mineri cu dălţile în secolele II – III se află treptele construite pe vremea ocupaţiei romane în Dacia. Galeria adâncă de 180 de metri se află pe lista monumentelor istorice de patrimoniu. Alături de aceste galerii păstrate în bună stare, se mai găsesc şi alte guri de mină cărora timpul le-a pierdut numele şi unde a rămas loc doar pentru legende cu Vâlva băilor, ocrotitoarea minerilor. Munca sub pământ nu de puţine ori cerea sacrificii fie prin surpările de teren, fie prin aprinderea gazelor acumulate destul de rare în exploatările aurifere dar cu atât mai mult ţinute minte de către oameni.

Se spunea că Vâlva băii îi avertiza pe oameni înaintea unei nenorociri apărând în întunericul galeriilor precum o nălucă albă, şi nu puţini sunt cei care spun că au văzut sau auzit lucruri ciudate.Credinţa oamenilor e însă şi acum neclintită, aşa cum se rugau şi înainte când intrau în mină, la fel se roagă şi acum când îşi încep lucrul, oricare ar fi acesta. Până şi pietrele de hotar erau sub formă de cruce şi multe se mai păstrează şi astăzi. Un vechi cântec devenit imn al minerilor spune atât de clar ce însemna credinţa pentru oamenii locului:

„În fund de munți noi des intrăm
Cu bun noroc ne salutăm
Și când ieșim din sânul lor
Noi tot noroc strigăm în cor
Când plini de praf cu pași trudiți
Ieșim din mină obosiți
Ne doare că-n lumina sa
Pământul ține-o lume rea
În mină Dumnezeu cu noi
Afară griji și nevoi
Deasupra noastră n-avem cer
C-așa e viața de miner
Când plini de praf cu pași trudiți
Ieșim din mină obosiți
Ne doare că-n lumina sa
Pământul ține-o lume rea."

Legenda spune că pe vremuri în aceste locuri trăiau nişte uriaşi, unul dintre ei văzând numai cu un ochi îi spuneau „Cioru" adică „Chiorul". El a plecat din satul de la izvoarele Crişului şi s-a aşezat mai la vale pentru a-şi duce viaţa mai uşor. S-a aşezat deci în lunca Crişului iar locul a rămas cu numele de „Criş-Cior" adică „Locul chiorului de pe Criş". Cuvântul „Criş" provine din latinescul „Crisus" şi poate cine ştie cu rădăcini mai adânci în negura timpului, definind o apă curgătoare.

Localitatea Crişcior a rămas astfel una din cele mai importante aşezări ale zonei fiind locul unde răsculaţii lui Horea, Cloşca şi Crişan s-au strâns şi au pornit războiul civil marcat şi astăzi cu un monument istoric. Răscoala a izbucnit la 1 noiembrie 1784, în satul Curechiu,

şi s-a încheiat la sfârşitul lui decembrie 1784, când Horea şi Cloşca au fost capturaţi de către autorităţi.Casa memorial Crişan se găseşte şi astăzi în satul cu acelaşi nume şi este des vizitată de către turişti dar şi de către elevii şcolilor care desfăşoară diferite activităţi spre aducere aminte.

Biserica unde au răsunat clopetele răscoalei se mai găseşte şi astăzi în satul Curechiu şi a fost sfinţită în urma unei ample restaurări la data de 5 noiembrie 2000. În interiorul bisericii se află o inestimabilă colecţie de icoane pe lemn şi pe sticlă iar ca prestol este folosită şi astăzi stela funerară romană, adusă de la Germisara. De asemenea, vatra comunei Crişcior are rădăcini adânci marcate prin biserica ortodoxă, monument istoric de secol XIV , ctitorie a cneazului Bâlea Bouar, biserică de piatră construită pe vatra altei biserici mai vechi care a fost construită din lemn în secolele XIII-XIV. Săpăturile arheologice din anii 1983-1984 au scos la iveală zidurile acestei biserici mai vechi precum şi două morminte voievodale în interiorul bisericii sub picturile care îl înfăţişau pe voievod împreună cu fiul său. Pe degetul fiului atât în pictură cât şi în mormânt se află un inel voievodal.

Tot în acea perioadă s-a făcut şi restaurarea bisericii şi conservarea picturii. Nu s-a putut face o restaurare a picturii deoarece culorile erau obţinute din diferite argile de prin partea locului şi din diferite plante, necunoscute celor veniţi de la Bucureşti, meşterul care a pictat biserica fusese de prin partea locului şi cunoştea modul de preparare a culorilor naturale .

Preotul Nicolae Toda a rămas în istoria locului prin faptul că în anul 1850 a deschis prima şcoală din Crişcior, într-o cameră a casei parohiale. Mai apoi a continuat fiul acestuia Vasilică Toda, cantor al bisericii şi învăţător al copiilor din Crişcior şi a satelor din preajmă. Aceasta era o ,,instrucţiune" privată după sistemul Az.Buche pe scrierea chirilică, iar învăţătorii erau plătiţi prin colecte de la credincioşii comunei. Încă se mai păstrează câteva cărţi cu scriere chirilică în biblioteca bisericească însă cantorii bătrâni care ştiau să citească au plecat de mult la Dumnezeu.

O altă legendă din partea locului vorbeşte despre dealul Bunei care se află pe malul drept al Crişului Alb în cuprinsul comunei Crişcior. Se spune că un om stătea şi îşi păştea vitele în cornul Buneiului când dealul de piatră înalt de 800 de metri s-a deschis iar înauntru omul ar fi văzut o mulţime de bogăţii. A intrat iar piatra s-a închis in urma lui. A rămas acolo timp de 7 ani iar când piatra s-a deschis omul a ieşit din nou la lumină părându-i că a trecut doar o zi. Şi-a căutat vitele dar nu le-a mai găsit. Cu braţele pline de aur a plecat spre sat unde oamenii se mirau văzându-l deoarece îl credeau mort. Casa îi era în paragină căci timpul în afară fusese cu mult mai lung decât cel petrecut de el în interiorul dealului. Omul şi-a refăcut gospodăria şi a murit mulţi ani mai târziu bogat şi respectat de cei din jur, dând şi numele dealului, plin cu lucruri bune ,,Bunei".

Astăzi se mai păstrează câteva din satele de altă dată, locuri unde liniştea şi tihna te pătrund şi îţi umple sufletul de bucurie. Sate precum Blăjeni sau Ţinutul florii de cireş, După Piatră locul unde oamenii se ascundeau de năvălitori după o stâncă înaltă(Brădişor), Stănija unde aurul este scos la suprafaţă de ape, Curechiu, Zdrapţi, Rovina, Şesuri, Prăvăleni, Ciungani,Valea Arsului sau Barza atrag turiştii rătăciţi şi îi uimesc prin obiceiurile locului, frumuseţea neexplorată, legendele, peşterile, pădurile şi pâraiele ce se ivesc la tot pasul.

Dovezile fostelor exploatări miniere se păsterează încă deschizându-se de multe ori pe neaşteptate la marginea drumurilor de pe văile întortocheate. Portul popular al oamenilor, simplu cusut cu negru pe pânză albă şi înpodobit cu fir de aur este la fel de grăitor. De asemenea Muzeul Aurului din Brad, unic în lume prin exponatele sale de minerale numite ,,flori de mină", înbogăţite cu fire de aur nativ de 24 de carate, cu denumiri date de asemănările cu lucruri cunoscute : Feriga, Pana lui Eminescu, Şopârla de aur, Harta României şi Harta României Mari, găsite în interiorul pământului de către mineri, poate fi vizitat de către oricine.

Meşteri populari încă mai crează costume populare, fluiere, asemeni fluierului Iancului, cruci şi obiecte din argilă pe care le valorifică cu ocazia târgurilor de la Brad, Obârşa, Hălmagiu, Abrud, Câmpeni şi a celui de pe Muntele Găina.

Târgul de Fete de pe Muntele Găina are şi acesta legenda lui, legendă care la fel cu altele din zonă sunt despre uriaşii care au trăit pe aceste meleaguri. Doar că aici se păstrează o urmă a tălpii unui picior de uriaş întipărită în stâncă. Poate că este o dovadă că în orice legendă există un sâmbure de adevăr.

Legendele cu uriaşi se împletesc cu cele despre fete de împărat, balauri şi feciori viteji care au luptat cu aceştia, cum este şi legenda Pădurii de Piatră de la Prăvăleni. Se povesteşte că acea pădure ar fi aparţinut unui balaur care ar fi furat-o pe Crăiasa Crişurilor iar un fecior de prin partea locului l-ar fi răpus. Crăiasa ar fi sărit în braţele feciorului numai că din greşală ar fi călcat în sângele balaurului iar în acel moment s-a transformat în piatră iar în jurul ei ar fi crescut o pădure de piatră. Cert este că în zonă se găseşte lemn pietrificat pe care oamenii locului privesc neputincioşi cum turiştii de ocazie vin şi pleacă cu bucăţi de lemn împietrit ce se mei găsesc sub frunzişul pădurii. Pădurea de piatră s-a format în urma unei erupţii vulcanice, lava pietrificând copacii şi păstrând chiar şi urme de frunze întipărite în interiorul bucăţilor de piatră.

Astăzi se observă o revenire a oamenilor la vechile vetre pe care le-au renovat şi unde facilităţile create de curentul electric, căi de acces şi tehnologie fac posibil un trai decent şi plăcut. Turiştii sun uimiţi să vadă că internetul este prezent peste tot, casele de la sat sunt cu incălzire centrală şi apă curentă iar copiii merg la şcoli bine dotate.

În cadrul comunităților tradiționale rurale din Țara Zărandului, obiceiurile și-au dovedit funcția instituțională, prin faptul că și în zilele noastre, acestea influențează și chiar ghidează comportamentele sătenilor. Această influență se poate observa în atitudinea lor cu privire la relațiile sociale și la modul lor de conviețuire, încă înrâurit în chip semnificativ, mai ales în momente însemnate ale vieții individuale, familiale și comunitare.

BIBLIOGRAPHY

Boldureanu, Ioan Viorel, *Universul legendei. Eseu despre orizontul mental tradițional* II, Timişoara, Ed. Universității de Vest, 2003.

Durand, Gilbert, *Structurile antropologice ale imaginarului*, București, Ed. Univers, 1977.

Eliade, Mircea, *Aspecte ale mitului*, București, Ed. Univers, 1978.

Eliade, Mircea, *Sacrul și profanul*, București, Ed. Humanitas, 2005, ediția a III-a.

Luca, Sabin Adrian, *Repertoriul arheologic al județului Hunedoara*, editura ALTIP, Alba Iulia 2008

Panea, Nicolae, *Folclor literar românesc, Folclorul obiceiurilor*, vol. I, Craiova, Reprografia Universității din Craiova, 1994.

Panea, Nicolae, *Gramatica funerarului*, Craiova, Ed. ,,Scrisul românesc", 2003.

Pleşa, Letiţia, *Un popas pe malul Crişului Alb la Crişcior*, editura ASTRA, Deva, 2004.

Vulcănescu, Romulus, *Mitologie română*, București, Ed. Academiei R.S.R, 1987.

ROMANIAN VITALITY DURING THE SUPERPOSE LAYER REGIME-A CASE STUDY: MEDIEVAL MARAMUREŞ UNDER HUNGARIAN ROYALTY DOMINATION

Alin Bulumac, Samira Cîrlig
Researcher, PhD, Romanian Academy , Scientific Researcher, PhD

Abstract:The present material starts from the premise that Maramureş represents a heart of statehood. The concept of statehood we will operationalize it in four main directions: faith, language, social actors and property. In order to understand the meaning of the first three, we will work with another concept, that of vitality (religious and linguistic) of which we will understand that it is a creative force whose source is the people themselves and whose objective is the establishment of a state.
Thus in this material we will try to describe the perennial character of the population of Maramures by proving to be the defenders of the three pillars: faith, property and language although over the time there were many attempts over them. We will outline the problem of the foreigners through the theory of the overimposed blanket of Mihai Eminescu which draws attention on the influence that the foreign element exerts on the romanian vitality.
From this perspective the presence of the foreigners in the center of the Maramures county brought the dissolution of the religious vitality of the Romanians by imposing Catholicism. The overimposed blanket being represented in this case by foreigners whose forms of organization along with the church and the language were in opposition to the „soul skills of the romanian people" which is why the Maramureş population left for Moldova where they put the strong foundations of what will become the romanian states.

Keywords: Maramureş, statehood, religion, property, language

Punct de plecare și metodologie

Materialul de față reprezintă o analiză de conținut de prim contact cu câteva dintre lucrările lui Mihai Eminescu, ce au avut ca subiect central țara Maramureșului, deoarece, am pornit de la premisa că acesta este nucleul vitalității românești. Scopul acestei lucrări este acela de a identifica imaginea conturată de Mihai Eminescu Maramureșului, în operele sale Se știe că Maramureșul este vatra statalității românești – dovadă că aici a fost întemeiată Moldova. De aceea vom testa ipoteza potrivit căreia Maramureșul ar fi putut fi vatra, punctul de pornire al statalității românești pentru întreg spațiul românesc, dacă această energie nu ar fi fost limitată, deturnată de regalitatea maghiară – pătura superpusă maghiară. Pentru a înțelege efervescența românilor maramureșeni în contextul unei puternici presiuni externe, vom utiliza un alt concept, acela de vitalitate (religioasă și lingvistică), despre care vom înțelege că este o dimensiune creatoare, a cărei sursă este poporul în sine. Nicolae Iorga definește noțiunea de vitalitate ca fiind acea energie care *izbutește singură, din masa poporului"*[1] și al cărei obiectiv este atingerea unui ideal: în cazul de față, întemeierea unui

[1] Nicolae Iorga, *Afirmarea vitalității românești* - conferințe la cursurile de vară de la Vălenii de munte, p.7, Disponibil la adresa de internet: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/e/e9/Nicolae_Iorga_-_Afirmarea_vitalității_românești_-_conferințe_la_cursurile_de_vară_din_Vălenii-de-Munte_1939_-_Resumat_de_ascultătoare.pdf

stat. Astfel că, în decursul analizei, vom urmări vitalitatea religioasă, vitalitatea lingvistică și vitalitatea în regimul proprietății a românilor maramureșeni,. Astfel că vom căuta să identificăm acele cuvinte care denotă limba, credința, proprietatea și actorii sociali (ne vom concentra atenția asupra celor două categorii identificate: domnii români - Bogdan, Dragoș, și domnii străini - catolici, în special cei maghiari), dar și cuvintele/ expresiile asociate acestora, aspecte centrale ale materialului de față, care nu epuizează însă analiza de conținut. Problema străinilor, o vom contura din prisma teoriei păturilor superpuse a lui Mihai Eminescu. Acesta definește pătura superpusă ca fiind acei *„agenţi care se manifestă într-un atare orizont, al realului negativ."*[2] Când spunem real negativ ne referim la acel real *„golit de substanţă, de-substanţializat"*[3] Maramureșul, zonă îmbelșugată, cu populație pașnică plasată pe axa creatoare și nu pe cea invadatoare, a reprezentat un spațiu tentant pentru vecinii maghiari, populație cu un specific de tip migratoriu. Călăuziți și motivați de pretențiile papale, maghiarii din vecinătatea Maramureșului au exercitat o presiune nefirească, de tip expansionist asupra locuitorilor și conducătorilor din acest areal. Pătura superpusă fiind reprezentată în acest caz de străini, ale căror forme de organizare, Biserica și limba, au fost în opoziție cu *„aptitudinile sufleteşti ale poporului român"*[4], motiv pentru care populația maramureșeană a plecat în Moldova, unde aveau să pună bazele statelor românești. Astfel că, ideea secundă celei de statalitate în arealul supus analizei, este aceea de vitalitate a maramureșenilor în contextul presiunii exercitate de pătura superpusă maghiară.

Vom operaționaliza statalitatea prin categoriile care descriu aparatul (de stat) și vocația - vitalitatea. Ca unitatea de analiză vom folosi cuvintele cheie, iar pe acestea le vom împărți la rândul lor în două categorii: principale (Maramureș, Bogdan, Dragoș, credință, limbă, țară, român, ungur) și atribute - numărate funcție de prezența lor pe lângă cuvintele cheie principale; (putere, cetate, stăpân, frumos, bun, rău, dulce, neam, dreptate, adevăr, libertate, străin, munți, pădure, domn, voievod). Unitatea de context este reprezentată de acele opere în care am regăsit cuvântul Maramureș, 42 la număr. Totodată, vom căuta să identificăm termenii care arată felul în care statalitatea maghiară s-a impus, treptat, asupra construcției statale românești, asupra cnezatelor maramureșene. Nu în ultimul rând, vom identifica actorii principali ai statalității românești: Bogdan, Dragoș, pe care îi vom pune în relație directă cu țara, prin numărarea atributelor asociate (iubit/drag, credincios, dulce, frumos, etc.). Vom observa cum, de fapt, în Maramureș au fost în competiție două tipuri de state: unul de expansiune și construcție catolică, „imperiu de substituție" (Iorga) și cel românesc, organic. Analizăm reverberațiile acestei bătălii de geopolitica ideii de stat din perspectiva cuvintelor și ideilor și folosite de Eminescu în descrierea fenomenului.

Ipoteză

Principala idee de cercetare a fost *statalitatea* în lucrările eminesciene privind Maramureșul. Vom considera că statalitatea, la Eminescu, se concretizează prin următoarele categorii:

1. Limbă
2. Credință
3. Actori sociali: Dragoș, Bogdan și principii maghiari
4. Proprietate

Universul cercetării:

Universul cercetării este constituit din operele eminesciene în interiorul cărora a fost regăsită ideea de Maramureș (acesta fiind cuvântul rădăcină). Ele au fost identificate utilizând funcția de căutare după cuvântul cheie, a aplicației „Mihai Eminescu- întreaga operă". Lucrările analizate, 42 la număr, sunt următoarele:

[2] Ilie Bădescu, *Mihai Eminescu, Realism oriental,* Galați, Editura Porto-franco, 1994, p.63
[3] *Ibidem, p.43*
[4] Radu Baltasiu, *Introducere în sociologie*, Craiova, Editura Beladi, 2007, p.96

1. „Bogdan Dragoș” (13 martie 1902)
2. „Gruie Sânger” (Nr manuscris 2278)
3. „O cestiune mai mult caracteristică” (24 februarie 1879)
4. „Încă de pe când ne căutau ceartă” (2 august 1880)
5. „Adevărul doare pe la 3 martie” (1 aprilie 1881)
6. „De câte ori românul era în opoziție” (14 august 1882)
7. „Apostol Mărgărit” (5 mai 1883)
8. „Numai noi observasem” (20 octombrie 1881)
9. „Mai lesne se torc” (15 iunie 1883)
10. „Cu privire la cestiunea” (26 octombrie 1881)
11. „Ca toți românii adevărați” (Nr. Manuscris 2263)
12. „Memorialul comitetului” (4 noiembrie 1982)
13. „Înființarea unei mitropolii” (20 mai 1883)
14. „Însemnări caracterologice” (Opere, VII, Nr. manuscris. 2291)
15. „S-a întâmplat în vremea mea” (1935)
16. „Alexandru cel Bun” (4 februarie 1913, Nr. manuscris 2277)
17. „Cel din urmă mușatin” (1935, Nr. manuscris 2254)
18. „Alexandru Lăpușneanu” (1906, Nr. manuscris 2282)
19. „Liste și proiecte 4. Dodecameron dramatic” (Nr. manuscris 2275)
20. „Liste și proiecte 5” (Nr. manuscris 2306)
21. „Minte și inimă” (1935, Nr. manuscris 2289)
22. „Repertoriul nostru teatral” (18/30 ianuarie 1870)
23. „Influența austriacă asupra românilor din Principate” (1 august 1876)
24. „Serbarea de la Putna în memoria lui Ștefan cel Mare” (vol. IX)
25. „În numărul nostru de vineri” (19 februarie 1978)
26. „Basarabia. III. Veacul al șaisprezecelea” (7 martie 1878)
27. „Ziarele guvernului” (22 iulie 1879)
28. „De când datează esportul nostru” (15 mai 1880)
29. „În ședința Adunării” (28 mai 1880)
30. „Adevărul că, în decursul..” (9 august 1881)
31. „Ce adevărată e teoria” (23 septembrie 1881)
32. „D. Brătianu, confirmând însuși știrea” (aprilie-mai 1964, Nr. manuscris 2264)
33. „Ședința Adunării de Vineri” (26 ianuarie 1882)
34. „In Eigetumlicher art..” (Nr. manuscris 2276 B)
35. „Formațiile constituționale” (Nr. manuscris 2276 B)
36. „Dragoș Vodă cel Bătrân” (5 ianuarie 1903, Nr. manuscris 2256)
37. „Mii de stele, dulce seară” (Nr. manuscris 2262)
38. „Arheologic” (17 septembrie 1876)
39. „Periodul al doilea” (1 octombrie 1876)
40. „O serbare seculară” (1 iunie 1877)
41. „Românul ne face o imputare” (17 decembrie 1881)
42. „D. Xenopol ne va da deci voie” (Nr. manuscris 2264)

Adăugiri necesare: importanța lui Mihai Eminescu

Contribuția fundamentală a acestui autor la ceea ce înseamnă identitatea națională pentru români, este sintetizată de către Constantin Noica în următoarea afirmație: „Omul deplin al culturii române.” Altfel spus, prin cultură, identitatea națională este păstrată nealterată și chiar adăugită, prin prezența activă a unor personalități de geniu, așa cum este Mihai Eminescu.

Pe de altă arte, prof. Ilie Bădescu ne vorbește despre importanța sociologică a lui Eminescu în cultura română, pe care o descrie astfel: *„Se întâmplă că astăzi nu poți găsi o*

teorie mai adecvată la cazul românesc decât teoriile lui Eminescu. Ceea ce nu înseamnă că alte unghiuri de privire, precum al lui Pareto, Durkheim, Weber, ori mai încoace, teorii ca cea a lui Wallerstein şi a celor ce-au gândit în orizontul de aplicaţie a paradigmei sale n-ar fi eficient. Niciuna dintre teoriile pe care le cunosc eu nu dovedesc o asemenea lărgime a unghiului de cuprindere a chestiunii precum o arată teoriile eminesciene. Compasul acestor teorii cuprinde totul într-o expunere extraordinară. Puterea teoriilor sale e atât de mare încât aproape că nu ai nevoie de reconstrucţie teoretică decât arareori.."[5]

Statul ca rostire la populația maramureșeană: *Codicele* sau *Sbornicul de la Ieud* și importanța Mănăstirii Peri

Pentru a înțelege mai bine noțiunea cu care vom opera, vom căuta să înțelegem ce reprezintă statul și mai ales de ce limba și credința se află în strânsă legătură cu acesta. Vom porni în acest proces de înțelegere de la următoarea definiție a statului: *„(..) statul înseamnă rostire. Punere în rost."*[6] Potrivit lui Constantin Noica, rostirea rostuiește, ordonează, fiind atât un factor metafizic, cât și politic: *„(..) a rosti înseamnă a pune în ordine, a rândui, a aranja (înțelesuri pentru care există și forma a rostui), după cum înseamnă a stabili locul, sau atributele cuiva; în fine, a face rost de ceva, a procura,a se îngriji de, a pregăti."* [7]Cât despre legătura pe care am identificat-o între stat, limbă și credință, aceasta se poate explica prin aceea că: *„Unde sunt organizate scrisul și credința, avem și administrație."*[8] Astfel că, suntem îndreptățiți a considera corectă ipoteza conform căreia *„Maramureșul este leagănul unui corpus de guvernare, pentru că acolo unde avem scris, avem concepție despre stat și despre om adică organizare de stat și metafizică."*[9] Această ordine despre care ne vorbește Noica se desfășoară pe două mari coordonate: Dumnezeu și neamul aflat sub mila voinței sale: *„Ordinea este a insului ca entitate sub Dumnezeu, prin neam. Or, tocmai acestea sunt coordonatele politicii: organizarea insului și a neamului în raport cu un reper asumat de o elită. Maramureșul ne-a dat primele scrieri bisericești, adică transcrieri ale Logosului."*[10]

Una dintre primele scrieri românești a apărut în Maramureș, iar lucrarea la care facem referință este intitulată *Codicele* sau *Sbornicul de la Ieud*, ce apare ca fiind datată spre finalul secolului XIV. Aceasta a avut rolul de manual în procesul de învățare a limbii române: *„(..) bilingvă, slavonă și românească, și scrisă intercalat, cu scurte fragmente slavone, despărțite de traducerile românești prin puncte vizibile, avea și rolul de manual pentru învățarea limbii slavone și a traducerii în limba română."*[11] Sbornicul *„(..) apare cu circa o jumătate de secol înaintea „textelor rotacizante" găsite în Moldova și care provin după Iorga, din Maramureș, datate la începutul secolului al XV-lea. Ne referim la „Codicele voronețean", „Psaltirea Scheiană", „Psaltirea Voronețeană", „Psaltirea Hurmuzaki"* - probabil având ca epicentru *mănăstirea Peri (...)."*[12]

Mănăstire Peri a reprezentat un adevărat obstacol în calea catolicizării forțate pentru că, voievozii Drag și Băliță au obținut titlul de stravropighie imperială bizantină de la Patriarhia Ecumenică de la Constantinopol, în anul 1391, ceea ce a însemnat că ieromonahul mănăstirii devenea reprezentant direct al Patriarhiei – exarh, peste tot nord vestul

---

[5] Ilie Bădescu, *op*
[6] Radu Baltasiu, *Geopolitica rețelelor organice pe axa Carpaților: familiile nobiliare aramureșene (2) Prmisa pentru documentarea existenței scrierilor politice maramureșene (Pentru un Condex politic românesc primitiv),* în *Etnosfera*, Nr. 2/2018, București, Editura Academiei Române, p.169
[7] Costantin Noica, *Cuvânt împreună despre rostirea românească*, București, Editura Humanitas, 1996, p.28
[8] *Ibidem,* p.170
[9] *Ibidem*
[10] Radu Baltasiu, *Geopolitica rețelelor organice pe axa Carpaților: familiile nobiliare aramureșene (2) Prmisa pentru documentarea existenței scrierilor politice maramureșene (Pentru un Condex politic românesc primitiv),* în *Etnosfera*, Nr. 2/2018, București, Editura Academiei Române, p.172
[11] *Ibidem,* p.171
[12] *Ibidem*

Transilvaniei.[13] Nicolae Iorga afirma despre mănăstirea Peri că fost un important centru de revitalizare a conștiinței naționale prin aceea că a contribuit la punerea bazelor limbii naționale: *„(..) aici au fost receptate ideile religios-reformiste ale lui Jan Hus ceea ce a condus la realizarea primelor traduceri în limba română, în deceniul al patrulea al sec. XV-lea și la punerea bazelor limbii naționale."*[14]

Principalele direcții ale discursului eminescian privind ideea de statalitate

1. Maramureșul – purtător de statalitate: vitalitatea lingvistică și religioasă

În decursul analizei, regăsim ideea de Maramureș ca vatră a întemeietorilor de neam și țară, populația de aici fiind purtătoare de statalitate, prin aceea că au pus bazele statelor române: *„(..) acel neam de oameni, acel tip etnic care, revărsându-se deoparte din Maramureș, de alta din Ardeal, au pus temelia statelor române din secolul XIII până în secolul XIV, și care prin caracterul lor înnăscut au determinat soarta acestor țări de la 1200 la 1700*."[15] Mai mult decât atât, din punctul de vedere al vitalității lingvistice, curățenia sufletească specifică țării Maramureșului, a fost un element cheie în păstrarea autenticității limbii române: „*Miron Costin descrie curăția și frumusețea limbei vorbite în Maramureș, și viața neatârnată a românilor de acolo*."[16] În acest sens, Ernest Bernea afirma: *„Între aceste lanțuri de munți cu vârfuri înalte și prinse ca niște noduri, bine închegați la capete, apare o depresiune frumoasă, străbătută de apa Tisei și care nu e alta decât Țara Maramureșului, loc de origine a neamului românesc."* [17] De altfel, maramureșenii s-au arătat a fi fermi apărători ai dreptului la credința ortodoxă, dând dovadă de o vitalitate religioasă extraordinară, aspect pe care îl regăsim în următoarele fragmente: *„(..) se știe că dinastiile, nobilimea istorică și țăranii noștri liberi au venit unii din Ardeal, alții din Maramureș - nu de nevoie materială, ci din cauze religioase.*"[18] și *„(..) o mare pare din românii din munții despre nord a părăsit, sub Bogdan Vodă Dragoș, patria lor, a Maramureșului, pentru că un rege catolic voia să le impuie confesiunea catolică.*"[19]

Ideea de Maramureș am operaționalizat-o prin: Bogdan, Dragoș, credință, limbă,român, ungur, țară, și voievod. Numărând aceste cuvinte în operele ce au avut ca punct de interes Maramureșul, am identificat o asociere semnificativă între cuvintele: român (0,47%), voievod (0,40%), țară (0,36%) și Bogdan (0,32%), adică: Bogdan voievod de țară românească, restul fiind cuvinte de legătură (prepoziții, conjuncții). Menționăm că aceste procente au fost obținute pornind de la cuvântul rădăcină. Prin cuvânt rădăcină înțelegem cel de la care pornesc alte derivate. Spre exemplu: Cuvântul rădăcină „român" include și românesc/ românește/ românism/ daco-românism, etc., dar și sinonimele totale: voievod/vodă. Următoarele 2 ponderi semnificative au fost cele de credință (0,17%) și limbă (0,15%), ceea ce demonstrează că *„(..) aveau o convingere proprie despre organizarea sufletească pe care o proiectau asupra spațiului, altfel nu se explică drumul făcut de voievodul drag la Constantinopol, pentru intrarea mănăstirii Peri în ascultarea directă a*

[13] *Ibidem, p.170*
[14] Nicolae Iorga, *Sate și preoții din Ardeal,* București, Editura Saeculum, 2007, p.64, *apud* Nicolae Iuga, *Începuturile scrisului în limba român și statutul Mănăstirii Peri din Maramureș, sec. al XIV-lea*, publicat pe blogul lui Vasile Gogea, 05.10.2011, Disponibil la adresa de internet: https://vasilegogea.wordpress.com/2011/10/05/inceputurile-scrisului-in-limba-romana-si-statutul-manastirii-peri-din-maramures-sec-al-xiv-lea/
[15] Mihai Eminescu, *Adevărul doare pe la 3 martie, în Opere*, Vol. XII, Editura Academiei Române, București, p.121
[16] Mihai Eminescu, *De câte ori „Românul" era în opoziție,* în *Opere*, Vol. XIII, Editura Academiei Române, București, p. 168
[17] Ernest Bernea, *Maramureșul: țară românească*, București, Editura Predania, 2002, p.13
[18] Mihai Eminescu, *Încă de pe când ne căutau ceartă*, în *Opere*, Vol. XI, Editura Academiei Române, București, p.278
[19] Mihai Eminescu, *Înființarea unei mitropolii*, în *Opere*, Vol. IX, Editura Academiei Române, București, p.217

Patriarhiei de aici."[20], dar şi că domnitorul avea „sufletul întreg", una dintre cele 3 caracteristici ale unui bun domnitor, fără de care acesta nu îşi poate duce la bun sfârşit misiunea de mijlocitor între Dumnezeu şi neam. Astfel că, domnitorul trebuie să ştie în al doilea rând că *„(..) finalitatea guvernării este poporul prin intermediul lui Dumnezeu, printr-o tehnică pe care Sf. Ioan Scărarul o numea smerita cugetare.* [21] Prin smerita cugetare înţelegem *„(..) rugăciunea necontenită cu lacrimi şi cu durere. Căci acesta chemând pe Dumnezeu pururi în ajutor, nu lasă pe om să se încreadă nebuneşte în puterea şi înţelepciunea sa, nici să se înalţe faţă de alţii. Căci acestea sunt boli cumplite ale patimii mândriei."*[22] Nu în ultimul rând, cea de-a treia coordonată a unei guvernări voievodale, este aceea a unei bune „cunoaşteri psihosociologice"[23]: *„(...) Cel ce va fi domn trebuie să aibă multă minte, ca să cunoască mintea domnului mintea slugilor sale, iar să nu cunoască mintea slugilor mintea domnului. Căci, dacă văd slugile multă minte la domn, atunci ele îl slujesc pe dreptate şi-i fac multă cinste, iar dacă îl află slab de minte, atunci ele îl ţin domn numai cu numele."*[24]

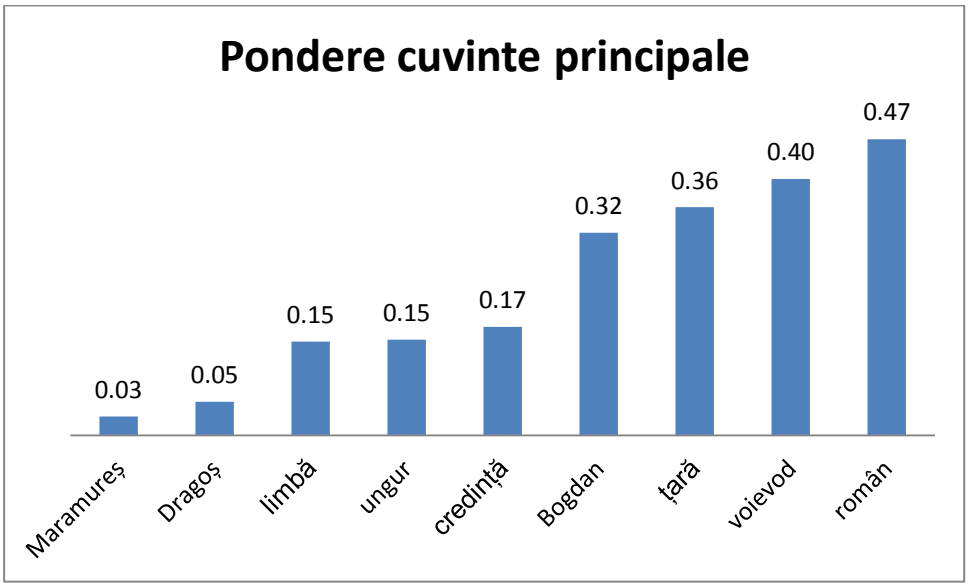

Din totalul de 136 de utilizări ale cuvântului „ţară/a/ii", am întâlnit o alăturare explicită de tipul „ţară românească" de 18 ori, adică 13,24% din total, aceasta însemnând o frecvenţă de aproximativ 4 ori mai mare decât „ţară ungurească" (2,94%), ceea ce denotă caracterul peren al românilor, organizaţi ca ţară de sine stătătoare. Profilul socio-cultural al maramureşeanului *„(..) este, la propriu şi în adevăratul sens, omul ţării, sau om de ţară, adică ţăran, de unde şi apariţia denumirii de Ţară (..)."*[25] Din punct de vedere moral, maramureşeanul se distinge ca un om *„(..) dârz la nevoie, dar pe fond un om blând, „un luptător fără ură", crescut aşa, în chip propriu, ca urmare a istoriei locale şi a poziţiei*

[20] Radu Baltasiu, Geopolitica reţelelor organice pe axa Carpaţilor: familiile nobiliare aramureşene (2) Prmisa pentru documentarea existenţei scrierilor politice maramureşene (Pentru un Condex politic românesc primitiv), în Etnosfera, Nr. 2/2018, Bucureşti, Editura Academiei Române, p.172
[21] *Ibidem*, p.173
[22] Dumitru Stăniloaie în Sf. Ioan Scărarul, *Filocalia*, Vol. IX, *Scara*, nota 322, p.167
[23] *Ibidem*
[24] Neagoe Basarab, *Învăţăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Teodosie*, ediţie facsimilată după unicul manuscris păstrat,. Transcriere, traducere în limba română şi studiu introductiv de prof. dr. g. Mihăilă, cu o prefaţă de Dan Zamfirescu, Bucureşti, Editura Roza Vânturilor, 1996, p.343
[25] Ovidiana Bulumac, *Viziunea sociologului Ernest Bernea asupra Maramureşului*, în *Etnosfera*,Nr.2/2018, Bucureşti, Editura Academiei Române, p.257

geografice (cea a ținutului de margine). Pe el dificultățile l-au transformat, paradoxal, într-un om caracterizat de frumusețea morală (..).”[26]

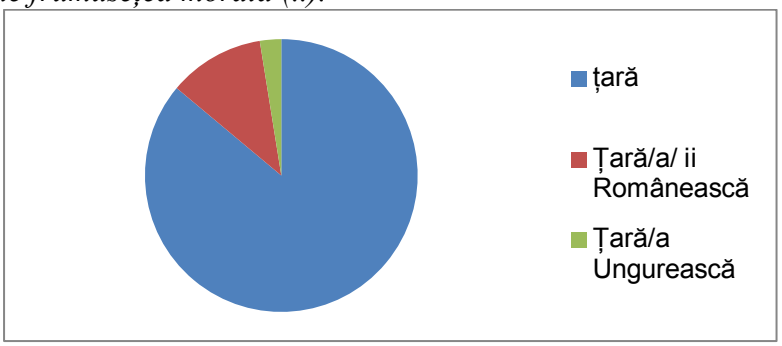

Noțiunea de voievod/vodă, ca expresie a statalității, se află în imediata vecinătate a ideii de neam. Astfel că, în decursul analizei, am întâlnit sintagme relevante în acest sens precum: *„părinte sufletesc al țării”*[27], *„pavăza creștinătății”*[28], *„voievozi de neamuri”*[29], *„capi de neamuri”*[30], *„păstori de neamuri”*.[31] Bogdan, ca purtător de statalitate, este corelat cu ideea de credință și de iubire a neamului. Altfel spus, Bogdan este descris în operele analizate ca fiind o personalitate culturală ce a conlucrat cu poporul la ideea de neam, dăruindu-și competența în slujba acestui ideal. Personalitatea este în sine o alegere, ce vizează cea mai înaltă năzuință: neamul. De aceea, trebuie punctat faptul că: *„Milostenia și smerenia, sunt factorii corectori, care fac posibilă guvernarea în termeni cu adevărați democratici, pentru că nu presupun agenda ascunsă, așa cum se întâmplă în cazul politicii după principiul „scopul scuză mijloacele. Pentru că nu puterea este finalitatea guvernării, din moment ce dai socoteală în fața lui Dumnezeu. Finalitatea guvernării devin țara și pacea socială.”*[32] Acestea (milostenia și smerenia), nu pot fi decât atributele unui conducător care se îngrijește să-i rămână sufletul întreg întru credința sa.

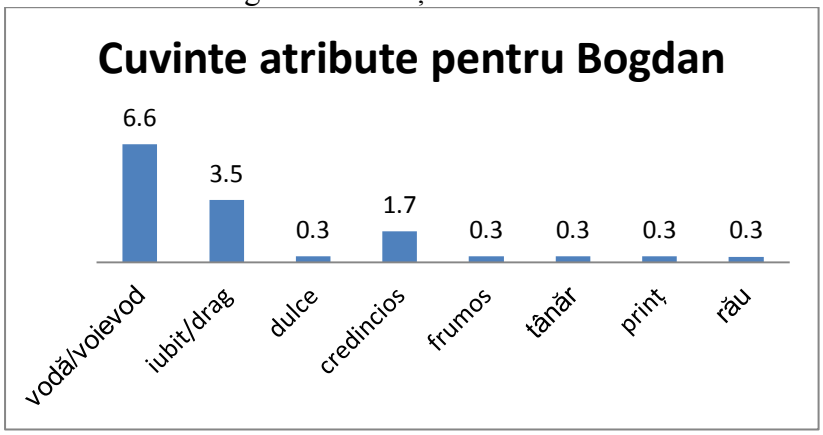

Din punct de vedere al vitalității lingvistice, în decursul analizei, noțiunea de limbă română, apare însoțită de adjective care denotă ideea de dulceață/ bunătate/ unitate, în principal, iar în plan secundar: frumusețe și curăție: *„limbă românească deosebit de bună”*[33],

[26] *Ibidem*, p.258
[27] Mihai Eminescu, *Înființarea unei mitropolii*, în *Opere*, Vol. IX, Editura Academiei Române, București, p.217
[28] *Ibidem*
[29] Mihai Eminescu, *Bogdan- Dragoș,* în *Opere*, Vol. VIII, Editura Academiei Române, București, p. 69
[30] *Ibidem*
[31] *Ibidem*
[32] Radu Baltasiu, Geopolitica rețelelor organice pe axa Carpaților: familiile nobiliare aramureșene (2) Prmisa pentru documentarea existenței scrierilor politice maramureșene (Pentru un Condex politic românesc primitiv), în Etnosfera, Nr. 2/2018, București, Editura Academiei Române, p.173
[33] Mihai Eminescu, *Numai noi observaserăm*, în *Opere*, Vol. XII, Editura Academieie Române, București, p.372

„frumoasa şi spornica limbă a cronicarilor”[34], *„Dulce la port şi vorbă..”*[35], *„Dulce la glas”*[36], *„O ruga cu vorbă dulce ”*[37], *„dulcea limbă a trecutului”*[38]. Prin urmare, în opera eminesciană analizată limba apare ca element esențial în păstrarea unității de neam. Cu ajutorul programului NVIVO, am realizat o diagramă a cuvintelor asociate acestei idei, unde o pondere semnificativă au avut-o următoare: dulce (5,26), unitară (4,51), bună (3,76) și românească (1,50%). În „traducere”: dulce limbă românească, simbol al unității de neam.

Un aspect interesant surprins este acela de „străini” ca „dușmani” ai limbii, care înțelegând că aceasta este alături de credință armă a identității naționale, voiesc să o „vicieze”: *„Despreţuind biserica noastră naţională şi înjosind-o, atei şi francmasoni cum sunt toţi, ei ne-au lipsit de arma cea mai puternică în lupta naţională; dispreţuind limba prin împestriţări şi prin frazeologie străină, au lovit un al doilea element de unitate; despreţuind datinele drepte şi vechi şi introducând la noi moravurile statelor în decadenţă, ei au modificat toată viaţa noastră publică şi privată în aşa grad încât românul ajunge a se simţi străin în ţara sa proprie.”*[39] Cu alte cuvinte, limba română este asociată cu ideea de adevăr, un adevăr pe care străinii neavând maturitatea sufletească necesară, nu și-l pot însuși, motiv pentru care încearcă să îl perverteasc: *„În oraşele de şes ale Ţarii Româneşti au imigrat de peste Dunăre rase intelectual sterpe, fizic degenerate. Ele au viciat spiritul public, au viciat instituţii şi limbă, pentru că vârsta lor etnică e prea înaintată ca să se poată asimila sau pentru ca să fie capabile a concepe cu toată tinereţea organică a simţirii şi a caracterului o idee generoasă sau un adevăr.”*[40]

[34] Mihai Eminescu, *Influența austriacă asupra românilor din Principate*, în *Opere*, Vol. XI, Editura Academiei Române, București, p.136
[35] Mihai Eminescu, *Gruier Sânger*, în *Opere*, Vol. VIII, Editura Academiei Române, București, p. 125
[36] *Ibidem*
[37] Mihai Eminescu, *Mii de stele.. dulce sară*, în *Opere*, Vol. VI, Editura Academiei Române, București, p. 127
[38] Mihai Eminescu, *Periodu al doilea*, în *Opere*, Vol. IX, Editura Academiei Române, București, p.217
[39] *Ibidem*
[40] Mihai Eminescu, *Adevărul doare pe la 3 martie, în Opere*, Vol. XII, Editura Academiei Române, București, p. 121

2. Manifestarea vitalității românilor maramureșeni în regimul păturii superpuse

I. Vitalitatea religioasă

Maghiarii ca pătură superpusă au dorit să câștige lupta pentru putere, care putere la români se traduce prin limbă și credință. Astfel că, prin acțiunile întreprinse, au urmărit „insuflarea" acestor „valori" proprii, populației gazdă: românilor, dar s-au lovit de rezistența acestora la elementele identitare străine: *„Deşi românii îndeosebi au mare talent pentru limbi, din cauza mlădioşiei fonetice a propriei lor limbi, totuşi talentul acesta încetează în faţa unor idiome c-o fonologie opusă şi c-un spirit cu totul străin. A doua cauză de insucces al tentativelor de maghiarizare e însă deosebirea de rasă şi de religie."*[41]

Eminescu sesizează unul dintre aspectele care deosebește Ungaria de România constă în faptul că pentru Ungaria, religia se manifestă ca un instrument de propagare a puterii, indivizii fiind împreună din punctul de vedere al scopului, dar separați sufletește, în timp ce pentru România, credința este un factor care unește. Cu alte cuvinte, spre deosebire de vecinii săi, România este posesoarea unor structuri identitare dure, ce i-au asigurat perenitatea și ale cărei rădăcini sunt: limba și credința. Lucrarea de față nu neagă existența acestor 2 piloni celeilalte tabere, ci punctează numai faptul că aceștia au adus cu sine incapacitatea construirii unei conştiinţe de sine. *„(..) statul şi naţiunea maghiară au existat sute de ani fără unitatea de religie şi de limbă, mai poate exista şi de acuma înainte sute de ani fără a urmări idealul regnum unius lingnae."*[42]

Problema maghiară este corelată cu ideea de amenințare a unității de limbă și de credință a românilor: *„Papii Onorie III, Grigorie IX, Inocenţiu IV, Bonifaciu VIII, Benedict al XII[-lea] trimiteau scrisori peste scrisori regilor ungureşti ca să convertească cu sila pe români la legea catolică (..).Lucrul ajunsese atît de departe încît sub Ludovic cel Mare o parte a românilor din Maramureş se lehamitiseră cu totul de vexaţiunle continue şi, conduşi de Dragoş Vodă, ieşiră din ţară şi fondară principatul Moldovei."*[43] Pornind de la aceste date *„Ne putem da seama că, astfel cnezii Maramureșului trebuiau să se afle pe o linie disjunctivă cu aceea a coroanei maghiare și din perspectiva în care se raportau la putere. Dincolo de clivajul etnic inerent, manifestat ca presiune a maghiarizării și a confiscării pământurilor, componenta ortodoxă a guvernării românești trimitea la o manieră de înțelegere a spațiului cu totul diferită față de cea maghiară, de imitație occidentală, aflată în siajul paradigmei lui Machiavelli."*[44]

II. Vitalitatea lingvistică

Limba maghiară, cel de-al doilea element necesar în impunerea supremației ungurești, alături de credință a fost regăsit în decursul analizei sub spectrul obligativității, al „silei"[45]. Cu alte cuvinte, pentru români, religia catolică a fost corelată în totalitate cu ideea de constrângere/obligație, iar limba maghiară a fost considerată în peste jumătate din cazurile analizate (60%) ca fiind „radical diferită", iar restul procentajului, de 40% s fost alăturat ideii de obligativitate. Nicolae Iorga, punctează în acest sens, diferența dintre *„puterea voievodală*

[41] Mihai Eminescu, *Gruier Sânger*, în *Opere*, Vol. VIII, Editura Academiei Române, București, p. 125
[42] *Mihai Eminescu, O cestiune mai mult caracteristică, în Opere, Vol. X, Editura Academiei Române, București, p.195*
[43] *Ibidem*
[44] Radu Baltasiu, Geopolitica rețelelor organice pe axa Carpaților: familiile nobiliare aramureșene (2) Prmisa pentru documentarea existenței scrierilor politice maramureșene (Pentru un Condex politic românesc primitiv), în Etnosfera, Nr. 2/2018, București, Editura Academiei Române, p.174
[45] Mihai Eminescu, *Memorialul comitetului*, în *Opere*, Vol. XII, Editura Academiei Române,București, p.215

românească și imperiul de substituție al regalității maghiare"[46]: *„Roma papală continua conștiința că lumea trebuie făcută creștină și cu de-a sila și că lucrul acesta trebuie îndeplinit printr-un stat în fruntea căruia să steie o dinastie binecuvântată și, cu sabia aceasta blagoslovită dinastia aceasta să meargă până unde poate ajunge."*[47]

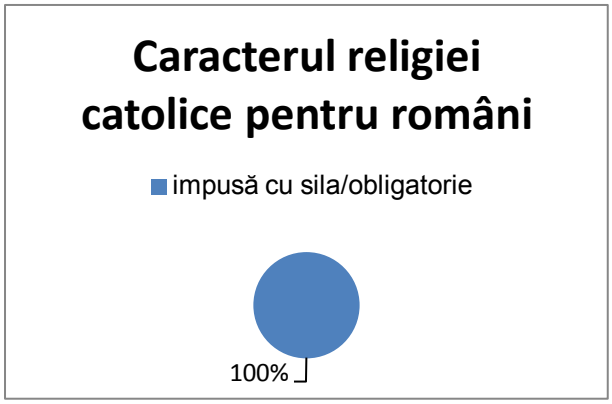

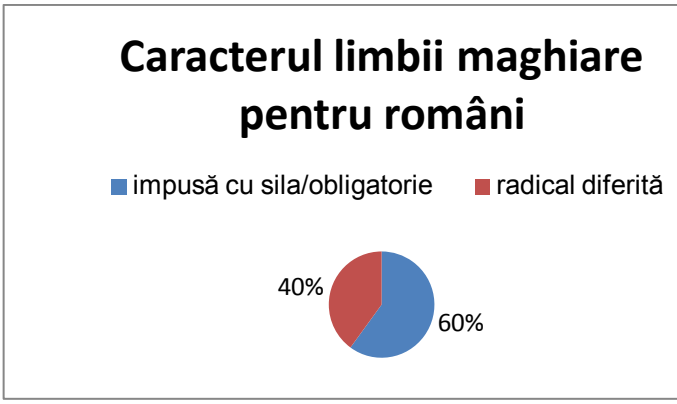

III. Vitalitatea maramureșenilor în regimul proprietății la contactul cu statalitatea maghiară

Max Weber afirma că statul înseamnă ordinea pe un teritoriu dat.[48] Nobilii maramureșeni au fost cei care au guvernat organic acest areal, menținând implicit ordinea socială, însă apariția Regatului Maghiar a acționat ca o forță dizolvantă asupra vitalității acestui spațiu pentru că, au căutat să cucerească ideea de proprietate, prin destabilizarea infrastructurii social-politice. Acest fapt este certificat de utilizarea frecventă de către diplomele maghiare a apelativului „cneaz", în intervalul de timp cuprins între sec. XIV-XVI.[49] Un alt factor ce a contribuit la încetinirea maturizării geopolitice a acestui spațiu l-a reprezentat faptul că regatul ungar a înconjurat Maramureșul cu o populație alogenă, ceea ce a generat o limitare a raporturilor firești cu Transilvania[50]: *„La vremea la care regii apostolici, Carol Robert de Anjou și fiul său, Ludovic, recunoșteau instituția și implicit autoritatea voievozilor și a cnejilor români pe întreg întinsul Țării Maramureșului și nu numai..., același rege Carol Robert de Anjou coloniza Sași și Unguri pe marginea Maramureșului în localitățile Vișc, Hust, Teceu și Câmpulung."*[51] De altfel, cunoaștem și faptul că pentru a face geopolitică, un stat trebuie să aibă deschidere: *„(..) una din condițiile dezvoltării organice a unui teritoriu este să aibă ieșiri: la mare, prin trecători, strâmtori, etc., în spațiile unde se poate exprima economic, cultural și identitar. În cazul nostru, maramureșenii s-ar fi legat natural de cnezatele din Transilvania, cum au și făcut-o ulterior, dar în opoziție cu regalitatea maghiară, cu Moldova."*[52] Afirmația potrivit căreia întemeierea principatului Moldovei s-a datorat acestei presiuni sufocante, este susținută și de sociologul Ernest Bernea: *„Cât de mare e setea de libertate a românilor maramureșeni se poate vedea*

[46] Radu Baltasiu, Geopolitica rețelelor organice pe axa Carpaților: familiile nobiliare aramureșene (2) Prmisa pentru documentarea existenței scrierilor politice maramureșene (Pentru un Condex politic românesc primitiv), în Etnosfera, Nr. 2/2018, București, Editura Academiei Române, p.174
[47] Nicolae Iorga, *Hotare și spații naționale. Afirmarea vitalității românești,* Vălenii de Munte, 1938, p.151
[48] Radu Baltasiu, Introducere în sociologie, Craiova, Editura Beladi, 2007, p.201
[49] Radu Baltasiu, *Geopolitica rețelelor organice pe axa Carpaților: familiile nobiliare maramureșene,* 2017, Ms. p.1
[50] *Ibidem*
[51] Ion și Livia Piso, *Un model vechi pentru noua așezare pe care o cere Europa/ An old model for the new settlement that Europe requires*, în Alexandru Filipașcu, *Enciclopedia familiilor maramureșene,* Ed. a II-a, pp.5-74
[52] Radu Baltasiu, Geopolitica rețelelor organice pe axa Carpaților: familiile nobiliare maramureșene, 2017, Ms. p.2

și în neîncetatele lupte ale unui voievod ca Bogdan. Nevoind să se supună ungurilor, acest voievod maramureșean a părăsit vatra țării sale și trecând munții a coborât pe Valea Moldovei, unde împreună cu românii aflați aici, au întemeiat principatul Moldovei." [53]

Coabitarea formațiunilor românești cu cele maghiare, cele dintâi organice, iar ultimele artificiale, certifică perenitatea românilor în Transilvania fiindcă: *„Faptul că o bună parte dintre nobilii români pomeniți în diplomele maghiare sunt cnezi, ne determină să considerăm că relațiile româno-maghiare aveau loc între structuri, nu doar direct, între individualități pur și simplu sau grupări izolate. Semnificația este majoră, pentru că istoriografia maghiară consideră că românii ar fi venit târziu, după „ocuparea" Transilvaniei de către unguri. Realitatea este cu totul alta: teritoriul românesc era atât de bine organizat, încât o structură de împrumut, cum era cea a regatului ungar, a fost nevoită să-și negocieze secole de-a rândul relația cu românii din Transilvania."*[54] Ipoteza noastră, aceea potrivit căreia Maramureșul a constituit o vatră a statalității românești este validată de faptul că diplomele latinești ale cancelariei maghiare au consemnat ideea de cneaz român: *„Faptul că diplomele latinești ale cancelariei maghiare pomenesc pe nobili cu cele două atribute, de cneaz și de român, ne determină să considerăm că relația dintre cele două structuri de putere (regatul apostolic ungar și Maramureșul nobililor români) era și de tip instituțional: a regatului de tip imitativ, de tip occidental, maghiar și de cealaltă parte a moștenitorului structurii romane târzii de tipul romaniei populare (Iorga), condusă de cneji/juzi, cu atribuții militare și juridice, pomenite întocmai în actele menționate."*[55]

Faptul că statalitatea maghiară este una artificială, adică imitativă, în timp ce structura statală maramureșeană este una organică se explică prin faptul că, așa cum arăta chiar Nicolae Iorga, acestea sunt exclusiv expansioniste. De aceea, ciocnirea dintre statalitatea română și cea maghiară, s-a concretizat într-o rezistență acerbă a celor dintâi.[56] Aceste tendințe expansioniste, pornite de Roma papală, au avut ca unic scop: convertirea tuturor neamurilor. Iorga afirma în acest sens că: *„Şi atunci s-a creat regatul apostolic al Ungariei, care nu este nici teritorial, nici naţional. Dar, când s-a dat coroana regală aceluia care, înainte de a se chema Ştefan şi a deveni Sfânt al Bisericii catolice, nu numai al poporului său, se chema Voevodul Vajk, - nume pe care l-am luat şi noi de la Slavi, fiind strămutat după regulele limbii, căci vine de la vâlc care înseamnă «lup», aşa încât viitorul Ştefan a fost la început «Voevodul Lupu», într-o formă slavă – când, din voevodul acesta cu titlu slav şi cu nume slav de Vajk, s-a făcut un rege apostolic, Sfântul Scaun a avut aceeaşi idee ca şi în momentul când a făcut împărat pe regele francilor Carol cel Mare, anume ideea că toţi oamenii trebuie să trăiască în creştinătate, că această creştinătate nu poate fi cea din Răsărit [ci] aceea a papei, că orice mijloc trebuie întrebuinţat pentru a salva în felul acesta, cu sabia, sufletele oamenilor care până atunci au trăit în păgânitate. Şi atunci, regii Ungariei, sau din vechea dinastie arpadiană, sau din noua dinastie, angevină, de Anjou, regii aceştia au trebuit neapărat să cucerească. Nu aveau voie să se oprească în loc. Un stat pacific condus de dânşii, mărginindu-se în anumite hotare, aceasta era o imposibilitate, fiindcă nu era în ideea generatoare, nu era în programul de la început, nu era în misiunea care le fusese încredinţată."*[57]

În timp ce regatul apostolic Maghiar era unul expansionist, forma de organizare statală românească – cnezatul, era *„(..) o structură de tip romanie-populară, nu foarte întinsă*

[53] Bernea Ernest, Maramureșul: țară românească, București, Editura Predania, 2002, p.21
[54] Radu Baltasiu, Geopolitica rețelelor organice pe axa Carpaților: familiile nobiliare maramureșene, 2017, Ms. p.3
[55] *Ibidem*, pp.3-4
[56] *Ibidem*, p.4
[57] N. Iorga, Hotare şi spaţii naţionale. Afirmarea vitalităţii româneşti, studiu introductiv de Mihai Ungheanu, postfaţa de Sever Ardelean, Editura Porto Franco, Galaţi, 1996, p.151

(în Maramureşul întreg existau 14), de tip cvasistatal, în care un domn (cneazul), guvernează un teritoriu mai degrabă în logica obştii ţărăneşti extinse decât în spiritul ordinii de tip feudal occidental. Diferenţa majoră între „democraţia ţărănească" („de obşte") şi ordinea feudală este aceea că ţăranii sunt liberi în obşte, în timp ce în feudalism sunt iobagi, parte a „feudei" – a terenurilor care nu le aparţin."[58]

Domnul, în accepţiunea noastră este *„(..) noţiunea guvernării integrale. (..) Prin urmare, domn înseamnă totalitatea puterilor care se pot găsi în mâna unui cârmuitor de ţară."*[59] De asemenea, el este responsabil de păstrarea integralităţii pământului, acesta fiind echivalentul identităţii naţionale: *„(..) statul unguresc avea cumva interesul ca atributele acestor nobili străini, necatolicizaţi, să nu fie ignorate cu totul: nu puteau fi cuceriţi, erau prea puternici pentru a fi trecuţi cu vedere, nici nu puteau fi asimilaţi într-o generaţie, aveau onoare nobiliară şi deci, ţineau la rangul şi la proprietăţile lor. Este motivul pentru care numele lor maghiarizate – pe „înţelesul" (cf. modului de acţiune) coroanei apar însoţite, pe lângă funcţiile de tip feudal occidental, de ranguri nefeudale (cneaz şi jude) şi, tot atât de important, de identitatea lor."*[60]

Pe parcursul analizei, am operaţionalizat ideea de teritoriu prin următoarele noţiuni: pământ, munţi, râu şi codru, deoarece, am dorit să urmărim relaţia pe care o au domnitorii cu terenurile pe care le au în stăpânire.

[58] Radu Baltasiu, Geopolitica reţelelor organice pe axa Carpaţilor: familiile nobiliare maramureşene, 2017, Ms. p.4
[59] N. Iorga, Hotare şi spaţii naţionale. Afirmarea vitalităţii româneşti, studiu introductiv de Mihai Ungheanu, postfaţa de Sever Ardelean, Editura Porto Franco, Galaţi, 1996, p.312
[60]

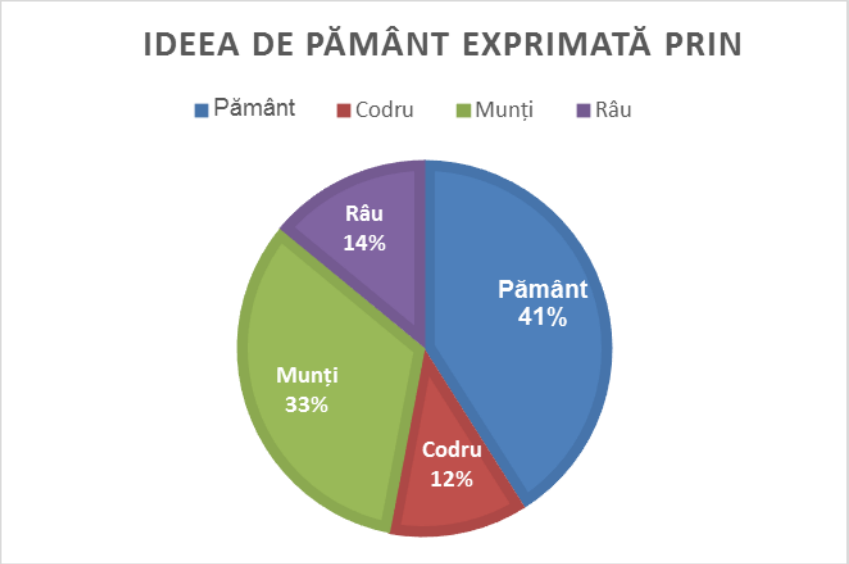

Menționarea liderilor români drept cnezi, în diplomele statului maghiar arată dornița lor de cucerire a acestor teritorii. Instituțiile infiltrării coroanei ungurești în Maramureș au fost novo donatio și homo regius. [61] Novo donatio reprezintă: *„Reînnoirea dreptului asupra proprietăților deținute de nobilii maramureșeni de către rege și asimilarea de către regalitatea maghiară a cnejilor români la condiția de „nobil”.*[62] Homo regius era cel care aducea la îndeplinire novo donatium în calitate de reprezentant al regelui.[63] Acestea *„(..) nu au produs, însă, efecte imediate, fiind adesea instrumente ale recunoașterii preexistenței și preeminenței românești în zonă – prin sintagma «ab antiquo»/„din moși strămoși”, atât sub forma rangului cât mai ales sub aspectul deținerii marilor proprietăți. Mecanismul prin care aceste două concepte au extras încetul cu încetul substanța organică comunitară maramureșană și au recirculat-o în sistemul feudal maghiar a fost acela al preeminenței dreptului regal asupra terenurilor rămase fără moștenitori sau, ai căror proprietari au fost decăzuți din drepturi.”*[64]

Deși lente, efectele presiunii maghiare exercitate în acest areal, privind regimul proprietății, urmările au fost considerabile: *„Treptat, dezvoltarea organică a cnezatelor românești a fost sufocată, astfel că Țara Maramureșului nu a izbutit să se unifice mai departe, cu restul teritoriului transilvan și cu Moldova. Energia lor natural organizatoare s-a manifestat însă, deplin, prin supraviețuirea unui specific maramureșean niciodată cucerit și, nu în ultimul rând, prin asigurarea factorului catalizator al apariției unui nou stat românesc, pe partea cealaltă a Carpaților: voievodatul Moldovei.”*[65]

Concluzii

Din punct de vedere al vitalității religioase și lingvistice, populația maramureșeană s-a dovedit a fi o manifestare efervescentă ce a apărat unitatea și identitatea neamului. Altfel spus, el este „(..) o unitate de destin și o vatră a tuturor românilor prin istoria sa, specificitatea și vechimea sa.”[66]Așa cum o arată figura alăturată, realizată cu ajutorul programului NVivo,

[61] Radu Baltasiu, Geopolitica rețelelor organice pe axa Carpaților: familiile nobiliare maramureșene, 2017, Ms. pp.5-6
[62] Livia și Ion Piso, *op.cit*, ”, p.6
[63] *Ibidem*, p.32
[64] Radu Baltasiu, Geopolitica rețelelor organice pe axa Carpaților: familiile nobiliare maramureșene, 2017, Ms. p.6
[65] *Ibidem*, p.8
[66] Ovidiana Bulumac, *Viziunea sociologului Ernest Bernea asupra Maramureșului*, în *Etnosfera*,Nr.2/2018, București, Editura Academiei Române, p.262

aceasta a fost purtătoare de statalitate prin Dragoș și Bogdan voievozi drepți ai țărilor românești.

Ca pătură superpusă, maghiarii au urmărit acapararea forței conducătoare, manifestată prin limbă, credință și proprietate. Cu un spațiu de desfășurare al propriei desființări, realul negativ, aceștia au urmărit acapararea unor noi teritorii, unde să-și impună modul nefiresc de conviețuire, prin constrângere, dar pentru români credința, limba înseamnă și proprietatea sunt pe de o parte elementele de unitate și identitate, iar pe de altă parte „arme" în fața dușmanilor: *„Regii unguri, cu toate încercările lor, nu au putut împiedica întemeierea unui stat independent al românilor, dincolo, în Răsăritul Carpaților, sub conducerea unui fost voievod maramureșean și în bună parte cu elemente pornite din același ținut românesc pe care ei îl aveau supus la acea vreme."*[67]

Prezența păturii superpuse maghiare, a generat trei tipuri de reacții, a celor care deveniseră ținta lor:

1. Latentă, aceasta reprezentând o manieră în care *„(..) un spațiu social-istoric este gestionat tradițional de către o elită în condițiile în care, formal, are de dat socoteală unor noi loialități. În cazul de față avem o demografie nobiliară românească importantă, care guvernează local ca până la apariția Regatului maghiar în Transilvania, dar care este integrată formal, prin diplomele ungurești, în sistemul de loialități medievale față de regele maghiar."*[68]

2. Reactivă: reprezentată de cazul lui Bălița și Drag: *„Președintele Academiei Române, dl. Aurel Pop, arăta că nobilimii maramureșeni sunt în bună măsură catolicizați la 1400. Cu toate acestea, o ramură viguroasă a lor trebuie să se mențină ortodoxă, arondată în jurul centrului de la Peri, mânăstire ortodoxă cu valențe coagulante vitale pentru limba română. Baliță și Drag se străduiesc și obțin de la Patriarhia Ecumenică de la Constantinopol luarea directă sub oblăduire a acesteia, care la 1391 este recunoscută*

[67] *Ernest Bernea, op.cit*, p.23
[68] Radu Baltasiu, Geopolitica rețelelor organice pe axa Carpaților: familiile nobiliare maramureșene, 2017, Ms. p.1

stravropighie imperială , ieromonahul mânăstirii devenind reprezentant direct la Patriarhiei – exarh, peste tot nord-vestul Transilvaniei *"*[69]

3. Efervescentă: manifestată prin întemeierea voievodatului Moldovei.

BIBLIOGRAPHY

1. Bădescu Ilie, *Mihai Eminescu, Realism oriental*, Galați, Editura Porto-franco, 1994
2. Baltasiu Radu, *Introducere în sociologie*, Craiova, Editura Beladi, 2007
3. Baltasiu Radu, *Geopolitica rețelelor organice pe axa Carpaților: familiile nobiliare maramureșene,* 2017, Ms
4. Baltasiu Radu, *Geopolitica rețelelor organice pe axa Carpaților: familiile nobiliare maramureșene (2) Premisa pentru documentarea existenței scrierilor politice maramureșene (Pentru un Condex politic românesc primitiv),* în *Etnosfera*, Nr. 2/2018, București, Editura Academiei Române
5. Bernea Ernest, *Maramureşul: ţară românească*, București, Editura Predania, 2002
6. Bulumac Ovidiana, *Viziunea sociologului Ernest Bernea asupra Maramureşului*, în *Etnosfera*, Nr.2/2018, București, Editura Academiei Române
7. Eminescu Mihai, *Mii de stele.. dulce sară*, în *Opere*, Vol. VI, Editura Academiei Române, București
8. Eminescu Mihai, *Bogdan- Dragoș,* în *Opere*, Vol. VIII, Editura Academiei Române, București
9. Eminescu Mihai, *Gruier Sânger*, în *Opere*, Vol. VIII, Editura Academiei Române, București
10. Eminescu Mihai, *Înființarea unei mitropolii*, în *Opere*, Vol. IX, Editura Academiei Române, București
11. Eminescu Mihai, *Periodu al doilea*, în *Opere*, Vol. IX, Editura Academiei Române, București
12. Eminescu Mihai*, O cestiune mai mult caracteristică,* în *Opere*, Vol. X, Editura Academiei Române, București
13. Eminescu Mihai, *Încă de pe când ne căutau ceartă*, în *Opere*, Vol. XI, Editura Academiei Române, București
14. Eminescu Mihai, *Influența austriacă asupra românilor din Principate*, în *Opere,* Vol. XI, Editura Academiei Române, București
15. Eminescu Mihai, *Adevărul doare pe la 3 martie, în Opere*, Vol. XII, Editura Academiei Române, București
16. Eminescu Mihai, *Numai noi observaserăm*, în *Opere*, Vol. XII, Editura Academiei Române, București
17. Eminescu Mihai, *Memorialul comitetului*, în *Opere*, Vol. XII, Editura Academiei Române,București
18. Eminescu Mihai, *De câte ori „Românul" era în opoziție,* în *Opere*, Vol. XIII, Editura Academiei Române, București
19. Iorga Nicolae, *Hotare şi spaţii naţionale. Afirmarea vitalităţii româneşti, studiu introductiv de Mihai Ungheanu*, postfaţa de Sever Ardelean, Editura Porto Franco, Galaţi, 1996

[69] Florin Dudaș, 2010, p.210 apud [69] Radu Baltasiu, Geopolitica rețelelor organice pe axa Carpaților: familiile nobiliare maramureșene, 2017, Ms. p.7

20. Iorga Nicolae, *Hotare și spații naționale. Afirmarea vitalității românești,* Vălenii de Munte

21. Iorga Nicolae, *Afirmarea vitalității românești* - conferințe la cursurile de vară de la Vălenii de munte, Disponibil la adresa de internet: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/e/e9/Nicolae_Iorga_-_Afirmarea_vitalității_românești_-_conferințe_la_cursurile_de_vară_din_Vălenii-de-Munte_1939_-_Resumat_de_ascultătoare.pdf

22. Iorga Nicolae, *Sate și preoții din Ardeal,* București, Editura Saeculum, 2007, *apud* Nicolae Iuga, *Începuturile scrisului în limba român și statutul Mănăstirii Peri din Maramureș, sec. al XIV-lea*, publicat pe blogul lui Vasile Gogea, 05.10.2011, Disponibil la adresa de internet: https://vasilegogea.wordpress.com/2011/10/05/inceputurile-scrisului-in-limba-romana-si-statutul-manastirii-peri-din-maramures-sec-al-xiv-lea/

23. Neagoe Basarab, *Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Teodosie*, ediție facsimilată după unicul manuscris păstrat,. Transcriere, traducere în limba română și studiu introductiv de prof. dr. g. Mihăilă, cu o prefață de Dan Zamfirescu, București, Editura Roza Vânturilor

24. Noica Constantin, *Cuvânt împreună despre rostirea românească*, București, Editura Humanitas, 1996

25. Piso Ion și Livia, Un model vechi pentru noua așezare pe care o cere Europa/ An old model for the new settlement that Europe requires, în Alexandru Filipașcu, Enciclopedia familiilor maramureșene, Ed. a II-a

26. Stăniloaie Dumitru în Sf. Ioan Scărarul, *Filocalia*, Vol. IX, *Scara*, nota 322

ADOLPHE ETIENNE BILLECOCQ'S VISION ABOUT MOLDAVIA AND WALACHIA

Ioana Ilisei
Assist. Prof., PhD, "Al. Ioan Cuza" University of Iaşi

Abstract:The opening to the world, the vocation of Romanians towards universality is increasingly evident in the 19th century. Travel writings are becoming more and more important, as they are a precious source that cannot be ignored. This kind of source enriches the information of the historian, adds new valences and also an extra color and flavor. At the same time, it represents a source that highlights aspects or nuances incomplete or not at all derived from the research of traditional historical sources.
Romanian Principalities, located in a difficult point of economic, political and strategic convergence, continued to be a transit area to Constantinople. To this end, the Principalities have become a true cornerstone of European politics. The French publicists contributed to the knowledge of the problems that troubled the Romanian society of the 19th century by the European public opinion. However, the writings of foreign travelers, be it public works or travel memories or manuscripts, did not always surpass objectively the Romanian realities. Such deficiencies were due to the evolutionary stage of the relations between the Romanian and French societies.

Keywords: Adolphe Billecocq, society, diplomacy, French relations, Romanian Principalities

Născut la Paris în 1800 în familia unui celebru avocat, Adolphe Etienne Billecocq era considerat de Vasile Alecsandri un francez cu inima pe jumătate română. În ciuda studiilor juridice, Billecocq a ales drumul diplomației și a ajuns în 1822 atașat la legația franceză din Berlin, unde peste doar un an ajunge să ocupe funcția de secretar. De-a lungul carierei sale, Billecocq a ocupat diverse posturi, fie la Viena în 1827, la Madrid în 1828, la Londra în 1830, la Stockholm (1831-1837) unde a impulsionat semnarea unui tratat economic franco-suedez şi la Constantinopol în 1837. Din 1839 până în luna februarie a anului 1846, Billecocq a fost agent şi consul general al Franței în Principate. După perioada petrecută în Principate, Billecocq se dedică activității publicistice și literare. El editează o serie de texte care au avut ca sursă de inspirație Principatele Române. Diplomatul francez a fost un susținător al luptei pentru afirmare politică a națiunilor. În perioada războiului Crimeii și a unirii Principatelor, Billecocq a fost un apărător constant al drepturilor românilor. Billecocq a întreținut legături cu unele personalităţi ale epocii sale: Victor Hugo, Alexandre Dumas-tatăl, Giuseppe Mazzini, Daniele Manin, Louis Blanc. De asemenea, a întreţinut o corespondență bogată cu alţi francezi filoromâni, precum Hippolyte Desprez, Elias Regnault sau Jean Alexandre Vaillant[1]. Billecocq era un cunoscător al politicii franceze în zona Europei orientale și a Mediteranei de răsărit. După cum era de aşteptat, acesta se interesează de relațiile franco-otomane, subliniind rolul pe care ar putea să îl joace Franța în modernizarea Imperiului Otoman şi în stoparea implicării Rusiei în Balcani. Consulul francez s-a stins din viaţă la data de 28 octombrie 1874 la Paris. Meritele sale au fost recunoscute atât de către statul francez,

[1] Paul Cernovodeanu, Georgeta Filitti, Adriana Gheorghe, Adrian Silvan Ionescu, Marian Stroia, Lucia Taftă, Raluca Tomi, Şerban Rădulescu Zoner (coordonatori), *Călători străini despre ţările române. Serie nouă*, vol. V, Editura Academiei Române, Bucureşti, 2006, p. 37 [în continuare, se va cita *Călători străini*]; Nicolae Isar, *Publiciștii francezi și cauza română (1834–1859)*, Editura Academiei Române, București, 1991, p. 18.

care l-a decorat cu Legiunea de Onoare, cât și de către cel otoman, care i-a acordat decorația Nișar-Iftihar.

Perioada în care Billecocq a fost consul în Principate a fost una deosebit de agitată. Era o etapă în care se decantau pozițiile grupărilor politice care s-au angajat în lupta pentru libertate și unitate a poporului român. Billecocq mărturisea în jurnalul său că timp de șapte ani s-a bucurat de bunăvoința și ospitalitatea românilor, cunoscându-le sensibilitatea și potențialul. Teritoriul Principatelor – scria consulul francez – „mi s-a părut interesant pentru a fi plasat în vizorul diplomației franceze (…) pentru că Principatele, alături de Suedia, pot lupta împotriva Rusiei”[2].

Billecocq a avut relaţii încordate cu domnul Gheorghe Bibescu, motiv pentru care a fost rechemat din postul său. Rapoartele sale denotă o vizibilă pornire personală împotriva domnitorului muntean. De exemplu, lucrarea *La principauté de Valachie sous le hospodar Bibesco*, publicată în 1847 şi care i-a fost atribuită consulului, constituie o critică a lui Bibescu[3]. Billecocq este şi autorul unei alte lucrări cu tentă biographică intitulată *Le nostre Prigioni! ou le journal de Billecocq diplomate français*. Lucrarea, publicată în două volume, a apărut intre anii 1849-1850 şi se caracterizează printr-o ostilitate vădită față de politica externă a lui François Guizot[4]. De asemenea, în septembrie 1848, Billecocq publică în ziarul *L'illustration* o cuprinzătoare descriere a Principatelor sub titlul *Album moldo-vlaque ou guide politique et pittoresque à travers les Principautés du Danube*. Este o adevărată lecţie de istorie, geografie şi politică cu privire la Moldova şi Ţara Românească prezentată unui public puţin familiarizat cu această parte a Europei.

Structurată pe mai multe capitole, lucrarea dedicată domniei lui Gheorghe Bibescu, surprinde aspectele principale ale vieții politice, juridice și administrative între anii 1839-1846. Primul capitol, dedicat administrației contelui Pavel Kiseleff, laudă reformele realizate: „Contele Kiseleff a depășit toate previziunile, el a fost cel care a făcut să reiasă din faptele sale întreaga noblețe și generozitate a vederilor stăpânului său, a fost un legislator și organizator desăvârșit și în același timp un administrator chibzuit, activ, politicos și binevoitor”[5].

Diplomatul francez acordă un spațiu larg măsurilor luate de Kiseleff în vederea unei mai bune administrări a țării. În conformitate cu noua legislație a fost reorganizată armata, au fost construite școli, au fost refăcute drumurile, s-au uniformizat şi s-au abolit corvezile pentru țărani. Finanțele statului au fost și ele reorganizate.

În capitolul al doilea al lucrării, Billecocq se dovedește a fi un apărător al domnului Alexandru Ghica și al consolidării poziției Porții în Principate în dauna influenței rusești. De la începutul ședерii sale în București, consulul francez a stabilit bune relații cu domnul Alexandru Ghica, un prieten al Franței perceput ca o victimă a severității consulatului rus, care lua toate deciziile importante cu privire la administrație. Dar, Curtea rusească se găsea ea însăși în dilema acordării suportului Adunării obștești sau a apărării autorității absolute a domnului, astfel că nu se știa dacă opoziția față de regimul instituit de Regulamentele Organice însemna o evoluţie spre instituțiile liberale. Pe de altă parte, exista opoziția boierilor argumentată de admnistraţia deficitară a guvernului. Exista, de asemenea, o anumită fractură în rândul marilor familii pe tema succesiunii la tron[6]. În 1834, atunci când Alexandru Ghica a

[2] *Călători străini*, p. 37.
[3] Ovidiu Muntean, *Imaginea românilor în Franța la mijlocul secolului al XIX-lea*, Editura Napoca Star, Cluj-Napoca, 2005, p. 94; Gabriel Leanca, *Adolphe Billecocq: le portrait d'un philo-roumain*, în Doina Spiță (ed.), *Diversité culturelle dans la francophonie contemporaine*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” Iași, Iasi, 2008, p. 319.
[4] Gabriel Leanca, *op. cit.*, p. 321.
[5] *Călători străini*, p. 39.
[6] Gabriel Leanca, *op.cit.*, pp. 315–316.

fost numit domn, acest lucru a fost perceput favorabil de către boierime. Cunoştea foarte bine ţara şi era capabil de o activitate susţinută şi chibzuită. Aceste calităţi erau importante, însă ulterior s-au dovedit insuficiente. Adunarea obştească, constituită cu scopul de a modera puterea domnului, manifesta în repetate rânduri tendinţe retrograde şi pasiuni politice. Puterea protectoare, prin consulatul ei trebuia să vegheze atât asupra domnului cât şi asupra Adunării, pentru a le menţine în stricta respectare a Regulamentelor Organice. Billecocq subliniază că domnia lui Ghica a început prost ca urmare a numirii în funcţii importante ale statului a unor oameni care nu se bucurau de credit în ochii elitei boiereşti. Această greşeală a condus la organizarea opoziţiei în sânul Adunării obşteşti, care – scrie Billecocq – s-ar fi bucurat de susţinerea lui Ruckman, consulului Rusiei. Popularitatea domnului a scăzut, an după an, chiar şi după alegerile din 1837, iar discreditarea sa la St. Petersburg a agravat şi mai mult lucrurile. Refuzul Adunării obşteşti de a semna „Actul Adiţional" la Regulamentul Organic a dus – afirma Billecocq – la agravarea situaţiei. Adunarea avea să fie suspendată printr-un ordin al Porţii. Deşi domnul Ghica încerca într-un fel sau altul să implice Franţa în Principate, ruşii cereau domnului să nu încerce să implice alte puteri în Ţara Românească[7]. Dintre consulii ruşi, Billecocq menţionează pe Titov – consul la Bucureşti – un om calm, stăpân, bun cunoscător al problemelor şi judecător imparţial. După o perioadă de linişte, cabinetul imperial impune ca succesor al lui Titov pe Daşcov, care nu era pregătit pentru această misiune.

Atmosfera în Adunare era perturbată de către doi foşti miniştri, Villara şi Bibescu. Aceştia făceau opoziţie guvernului din cauza unei probleme importante referitoare la partea de redevenţe pe care le datora ţăranul proprietarului, nefixată de Regulamentul Organic. Domnitorul Ghica s-a adresat Adunării şi i-a cerut să fixeze pentru totdeauna partea de redevenţe pe care ţăranul trebuia să le plătească pentru pământul primit de la proprietar. Domnitorul lăsa această problemă la înţelegerea părţilor. Însă Adunarea, constituită numai din proprietari, respinge aceste propuneri.

Mandatul de cinci ani al Adunării sfârşindu-se, au avut loc noi alegeri. Cu acest prilej, toate greşelile guvernului şi ale domnului sunt etalate ca principale cauze ale răului din ţară. Aceste acuzaţii găseau credit la toţi românii, iar consulul Daşcov în loc să reprime abuzurile, el s-a plâns imediat în ţară şi la Petersburg că nu se poate înţelege cu domnitorul care ar fi trebuit să fie recunoscător pentru atenţia cu care a fost înconjurat de Rusia. Neînţelegerile dintre domn şi consulat, la care se adaugă şi cele cu mitropolitul Neofit, care nu se înţelegea cu domnul, au agravat criza internă.

Proiectul de adresă întocmit de comisarii numiţi de Adunare, Villara şi Bibescu, aparent legal, a fost trimis celor două curţi. Adresa menţiona următoarele: „Ţara, prea înălţate Doamne, se înăbuşă sub numeroase abuzuri care au invadat în timpul celor şapte ani toate ramurile administrative, iar perpetuarea lor a aruncat nelinişte şi disperare în toate clasele sociale. Ca o fatalitate a destinului patriei noastre, tot ce s-a hotărât acum câţiva ani pentru prosperitatea ţării noastre s-a întors împotriva ei; ţăranul, al cărui destin a fost obiectul celei mai mari solicitudini este astăzi mai mult ca niciodată lăsat pradă potlogăriilor şi jafurilor"[8]. Afirmaţile erau cu totul false, scrie Billecocq. Adunarea a refuzat să contribuie alături de domn la redreesarea ţării. Billecocq este de părere că la urcarea pe tron a lui Bibescu, situaţia ţăranului nu se schimbase. Adresa boierilor critică mai multe măsuri luate şi care au însemnat un nesfârşit şir de abuzuri, cum ar fi: construirea şcolilor rurale pe cheltuiala ţăranilor, construirea caselor comunale, înfiinţarea magaziilor de rezervă, abuzurile în privinţa recrutărilor, taxele de călătorie, abuzurile săvârşite asupra comunităţilor sătesti, cărora le revenea sarcina păzirii frontierelor, abuzurile justiţiei, neglijenţele în administrarea finanţelor

[7] *Călători străini*, p. 42.
[8] *Ibidem*, p. 46.

și a caselor publice, încălcările privilegiilor boierimii. Această adresă nu avea nici un drept de a incrimina șapte ani ai unei guvernări care primise pentru fiecare dintre ani mulțumirile și elogiile acestei Adunări, nici pentru domnitorul căruia i se ceruse să înlăture aceste abuzuri, ci numai pentru consulatul rus, căruia îi venea în întâmpinare[9].

Primind această scrisoare plină de falsuri și calomnii, domnitorul Ghica nu putea să ignore că țara privea cu interes desfășurarea evenimentelor. Între două partide extreme, între care unul viza schimbarea domnului, iar celălalt menținea lui pur și simplu, marea majoritate a oamenilor de bun simț „ceea ce noi în Franța numim Partidul moderat sau conservator" își manifestă voința sa. Dacă domnitorul Ghica ar fi renunțat la percepția sa obișnuită și s-ar fi apropiat de acest partid și i-ar fi făcut concesiile pe care le cerea, în Adunare s-ar fi făcut o mare manifestare pentru susținerea sa ca răspuns la adresă. Astfel, cu timpul, s-ar fi lămurit și guvernul imperial rus asupra realităților țării. Dizolvarea Adunării, alegeri noi și o legislație moderată ar fi fost rezultatul unui astfel de demers: domnitorul nu ar fi fost destituit, iar Regulamentul Organic nu ar fi picat odată cu el (după spusele lui Billecocq). Din nefericire, domnul nu a înțeles limpede situația și nu a luat nici o măsură.

Activitatea intensă a opoziției, sprijinită de consulul Dașcov, sosirea la București a emisarilor celor două Curți pentru a ancheta cele menţionate de Bibescu împotriva lui Ghica au dus în cele din urmă la destituirea domnului.

În următorul capitol al lucrării sale, Billecocq relatează că destituirea dmnitorului Ghica a avut un impact în Ţara Românească. Indiferent de greşelile comise, Alexandru Ghica a fost fără îndoială cel mai puțin rău domnitor pe care Ţara Românească l-a avut. Noul domnitor trebuia ales de către Adunarea extraordinară. Existau șapte candidați care trebuiau să indeplinească condițiile prevăzute de Regulamentul Organic. Cele trei autorități, guvernul provizoriu, consulatul și mitropolitul trebuiau să aibă un punct de vedere unitar și să respecte prevederile Regulamentului Organic, atât în ceea ce privește listele electorale cât și modul de votare. Dar cum tocmai acest lucru nu l-au respectat, s-au adoptat măsuri arbitrare și au hotărât rezultatul alegerilor. Dintre cei doi frați, Știrbei și Bibescu, a ieșit învingător Bibescu cu ajutorul bătrânilor și al consulatului rusesc.

Cum era de așteptat, domnia lui Bibescu este tratată de Billecocq cu subiectivitate. În viziunea lui, Bibescu era un simbol al lipsei de bun simț politic, moral și corupție. Capitolul „Domnia lui Bibescu" este împărțit în trei perioade. Prima cuprinde evenimentele din etapa în care a fost respectat Regulamentul Organic și până la dizolvarea Adunării. A doua perioadă va cuprinde cei trei ani în timpul cărora a administrat finanțele, a stabilit noi taxe și impozite, a modificat o serie de legi civile, a restabilit pedeapsa cu moartea, a făcut recensământul populației, dar a vidat drepturile consiliilor municipale. S-au săvârșit și alte numeroase abuzuri, cum ar fi şi cele asupra clerului. Iar cea de a treia perioadă vizează etapa în care a abolit definitiv Regulamentul Organic, a schimbat forma de guvernământ prin distrugerea legii electorale, a dărâmat edificiul Justiției. Domnul a devenit și judecător și legislator. Un spațiu larg acordă Billecocq în acest subcapitol unei scrisori de protest a unui număr de 80 de boieri adresată consulului Dașcov. Boierii erau nemulțumiți de încălcarea tratatelor și a Regulamentelor Organice. Dar, în ciuda acestor proteste, o serie de decrete au continuat să îi priveze pe marii boieri de drepturile cele mai importante. Decretele-legi ale lui Bibescu erau contrare drepturilor și hatișerifelor ca și tratatelor înaltei curți. Nu se respecta legea electorală introdusă de Adunarea provizorie, legea consacrată prin tratate și hatișerifuri.

Există şi o serie de alte elemente în lucrarea atribuită lui Billecocq. Se fac referiri la modul cum s-a constituit Adunarea, la cheltuielile anilor 1843-1846. Se menționează faptul că taxele arbitrare, perceperea și aplicarea lor abuzivă au fost legalizate. Situația țăranilor a

[9] *Ibidem*, p. 54.

devenit și mai grea, fiind supuși la nenumărate taxe și impozite care-i reducea la o situație de sclavie.

În conținutul acestei lucrări, precum și din corespondența sa diplomatică care ține până în 1846, Billecocq a avut o linie de conduită mai mult sau mai puțin obiectivă. Ieșirea sa împotriva domnitorului Bibescu avea în vedere să îi creeze acestuia o imagine negativă în Europa.

Billecocq a încercat să îi apropie pe moldoveni de munteni. Consulul afirma următoarele: „Moldovenii și muntenii sunt prea legați în situțiunea lor politică, deopotrivă de grea și de precară, pentru că ceea ce atinge pe unii să nu se răsfrângă și asupra celorlalți". După cum scria Billecocq, era nevoie ca moldovenii şi muntenii „s*ă revină prin forţa convingerilor lor la cele mai bune raporturi*''[10]. Ca urmare a acestei idei, trebuia să se stabilească între populația Principatelor („les moldo-valaques", după terminologia epocii) o stare de lucruri, care, fără a statua ceva pentru viitor, să dea sentimentul apartenenței la o identitate comună[11]. Reprezentantul Franței urmărea ca să deștepte interesul patriei sale față de Principate și să mobilizeze pe români pentru a se face demni de un astfel de interes. Lucrul foarte clar este că autorul a urmărit două idei. Prima îl privea pe Bibescu, care trebuia înlăturat. Cealaltă idee se referă la viitorul Principatelor. Era de înţeles faptul că Rusia instituise în Principate o administraţie modernă dar, în acelaşi timp, controla cele două ţări. Aceste idei sunt dovezi de nepărtinire ale lui Billecocq în aprecierea situaţiei Principatelor. În ciuda opiniilor separate ale acelora care așteptau binefacerile Rusiei să se răsfrângă asupra situațiilor lor personale, spriritul public era cu totul împotriva înrâuririi rusești. Obiectivul mișcării care se profila la orizont trebuia să fie ștergerea oricărei influențe străine în administrație, legislație și în cârmuire. Românii nu puteau să se constituie în stat din pricina rușilor. Însă nu se poate ști ce răsunet a avut cartea lui Adolphe Billecocq, mai ales că în aceeaşi perioadă apar şi alte lucrări, mai elaborate, despre Moldova şi Ţara Românească. În lucrarea *Le nostre prigioni*, Billecocq încurajează activitatea liderilor revoluționari din București. De asemenea, Billecocq îi va sprijini pe exilații români la Paris. Contradictorie este însă atitudinea lui Billecocq față de protectoratul Rusiei. În lucrarea dedicată domniei lui Bibescu, consulul accentua rolul nefast al consulatului rus care nu înștiința corect cabinetul de la St. Petersburg despre realitățile politicii din Principate. În *Le nostre prigioni*, ținta atacurilor era Rusia și protectoratul său, comparat cu o „regalitate bastardă". *Le nostre prigioni* este însă importantă pentru informațiile pe care le oferă în legătură cu diferite evenimente la care Billecocq a fost martor: afacerea Condemine – (aducerea a 150 de tăietori de lemne pe moșia Știrbei), afacerea Nicolas Loulie (care se referă la soarta actorilor francezi aflați în Principate), afacerea Eliade-Tavernier (care a presupus împușcarea a 200 de greci și bulgari care și-au anunțat dorința de a trece în Bulgaria și a se revolta împotriva Imperiului Otoman), relațiile cu Duhamel (comisar rus în Principate) sau trimiterea unor emisari extraordinari la București pentru rezolvarea disensiunilor dintre Alexandru Ghica, miniștri și Adunarea Obștească. De asemenea, se adaugă cazul Vaillant şi conspirația din Octombrie 1840, alegerea lui Bibescu, problema revoltelor din Brăila. Se mai adaugă şi o serie de observaţii ale lui Billecocq cu privire la rolul jucat de Principate în sud-estul Europei după 1848.

Albumul moldo-valah, redactat în 1847, este cea mai reușită lucrare a lui Billecocq. Acesta cuprinde în cele 24 de pagini gravuri ale pictorilor Michel Buquet și Charles Doussault ce reprezentau peisaje, obiceiuri, costume țărănești și țigănești, monumente, străzi și case din București. Amprenta lui Michel Bouquet se află pe 15 ilustrații: vederi generale

[10] Eudoxiu de Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor. Corespondenţă diplomatică şi rapoarte consulare franceze (1825–1846) publicate după copiile Academiei Române de Nerva Hodoş*, vol. XVII , Editura Academiei, Bucuresti, 1913, p. 758 [în continuare, se va cita *Hurmuzaki*].
[11] Idem, p. 763.

ale Belgradului, Brăilei, Bucureștiului și Iașului; fortăreața și mănăstirea Neamț; malurile Prutului; vârful Panagia; Biserica Sfântul Gheorghe și Hanul lui Manuc din București; ruinele bisericii catolice de la Curtea de Argeș și cele ale fortului Sfântul Gheorghe din Giurgiu; dorobanți din Romanați. Desenele lui Charles Doussault sunt următoarele 13: un călugăr și o călugăriță din Moldova; o serată organizată de Principele Moldovei și una de cel al Țării Românești; o stradă din București; vârful Bucegi; o stație de poștalion; o scenă de vânătoare; o sărbătoare a muncitorilor francezi dintr-o pădure; o horă dintr-un sat din Țara Românească. Pe 17 gravuri nu se specifică autorul. Acestea au următoarele teme: ruinele turnului lui Septimiu Sever și ale podului lui Traian de peste Dunăre; ruinele Târgoviștei; stepa română; romance în costume orientale; câteva piese ale Tezaurului de la Pietroasa; costume românești și țigănești; portrete ale Mitropolitului Țării Românești Neofit, Principelui Grigore Ghica în costumul tradițional al funcției sale, al Principelui Alexandru Ghica în costum modern, al Prințesei Maria Bibescu[12]. Publicarea *Albumului moldo-valah* nu a fost ușoară. În acest sens, Billecocq a cerut ajutorul ministrului Adolphe Crémieux din guvernul provizoriu francez din anul 1848. *Albumul moldo-valah* a apărut în august–septembrie 1848 în revista *L'Illutration* (numerele 5, 19, 26 din August și 2, 16, 30 din Septembrie). Michel Bouquet, originar din Bretania, a debutat în 1835 la Salonul de la Paris, iar în 1840 după călătoria în Principatele române publică colecția de gravuri *Vues et costumes pittoresques de la Valachie* la editura Goupil-Vibert, din care reia în bună parte o serie de schițe în *Albumul moldo-valah*. În cazul lui Charles Doussault, acesta a călătorit între 1843–1844 în Țara Românească și Moldova cu scopul la început de a reprezenta vizita Prințului Albert al Prusiei în Principate. Între 1853–1856, Doussault a dedicat patru articole realității românești în revista *L'Illutration* în care a introdus ilustrații din timpul șederii sale[13].

Billecocq se temea că Principatele aveau să fie anexate de vecinul din Est. Teritoriul românesc era socotit ca o cheie a echilibrului Europei de Est. Protejarea Imperiului Otoman împotriva Rusiei trebuia să fie urmată de un interes față de problema românească. Fostul consul francez a prezentat în baza acestor idei politice varianta *hors-série* a albumului în care dezvoltă evoluția evenimentelor din vara anului 1848, incluzând implicațiile internaționale ale invaziei rusești. De asemenea, Billecocq inserează în acest material și poezia „Deșteptarea României" a lui Vasile Alecsandri, *Proclamația de la Islaz* și corespondența în legătură cu această situație din *Journal des Débats* și *Le National*. Autorul dorea ca Albumul său să îmbogățească informațiile despre Principatele române din Franța cu o serie de detalii, deoarece imaginea acestora era confuză, iar scrierile cu caracter școlar conțineau date eronate și lacunare despre români. Astfel, prezentarea lui Billecocq surprinde trei aspecte ale românilor: tradiția legendară a muntenilor și moldovenilor cu trimiteri la mitul originilor latine, amprenta ortodoxă a spiritualității românești, precum și amestecul dintre Orient și Occident. În evocarea primului aspect, autorul a citat articolul lui Hippolyte Desprez din 1 Ianuarie 1848 din *Revue des Deux Mondes*, observând că imaginea Împăratului Traian este foarte prezentă în Principate. De asemenea, se menționează și legenda Dochiei, personaje ca Panagia (nume dat celui mai înalt vârf din Carpații Moldovei) sau un presupus locotenent și ginere al lui Ginghis-Han. De altfel, în reconstituirea istoriei românilor Billecocq sugerează dubla ascendență, asiatică și europeană, încercând înțelegerea mentalității moldo-valahilor plecând de la trăsăturile lor etnice. În opinia sa, din punct de vedere social, Principatele

[12] Laurențiu Vlad, *Ecouri românești în presa franceză: L'Illustration, 1843–1944*, Editura Universității București, București, 2004, p. 29.
[13] Laurențiu Vlad, *op. cit.*, p. 30; Vasile V. Haneș, *Formarea opiniunii franceze asupra României în secolul al XIX-lea*, vol. II, Editura Tiparul scrisul românesc Craiova, București, 1929, p. 133–135 și 153–173; Nicolae Isar, *Istoria modernă a românilor: 1774–1878*, vol. I, Editura Fundația „România de Mâine", București, 2001, pp. 101–102; George Oprescu, *Țările Române văzute de artiști francezi (secolele XVIII – XIX)*, Editura Cultura Națională, 1926, pp. 22–35.

române se dovedeau a fi un amestec de moravuri orientale şi formalisme occidentale. De asemenea, Billecocq observa incontestabila moştenire latină în obiceiuri şi tradiţii ale ţăranilor sau în monumentele păstrate de pe vremea colonizatorilor romani, idee exprimată şi de alţi călători sau diplomaţi francezi care au ajuns în Principate (Édouard Thouvenel, Jean A. Vaillant, Stanislas Bellanger, J. D. de Bois-Robert, Hippolyte Desprez, Saint-Marc Girardin, Ulysse de Marsillac sau Jean Henry A. Ubicini). Trecând la tema bisericii ortodoxe, autorul remarcă faptul că o cincime din teritoriul românesc era reprezentat de proprietăţile funciare ale mănăstirilor. Printre acestea se numără: Agapia, Bistriţa, Căldăruşanu sau Sfântul Gheorghe din Bucureşti, Dintr-un Lemn, Hurezi, Neamţ, Pasărea, Polovrag, Tismana sau Ţigăneşti. Billecocq adăuga însă şi valoarea simbolică a acestor locuri, astfel că deşi erau veritabile locuri de meditaţie, autorul introduce şi tema ortodoxiei cruciate, deoarece schiturile păreau fortăreţe pentru soldaţi. Stemele erau o mărturie în acest sens. „Loc de tihnă şi reculegere pentru credincios, fortăreaţă pentru soldat, o mănăstire, în Moldo-Valahia, domină veşnic, în sânul Carpaţilor, trecutul inexpugnabil". Deşi autorul realiza elogiul oamenilor aflaţi în slujba Bisericii, călătorii şi diplomaţii anteriori relevau nivelul scăzut de instruire al clerului. Chiar şi Charles Doussault relata în 1853: „Clerul valah de jos este ca şi clerul rus, grosolan şi ignorant. Trăieşte prin birturi alături de oameni din popor şi ţărani, fără să se poată ridica deasupra acestor lucruri. Starea de ignoranţa şi de decădere se datorează faptului că exercită puţină influenţă asupra poporului pe care este chemat a-l moraliza. Acestor preoţi atât de puţin alfabetizaţi le este încredinţaţă instruirea copiilor". Doussault şi Billecocq au apreciat frumuseţea şi complexitatea arhitecturii religioase, precum Biserica Sf. Gheorghe din Bucureşti, dar în special Biserica de la Curtea de Argeş, care amintea de Orient, punând-o alături de alte edificii precum cele din Spania (Alhambra din Granada, Alcazar din Sevilla sau catedrala din Cordoba). Însă, în urma unei călătorii, Billecocq observa într-o biserică munteană motivul oului de struţ, întâlnit frecvent ca ornament la moscheile turceşti. Un preot îi explică observatorului francez: „Nu mi-o luaţi în nume de rău, domnule, dacă îndrăznesc a vă atrage la rândul meu atenţia asupra faptului că oul de struţ este un simbol care se potriveşte la fel de bine în bisericile creştine ca şi în templele mahomedane. Struţul, într-adevăr, nu-şi însufleţeşte ouăle decât prin veghea şi mângâierea privirilor sale; prezenţa lui în Casa domnului ne învaţă, aşadar, să însufleţim şi mila dumnezeiască printr-o ascultare blândă şi printr-o pioasă respectare a sfintelor taine". Apoi, în descrierea Hanului lui Manuc, autorul regăseşte Constantinopolul şi Madridul reunite în mijlocul Bucureştiului, acesta subliniind faptul că influenţa Imperiului Otoman pe malurile Dâmboviţei avea o explicaţie politică şi de civilizaţie: „Dar astăzi, când turcul s-a făcut european, astăzi când titlul de sultan nu mai înseamnă, în limba turcă, doar *calif*, ci şi, în idiomul occidentalilor, *cel mai drept şi mai cinstit dintre Regi!*, orice bun patriot moldo-valah îşi pune speranţa în legătura vasalică ce îl uneşte de acesta! Principiul suzeranităţii otomane va fi, în vreme de pericol, farul cu adevărat protector!". Aşa încât, atât Billecocq cât şi alţi observatori francezi au evidenţiat caracterul compozit al societăţii româneşti din prima jumătate a secolului al XIX-lea. În acest sens este sugestivă afirmaţia lui Charles Doussault: „Marele Ban Gheorghe Filipescu rămâne tipul de eleganţă al trecutului în ţara sa; văzând pe bătrânul chipeş, atât de nobil în hainele sale somptuase, cine ar putea ghici că acest boier îmbrăcat după moda orientală vorbeşte franceza cea mai pură şi că este tatăl sau unchiul fermecătoarelor de-a dreptul franţuzoaice care îl înconjoară în salonul său, deschis cu atâta curtoazie străinilor?"[14].

Albumul moldo-valah a avut un ecou deosebit în Europa. Apărut într-un moment când românii se afirmau pe scena europeană prin implicarea în revoluţia din 1848-1849, albumul reuşea să stârnească interes prin pitoresc, farmec şi noua lume dezvăluită de amintirile lui

[14] Laurenţiu Vlad, *op. cit.*, pp. 30–36; Gabriel Leanca, *op. cit.*, pp. 320–321.

Billecocq şi de talentul pictorilor francezi. În Album se prezintă şi momentul revoluţionar de la Bucureşti din vara anului 1848.

Continua preocupare a lui Billecocq pentru spaţiul românesc o dovedeşte şi interesul său în misiunea lui Soliman Paşa în Principate în 1848. Nota privitoare la această misiune face parte din *Jurnalul* diplomatului. Însă diplomatul francez se simte izolat în demersul său către oamenii politici francezi. De fapt, chiar din 1842, după destituirea din funcţie a lui Alexandru Ghica, consulul constată dezinteresul oamenilor politici francezi pentru Principate. Destituirea lui Ghica era interpretată de Billecocq drept o înfrângere diplomatică a Franţei. Prin această situaţie se justifică activitatea de propagandă în favoarea românilor realizată de către fostul consul francez[15]. Deşi misiunea lui de consul nu a fost considerată politică, aşa cum rezultă din rapoartele consulilor ruşi, Billecocq a jucat un rol important. Consulul trebuia să observe mişcările Rusiei în această zonă. Statutul periferic al Principatelor în Europa oferea o anumită libertate de acţiune a diplomaţilor francezi. Cum în mediile diplomatice europene circula convingerea că Moldova şi Valahia erau ataşate Rusiei prin legături foarte vechi, diplomatul francez a trebuit să lupte împotriva acestei convingeri în anii 1840 şi chiar în 1848. Pe de altă parte, în neîncetata lui preocupare şi admiraţie pentru mişcarea românească de la 1848, Billecocq protestează în jurnalul *La Réforme* împotriva numirii lui Pierre Ségur-Dupéyron drept consul la Bucureşti din cauza lipsei sale de experienţă politică în afacerile Principatelor[16].

Fostul consul francez continuă să susţină mişcarea Principatelor şi în cadrul revistei *La Revue de l'Orient*. Aceasta era buletinul *Societăţii Orientale din Franţa*, o societate ştiinţifică şi literară fondată la Paris în 1841 în cadrul căreia Billecocq activa, la ca şi Jean Alexandre Vaillant. Consulul a intervenit în anul 1848, când la 12 mai face o primă expunere importantă cu privire la situaţia mişcării româneşti în paralel cu situaţia polonezilor. Acesta afirmă că „polonezii vor forma garda lor naţională mobilă, şi la auzul vocii lor formidabile se vor ridica de asemenea şi cei 12 milioane de moldo-valahi locuitori nu doar în Valahia, Moldova, dar şi în Basarabia, Timişoara şi în Bucovina". În altă ordine de idei, Billecocq susţinea crearea unei federaţii a popoarelor din Europa Orientală ca o puternică forţă în faţa Rusiei şi Austriei. Proiectul era însă iluzioriu, ca de altfel şi rolul important al românilor într-o mişcare bine determinată slavă, doarece românii nu erau deloc pregătiţi pentru un război. Iar ideile avansate de Billecocq în sesiunea din 12 mai nu a ajuns la o concluzie, pentru că mai mulţi membri prezenţi nu au considerat eficace intervenţia Franţei, abia ieşită din revoluţie. Cu aceeaşi rezervă au fost primite pledoariile lui Billecocq cu privire la restaurarea drepturilor Franţei stipulate în Capitulaţiile semnate cu Imperiul Otoman. Însă, relativul eşec al propagandei lui Billecocq nu însemna sfârşitul ideilor sale. Problema Principatelor rămânea în atenţia diplomaţilor francezi. Contele de Saint-Céran a făcut legătura dintre problema Principatelor şi problema protejării Imperiul Otoman în faţa unei noi invazii ruseşti. De altfel, şi în sesiunea din 28 iulie 1848, atât Jean Alexandre Vaillant cât şi Billecocq au propus intervenţia Franţei în revoluţiile democratice şi liberale din toată Europa. Vaillant a subliniat că aceasta era şi soluţia pentru criza orientală[17]. Scrierile lui Billecocq aduc în prim plan problema românească. Tema cunoaşterii principatelor în Franţa este principală la Billecocq.

[15] Gabriel Leanca, *op. cit.*, p. 317 şi 322.
[16] Idem., p. 315 şi 324.
[17] Gabriel Leanca, *Pour une histoire culturelle des relation internationales: la Moldavie et la Valachie dans la Revue de l'Orient (1843 – 1856)*, în Andi Mihalache, Adrian Cioflâncă (ed.), *In medias res. Studii de istorie culturală*, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza" Iaşi, Iaşi, 2007, pp. 444–447.

BIBLIOGRAPHY

I. Documente

1. Eudoxiu de Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor. Corespondenţă diplomatică şi rapoarte consulare franceze (1825-1846) publicate după copiile Academiei Române de Nerva Hodoş*, vol. XVII, Editura Academiei, București, 1913, Despre Țara Românească document nr. DXI – DXIV, p. 328 – 359; Despre Moldova document nr. DXV, p. 359–403 (rapoartele lui Bois-Le-Comte).
2. Paul Cernovodeanu, Georgeta Filitti, Adriana Gheorghe, Adrian Silvan Ionescu, Marian Stroia, Lucia Taftă, Raluca Tomi, Șerban Rădulescu Zoner (coordonatori), *Călători străini despre Țările Române în secolul al XIX-lea*, vol. I-V, Editura Academiei Române, București, 2006.

II. Lucrări generale

1. Iorga, Nicolae, *Istoria relațiilor române*, antologie, ediție îngrijită și note de Florin Rotaru, traducere de Anca Verjinschi, Editura Semne, Bucuresti, 1995.
2. Isar, Nicolae, *Istoria modernă a românilor: 1774–1878*, volumul I: *1774/1784–1848*, *Editura* Fundația „România de Mâine”, București, 2001.
3. Platon, Gheorghe, *Istoria modernă a României*, Editura didactică și pedagogică, București, 1985.
4. Xenopol, Alexandru D., *Istoria Românilor din Dacia Traiană: Regulamentul Organic (1821–1848)*, vol. X, Editura Librăriei Școalelor Frații Șaraga, București, 1896.

III. Lucrări specifice

1. Haneș, Vasile V., *Formarea opiniunii franceze asupra României în secolul al XIX-lea*, vol. I și II, Editura Tiparul scrisul românesc Craiova, București, 1929.
2. Lăzărescu, Dan A., *Imaginea poporului român în conștiința europeană (1821–1834)*, Editura AGIR, București, 1999.
3. Leanca, Gabriel, *Adolphe Billecocq: le portrait d'un philo-roumain*, în Doina Spiță (ed.), *Diversité culturelle dans la francophonie contemporaine*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” Iași, Iasi, 2008, p. 314 – 325.
4. Leanca, Gabriel, *Pour une histoire culturelle des relation internationales: la Moldavie et la Valachie dans la Revue de l'Orient (1843 – 1856)* în Andi Mihalache; Adrian Cioflâncă (coordonatori), *In medias res. Studii de istorie culturală*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” Iași, Iași, 2007, p. 453 – 477.
5. Muntean, Ovidiu, *Imaginea românilor în Franța la mijlocul secolului al XIX-lea*, Editura Napoca Star, Cluj-Napoca, 2005.
6. Oprescu, George, *Țările Române văzute de artiști francezi (secolele XVIII–XIX)*, Editura Cultura Națională, 1926.
7. Vlad, Laurențiu, *Ecouri românești în presa franceză: L'Illustration, 1843 – 1944*, Editura Universității București, București, 2004.

"THE KING IS DEAD! LONG LIVE THE KING"!THE NICOLAE CEAUSESCU'S ROAD TO POWER: FROM THE PARTY'S FIRST SECRETARY TO STATE PRESIDENT, REFLECTED IN THE ROMANIAN COMMUNIST PRESS

Corina Hațegan
Scientific Reserchер, „Gh. Șincai" Institute of Research for Social Sciences and Humanities, Târgu Mureș

Abstract:The political and social-economic measures taken immediately after the investment of Nicolae Ceaușescu as the first secretary were seen on the one hand by some as the beginning of an improvement, but on the other hand, dissatisfaction was reported. It seems that the pro-birth policy (demographic increasing policy), the work schedule or the food prices were the reasons that presented the most dissatisfaction. From the few critical letters to the leader and the Party, kept in the archive, we find that some citizens were even worried about their events in Romanian society, since 1967: "Stop, please from the bottom of the heart, these tendencies that may have adverse consequences for our people who need to be united in these difficult moments"[1], but perhaps more interesting is the warning that another signer sends in a letter: "If you will not remedy this state of things (you) have done and continue to do them then either you will follow Kenedi's path or you will do worse than this!"[2]. The course of the events from 1965-1989 showed us that the prediction of the anonymous signer would become reality after more than two decades of the leadership of the Party and the State by Nicolae Ceaușescu.

Keywords: Nicolae Ceaușescu, communism, society

There has been a considerable number of researches that have tried to answer some dilemmas related to the phenomenon of communism in the world, as well as in Romania. On the one hand, some researchers focused on the cult of the Romanian leader's personality, trying to expose not only his character traits but also the factors that led to the emergence of such a phenomenon. Others, likewise, turned to the phenomenon of propaganda and to the many less pleasant effects that appeared of late.

Probably one of the most frequently asked questions is how was possible for a man without education, but with much ambition, to tyrannically lead a nation for several decades. It seems that the most plausible answers appeal to the right circumstances, to the backdrop of the Romanian Labor Party and not least, some voices speak to us about a favourable moment for the emergence of leaders with totalitarian inclinations.

The present study aims to present the way in which Nicolae Ceaușescu's ascent is rendered by the press of the time. Following the thread of history and based on articles from the press of the time, we will bring to your attention the way in which the decisive moments of history that transformed Nicolae Ceaușescu from a peasant and a shoemaker's apprentice

[1] ANIC, Fond CC al PCR, secția Cancelarie, dosar 204/1967, ff. 23-24, *op.cit.* Mioara Anton, "Ceaușescu și poporul. Scrisori către iubitul conducător (1965-1989) ", Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2016, p. 64.
[2] ANIC, Fond CC al PCR, secția Cancelarie, dosar 204/1967, f.61, *op.cit.*

into a communist king, and how, least but not last, mass-media propaganda helped do the makeover.

The death of the Communist leader, Gheorghe Gheorghiu - Dej, was, as historians say, the chance of a character, more or less appreciated, to take over the power. The testimonies regarding the taking over of the position of first secretary by Nicolae Ceaușescu, converge towards the idea that, despite the fact that he was neither the most suitable nor the one recommended by the deceased leader, but because of a backstage game and the support of some Party's colleagues, he ascended the hierarchy of the Romanian Labour Party.

His election as the first secretary, at the moment, does not foresee the events of the '80s and, obviously, neither the tragic end of December 1989. Therefore, the present study aims to highlight the way in which two major political events from Nicolae Ceaușescu's political career were reflected in the socialist press of 1965 and 1974, as well as the way in which the propaganda apparatus approached the respective events, and some others from the mentioned period.

"The king" is dead!

The death of the communist leader is seen by the press of the time with sobriety, appealing to the feelings of citizens, by exposing the achievements and benefits of socialism made through Gheorghe Gheorghiu – Dej, in Romania. For example, a particularly moving article, published a few days after the announcement of the death, captures the sadness that has gripped all the citizens of the country, the authors of the article describe the huge mass of people who gathered at the deceased's coffin for a final tribute: "An old woman with an old head kerchief, carrying over the burden of her 80 years old and that of immeasurable pain, steps slowly, resting on the arm of a young man. He is the engineer Ioan Niculescu from the Machines, Tools and Aggregate Factory in Bucharest. [...] It's hard for me to say everything I think, what I feel in these moments. One thing I know for sure: The Party has given us confidence in our powers. As a construction worker from Bicaz, here I am an engineer in one of the newest and most modern factories in the country"[3]. The article in question has attached a picture depicting long rows of people waiting their turn for a final tribute to the "beloved son of the people".

Romania Liberă and *Scînteia Tineretului* newspapers express the same emotion, depicting the image of a mass of people deeply grieved the loss of the beloved leader, a large crowd willing to wait at endless queues to pay a final tribute: "The Palace of the State Council [...] is the pilgrimage place of the whole Romanian people, mourned by the premature and sudden disappearance of the dearest of his sons"[4], and another article highlights the presence of numerous miners and, not least, thousands of young people whose minds were opened by the changes brought by socialism[5]. The funerals of Gheorghiu-Dej, as they appeared in the press of the time, were analysed by Pierre du Bois, who concluded that the show displayed did not make a discordant note to what was happening in the whole communist world. The funeral was, in fact, a ritual in which communist policies were affirmed or reaffirmed and, in the end, presented a powerful symbolism, in other words, the exchange of power. Last but not least, it also aimed to create a unity between the people and

[3] Victor Vintu, Constantin Moraru, Paul Diaconescu, *Neclintita încredere*, 23 martie 1965, Scînteia, p. 1. The article includes a collection of emotional testimonies given to the journalists by the people who came for a final tribute, especially people from the area of industrial activities, workers who confirm and support the benefits that the working class has experienced a high living standard due to Gheorghiu-Dej's policies.
[4] Const. Sârbu, Ion Pavelescu, *Clipe de reculegere*, 23 martie 1965, România liberă, p. 1.
[5] *Îndureratul pelerinaj*, 23 martie 1965, Scînteia Tineretului, p. 1.

the communist leader[6], a recurring topic of communist propaganda imposed by Nicolae Ceaușescu, too.

Equally exciting were the speeches of dignitaries such as Chivu Stoica, Gheorghe Apostol, Gheorghe Maurer and, of the newest high ranked politician, the first secretary, Nicolae Ceaușescu. The latter said in his speech: "We will devote our entire lives to the happiness of the people, to raising the homeland on the peak of socialism and communism. We will fight even harder for the peace cause triumph in the world, the friendship between people, the unity of the communist movement and international workers "[7], words that will be repeated even in the last moments of his life. Pierre du Bois notes Nicolae Ceaușescu's speech, considering it to be the most eloquent and, at the same time, reaffirming the Party's line of independence, both for the people and for the other comrades[8]. Of course, Ceaușescu will use this propaganda trick all his life, mobilizing the people through words such as independence, peace, unity, etc. In other words, a considerable part of the communist propaganda was based on providing general security of the people arising from the "creative genius" of the leader and by overusing topics like the ones mentioned above.

On the other hand, the appointment of Nicolae Ceaușescu as the first secretary is announced by an official statement, on March 23, along with other changes within the Party and decisions regarding the everlasting of Gheorghe Gheorghiu - Dej's memory. The press of the time also publishes congratulatory telegrams for Nicolae Ceaușescu from the political leaders, as well as for Gheorghe Maurer and Chivu Stoica. This served as a ritual practice by which the public would know the importance that the foreign leaders show to the Romanian leaders.

The selection as first secretary of the Party remains a point of interest that includes assumptions of a backstage game between the "communist barons", but also a favourable situation for certain political figures. It is known that, as Maurer states, Gheorghiu-Dej would have proposed to him to take this position, but he refused because of his non-Romanian origin. Then the name of Gheorghe Apostol was conveyed, just before the death of the communist leader, but Ceaușescu was one of the most vocal contestants[9]. Maurer also confesses that after the death of Gheorghiu-Dej, he proposed Ceaușescu to be the first secretary, despite the fact that he knew little about him. Alexandru Bârlădeanu, on the other hand, contradicts Maurer, saying that the two are unlikely to not have close relationships, but he certainly believed that Maurer's proposal was one that focused exclusively on personal interests: "I think Maurer imagined that he would be able to master and lead this uneducated boy"[10]. As for the other possible candidates, Bârlădeanu said that Ceaușescu, without a doubt, bought them with political functions that guaranteed a comfortable future.

In an interview for a documentary about Nicolae Ceaușescu's life, on Tele7ABC, Maurer stated that the behaviour of the future president was very likely influenced by his precarious education. The proof lies in his unlimited desire to master and rule everything, including his own past, thus illegally obtaining diplomas of study (baccalaureate, bachelor's, doctorate), both for himself and his entourage, political activists or family members[11]. This

[6] See chapter "Funeralii grandioase" in Pierre du Bois, "Ceaușescu la putere. Anchetă asupra unei ascensiuni politice", București, Humanitas, 2008.
[7] *Cuvântarea tovarășului Nicolae Ceaușescu*, 25 martie 1965, Scînteia, p. 3.
[8] Pierre du Bois, "Ceaușescu la putere. Anchetă asupra unei ascensiuni politice", București, Humanitas, 2008, pp. 108 - 109.
[9] Lavinia Betea, "Partea lor de adevăr: Alexandru Bârlădeanu despre Dej, Ceaușescu și Iliescu: Convorbiri, Maurer și lumea de ieri, Mărturii despre stalinizarea Romăiei, Convorbiri neterminate cu Corneliu Mănescu", București, Compania, 2008, p. 345.
[10] *Ibidem*, p. 155.
[11] A TV documentary called (Comrade Nicolae Ceausescu's studies) „Studiile" tovarășului Nicolae Ceaușescu. Scenario by Vladimir Alexe and Radu Nicolau, 1995.

information we can corroborate with the statements of Corneliu Mănescu who said that Nicolae Ceaușescu used to surround himself with people weaker than himself[12], thus managing absolute control over the others.

An eloquent interpretation of the backstage game behind Ceaușescu's election as secretary, but which obviously does not appear in the press, is offered by Pierre du Bois. He, analysing various sources, including talks with important figures from the former entourage of the communist leader, notes that on the one hand Ceaușescu's election as the first secretary was based on the personal interests of some dignitaries, such as maintaining a position or accessing the Party hierarchy, and on the other hand at the time of the proposal, after the communist custom, no one opposed, not even Gheorghe Apostol, the counter-candidate. Last but not least, the fact that Ceaușescu imposes himself as the first secretary, even before the death of Gheorghiu-Dej, was brought into question by manipulating those around him, but also that at that moment he seemed the right man: a hard worker with a proud illegal communist work, young aged, a clean and anti-Soviet file etc.[13].

We note the non-existence, at least in the numbers following the appointment as the first general secretary, of the information about Nicolae Ceaușescu or his pictures, totally different from the moment of appointment as president. Most likely Nicolae Ceaușescu was known for the nature of his tasks related to cooperativization, but it was certainly not an all known notoriety, as Maurer stated in an interview: "As the Scînteia newspaper was made, I think Ceaușescu was known to some extent. Moreover, by the fact that on the Party line he had received the task of cooperating with agriculture. So, a number of people knew that he had been walking around the country a lot. How many people knew him and how well, it is difficult to say"[14].

Manuela Marin's study gives us a quantitative picture of the issues approached by the press during the period 1965-1989, related to the image of Nicolae Ceaușescu and the cult of personality. We conclude thus, as the above-mentioned researcher shows, that until the 1970s, no major publications in Romania publish homage articles or, if any, their number is very small[15].

Certainly, at the time of being selected as the first secretary, the image of Nicolae Ceaușescu, both internationally and nationally, was not well known. As a result, through clever propaganda of the Party and taking advantage of various international moments such as the Vietnam War or the invasion of Czechoslovakia, as well as national events, like the 9th Congress of the Party, he manages to become the "beloved comrade, the father of the nation". The publications up to 1974, as shown by the study cited above (Manuela Marin), did not pay special attention to the promotion of the personal image, compared to the '80s when a considerable part of them was meant only to support the cult of personality.

Nicolae Ceaușescu's notoriety increased considerably in the years following his appointment as first secretary, both internationally and nationally, facts that we find from the letters sent by the people analysed in Mioara Anton's study. For example, on the occasion of the speech against the invasion of Czechoslovakia, the letters to Nicolae Ceaușescu showed real support and emotion related to the personality of the first secretary: "Your words made

[12] Lavinia Betea, *op. cit*, , p. 536.
[13] See chapter „Ceaușescu, prim secretar" in Pierre du Bois, "Ceaușescu la putere. Anchetă asupra unei ascensiuni politice", București, Humanitas, 2008, pp. 85-103.
[14] Lavinia Betea, *op.cit*., p. 347.
[15] Manuela Marin identifies the following topics of propaganda in relation to the image of Nicolae Ceausescu: the young revolutionary, architect of modern Romania, champion of peace, guarantor of national unity and independence, in the following publications: Scânteia, România literară, Săptămâna, Luceafărul, Flacăra. See the complete list in Manuela Marin, „Nicolae Ceaușescu: omul și cultul", Târgoviște, Cetatea de Scaun, 2016, pp. 467-474.

him physically weak, his emotions overwhelmed me and the pain restrain me to bed[16], in others he is called the father of the country: "dear father of my country, take care of our dear children, we, the mothers of Romania in the name of whose I address you, we strengthen you with powers, we are with you"[17], then, the leader being invited to baptisms or other festive events in the lives of Romanians, some of them naming their children Nicolae, Nicoleta, Elena etc., in their honour.

The press of the '60s continues on the line dedicated until then, presenting new achievements in the industry, agriculture, technology, etc., the moment of Dej's death being left behind, and the political, social-economic life continues its rhythm. We can see from a browse of the publications published in the years following the appointment as first secretary, that Nicolae Ceaușescu's image does not appear ostentatious, neither in the form of photographs, nor speeches, only when it was required, as the Congress of 1965, to receive delegates of diplomats or the Assembly for the new Constitution of the country. In July, in *Scânteia* newspaper, for example, the month of the 9th Congress, a congress to which over the years the communist propaganda will give a great importance, photos of the first secretary appear scarcely, one being notable during a working visit[18] and then he also appears in a few photographs that actually present official aspects of the Congress.

In other words, we notice that the publications were rather concerned about presenting the fulfilment of achievements in agriculture, economy, industry etc., and too little about promoting the Party's leaders. Even more, the great achievements of the people are dedicated to the Party, which, moreover, thanks to the Party and socialism for charity[19], in contrast to the '80s when all the successes were dedicated to the communist leader. As a result, the mentions of Ceaușescu appears with a reduced frequency, and this usage of publications is kept until the end of 1965, after the presentation of the Congress speeches, resuming his concerns that concerned not only agriculture, industry but also sports, entertainment, and others.

Another moment considered to be a defining moment for Nicolae Ceaușescu is 1968, and a light browse at the publications of that year shows that they are becoming increasingly concerned about politics and the words of the first secretary. No less important is the fact that work visits to construction sites or factories appear more and more, and they enjoy a great deal of publicity in the publications of the time until 1989. Manuela Marin, in her study, considers that the speech on invading Czechoslovakia is the milestone of the cult of personality having the following arguments: the speech provided him with popular support due to the Romanian anti-Russian sentiment and reinforced the idea of unity of all around the leader and the Party, and not finally, stimulated the reaffirmation of the principles of independence from the Soviet Union[20].

"Long live the king"! - a liar peasant[21]

[16]ANIC, Fond CC al PCR, secția Cancelarie, dosar 231/1968, ff. 36-37, *op.cit.* Mioara Anton, „Ceaușescu și poporul. Scrisori către iubitul conducător (1965-1989), Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2016, p. 62.
[17] *Idem.*
[18]Nicolae Ceausescu pays a visit to the "1 Mai" factories in Ploiești, along with other officials, where he holds a speech at the Assembly on the draft directives. On the first page of the newspaper, a photo of Ceaușescu appears next to Gh. Maurer, Emil Bodnăraș, etc., all being received with cheers by those present, and also on the first page, his speech is published. See Scînteia, 3 Julie 1965, p.1.
[19] See as an exemple the article published in Scînteia newspaper, 19 Julie 1965.
[20] See Manuela Marin, *op. cit.*, pp. 64-65.
[21] Gh. Maurer declared that Charles de Gaulle nicknamed Nicolae Ceaușescu being a liar peasant; see more in Lavinia Betea, *op.cit*, p. 334.

On the other hand, in 1974, Nicolae Ceausescu was already a celebrity, a character who, alongside a formidable propaganda machine, manages to turn himself from the Party's general- secretary into a fighter for peace, victorious in the struggle with the imperialists and with those who violated the rights of countries, such as the non-interference in domestic affairs claims. We can say that the event, meticulously realized by the communist propaganda of 1968, when Nicolae Ceausescu appears to take a dramatic attitude against the Soviets, turned him into an officer of socialism, a guarantor of rights and equality. Obviously, the reality showed us that, ultimately, Nicolae Ceausescu, Romania, only took note of events, in fact, he was not invited to participate in the action against the Czechoslovaks.

The perception of his appointment to the position of president of Romania is considerably different from the moment of appointment as the general secretary, the newspapers of the '70s already having a clear orientation: the promotion of the communist leader, as well as the preparation of the personality cult that will reach peak in the' 80s.

In order to better exemplify the amplitude of the propaganda movement from the moment of appointment to the position of president, we will present some of the most popular newspapers of the time. The *Scînteia* newspaper, on March 29, 1974, is entirely dedicated to the event, a legitimate action indeed, considering that Romania has for the first time a president. We notice that, unlike the appointment as the general secretary, now from the first pages we find pictures of Ceausescu at the moment of the solemn oath.

Impressive are the collective congratulation letters from groups of workers, which were at least two pages long next to other pages with congratulations from the Romanian dignitaries. Others, from county committees, boards of directors, scientific and artistic groups to unions of women and young people, all unanimously present their adherence to the decision of the Great Assembly regarding the appointment of Nicolae Ceausescu as president. Even more, in the testimonial - article it appears that the decision is a natural one and represents the will and desire of all Romanians regardless of ethnicity, occupation etc.: "Your appointment is the act of our will, of all, of the workers, of the peasants, of the intellectuals - Romanians, Hungarians, Germans, and other nationalities - it is the desire of the whole people to lead us on the path of socialism and communism in Romania"[22].

Also, from an article published on the same pages, the image of President Nicolae Ceaușescu emerges directly from the conscience of the country's workers. As a consequence, a locksmith spreads his congratulatory thoughts for him in a letter, calling him the country's first worker, thoughts shared by his colleagues, while others wish him a good fortune or remind him that the position of president it is nothing more than the fulfillment of high-value collective thoughts and feelings. At the same time, the article portrays the frenzy of the news being received by the working people, from the worker on the construction sites, the light or heavy industry, to the mayors or teachers gather in the same thought, hope: Romania - Ceausescu.[23]

Last but not least, to the article has been attached a picture with several people from the "Elecroaparetaj" company club members, who seem very enthusiastic about the ceremony of investing Nicolae Ceausescu in the position of president. Also in the form of a congratulatory message, we find a poem addressed to the new president, signed by Victor Tulbure, in which Ceausescu is identified with the heroes of the nation, a national poet, endowed with special powers, an almost mythological being, but still a human being: "He comes from the middle of Horii[24], from Stefan blowing / From the light of Bălcescu and from the thought of Cantemir / Dream from the dream of Eminescu or from another Mihai, the one

[22] *Vă felicităm din toată inima, iubite tovarășe Ceaușescu*, Scînteia, 29 martie 1974, pp. 4-5.
[23] *Chipul conducătorului în conștiința națiunii*, Scînteia, 29 martie 1974, pp. 4-5.
[24] Hora – a folk dance, used to be dance during various popular events.

who / Desired his nation to be united under the high nadir"[25]. The same association with heroic figures of the Romanian nation is repeated in other verses dedicated to Nicolae Ceausescu: "[...] Name of ourselves chosen: Nicolae / Long ago was Mircea, / Long ago was Stephen, / Long ago was Mihai [...]"[26].

Associating Nicolae Ceausescu's image with the historical figures was meat to confirm the legitimacy of his presence at the forefront of the country, validating it at the same time, and, not least, it offered confidence. As a consequence, Nicolae Ceausescu was the embodiment of all the positive qualities of the nation's ancestors. This practice of propaganda, the association with important figures, is studied by Manuela Marin, who asserts that a reinterpretation of history takes place in this case, where historical characters are put forth only to support various modern actions, for example, appeared heroic figures who fought for national unity, revolutionaries, fighters against internal and external enemies, etc.[27]. No less important is the fact that this theme was also included in the cinema, with the apparent purpose of knowing the heroic facts of the ancestors, but in reality, the purpose was one of propagandistic nature to support the cult of personality. Numerous films with historical figures as main characters highlighted the various features of historical figures that can be easily identified with those of Nicolae Ceausescu, as well as initiatives or social-political decisions, reinforcing the idea of historical national continuity, the dream of national unity, peace and blooming of the homeland, precisely through the person of the head of state[28].

The delirium also continues in the following issues of the newspaper that presents the greeting of the entire country with addressing like "the illustrious man of state, the most beloved son of the Romanian people"[29] and it also celebrates the 81 years passing since the founding of the Social Democratic Party of Workers in Romania, organizations identified as the flagman of the struggle for the people's fundamental interests, a fearless defender of national independence and an active detachment of the international labor movement "[30]. In the newspapers' pages can be also delighted with the greeting telegrams from foreign dignitaries, being nothing more than official and ritualized texts, according to the importance of the moment. On the other hand, in the telegrams received from the various country representatives the scenario is slightly different, Nicolae Ceausescu is being flattered with references such as: "you, dear comrade Ceausescu, you are for us the symbol of the Party and the state leader and consistent and passionate", "your high qualities, prestige and personality", "we are proud that in the position of head of state we find yourself, beloved comrade Nicolae Ceausescu, a fiery patriot and consistent internationalist, respected and esteemed by all our people"[31].

We can't overlook the photos published by the press, those from the moment of in the position of president, photos that, moreover, were grounds for diplomatic international irony. A photo in such question is the one captured when the head of state receives the scarf and the royal scepter, an object not at all suitable for a president of a republic. The investiture, therefore, seemed to be rather a coronation of a king with full powers, a moment ironized by

[25] Victor Tulbure, *I-a călit Partidu-n lupte și credința și tăria*, Scînteia, 29 martie 1974, p. 5.
[26] Ion Brad, *Inscriptie*, Scînteia, 31 martie 1974, p. 3.
[27] Manuela Marin, *Nicolae Ceaușescu: omul și cultul*, Târgoviște, Cetatea de Scaun, 2016, pp. 381-182.
[28] See Cristian Tudor Popescu, "Filmul surd în România mută. Politică și propagandă în filmul românesc de ficțiune (1912-1989) ", Polirom, Iași, 2012; Lucian Boia, "Mitologia științifică a comunismului", Humanitas, București, 1999; Elena Saulea, " Epopeea națională cinematografică", Biblioteca Bucureștilor, București, 2011.
[29] Scînteia, 30 martie 1974, p. 1.
[30] *Eroice tradiții revoluționare ale clasei noastre muncitoare*, Scînteia, 30 martie 1974, p. 2.
[31] *Mesaje de felicitare*, Scînteia, 01 aprilie 1974, p. 3.

Salvator Dali[32]. Adam Burakowski stated, in connection with Ceausescu's appearances with the scepter, that the object in question is a feudal symbol that transforms the wearer into a landlord, a motif resumed often by propaganda and materializing thereupon the beginning of the "Ceausescu's Era"[33]. The newspaper *Scînteia Tineretului* also pays tribute to the moment of election as president, publishing articles in which the youth of the homeland shows their appreciation, as well as pictures of Ceausescu along with children, pioneers[34].

Going beyond the president investing moment, we cannot fail to notice that the publications offer great importance to Nicolae Ceausescu's personal image, even more, we see an amplification of the phenomenon. His presence is felt in the form of photographs or speeches, in almost every number. For example, on October the 1st, two photos with the president appear, in October 2nd appear one, in October 3rd appear six, on October 25 and 26 all the photographs that appear have Ceausescu in the foreground, and it seems that this practice remaining a constant of the publications.

The researches so far do not have shed light on the intrigues that led Nicolae Ceausescu's access to power. However, they managed to draw a few guidelines, some leading, therefore, to a backscene game where the actors, barons of communism, showed their real faces, people driven by their own interests, and other lines lead to the Ceausescu's remarkable ability to use the opportunity that arose. The present study aims to highlight the way in which Nicolae Ceausescu's ascension was reflected in the written media, in the publications of those times, and how he reached from an almost unknown person to a communist king to whom everybody paid deity like homage. One of the study's conclusions may be that by a good propaganda machinery, by aggressive and often not honest methods, one can legitimize his presence to power, even be the head of the State, and sometimes even if that person has only succeeded in completing the primary classes.

BIBLIOGRAPHY

Anton Mioara, "Ceaușescu și poporul. Scrisori către iubitul conducător (1965-1989)", Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2016.

Betea Lavinia, "Partea lor de adevăr: Alexandru Bârlădeanu despre Dej, Ceaușescu și Iliescu: Convorbiri, Maurer și lumea de ieri, Mărturii despre stalinizarea României, Convorbiri neterminate cu Corneliu Mănescu", Compania, București, 2008.

Boia Lucian, "Mitologia științifică a comunismului", Humanitas, București, 1999;

Burakowski, **Adam** "Dictatura lui Nicolae Ceaușescu 1965-1989. Geniul Carpaților", Polirom, Iași, 2011.

Doboș Corina, "Politica pronatalistă a regimului Ceaușescu", Polirom, Iași, 2010;

Du Bois Pierre, "Ceaușescu la putere. Anchetă asupra unei ascensiuni politice", Humanitas, București, 2008.

[32] Salvador Dali sent to Nicolae Ceaușescu a letter of appraisal in which he ironized the use of the sceptre during his investment, but the propaganda did not take into consideration (or did not want to) this irony so the letter appeared in Scînteia newspaper, 1974, April.

[33] Adam Burakowski, "Dictatura lui Nicolae Ceaușescu 1965-1989. Geniul Carpaților", Iași, Polirom, 2011, p. 181.

[34] It is interested to analyse the propaganda regarding the demographic policies of Nicolae Ceușescu and how they were included in the cult of personality, not only limiting us to the number of newborns, but also to the concern for the young people of the country. See more in Manuela Marin, *op.cit.*, Gail Klingman, "Politica duplicității", Humanitas, 2000; Corina Doboș, "Politica pronatalistă a regimului Ceaușescu", Polirom, Iași, 2010; Luminița Dumănescu, " Familia românească în comunism", Presa Universitară Clujeană, 2012.

Dumănescu Luminița, "Familia românească în comunism", Presa Universitară Clujeană, Cluj Napoca, 2012.

Klingman Gail, "Politica duplicității", Humanitas, București, 2000.

Popescu Cristian Tudor, "Filmul surd în România mută. Politică și propagandă în filmul românesc de ficțiune (1912-1989) ", Polirom, Iași, 2012.

Saulea Elena, "Epopeea națională cinematografică", Biblioteca Bucureștilor, București, 2011.

Scînteia newspaper, România Liberă newspaper, Scinteia Tineretului newspaper, Flacăra newspaper etc. between 1965-1989.

THE HISTORICAL-RELIGIOUS CONTEXT OF THE ROMANIAN COUNTRY IN THE FORMATION OG GORJ'S LITERATURE: 15TH-17TH CENTURY

Iuliana Firu
PhD Student, "1 Decembrie 1918" University of Alba Iulia

Abstract: This article aims to highlight the most important aspects regarding the origins of the Gorj's literature. As it was only in the 15th century when we can talk about Gorj as a county, until then, appearing only as a political formation led by Lithuania, it is appropriate to follow what was its formation context. By implication, it will be emphasized to what extent this context will influence the appearance of the first writings that lay the foundations of Gorj's literature itself. Thus, from the perspective of the historical and religious works, the image of Gorj will be reflected on historical and religious level from the territory of the Romanian Country, whose integral part is. We will also reflect that Gorj's literature is the basis of the Romanian culture.

Keywords: national ideology, isihasm, monachism, linguistic contact, historiography.

De-a lungul timpului, poporul român a evoluat în patru formațiuni politice: Țara Românească, Transilvania, Moldova și Dobrogea. Formarea literaturii gorjenești trebuie, fără îndoială, legată de întreg teritoriul Țării Românești, întrucât Gorjul este o regiune a acestui stat apărut încă din Evul Mediu, care a avut un context istoric - religios privit prin prisma contatelor cu alte județe, parte și ele din Ungro-Vlahia. Întrucât se va realiza o sinteză a originilor literaturii gorjenești vechi în Țara Românească, cu implicații și la nivelul altor regiuni - în perioada sec. XV-XVII - se cuvine să fie menționate câteva coordonate istorice aferente voievodatului, deoarece contextul istoric și religios influențează decisiv scrierile, indiferent de forma și varietatea lor. Astfel, se va urmări fluxul cronologic al evenimentelor, pentru a reflecta evoluția teritoriului Țării Românești, care va cunoaște multe schimbări prin natura implicațiilor politice. De asemenea, se va urmări modul în care acestea au influențat atât viața scriitoricească de mai târziu, cât și închegarea ideologiei naționale.

La formarea Țării Românești a contribuit Ordinul Cavalerilor Ioaniți, conform Diplomei Ioaniților din 2 iunie 1247 promulgată de Cancelaria regelui Ungariei Bela al IV-lea. Aceasta atestă prezența Voievodatului lui Litovoi, sau Țara Litua – încadrată între Banatul Severinului, râul Olt și Dunăre. Gorjul devine județ abia în sec. al XV-lea, iar din sec. al X-lea până în sec. al XIII-lea, acesta era cunoscut ca parte a formațiunii politice condusă de Litovoi. Tot în această diplomă apare și existența cnezatelor fraților Ioan (aflat pe valea Oltețului) și Farcaș (despre care se spune că ar fi fost teritorii situate în Vâlcea de azi), dar și a formațiunii prestatale condusă de Seneslau în sec. al XIII-lea (încadrată în stânga Oltului, între Carpați și Dunăre). Ulterior, la începutul sec. al XIV-lea, Basarab I (fiul lui Tihomir) conduce o formațiune statală, denumită Valahia nord-dunăreană. Un renumit cercetător al istoriei Olteniei, Vasile Cărăbiș, menționează că „Diploma [...] ne atestă pentru prima dată organizația olteană sub raportul politic, economic, social sau militar"[1]. Cu toate că Basarab I este cel care pune bazele statului medieval Țara Românească, tradiția populară îl

[1] Vasile CĂRĂBIȘ, *Istoria Gorjului*, Edit. Editis, 1995, p.27.

menţionează pe Negru Vodă din Făgăraş ca fiind cel care pune bazele acestui teritoriu. Negru Vodă apare ca personaj central în balada „Negru-vodă şi Manolea".

Aflat la hotarul dintre Ţara Românească şi Transilvania, iniţial Gorjul apare sub numele de judeţul Jaleşului, iar prima informaţie cu privire la existenţa sa apare în documentul din 3 octombrie 1385, când Dan I, domnul Ţării Româneşti, dăruieşte mănăstirii Tismana grâu: „Şi mai întâi, am dăruit acestei mai sus-zise mănăstiri patru sute de găleţi de grâu din judeţul Jaleşului, pe fiecare an"[2]. Mărturiile istorice consemnează că alte două judeţe dispărute de pe teritoriul Gorjului au fost judeţul Motrului şi judeţul Gilortului.

Până la începutul sec. al XVI-lea nu avem niciun text întreg redactat în limba română. Deoarece Biserica a avut dintotdeauna un rol religios, moral şi cultural pentru învăţaţii vremii, cărţile folosite ca învăţătură bisericească şi la slujbă au fost scrise pe teritoriul ţării noastre în latină, greacă, slavă şi abia apoi în română. Majoritatea scrierilor bizantino-slave folosite până la apariţia literaturii scrise in limba română se încadrează în isihasm, termen care provine de la cuvântul grecesc „isihia", care înseamnă „liniște". În sens larg, isihasmul este un „curent de apărare a ortodoxiei Răsăritului [...] El pretindea a da singurele norme valabile pentru realizarea comunicării între Dumnezeu și om"[3]. Cu alte cuvinte, nu doar călugarul, cât și bunul creștin, trebuie să-și trăiască viața sub ordinea păcii, liniștii și curățirii interioare, să fie în permanentă legătură cu Dumnezeu. Se știe că formele isihasmului își au rădăcinile în concepția monastică de la Muntele Athos, în Grecia de azi, iar literatura religioasă și istorică create pe teritoriul românesc din sec. al XV-lea și până în a doua jumătate a sec. al XVI-lea, vor sta sub semnul acestui curent, de altfel primordial în afirmarea literaturii naționale.

În Țara Românească, lucrarea cu caracter isihast care pune bazele unora dintre cele mai vechi informații privind viața ascetică din mănăstiri este „Viața lui Nicodim de la Tismana". Această lucrare, întâlnită în unele cărți și sub numele de „Viața sfântului Nicodim", a fost scrisă în limba sârbă de ucenicii călugărului, în sec. al XV-lea. Scrierea inițială s-a pierdut, „dar a fost folosită într-o prelucrare: «Viéța prea cuviosului părintelui nostru Nicodim sînțitul arhimandritul lavrei din sînta mănăstire Tisména», în 1834, de ieromonahul și duhovnicul Ștefan, și publicată de episcopul Rîmnicului, Iosif Bobulescu, în 1883"[4].

Pe tărâmul românesc, Sf. Nicodim este unul dintre reprezentanții isihasmului. La Muntele Athos el cunoaște tainele limbilor greacă și slavonă. Nu existau foarte multe indicii cu privire la viața sa personală, cu toate că „mulți istorici l-au socotit ca fiind grec de neam, sau grec după tată și sârb după mamă, chiar înrudit cu Cneazul Lazăr al Serbiei. Alții, între care și marele cărturar Nicolae Iorga, susțin că se trăgea dintr-o familie de aromâni – vlahi sud-dunăreni – din jurul orașului Prilep, din Macedonia"[5]. Exceptând însă originea sa, sârguința de care a dat dovadă ca ctitor de mănăstiri îl atestă ca fiind o figură emblematică în viața bisericească. Refugiat în Ţara Românească, acesta a ctitorit între anii 1369-1364 Mănăstirea Vodiţa, - pe locul uneia mai vechi - lângă Vîrcioroava (în Banatul Severinului), în timpul lui Vladislav I, cunoscut şi sub numele de Vlaicu Vodă. Despre implicarea sa în construirea Mănăstirii Vodiţa aflăm dintr-un hrisov: „Pentru că eu, cel în Hristos Dumnezeu, binecredinciosul voievod Vladislav, din mila lui Dumnezeu, domn a toată Ungrovlahia, am

[2] P. P. PANAITESCU, Damaschin MIOC, *Documenta Romaniae Historica*, „Ţara Românească", vol. I (1247-1500), Bucureşti, Edit. Academiei Republicii Socialiste România, 1966, p.21, volum disponibil la https://en.calameo.com/read/000827433682e93065018 (accesat în 26. 10 2019).

[3] Alexandru PIRU, *Istoria literaturii române de la origini până la 1830*, Bucureşti, Edit. Ştiinţifică şi enciclopedică, 1977, p.13.

[4] *ibidem*, pp.15-16.

[5] Silvan THEODORESCU, *Sfântul Nicodim de la Tismana: docu-drame și mituri istorice, însoțite de comentarii din presă*, București, Edit. Integral, 2018, pp.54-55.

binevoit, după îndemnul lui Dumnezeu, să ridic o mănăstire la Vodiţa în numele marelui şi purtătorului de Dumnezeu Andonie, ascultând pre cinstitul între călugări Nicodim, de asemenea şi cu cheltuială şi cu daruri de la domnia mea, iar cu munca lui chir Nicodim şi a fraţilor lui am zidit şi am zugrăvit".[6] Această mănăstire a fost considerată o samovlastie, deoarece era un lăcaş de sine stătător, care putea să-şi aleagă singură stareţul, fără vreo implicare din partea domnitorului.

În urma căderii Banatului în stăpânirea ungurilor catolici, Vlaicu Vodă pierde teritoriul (se cunoaşte că abia în timpul lui Mircea cel Bătrân ajunge să fie din nou în proprietatea Ţării Româneşti). Călugărul Nicodim pleacă de la Vodiţa şi se mută la Tismana. Aici, la 1377, el va începe întemeierea un nou așezământ monahal, Mănăstirea Tismana, inițial începută sub domnia lui Radu I, iar mai apoi finalizată sub cea a lui Dan I. Acest lăcaș este o vatră a culturii și un edificiu care a îndemnat dintotdeauna la pace și siguranță, motiv pentru care, în mare secret, la sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial - în 1944 -, s-au luat măsuri ca aurul Băncii Naționale a României să fie păstrat acolo.

Bun organizator al vieții mănăstirești, teolog şi cărturar renumit, Nicodim de la Tismana este un precursor al monahismului. De numele acestuia se leagă corespondenţa purtată cu Patriarhul bulgar Eftimie al Târnovei, pe care-l consulta în diverse chestiuni teologice, dar şi caligrafia unui Tetraevangheliar slavon între anii 1404-1405. Se spune că această lucrare este scrisă la Mănăstirea Prislop – așezământ monahal din Țara Hațegului despre care tradiția spune ca ar fi fost ctitorit tot de Sf. Nicodim - , unde plecase în urma unor dispute pe care le avea cu Mircea cel Bătrân. La Mănăstirea Prislop din Transilvania Sf. Nicodim stă pe o perioadă de şase ani, între 1399-1405. Tetraevangheliarul este primul manuscris miniat scris pe pergament cu dată sigură de pe teritoriul României şi este cea mai antică scriere slavă datată din Ţara Românească. Compus din 322 file, ornat cu frontispicii şi litere de aur, având scoarţe de lemn îmbrăcate în argint aurit, acest manuscris este o dovadă de cultură vie, de frumuseţe artistică, şi se află actualmente la Muzeul de Artă al României. În prezent, Nicodim de la Tismana este considerat ocrotitorul şi patronul spiritual al Olteniei.

Despre însemnătatea isihasmului în literatura religioasă a Țării Românești, avem urmări și mai clare, cu atât mai mult cu cât la curtea lui Neagoe Basarab, la începutul sec. al XVI-lea, Gavriil, egumen la Sfântul Munte și patriarh al Țarigradului, scrie în greceşte „Viața sfântului Nifon". Această lucrare este o apologie atât despre faptele călugărului atonit, cât și despre activitatea lui Neagoe Basarab ca umanist, isihast, ctitor al Mănăstirii Curtea de Argeș (construită între 1512-1517 și în jurul căreia s-a format balada „Meșterului Manole") și sfânt voievod al Țării Românești între anii 1512-1521. Pentru Neagoe Basarab „înălțarea unei biserici însemna, după obiceiul vremii, nu numai un act de pietate, ci și unul dintre mijloacele prin care ctitorul dorea să-și afirme poziția socială dovedită prin măreția zidirii, frumusețea și bogăția podoabelor acesteia, punând astfel în evidență puterea sa, precum și prestigiul față de supuși"[7]. Sosit în Țara Românească în 1503, sfântul Nifon a fost mitropolit și un apropiat al lui Neagoe Basarab, de aici putându-se reliefa bogata cultură teologică a voievodului.

De numele lui Neagoe Basarab este legată și capodopera literaturii române vechi, lucrarea „Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Theodosie". Inițial, se știe că voievodul ar fi dedicat opera ambilor săi fii, Petru și Theodosie, însă după moartea celui dintâi ea i-a fost atribuită exclusiv lui Theodosie. Mulți exegeți ai vremii s-au îndoit de paternitatea absolută a voievodului Țării Românești asupra scrierii, astfel ea îi este doar

[6] P. P. PANAITESCU, Damaschin MIOC, *op. cit.*, p.18.
[7] Înaltpreasfinția Sa CALINIC, *Suferințele și biruințele catedralei Sfântului Neagoe Vodă Basarab de la Curtea de Argeș de-a lungul a cinci secole*, în „Academica", nr. 7-8, iulie-august 2017, Anul XXVII, 321-322, p.14, articol disponibil la https://acad.ro/academica2002/rev2017/pag_acad2017_nr321_322_iul_aug.pdf (accesat în 01. 11. 2019)

conferită, fiind „o sinteză a ideilor isihasmului puse în slujba întăririi autorității domnești”[8]. Având un caracter parenetic, se cunosc trei versiuni ale textului: a fost scris în limba slavonă între 1517-1521, s-a tradus în limba greacă în sec. al XVI-lea, iar în limba română în sec. al XVII-lea. Se consideră că opera a fost tradusă în limba română destul de târziu, iar acest aspect poate fi legat de faptul că abia în 1521 a apărut primul text românesc - în Țara Românească -, scrisoarea boierului Neacșu din Câmpulung către judele Brașovului, Hans Benkner. Îmbinare a aspectelor religioase și laice, „Învățăturile” cuprind idei literar-filosofice transpuse prin bogăție stilistică, cu privire la desfășurarea activităților diplomatice, sfaturi pentru o bună asigurare a autorității domnitorului în fața supușilor, dar și lecturi morale și pedagogice ale unor învățați. De asemenea, există în cuprinsul operei și diverse preluări din spusele Sfinților Ioan Gură de Aur, Simeon Monahul, Efrem Sirul ș. a. Aspecte legate de autorul „Învățăturilor” au fost dezbătute de mulți exegeți. De-a lungul timpului, multe edituri au atribuit ca autor al „Învățăturilor” pe Neagoe Basarab, însă nu acesta ar fi realmente autorul. Spre exemplu, istoricul literar Dan Zamfirescu este cel care susține cu argumente că au fost scrise de învățatul constantinopolitan Manole din Corint: „Toate secțiunile «Învățăturilor» au fost compuse de Manole din Corint, probabil însă în mai multe ocazii, la cererea - și prin urmare, din inițiativa și după directivele – Voievodului Țării Românești, Neagoe”[9].

Cu toate acestea, umanistului Neagoe Basarab i se atribuie o bună cunoaștere a Sfintei Scripturi: *„Şi această să nu le gândeşti că le grăescu eu din capul mieu, ci toate le-am aflat în sfintele scripturi şi ţi le grăescu ca să-ţi fie de certare şi de învăţătură şi de toată trezviia şi chibzuiala şi bucuriia ce va să fie, cum ţi le voi arăta mai nainte pre amănuntul şi le vei vedea chiar. Deci să nu pae cuiva rău, sau să aibă vreo împutăciune spre noi pentru acéste cuvinte, că pentru folosul sufletelor voastre ne-am nevoit, din adâncul inimii, şi v-am adus aminte”*[10]. *De o valoare inestimabilă,* „Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Theodosie” cuprind o scriere complexă *și reprezintă o primă formă beletristică în dezvoltarea culturii și a literaturii române. În afară de valoarea acestei opere, numele lui Neagoe Basarab este legat și de implicarea în tipărirea unor cărți specifice rânduielii slujbelor bisericești. Întrucât istoriografii vorbesc despre o pregătire religioasă a sa la Mănăstirea Bistrița din Oltenia- ctitorie a stăbunicilor săi -, nu este întâmplătoare legătura sa cu călugărul sârb Macarie, cel care realizează la acel așezământ bisericesc trei lucrări sfinte: primul „Liturgher în limba slavonă” (1508), „Octoihul” (1510) și „Tetraevanghelul” (1512). Lucrările au fost tipărite la Mănăstirea Dealu din Târgoviște. Prin toate acestea, Neagoe Basarab rămâne o figură emblematică în istoria literaturii române vechi.*

Abia la sfârşitul sec. al XVI-lea se poate discuta despre apariţia unor lucrări valoroase în Ţara Românească, mai exact primele cronici scrise în limba română. Prima cronică este cea a marelui logofăt Teodosie Rudeanu, cunoscută și sub numele de cronica domniei lui Mihai Viteazul.

Literatura română din sec. al XVII-lea este într-o continuă evoluție, cu atât mai mult cu cât limba națională se impune în ultimele decenii ale secolului ca limbă a culturii scrise. Factorii economici permit atât dezvoltarea spațiilor mănăstirești, cât și a tipografiilor și a bibliotecilor, care să permită instaurarea unui sistem educațional. Mai întâi, se învață în chiliile mănăstirești și la curțile domnești, iar cei cu avuții sunt trimiși să învețe în străinătate, fapt care va crea un contact lingvistic ce va influența decisiv sfera lexical-semantică a limbii

[8] Alexandru PIRU, *Istoria literaturii române de la început până azi*, București, Edit. Univers, 1981, p.9.
[9] Dan ZAMFIRESCU, *Neagoe Basarab și Învățăturile către fiul său Theodosie. Probleme controversate*, București, Edit. Minerva, p.382.
[10] Neagoe BASARAB, *Învăţăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Theodosie* (ediție electronică), București-Chișinău, Edit. Litera Internațional, p.37, lucrare disponibilă la http://tineretulortodox.md/wp-content/uploads/2011/03/basarab-neagoe-invataturile.pdf (accesat în 05. 11. 2019)

române. În acest secol istoriografia românească are meritul de a demonstra originea romană a poporului român, dar și fundamentul său etnic și cultural. De asemenea, rămâne domeniul cu realizările cele mai însemnate, cu atât mai mult cu cât „preponderența marii boierimi în viața politică, consecință a instaurării regimului nobiliar, și accesul la cultură, într-o măsură sporită, a elementelor laice – care determină dispariția monopolului cultural al clerului – explică apariția unui nou tip de istoriografie”[11].

Se observă o tendință a domnitorilor de a converge spre spațiul cultural. Inclusiv domnitorul Țării Românești, Matei Basarab (1634-1654), se va implica în tipărirea de cărți slavonești și românești. La inițiativa sa, Petru Movilă, mitropolit al Kievului, va trimite în 1635 o tiparniță și tipografi pricepuți care să ajute la imprimarea cărților. Cu un caracter autentic, cronicile vor fi în mare parte anonime, și vor cuprinde interesele boierilor pentru obținerea domniei și a puterii, însă fără aceste cronici evoluția literaturii române ar fi greu de înțeles. Se cuvine menționată cronica rimată a poetului și mitropolitului Matei al Mirelor, „Istoria celor întâmplate în Țara Românească de la Șerban-vodă pînă la Gavriil-vodă, care domnește acum”. Prelat grec și bun cunoscător al limbii slave, acesta vine în Țara Românească în 1602, în timpul domniei lui Radu Șerban, cel care-i dă stăreția Mănăstirii Dealul. În această lucrare istorică - scrisă în greceşte în 1618 și tipărită la Veneția în 1638 – ce cuprinde anii 1602-1618, „cronicarul este nepărtinitor și are curajul părerilor sale”[12], încât reliefează autoritatea politică și juridică a domnitorilor Radu Șerban, Radu Mihnea, Alexandru Iliaș și Gavriil Movilă. Cronicarul moldovean Axinte Uricariul este cel care o traduce în românește la începutul sec. al XVIII-lea. De asemenea, trebuie precizat faptul că această cronică în versuri a fost preluată în mare parte în „Letopisețul cantacuzinesc” - sau „Istoria Țării Românești de când au descălecat pravoslavnicii creștini” - și în „Cronica Bălenilor”, cunsoscută și sub numele de „Istoriile domnilor Țării Românești”. Cele două alcătuiesc o polemică pe seama conflictului dintre cele două grupări de boieri și „au fost scrise de slugi pentru stăpânii lor și au rămas voit anonime. N. Iorga a propus ca autor al «Letopisețului cantacuzinesc» pe Stoica Ludescu, un logofăt [...] care redactează testamentele și actele intime ale familiei”[13]. Și „Cronica Bălenilor” este tot o scriere feudală, apare ca un răspuns dat Cantacuzineștilor, și este redactată la comandă. După îndelungate controverse de-a lungul timpului, autorul pare a fi Radu Popescu, însuși istoricul literar Dumitru Velciu fiind cel care afirmă că există „condeie critice deplin confirmate în cercetarea și aprecierea literaturii noastre pe toată întinderea ei care [...] îl tratează în continuare pe Radu Popescu drept autor necontestat al «Istoriilor domnilor Țării Românești»”[14].

O altă figură importantă în viața culturală și literară a sfârșitului sec. al XVII-lea este mitropolitul Antim Ivireanul. De origine georgiană, cunoscător al limbii slave, a fost adus în Țara Românească de Constantin Brâncoveanu, ales domn în 1688, în urma morții neașteptate a lui Șerban Cantacuzino. El învață tainele tiparului sub atenta îndrumare a lui Mitrofan, cel care conducea tipografia domnească din București. Aici, el tipărește patru cărți, unele în greacă, iar altele în română, printre care și „Psaltirea”, în anul 1694. Trei ani mai târziu, în 1697, el scrie prima „Gramatică slavonească” de la noi, într-un timp în care există un regres accentuat al slavonismului. Pe de o parte această scriere este o apariție uimitoare, însă pe de altă parte ilustrează faptul că în bisericile muntenești încă se mai citea în slavonește. În calitate de mitropolit, el va fi autorul unor opere tipografice remarcabile, însă activitatea sa va fi urmărită și pe viitor, când se va evidenția faptul că la începutul sec. al XVIII-lea el pune bazele unei noi tipografii, la Târgoviște. Cărțile se scriu în mare parte în românește și sunt

[11] Andrei OȚETEA, *Istoria poporului român*, București, Edit. Științifică, 1970, p.301.
[12] Alexandru ROSETTI (coord.), *Istoria literaturii române*, vol. I, București, Edit. Academiei Republicii Socialiste România, 1970, p.330.
[13] *ibidem*, p.390.
[14] Dumitru VELCIU, *Cronicarul Radu Popescu*, București, Edit. Minerva, 1987, p.180.

cărți religioase: „Liturghierul", „Molitvelnicul", „Ceaslovul" ș. a., încât acestuia „îi revine meritul de a fi introdus pentru totdeauna limba română în slujba bisericească, [...] a contribuit la făurirea unei limbi liturgice românești, care dăinuiește până azi"[15].

Sfârșitul sec. al XVII-lea impune imaginea domnitorului Constantin Brâncoveanu ca fiind cel este cel care se implică în viața culturală a Țării Românești prin întemeierea școlii de la Sf. Sava din București, în 1694.

S-a reliefat, așadar, importanța scrierilor care au reușit să dea sens culturii române, implicând toate formele literaturii gorjenești, și nu numai, literatură care s-a constituit în Țara Românească încă din sec. XV- XVII prin prisma legăturilor cu alte regiuni, cum ar fi: Argeș, Vâlcea, Târgoviște, București. De asemenea, s-a indicat faptul că originile literaturii gorjenești trebuie căutate, pentru început, în scrierile istorice și religioase. Astfel, Țara Românească este centrul evoluției intelectuale și culturale, întrucât, după cum am evidențiat, oameni istorici, domnitori, slujitori ai vremii, ctitori de mănăstiri,cu toții s-au implicat în dezvoltarea, tipărirea și scrierea de cărți care să imprime generațiilor dragostea pentru cunoașterea istoriei limbii române și a poporului român.

BIBLIOGRAPHY

1. CĂRĂBIȘ, Vasile, *Istoria Gorjului*, Edit. Editis, 1995.
2. OȚETEA, Andrei, *Istoria poporului român*, București, Edit. Științifică, 1970.
3. PĂCURARIU, Mircea, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, București, Edit. Sophia, 2000.
4. PIRU, Alexandru, *Istoria literaturii române de la origini până la 1830*, București, Edit. Ştiinţifică şi enciclopedică, 1977.
5. PIRU, Alexandru, *Istoria literaturii române de la început până azi*, București, Edit. Univers, 1981.
6. ROSETTI, Alexandru (coord.), *Istoria literaturii române*, vol. I, București, Edit. Academiei Republicii Socialiste România, 1970.
7. THEODORESCU, Silvan, *Sfântul Nicodim de la Tismana: docu-drame și mituri istorice, însoțite de comentarii din presă*, București, Edit. Integral, 2018.
8. VELCIU, Dumitru, *Cronicarul Radu Popescu*, București, Edit. Minerva.
9. ZAMFIRESCU, Dan, *Neagoe Basarab și Învățăturile către fiul său Theodosie. Probleme controversate*, București, Edit. Minerva.

Surse web:

1. http://tineretulortodox.md/wp-content/uploads/2011/03/basarab-neagoe-invataturile.pdf;
2. https://en.calameo.com/read/000827433682e93065018;
3. https://acad.ro/academica2002/rev2017/pag_acad2017_nr321_322_iul_aug.pdf

[15] Mircea PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, București, Edit. Sophia, 2000, p.222.

THE PROBLEM OF MILITARY ORDNANCES

Mihai Modrea-Marin
PhD Student, "Ştefan cel Mare" University of Suceava

Abstract: As part of his Reform Programme for the Armed Forces, general Antonescu tried to dismantle the "officer's servant" institution which had rendered a large proportion of the soldiers - usually the brightest - unavailable for the instruction process: including the branch of "Services" (Army and Army Corps level), the total proportion of servants went as far as 72%, resulting in over 20.000 soldiers used in other purposes than training. His idea was to replace them with a fixed amount of money, ranging from 500 to 2.000 lei per month, to hire civilian servants. He met the opposition of many generals, thus the measure was postponed indefinitely.

Keywords:Romanian Army in World War II, general Ion Antonescu, officer's servants, military reform

Există uneori, în biografiile unor personalităţi istorice controversate, episoade a căror scoatere la lumină nu convine nici adulatorilor, nici detractorilor acestora; rămâne în slujba cercetătorilor să prezinte „*sine ira et studio*" aspectele ce au potenţial de controversă.

Bazându-ne pe surse de arhivă şi pe articole din ziarele vremii, dorim să relatăm un incident mai degrabă simbolic, dar care poate arunca o lumină nouă asupra perioadei de început a guvernării generalului Ion Antonescu. Este vorba despre o problemă cunoscută îndeaproape de general din vremea când era şef al Marelui Stat-Major (între 12 decembrie 1933 şi 11 decembrie 1934), iar faptul că **nu** a fost prezentată până acum în istoriografie se datorează, în opinia noastră, şi luminii defavorabile în care poate fi perceput generalul Antonescu, deoarece nu a reuşit să înfrângă rezistenţa sistemului, în ciuda pârghiilor pe care le avea la dispoziţie.

Pentru a înţelege mai bine esenţa problemei, considerăm necesară o succintă prezentare a perioadei în care s-a desfăşurat, respectiv circumstanţele preluării puterii de către generalul Antonescu în luna septembrie 1940: după însemnate pierderi teritoriale ce au dus, printre altele, la abdicarea regelui Carol al II-lea în favoarea fiului său, Mihai, puterea *de facto* a rămas, însă, generalului Ion Antonescu, auto-intitulat „Conducător al Statului"; notăm că a fost numit de către regele Carol al II-lea, iar după abdicarea sa, puterile i-au fost confirmate de către noul rege, Mihai – întregul episod este controversat, aruncând umbre atât asupra succesiunii regale, cât şi asupra legalităţii poziţiei de forţă a generalului. Imediat după preluarea puterii, generalul a fost pus în faţa unei situaţii economice, sociale şi politice grave, ce a degenerat rapid şi care trebuia controlată pentru a preîntâmpina riscurile unei ocupaţii germane. Problemele cu care se confrunta Conducătorul erau multiple: restabilirea ordinii interne, respectarea arbitrajului de la Viena şi evacuarea teritoriului cedat Ungariei, asigurarea hranei, cazării şi locurilor de muncă necesare refugiaţilor şi, în fine, constituirea unui guvern viabil, care să treacă imediat la rezolvarea chestiunilor importante cu care se confrunta ţara. Acest din urmă obiectiv avea să fie atins mult mai greu decât părea la prima vedere. Până în momentul abdicării regelui Carol al II-lea, Ion Antonescu se bucurase de susţinerea unanimă a forţelor politice din România, fără deosebire de coloratură. După îndepărtarea regelui şi a camarilei sale, drumurile principalilor protagonişti ai scenei politice aveau să se despartă. Opţiunile politice ale generalului Ion Antonescu înclinau în direcţia

constituirii unui guvern de uniune naţională, cu participarea în primul rând a reprezentanţilor Partidului Naţional Ţărănesc, Partidului Naţional Liberal şi ai Mişcării Legionare. În atingerea acestui obiectiv, Conducătorul statului întâmpina însă dificultăţi aproape insurmontabile, de natură internă şi externă, deopotrivă. El se confrunta cu pretenţiile ridicate ale Legiunii, ce pretindea, nici mai mult, nici mai puţin, decât monopolul politic şi cele mai importante portofolii din guvern – cereri neagreate de general – dar şi cu refuzul liderilor PNŢ şi PNL, Iuliu Maniu, respectiv Dinu C. Brătianu, de a lua parte la guvernare, într-un cabinet a cărui orientare avea să fie progermană. Totuşi, aceştia s-au declarat de acord cu o soluţie de compromis, respectiv intrarea unor membri ai celor două partide în cadrul noului guvern, în calitate de tehnicieni. Exista şi un alt motiv care împiedica materializarea formulei guvernului de uniune naţională gândită de Ion Antonescu. Era greu de crezut că un Reich aflat în apogeul puterii sale ar fi tolerat la conducerea unui stat intrat ireversibil în sfera de influenţă germană reprezentanţii unor partide recunoscute pentru antipatia profundă nutrită faţă de Germania nazistă şi simpatia pentru Anglia. Mai mult, PNŢ şi PNL nu erau agreate la Berlin inclusiv datorită respingerii totale a deciziei de la Viena[1].

De asemenea, constituirea unui guvern pur militar era imposibilă în conjunctura politică existentă la data respectivă. Deşi generalul Ion Antonescu se bucura de un prestigiu incontestabil în cadrul armatei, mai ales printre ofiţerii tineri, el nu putea apela la formula unui cabinet militar. Există suficiente cazuri în istorie care demonstrează faptul că o armată, chiar şi învinsă, poate reprezenta un factor de putere important în stat, rolul jucat de Reichswehr în cadrul Republicii de la Weimar fiind mai mult decât sugestiv. Acest exemplu nu putea fi transpus şi în cazul României. În septembrie 1940 Armata română era o armată învinsă, dar nu pe câmpul de luptă, ci pe drumurile străbătute în timpul retragerilor umilitoare din teritoriile cedate. Armata nu fusese înfrântă ca urmare a loviturilor administrate de trupele inamice, ci datorită deciziilor politice eronate adoptate de cercurile guvernamentale, ale căror efecte au însemnat aruncarea ei în haos, descompletarea efectivelor şi a armamentului, respectiv subminarea moralului. În consecinţă, o armată care se retrăsese din patru provincii (Basarabia, Bucovina de nord, Transilvania de nord-est şi Cadrilater) fără a trage un foc de armă nu putea emite pretenţii realiste la preluarea puterii[2].

Confruntat cu aceste impedimente, generalului îi mai rămânea la îndemână doar varianta formării unui guvern cu participarea Legiunii. Cămăşile verzi îşi manifestaseră disponibilitatea în această privinţă şi în septembrie 1940 beneficiau de un capital de simpatie deloc neglijabil în cadrul opiniei publice, rezultat în urma represiunilor suferite şi a opoziţiei intransigente faţă de regele Carol al II-lea. Totuşi, Conducătorul statului nu era entuziasmat de această soluţie. Este adevărat că, în trecut, generalul Ion Antonescu simpatizase cu Garda, fusese apropiat de Corneliu Zelea Codreanu şi criticase în repetate rânduri, scris şi verbal, măsurile antilegionare adoptate de regimul carlist. Dar, în acelaşi timp, el manifestase rezerve serioase în privinţa caracterului extremist al Mişcării şi a orientării sale către Puterile Axei[3], în condiţiile în care erau de notorietate opiniile sale cu privire la necesitatea menţinerii alianţei cu Franţa şi Marea Britanie. În 1940 rezervele sale faţă de Legiune se accentuaseră considerabil în condiţiile în care Mişcarea, la momentul respectiv, era departe de ceea ce reprezentase în anii precedenţi din punct de vedere al calităţii eşalonului de conducere. Mişcarea Legionară în septembrie 1940 „semăna cu un cartof, partea cea mai bună fiind în pământ", iar cei care se aflau acum în fruntea ei erau, cu puţine excepţii, mult sub nivelul

[1] Ottmar Traşcă, *Relaţiile politice şi militare româno-germane: septembrie 1940-august 1944,* Editura Argonaut, Cluj-Napoca, 2013, pp. 132-134.
[2] Nicolas M. Nagy Talavera, *O istorie a fascismului în Ungaria şi România,* Editura Hasefer, Bucureşti, 1996, p. 419.
[3] *Pe marginea prăpastiei – 21-23 ianuarie 1941: Ion Antonescu şi mişcarea legionară*, ediţie îngrijită şi revizuită de Nicolae Răuş, Editura Scripta, Bucureşti, 2014, p. 38

intelectual al celor dispăruţi. Prin urmare, este explicabil scepticismul generalului Ion Antonescu în privinţa colaborării cu cămăşile verzi. Inclusiv membrii Mişcării Legionare nutreau temeri cu privire la persoana Conducătorului statului. Cercurile influente din conducerea Legiunii îl apreciau pe Antonescu drept un ofiţer excelent „care se consideră un mare om de stat, fără a deţine însă formaţia necesară pentru aceasta". În plus, lideri precum Ion Zelea Codreanu îi reproşau că nu „înţelege programul Gărzii, întrucât personal este prea ambiţios"[4]. Observăm, deci, şubrezimea poziţiei generalului la începutul guvernării sale, deci şi necesitatea de a păstra sprijinul existent şi de a câştiga noi aliaţi, chiar cu preţul renunţării la o parte din ţelurile sale.

Ion Antonescu simţea necesitatea unei reformări profunde a naţiunii, deci inclusiv a forţelor armate ale acesteia şi, ca urmare, a pus la punct un plan (ale cărui elemente de bază au fost concepute, probabil, din anii '30). Pentru a-şi justifica acţiunile reformatoare radicale şi mai ales pentru a-şi face un aliat din opinia publică, odată ajuns la guvernare, a adus la cunoştinţa publicului părţi din planul de reorganizare a armatei. Citǎm din ziarul „Universul" din ziua de 27 septembrie 1940: „Avem aproximativ 20.000 de ordonanţe legale. În această fabuloasă cifră nu intră soldaţii de la caii ofiţerilor; şoferii; conducătorii de la numeroasele trăsuri şi ajutorii lor totdeauna de rigoare; ordonanţele pe care le iau plutonierii […] suprapunerile de ordonanţe care au loc în perioada premergătoare liberării contingentului.

Pentru a vedea cât apasă ordonanţele şi serviciile asupra efectivelor întreţinute din bugetul Ministerului Apărării Naţionale să examinăm chestiunea numai la armata de uscat (fără grăniceri şi jandarmi), aeronautică şi marină (n.a. – „armata de uscat" era cea mai importantă atât din punct de vedere numeric, cât şi din punct de vedere al alocaţiei bugetare, celelalte ramuri fiind practic nesemnificative în aceste privinţe).

Luăm numai cifra lor legală: 17.200.

Singură reprezintă 10% din efectivul întregii armate în perioada maximală şi 31% în perioada minimală.

Dacă acum se judecă situaţia pe care o creează această stare în paralel cu aceea creată de soldaţii – care de fapt sunt tot servitori – absorbiţi de serviciile armatei şi ale corpurilor, servicii care se ridică în perioada maximală la 14% şi în cea minimală la 41%, ajungem la fantastica constatare că în prima perioadă 24% şi în cea de a doua perioadă 72% din armată se întrebuinţează în serviciile personale şi în serviciile armatei.

Aceasta însemnează, nici mai mult, nici mai puţin, că suntem o ***armată de ordonanţe***.

[…]

Acela care cu adevărat face un serviciu util fiindcă se instruieşte a rămas în minoritate, iar serviciile ei s-au transformat în majoritate.

La noi armata este astăzi de fapt în serviciul serviciilor, iar nu serviciile în serviciul armatei"[5].

Un alt aspect important al serviciilor de ordonanţă, în forma respectivă, îl reprezenta faptul că pentru aceste servicii erau aleşi, de regulă, "cei mai buni oameni din contingente"[6]. Generalul Antonescu a afirmat chiar că "soldatul ordonanţă este sustras de la pregătirea lui reală de război şi deci trebuie să fie redat frontului cât mai repede"[7]. Cu siguranţă, aspectele indicate erau reale, iar situaţia era convenabilă atât pentru soldaţii-ordonanţe, cât şi pentru beneficiarii serviciilor acestora; problema apărea sub forma reducerii capacităţii de luptă a armatei (demonstrată **şi** cu ocazia retragerii din Basarabia, atunci când sub presiunea

[4] Ottmar Traşcă, *loc. cit.*, p. 135.
[5] Arhivele Naţionale Istorice Centrale (ANIC), fond 764, dosar 523/1940, f. 22 (Ziarul *Universul*, *27 Septemvrie 1940*).
[6] ANIC, fond 764, dosar 9/1940, f. 50.
[7] *Ibidem*, f. 57.

invadatorilor sovietici, unele unităţi nu s-au comportat ca nişte veritabile unităţi de luptă, ci şi-au abandonat armele şi au dezertat în masă).

Având în vedere toate aceste fapte reale (deşi prezentarea este uşor dramatizată, atât din cauza stilului bombastic specific generalului Ion Antonescu, cât şi pentru că era destinată publicării în presă), cunoscute deja din vremea în care generalul ocupase funcţia de şef al Marelui Stat-Major, acesta propune desfiinţarea ordonanţelor şi acordarea unei sume ofiţerilor care nu ar mai fi beneficiat de serviciile ordonanţelor, pentru a-şi angaja servitori civili. Aceste sume, între 500 de lei lunar (pentru ofiţerii necăsătoriţi) şi 2.000 de lei (pentru cei căsătoriţi, care aveau şi 2 sau mai mulţi copii), ar fi dus la un total de aproximativ 180.000.000 lei pe an, în timp ce cheltuielile statului român prin plata ordonanţelor în sistemul din acel moment se ridicau la peste 300.000.000 lei anual. Dacă s-ar fi plătit o sumă unică de 1.000 de lei pentru fiecare ofiţer, totalul ar fi ajuns la peste 220.000.000, făcând astfel ca economia financiară să piardă din importanţă.

Selectăm unele date dintr-un grafic conţinând „numărul de ordonanţe în serv[iciul] ofiţerilor activi" (fig. 1):

„Numărul total al ofiţerilor Armatei de Uscat, Aer şi Marină la 1.IX.1940: 820 de generali şi colonei; 3.361 locotenent-colonei şi maiori; 13.452 ofiţeri inferiori – totalizând 17.633 ofiţeri". Avem în vedere faptul că generalii, atât căsătoriţi, cât şi necăsătoriţi, precum şi coloneii căsătoriţi, aveau dreptul la două ordonanţe (*sic!* – n.a.),. Reţinem că doar 8.060 ofiţeri din total erau căsătoriţi.

În figura 2[8] avem date referitoare la situaţia sumelor rezultate din acordarea indemnizaţiei de servitor:

Categoria	*Nr. Ofiţerilor*	*Indemnitatea propusă a se acorda pentru un ofiţer*	*Suma ce revine lunar*	*Suma ce revine anual*
Căsătoriţi având 2 sau mai mulţi copii	1.095	2.000	2.190.000	26.280.000
Căsătoriţi având 1 copil	1.996	1.500	2.994.000	35.928.000
Căsătoriţi fără copii	4.969	1.000	4.969.000	59.628.000
Necăsătoriţi	9.573	500	4.786.500	57.438.000
Total	17.633	-	14.939.500	**179.274.000**

Sub-secretarul de Stat (de la Departamentul Apărării Naţionale pentru Armată), generalul C. Pantazi a cuantificat numărul ordonanţelor „recuperabile" la 18.338, propunând eşalonarea de mai sus a sumelor compensatorii, menţionând şi posibilitatea de a acorda „o indemnitate fixă de 1.000 lei lunar pentru fiecare ordonanţă, socotind şi ofiţerii cu drept la 2 ordonanţe (total 601 ofiţeri), ar rezulta suma anuală de 220.056.000 lei" [9]. Observăm că suma ar fi fost substanţial mai mare faţă de cea diferenţiată.

O contra-propunere a generalului Gheoghe Cialik, şef al Direcţiei Personal, considera suma de 220.000.000 anual ca fiind „o cheltuială foarte mare pentru bugetul statului în timpurile grele de astăzi". Acesta observă, în acelaşi referat (51306 din octombrie 1940), că „ofiţerii necăsătoriţi, în mod practic, nici nu vor avea posibilitatea ca să angajeze servitor în locul ordonanţei, în schimbul sumei de 1.000 lei, deoarece:

- ar trebui să dispună în plus de camere pentru servitori şi
- să deburseze în plus aproape aceeaşi sumă cu hrănirea lor".

[8] *Ibidem*, f. 51.
[9] *Ibidem*, f. 50.

Concluzionează că „pentru ofiţerii necăsătoriţi (subl. orig.) s-ar putea lua măsura ca:

- să nu li se acorde nici o indemnitate
- să li se acorde o indemnitate de numai 3-400 de lei lunar, pentru ca în plata chiriei camerei să intre şi o cotă pentru serviciu

Ofiţerii căsătoriţi să beneficieze de ordonanţe ca şi până în prezent.

Aceasta ar reprezenta în toal 8.765 de soldaţi.

Dacă s'ar lua a doua ordonanţă la generali şi la coloneii căsătoriţi ar rămâne 8.060 de ordonanţe, deci diferenţa de 705 soldaţi, daţi în serviciul frontului, nu ar prezenta o diferenţă apreciabilă.

Dacă şi ordonanţele ofiţerilor căsătoriţi ar fi ridicate şi în schimb s'ar da o indemnitate de 1.000 lei lunar, ar rezulta o cheltuială lunară de 8.060.000 lei, sau 96.720.000 lei anual"[10].

Observăm că într-un „spirit balcanic" se încerca a se negocia confortul ofiţerilor în schimbul instruirii soldaţilor (deci, cumva, creşterea şansei de supravieţuire a acestora), cuantificându-se cheltuielile necesare acestei schimbări.

Credem necesar să notăm faptul că mentalitatea specifică epocii – cu siguranţă, nu **numai** în România – îi considera pe ofiţeri ca fiind îndreptăţiţi să aibă ajutoare, chiar şi în timp de pace, iar dacă nu, cel puţin o sumă de bani suplimentară care să înlocuiască acest „drept câştigat". În statele vecine, cu excepţia notabilă a Uniunii Sovietice, exista acelaşi sistem, deci în mare măsură aceleaşi tare.

Un alt ofiţer care refuza măsura era generalul Şteflea, ce fusese numit chiar de către Antonescu în funcţia de secretar general al Ministerului Apărării Naţionale. În noua variantă organizatorică Secretariatul general al Ministerului Apărării Naţionale devenea organul prin care generalul Antonescu (ce deţinea şi funcţia de ministru al apărării naţionale) pregătea, conducea şi controla lucrările departamentelor militare, precum şi ale celorlalte ministere care executau lucrări pentru armată. Secretariatul ţinea evidenţa puterii armate a forţelor terestre, aeriene şi maritime ale României (dar şi ale statelor vecine, în scopul unei informări oportune a primului ministru), studia şi centraliza propunerile de organizare şi dotare ale categoriilor de forţe armate; în cele din urmă, avea în atenţie posibilităţile industriei de război româneşti. Secretariatul general era compus dintr-un secretar general (generalul Ilie Şteflea), un şef de stat-major şi cinci birouri[11].

Revenind, generalul Şteflea afirmă că: „Înlocuirea ordonanţelor în actuala situaţie când ofiţerii sunt departe de familie îi va pune în situaţia dificilă de a-i lipsi de serviciile fidele şi neprecupeţite ale ordonanţei, în împrejurări când altă soluţie nu-i posibilă, oricâtă plată s-ar da pentru aceasta. Dacă la aceste dificultăţi de ordin tehnic şi material se mai adaugă şi cele de ordin sufletesc, şi anume că ofiţerii sunt nemulţumiţi de atitudinea adesea exagerată a legionarilor şi că această măsură va fi speculată de aceştia ca o realizare a lor, socotim că este cazul ca măsura de suprimarea ordonanţelor să se amâne pentru o dată ulterioară. A lua această măsură acum, bugetul ţării se încarcă cu 220.000.000, fără ca cei care comandă să se lepede de obiceiul de a folosi soldaţi în serviciile lor. Fără voinţă se dă posibilitatea majorităţii ofiţerilor să devină abuzivi sau neexecutanţi de ordine şi în acelaşi timp să fie nemulţumiţi tocmai de un regim pe care l-au dorit şi-l apreciază"[12]. Surprinzător, admite anterior în acelaşi document că „sub foma concretă a cifrelor, Armata noastră are în medie 18.000 de ordonanţe, cu care Statul român cheltuieşte cca. 300.000.000 lei"[13], fiind evidentă astfel atât economia pe plan material (300.000.000 minus 220.000.000 lei), cât şi uman.

[10] *Ibidem*, f. 52-53.
[11] Centrul de Studiere şi Păstrare a Arhivelor Militare Istorice (CSPAMI), fond 948, dosar 711, p. 21.
[12] ANIC, fond 764, dosar 9/1940, f. 58.
[13] *Ibid.*, f. 57.

Tot generalul Şteflea (o adevărată interfaţă a organismului militar pentru generalul Antonescu) reţine un aspect care ar fi impietat asupra măsurii de înlocuire a ordonanţelor cu servitori plătiţi: ”marea greutate de a găsi servitori din cauza micşorării numărului prin rămânerea în teritoriile cedate şi prin concentrări; preţuri de angajare foarte mari”[14].

La argumentul referitor la pregătirea de luptă, generalul Şteflea răspunde cu o justificare pe care nu o vedem demnă de un militar de carieră: ”este adevărat că ordonanţele lipsesc de la instrucţie în anul al II-lea, totuşi dacă se respectă ordinele în vigoare, de 2 ori pe săptămână pot să-şi menţină un antrenament şi o continuitate în pregătirea lor pentru război. Ceea ce, în aparenţă, ordonanţa pierde sub raportul ostăşesc, câştigă sub raportul cetăţenesc şi gospodăresc: toate ordonanţele pleacă mult mai «bine» decât au venit, luând cu mult înainte camarazilor lor de regiment”[15]. Deşi nu este clar ce anume are generalul Şteflea în vedere prin sintagma ”*luând cu mult înainte*”, putem doar presupune că ar fi vorba despre aspecte materiale, deci despre câştiguri ale ordonanţelor, iar nu despre pregătirea militară pe care ”*pot*” să o efectueze sau nu, întrucât serviciul de ordonanţă nu avea nimic de natură a îmbunătăţi performanţele militare ale soldatului respectiv. Observăm, de asemenea, derobarea de răspundere implicită din sintagma ”*totuşi dacă se respectă ordinele în vigoare*”, fiind evidentă încrederea scăzută existentă în respectarea legalităţii sistemului în acel moment.

Considerăm că ambele „părţi” aveau într-o anumită măsură dreptate: Antonescu realiza că sistemul lua cei mai buni potenţiali soldaţi şi-i folosea în alt scop decât cel pentru care erau „smulşi” din viaţa civilă, iar la intrarea în luptă nu ar fi beneficiat de şanse de supravieţuire egale cu ale celor bine-instruiţi; putem să presupunem, prin urmare, că respectivii soldaţi s-ar fi ferit de lupta în prima linie. De asemenea, generalul Şteflea – nu de unul singur, ci şi ca exponent al cercurilor de conducere militare – era îndreptăţit să afirme că o schimbare atât de radicală ar fi provocat numeroase tulburări şi abuzuri, având în vedere atmosfera existentă în acele momente în România ce tocmai îşi pierduse fără luptă o treime din teritoriu, confruntându-se cu o nouă criză dinastică şi cu o mişcare extremistă ajunsă la guvernare.

Cu toate că se poate presupune că generalul Şteflea, fiind numit într-un post nou-înfiinţat (am spune azi „creat cu dedicaţie pentru el”), ar fi trebuit să fie mai obedient faţă de Conducătorul Statului, observăm două aspecte: în primul rând, generalul Şteflea şi-a îndeplinit corect atribuţiile, expunându-i superiorului său dezavantajele ce ar fi apărut în urma aplicării deciziei; în cel de-al doilea rând, considerăm suficient să citâm din memoriile generalului Ion Gheorghe, numit de Antonescu în funcţia de ataşat militar la Berlin. Acesta respinge zvonurile din epocă precum că ar fi fost numit în funcţie deoarece era „omul lui Antonescu”, afirmând că: „Cine a avut de altfel prilejul să-l cunoască mai îndeaproape pe Antonescu, ştie că firea rece a acestuia nu permitea nimănui să se apropie de el şi că îi lipsea înclinaţia de a avea «oamenii săi»”[16].

În opinia noastră, problema era reală şi complexă, iar rezolvarea ei în maniera dorită de generalul Antonescu ar fi dus la tulburări în rândul beneficiarilor, atât corpul ofiţeresc, cât şi ordonanţele însele (care, evident, preferau traiul alături de un ofiţer faţă de rigorile traiului cazon).

În fine, această schimbare radicală pe care generalul Antonescu, acum în calitate de Preşedinte al Consiliului de Miniştri (şi *Conducător al Statului*), o propune pentru rezolvarea ”problemei ordonanţelor”, nu este pusă în aplicare. Deşi acest eşec pare surprinzător pentru un militar de carieră, cunoscut pentru rigiditatea şi hotărârea sa, mai ales că îşi asumase

[14] *Ibid.*, f. 53.
[15] *Ibid.*, f. 58.
[16] Ion Gheorghe, *Un dictator nefericit. Mareşalul Antonescu (Calea României spre Statul satelit)*, Bucureşti, Editura MACHIAVELLI, 1996, p. 138.

poziţia de decident *de facto* în toate treburile ţării, argumentele opoziţiei par să se fi dovedit mai puternice.

Aşadar, sistemul a respins tentativa de schimbare, generalul Antonescu renunţând în cele din urmă, *sine die*, la punerea în aplicare a iniţiativei sale. Citǎm din rezoluţia scrisă de general la data de 15 octombrie 1940 (figura 4): ”Nu se poate continua sistemul. Hotărârea se poate amâna, însă nu determinat, ci până va fi pusă la punct. Ofiţerii pot fi autorizaţi a reţine ca ordonanţe pe actualele lor ordonanţe dacă consimt să rămână şi plătindu-le cu sumele ce se vor acorda. Se va întreba şi corpul ofiţeresc arâtându-se ce se petrece în alte armate, ce consecinţe nefaste are pentru Ţara noastră această situaţie, ce li se va da la schimb, ce avantaje vor rezulta pentru ţară”[17]. Din documentele studiate am observat, însă, că situaţia a rămas neschimbată, generalul renunţând ulterior să încerce reformarea sistemului de ordonanţe militare – probabil şi din cauza evenimentelor grave ulterioare, precum cutremurul din 10 noiembrie 1940 sau „Rebeliunea legionară” din 21-23 ianuarie 1941.

Intenţiile generalului şi realităţile României erau divergente. Acest episod arată cât de puţin a reuşit iniţial să facă generalul Antonescu în încercarea de a moderniza armata română, în condiţiile în care noul tip de război se desfăşura folosind tehnologii, arme şi tactici inovative, iar soldaţii neinstruiţi cu ele nu erau mai mult decât „carne de tun”. România nu avea vastele resurse materiale şi mai ales umane ale altor ţări implicate în conflict, fiecare viaţă trebuind protejată. În opinia noastră, generalul Antonescu a fost prea „sensibil” la subiectul loialităţii ofiţerilor, rezultatele fiind vizibile la momentul august 1944.

BIBLIOGRAPHY

Arhivele Militare Piteşti (CSPAMI), fondurile: *Cabinetul ministrului apărării naţionale*; *Marele Stat Major; Marele Cartier General, Armata a IV-a.*

Arhivele Naţionale Istorice Centrale (ANIC), fondurile: *Preşedinţia Consiliului de Miniştri – Cabinetul Militar Ion Antonescu; Preşedinţia Consiliului de Miniştri – Jurnale.*

**** Pe marginea prăpastiei – 21-23 ianuarie 1941: Ion Antonescu şi mişcarea legionară, ediţie îngrijită şi revizuită de Nicolae Răuş, Editura Scripta, Bucureşti, 2014;*

GHEORGHE, Ion – *Un dictator nefericit. Mareşalul Antonescu (Calea României spre Statul satelit)*, Bucureşti, Editura MACHIAVELLI, 1996;

MAGHERESCU, George – *Adevărul despre Mareşalul Antonescu*, vol. I, II, III, Bucureşti, Editura Păunescu, 1991;

NAGY TALAVERA, Nicholas M., *O istorie a fascismului în Ungaria şi România,* Editura Hasefer, Bucureşti, 1996;

PUSCH, Rolf, STELZER, Gerhard – *Diplomaţi germani la Bucureşti 1937-1944. Din memoriile dr. Rolf Pusch, ataşat de legaţie şi dr. Gerhard Stelzer, secretar de legaţie*, Bucureşti, Editura ALL EDUCATIONAL, 2001;

OTU, Petre (coordonator) – *Reforma militară şi societatea în România (1878-2008): relaţionări externe şi determinări naţionale*, Bucureşti, Editura Militară, 2009;

STOENESCU, Alex Mihai – *Armata, Mareşalul şi evreii*, Bucureşti, Editura RAO, 1998;

TRAȘCĂ, Ottmar – *Relaţiile politice şi militare româno-germane: septembrie 1940-august 1944*, Editura Argonaut, Cluj, 2013;

TRONCOTĂ, Cristian – *Documente SSI despre poziţia şi activităţile politice din România în perioada regimului autoritar, volumul I*, Bucureşti, Institutul Naţional pentru Studiul Totalitarismului, 2005.

[17] ANIC, fond 764, dosar 9/1940, f. 56.

CROSSING THE DNIESTER RIVER (1941). CONTROVERSIES

Mihai Modrea-Marin
PhD Student, "Ştefan cel Mare" University of Suceava

Abstract:An action contested and highly controversed even before it actually began, Romanian Army's continuation of the anti-Soviet campaign East of the Dniester – after liberating the territories annexed by the USSR in the previous year – will be described through the eyes and oppinions of the main decision factors of the moment and approached from multiple points of view: strategic, political, military, even moral. We will also compare Romania's situation to that of other allies of the 3rd Reich.

Keywords:Romanian Army in World War II, general Ion Antonescu, crossing the Dniester (1941), Iuliu Maniu

Problema apărută în vara anului 1941, respectiv continuarea de către trupele române a avansului în Est **după** îndeplinirea obiectivelor naţionale imediate, este o dilemă ce continuă să suscite controverse şi la peste şapte decenii distanţă de la încheierea conflictului, respectiv a Păcii de la Paris din 1947.

Precum majoritatea chestiunilor din epoca interbelică şi din timpul războiului, această acţiune îşi are adepţii şi detractorii ei, fiecare cu argumente mai mult sau mai puţin obiective, adesea cu „bătaie" în prezent, căutând să folosească în interes propriu figuri emblematice ale epocii precum mareşalul Antonescu, regele Mihai I sau Iuliu Maniu.

De domeniul evidenţei este, însă, originea acestei dileme, a cărei „cheie" se găseşte în cuvintele ultimatumului înaintat de Viaceslav Molotov la 26 iunie 1940 ministrului român la Moscova: "[…] în 1918, România, folosindu-se de slăbiciunea militară a Rusiei, a desfăcut de la Uniunea Sovietică (Rusia) o parte din teritoriul ei, Basarabia, călcând, prin aceasta, unitatea secular a Basarabiei, populată în special cu ucraineni, cu Republica Sovietică Ucraineană"[1]. E dificil de găsit ceva adevărat în această frază în afara sintagmei "slăbiciune militară": astfel, Basarabia a fost "desfăcută" de la Moldova abia în 1812, fiind călcată unitatea secular a Moldovei; populaţia regiunii, în ciuda politicii de deznaţionalizare şi rusificare duse, a avut tot timpul o majoritate română, nu ucraineană; în cele din urmă, atât în timpul Războiului Civil (1917-1922), cât şi în timpul invaziei şi ocupaţiei germane (1941-1944), mare parte din ucrainieni s-au opus cu arma în mână sovietizării – aşadar nici măcar "Republica Sovietică Ucraineană" nu era atât de dornică. Ceea ce **este** adevărat în ultimatum e faptul că atât timp cât Uniunea Sovietică (Rusia) se poate opune, Basarabia nu este şi nu va fi parte a României Mari.

Materializarea acestei posibilităţi, respectiv de a îndepărta ameninţarea sovietică (rusă) a apărut odată cu decizia germană de atac în Est. Conducătorul României din acel moment, generalul Antonescu, a ridicat problema participării militare a României la preconizata invazie fără a i se fi solicitat, chiar de la prima sa vizită oficială în Germania: „România merge fără rezerve cu Axa. Ea merge mult mai departe decât numai să adere la Pactul Tripartit. România este gata să-şi verse sângele pentru Axă pe câmpul de luptă"[2].

[1] Elena Iuliana Lache, *Statutul internaţional al României de la război la pace: 1939-1947*, Bucureşti, Editura Militară, 2010, p. 80.
[2] Florin Constantiniu (coord.), *Antonescu-Hitler; corespondenţă şi întâlniri inedite (1940-1944)*, Bucureşti, Editura Cozia, 1991, vol. I, pp. 52-53.

Evident, Antonescu nu se referea doar la teritoriile pierdute în est, ci şi la Transilvania, mai ales când afirma că „România nu cere restabilirea graniţelor sale fără a fi luptat pentru aceasta”[3]. Ajungem astfel la un alt determinant extern al participării forţelor româneşti la campania militară de după toamna anului 1941: participarea Ungariei. Considerăm necesar să subliniem faptul că Ungaria, care nu numai că NU a avut vreun diferend teritorial sau de altă natură cu URSS, dar aceasta din urmă a şi sprijinit-o în politica sa anti-românească, a participat de asemenea la conflict; aşadar, atât timp cât trupe ungare luptau alături de germani fără a avea un motiv clar de război cu sovieticii, era necesar ca trupele române să participe şi ele.

La puţină vreme după începerea luptelor – practic, înainte ca Basarabia să fie complet eliberată – Antonescu este „avertizat” de către Iuliu Maniu. Acesta avusese o discuţie cu un reprezentant american (probabil W. Everett Schotten[4]) la Bucureşti, pe 4 iunie; printre altele, acesta a afirmat că „era păcat că simpatiile române pentru Aliaţi nu puteau fi făcute general cunoscute în Statele Unite, dat fiind că opinia publică de acolo, ca rezultat al renunţării fără luptă la tot în favoarea germanilor, plasa România în aceeaşi categorie cu Ungaria şi Bulgaria, şi se lăsa deja să se înţeleagă în presa americană că după război, România împreună cu acele două ţări, nu vor fi reprezentate la masa Conferinţei de Pace, aşa cum va fi Polonia, Iugoslavia şi Grecia, care cel puţin au făcut un efort de a se apăra”[5]. În scrisoarea din 18 iulie, Maniu scrie astfel: ”Am intrat în acţiune pentru eliberarea Basarabiei şi Bucovinei şi a unui colţ din Moldova de nord […] lupta armatelor române pentru recuperarea lor nu este, prin urmare, agresiune, ci urmarea unei invazii care trebuia respinsă din primul moment […] nu este admisibil să ne prezentăm ca agresori faţă de Rusia, astăzi aliata Angliei, probabil învingătoare, pentru un alt obiectiv decât Bucovina sau Basarabia […] nu avem nici un soldat român de sacrificat pentru scopuri străine”[6]. Argumente cu greutate, dar emise din opoziţie – reţinem chiar faptul că Maniu şi-a permis mai multă libertate în exprimare decât pe vremea lui Carol al II-lea[7].

Ulterior, la 27 iulie, Antonescu afirmă, într-un „cuvânt către popor”, că „s-a angajat să ducă lupta şi înnoirea mai departe, prăvălind în ţăndări tot ce a împiedicat neamul nostru să se înalţe”[8]. Tot la aceeaşi dată a primit cererea oficială a germanilor pentru „înaintarea trupelor române dincolo de Nistru, în spaţiul de la Sud-Vest de Bug şi asigurarea controlului acestui teritoriu”[9], odată cu felicitările pentru succesele dobândite. În răspunsul său de la 31 iulie, generalul Antonescu îi confirma lui Hitler că „voi merge până la capăt în acţiunea ce am pornit la răsărit”. Totodată, acesta a precizat că nu pune nici un fel de condiţii în „cooperarea militară pe un nou teritoriu” şi îşi exprima „deplină încredere în justiţia pe care Führerul cancelar Adolf Hitler o va face poporului român şi drepturilor sale”[10]. A fost confirmată astfel, prin decizia personală a generalului Ion Antonescu, viitoarea „frăţie de arme” româno-germană.

Trecerea Nistrului fusese percepută de comunitatea internaţională ca o acţiune îndreptată împotriva Marii Britanii. Brutus Coste, însărcinatul cu afaceri al României la

---

[3] *Ibidem*.
[4] Larry Watts, *O Casandră a României : Ion Antonescu şi lupta pentru reformă : 1918-1941*, Bucureşti, Editura Fundaţiei Culturale Române, 1993, pp. 372-373.
[5] Dennis Deletant, *Aliatul uitat al lui Hitler. Ion Antonescu şi regimul său, 1940-1944*, Bucureşti, Editura HUMANITAS, 2008, p. 97.
[6] Dinu C. Giurescu, *România în al doilea război mondial*, Bucureşti, Editura ALL, 1999, pp. 98-99.
[7] N.A. – Maniu considera, probabil, că generalul Antonescu îi datorează ascensiunea la putere (întorcându-ne în 1930, şi despre Carol al II-lea a crezut la fel).
[8] Deletant, *op. cit.*, p.98.
[9] Constantin Corneanu, *Sub povara marilor decizii. România şi geopolitica marilor puteri: 1941-1945*, Bucureşti, Editura Scripta, 2007, p. 323.
[10] Elena Iuliana Lache, *op. cit.*, p. 200.

Washington, comunica la București faptul că un înalt funcționar al Departamentului de Stat îi mărturisise, la 23 iunie 1941, că „atâta timp cât Armata Română nu va depăși vechea graniță română, Statele Unite nu au niciun motiv de a critica acțiunea noastră". Ministrul american la București, F.(ranklin) Mott Gunther, atenționa, la 18 iulie 1941, că „până la Nistru este teritoriu românesc și războiul ar fi legitim; dincolo ar fi o acțiune contra Angliei"[11]. Eforturile diplomatice ale României pentru recunoașterea, de către Statele Unite, a suveranității sale aupra Basarabiei, Bucovinei de Nord și ținutului Herța vor fi încununate de succes la 25 septembrie 1941. Mihai Antonescu exprimă mulțumiri, la 2 octombrie 1941, ministrului Gunther Mott, în numele Guvernului, pentru recunoașterea suveranității românești asupra Basarabiei și Bucovinei de Nord, vremelnic ocupate de Uniunea Sovietică; încearcă să-i sugereze că ordinea europeană nu poate fi asigurată decât prin prăbușirea regimului comunist. În nota de conversație, Mihai Antonescu adnota: „I-am arătat că Guvernul regal român n-a luat încă nicio poziție teritorială în ceea ce privește Rusia, ceea ce, de altfel, nici Germania n-a făcut, mărginindu-se la o ocupație militară, gaj politic și economic, pentru protecția românilor de peste Nistru, pentru participarea noastră mai activă la formulele păcii și pentru asigurarea despăgubirilor noastre, începând cu tezaurul pierdut în 1917 la Moscova și sfârșind cu ultimele distrugeri comuniste"[12].

Considerăm interesant avertismentul american de a nu acționa "contra Angliei", la est de Nistru. În orice caz, suntem de părere că toate aceste pseudo-recunoașteri și ultimatumuri trebuie văzute **doar** în contextul avansului fulgerător al trupelor germane în URSS și a ceea ce părea o prăbușire a statului sovietic; unele prognoze mai pesimiste ale vesticilor erau chiar mai optimiste decât cele germane, estimând o rezistență de doar patru săptămâni a sovieticilor. Suntem absolut siguri că autorii acestor prognoze nu au avut idee despre noua scară a desfășurării forțelor, de noua mărime a fronturilor și bătăliilor sau pur și simplu de imensitatea Uniunii Sovietice, a cărei parte europeană are un teritoriu mai mare decât restul Europei în sine.

Revenind în țară, consemnăm continuarea "confruntării la nivel epistolar dintre Antonescu și cei doi lideri ai partidelor tradiționale", confruntare denumită în mod potrivit „abces de fixație" de către regretatul istoric Florin Constantiniu[13]. Observăm, de altfel, că aceștia nu au oferit o soluție practică la „degajarea" trupelor române de pe front, dezideratele lor rămânând pur teoretice. Notăm, totuși, două chestiuni tipice regimului „singuraticului întru putere" general (mareșal, din 22 august): asigura o libertate de exprimare – e drept, nu publică – de neîntâlnit în celelalte regimuri autoritare contemporane, fără ca preopinenții să se teamă de vreo măsură punitivă; își pierdea timpul (prețios) pentru a le răspunde personal, adesea pe întinderea a numeroase pagini epistolare – din nou, o lipsă a delegării rar întâlnită în conducerile de nivel similar ale altor țări. Reținem, astfel, că declarațiile de tipul celei făcute la 28 iunie, de către Maniu, precum că „armatele române nu trebuie să pună piciorul pe teritorii care nu ne-au aparținut. Un imperialism românesc va fi condamnat de întreaga lume"[14], deși se vor dovedi ulterior adevărate, au rămas fără efect.

Motivele pentru care armata română a continuat lupta după eliberarea teritoriilor pierdute în anul precedent sunt de mai multe ordine. Astfel, motivațiile politice și geostrategice ale trecerii Nistrului sunt evidențiate de discursul lui Mihai Antonescu din 27 noiembrie 1941, în care îl avertiza pe Hitler că „un stat ucrainean la granițele noastre, fondat pe principii naționaliste și transformat în nucleu slav care atrage protoplasma maselor slave din afară, ca și o Bulgarie unitară și puternică în Balcani, nu fac decât să apese România între

[11] Constantin Corneanu, *op. cit.*, pp. 341-342.
[12] *Ibidem*.
[13] Florin Constantiniu, *O istorie sinceră a poporului român*, ed. a IV-a revăzută și adăugită, București, Editura UNIVERS ENCICLOPEDIC GOLD, 2010, p. 400.
[14] Dennis Deletant, *op. cit.*, p. 98.

două flancuri, mai amenințătoare decât cele de ieri". Statul român nu trebuie slăbit prin „formațiuni slave de centură și apărare la granițele sale" – opina șeful diplomației românești[15].

Isotricul Constantin I. Kirițescu este mai elegant în aprecieri, dar la fel de concis: "Spiritele prudente – ori timorate – sperau că cooperarea noastră cu germanii se va mărgini la ocuparea Basarabiei și că, deci, vom rămâne pe Nistru. Era o naivitate. În realitate, strategia își are exigențele ei, care adeseori nu se împacă cu sentimentul popular. Operațiile militare au drept scop nu atât ocuparea de obiective geografice, cât, mai ales, distrugerea forțelor adversarului. De aceea, unitățile românești, după ce ocupaseră integral Basarabia și Bucovina, nu au putut rămâne pe Nistru, ci erau obligate să treacă fluviul, ca să înainteze în Ucraina, în urmărirea adversarului. Într-adevăr, stăpânirea Basarabiei recucerite nu putea fi asigurată, câtă vreme exista, în imediata ei vecinătate, o armată sovietică puternică, dipunând de linii fortificate și de "capul de pod" de la Odessa, care ar fi constituit un excelent punct de sprijin pentru pornirea unei contraofensive contra noastră"[16]. Ironic a fost însă faptul că, deși ocuparea Crimeei și împingerea cât mai departe a frontului păreau a fi imperios necesare pentru a proteja teritoriul țării (și mai ales zona petroliferă) de amenințarea raidurilor aeriene sovietice, în fapt forțele aeriene americane au fost cele care au adus cele mai mari pagube prin bombardamente.

Un alt paradox pare a fi și faptul că putem compara situația post-belică a Poloniei (țara pentru apărarea frontierelor căreia s-a mondializat conflictul) cu cea a României: ambele, victime ale imperialismului sovietic, ambele cu pierderi teritoriale la granița estică, ambele victime al „încrederii" în protecția aliaților de moment (Polonia a fost sub garanție anglo-franceză, iar România sub cea germană). Acest lucru este, în opinia noastră, dovada irefutabilă a faptului că Rusia (sovietică, *ante-* sau *post*-sovietică) constituie o amenințare perpetuă pentru statele vecine, atât din punct de vedere teritorial, cât și politic sau economic.

Din punct de vedere moral, continuarea războiului la est de Nistru are la fel de mult sens ca și din punct de vedere militar: inamicul trebuie învins, pentru că acesta este scopul recurgerii la arme, iar răspunsul la întrebarea „Ce am căutat la Est de Nistru?" este și **trebuie** să fie același cu răspunsul la întrebarea „Ce am căutat la Vest de Tisa?", respectiv înfrângerea definitivă a adversarului.

BIBLIOGRAPHY

Arhivele Militare Piteşti (CSPAMI), fondurile: *Cabinetul ministrului apărării naţionale; Marele Stat Major; Marele Cartier General, Armata a IV-a.*

Arhivele Naţionale Istorice Centrale (ANIC), fondurile: *Preşedinţia Consiliului de Miniştri –Cabinetul Militar Ion Antonescu; Preşedinţia Consiliului de Miniştri – Jurnale.*

BOLD, Emilian, SEFTIUC, Ilie – *Pactul Ribbentrop-Molotov. Antecedente şi consecinţe*, Iaşi,

Institutul European, 1998;

CONSTANTINIU, Florin – 1941. *Hitler, Stalin şi România. România şi geneza operaţiunii Barbarossa*, Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic, 2002;

CONSTANTINIU, Florin (coordonator) – *Antonescu-Hitler; corespondenţă şi întâlniri inedite (1940-1944)*, vol. I-II, Bucureşti, Editura Cozia, 1991;

CONSTANTINIU, Florin – *O istorie sinceră a poporului român*, ed. a IV-a revăzută și adăugită, București, Editura UNIVERS ENCICLOPEDIC GOLD, 2010;

[15] Constantin Corneanu, *op. cit.*, p. 343.

[16] Constantin I. Kirițescu, *România în al doilea război mondial*, vol. I, Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic, 1996, pp. 272-273.

CORNEANU, Constantin – *Sub povara marilor decizii. România şi geopolitica marilor puteri: 1941-1945*, Bucureşti, Editura Scripta, 2007;

DELETANT, Dennis, *Aliatul uitat al lui Hitler. Ion Antonescu şi regimul său, 1940-1944*, Bucureşti, Editura HUMANITAS, 2008;

DUŢU, Alesandru, DOBRE, Florica, LOGHIN, Leonida – *Armata română în al doilea război mondial (1941-1945): dicţionar enciclopedic*, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1999;

DUŢU, Alesandru, NICOLESCU, Lenuţa, OŞCA, Alexandru, NICOLESCU, Andrei – *Ataşaţii militari transmit… (1938-1944)*, volumul I, Bucureşti, Editura Europa Nova, 2001;

DUŢU, Alesandru, OTU, Petre (coordonatori) – *Pe ţărmul nord-pontic. 17 iulie 1941 – 4 iulie 1942*, Bucureşti, Editura Fundaţiei Culturale Române, 1999;

DUŢU, Alesandru, RETEGAN, Mihai (coordonatori) – *Eliberarea Basarabiei şi a nordului Bucovinei. 22 iunie–26 iulie 1941*, Bucureşti, Editura Fundaţiei Culturale Române, 1999;

DUŢU, Alesandru – *Între Wehrmacht şi Armata Roşie*, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2000;

GIURESCU, Dinu C. – *România în al doilea război mondial*, Bucureşti, Editura ALL, 1999;

KIRIŢESCU, Constantin I., – *România în al doilea război mondial, vol. I-II*, Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic, 1996;

LACHE, Iuliana Elena – *Statutul internaţional al României de la război la pace: 1939-1947*, Bucureşti, Editura Militară, 2010;

REES, Laurence – *World War II behind closed doors: Stalin, the Nazis and the West*, London, BBC Books (a division of the Random House Company), 2009;

ROTARU, Jipa, BURCIN, Octavian, ZODIAN, Vladimir, MOISE, Leonida – *Mareşalul Antonescu la Odessa*, Bucureşti, Editura Paideia, 1999;

SANDACHE, Cristian – *Europa dictaturilor şi originile războiului româno-sovietic*, Bucureşti, Editura Militară, 2007;

SEBAG MONTEFIORE, Simon – *Stalin: the Court of the Red Tsar*, New York, Alfred A. Knopf (a division of Random House Inc.), 2004;

TRAŞCĂ, Ottmar – Relaţiile *politice şi militare româno-germane: septembrie 1940-august 1944*, Editura Argonaut, Cluj, 2013;

WATTS, Larry – *Aliaţi incompatibili. România, Finlanda, Ungaria şi al Treilea Reich*, Bucureşti, Editura RAO, 2012;

WATTS, Larry – *O Casandră a României : Ion Antonescu şi lupta pentru reformă : 1918-1941*, Bucureşti, Editura Fundaţiei Culturale Române, 1993.

SUCEAVA CITY ON THE EDGE BETWEEN THE XIX-TH AND XX-TH CENTURIES- CULTURAL AND SOCIAL ISSUES

Simona Teodora Adamovici
PhD Student, "Ştefan cel Mare" University of Suceava

Abstract:Former capital city of medieval Moldavia, more than half a century ago, Suceava endured along its troubled existence, many wars, invasions and occupation. Following the annexation of Bukowina county (1775) by the Austrian Empire, the city totally decayed of demographic, town and cultural point of view, begins to record a slow revigoration. During the Galitian administration (1786-1861), education in the Romanian language almost vanishes, the national normal rights are ignored and the Romanian society set apart, discriminated. By the end of the XIX-th century, under the influence of the revolutions of 1848, that changed mentalities and generated new trends and ideas, even in Suceava occurred important mutations in the society conscience. Following the models of other nations in the Austrian Empire intellectuals of the top in the town, educated at Wien, began to organize cultural societies (associations) targeting the rebirth of the national conscience and feeling, urging the cultural emancipation and the education in the Romanian language. The Romanian cultural societies sustained an intense activity, specially on artistic grounds, by organizing numerous musical and drama activities. The societies settled lecturing rooms, literary evenings, they involve d in the primary and the secondary school education, developed commemorative, philanthropic and charity activities and events; coral music and the theatre in Romanian were present weekly in the town and there was a strong publishing activity. After the Great Union in 1918 the societies grew and developed by cooperating with other similar societies in the whole country, contributing to the growth of the cultural and spiritual level of the people. After 1940 the activity of these societies stayed more in the philanthropic and charity level, many got lost, and the ones that resisted were renamed and worked for the new ideology.

Keywords: Suceava, education, culture, societes, austrian administration

1. Suceava sub administraţie austriacă

Oraş aşezat la răspântia perioadelor şi evenimentelor istorice, atestat documentar la 10 februarie 1388, Suceava a traversat mai multe etape de dezvoltare. Capitală a Moldovei timp de aproape 200 de ani, s-a aflat la întâlnirea a trei mari drumuri comerciale: spre Bistriţa şi statele din vest, spre Lvov prin Cernăuţi, spre nordul şi nord-estul Europei şi cel care prin Roman, cobora spre Ţara Românească şi spre gurile Dunării. Începând cu anul 1775, odată cu anexarea nordului Moldovei la Imperiul austro-ungar, oraşul Suceava va aparţine Bucovinei.

Privind înapoi cu mai bine de 3 secole, ne amintim că, din punct de vedere administrativ, Bucovina a fost mai întâi divizată în două districte: Cernăuţi şi Suceava, de către generalul Spleny, apoi în 5 districte, de către succesorul său, Carol von Enzenberg, iar Guberniul din Galiţia (1786-1861) a împărţit-o în 15 scaune şi în cele din urmă în 8 judeţe[1]. În oricare dintre aceste împărţiri succesive, oraşul Suceava a rămas capitală de district, scaun şi judeţ. În acea perioadă, Suceava era un oraş cu „numai câteva case de lemn, locuite de armeni şi evrei în centru" aşa cum îl zugrăvea, la 1784, geologul austriac Hacqnet[2]. În prima

1 Iacobescu, Mihai, *Din istoria Bucovinei*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1993, p. 124
2 Iorga, Nicolae, *Istoria românilor prin călători*, Ediţie îngrijită, studiu introductiv şi note de Adrian Anghelescu, Bucureşti, Editura Eminescu, 1981, p. 430.

jumătate a secolului al XIX -lea, Suceava pare „un târg părăsit, de provincie”[3], „un oraş lipsit de viaţă. Fără comerţ, fără o industrie oarecare, oraşul lâncezeşte” iar „Bucovina se poate considera ca una dintre cele mai înapoiate provincii ale Austriei”[4].

În timp, Suceava a evoluat de la o comunitate restrânsă, preurbană (a doua parte a secolului al XIV-lea-începutul secolului al XV-lea), la târg comercial, îndeplinind şi un rol militar. În etapa medievală (1388-1650), în care Petru I Muşat a gândit organizarea urbană, s-au construit primele cetăţi din piatră şi Curtea Domnească, oraşul înflorind sub domniile lui Alexandru cel Bun, Ştefan cel Mare sau Petru Rareş. Între anii 1650-1775 secătuită de luptele dintre turci şi polonezi, asediată de cazaci şi tătari, oraşul înregistrază un declin economic ce a amprentat în mod negativ demografia şi dezvoltarea urbană care înflorise un secol în urmă. Între anii 1775-1815 s-a înregistrat o redresare iar apoi o asanare urbană, mai cu seamă la începutul secolului XX, prin extinderea zonei de locuit, construcţia de noi case şi clădiri de instituţii, printre care Primăria oraşului (actuala clădire a Liceului de Artă), Liceul *Ştefan cel Mare*, Gara Burdujeni, Prefectura (clădirea actuală a Muzeului Bucovinei), Casa Naţională (demolată), Palatul administrativ etc[5]. De la rangul de oraş comercial cu o magistratură proprie (1774-1815), va avea un arhitect, austriacul Kurek şi un inginer, Peitaven[6], ridicându-se la rangul de oraş capitală de district, administrând 131 de sate şi folosindu-se de un „regulament de sistematizare”[7]. Din punct de vedere cultural, populaţia majoritar românească a Sucevei va fi lipsită de temeiul vreunui progres, datorită limitării drastice a libertăţii de exprimare, un proces iniţiat de autorităţile habsburgice şi susţinut de cele galiţiene.

2. Câteva aspecte ale învăţământului sucevean imediat după anexarea Bucovinei şi până la jumătatea secolului al XIX-lea

Iniţial, generalul Gabriel baron de Spleny, adept al ideilor iluministe, pare să nu modifice decât sistemul administrativ[8], urmărind conservarea caracterului românesc al provinciei, menţinerea limbii române în administraţie alături de cea germană, care se impunea, precum şi a celor câteva şcoli. La 10 decembrie 1774, generalul Spleny trimite Consilului de război al Curţii din Viena o propunere ce viza reorganizarea militară a noii provincii şi recomanda întemeierea primelor două „şcoli latineşti cu câte 4 clase în Cernăuţ şi Suceavă precum şi a câte unui convict pentru câte 6 copii de boieri în aceste două localităţi”[9]. Mai existau şcoli triviale, trecute din sistemul mănăstiresc în cel public şi un număr mare de şcoli particulare, cu învăţători ambulanţi[10]. O propunere remarcabilă a fost crearea unui fond şcolar, din sumele colectate sub formă de bir de la preoţi şi diaconi care se depuneau la Mitropolia Iaşi în loc să rămână în Bucovina. În data de 26 Aprilie 1777 s-a dat acest ordin, fondul şcolar nou înfiinţat fiind pus în slujba susţinerii reformelor din învăţământul românesc, pentru elevii români. În timp însă, prin schimbările administrative, fondul nu a rămas doar la dispoziţia românilor din provincie[11] şi o parte dintre reformele propuse de Spleny nu s-au realizat. Urmaşul său, cu o experienţă administrativă transilvăneană în spate, a uzurpat instituţiile statului[12] îngrădind libertăţile românilor. În anul 1781, la ordinul

3 DJAN Suceava, Fond personal Nicolae Grămadă (1896-1960), f. 138, inv. 278, d. S 16: *Aspecte de viaţă din trecutul oraşului Suceava* (manuscris), f. 5.
4 Scraba, G. D., *Suceava, schiţă istorică*, Bucureşti, 1899, p. 19.
5 Oprea, Nicolai, *Suceava – Cronică ilustrată*, Suceava, Editura Muşatinii, 2004, p. 154, 156.
6Emandi, Emil Ioan, *Habitatul şi cultura spaţiului. Studiu de geografie istorică. Suceava în secolele XIV-XX*, Iaşi, Editura Glasul Bucovinei, 1996, p. 432.
7 Apud Emandi, Emil Ioan, *op.cit.*p. 432
8 Iacobescu, Mihai, *op. cit*, p. 117.
9 Toma, Iorgu: *Şcoala Română, Societate culturală în Suceavă. Monografie ilustrată, scoasă din incidentul Jubileului de 25 de ani al societăţii*, Suceava, 1908, Editura şi tipografia societăţii „Şcoala Română”, p. 9.
10 Tofan, George, *Învăţământul în Bucovina*, Suceava, Editura *George Tofan*, 2011, p.40.
11 Toma, Iorgu G., *op. cit*, p. 10.
12 Iacobescu, Mihai, *op. cit*, p. 117.

împăratului Iosif al doilea, el a înfiinţat la Suceava, prima şcoală germană, căutând să procedeze identic şi în alte localităţi de vază ale provinciei, impunând obligativitatea învăţământului începând cu 10 ianuarie 1782. În 1783 se înfiinţează şi o şcoală normală, condusă de Franz Augustin Thallinger, cu limbi de predare româna şi germană, având la început 50 de elevi[13], iar în 1786 s-a înfiinţat un seminar clerical, mutat apoi la Cernăuţi în anul 1789. Trecerea Bucovinei sub administraţie galiţiană (1786-1861) va influenţa în mod negativ cursul învăţământului, nemaifiind obligatoriu din anul 1793. S-au desfiinţat mai multe şcoli din Bucovina iar cele care au rămas s-au transformat în „institute romano-catolice şi „urmarea este că şcoalele se umplu de învăţători poloni, cari nu cunosc şi nu vroiesc să cunoască limba ţării”[14]. Momentul este descris astfel: „Din 1786 Bucovina se împreună cu Galiţia. Acuma se lasă un întuneric grozav asupra poporului român, o noapte oarbă şi lungă de preste şepte decenii [...] Nici o carte, nici o gazetă românească, nici o urmă de român nu se mai strecură din afară în babilonica noastră ţară, ear’ elementul străin curge şuvoiu şi străinul te tot pasce, de nu te mai poţi cunoasce. El pasce moşia, şcoala, limba, pasce pânea, lumina, aerul românului ear’ românul nu simte periculul de moarte ce-l ameninţă, el e adânc cufundat în somnul nesciinţei”[15]. La Suceava mai rămân doar o şcoală primară superioară germano-română şi o şcoală trivială românească iar învăţământul bucovinean trece, în anul 1816, sub conducerea consistoriului catolic din Lemberg (Lvov), care a dat o ordonanţă prin care se preciza că: „nu se va primi niciun învăţător naţional dacă nu s-a lepădat mai întâiu de credinţa sa strămoşească”[16], cu alte cuvinte după excluderea limbii române din educaţie şi apartenenţa la religie devine o chestiune opţional-conjuncturală. Iată mecanismele care au contribuit la căderea liberă a sustenabilităţii educaţionale a tinerilor români. 1816, a fost considerat cel mai nefast an, datorită acestei subordonări a învăţământului naţional şi confesional. Învăţământul primar a fost rutenizat, cel gimnazial şi superior a fost germanizat[17]. Reprezentarea politică a Bucovinei se va afla în impasul neputinţei de a coordona procese fireşti, precum educaţia, care ar fi ridicat populaţia din indiferenţă şi derută. Lipsa şcolilor cu predare în limba română, sărăcia populaţiei româneşti, lipsa unui segment de populaţie românească cultă, mai cu seamă învăţători şi profesori dar, pe de altă parte, nepăsarea părinţilor în a semăna dragostea şi nevoia de carte copiilor lor, neputinţa de a se mobiliza, toate acestea au dus la înfiinţarea unor organisme care aveau să militeze pentru libertatea şi egalitatea în drepturi cu ale celorlalte minorităţi din Bucovina, mai cu seamă după anul 1848. Abia în anul 1860, prin recunoaştere ministerială, se înfiinţează un gimnaziu superior (liceu), având pentru început profesori de confesiune romano-catolică. Gimnaziul se numea *gr. or.* (grec oriental) pentru că era întreţinut din mijloacele Fondului Religionar. Sprijiniţi financiar, doar doi absolvenţi gimnaziali erau trimişi anual la studii la Universitatea din Viena[18] revenind apoi ca profesori, pentru a preda la liceu în limba română. Profesorii străini au fost treptat înlocuiţi de cei români iar liceul va oferi culturii naţionale nume de rezonanţă, care au făcut cinste Sucevei peste tot în lume.

3. Noi schimbări în mentalitatea suceveană, cu privire la sprijinirea şi încurajarea educaţiei şi petrecerea timpului liber. Apariţia Societăţilor culturale.

Începând cu anul 1848, se produc mutaţii serioase atât administrative dar mai ales sociale. Rutenizarea populaţiei şi a domeniilor vieţii sociale din timpul administraţiei galiţiene va avea efecte nefaste asupra românilor. Activităţile economice au fost acaparate de coloniştii germani, de negustorii evrei şi armeni, veniţi din Galiţia iar ortodoxismul românesc

13 Tofan, George, *op. cit*, p.56.
14 Popovici, Eusebie, *Din istoricul liceului ort. or. Ştefan cel Mare din Suceava* 1860-1884, Suceava, p. XXX.
15 „Revista Politică”, Anul IV, Nr. 19, 1 octombrie 1889, Suceava, p. 1.
16 Tofan, George: *op. cit*, p. 68.
17 Toma, Iorgu G.: *op. cit*, p. 18.
18 Popovici, Eusebie: *op. cit*, p. XXXI.

a fost înlocuit treptat cu alte confesiuni: catolică, în principal, mozaică şi unită. Din punct de vedere legislativ, Bucovina nu a avut, până în 1862, un organ propriu legislativ şi abia începând cu acest an, sub statutul de autonomie provincială, va avea o dietă proprie, ce va funcţiona la Cernăuţi.

În Suceava, ca de altfel în toată provincia, românii formau o pătură socială marginalizată, fără drepturi şi privilegii, cu bresle decăzute, cu un sistem nou de biruri (1826, 1850) şi taxe (1810,1817,1818,1842) impuse apăsător populaţiei[19]. Structura etnică a fost modificată dramatic, prin colonizări şi prin imigrări iar în mozaicul etnic, românii sunt depăşiți de ruteni, folosiţi de altfel ca masă de manevră politică şi prin recensăminte măsluite. Orașul a fost invadat de străini iar comerțul sucevean a căzut în mâinile evreilor, mai ales, care aduceau mărfuri din vest, în fața cărora românii nu au avut nici o șansă. Și germanii au acaparat o parte din meşteşuguri, făcând ca unele bresle ale meseriaşilor să nu mai aibă reprezentare, prin mutarea sezonieră sau definitivă în Moldova. O lovitură mişelească dată orăşenilor suceveni, a fost dată şi de către Banca Galiţiană, care, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, a împrumutat bani cu camătă exagerată cetăţenilor români din Suceava, sume pe care aceştia nu au mai reuşit să le restituie. Prin urmare, între 1860-1880, imobile româneşti din centrul Sucevei au ajuns să fie vândute la licitaţie străinilor, înrăutăţind considerabil situaţia orăşenilor români[20].

Starea deplorabilă în care se găseau cetățenii români a mobilizat intelectualitatea suceveană să găsească un mijloc prin care să intervină şi să ridice nivelul educaţiei la rang de valoare naţională, să salveze meşteşugarii, micii meseriaşi şi negustorii români de la dispariţie şi, în primul rând, să facă accesibilă şcolarizarea în rândul păturilor sociale defavorizate. Este momentul înființării Societăților Culturale, mai întâi la nivel de ideologie, apoi cu permisiunea Curţii vieneze şi a Dietei de la Cernăuţi. Ele vor fi susţinute prin efortul material şi intelectual al românilor, pornind de la principiul *emancipării prin cultură.* Şcoliți la Viena şi reveniți la Suceava, unii se vor pune în slujba luminării oamenilor obişnuiţi, mulţi dintre ei analfabeţi dar înzestraţi spiritual, cu o inteligenţă vie. Printre aceşti intelectuali se numără Ştefan Ştefureac, Teodor V. Stefanelli, Gheorghe Popovici, Constantin Mârza, Dimitrie Costin, Constantin Cosovici, Simeon Florea Marian, Atanasie Tarnavschi, Eusebie Popovici sau Iorgu Toma.

4. Societăţile culturale din Suceava. O perioadă prosperă în istoria oraşului

Primii doi, Ştefan Ştefureac (1845-1893) şi Teodor V Stefanelli (1849-1920), studenţi pe atunci la universitatea din capitala imperială, au participat în anul 1873 la *Expoziţia universală de la Viena*, unde au aflat despre realizările a două societăţi: una germană, *Deutscher Schulverein* şi cealaltă cehească, *Matica Skolska*[21]. Aceste societăţi, dispunând de fonduri serioase, având mii de membri pe tot cuprinsul imperiului habsburgic, se ocupau de înaintarea culturală a acestora, prin înfiinţarea şi susţinerea de şcoli în limbile lor naţionale şi aşezăminte culturale unde desfăşurau activităţi specifice.

Reveniţi în Bucovina natală, cei doi încep demersurile pentru înfiinţarea unei societăţi culturale, alcătuind statutele şi prezentându-le guvernului de la Cernăuţi. După respingeri repetate, nemotivate obiectiv, la 24 august 1883 statutele au fost în final aprobate iar în ziua de 14 septembrie 1883 s-a înfiinţat *Şcoala Română*, prima societate culturală suceveană. La adunarea generală au participat „50 de persoane, care s-au înscris îndată ca membri, solvind imediat şi taxa de intrare”[22].

Scopul societăţii era „înnăintarea învăţământului la poporaţiunea românească din

19 Iacobescu, Mihai: *op. cit*, p. 135 şi urm.
20 Mihuţă, George: *Însoţirea orăşenilor români din Suceava 1890-1933. Istoric*, Suceava, Editura Societăţii, 1935, p. 26
21 Toma, Iorgu G., *op. cit*, p. 32.
22 *Ibidem*, p. 35.

Bucovina"[23] prin înfiinţarea de şcoli, sprijinirea şcolilor publice şi înlesnirea educaţiei elevilor români, acordându-le ajutorul financiar şi material de care aceştia aveau nevoie, susţinând progresul cultural al românilor din Bucovina. A avut filiale în mai multe localităţi, căutând „inteligenţa" satelor, pentru a fi şlefuită în şcoli înalte. De asemenea, societatea recompensa efortul dascălilor români de a avea rezultate în pregătirea elevilor, ca aceştia din urmă să promoveze la gimnaziu sau la şcoala superioară din Cernăuţi, oferindu-le premii în bani[24]. A organizat cursuri pentru învăţarea unor meserii. De exemplu, în anul 1889 organizează un „curs de împletire cu paie, cu papură şi cu nueli cum şi de albinărit"[25], presa suceveană comentând: „Urmările intreprinderii acesteia vor fi de folos foarte mare. Poate că-i un noroc pentru români ca intreprinderea aceasta nu a realisat-o guvernul sau dieta ţării, căci atunci s-ar fi adus un instruitoriu neamţ sau boem, care prin limba sa ar fi esclus poporaţiunea română de la binefacerea meşteriei sale; căci aşa îndătinează a lucra guvernul şi dieta noastră"[26]. În „Revista Politică", în fiecare număr din anul 1889, apare o rubrică de mulţumiri adresate celor care au contribuit financiar sau cu donaţii de carte în folosul Societăţii *Şcoala Română*. Este admirabilă această transparenţă dar şi coeziunea societăţii civile, conştientă de necesitatea finanţării culturii în limba română! Prin Rapoartele anuale, se explică atât proveniența banilor cât și investițiile făcute. Trebuie subliniat fenomenul de întrajutorare între societăţi, sprijinul reciproc pentru progresul unei cauze, comune până la urmă: educaţia prin cultură. *Academia Ortodoxă* din Cernăuţi, de exemplu, societate a studenţilor teologi, a dat mai multe concerte, cu rezultate strălucite, iar banii au fost vărsaţi în folosul *Şcolii Române* şi al *Bibliotecii poporale bucovinene*[27]. Din 18 iulie 1896, Societatea a organizat şi un curs pregătitor, la Suceava, adresat elevilor care doreau să se înscrie la liceu, taxat în funcţie de starea materială a fiecăruia şi de nivelul intelectual. Cursul se ţinea într-o casă pusă la dispoziţie de către comunitatea armeană. A coexistat cu Liceul ort.-or. din Suceava, ale cărui clase româneşti s-ar fi prăbuşit fără susţinerea financiară şi materială a societăţii[28]. Una dintre cele mai importante creaţii a *Şcolii Române* a fost întemeierea şcolii primare româneşti în Suceava, în anul 1906, care număra 225 de băieţi şi 192 de fete[29], intrând sub lupa vigilentă a austriecilor, care îşi dădeau seama că scopul urmărit de fapt era redeşteptarea naţională. Un aşezământ cultural înfiinţat de această societate a fost *Institutul de editură, librărie şi tipografie „Şcoala Română"*, care producea o parte din cărţile didactice necesare studiului elevilor români. Activitatea editorială nu se va limita doar la tipărirea de cărţi didactice, fiind analizat faptul că majoritatea cărţilor de lectură pentru elevi şi adulţi erau în limba germană. Teodor Stefanelli va înfiinţa *Biblioteca de petrecere şi învăţătură pentru tineretul român*[30], tipărindu-se o colecţie de carte tradusă din limbile germană, franceză şi greacă. Și donaţia de carte românească era susținută de alte societăți sau persoane particulare din Bucovina şi din Regat. În anul 1907, Societatea a deschis internatul pentru băieţi *Vasile Cocârlă*, un proiect mai vechi, care rezolva problema cazării elevilor săraci, veniţi la studii din mediul rural. În anul 1914, bănuiţi de iredentism, activitatea culturală a societăţii îmbracă un caracter patriotic, va fi dedicată mai ales răniţilor de război. Prin asocierea cu *Societatea Românculţelor* s-a dus o campanie de strângere de fonduri, haine şi cele necesare. După anul 1918, societatea va primi subvenţii de la *Ministerul Instrucţiunii Publice* şi de la *Fondul*

23 *Ibidem*, p. 36.
24 *Ibidem*, p. 49.
25 „Revista Politică", Anul IV, Nr. 5, 1 Martie 1889, Suceava, p. 7.
26 Ibidem, p. 12.
27Ibidem, nr. 14, 15 iulie 1889, p. 9.
28Grigoroviţă, Mircea, *Din istoria culturii în Bucovina (1775- 1944)*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1994, p. 151.
29Şcoala Română: *Raportul Comitetului în Adunarea Generală din 28 Iuni 1925*, Suceava, Editura Societăţii, 1925, p.18.
30Toma, Iorgu G., *op. cit*, p. 68.

religionar pentru lucrările de întreţinere la internat şi burse, conform Rapoartelor. Între 1919 şi 1922, internatul a funcţionat ca orfelinat pentru orfanii de război[31]. Societatea *Şcoala Română* a avut o bibliotecă proprie iar în anul 1923, împreună cu Societatea *Casa Naţională*, va inaugura Biblioteca Centrală a Sucevei. După acest an, activitatea societăţii se va rezuma doar la întreţinerea internatului, la ajutorarea cadrelor didactice şi elevilor şi editarea manualelor. În anul 1936, probabil după anii de criză pe care i-a depăşit cu greu, societatea se află într-un impas financiar acut, devreme ce recurge la a cere un ajutor Primăriei Suceava. Iată un fragment din această cerere, înregistrată în data de 31.07.1936:„Astăzi vremurile sunt altele: criza băncilor a înghiţit fundaţiunile societăţii, depuse la bănci, iar atmosfera de generozitate şi naţionalism de odinioară a făcut loc apatiei şi altor sentimente şi năzuinţe. La aceste lovituri s-a mai adăugat şi sistarea burselor şi subvenţiilor acordate de Ministerul instrucţiunii, cari era singurul izvor de întreţinere a internatului nostru în ultimul timp. De aceea soc. Şcoala Română s-a oprit un moment în drumul său, aşteptând împrejurări mai prielnice. Aceste împrejurări le considerăm sosite prin faptul că vă aflaţi D-Voastră, Domnule Primar, în fruntea oraşului Suceava, ca înţelegător al rostului şcoalei pentru viaţa şi viitorul ţării noastre. Cum în timpul din urmă şcoala noastră se depopulează de elementul românesc, mai ales cel rural, singurul temei de primenire, dar şi de alimentare a viitoarei noastre pături de conducători – Societatea Şcoala Română- năzuind să-şi continue acţiunea-i de sprijinire a acestui element, apelează la bunăvoinţa şi sentimentele D-Voastre de bun Român şi de conducător al oraşului nostru: 1. să binevoiţi să vă înscrieţi membru al Soc. Şoala Română cu o cotizaţie ce o veţi socoti de cuviinţă, 2. să binevoiţi a acorda din fondurile coresp. ale oraşului o subvenţie globală pentru internat”[32] (semnează V. Burduhos, preşedintele societăţii în 1936). Evident, răspunsul a fost unul pozitiv, primăria acordând o sumă de 40000 de lei pentru elevii sărmani dar şi lemne de foc, instalaţia electrică etc[33]. A fost cea mai importantă dintre societăţile culturale sucevene.

În anul 1867 s-a înfiinţat *Reuniunea de cântare* sau *Suczawaer Gesangverein*, societate culturală suceveană, care îl avea la cârmă pe Ştefan Nosievici (1833-1869), profesor la Liceul greco-oriental (*Ştefan cel Mare*), din păcate numai pentru doi ani, timp în care a compus şi a cules folclor bucovinean. A fost un profesor iubit şi un exemplu pentru elevii săi, dezvoltându-le gustul pentru muzică şi cântare. Preşedintele societăţii era Josef Marek, directorul liceului, Nosievici fiind vicepreşedinte[34]. Societatea promova muzica naţională, organiza concerte în diverse spaţii sau în aer liber, la marginea pădurii de lângă Mănăstirea Dragomirna (unde invitaseră 14 coruri, 12 nemţeşti şi 2 româneşti) sau în Grădina botanică ce se afla în centrul Sucevei, în păduricea de lângă Cetatea lui Ştefan cel Mare sau plecau în turneu la Baia sau la Cetatea Neamţului „unde s-a cântat noaptea în bătaia luminii de lună plină”[35]. Frumoase activităţi, interesante reprezentaţii, ţinând cont că distanţele în acea vreme erau greu de parcurs, drumurile nu erau amenajate iar mijlocul de transport era cel clasic, căruţa trasă de cai. Activităţile societăţii gravitau în jurul liceului iar membrii ei aparţineau şi celorlalte naţionalităţi. Adesea la cântări era invitat taraful lui Grigore Vindireu, un renumit lăutar, care, alături de Nicolai Picu, depăşeau prin muzica lor graniţele imperiului. Dispariţia lui Nosievici, sufletul societăţii, va instaura o perioadă de lâncezeală, o existenţă latentă în care nu se vor mai susţine concerte de amploare iar muzica, ca obiect de studiu la liceu, dispare, reluându-se abia în 1873[36]. I-a urmat Constantin Procopovici (1853-1936),

31Şcoala Română: *Raportul comitetului în Adunarea generală din 16 Iuli 1936*, Suceava, Editura Societăţii, 1936, p. 8.
32 DJAN Suceava, Fond Arhivistic Primăria oraşului Suceava, inv. 387, d. 5/1936, f. 63.
33 *Ibidem*, f. 64.
34 Morariu, Victor; Pavelescu, Ştefan: *Istoricul Reuniunii muzical-dramatice „Ciprian Porumbescu” din Suceava (1903-1938)*, Suceava, 1939, p. 12.
35*Ibidem*, p. 13.
36 *Ibidem.*

conducătorul unui cor[37] la acea vreme, apoi Leon Goian, care devine noul preşedinte[38]. Muzica românească va fi treptat înlocuită de cea germană. *Reuniunea de cântare* va deveni *Gesangklub*, în anul 1888, datorită numeroşilor membri care aparţineau mai multor etnii, apoi în anul 1891 numele societăţii se va schimba în *Musikverein*[39]. Leon Goian (1843-1911) înfiinţase *Societatea pentru cultivarea şi răspândirea muzicii naţionale, bisericeşti şi lumeşti în Bucovina*, el însuşi fiind un bun violonist, care a funcţionat însă un timp scurt, ţinând doar două concerte. A făcut parte din mai multe formaţii muzicale şi societăţi ale vremii, printre care Societatea *Armonia* (1881-1885) şi *Societatea Filarmonică* din Cernăuţi (1903-1911)[40]. El a fost preşedintele Reuniunii din anul 1890 până în 1891. Societatea Musikverein s-a desfiinţat în 1925[41]. A avut un drum anevoios şi nu a mai strălucit după dispariţia lui Ştefan Nosievici.

Ca replică la germanizarea muzicii practicată public la diverse ocazii, în 12 Aprilie 1903 se organizează *Reuniunea muzical-dramatică „Ciprian Porumbescu”*[42], care a promovat constant muzica românească şi în special pe patronul ei spiritual. Din nucleul secţiei artistice a *Clubului Român*, condusă în acea perioadă de Constantin Procopovici, încurajat şi de Liviu Marian, mâhnit că „foarte mulţi români cu talent muzical fac parte din societatea muzicală germană”[43], s-a constat necesitatea constituirii noii societăţi. La început seratele muzicale, corurile mixte, reprezentaţiile teatrale nu au reuşit să mişte prea tare publicul sucevean. Totuşi Liviu Marian, student pe atunci, va reuşi să adune publicul la comediile pe care le punea în scenă împreună cu trupa sa de „diletanţi”[44]. Mai apoi au fost invitaţi mari actori ai vremii, precum Aristiţa Romanescu, Maria Filotti iar mai târziu Petre Liciu, Leonard şi alţii, iar evenimentele muzicale au stârnit interesul sucevenilor datorită participării unor voci mari. Pe lângă muzica naţională şi religioasă, va veni rândul muzicii clasice să se afirme în peisajul artistic sucevean. O perioadă opera dramatică va sta în centru atenţiei. În perioada războiului şi până în 1918 activitatea societăţii va stagna datorită împrejurărilor. Se va manifesta doar cu ocazia sărbătorilor austriece, precum ziua împăratului. Revenirea Bucovinei la patria română a fost intens sărbătorită la Suceava, prin reprezentaţii muzicale la care au participat toţi marii artişti ai vremii din oraş dar şi invitaţi din Cernăuţi şi Fălticeni. Perioada interbelică a fost cea mai fertilă, pe plan artistic. Societatea s-a evidenţiat ca una dintre cele mai mari dintre toate societăţile culturale româneşti.

Clubul Român, înfiinţat în anul 1887, îşi propunea cultivarea muzicii, lecturii, teatrului şi consolidarea elementului românesc. Era organizat după modelul *Casinei Germane* şi se reuneau aici intelectualii vremii, grupaţi în jurul *Revistei Politice* (organ de presă sucevean) care întreţineau şi un cabinet de lectură. Printre fondatorii clubului erau aceiaşi Teodor V. Stefanelli, Ştefan Ştefureac dar şi Simeon Florea Marian, Gherasim Buliga şi Animpodist Daşchevici, avându-l ca preşedinte pe Constantin Cosovici şi din 1894 pe profesorul Eusebie Popovici. Aici se întâlneau mai cu seamă români, citeau presa vremii, discutau problemele politice, mai ales cele naţionale dar se organizau şi prelegeri literare, conferinţe ştiinţifice, se juca teatru, se cânta[45]. La început avea 80 de membri şi un ziar propriu şi era considerat „o societate a inteligenţei”[46] şi intelectualilor. A avut o strânsă colaborare cu celelalte societăţi pentru strângeri de fonduri şi pentru organizarea

37 Satco, Emil, *Muzica în Bucovina*, Suceava, 1981, p. 172.
38 Grigoroviţă, Mircea, *op. cit*, p. 151.
39 Morariu, Victor; Pavelescu, Ştefan: *op. cit*, p. 14.
40 Satco, Emil, *Enciclopedia Bucovinei*, vol. I, Suceava, 2004, p. 433.
41 Grigoroviţă, Mircea: *op. cit*, p. 150.
42 Morariu, Victor; Pavelescu, Ştefan: *op. cit*, p. 14.
43 *Ibidem*, p.24.
44 *Ibidem*, p.28.
45 *Ibidem*, p. 153.
46 *Ibidem*, p. 22.

manifestărilor culturale.

În 1887 a fost organizată şi *Asociaţia institutorilor din Bucovina*, care s-a transformat în 1930 în *Federaţia Corpului Didactic*[47], care organiza cercuri culturale, şezători, conferinţe, activităţi cu caracter educativ.

Însoţirea Orăşenilor Români a fost o asociaţie înfiinţată din iniţiativa preotului Sârbu Mihai, în anul 1889, la Suceava, în scopul sprijinirii materiale şi culturale a meseriaşilor şi negustorilor suceveni, mai cu seamă pentru că numărul comercianţilor români se redusese la câtiva, meseriaşii care odinioară erau organizaţi în bresle dispăruseră sau erau reduşi la rolul de „simpli lucrători" iar locul lor fusese ocupat de străini. După dezgheţul educaţional survenit după despărţirea de Galiţia, societatea suceveană „se primenise cu funcţionari români străluciţi" şi cu intelectuali de primă mână dar care erau divizaţi şi care puteau fi aduşi împreună într-un loc în care se desfăşurau „petreceri sociale": „Cetăţenii români erau despărţiţi în mai multe categorii. Erau în prima linie cetăţenii de viţă veche, cari se mândriau cu originea lor şi conveneau numai între sine [...] A doua categorie de cetăţeni erau acei veniţi mai ales de la sate, ca slujbaşi mici pela oficii, ca meseriaşi sau ca gospodari [...] Aceştia se sileau să-şi cumpere un imobil sau să-şi clădească o locuinţă [...] În urmă era plebea dela periferia oraşului, în cea mai mare parte venită dela ţară: cărăuşi, pălmaşi, ucenici, spălătorese şi cerşitori [...] Mai erau mulţi orăşeni, cari balansau între aceste categorii, alipindu-se când de una, când de alta. E lucru şi natural că aceste categorii de cetăţeni să se ştie străine una de alta şi era într-adevăr o problemă grea a-i înfrăţi"[48]. În acest scop s-au organizat acele „petreceri sociale"care au adunat la un loc cetăţenii oraşului proveniţi din diverse stări sociale. În timp, s-a înfiinţat şi un cor mixt, condus de părintele Dimitrie Popovici, de la Biserica Mirăuţi, o bibliotecă, un cabinet de lectur[ă49]. Societatea a colaborat şi cu *Societatea meseriaşilor români* din Cernăuţi, care ajuta copiii români să studieze la *Şcolile de Arte şi Meserii* din Iaşi şi Bucureşti[50]. Din cotizaţii, taxe şi donaţii, societatea dispunea de venituri considerabile. În anul 1914, comitetul director schimbă numele societăţii în *Fundaţiunea Dr. Gheorghe Mihuţă*, la fel ca şi statutele. Fundaţia va fi administrată de Societatea *Şcoala Română*, care va avea toate drepturile asupra ei[51]. Şi după 1918 scopul rămâne acelaşi: educaţia culturală şi naţională a meseriaşilor români. În 1902, această asociaţie a înfiinţat o altă societate, feministă, apolitică, care se adresa doar femeilor şi îşi dorea îmbunătăţirea situaţiei morale şi materiale a tuturor membrelor, numindu-se *Unirea româncuţelor*[52]. Scopul declarat prin statutul de înfiinţare aducea în prim plan femeia, ridicarea ei prin educaţie şi cultură. Societatea a reuşit să organizeze cursuri pentru învăţarea de lucruri practice, adresate în primul rând tinerelor nevoiaşe. De asemenea s-a implicat activ în ajutorarea răniţilor şi refugiaţilor din Primul Război Mondial.

În 1902, în urma cercetărilor arheologice de pe lângă Cetatea lui Ştefan cel Mare, se deschide la Suceava *Societatea Muzeul*, cu 51 de membri şi profesorul Iosif Flaişer drept preşedinte. El va fi iniţiatorul înfiinţării muzeului de istorie sucevean de mai târziu[53] întrucât se întocmise, cu concursul lui K. A. Romstorfer, o colecţie numeroasă de obiecte, desene şi documente istorice. Societatea a organizat expoziţii şi a susţinut conferinţe, publicând rezultatele cercetărilor. *Casa Naţională*, societate cooperatistă, se înfiinţează în1909[54], prin subscripţie publică. Promovează negoţul, meseriile şi cultura în rândul orăşenilor. În 1911, se

47 Apud Emandi, Emil Ioan, *op. cit*, p. 201.
48 Mihuţă, George, *Însoţirea orăşenilor români din Suceava 1890-1933. Istoric*, Suceava, Editura Societăţii, 1935, p. 9 şi urm.
49*Ibidem*, p. 13.
50 *Ibidem*, p. 27.
51 *Ibidem*, p. 22.
52 Grigoroviţă, Mircea: *op. cit*, p. 158.
53 *Ibidem*, p.120.
54 Apud Emandi, Emil Ioan, *op.cit*, p.203.

organizează „Însoţirea Banca Română”- însoţire de economie şi credite[55]În 1922 s-a înfiinţat *Societatea voluntarilor*, care îşi propunea ridicarea unui monument în cinstea eroilor căzuţi la datorie în primul Război Mondial şi ajutorarea văduvelor şi orfanilor de război[56]. Mai exista în satul Burdujeni, azi cartier al Sucevei, *Casa Naţională de citit şi sfat „Mihai Eminescu”*, întemeiată pe aceleaşi principii, ce poseda o bibliotecă cu peste 1800 de volume iar la Iţcani, în 1930 se înfiinţa *Cercul cultural „Aron Pumnul”*[57]. De asemenea funcţionau şi filiale ale societăţilor cernăuţene şi bucureştene: *Societatea Doamnelor Române, Ateneul Român, Liga Culturală, Cercul cultural franco-român*[58] Toate societăţile au avut biblioteci proprii iar o mică parte din inventare se regăsesc azi în colecţiile Bibliotecii Bucovinei *I. G. Sbiera*.

În anul 1923 erau înscrise la Primăria Sucevei un număr de 21 de societăţi, dintre care doar 9 româneşti: *Clubul Român*; *Unitatea culturală a tuturor românilor*; Societatea *Înfrăţirea funcţionarilor pendinţi de administraţia financiară*; Societatea *Unirea Româncuţelor*; Societatea clericală *Mitropolitul Silvestru*; Societatea *Muzeul*; *Asociaţia corpului didactic primar din judeţul Suceava*; Societatea *Şcoala Română*; Societatea *Ateneul român*; Societatea *Zeire Iehuda* (*Junimea evreiască*); Societatea *Gan Ieladim Ivri*; Societatea *Teodor Herzl*; Societatea *Zeire Zion*; Societatea evreo-academică *Tikwah*; Societatea naţională evreiască de dame *Ruth*; Societatea evreiască de cercetaşi *Şomrim*; Societatea *Misrachi*; Societatea creştino-germană poporală; Clubul sportiv german *Eiche*; Societatea polonă *Towarzystwo polski bratniej pomocy i czytelnia polska*; Fundaţiunea *Christi şi Matilda Hagi pentru băieţi şi fete orfani arm.-ort.*[59]. În 1935 figurează 11 societăţi culturale româneşti, dintre care 3 sunt filiale, şi 10 societăţi minoritare[60].

Casa Învăţătorilor Suceava este probabil urmaşa *Asociaţiei institutorilor din Bucovina*, înfiinţată, conform statutelor, în anul 1927, cu scopul stimulării şi favorizării dezvoltării activităţilor cu caracter cultural-educativ[61]. În 1928, ia naştere *Societatea Cetăţenilor români pentru sprijinirea bolnavilor în Suceava*[62], cu scop umanitar, aşa cum deducem din titulatură, în 1937 *Societatea Română pentru Aviaţie*, avându-l pe Mihai Cărăuşu preşedinte, ce-şi propunea să amenajeze un aerodrom şi să achiziţioneze un avion pentru nevoile oraşului[63] iar în 1939, *Căminul cultural din oraşul Suceava-„Alexandru cel Bun”*, cu Victor Morariu preşedinte, societate care promova activităţile literare şi cele umanitare[64].

După anul 1940, sfâşiată de această dată de sovietici, sudul Bucovinei rămâne cu Suceava ca oraş aflat în centrul preocupărilor provinciei libere, reluându-şi poziţia de odinioară. În refugiu a venit şi Facultatea de Teologie de la Cernăuţi, care aduce în discuţie problema unui sediu. O consemnare din 1940, în Glasul Bucovinei, ne prezintă următoarele: „Suceava duce însă lipsă atât de locuinţe cât şi de încăperi pentru instituţiile publice şi aceasta dă foarte mult de gândit conducătorilor oraşului. Poate e destinul nedrept al cetăţenilor şi oraşelor istorice de a fi uitate şi neglijate de viitorime”[65] [...] „Acesta a fost şi destinul oraşului voevodal al Sucevii. Trecând prin Suceava nimic nu-ţi dă de bănuit că s-ar fi clădit ceva nou, fie edificii publice fie clădiri particulare, cel puţin dela război încoace totul

55 Conf. „Statutele Însoţirii Banca Română”, Suceava, Tipografia Soc. „Şcoala Română” în Suceava, 1911, p. 1.
56*Ibidem*, p. 195.
57 Emandi, Emil Ioan, *op.cit*, p.195, 196.
58 *Ibidem*.
59 DJAN Suceava, Fond Arhivistic Primăria oraşului Suceava, inv. 387, d. 5/1923, f. 5.
60 „Statistica Societăţilor culturale româneşti din Bucovina”-Extras din Raportul General al Societăţii pe anul 1934-1935, Cernăuţi, Tipografia Mitropolitul Silvestru, 1935, p. 53 şi urm.
61 Conf.„Statutele Societăţii Casa Învăţătorilor Suceava”, Suceava, Tipografia *Bucur Orendovici*, 1927, p. 1
62 Conf. „Statutele Societăţei Cetăţenilor Români pentru Sprijinirea Bolnavilor în Suceava”, Tipografia *Bucur Orendovici*, 1928, p. 1
63 Emandi, Emil Ioan, op.cit., p. 202.
64 *Ibidem*, p. 196.
65 „Glasul Bucovinei”, Cernăuţi, anul XXII, nr. 5982, luni, 7 octombrie 1940, p. 5.

gravita asupra Cernăuţilor. Şi Suceava are teren foarte potrivit pentru desvoltare, începând dela gara Burdujeni unde ar urma să fie regiunea industrială şi sfârşind în regiunea Spitalului Central unde este încă atâta teren viran potrivit pentru vile şi locuinţe. Odată cu reînvierea Sucevii e timpul de a se trece şi la realizarea acestui postulat"[66]. În 1940 vor reveni la Suceava: Mitropolia Bucovinei, Curtea de Apel, Camera de muncă, Camera de Comerţ şi Industrie, Inspectoratul Industrial, Inspectoratul sanitar, Liceul de Fete şi alte instituţii iar primarul de atunci, Traian Maga, va introduce patru autobuze, ca mijloc de transport pentru ca sucevenii să poată ajunge la gară, înlocuind parţial trăsurile[67] şi se va deschide şi o şcoală de şoferi. Mitropolia va înfiinţa un depozit de lemne[68], singurul combustibil folosit la încălzirea locuinţelor şi instituţiilor. Suceava se va umple de funcţionari şi studenţi, dublaţi de refugiaţi, care vor suprapopula oraşul, creînd probleme serioase în ceea ce priveşte numărul locuinţelor şi a chiriilor mărite excesiv[69]. Spre sfârşitul anului 1940, germanii se vor repatria în număr foarte mare, lăsând la Suceava în jur de 200 de case libere ce vor fi ocupate de refugiaţii care au primit repartiţii de la o comisie special constituită[70]. Plecarea lor va lăsa în urmă şi o acută criză a meşteşugarilor, punându-se problema deschiderii şcolilor de meserii. Începe o nouă etapă în dezvoltarea oraşului, de reorganizare pe alte principii şi reorientare profesională. Se pune problema edificării de noi clădiri de locuinţe şi amenajării unei zone industriale, ce se va realiza mai cu seamă după anul 1950. Cele mai multe Societăţi culturale vor dispărea iar puţinele care vor rezista vor îmbrăca o nouă haină ideologică, redenumindu-se, aşa cum a fost cazul *Reuniunii muzical-dramatice „Ciprian Porumbescu"*, care în 1948 apare sub noua titulalură, *Ateneul popular „Ciprian* Porumbescu*"*[71]. Timp de aproape 100 de ani, cu viaţa zbuciumată şi încercările dure ale istoriei, Suceava a rămas un pol cultural al românilor aflaţi sub ocupaţia vremelnică austriacă şi rusească.

BIBLIOGRAPHY

DJAN Suceava, Fond personal Nicolae Grămadă (1896-1960), F. 138, inv. 278, d. S 16: *Aspecte de viaţă din trecutul oraşului Suceava* (manuscris).

DJAN Suceava, Fond Arhivistic Primăria oraşului Suceava, inv. 387, d. 5/1936.

Emandi, Emil Ioan, *Habitatul şi cultura spaţiului. Studiu de geografie istorică. Suceava în secolele XIV-XX*, Iaşi, Editura *Glasul Bucovinei*, 1996.

Grigoroviţă, Mircea, *Din istoria culturii în Bucovina (1775- 1944)*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1994.

Iacobescu, Mihai, *Din istoria Bucovinei*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1993.

Iorga, Nicolae, *Istoria românilor prin călători*, Ediţie îngrijită, studiu introductiv şi note de Adrian Anghelescu, Bucureşti, Editura Eminescu, 1981.

Mihuţă, George, *Însoţirea orăşenilor români din Suceava 1890-1933. Istoric*, Suceava, Editura Societăţii, 1935.

Morariu, Victor; Pavelescu, Ştefan, *Istoricul Reuniunii muzical-dramatice „Ciprian Porumbescu" din Suceava (1903-1938)*, Suceava, 1939, p. 12.

Oprea, Nicolai, Suceava – *Cronică ilustrată*, Suceava,Editura Muşatinii, 2004.

Popovici, Eusebie, *Din istoricul liceului ort. or. Ştefan cel Mare din Suceava* 1860-1884, Suceava.

Raportul Comitetului în Adunarea Generală din 28 Iuni 1925, Suceava, Editura

66 Idem, nr. 5983, luni 14 octombrie 1940, p. 5.
67 Idem, nr. 5986, luni 4 noiembrie 1940, p. 5
68 Ibidem, p. 4
69 Idem, nr. 5897, luni 11 noiembrie1940, p. 4.
70 Idem, nr. 5989, luni 25 noiembrie 1940, p. 6.
71„Lupta Poporului", anul III, nr. 413, sâmbătă 4 decembrie 1948, p. 4.

Societăţii [Şcoala Română], 1925.

Raportul comitetului în Adunarea Generală din 16 Iuli 1936, Suceava, Editura Societăţii [Şcoala Română], 1936.

Scraba, G. D., *Suceava, schiţă istorică*, Bucureşti, 1899.

Tofan, George, *Învăţământul în Bucovina*, Suceava, Editura *George Tofan*, 2011.

Toma, Iorgu, *Şcoala Română, Societate culturală în Suceavă. Monografie ilustrată, scoasă din incidentul Jubileului de 25 de ani al societăţii*, Suceava, 1908, Editura şi tipografia societăţii „Şcoala Română".

„Glasul Bucovinei", anul XXII, Cernăuţi, 1940.

„Lupta Poporului", anul III, Suceava, 1948.

„Revista Politică", anul IV, Suceava, 1889.

„Statistica Societăţilor culturale româneşti din Bucovina" - Extras din Raportul General al Societăţii pe anul 1934-1935, Cernăuţi, Tipografia Mitropolitul Silvestru, 1935.

„Statutele Însoţirii Banca Română", Suceava, Tipografia Soc. „Şcoala Română" în Suceava, 1911.

„Statutele Societăţii Casa Învăţătorilor Suceava", Suceava, Tipografia *Bucur Orendovici*, 1927.

„Statutele Societăţei Cetăţenilor Români pentru Sprijinirea Bolnavilor în Suceava", Tipografia *Bucur Orendovici*, 1928,

Prescurtări: DJAN- Direcţia Judeţeană a Arhivelor Naţionale

METUS NOVORUM HOSTIUM IN CAESAR'S SPEECH AT VESONTIO

Dan Bălteanu
PhD Student, University of Craiova

Abstract: The paper presents the speech held by Caesar during the Gallic campaign in BC 58 at Vesontio. A panic broke out in the Roman army before the battle against Ariovistus. The causes, and the ways of propagation of this panic are analyzed, togheter with the modalities by which Caesar responded to that threat.

Keywords: Roman Republic, fear of enemies, Gallic war, the war with Ariovistus, Roman army

Literatura antică a transmis un număr însemnat de discursuri motivaţionale ţinute de către comandanţi în faţa soldaţilor. Marea majoritate a acestora reprezintă creaţii retorice care pot fi atribuite istoricilor care le-au inclus în operele lor cu scopul de a construi portretul unui anumit personaj şi în consecinţă nu pot fi considerate ca documente istorice autentice[1]. Printre acestea, discursul ţinut de Caesar la Vesontio în anul 58 a. Chr. se află într-o situaţie aparte faţă de celelalte: el constituie forma finală pe care autorul său a dorit să o prezinte cititorului, indiferent dacă textul a fost sau nu consemnat în scris imediat, sau dacă, ceea ce este mai probabil, a fost, prelucrat ulterior[2].

Discursul a fost ţinut în primul an în care Caesar şi-a exercitat comanda proconsulară în Gallia (58 a. Chr.). În acest an, el a desfăşurat două operaţiuni militare de amploare. Prima dintre acestea a fost îndreptată împotriva helvetilor şi a avut ca obiectiv înlăturarea unei ameninţări imediate pentru siguranţa provinciei Gallia Narbonensis. Cea de-a doua a fost lansată împotriva germanilor conduşi de Ariovistus.

După lupta de la Bibracte în care romanii i-au învins pe helveti, Caesar lansează o serie de acţiuni diplomatice cu scopul de consolida victoria obţinută, dar şi de a clarifica raporturile Romei cu diferitele triburi gallice. Mai întâi, ţine o adunare cu reprezentanţi ai triburilor „*din aproape întreaga Gallie*", prilej cu care fruntaşii galli formulează într-un mod

[1] Un inventar al acestor discursuri la Josef Albertus, *Die Parakletikoi in der Griechischen und Römischen Literatur*, Editura K.J. Trübner, Strassbourg, 1908, pp. 28-35. Analize recente ale genului, cu bibliografii extinse, la: Mogens Herman Hansen, *The Battle Exhortation in Ancient Historiogaphy. Fact or Fiction?*, în „Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte", 42/2, 1993, pp. 161-180; Juan Carlos Iglesias Zoido, *The Battle Exhortation in Ancient Rhetoric*, în „Rhetorica: A Journal of the History of Rhetoric", 25/2, 2007, pp.141-158; Giancarlo Abbamonte, Lorenzo Miletti, Claudio Buongiovanni, *Le allocuzioni alle truppe nella storiografia antica*, în Giancarlo Abbamonte, Lorenzo Miletti, Luigi Spina (coord.), *Discorsi alla prova. Atti del Quinto Colloquio italo-francese Discorsi pronunciati, discorsi ascoltati: contesti di eloquenza tra Grecia, Roma ed Europa, Napoli - S. Maria di Castellabate (Sa) 21 – 23 settembre 2006*, Giannini Editore, 2008, pp. 29-86; Cristina Pepe, *The Genres of Rhetorical Speeches in Greek and Roman Antiquity* (International Studies in the History of Rhetoric, 5), Editura Brill, Leiden Ŕ Boston, 2013, p. 18.

[2] Caes. *B. G.*, 1, 40. Discursul a beneficiat în ultimii ani de analize detaliate: Bryan James, *Speech, Authority, and Experience in Caesar*, Bellum Gallicum *1.39-41*, în „Hermes", 128/1, 2000, pp. 54-64; Adam Kemezis, *Dio, Caesar and the Vesontio Mutineers (38.34–47): A Rhetoric of Lies*, în Carsten Hjort Lange, Jesper Majbom Madsen (coord.), *Cassius Dio: Greek Intellectual and Roman Politician*, Editura Brill, Leiden-Boston, 2016, pp. 238-257. Un studiu clasic asupra evenimentului: Harald Hagendahl, *The Mutiny of Vesontio*, în „Classica et Mediaevalia", 6, 1944, pp. 1-40, mi-a rămas inaccesibil.

cu totul general ideea unei apărări comune împotriva unor atacuri exerne[3]. După această adunare, fruntaşii triburilor îi solicită lui Caesar o audienţă particulară, la care haeduul Diviciacus, aflat în relaţii mai vechi şi strânse cu politicienii romani[4], expune în mod deschis ameninţarea comună pentru galli şi romani şi anume extinderea dominaţiei triburilor germanice în stânga Rhinului, în Gallia[5]. Germanii au intervenit în Gallia mai întâi ca mercenari angajaţi în conflictele dintre triburile locale, dar apoi şi-au impus dominaţia asupra acestora şi reprezentau, în viitorul apropiat, o ameninţare pentru teritoriul statului roman. Coaliţia formată din sequani, arverni şi tribul germanic al suebilor îi învinseseră în 61 a. Chr. pe haedui la Magetobriga[6]. În urma înfrângerii Diviciacus a mers la Roma pentru a obţine ajutorul statului roman. La acel moment a obţinut din partea Senatului un decret cu prevederi destul de ambigue, care lăsa la latitudinea guvernatorului Galliei o eventuală intervenţie în apărarea haeduilor. Până în anul 58 a. Chr., romanii nu avuseseră nicio reacţie militară, iar în acest interval germanii ocupaseră teritorii din Gallia, unele dintre acestea aparţinând tribului haeduiilor, aliaţi vechi ai Romei. După întâlnirea cu reprezentanţii gallilor, Caesar îi aduce direct la cunoştinţă lui Ariovistus că el intenţionează să pună în aplicare prevederile decretului[7]. Caesar le arată astfel fruntaşilor galli că este gata să intervină pentru apărarea lor, dar pe de altă parte foloseşte opiniile formulate de galli în consiliu pentru a demonstra că nu el este cel care va iniţia o acţiune militară ci, în cazul în care aceasta se va produce, el răspunde solicitărilor de protecţie exprimate de către aliaţi ai Romei[8]. Atât Caesar, cât şi Ariovistus sunt convinşi că vor ajunge la un conflict direct şi pentru pregătirea acestuia ambii încearcă să ocupe oraşul Vesontio (Besançon), capitala sequanilor, care reprezanta în acelaşi timp un punct strategic vital în perspectiva unei confruntări, dar şi o bază de aprovizionare[9]. Caesar, printr-o acţiune rapidă[10] reuşeşte să ajungă primul la Vesontio, stabileşte o garnizoană în oraş şi hotărăşte o oprire de câteva zile pentru aprovizionare[11].

---

[3] Caes., *B. G.*, 1, 30.

[4] Se afla într-o bună relaţie personală cu Cicero: *De divinatione*, 1, 41.

[5] Caes., *B. G.*, 1, 31-32.

[6] Caes., *B. G.*, 1, 33. Expunerea de mai sus o urmează pe cea făcută de Caesar şi faţă de care nu cred că se poate ridica vreo obiecţie în sensul că aceasta ar reprezenta o deformare a realităţii pe care autorul Comentariilor o face pentru a prezenta războiul purtat în Gallia ca fiind unul justificat. Tratatele de alianţă cu haeduii sunt bine cunoscute din alte surse (Strabo, 4, 3, 2). Conform acestora, Roma avea obligaţia de le asigura haeduilor protecţia. Faptul că aceştia se aflau acum sub stăpânirea germanilor (*in dicione*) este considerat de Caesar ruşinos pentru statul roman şi pentru el personal, cu atât mai mult cu cât Roma devenise cea mai mare putere a lumii antice. Cât priveşte ameninţarea reprezentată de presiunea germanilor asupra frontierei romane, precedentul citat de Caesar, invazia cimbrilor şi teutonilor, consider că acesta este un argument de necombătut în sprijinul faptului că aici Comentariile prezintă o situaţia unei ameniţări de securitate reale la adresa statului roman. O expunere a situaţiei politice şi militare la Matthias Gelzer, *Caesar: Politician and Statesman*, Trad. P. Needham, Harvard University Press, Cambridge, Mass, 1959, p. 108

[7] Caes., *B. G.*, 1, 35, 4: *quoniam M. Messala, M. Pisone consulibus senatus censuisset uti quicumque Galliam provinciam obtineret, quod commodo rei publicae facere posset, Haeduos ceterosque amicos populi Romani defenderet, se Haeduorum iniurias non neglecturum*. (în baza hotărârii senatului din timpul consulatului lui M. Messala şi M. Piso, conform căreia oricine va obţine guvernarea provinciei Gallia, în modul în care acesta poate să acţioneze în folosul republicii, să apere pe haedui şi pe ceilalţi prieteni ai poporului roman, el (Caesar) nu va trece cu vederea nedreptăţile săvârşite împotriva haeduilor). Pentru lipsa de precizie a acestui mandat al Senatului: Charles Ebel, *Transalpine Gaul: the Emergence of a Roman Province*, Editura Brill, Leiden, 1976, p. 43. Bernhard Kremer, *Das Bild der Kelten bis in augusteische Zeit: Studien zur Instrumentalisierung eines antiken Feindbildes bei griechischen und römischen Autoren*, Franz Steiner Verlag (Historia Einzelschriften, 88), Stuttgart, 1994, p. 220.

[8] Yann Le Bohec, *César chef de guerre. César stratège et tacticien*, Éditions Tallandier, Paris, 2015, pp. 162-163.

[9]Caes., *B. G.*, 1, 38, 1; Adrian Goldsworthy, *Caesar: Life of a Colossus*, Yale University Press, New Haven – Londra, 2006, p. 225.

[10] Pentru folosirea noţiunii de *celeritas*, acţiune rapidă, menită să obţină efecte militare bazate pe surpiză, dar şi să construiască în ochii adversarilor o imagine de invincibilitate: Paul Seiffert, *Celeritas Caesaris als*

În timpul acestei staţionări în armata romană s-a răspândit o teamă colectivă faţă de germani care a atins forme extreme. *Commentariile* lui Caesar constituie singura sursă directă a acestui fenomen. Ulterior, episodul a fost relatat în cartea CIV a *Istoriei* lui Titus Livius, aşa cum arată pasajul păstrat din rezumatul acesteia[12]. Annaeus Florus, epitomatorul lui Livius, oferă o imagine parţială a felului în care fusese prezentat evenimentul de către acesta din urmă[13]. Plutarch urmează îndeaproape descrierea făcută de Caesar[14], iar Frontinus citează episodul ca exemplu despre modul în care un comandant trebuie să îşi încurajeze armata[15]. În secolul al III-lea, Cassius Dio dedică o parte consistentă din cartea a XXXVIII-a a istoriei sale relatării luptelor cu helvetii şi germanii. El oferă o altă imagine faţă de ceilalţi autori menţionaţi mai sus, care urmează toţi naraţiunea lui Caesar. Stefan G. Chrissanthos presupunea că Dio a folosit ca sursă altenativă *Istoria* pierdută a lui Asinius Pollio, care cuprindea evenimentele dintre 60-42 a. Chr.[16]

Sentimentul denumit de epitomatorul lui Titus Livius „*metus novorum hostium*", teama generată în rândul soldaţilor unei armate de perspectiva confruntării cu un adversar cu care aceştia nu mai luptaseră, cel puţin în perioadele recente, constituie un fenomen descris în mod frecvent de scriitorii antici. Motivele exacte ale acestui sentiment pot diferi de la un caz la altul, dar în principal acestea sunt: aspectul exterior şi mijloacele de intimidare ale adversarilor; armele şi tehnicile de luptă folosite; dispunerea tactică; precedentele înfrângeri suferite în luptele purtate împotriva oponenţilor respectivi; superioritatea numerică[17]. Dacă în unele cazuri se poate considera că includerea în naraţiune a unui moment în care una dintre armate a fost cuprinsă de teamă înaintea unei confruntări constituie un motiv convenţional, numărul mare al acestor pasaje arată totuşi că acesta era un fenomen destul de frecvent şi de care comandanţii trebuiau să ţină seama.

Mecanismul producerii acestei emoţii colective în tabăra de la Vesontio este descris astfel: „*În urma cercetării făcute de ai noştri şi prin vocile gallilor şi negustorilor, care dezvăluiau că germanii sunt de o statură uriaşă, de un curaj şi îndemânare de necrezut în mânuirea armelor şi că deseori, spuneau ei (gallii), când s-au întâlnit în luptă cu aceştia nu au putut înfrunta nici măcar înfăţişarea şi privirea lor tăioasă, imediat întreaga armată a fost cuprinsă de o frică atât de mare încât a tulburat nu în mică măsură minţile şi inimile tuturor*"[18].

Darstellungsprinzip im Bellum Gallicum, în „Pegasus Onlinezeitschrift", 12/2, 2012, pp. 88-124 (pentru comentariul evenimentelor de la Vesontio: pp. 99-101);

[11] Caes., *B. G.*, 1, 39, 1.

[12] Liv., *Periochae*, 104. *C. Caesar cum adversus Germanos qui Ariouisto duce in Galliam transcenderant exercitum duceret, rogatus ab Aeduis et Sequanis, quorum ager possidebatur, trepidationem militum propter metum novorum hostium ortam adlocutione exercitus inhibuit et victos proelio Germanos Gallia expulit*

[13] Florus, 3, 10, 9-15. Panica este prezentată pe scurt, preluând momentul cel mai spectaculos, cel al scrierii testamentelor: *Itaque tantus gentis novae terror in castris, ut testamenta passim etiam in principiis scriberentur* (astfel a apărut o asemenea spaimă faţă de un popor necunoscut, încât se scriau peste tot testamente, chiar în clădirea comandamentului).

[14] Plut., *Caesar*,. 19, 2-3.

[15] Frontinus, *Stratagemata*, 1, 11, 3

[16] Stefan G. Chrissanthos, *Caesar and the Mutiny of 47 B.C.*, în „The Journal of Roman Studies", 91, 2001, p. 66.

[17] Citez aici cu totul selectiv, dintre exemplele mai la îndemână: syracusanii se temeau de cavaleria ateniană: Thuc., 6, 22, 37,1–2; teama inspirată romanilor de galli: Polybius, 2, 28, 6; Dionysius din Halicarnassus, 14, 10, 1; Liv., 38, 17, 2; teama romanilor faţă de elefanţii lui Pyrrhus: Dio, 9 (fr.) = Zonaras, 8, 3; teama lui Aemilius Paulus de falanga macedoneană: Plutarch, *Aemilius Paulus*, 19, 2.

[18] *ex percontatione nostrorum vocibusque Gallorum ac mercatorum, qui ingenti magnitudine corporum Germanos, incredibili virtute atque exercitatione in armis esse praedicabant saepe numero sese cum his congressos ne vultum quidem atque aciem oculorum dicebant ferre potuisse, tantus subito timor omnem exercitum occupavit ut non mediocriter omnium mentes animosque perturbaret.*

Deoarece lupta cu Ariovistus era inevitabilă, soldaţii folosesc momentul întreruperii marşului pentru aprovizionare pentru a se informa de la localnici despre viitorul adversar. Întrebările sunt puse de soldaţi din toate categoriile, denumiţi cu termenul general „*ai noştri*”, fără o referire clară la anumite grade, funcţii sau statut social. Informaţiile verbale culese astfel prin „*vocile*” gallilor şi negustorilor vor constitui mijlocul de propagare a fricii în rândurile armatei romane. Teama s-a răspândit gradual, sentimentul i-a cuprins mai întâi pe tinerii nobili lipsiţi de experienţă militară şi care îl urmaseră pe Caesar în campanie din partizanat politic şi aşteptându-se probabil la promovări facile în funcţie şi la recompense materiale; de la aceştia teama s-a răspândit chiar şi la militarii de carieră[19]. Caesar nu numeşte informaţiile oferite de galli zvonuri (*rumores*), ci le consideră certe sau cel puţin plauzibile[20]. Cunoştea el însuşi existenţa unei asemenea emoţii apărute în rândurile căpeteniilor din Gallia la adunarea care urmase luptei de la Bibracte[21]. Există însă două diferenţe între cele momente. Prima dintre acestea este una formală: în timp ce fruntaşii Galliei îl informaseră pe Caesar în secret, gallii de rând nu se feresc să vorbească deschis despre teama de germani pe care o căpătaseră în urma înfrângerilor din ultimii ani[22]. Cea de-a doua diferenţă se situează la nivelul reacţiilor pe care receptorii informaţiilor le au la primirea acestora, iar aici Caesar prezintă aceste reacţii probabil intenţionat în relaţie, folosind şi acest moment pentru a adăuga ceva la imaginea pe care şi-o construieşte cu grijă în ochii cititorului. Caesar a luat două măsuri după întrevederea cu Diviciacus şi ceilalţi nobili galli: mai întâi le-a dat asigurări că se va îngriji de securitatea lor, apoi a trimis soli la Ariovistus pentru a-i cere să revină la relaţii normale cu gallii[23]. Cele două acţiuni denotă calm şi fermitate, prezentate în antiteză cu reacţia armatei, care este cu totul contrară, soldaţii intrând în panică. Diferenţa este marcată şi semantic. Astfel, la sfârşitul întrevederii secrete cu gallii, „*Caesar le-a întărit spiritele prin vorbe* (*Caesar Gallorum animos verbis confirmavit*)”, în timp ce în rândurile soldaţilor „*frica ... a tulburat ... minţile şi inimile*” (*timor ... mentes animosque perturbaret*)”. În punctul culminant al panicii soldaţii se arată hotărâţi să nu repecte ordinele şi vor refuza să părăsească tabăra de la Vesontio: „*Unii chiar îi vesteau lui Caesar că, atunci când se va ordona să se ridice tabără şi pornească în marş (literal: să poarte steagurile), soldaţii nu vor asculta ordinul de teamă şi nu vor porni în marş*”[24]. Caesar prezintă armata ca fiind pe punctul de a se revolta, fără însă ca soldaţii să treacă la o acţiune deschisă. Tot de aici reiese faptul că Caesar nu dăduse încă ordinul de marş. Pe de altă parte, hotărârea miltarilor de a nu urma steagurile unităţilor, pe care Caesar o descrie aici folosind de două ori o sintagmă din vocabularul militar: *inferre signa*, constituia dezertare, chiar în absenţa unui cod militar de legi în perioada Republicii[25]. În vocabularul militar, aşa cum se vede şi din exemplul de mai

[19] Caes., *B. G.*, 1, 39, 2: *Hic primum ortus est a tribunis militum, praefectis, reliquisque qui ex urbe amicitiae causa Caesarem secuti non magnum in re militari usum habebant* (teama a apărut mai întâi la tribunii militari, prefecţi şi la ceilalţi care părăsind Roma îl urmaseră pe Caesar din prietenie şi care nu aveau exeperienţă în arta militară). 1, 39, 5: *Horum vocibus ac timore paulatim etiam ii qui magnum in castris usum habebant, milites centurionesque quique equitatui praeerant, perturbabantur* (treptat, de vorbele şi teama acestora erau tulburaţi chiar şi cei care aveau experienţă militară, soldaţii, centurionii şi cei care comandau cavaleria).

[20] Distincţia între zvonuri şi informaţia certă: *B. G.*, 2, 1, 1.

[21] Caesar, *B. G.*, 1, 31-32.

[22] Pentru analiza răspândirii graduale a fricii prin intermediul comunicării v. Christina S. Kraus, *Speech and Silence in Caesar's* Bellum Gallicum. în D. H. Berry, Andrew Erskine (coord.), *Form and Function in Roman Oratory*, pp. 255-256.

[23] Matthias Gelzer, *op. cit.*, p. 107.

[24] Caes., *B. G.*, 1, 39, 7. *Non nulli etiam Caesari nuntiabant, cum castra moveri ac signa ferri iussisset, non fore dicto audientes milites neque propter timorem signa laturos*.

[25] Gabriela Poma, s. v. *Discipline: Republic*, în Yann Le Bohec (coord.), *The Encyclopedia of the Roman Army. Vol. 1. A – EAS*, Wiley Blackwell, Chichester, 2015, p. 336.

sus, steagul (*signum*), în relație cu diferite verbe, denumea manevrele executate de militari[26]. Steagurile aveau în armata romană nu doar o funcţie tactică, aceea de a indica direcţia de atac sau de mişcare, dar şi una simbolică, derivată din aceasta (păstrată până în sistemele militare moderne): ele constituiau un element esenţial al identităţii unei unităţi militare. Plutarch descrie în termeni foarte clari această legătură dintre soldaţi şi steagul unităţii lor, dar şi felul în care aceasta putea fi exploatată de către comandanţi ca mijloc de convingere. În lupta de la Pydna (168 a. Chr.), „*Salvius, comandantul paelignilor, a smuls steagul unităţii sale şi l-a aruncat în linia de luptă a inamicului. Atunci paelignii, pentru că printre italici este considerat un lucru nefiresc şi grav să abandoneze steagul, s-au năpustit spre locul în care ajunsese acesta*"[27]. Tacitus arată în mod clar că refuzul de a urma steagul unităţii constituia dezertare[28]. Aşadar, Caesar arată cititorului său că, pe lângă iminența conflictului armat cu germanii, se confrunta direct cu posibilitatea unui fenomen de dezertare în masă.

Frica s-a răspândit în tabăra romană după un tipar care poate fi considerat clasic, deoarece este înregistrat şi de alte surse pentru momente istorice diferite. Următoarea analogie este elocventă în acest sens. Titus Livius relatează că la începutul cunoscutului conflict dintre Roma şi galli, în 391 a. Chr., oraşul Clusium din Etruria a trimis ambasadori pentru a cere Senatului roman ajutor împotriva senonilor, unul dintre triburile gallice din nordul Italiei care le invadaseră teritoriul. Cu acest prilej, trimişii îşi exprimă teama de galli în următorii termeni: *„Cetăţenii din Clusium erau înspăimântaţi de noul război, pentru că aflaseră despre mulţimea, despre constituţia fizică nemaivăzută şi felul armelor acestor oameni şi auziseră că legiunile etruscilor fuseseră adeseori învinse dincolo de Pad de către ei (Galli)*"[29]. Cele două episoade, chiar dacă inegale ca valoare din punct de vedere al veridicităţii istorice, indică motive de panică identice: constituţia fizică armele şi tactica de luptă ale adversarilor şi precedentele înfrângeri în faţa acestora.

Caesar enumeră apoi alte motive ale fricii, pe care le consideră a fi de fapt pretexte: terenul accidentat pe care urma să înainteze armata şi eventualele dificultăţi care ar fi decurs din lungirea căilor de aprovizionare pe măsură ce armata va înainta într-un teritoriu ostil: „*Aceia dintre ei care doreau să se arate mai puţin speriaţi, spuneau că nu le este frică de inamic, ci se tem de trecătorile prin care trecea drumul şi de întinderea mare a pădurilor care se aflau între ei şi Ariovistus, iar în privinţa aprovizionării, dacă aceasta va putea să fi făcută într-un mod satisfăcător*"[30].

O expunere diferită a motivelor panicii se găseşte la Cassius Dio. La frica produsă de aspectul exterior şi experienţa de luptă ale germanilor, el adaugă şi faptul că soldaţii romani se temeau şi de numărul mare al adversarilor, Dio prezentând concentrarea de forţe a acestora ca fiind un proces în desfăşurare şi cunoscut soldaţilor romani[31]. Caesar nu a înregistrat acest motiv printre cele care provocaseră panica, dar în pasajele anterioare ale naraţiunii, concentrarea continua de elemente militare germanice care se alăturau lui Ariovistus fusese un aspect care îl preocupase în foarte mare măsură şi pe el.

---

[26] Un inventar al acestor construcţii la Alfred von Domaszewski, *Die Fahnen im römischen Heere* (Abhandlungen des Archäologisch-Epigraphischen Seminars der Universität Wien, 5), Verlag Carl Gerold's Sohn, Viena, 1885, pp. 5-6.

[27] Plutarch, *Aemilius Paulus*, 20, 1-2.

[28] Tac., *Ann*., 1, 38: comandantul porneşte cu steagul în direcţia în care soldaţii refuzaseră să meargă: *raptum vexillum ad ripam vertit, et si quis agmine decessisset, pro desertore fore clamitans*. Steagul era urmat chiar în siutuaţii de revoltă, ceea ce arată faptul că uneori soldaţii păstrau ataşamentul pentru acest simbol chiar atunci când se plasau conştient în afara disciplinei militare: În pasajul Tac., *Ann*., 1, 18 soldaţii răsculaţi depun într-un singur loc acvilele a trei legiuni, pentru a determina adunarea efectivelor celor trei unităţi.

[29] Liv., 5, 35, 1: *Clusini novo bello exterriti cum multitudinem, cum formas hominum invisitatas cernerent et genus armorum, audirentque saepe ab iis cis Padum ultraque legiones Etruscorum fusas.*

[30] Caes., *B. G.*, 1, 39, 6.

[31] Dio, 38, 35, 1.

În sfârşit, Dio mai menţionează ca motiv al insubordonării manifestate de soldaţi şi faptul că intervenţia armată a lui Caesar se desfăşoară fără ca Senatul să fi declarat război şi reprezintă o acţiune personală a lui Caesar, determinată de dorinţa de glorie a acestuia[32]. Nu se poate preciza dacă aceste diferenţe faţă de textul *Commentariilor* sunt o creaţie a lui Cassius Dio, sau reprezintă preluări dintr-o sursă, aşa cum am arătat mai sus, incertă. Oricum această sursă era una defavorabilă lui Caesar. Într-un pasaj anterior Dio afirmase că motivul real şi unic al campaniei lui Caesar în Gallia l-a constituit dorinţa acestuia de putere. În viziunea sa, Caesar a exagerat dimensiunea ameninţării pentru a putea obţine comanda militară extraordinară pe care a exercitat-o în Gallia, scopul său fiind acela de a-şi fideliza o armată pe care să o folosească apoi ca mijloc de presiune politică pentru a obţine puterea la Roma[33]. În privinţa lipsei temeiului legal al războiului, consider că hotărârea Senatului din anul 61 a. Chr. menţionată mai sus[34] plasa acţiunea militară a lui Caesar în limitele legii romane.

Pentru a calma panica soldaţilor Caesar a convocat un consiliu în faţa căruia a ţinut un discurs. Faptul că alege să se adreseze doar corpului de comandă arată că totuşi se temea să convoace o adunare generală a armatei, pentru a nu da prilejul ca toţi cei nemulţumiţi să se afle împreună, aşa cum interpreta cu dreptate Cassius Dio[35]. Acesta ar constitui în acelaşi timp şi un argument indirect în susţinerea afirmaţiei că situaţia era gravă, iar introducerea acestui episod în naraţiunea *Comentariilor* nu a fost determinată doar de dorinţa lui Caesar de a-şi construi în ochii cititorului imaginea propriei autorităţi. Consiliul este unul lărgit, la acesta au fost convocaţi toţi centurionii. De obicei la aceste consilii participă doar centurionii din prima cohortă a fiecărei legiuni (*centuriones primi ordinis*), chiar dacă situaţia este deosebit de gravă, ca în anul 54 a. Chr., când Lucius Aurunculeius Cotta, comandantul trupelor asediate de eburoni a convocat un consiliu la care au participat doar tribunii şi centurionii din primul ordin[36].

În capitolul anterior Caesar relatase motivele de panică şi efectele produse de aceasta în rândurile soldaţilor; în discursul redat în stil indirect[37] combate acum punctual cauzele fricii generale şi răspunde atitudinilor de insubordonare. O face, în general, prin mijloace retorice comune acestei categorii de discursuri, poate cu o singură excepţie, plasată chiar în debutul discursului[38]. Primul subiect pe care l-a abordat este cel lăsat la urmă în expunerea din capitolul precedent: refuzul de a executa ordinele. Răspunsul este introdus în naraţiune înainte chiar de începutul propriu-zis a discursului în stil indirect: „*după ce a chemat la această adunare pe centurionii din toate ordinele, le-a reproşat foarte tare în primul faptul că au crezut că este potrivit să întrebe şi să judece în ce direcţie şi cu ce scop sunt*

[32] Dio, 38, 35, 2. T. Rice Holmes, *Caesar's Conquest of Gaul*, ed. a II-a, Clarendon Press, Oxford, 1911, p. 61 îi acordă credit lui Dio în privinţa acestei informaţii.
[33] Dio, 38, 31, 1. O opinie similiară cu cea exprimată de Suetonius, *Divus Iulius*, 24, 3. Chiar dacă cele două surse nu sunt cu totul identice, oricum ipoteza asumării de către Dio a judecăţii lui Suetonius merită să fie avută în vedere, cel puţin în varianta în care Dio ar fi dezvoltat doar ideea, fără să preia textul ca atare. Interpretări întrucâtva asemănătoare cu cea a lui Dio se regăsesc şi în critica modernă: Antonio Santosuosso, *Storming the Heavens: Soldiers, Emperors, and Civilians in the Roman Empire*, Routledge, New York, 2018, p. 64. O opinie cu totul contrară la Plutarch, *Caesar*, 19, 2, care evaluează situaţia militară de la graniţele Galliei în acelaşi mod în care o făcuse şi Caesar: Germanii nu puteau fi toleraţi ca vecini ai aliaţilor galli ai Romei, pentru că „*se considera că nu vor rămâne liniştiţi în teritoriile lor ci, dacă li va ivi ocazia, se vor răspândi şi vor ocupa Gallia*".
[34] Caes., *B. G.*, 1, 35, 4.
[35] Dio, 38, 35, 3.
[36] Caes., *B. G.*, 5,
[37] Pâna la cartea a VI-a a Commentariilor, toate discursurile sunt redate în stil indirect: Eugen Cizek, *Istoria literaturii latine*, Vol 1, Societatea „Adevărul" S. A., București, 1994, p. 217.
[38] Un inventar al acestor teme la Theodore Chalon Burgess, *The Epideictic Literature* (Studies in Classical Philology, reprint from vol. III), The University of Chicago Press, Chicago, 1902, pp. 212-213.

conduşi"[39]. Caesar pune în primul rând în discuţie problema disciplinei militare. Romanii foloseau termenul *disciplina* ca să denumească un anumit model de comportament pe care soldaţii erau obligaţi să îl urmeze, iar componenta centrală a acestui model îl constituia ascultarea necondiţionată a ordinelor. Esenţa relaţiei de subordonare bazată pe disciplină din armata romană, ca de altfel şi din armatele modernă este redată de Titus Livius în discursul pe care îl atribuie dictatorului Papirius: „*pentru că a fost pângărită disciplina militară, soldatul nu mai ascultă de comanda centurionului, centurionul de cea a tribunului, tribunul de cea a legatului, legatul de cea a consulului, comandantul cavaleriei de cea a dictatorului*"[40]. Antrenamentul (*exercitium*) constituia şi el o componentă importantă a disciplinei care ducea la dobândirea experienţei (*usus*). Ori tocmai lipsa de experienţă a fost de fapt cauza profundă a apariţiei şi răspândirii panicii în tabăra de la Vesontio[41]. Câteva fraze mai departe Caesar pune în relaţie cele două categorii: *disciplina et usus*[42] şi consideră că aceastea împreună constituie esenţa superiorităţii militare a romanilor în raport cu alte popoare, exprimând de fapt o părere devenită foarte comună în rândul scriitorilor latini[43]. Aşadar Caesar a identificat exact cauzele reale care produseseră panica: lipsa de disciplină şi experienţă a tinerilor comandanţi. Desigur că i s-ar putea repoşa chiar lui însuşi o oarecare neglijenţă, anume că a permis contactul soldaţilor săi cu gallii care îşi exprimau în mod deschis propria teamă faţă de germani. Un exemplu despre cum poate fi evitată apariţia unui asemenea sentiment îl oferise Marius, care înainte de confruntarea cu cimbrii şi teutonii îşi reţinuse soldaţii în tabără, pentru a nu avea contact vizual cu adversarii, preîntâmpinând astfel apariţia unei sentiment de frică generat de aspectul exterior şi armele acestora din urmă[44].

Apoi Caesar recurge la figura retorică a comparaţiei dintre el şi Ariovistus[45], argumentând că este superior acestuia nu doar din punct de vedere al relaţiilor politice stabilite între ei, ci şi în privinţa caracterului. Prezintă aici cele întâmplate în anul anterior, în timpul consulatului său, atunci când Ariovistus solicitase cu insistenţă şi să primească alianţa poporului roman[46]. Aceasta acţiune îl plasa pe Ariovistus într-o relaţie de dependenţă faţă de Roma şi mai concret, în situaţia prezentă, faţă de Caesar. Pe de altă parte, Caesar încearcă să îşi convingă auditoriul că încă poate evita conflictul prin mijloace diplomatice, deoarece Ariovistus nu ar avea nimic de câştigat prin ruperea tratatului de alianţă cu Roma. Caesar nu pierde ocazie de a contura în acest pasaj caracterul opus al celor doi comandanţi: lui Ariovistus îi alătură trăsături negative: mânie (*furor*) şi nebunie (*amentia*), în timp ce pentru sine păstrează în primul rând conştiinciozitatea, purtarea de grijă (*diligentia*).

Pentru a elimina teama, Caesar face apoi apel la trei precendente istorice (*exempla*), în care romanii s-au dovedit superiori germanilor pe câmpul de luptă, fie direct, fie prin raportare la conflictele cu un adversar pe care îl înfruntaseră ambele armate. Mai întâi aduce aminte despre victoriile lui Caius Marius asupra cimbrilor şi teutonilor la Aquae Sextiae (102 a. Chr.) şi Vercellae (101 a. Chr.). Al doilea exemplu se referă la victoria obţinută în războiul

[39] Caes., *B. G.*, 1, 40, 1: *omniumque ordinum ad id consilium adhibitis centurionibus, vehementer eos incusavit: primum, quod aut quam in partem aut quo consilio ducerentur sibi quaerendum aut cogitandum putarent*.
[40] Liv., 8, 34, 7; *cum polluta semel militari disciplina non miles centurionis, non centurio tribuni, non tribunus legati, non legatus consulis, non magister equitum dictatoris pareat imperio*. Pentru comentariu v. Gabriela Poma, *op. cit*., p. 336.
[41] Bryan James, *op. cit*., pp. 55-56.
[42] Caes., *B. G.*, 1, 40, 5.
[43] Despre superioritatea militară a romanilor asigurată prin antrenament şi disciplină: Tac., *Ann.*, 3, 42, 1: „*disciplina militiaque nostra*" (disciplina şi pregătirea noastră militară); Suet., *Divus Iulius*, 24, 2: „*disciplina cultuque Romana*" (disciplina şi educaţia romane)
[44] Plut., *Marius*, 16, 2-3.
[45] Un procedeu retoric specific acestei categorii de discurs motivaţional: Theodore Chalon Burgess, *op. cit*., p. 213.
[46] Caes., *B. G.*, 1, 40: *Ariovistum se consule cupidissime populi Romani amicitiam adpetisse*.

cu răsculaţii conduşi de Spartacus, în armata căruia se aflau mulţi sclavi de origine germană[47]. Caesar, ca şi alţi oratori care au recurs la astfel de exemple, accentuează că rezultatul obţinut pe câmpul de luptă s-a datorat în bună măsură perseverenţei (*constantia*), pentru că romanii au reuşit să-şi depăşească teama care îi cuprinsese în prima fază a războaielor amintite şi să se refacă după primele înfrângeri[48].

Al treilea exemplu oferit de Caesar face apel la evenimentele foarte recente: *Aceşti germani sunt aceiaşi cu care helvetii s-au luptat de multe ori ... şi pe care aproape întodeauna i-au învins; totuşi helvetii nu au putut să fie pe măsura armatei noastre*[49]. Cele trei exemple sunt plasate într-o gradaţie cronologică ascendentă, Caesar a pornit de la cel mai îndepărtat în timp, războiul cu cimbrii, despre care soldaţii pe care îi comanda în 58 a. Chr. nu puteau să fi cunoscut decât din tradiţie sau lecturi istorice. Războiul cu sclavii se încheiase în urmă cu 13 ani şi era posibil ca unii dintre veteranii armatei să fi luptat în acesta. În fine, ultimul exemplu, cel mai puternic, face referire la evenimente la care participaseră toţi cei prezenţi foarte recent.

Pentru a înlătura îngrijorările cauzate de aprovizionare şi ezitările determinate de terenul accidentat, Caesar introduce în discuţie o temă nouă, aceea a îndatoririlor comandantului. El declară că aprovizionarea şi stabilirea traseului de marş sunt în sarcina sa (*sibi esse curae*) şi cere participanţilor la adunare să nu îşi piardă încrederea în modul în care el îşi va îndeplini funcţia de comandă (*de officio imperatoris desperare*).

În continuare Caesar tratează tema calităţilor conducătorului bun: „*căci ştie că acei comandanţi cărora armata nu le-a mai îndeplinit ordinul, fie destinul fericit le-a lipsit într-o împrejurare nefavorabilă, fie printr-o faptă rea le-a fost dovedită lăcomia. Întreaga sa viaţă i-a dovedit nevinovăţia, iar destinul lui favorabil s-a arătat în războiul cu helvetii*”[50]. Lăcomia şi lipsa de noroc, vicii ale comandantului care pot provoca nemulţumirea sunt puse aici în antiteză cu virtuţi pe care Caesar şi le atribuie: destinul fericit (*fortuna*) şi nevinovăţia (*innocentia*)[51].

Apoi recurge din nou la un clişeu retoric: le cere soldaţilor să aleagă între demnitate (*pudor*) şi datorie (*officium*) de pe o parte şi frică (*timor*) pe de alta[52]. La final Caesar oferă fiecăruia libertatea de a hotărî, în timp cel el afirmă că va porni împotriva lui Ariovistus doar cu legiunea a X-a. Oferta lui Caesar nu reprezintă o opţiune pentru soldaţi, aceştia fiind puşi de fapt să decidă dacă îşi urmează comandantul sau dezertează.

---

[47] Sall., *Hist.*, 3, 96 (Maurenbrecher); Plut., *Crassus*, 9, 7. Analiza etnică a structurii armatei lui Spartacus la Nic Fields, Steve Noon, *Spartacus and the Slave War 73–71 BC*, Osprey Publishing, Oxford, 2009, p. 35.

[48] Pentru analiza generală a stării de spirit a populaţiei Italiei şi a măsurilor întreprinse de romani în războiul cu cimbrii şi teutonii v. Bernt Kerremans, *Metus Gallicus, tumultus Cimbricus? The possible promulgation of a tumultus in the Cimbrian War (105-101 BCE)*, în „Mnemosyne”, 69/5, 2016, pp. 822-841.

[49] *Denique hos esse eosdem Germanos quibuscum saepe numero Helvetii congressi .... plerumque superarint, qui tamen pares esse nostro exercitui non potuerint*.

[50] Caes., *B. G.*, 1, 40, 12-13:*scire enim, quibuscumque exercitus dicto audiens non fuerit, aut male re gesta fortunam defuisse aut aliquo facinore comperto avaritiam esse convictam. Suam innocentiam perpetua vita, felicitatem Helvetiorum bello esse perspectam.*

[51] Un pasaj cu evidente similitudini cu acesta se regăseşte la Pol., 11, 28, 2: Scipio, într-un discurs pe care în ţine în faţa armatei răsculate, consideră că există trei motive care pot să îi facă pe soldaţi să se revolte: fie descoperă vreo vină şi sunt nemulţumiţi de cei care deţin comanda, fie nu sunt mulţumiţi de starea lor actuală, fie nutresc speranţa unei creşteri a propriei averi. Pentru felul în care Caesar prezintă motivele revoltei: Jefferson Elmore, *Caesar on the Causes of Mutiny*, în „The Classical Journal”, 20/7, 1925, pp. 430-432. Pentru comentariul pasajului în care Cicero, *Pro lege Manilia*, 28 enumeră calităţile unui bun comandant militar: *scientia rei militaris, virtus, auctoritas, felicitas* , v. Bryan James, op. cit., p. 61.

[52] Caes., *B. G.*, 1, 40, 14. Motivul alegerii între vicii şi virtuţi într-un discurs adresat armatei este prima dată menţionat la Herodot, 8, 83, 1, care spune că Themistocles, înainte de lupta de la Salamina s a expus în faţa grecilor „*cele mai înalte calităţi şi cele mai mari defecte ale firii umane, cerându-le soldaţilor să aleagă între acestea*”.

Caesar înfățișează imediat cititorului său și efectele discursului: „*Prin rostirea acestui discurs, starea de spirit a tuturor s-a schimbat într-un mod uimitor și s-au născut un mare entuziasm și dorință de luptă*”[53]. Comandantul-orator a produs un efectul emoţional urmărit (*movere*), rezultatul fiind schimbarea totală a stării de spirit a armatei (*conversae mentes*), de la teama (*timor*) de luptă, la entuziasm și dorință de luptă (*alacritas et cupiditas belli gerendi*). Desfășurarea ulterioară a evenimentelor mai arată că aceleași efecte le-a produs asupra soldaților chiar atitudinea lui Ariovistus din timpul întrevederii cu Caesar, caracterizată prin aroganță și urmată de încălcarea normelor diplomatice[54].

Introducerea în narațiunea *Commentariilor* a episodului de la Vesontio, a fost considerată pe bună dreptate ca reprezentând o dovadă de onestitate, un moment în care Caesar nu „deformează” istoria în favoarea sa[55]. În același timp, felul în care Caesar relatează evenimentul indică două preocupări principale ale sale, care vor fi dezvoltate constant pe parcursul *Commentariilor*. Prima dintre acestea este grija de a-și încadra deciziile în limitele legii, sau cel puțin de a acționa după interpretări credibile ale legii. Cea de-a doua este atenția cu care își construiește imaginea de comandant mai întâi în fața armatei proprii, iar apoi în ochii cititorilor săi.

Abrevieri

Caes., *B. G.* Caius Iulius Caesar, *Bellum Gallicum*, (Loeb Classical Library), Text în limba latină şi traducere în limba engleză de H.J. Edwards, Editura G. P. Putman, New York, 1919.

Dio Dio Cassius, *Roman History*, Vol. I- VI, (Loeb Classical Library), Text în limba greacă şi traducere în limba engleză de Earnest Cary, Editura MacMillan, New York - Harvard University Press, Cambridge (MS), 1914-1965.

Liv. Titus Livius, *Ab Urbe condita*, vol. I-XIII, (Loeb Classical Library), Text în limba latină şi traducere în limba engleză de B. O. Foster şi Alfred G. Schleisinger, Editura MacMillan, New York, 1951-1967.

Pol. Polybius, *Histories*, vol. I-VI, (Loeb Classical Library), Text în limba greacă şi traducere în limba engleză de W. R. Paton, Editura G. P. Putman, New York - Harvard University Press, Cambridge (MS), 1922-1968.

Plut. Plutarch, *Lives*, Vol. I-XI, (Loeb Classical Library), Text în limba greacă şi traducere în limba engleză de Bernadotte Perrin, Editura MacMillan, New York, 1914-1962.

Sall. Caius Sallustius Crispus, *Opera omnia*, (Loeb Classical Library), Text în limba latină şi traducere în limba engleză de J.C. Rolfe, Editura G. P. Putman, New York, 1921. (Hist. = *Historiae*).

Suet. Caius Suetonius Tranquillus, *The Lives of the Caesars*, vol. 1-2, (Loeb Classical Library), Text în limba latină şi traducere în limba engleză de J. C. Rolfe, Editura MacMillan, New York, 1924.

Tac., *Ann.* Tacitus, *The Annals*, (Loeb Classical Library), Text în limba latină şi traducere în limba engleză de John Jackson, Editura G. P. Putman, New York, 1931.

BIBLIOGRAPHY

Abbamonte, Giancarlo; Miletti, Lorenzo; Buongiovanni, Claudio, *Le allocuzioni alle truppe nella storiografia antica*, în Giancarlo Abbamonte, Lorenzo Miletti, Luigi Spina, (coord.), *Discorsi alla prova. Atti del Quinto Colloquio italo-francese Discorsi pronunciati,*

[53] Caes., *B. G.*, 1, 41, 1. *Hac oratione habita mirum in modum conversae sunt omnium mentes summaque alacritas et cupiditas belli gerendi innata est*.
[54] Caes., *B. G.*, 1, 46, 4.
[55] Eugen Cizek, *op. cit.*, p. 214.

discorsi ascoltati: contesti di eloquenza tra Grecia, Roma ed Europa, Napoli - S. Maria di Castellabate (Sa) 21 - 23 settembre 2006, Giannini Editore, 2008, pp. 29–86.

Albertus, Josef, *Die Parakletikoi in der Griechischen und Römischen Literatur*, Editura K.J. Trübner, Strassbourg, 1908.

Burgess, Theodore Chalon, *The Epideictic Literature* (Studies in Classical Philology, reprint from vol. III), The University of Chicago Press, Chicago, 1902.

Chrissanthos, Stefan G., *Caesar and the Mutiny of 47 B.C.*, în „The Journal of Roman Studies", 91, 2001, p. 63-75.

Eugen Cizek, *Istoria literaturii latine*, Vol 1, Societatea „Adevărul" S. A., București, 1994.

Ebel, Charles, *Transalpine Gaul: the Emergence of a Roman Province*, Editura Brill, Leiden, 1976.

Fields, Nic; Noon, Steve *Spartacus and the Slave War 73–71 BC*, Osprey Publishing, Oxford, 2009.

Gelzer, Matthias, *Caesar: Politician and Statesman*, Trad. P. Needham, Harvard University Press, Cambridge, Mass, 1959.

Goldsworthy, Adrian, *Caesar: Life of a Colossus*, Yale University Press, New Haven – Londra, 2006.

Hansen, Mogens Herman, *The Battle Exhortation in Ancient Historiogaphy. Fact or Fiction?*, în „Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte", 42/2, 1993, pp. 161-180;

Iglesias Zoido, Juan Carlos ,*The Battle Exhortation in Ancient Rhetoric*, în „Rhetorica: A Journal of the History of Rhetoric", 25/2, 2007, pp.141-158.

James, Bryan, *Speech, Authority, and Experience in Caesar*, Bellum Gallicum *1.39-41*, în „Hermes", 128/1, 2000, pp. 54-64.

Kemezis, Adam, *Dio, Caesar and the Vesontio Mutineers (38.34–47): A Rhetoric of Lies*, în Carsten Hjort Lange, Jesper Majbom Madsen (coord.), *Cassius Dio: Greek Intellectual and Roman Politician*, Editura Brill, Leiden-Boston, 2016, pp. 238-257.

Kerremans, Bernt, *Metus Gallicus, tumultus Cimbricus? The possible promulgation of a tumultus in the Cimbrian War (105-101 BCE)*, în „Mnemosyne", 69/5, 2016, pp. 822-841.

Elmore, Jefferson, *Caesar on the Causes of Mutiny*, în „The Classical Journal", 20/7, 1925, pp. 430-432.

Kraus, Christina S., *Speech and Silence in Caesar's* Bellum Gallicum, în D. H. Berry, Andrew Erskine (coord.), *Form and Function in Roman Oratory*, pp. 247-263.

Kremer, Bernhard, *Das Bild der Kelten bis in augusteische Zeit: Studien zur Instrumentalisierung eines antiken Feindbildes bei griechischen und römischen Autoren*, Franz Steiner Verlag (Historia Einzelschriften, 88), Stuttgart, 1994.

Le Bohec, Yann, *César chef de guerre. César stratège et tacticien*, Éditions Tallandier, Paris, 2015.

Pepe, Cristina, *The Genres of Rhetorical Speeches in Greek and Roman Antiquity* (International Studies in the History of Rhetoric, 5), Editura Brill, Leiden Ŕ Boston, 2013, p. 18.

Poma, Gabriela, s. v. *Discipline: Republic*, în Yann Le Bohec (coord.), *The Encyclopedia of the Roman Army. Vol. 1. A – EAS*, Wiley Blackwell, Chichester, 2015, p. 336.

Rice Holmes, T., *Caesar's Conquest of Gaul*, ed. a II-a, Clarendon Press, Oxford, 1911, Santosuosso, Antonio, *Storming the Heavens: Soldiers, Emperors, and Civilians in the Roman Empire*, Routledge, New York, 2018.

Seiffert, Paul, *Celeritas Caesaris als Darstellungsprinzip im* Bellum Gallicum, în „Pegasus Onlinezeitschrift", 12/2, 2012, pp. 88-124.

von Domaszewski, Alfred, *Die Fahnen im römischen Heere* (Abhandlungen des Archäologisch-Epigraphischen Seminars der Universität Wien, 5), Verlag Carl Gerold's Sohn, Viena, 1885.

THE NON-INTERVENTION COMMITTEE IN THE SPANISH CIVIL WAR

Brigitta Lutyan
PhD Student, UMFST Târgu Mureș

Abstract: 18 July 1936: a coup d'etat led by Spanish Generals stationed in the Spanish Protectorate of Morocco initiated one of the bloodiest civil wars of the XXth century. Ever since the first moment of the uprising, several international actors intervened, directly or indirectly, in the course of the Spanish events. It is well known the indispensable help of Nazi Germany in the transportation of rebel troops to the Spanish Peninsula, obtained after Fascist Italy's mediation between nationalist leaders and Berlin. If the European fascist powers supported the nationalist part, the Republican Government could count only on the help of the Soviet Union, as a result of the Spanish Communist Party`s intervention. The two totalitarian ideologies of the interwar period had clashed for the first time during the Spanish Civil War, forecasting the great battle during the Second World War. But what was the reaction of the European democracies? How did London and Paris react after the news of the pronunciamiento? How did their policy change observing the intervention of a third international actor in the domestic issues of a sovereign country? The article presents the Non-Intervention Committee as expression of their passive policy, founded in 1936. The central questions concentrate on the success or failure of this policy as well as its consequences on the development of the Spanish Civil War.

Keywords: war, non-intervention, intervention, totalitarianism, democracies

I. Introducere

18 iulie 1936: lovitura de stat a generalilor spanioli staționați în Protectoratul Spaniol din Maroc a inițiat una din cele mai sângeroase războaie civile ale secolului XX. În primele momente ale puciului, rebelii au sperat că vor triumfa cât de curând având în vedere nemulțumirea generală ce domnea în Spania încă de la sfârșitul secolului precedent, sau în caz contrar, au prevestit eșecul rapid prin intervenția promptă a autorităților centrale. Niciuna din părțile combatante, republicanii pe o parte și naționaliștii pe cealaltă, nu au crezut însă că răscoala se va transforma într-un război fratricid care urma să dureze trei ani.

Situația tensionată, conflictele interne grave, crizele politice, economice și sociale, incapacitatea guvernelor de a oferi soluții la numeroasele probleme cu care se confrunta țara și societatea, au constituit un adevărat butoi de pulbere, gata să explodeze în orice moment. Detonația a avut loc în vara lui 1936, când un grup de generali „exilat" din Spania peninsulară în Africa, din cauza loialității lor îndoielnice față de guvernul central, a considerat că manieră unică de a opri decăderea țării este prin eliminarea conducerii de la Madrid, chiar și prin cale violentă. Cauzele multiple care au dus la *pronunciamiento,* precum desfășurarea războiului, acțiunile militare au creat o bibliografie vastă[1], dar care nu constituie

[1]Războiul Civil Spaniol a constituit baza unei bibliografii vaste. Printre cele mai importante lucrări pe această temă se numără: Arostegui, Julio, *La guerra Civil española,* Editura Historia 16, Madrid; Bennassar, Bartolomé, *Războiul Civil din Spania,* Editura All, București, 2009; Beevor, Antony, *La guerra civil española,* Editura Critica, Barcelona, 2005; Bradley, Ken, *The International Brigades in Spain 1936-1939*, Editura Osprey Publishing, Londra, 1994; Carr, Raymond, *La tragedia española. La Guerra Civil en perspectiva,* Editura Alianza, Madrid, 1986; Forrest, Andrew, *The Spanish Civil War*, Editura Routledge, Londra, 2000; Graham, Helen, *The Spanish Civil War. A Very Short Introduction*, Editura Oxford University Press, Oxford, 2005; Payne, Stanley, G., *40 preguntas fundamentales sobre la Guerra Civil*, Editura La Esfera De Los Libros,

tema acestui articol, deoarece acesta se axează pe prezentarea reacției democrațiilor în fața veștii loviturii de stat, și în special pe rezultatul concret al politici adoptate de aceștia: Comitetul de Neintervenție.

II. Lovitura de stat din iulie 1936 și comunitatea internațională

Războiul Civil din Spania poate fi interpretat drept prima coliziune directă, armată a marilor ideologii ale perioadei interbelice; preludiul celui de Al-Doilea Război Mondial, al ciocnirii ideilor extremiste. Pentru prima dată în perioada interbelică extrema dreaptă și stângă s-a înarmat și s-a luptat pe câmpurile de bătălii. Fiind vorba despre un război civil, am putea considera că principalele forțe combatante în război au fost grupările interne, afirmație adevărată, dar prea simplistă având în vedere cunoștințele istorice. Încă de la primele momente ale revoltei, puterile totalitare europene și-au exprimat sprijinul lor pentru una din părțile beligerante spaniole: Italia și Germania pentru naționaliști în timp ce Uniunea Sovietică pentru Republica Front-Populistă. Arsenalul italian și german s-a confruntat cu artileria sovietică; voluntarii fasciști și naziști s-au ciocnit față în față cu voluntarii Brigăzii Internaționale, formate cu precădere din simpatizanți comuniști. Fără intervenția străină, războiul probabil nu s-ar fi convertit într-un supliciu de trei ani, sau poate nici nu s-ar fi materializat, deoarece este cunoscut rolul important al avioanelor germane în transportarea trupelor rebele în Peninsula Iberică.

Dacă naționaliștii, printre care și membrii Falangei, adică a extremei drepte spaniole, au fost sprijiniți de Axă, Republica, Guvernul Frontului Popular de la Madrid a găsit un ajutor în Uniunea Sovietică, grație intervenției Partidului Comunist Spaniol. Ne putem însă pune întrebarea, cum au reacționat puterile democratice europene, Marea Britanie și Franța, în fața loviturii de stat suferită de un guvern relativ-democratic; ce ajutor au oferit în apărarea guvernului legitim madrilian?

Guvernul republican de la Madrid s-a sprijinit pe ideea că Franța și Marea Britanie vor veni în ajutorul lui în înăbușirea revoltei. Cererile spaniolilor s-au îndreptat, în primul rând către Franța, al cărui guvern era format din coaliția Frontului Popular, adică al partidelor frățești. În data de 19 iulie, José Giral, premierul Republicii, a formulat o petiție transmisă guvernului de la Paris în ziua următoare. Telegrama a fost formulată astfel: „ *Am fost luați prin surprindere de lovitura militară periculoasă. Rog să dispuneți de ajutor de armament și aeroplanuri. Frățesc. Giral.* ”[2]. În urma înștiințării primite, prima reacție a lui Leon Blum a fost de a găsi o soluție prin care să ajute Republica[3]. Documentele arhivistice studiate de istoricul spaniol, Juan Aviles, relevă că premierul francez a considerat că o cantitate mică de suplimente va fi suficientă ca Republica să înăbușească rapid insurecția, iar „neînsemnatul” ajutor putea fi trimis în Spania fără înștiințarea opiniei publice și politice. Blum nu a considerat că prin acțiunea sa ar fi încălcat dreptul internațional, deoarece procurarea de arme de către un guvern legitim în caz de forță majoră a fost o practică recunoscută de comunitatea internațională. Logica lui Blum era susținută și de existența al unui tratat franco-spaniol în vigoare din 1935, prin intermediul căruia Republica Spaniolă, avea dreptul să achiziționeze arme și armament în caz de pericol [4]. Astfel, practic nu exista niciun impediment care să împiedice ajutorul acordat Guvernului madrilian. La scurt timp însă, Blum a fost nevoit să își modifice poziția din cauza conglomerării a mai multor factori. În primul rând, disensiunile

---

Madrid, 2006; Payne, Stanley, G., *The Collapse of the Spanish Republic, 1933-1936. Origins of the Civil War*, Editura Yale University Press, Londra și New Heaven; Payne, Stanley, G., *The Spanish Civil War, the Soviet Union and Communism*, Editura Yale University Press, Londra și New Heaven, 2004

[2]Howson, Gerald, *Armas para España. La historia no contada de la Guerra Civil española,* Ed. Peninsula, Barcelona, 2000, p. 40

[3] Carr, Raymond *La tragedia española. La Guerra Civil en perspectiva*, Ed. Alianza, Madrid, 1986, p. 161

[4] Avilés, Farre, Juan, „Las potencias democráticas y la política de *No intervención* ” în *Historia del presente*, nr. 7, 2006, pp. 11-12

interne între extrema dreaptă și stânga franceză au îngreunat orice acțiune a guvernului sau a premierului; în timp ce activiștii dreptei au cerut în mod expres neintervenția sub nicio formă a Parisului în afacerile interne spaniole, stânga politică a militat în favoarea intervenției sub pretextul apărării conducerii legitime spaniole. Opinia publică a fost la fel de divizată: extrema dreaptă, prin vocea grupului Crucea Focului (*Croix de Feu*) a început să atace guvernul francez. Militanții ambelor părți au ieșit pe străzi, și nu de puține ori, demonstrațiile au culminat în acte violente[5]. Nu numai opinia publică a fost împărțită, dar și guvernul recent investit. O parte a membrilor guvernului a amenințat cu demisia lor în cazul în care Parisul ar fi continuat să ofere ajutor Republicii spaniole, pe când opoziția ar fi îngreunat funcționarea executivului francez, dacă acesta rămânea pasiv și imun în fața loviturii de stat. Principalul argument adus de anti-intervenționiști a fost poziția defavorabilă a Franței în cazul unui triumf naționalist, în timp ce pro-intervenționiștii au avut în vedere slăbirea securității naționale în cazul victoriei fasciste spaniole. Primii conducători ai statului- Albert Lebrun, președintele Republicii Franceze, Jules Jeanneney, președintele Senatului și Edouard Herriot, președintele Ansamblului Național-, au fost împotriva intervenției în Spania[6]. Primordial pentru Paris a fost ca Republica să triumfe, deoarece în caz contrar un guvern fascist în țara vecină ar fi însemnat o amenințare gravă la adresa securității naționale. Dacă trupele naționaliste ar fi învins, Franța ar fi fost înconjurată de trei țări fasciste, concentrate în cadrul unui bloc comun: Axa. Persista de asemenea problema efectului moral al victoriei rebelilor asupra extremei drepte franceze, pe care ar fi perceput-o drept propria victorie și o sursă de legitimitate și inspirație pentru cauza lor[7]. În fața acestor evenimente, premierul Blum a fost nevoit să-și reconsidere poziția, care până la urmă va fi cea de neutralitate.

Situația Franței nu a fost ușurată nici de dependența crescândă de Marea Britanie, ale cărei politici externe a fost trasată în jurul ideii menținerii sistemului creat după Primul Război Mondial[8]. Nealinierea cu politica engleză ar fi crescut riscul ca Franța să piardă ajutorul și alianța singurei democrații europene, aliata în vegherea și garantarea status-quo-ului creat de Tratatele de la Versailles; fără sprijinul Londrei, Parisul nu ar fi fost capabil să confrunte revendicările din ce în ce mai agresive ale lui Hitler, să combată expansiunea totalitarismelor în propria țară. Balanța lui Blum se înclina în favoarea guvernului relativ stabil al Londrei în detrimentul celui republican spaniol cu viitor incert[9].

La aflarea veștii puciului, Londra nu a ezitat în declararea neutralității în fața evenimentelor spaniole, o neutralitate însă benevolă lui Franco, după cum vom vedea. Chiar dacă Marea Britanie nu a sprijinit trupele naționale, în mod indirect a contribuit la victoria lor, prin refuzul acordării ajutor Republicii în apărarea ei, prin embargoul guvernului front-populist în procurarea de armament, prin excluderea și interzicerea staționării flotei Republicane în Gibraltar, prin presiunea exercitată asupra francezilor în a adopta o politică asemănătoare și nu în ultimul rând, prin evitarea confruntării directe cu Germania și Italia pe tema intervenției lor în Spania[10].

În conturarea politicii sale, Marea Britanie a fost ghidată de interesele proprii. Primordial pentru Westminster a fost garantarea securității Gibraltarului și a navelor engleze staționate în zonă, un punct geostrategic de majoră importanță în menținerea căilor de comunicație cu India; dorea impunerea stabilității cât mai rapide din rațiuni economice, datorită investițiilor engleze masive în industria metalurgică și minieră spaniolă. Posibilitatea

[5] Beevor, Antony, , *La Guerra Civil Española*, Ed. Critica, Barcelona, 2005, p. 83
[6] Howson, Gerald, *op,cit.*, p. 57
[7] *Ibidem*, p. 41
[8] *Ibidem*, p. 100
[9] *Ibidem*, p. 40
[10] Moradiellos, Enrique, „Albion„s Perfidy: The English Governmnet and the Spanish Civil War" în Jump, Jim (ed.), *Looking Back at the Spanish Civil War*, Lawrence and Wishart Ltd, Londra, 2010, p. 99

prelungirii războiului ar fi cauzat pagube importante însemnate în aprovizionarea industriei autohtone cu materii prime importate din Spania[11]. *„...britanicii îi urau atât pe fasciști cât și pe comuniști și era mai bine dacă exista o țară în care se omorau unii pe alții"*[12] a declarat premierul Baldwin, rezumând adevărata atitudine a clasei conducătoare engleze în fața chestiunii spaniole[13].

Politica Londrei a fost influențată și de rapoartele primite de reprezentanții lor la Madrid. Ambasadorul englez, Henry Chilton a descris Spania drept țara haosului; o țară în care nu exista niciun guvern, o autoritate centrală capabilă să mențină ordinea, în timp ce trupe ale militarilor se opuneau altor grupări, conduse practic de Uniunea Sovietică, prin intermediul Partidului Comunist Spaniol[14]. Marea Britanie era îngrijorată de influența crescândă a sovieticilor în evenimentele spaniole și de posibilitatea ca puterea să ajungă la masele de muncitori conduși de comuniști sau anarhiști[15]. O Republică triumfătoare ar fi devenit la fel de amenințătoare pentru Londra, din cauza posibilității efectului contaminator și al răspândirii ideologiei comuniste în Peninsula Iberică; impunerea bolșevismului în Portugalia ar fi îngreunat considerabil comunicarea cu Indii, ceea ce ar fi adus la un dezastru pentru industria britanică[16]. Preocuparea englezilor nu a fost nefundamentată, deoarece dintre toate forțele politice republicane, comuniștii spanioli, marioneta și brațul extins al Uniunii Sovietice, au fost cea mai omogeni și disciplinați, cu rol pivot în organizarea armatei republicane, iar datorită ajutorului sovietic popularitatea lor a crescut în mod vizibil.

III. Comitetul de Neintervenție în Războiul Civil Spaniol

Presiunile Londrei asupra Parisului și dependența acesteia față de englezi, s-au materializat prin schimbarea politicii franceze în favoarea neutralității. Drept dovadă a noii politici, Franța a decis închiderea granițelor comune cu Spania, și interzicerii transportului de armament, muniții, avioane cu destinație Spania[17].

Expresia politicii pasive adoptate de către puterile democratice în fața posibilității escaladării conflictului spaniol a fost fondarea Comitetului de Neintervenție. Inițiativa creării unei organizații însărcinate cu supravegherea mișcării ajutorului marilor puteri, a venit de la Ministerului de Externe al Franței, Alexis Leger. Alarmat de discuțiile prietenilor săi englezi, care aminteau de posibilitatea alierii Marii Britanii cu Germania, Italia și Portugalia în spatele naționaliștilor, în cazul în care Franța menținea sprijinul Frontului Popular Spaniol, a înțeles că trebuie să adopte o politică ce urmărea un curs asemănător englezilor și prin care să recâștige încrederea Albionului[18]. Astfel, pe 2 august Franța a trimis în fiecare țară europeană propunerea creării unui comitet menit să supravegheze și discute evoluția situației spaniole[19].

Britanicii au salutat inițiativa francezilor și au recomandat ca un număr cât mai mare de state să fie invitate. Franța și Marea Britanie, stâlpii Comitetului s-au străduit să obțină avizul pozitiv tuturor guvernelor din Europa, mai ales a celor dictatoriale, Germania, Italia și Uniunea Sovietică[20]. Deși majoritatea statelor europene a răspuns relativ rapid la propunerea francezilor (România a declarat neutralitatea pe 18 august 1936), puterile interesate în război, cu precădere Italia și Germania, au încercat să prelungească declarația lor pentru a continua

[11] *Ibidem*, p. 96
[12] Tusell, Javier *Historia de España en el siglo XX,* Ed. Taurus, Madrid, 1998, p. 184
[13] Dașovici, Nicolae, *Politica internațională în documente,* Ed. Institutul de Drept Internațional Public al Universității Mihăilene, Iași,1938, p. 66
[14] Moradiellos, Enrique, *op.cit.*, p. 98
[15] Avilés, Farre, Juan, *op.cit.*, p. 12
[16] Forrest, Andrew, *The Spanish Civil War*, Routledge, Londra și New York, 2006, p. 79
[17] *Ibidem*, p. 84
[18] Howson, Gerald, *op.cit.*, p. 58
[19] *Ibidem*
[20] *Ibidem*

subvenționarea cu arme și suplimente trupelor naționaliste. În cele din urmă 27 de state europene, printre care Germania, Italia, Uniunea Sovietică și Portugalia au acceptat propunerea franceză și au declarat neutralitatea lor în fața Războiului Civil din Spania, formând astfel Comitetul de Neintervenție.

Obiectivele Comitetului au fost menținerea războiului în cadrul granițelor Spaniei, împiedicarea escaladării conflictului și obținerea de informații privind schimbul și contrabanda de armament[21]. După cum vom vedea, primul scop a fost atins, dar în ceea ce privește restul obiectivelor, acestea au fost sortite eșecului. Munca lor a fost îngreunată și de lipsa unui document comun, semnat de către toate statele participante care să aibă puterea unui tratat, ci fiecare stat în parte a prezentat o declarație unilaterală, violarea angajamentelor nu a atras încălcarea dreptului internațional și implicit nesancționarea lor[22].

Prima ședință a Comitetului a avut loc în septembrie 1936, la Londra, cu participarea a 26 de state: Albania, Austria, Belgia, Bulgaria, Cehoslovacia, Danemarca, Estonia, Finlanda, Franța, Germania, Grecia, Irlanda, Italia, Iugoslavia, Letonia, Lituania, Luxemburg, Norvegia, Olanda, Polonia, România, Suedia, Turcia, Ungaria și Uniunea Sovietică. Portugalia, deși a aderat la Comitet, a refuzat să participe la discuții în această etapă[23]. Prezidat de lor Plymouth și Francis Heming, rolul lor a fost să examineze și soluționeze plângerile depuse exclusiv de membrii corpului, privind nerespectarea spiritului Comitetului. Analizând activitatea și cunoscând eșecul lui, nu putem decât să subliniem observația lui Juan Aviles, potrivit căreia, Comitetul nu a fost decât o platformă comună pentru discutarea problemelor evidente, fără rezultate concrete[24].

Principalele probleme discutate în cadrul discuțiilor Comitetului s-au referit la chestiunea voluntarilor sau controlul naval și terestru. În ceea ce privește controlul naval, au existat diferite opinii: URSS a propus supravegherea zonei maritime spaniole de către trupe internaționale, în timp ce majoritatea vedea soluția în divizarea apelor maritime spaniole pe diferite sectoare, ca acestea să fie supravegheate doar de partea care era însărcinată cu aceea zonă. Potrivit acestei opțiuni (care până la urmă a și fost adoptată), Italia și Germania au primit sarcina veghării coastei mediteraneene, de la Franța până la *Cabo de Gata,* din Sud-Estul Spaniei; în timp ce Marea Britanie și Franța au primit Insulele și Maroc. Inițial, Uniunea Sovietică a vrut să fie responsabilă pentru Mediterană, dar cum Comitetul i-a oferit coasta cantabrică în Nordul Spaniei, Moscova s-a retras la scurt timp după semnarea acordului. Controlul naval, asemenea restului acțiunilor Comitetului, a favorizat trupele naționale, deoarece italienii și germanii nu au încetat să încalce prevederile Comitetului. Puterile Axei au continuat să aprovizioneze trupele naționaliste prin nave germane sub pavilion panamez, în timp ce ajutorul italian a intrat chiar prin flota spaniolă[25].

Spre deosebire de eșecul controlului naval, controlul terestru a avut un oarecare succes. Pe 8 martie 1937, Comitetul a decis plasarea unor observatori internaționali la granițele terestre ale Spaniei, adică la frontiera cu Franța, Portugalia și Marea Britanie prin Gibraltar. Planul de control a intrat în vigoare pe 20 aprilie, cu trimiterea unui număr însemnat de observatori în punctele de intrare și ieșire terestre spaniole. Inițial, obiectivul planului a fost împiedicarea tranzitului voluntarilor sau al suplimentelor, lucru respectat de Franța, dar, ca și în celelalte cazuri, nerespectat de italieni și germani, care au continuat să-l sprijine pe Franco. Astfel, încă odată trupele rebele au fost sprijinite indirect, prin îngreunarea situației Republicii. Naționaliștii au mai fost sprijiniți și de totala neglijare a căilor aeriene,

[21] *Ibidem,* p. 166
[22] Avilés, Farre, Juan, *op.cit.,* p. 15
[23] Alpert, Michael, *A New International History of the Spanish Civil War*, ed. II, Palgrave Macmillan, Londra, 2004, p. 60
[24] Avilés, Farre, Juan, *op.cit.,* p. 16
[25] *Ibidem* pp. 17-18

prin care trupele Legiunii Condor au putut trimite ajutor, sprijin cu care nu putea concura Uniunea Sovietică[26].

Totuși, am comite o greșeală dacă am omite în a arăta că în primii luni ai funcționării Comitetului, Franța a încercat să relaxeze politica sa și efectele noului organism creat. În iulie 1936 a trimis 50 de avioane în ajutorarea Republicii, iar în octombrie alte 94. După octombrie însă, cum presiunea Londrei a crescut, a renunțat la trimiterea suplimentelor materiale, ci a oferit mai degrabă ajutor logistic. Astfel, Parisul a devenit centrul recrutării voluntarilor Brigăzilor Internaționali, de unde au fost repartizați către punctele de luptă spaniole; guvernul a permis tacit ca Republica să achiziționeze arme și armament de la oamenii de afaceri francezi, fără să pedepsească în vreun fel; Franța a servit drept intermediar între state terțe care au vrut să ajute Republica spaniolă, cum a fost cazul României, care a trimis ajutor Guvernului republican prin intermediul Franței, fiind recompensați cu bunuri franceze[27].

În ceea ce privește problema voluntarilor, aceasta a fost discutată în cadrul reuniunii din februarie 1937. În urma numărului mare de combatanților străini care s-au înrolat de partea celor două tabere (*Corpo di Truppe Volontaire* – voluntari italieni de partea naționaliștilor și Brigada Internațională în sprijinul Republicii) au decis interzicerea recrutării voluntarilor în scopuri de înrolare de partea armatelor combatante. Din cauza diferendelor dintre membrii Comitetului, acordul privind voluntarii străini nu a fost obținut decât după iulie 1938, după Bătălia de la Guadalajara, soldată cu decesul sau rănirea unui număr mare de voluntari străini[28].

După 1937 influența și așa slabă a Comitetului practic a încetat. Dacă în 1937 au avut loc 15 întâlniri, cu un an mai târziu membrii săi nu s-au întrunit decât o singură dată. Cauza trebuie căutată în politica agresivă a lui Hitler după Anschluss, când Spania a încetat să fie preocuparea principală a Europei și a fost plasată pe locul secund[29]. De acum încolo, Marea Britanie a căutat să obțină binevoința Italiei și a folosit Comitetul de Neintervenție drept dovadă că nu urmărea să atace în niciun fel Axa[30].

IV. Concluzii

Comitetul de Neintervenție este considerat unul din cele mai mari eșecuri diplomatice ale secolul al XX-lea[31]. Singurul lui succes a fost menținerea războiul în cadrul granițelor spaniole[32]. Comitetul nu a reușit să evite vărsarea de sânge a miilor de spanioli și străini care au luptat în Spania; nu a reușit să evite tragedii precum episodul Guernica, arhicunoscut după celebra pictură a lui Picasso, când o localitate întreagă a fost bombardată de avioanele Legiunii Condor. Întreaga activitate a sa a fost caracterizată prin pasivitate, expresiea politicii Marii Britanii și a Franței, care deși ar fi vrut să ajute Republica, nu a putut din cauza poziției engleze. Atitudinea Londrei și Parisului poate fi descrisă prin permanența grijă de a nu supăra Italia și în special Germania, ce putea culmina într-un nou conflict. Au preferat să ignore gravele încălcări comise de italieni și germani, astfel chiar și indirect au contribuit la victoria naționaliștilor prin îngreunarea posibilității Republicii de a se apăra. Din acest motiv, liderii politicieni republicani au acuzat Marea Britanie și în special Franța de înfrângerea lor. Activitatea Comitetului nu a fost respectată de niciuna din părțile compromise. Italia, Germania și Uniunea Sovietică au continuat să subvenționeze cele două părți, ceilalți actori internaționali, precum România sau Portugalia, au oferit ajutor trupelor combatante. Nici Franța nu a respectat întotdeauna Comitetul și a încercat, în anumite etape, să sprijine

[26] *Ibidem*, p. 17
[27] Forrest, Andrew, *op.cit.*, pp. 81-82
[28] Avilés, Farre, Juan, *op.cit*, pp. 17-25
[29] Moradiellos, Enrique, *op.cit.*, p. 105
[30] Alpert, Michael, *op..cit.*, p. 59
[31] Payne, Stanely, G., *40 preguntas fundamentales sobre la Guerra Civil*, 2006, p. 82
[32] *Ibidem*, p.83

Republica, cel puțin prin ignorarea încălcărilor comise și relaxarea prohibițiilor. După Anschluss și Criza Sudeților, situația politică europeană a devenit atât de tensionată încât soluționarea chestiunii spaniole a devenit dorită de democrații chiar și prin victoria naționaliștilor, motiv pentru care au neglijat în totalitate Comitetul de Neintervenție și nu a protestat împotriva intervenției italiene și germane.

BIBLIOGRAPHY

Alpert, Michael, *A New International History of the Spanish Civil War*, ed. II, Palgrave Macmillan, Londra, 2004

Avilés, Farre, Juan, „Las potencias democráticas y la política de *No intervención* ” în *Historia del presente*, nr. 7, 2006

Beevor, Antony, , *La Guerra Civil Española*, Ed. Critica, Barcelona, 2005

Carr, Raymond *La tragedia española. La Guerra Civil en perspectiva*, Ed. Alianza, Madrid, 1986

Dașovici, Nicolae, *Politica internațională în documente,* Ed. Institutul de Drept Internațional Public al Universității Mihăilene, Iași, 1938

Forrest, Andrew, *The Spanish Civil War*, Routledge, Londra și New York, 2006

Howson, Gerald, *Armas para España. La historia no contada de la Guerra Civil española,* Ed. Peninsula, Barcelona, 2000

Moradiellos, Enrique, „Albion„s Perfidy: The English Governmnet and the Spanish Civil War” în Jump, Jim (ed.), *Looking Back at the Spanish Civil War*, Lawrence and Wishart Ltd, Londra, 2010

Payne, Stanely, G., *40 preguntas fundamentales sobre la Guerra Civil*, 2006,

Tusell, Javier *Historia de España en el siglo XX,* Ed. Taurus, Madrid, 1998

THE PENAL COURT TRIAL OF BISHOP MÁRTON ÁRON

József Gyenge
PhD Student, UMFST Târgu Mureș

Abstract:The Roman-Catholic Church represented, for the Romanian Communist Party, the most important organization which prevented them from putting into practice all their plans and wishes, and the creation of the "new man", who would fulfill the supreme leader`s orders without any logical thinking. In these circumstances it is not surprising that the leader of the Roman Catholic church was under the observation of the party, and that the system wanted, by any means, to remove the danger and resistance represented by Márton Áron.
Bishop Márton Áron is one of the most controversial figures of the communist period, because in the eyes of the system, he was one of the few leaders who prohibited the communists from fulfilling their plans. He was the Bishop of the Roman Catholic Church, so he was under the direct leadership of the Vatican, which was a foreign sovereign. He was the representative of the Hungarian minority, and he was seen as a true anti-communist fighter, who fearlessly represented the minorities` rights and who through striving and martyrdom will manage to bring a harmonious coexistence between the majority and the confessional and ethnic minority.
Considered by the state bodies as a permanent danger, on June 21, 1949, the bishop is detained and arrested on his way to Bucharest. After this event, in 1951, begins his criminal trial where he is accused of espionage, crime against the state and high treason.

Keywords: bishop, espionage, treason, church, arrest

Biserica Romano-Catolică a reprezentat pentru Partidul Comunist Român cea mai importantă organizație care a stat în fața dorințelor lor de a împune în practică toate planurile lor și crearea noului ,, om" care indeplinește fără nici o condiție și gândire logică dorințele conducătorului ,,suprem". În aceste condiții nu e de mirat faptul că și conducătorul bisericii romano-catolice era sub vizorul partidului, și că sistemul a vrut prin orice mijloc să îndepărteze pericolul și rezistența care era reprezentat de către Márton Áron.

Episcopul Márton Áron este unul dintre cei mai controversați personaj din perioada comunistă, fiindcă în ochii sistemului el era unul dintre puținii conducători ai unor organizații care împiedicau planurile comuniștilor, era Episcopul Bisericii Romano-catolice, astfel se afla sub conducerea directă a Vaticanului adică a unei suveran străin , era reprezentantul minorității maghiare, iar în ochii minorităților era văzut ca un adevărat luptător anticomunist, care fără frică reprezenta minoritățile și cine prin străduire, martiraj va reuși să aducă starea de convețuire harmonică între majoritatea și minoritatea confesională și etnică. Considerat de către organele statului ca fiind un pericol permanent la data de 21 iunie 1949 episcopul în drum spre București este reținut și arestat. După acest eveniment în anul 1951 începe procesul lui penal unde este acuzat de spionaj, crimă împotriva statului și de înaltă trădare.[1]

Márton Áron sa născut la data de 28.08.1896 în comuna Sândominic, județul Harghita într-o familie de țărani. Cursurile elementare a absolvit-o la Sândominic, continuând studiile liceale la orașul Gheorgheni. După absolvirea liceului a satisfăcut stagiul militar obligatorie, și a rămas în armată cu rangul de locotenent, ulterior la Primul Război Mondial a primit

[1] Arhivele CNSAS, Fond Penal, Dosarul 000254, vol 1, F. 2

rangul de locotenent major.[2] După război la Institutul teologic romano-catolic din Alba Iulia termină studiile teologice în 1923 şi peste câţiva ani este numit ca prelat papal şi administrator al Episcopiei romano-catolice din Alba-Iulia iar la Crăciunul anului 1938 este sfinţit ca episcop al Episcopiei Romano-Catolice din Alba-Iulia, funcţie pe care a deţinut-o până în luna mai 1980, când Vaticanul la cererea sa i-a aprobat retragerea.[3]

După anul 1949 Biserica Romano-Catolică şi Episcopul Márton Áron a avut parte de mai multe atacuri din partea organelor Partidului Comunist Român şi a statului. Când ţinea slujbă Episcopul era deranjat de corurile militare care marşeau în faţă catedralei. Poporul credincios era pe partea Episcopului şi nu s-a supus ordinei Partidului Comunist tot mai mulţi credincioşi veneau să-şi apere pe Episcop când el era la confirmaţie. O dată când era la confirmaţie la Sumuleu de Ciuc au apărut organele statului, dar preoţii şi credincioşii au făcut un cordon prin care organele politice nu au putut să treacă. De la Şumuleu de Ciuc Episcopul a plecat la Odorheiu Secuiesc, unde celebra slujba. Acolo şoferul lui, Stoica a aflat că mulţi se intereseau prin telefon despre ora plecării şi ruta pe care va parcurge Episcopul Márton Áron de la Odorheiu Secuiesc până la Alba Iulia. Securitatea vroia să aresteze pe Episcop când ar fi ajuns la Sighişoara. Şoferul a hotărât, că îl va duce înapoi pe episcop la Alba Iulia pe drumuri de câmp şi de munte. Până când securitatea a aflat acest lucru Episcopul era deja în Palatul Episcopial. Din această cauză şoferul Stoica a avut de suferit, de atunci palatul episcopial a fost pus sub observare continuă.[4]

Episcopul Márton Áron nu a renunţat la luptă pentru dreptate. Scrisorile protestatoare trimise ministerului nu au fost ascultate şi din cauza aceasta Episcopul a vrut să-i facă ministrului o vizită împreună cu Ferenc Benjamin în 21 iunie 1949.

Înainte de a porni la drum Episcopul a simţit că drumul lui va fi foarte lungă până la Bucureşti. Din această cauză şi din frica lui faţă de puterile executoreşti, ştiind că nu are simpatizanţi la conducerea statului, şi aflând din zvonuri că probabil o să fie arestat la posturile de conducere importante din Biserica Romano-Catolică l-a numit pe oamenii lui. Când a pornit la drum maşina lui nu era condusă de către şoferul său , şi era înlăcuit cu un om sub acoperire al securiştilor şi a fost dus la Sibiu. Acolo l-au supus interogaţiei, dar după mărturisirea lui nu a fost abuzat de organele statului.

Acuzaţiile aduse de securişti pentru care a fost arestat era, că a protestat pentru drepturile minorotăţilor, şi în anul 1949 a refuzat ajutorul de la stat şi nu a demis un sfert din preoţime. Nu i-a plăcut Partidului Comunist Român nici fapta lui când printr-un mesaj circular vorbeşte împotriva desfiinţării Bisericii Greco-Catolice, şi dăruirea bisericile lor pentru Biserica Ortodoxă. Când au aflat credincioşii că episcopul Márton Áron nu a ajuns la Bucureşti şi nici nu sa întors la Alba Iulia s-au supărat şi erau foarte disperaţi.

Când Episcopul Márton Áron nu a ajuns nici la Iubileumul de 25 de ani de desfinţirea sa ca preot domnul doctor Boga Alajos printr-o scrisoare s-a adresat Ministrului Stanciu Stoian, dar nu a primit răspuns niciodată.

Zvonul arestării lui Márton Áron a ajuns şi la Vatican şi ca replică Papa Pius al XII-lea l-a numit arhiepiscop al Transilvaniei. Despre acest lucru Episcopul Márton Áron nu a ştiut nimic, era arestat preventiv şi transportat timp de trei ani de la un penitenciar la altul.

Desfăşurarea procesului penal al Episcopului Bisericii-Catolice începe la data de 9 Iulie 1951 la București de către Tribunalul Militar[5] împreună cu alți șapte persoane, care erau

[2] Arhivele C.N.S.A.S, Fond Informativ, Dosarul 209511, vol. 2 , F. 7 *„participând la primul război mondial- unde a comandat o companie în cadrul căreia a acționat și un pluton de execuție și schingiuire a românilor”*

[3] Mai multe detalii din biografia episcopului puteți găsi în lucrarea următoare: Gyenge József, *Elita Bisericii Catolice din Transilvania: Episcopul Márton Áron,* Revista Philohistoriss, Nr.6, Iunie 2018, pag. 217-227, Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2018

[4] P. Szőke János, *Márton Áron,* Ed. Nyírségi, Nyíregyháza, 1990, Pagina 136-139

[5] Arhivele CNSAS, Fond Penal, Dosarul 000254, vol 2, F. 61

din elita culturală al minorității maghiare, și anume Korparich Eduard, Szász Pál, Lakatos István, Kurkó Gyárfás, Teleki Ádám, Ventzel Iosif și Bodor Bartolomeu. [6] Tribunalul Militar a vrut să demonstreze că persoanele acestea în frunte cu episcopul Márton Áron erau membrii ai unor organizații de spionaj, organizație care avea drept țelul de a organizații întrun timp favorabil o lovitură de stat cu ajutorul Angliei și Iugoslaviei Titoiste.[7]

Acuzarea principală a episcolului erau următoarele: că deși este cetățean român, este însuflețit de ura împotriva poporului român, și de sentimentele sale naționaliste. Inițial a condus și a organizat un grup care punea ca scop prin mijloace ilegale să mențină în vigoare Dictatul de la Viena, ba chiar dorea prin scrierea și semnarea unui memoriu ca întreagă Transilvanie să fie anexată Ungariei.[8] Astfel a strâns material statistic și documentar, între altele asupra Reformei Agrare, pe care l-a transmis lui Nekam Sandor, care în 1945 era șef al Misiunii Diplomatice Maghiare în România, și care în urma implicării sale în complotul Ferencz Nagy a fugit din Republica Populară Ungară, în statele Unite ale Americii.

A convocat în Martie 1946, pe numiții Szász Pál, Korparich Ede, Lakatos István la o ședință în care s-a redactat o scrisoare către Teleky Géza, fost conducător al Partidului Ardelean în timpul ocupării Ardealului de Nord de către Ungaria hortistă, consilier al lui Nagy Ferencz, pentru problemele ardelene și fiind implicat ulterior în complotul acestuia, a fugit în Canada. Prin această scrisoare Teleky era însărcinat să prezinte le Conferința de la Pace intereresele populației maghiare din Ardeal, adică să ceară menținerea teritoriilor Ungariei primite înapoi la Dictatului de la Vieana.[9] În urma hotărârii de principiu a Miniștrilor de Externe al celor patru Mari Puteri (S.U.A, Anglia, Franța, URSS) din luna Mai 1946, de a susține la Conferința de Pace anularea Dictatului de la Viena, Márton Áron a convocat din nou pe Korparich, Szász și pe Lakatos redactând cu această ocazie un memoriu de protest, pe care episcopul l-a și înaintat misiunilor diplomatice.[10]

Pe aceași linie abuzând de libertatea religioasă, Márton Áron a ținut o predică la Sumuleu Ciuc, cu ocazia pelerinajului de rusalii catolice din 194, când a instigat pe participanți, protestând împotriva anulării Dictatului de la Viena. Márton Áron și complicii săi, bănuind că protestele lor nu vor avea efectele dorite de dânșii, sau hotărât să pregătească și o acțiune contrarevoluționară armată, în directă legătură cu complotul Ferencz Nagy. În această direcție el a reușit să antreneze după alegerile din 1946, pe Kurkó Gyárfás care în aceea epocă era președintele Uniunii Populare Maghiare.[11]

Este de remarcat în această privință faptul că, după Congresul de la Timișoara din 1947, al Uniunii Populare Maghiare, care a criticat poziția naționalistă și șovină al lui Kurkó, Márton Áron a dat o circulară prin care a interzis preoților și profesorilor de la Școlile Confesionale să facă parte din Uniunea Populară Maghiară.[12]

Márton Áron a fost sprijinit în acțiunea sa prin fonduri trimise de forurile conducătoare ale Partidului Micilor Agrieri din Ungaria prin Keresztes Zoltán, implicat în complotul Ferencz Nagy *„care în aceea epocă era funcționar la Misiunea Maghiară din București* ”[13]

[6] Arhivele CNSAS, Fond Penal, Dosarul 00254, vol 4, F. 1-7
[7] Arhivele CNSAS, fond cit., vol.1, F.2
[8] ibidem
[9] Ibidem, F. 3
[10] Fond cit., volumul 2, F. 62
[11] Ibidem, F 4
[12] Ibidem, F 3
[13] Arhivele CNSAS, fond cit, vol 1, F. 3

După acuzațiile aduse împotriva episcopului Márton Áron, apare iar numele lui Komparich Ede[14], cine prin calitatea sa de președinte al Uniunii Cooperatiste ,, Kaláka'' a fost apreciat de Márton Áron, ca o forță importantă ce poate fi utilizată în cadrul acțiunii sale contrarevoluționare.[15] După documentele din Arhivele C.N.S.A.S, Fondul Penal 000254 rețeaua organizată de Episcopul Márton Áron avea oameni din toate domeniile, și fiecare a avut o sarcină specială, ca de exemplu Szász Pál cine a avut sarcina în rândul complotului să mobilizeze elementele chiaburești[16] de naționalitatea Maghiară, membrii ai Asociației Agricultorilor Ardeleni, al cărui președinte era chiar el, și acea de a ține legătura cu fruntașii naționali-țărăniști. [17]

Aceste acuzații sunt puse așa de bună din punc de vedere juridic, că în fața unui Tribunal Militar care vrea prin orice mijloc arestarea sau lichidarea unor personaje care sunt considerate ca niște elemente periculoase din punc de vedere ideologic, etnic sau social, că fără indoială sunt considerate drept dovadă a săvârșirii infracțiunilor, și astfel soarta acuzaților este pecetluită.

Ca și în alte cazuri și în procesul așa numitului complot organizat de Episcopul Márton Áron acuzațiile sunt inventate de către informatori sau de către membrii securității, și prin mijloace ,, ne ortodoxe '' adică prin violență și prin duritatea procesului cei care au sperat la o pedeapsă mai blândă au recunoscut totul, numai să se scape de torturare.[18]

La data de 6 august 1951 începe sentința finală la Tribunalul Militar București Secția I-a compuși conform articolului 9 și 10 C.JM din : Maior de Justiție : Finichi Paul, Căpitan Radu Hanalambie, Lt. Major de Justiție Stoioc Ioan, Locotenent Nagy Alexandru, Locotent Marchidan Costantin.[19]Sentința finală a inculpaților este hotărâtă prin unanimitate de voturi la data de 6 August 1951[20] astfel Episcopul Márton Áron este condamnat la 10 ani de temniță grea și cinci ani degradare civică pentru crime de complot, la muncă silnică pe viață pentru crimă de înaltă trădare prevezută în articolul 184 C.P[21] și la 25 de ani muncă silnică și 10 ani degradare civică pentru crima de înaltă trădare prevăzută în articolul 186 C.P. Conform art. 101 C.P. va executa pedeapsa cea mai grea, adică muncă silnică pe viață și zece ani degradare civică, cu computarea prevenției de la 21 Iulie 1949. În rest este condamnat la confiscarea averii și obligat să plătească suma de 10.000 lei pentru cheltuieli de judecată.[22]

Împreună cu episcopul Márton Áron este arestat și restul membrilor așa numitului organizație, astfel ,,complicele'' episcopului primesc condamnări după cum urmează :

---

[14] Ibidem, *,, Komparich Ede sa născut la 19 Februarie 189 în actuala Iugoslavie, cetățean român, căpitan pensionar din marina Austro-Ungară, condamnat nu a mai fost, ultimul domiciliu la TarguMures, str. Muncasii 26, arestat din Noembrie 1949 ''*

[15] Arhivele CNSAS, Fond cit, vol.4, F 4

[16] Arhivele C.N.S.A.S, Fond. Cit, vol. 2, F 67: ,, *Această acțiune a acuzaților se baza pe sprijinul partidelor istorice din România, cu care acuzatul Szasz Pall trebuia să ia legătura, pe sprijinul social-democraților de dreapta, pe care acuzatul Lakatos Istvan trebuia să-i organizeze, pe sprijinul conducătorilor tuturor instituțiilor maghiare și în special pe sprijinul Bisericii Romano-Catolice, presa și informațiile și chiar de sprijinul Uniunei Populare Maghiare și în fine pe sprijinul cooperativelor care trebuiau canalizate și supuse directivelor și dispozițiunelor organizației subversive ''*

[17] Arhivele CNSAS, Fond cit, vol 1, F 6

[18] Procesul este foarte interesant și alcătuirea acuzațiilor duce omul în eroare și chiar sunt puse așa de bine din punct de vedere demonstrativ că cercetătorul începe să creadă că totuși poate că aceste acuzații stau într-o bază adevărată ,, *în urma procesului organizației subversive conduși de Rajch în Ungaria s-au stabilit relațiile pe care le avea cu cei de la Belgrad, iar pe de altă parte ramificațiile pe care le aveau cu țările de democrație populară și astfel astfel în special în Transilvania Rajch și organizația sa primiseră dispozițiuni să răstoarne regimul actual de Democrație Populară și să reinstaureze prin forță capitalismul. ''*

[19] Arhivele CNSAS, Fond Cit, vol 2, f 61

[20] Arhivele CNSASA, Fond Cit, vol 2, F 63

[21] C.P. = Cod Penal

[22] Idem, vol.2 , F 63

- Komparich Eduárd [23]: condamnat la 5 ani de temniță grea și 3 ani de degradare civică. În rest este condamnat la confiscarea averii și obligat să plătească 5.000 de lei pentru cheltuieli de judecată.
- Szász Páll[24] : condamnat la 10 ani de temniță grea și 10 ani de degradare civică. În rest este condamnat la confiscarea averii și obligat să plătească 10.000 de lei pentru cheltuieli de judecată.
- Lakatos István[25] : condamnat la 25 ani de muncă silnică și 10 ani de degradare civică. În rest este condamnat la confiscarea averii și obligat să plătească 2.000 de lei pentru cheltuieli de judecată.
- Kurkó Gyárfás[26]: condamnat la 25 ani de muncă silnică și 10 ani de degradare civică. În rest este condamnat la confiscarea averii și obligat să plătească 2.000 de lei pentru cheltuieli de judecată.
- Teleky Ádám[27] : condamnat la 15 ani de muncă silnică și 10 ani de degradare civică. În rest este condamnat la confiscarea averii și obligat să plătească 10.000 de lei pentru cheltuieli de judecată.
- Ventzel Iosif : condamnat la 12 ani de muncă silnică și 3 ani de degradare civică. În rest este condamnat la confiscarea averii și obligat să plătească 3.000 de lei pentru cheltuieli de judecată.
- Bodor Bertalan[28] : condamnat la 5 ani de temniță grea și 3 ani de degradare civică. În rest este condamnat la confiscarea averii și obligat să plătească 5.000 de lei pentru cheltuieli de judecată.[29]

În concluzie putem spune că aceste acuzații ori nu au la bază nici o logică mai ales în vederea finanțării din străinătate a unei acțiuni contrarevoluționară a Episcopului[30], pentru că sumele despre care primim informații din dosare penale a episcopului și a așa numiților complici de ai săi sunt ridicol de mici pentru finanțarea unei lupte sau a unei revolte împotriva unui stat și a unei oști bine organizate, în total sunt vorba despre 7.000 de franci elvețieni și 3.000 de dolari[31] americani, ori au la bază o întâmplare care chiar era organizată sau semnată de acești oameni din elita minorității maghiare ca de exemplu strângerea materialelor și statisticilor din Transilvania pentru a reuși să mențină niște teritorii din Transilvania în sânul Ungariei, dar aceste fapte nu pot fi considerate ca un fapt de Înaltă Trădare, pentru că în perioada războaielor și a tratatelor fiecare popor încearcă să câștige tot mai multe drepturi sau teritorii pentru semenii săi. În restul acuzațiilor cu poveștile de ,,spion" , de ,, dușman al statului, al democrației populare sau a poporului" este plină istoria României, pentru că aceste acuzații erau de îndemâna comuniștilor pentru care toți cei

[23] Căpitan pensionar din fosta Marină Austro-Ungară
[24] Fost Avocat și moșier
[25] tipograf
[26] Lăcătuș, fost conducător al U.P.M-lui
[27] Fost moșier și preot
[28] Șef contabil
[29] Arhivele C.N.S.A.S, fond cit., vol. 2, Fil. 61
[30] *,, Această acțiune trebuia să aibă mai multe faze și anume: în prima fază se prevedea intensificarea ațâțarea nemulțumirilor țărănești, față de economia planificată, care trebuia stânjenită printr-o propagandă de la om la om, în faza a doua și a treia, trebuia împiedicată mai întâi alianța dintre Clasa Muncitoare și țărănimea săracă ațâțându-se una contra alteia, pentru că apoi să se treacă la o acțiune de sabotare a măsurilor Guvernului și după epuizarea acestor faze urma să se treacă la o acțiune de forță, pentru înlăturarea Regimului Democrat de la putere.*
Acțiunea urma să plece de la sate și să cuprindă apoi orașele, mijloacele acțiunei erau : armamentul și muniția rămasă la sate și ascunsă în urma războiului. Pentru a reuși acțiunea această Marton Aron a fost pus în legătură cu Episcopul Midszenti prin acuzatul Komparich Eduard, care a promis că va da sprijinul său pe linia și scopurile organizației subversive" A.C.N.S.A.S, Fond cit., vol. 2, F 67
[31] Arhivele C.N.S.A.S, Fond Cit., vol. 2, F 67

nepotriviți ideologiei socialiste erau considerați ca dușmani ai democrației și a poporului democrat.

Putem spune că acest val de arestări al elitei minorității maghiare deservea drept scop intimidarea și distrugerea spiritului de rezistență a maghiarilor prin mijloace asupritoare, și prin ,,lichidarea" conducătorului lor spiritual partidul a reușit să impune starea de frică și de nesiguranță în sufletele lor, astfel a putut să controleze mai bine pe această minoritate, care fără o elită culturală și conducătoare devenea tot mai ușor manipulativă și controlată.

BIBLIOGRAPHY

Arhive:

1. Arhivele CNSAS, Fond Penal, Dosarul 000254, vol 1
2. Arhivele CNSAS, Fond Penal, Dosarul 000254, vol 2
3. Arhivele CNSAS, Fond Penal, Dosarul 000254, vol 3
4. Arhivele CNSAS, Fond Penal, Dosarul 000254, vol 4
5. Arhivele CNSAS, Fond Penal, Dosarul 000254, vol 5
6. Arhivele CNSAS, Fond Penal, Dosarul 000254, vol 6
7. Arhivele CNSAS, Fond Penal, Dosarul 000254, vol 9
8. Arhivele CNSAS, Fond Penal, Dosarul 000254, vol 11
9. Arhivele CNSAS, Fond Penal, Dosarul 000254, vol 12

II. Lucrări

1. Adriányi, Gábor, *Az egyháztörténet kézikönyve*, Ed. Aurora, München, 1975
2. Andreescu, Andreea; Nastasă, Lucian; Varga, Andrea, *Minorităţi Etnoculturale / Mărturii Documentare/Maghiarii Din România(1945-1955)*, Ed.Centrul de Resurse Pentru Diversitate Etnoculturale, Cluj-Napoca, 2002
3. Barabás, Kisanna; Tamási Zsolt, *A Maros-Küküllői Főesperesi Kerület Plebániáinak Története 19000-Tól 1989-ig*, Ed,Verbum, Cluj-Napoca, 2009
4. Bagossy, Balázs, *Az erdélyi katolicizmus múltja és jelene,* Târnăveni, 1925
5. Bartos Zoltán: *Ministerul AfacerilorInterne,Ministerul Securităţii Statului,Consiliul Securităţii Statului,Documente*, Ed.Risoprint,Cluj-Napoca, 2012
6. Bárdi, Nándor, *Autonóm Magyarok? / Székelyföld változása az ötvenes években/,* Ed.Pro-Print Miercurea Ciuc, 2005
7. Pr. prof. Dr. Bota, M. Ioan, *Istoria Bisericii Universale şi a Bisericii Româneşti de la origini până astăzi,* ediţia a II-a, Editura Viata Crestina, Cluj-Napoca, 2003
8. Bottoni, Stefano, *Transilvania roşie*, Ed. Kriterion, Cluj-Napoca, 2010
9. Bottoni, Stefano, *Sztálin a Székelyeknél*, Ed. Pro-Print, Miercurea Ciuc, 2008
10. Cirják, Árpád, *Zsinati Könyv* , Ed.Glória, Cluj-Napoca, 2001
11. Deletant, D., *Teroarea comunistă în România. Gheorghiu- Dej şi statul poliţienesc,* Ed. polirom, Iaşi, 2001
12. Deletant, D., *Ceauşescu şi Securitatea, Constringere si disidenta in Romania anilor 1965-1989*, Ed. Humanitas, Bucureşti 1989
13. Domokos, Pál, Péter, *Rendületlenül, Ed.* Eötvös Kiadó és a Szent Gellért Egyházi Kiadó, Budapest 1989
14. Iuliu Mureșasn, *Episcopul Márton Áron,* ed. Risoprint, Cluj-Napoca, 2008
15. J.Delumeau, *Păcatul şi frica. Culpabilitatea în Occident. Secolele XIII-XVIII*, Ed. Polirom, Iaşi, 1998
16. Gilbert, T., *Nationalism and Communism in Romania. The Rise and Fall of Ceausescu's Personal Dictatorship*, Boulder- Oxfort, 1990
17. Gillet, O., *Religie şi Naţionalism. Ideologia Bisericii Ortodoxe Române sub regimul comunist*, Ed. Compania, Bucureşti, 2001

18. Köpeci, Béla, *Erdély története III*, Ed. Akdémia, Budapest, 1986
19. Márton, József; Jakabffy Tamás, *Az Erdélyi Katolicizmus Századai*, Gloria nyomda, Kolozsvár 1999
20. Marton, József, *Márton Áron emlékkönyv*, Kolozsvár 1996
21. Marton, József , *Az Erdélyi Gyulafehérvári Egyházmegye Története*, Ed. Gloria Cluj-Napoca 1993
22. Marton, József; Székely Dénes, *Studia Theologica Transylvaniensia*, 1(2000), ed.Státus, Siculeni, 2000
23. Marton, József; Székely Dénes, *Studia Theologica Transylvaniensia*, 2(2001), ed.Státus, Siculeni, 2001
24. Marton, József; Székely Dénes, *Studia Theologica Transylvaniensia*, 15(2012/1), ed.Státus, Siculeni, 2012
25. Marton, József; Székely Dénes, *Studia Theologica Transylvaniensia*, 18(2015/2), ed.Státus, Siculeni, 2015
26. Marton, József; Székely Dénes, *Studia Theologica Transylvaniensia*, 19(2016/1), ed.Státus, Siculeni, 2016
27. Marton, József, *Márton Áron Körlevelek-2*, ed. Pro Print, Miercurea Ciuc, 2015
28. Marton, József, *Márton Áron Egyházi belső ügyek*, ed. Pro Print, Miercurea Ciuc, 2016
29. Marton, József, *Márton Áron Egyház-Állam*, ed. Pro Print, Miercurea Ciuc, 2015
30. Marton, József, *A Gyulafehérvári Római Katolikus Egyházmegye a 20. században*, ed. Pro Print, Miercurea Ciuc, 2014
31. Marton József, Diósi Dávid, *Ecce sacerdos magnus,* ed. Mega Print, Cluj Napoca, 2014
32. Marton, József, *Márton Áron írásai és beszédei,* ed. Altip, Alba Iulia, 1996
33. Marton, József, *Márton Áron, episcopul Ardealului,* ed. Verbum, Cluj-Napoca, 2008
34. Márton, Áron, *Keresztség, hit,* Ed. Mentor, Tg-Mureş, 2007
35. Nicolae Gudea, *Biserica Română Unită(Greco-Catolică) 60 de ani de la desființare,* ed. Mega, Cluj-Napoca, 2009
36. Oprea, M., *Banalitatea răului. O istorie a Securităţii în documente 1949-1989*, Ed. Polirom, Iaşi, 2002
37. Oprea, M., *Securiştii partidului, Serviciul de cadre al P.C.R. ca poliţie politică*, Ed. Polirom, Iaşi, 2002
38. P. Szőke, János, *Márton Áron,* Ed. Nyírségi, Nyíregyháza, 1990

ORIENTALIST ECHOES: AN ANALYSIS OF WEST-EUROPEAN PERCEPTIONS ON ROMANIAN PRINCIPALITIES

Elena-Luminița Hrițcu
PhD Student, "Ovidius" University of Constanța

Abstract: The paper is an analysis of the western discourse on the Romanian Principalities in the late Middle Ages and the beginning of modernity. The starting point is represented by the ideas that Edward Said conveys in his reference book, „Orientalism", which are exposed in the first part of our study. The corpus we worked on consists of texts from Western travelers designed to evoke the realities of the Romanian Countries. Following their examination, we found the presence of the aspects that define the Western European conception of the East, therefore an illustration of the theory formulated by the American researcher of Palestinian origin.

Keywords: Orientalism, Romanian Principalities, the West, patterns of perception, otherness.

Există apariții editoriale care uimesc, conving, schimbă viziuni: sunt cărți-revelație, clasice în domeniile pe care le ilustrează, acelea care se impun în conștiința membrilor comunității științifice și care îi trag după ele, invariabil, pe autorii lor, condamnați parcă astfel la o veșnică nelibertate, în cadrul unui parteneriat definitiv. O asemenea lucrare este *Orientalism*, lucrarea devenită clasică a lui Edward Said. Ce idei-forță structurează acest studiu, din 1978, transformându-l pe autorul său într-o autoritate în domeniul desemnat prin titlu?

Fixându-și ca punct de plecare ideea dezechilibrului de forțe care definește raporturile dintre Occidentul dominator și Orientul subordonat, Edward Said înțelege *orientalismul* drept discurs vest-european asupra zonei concepute ca expresie absolută a alterității. În viziunea autorului american cu origini arabe, discursul occidental asupra Orientului trădează, în primul rând, autoritatea entității politice și culturale emitente, și anume comunitatea euro-atlantică, asupra zonei care constituie subiectul său. Amintitul discurs este rezultatul interacțiunilor și al influențelor exercitate în ambele direcții între scriitori și concepțiile politice occidentale. Reprezintă, prin urmare, un construct puternic ideologizat, în niciun caz ceea ce rezultă din manifestarea autenticității și a libertății în gândire. Fără prea multă diplomație ori grijă față de sensibilitatea vest-europenilor, Edward Said enunță o ipoteză demnă de studiul său inovator și original: „Convingerea mea este că orientalismul reprezintă în mod fundamental o doctrină politică asupra Orientului, deoarece Orientul a fost mai slab decât Occidentul, ceea ce a creat confuzie între diferențele dintre Orient și Occident și slăbiciunile Orientului" (Said 2001: 214). Mai trebuie precizat faptul că Occidentul lui Edward Said este înțeles drept Franța, Marea Britanie și Statele Unite ale Americii, imperii coloniale care, odată cu expansiunea teritorială, au fost preocupate și de a-și defini propria identitate, prin opoziție cu Celălalt, cu străinul simbolizat de Orient.

Autorul aduce în discuție și procesul reducționist care intervine în cunoașterea alterității, în urma căruia se produc „disprețuirea, esențializarea, deposedarea de umanitate a altei culturi, altui popor sau altei regiuni geografice" (*ibidem:* 119). Astfel se explică faptul că o serie de constante recurente în scrierile despre Orient ajung, prin simplificare și mimetism, să reprezinte, în manieră impersonală, respectiva arie culturală. Pentru intelectualii vestici,

Orientul echivalează cu ceea ce este străin, nefamiliar, diferit; este expresia exotismului, garantul experienţelor memorabile, un spaţiu al idilei, al tainei, al moralităţii perverse, în care sexul periculos şi senzualitatea feminină apar ca promisiune. Aceste din urmă aspecte constituie baza unei atitudini definite prin fascinaţia pe care o spiritualitate distinctă de cea familiară o exercită asupra occidentalilor. La extrema opusă, funcţionează un tipar de percepţie prin care se urmăreşte discreditarea Orientului. Înapoierea, barbaria, despotismul, mentalitatea absurdă, ignorarea dreptului la libertate sunt caracteristici orientale ce generează dispreţ şi pe care se fundamentează complexul de superioritate europeană. Consolidate de argumentul inegalităţii rasiale, aceste învinuiri formulate la adresa esticilor sunt pretextul perfect pentru validarea raportului stăpân-dominat ce transpare din discursul orientalist. O atare atitudine probează ostilitate culturală şi traduce, în fond, substratul politic al fenomenului. Asupra acestui ultim aspect, avertizează paragraful care încheie lucrarea lui Edward Said: „sistemele de gândire ca orientalismul, discursurile puterii, ficţiunile ideologice – cătuşe imaginare – sunt mult prea uşor create, aplicate şi apărate" (*ibidem*: 337).

Dezvăluirea mecanismelor prin care oamenii politici şi diplomaţii occidentali, beneficiind de susţinerea involuntară a membrilor comunităţii ştiinţifice şi literare, au operat deformări ale realităţii numite generic „Orient", în conformitate cu un ansamblu de scopuri politice şi ideologice, reprezintă, poate, obiectivul cel mai interesant al cercetării efectuate de Edward Said. Însă ceea ce ne interesează în legătură cu noţiunea în discuţie este măsura în care aceasta defineşte specificul românesc. Altfel spus, discutăm despre *orientalism* în Ţările Române?

În calitate de produs al imaginaţiei şi ideologiei occidentale, *orientalismul* trebuie studiat ca atare. De aceea, pentru a răspunde la întrebarea de mai sus, am considerat necesară consultarea, în primul rând, a mărturiilor scrise ale călătorilor străini prin Ţările Române – veritabile mostre de *weltanschauung* occidental, în care observaţii mai mult sau mai puţin obiective şi atitudini livrate în formă genuină restituie specificul unei lumi, ca percepţie exterioară.

Trebuie specificat faptul că parcurgerea scrierilor elaborate de străinii care au tranzitat Principatele Române sau au locuit temporar în ţările noastre, în intervalul 1330-1821, fiind subsumată obiectivului mai sus menţionat, presupune o selecţie destul de riguroasă. Relatările pe care le-am exclus din corpusul cercetării, în număr semnificativ, de altfel, nu satisfac fie criteriul conţinutului – fiind, cel mai adesea, rapoarte ale călugărilor misionari ori ale unor diplomaţi şi militari trimişi, cu diverse însărcinări, pe teritoriul românesc –, fie principiul originii etnice a autorului. Sub acest ultim aspect, am considerat imperioasă apartenenţa emitenţilor de text la comunitatea occidentală – condiţie îndeplinită inclusiv de acei autori care, deşi născuţi în afara spaţiului englez, francez, germanic sau italian, au devenit, prin educaţie şi carieră, veritabili exponenţi ai culturii vest-europene.

Deşi sunt adesea observatori pertinenţi ai realităţilor româneşti, iar mărturiile lor scrise au reprezentat de multe ori importante izvoare de reconstituire a istoriei autohtone, călătorii străini rămân tributari viziunii subiective derivând din mentalitatea occidentală adânc înrădăcinată. Însă dacă informaţiile inexacte ori impresiile nefondate reprezintă impedimente în stabilirea adevărului istoric – şi este de competenţa specialiştilor ca acestea să fie identificate şi corijate –, pentru studiul nostru, nu datele istorice, geografice, economice etc. prezintă interes, ci tocmai constatările cele mai personale, acele aprecieri care traduc concepţii, atitudini, tipare de percepţie – componentele *orientalismului*.

Dacă ne propunem să discutăm locurile comune din care se constituie imaginea Ţărilor Române ca parte integrantă Orientului, în ordinea dictată de criteriul frecvenţei, cel dintâi stereotip ce se cuvine a fi amintit este primitivismul societăţii româneşti. Multiple ocurenţe în majoritatea scrierilor călătorilor occidentali, termenul „barbarie" şi forma adjectivală corespunzătoare exprimă chintesenţa concepţiei europenilor „luminaţi" asupra

unei lumi pe care o situează în antiteză cu a lor. Faptul că românii nu sunt un popor care beneficiază de achizițiile civilizației îi face altfel, diferiți în sens negativ, inferiori. Constatarea înapoierii generează în rare cazuri înțelegere plină de compasiune. Cele mai curente reacții sunt disprețul, zeflemisirea, amuzamentul. Iar Moldova și Țara Românească desfășoară sub privirea uimită a vizitatorului occidental un caleidoscop de manifestări ale barbariei. Modalitatea de a călători, obiceiurile prilejuite de servirea mesei, muzica și dansurile naționale, educația precară, limba sunt cele mai elocvente probe de sălbăticie invocate.

În Țările Române, cei care călătoreau cu firman împărătesc sau cu susținerea principelui beneficiau de anumite facilități: primeau însoțitori înarmați care să îi apare de eventuale atacuri, iar în unele cazuri li se asigura inclusiv hrana; nu plăteau pentru caii și trăsurile cu care se deplasau și erau cazați fie în casa poștei, fie la câte un localnic, boier sau țăran, fără a li se solicita vreo plată. Cu toate acestea, condițiile în care se desfășura deplasarea și unele practici ale autorităților le conferă călătorilor europeni certitudinea că se află într-o țară barbară. Pustietatea locurilor străbătute contribuie la impresia de sălbăticie. Cauza este depopularea, consecință a nesfârșitelor exploatări și lipsuri ale populației rurale. Dar străinul în trecere constată numai efectul, nu și rațiunea care îl determină. El se teme de tâlhari, din pricina cărora unele regiuni din Principate au o faimă negativă. Temerea aceasta o experimentează și Niccolò Barsi, un călugăr italian care ajunge în Moldova în timpul unei călătorii efectuate în deceniul al patrulea din secolul al XVII-lea. Dormind două nopți consecutive pe malul Prutului, sub cerul liber căci, notează observatorul, este un obicei în Moldova să se doarmă afară în timpul verii, simte amenințarea hoților „de care această țară este plină". Constatarea ce îi urmează afirmației precedente –„S-ar părea că toți se nasc cu această aplecare spre hoție" (*Călători străini despre Țările Române* [CSȚR], vol. V: 74) – este nefondată, dar concludentă pentru maniera în care se constituie imaginea Celuilalt: exagerând, prezentând drept adevărate afirmații gratuite sau idei preconcepute, neatestate de propria experiență.

Când se întâmplă să li se asigure cazarea într-o casă țărănească, călătorilor nu li se garantează inclusiv confortul. Experiența de la Vaslui a bine-cunoscutului om de știință Boscovich – instalat într-o locuință insalubră, suferă agresiunea ploșnițelor – este numai un exemplu dintre numeroasele relatări similare. Deși reținut în comentarii asupra acestui episod incomod, autorul jurnalului de călătorie încheie evocarea acestuia cu o afirmație din care se desprinde atitudinea dezaprobatoare a omului civilizat, obișnuit cu anumite condiții materiale, față de o realitate diferită: „Când s-a făcut ziuă, am găsit o mulțime pe pereți și în toate paturile, pe care ne-am chinuit să le curățăm ca să nu ducem mai departe cu noi acea murdărie" (CSȚR, vol. IX: 471).

Alți călători își mărturisesc mai puțin voalat decât Boscovich nemulțumirile vizavi de ceea ce oferă Țările Române în materie de condiții de voiaj. O atitudine critică deschisă adoptă Friedrich Schmidt, preceptor al fiilor lui Alexandru Moruzi, care cataloghează Moldova anului 1804 drept „o țară aproape cu totul sălbatică, sub aspectul comodității călătoriei" (*Călători străini despre Țările Române în secolul al XIX-lea* [CSȚR sec. XIX], vol. I: 168). În scrisoarea trimisă probabil tatălui său, se plânge de starea mizeră a hanurilor care l-au găzduit: „în loc de paturi se găsesc păduchi, în loc de paie doar fân umed" (*ibidem*).

Când ajunge într-o localitate în care nu fuseseră construite hanuri, străinului i se oferă locuința umilă a vreunui țăran. Obligația ce îi revine locuitorului rural de a asigura cazarea în absența perceperii unei sume pentru serviciul oferit este resimțită de către nou-venit drept o formă de abuz al autorităților asupra claselor inferioare și ca o mostră de primitivism. Afirmațiile lui William Hunter reflectă concepția occidentalului conștient de drepturile individului: „Mărturisesc că mi se revolta sufletul când eram silit să recurg la acest privilegiu

barbar şi, deşi întotdeauna ne sileam să mulţumim pe cel scos din casă, dându-i ceva bani, eu totuşi găseam că e greu să te împaci cu această situaţie...etc." (CSŢR, vol. X: 1098).

Dar cele mai energice reacţii de consternare din partea vizitatorilor occidentali sunt generate de o altă practică având drept consecinţă prejudicierea populaţiei: rechiziţionarea cailor, de către olăcari, în virtutea privilegiului principilor de a dispune de toate exemplarele din ţară, pentru a asigura transportul călătorilor străini şi al propriilor curieri. Asistând la deposedarea ţăranilor de animalele folosite pentru tracţiune – uneori, irecuperabile, căci se putea întâmpla ca acestea să moară de extenuare, situaţie în care proprietarul nu era nici măcar despăgubit –, călătorii occidentali îşi exprimă revolta şi atitudinea dezaprobatoare – mai mult în scris, decât verbal, căci, în definitiv, uzanţa aceasta servea şi interesului lor de moment. Martor al unui eveniment de acest gen, baronul austriac Ludwig von Stürmer declară: „Eram îngrozit de această călcare silnică a dreptului altuia şi nu puteam concepe cum era permisă o asemenea vădită ilegalitate pe un drum public" (CSŢR sec. XIX: 709). Folosind prilejul pentru a-şi exhiba orgoliul apartenenţei la o naţiune considerată civilizată, lordul William Cavendish Bentink afirmă ritos: „Niciun om cu simţăminte engleze nu poate vedea cu seninătate astfel de abuzuri" (*ibidem*: 124). La fel de critic, însă pe un ton mai puţin retoric, se pronunţă şi Ruggiero Giuseppe Boscovich: „În toată Moldova domneşte obiceiul barbar de a ridica pentru serviciul stăpânirii, fără nicio luare în seamă şi fără nicio plată, tot ce se află în cale, ca boi, care, cai, acestea ridicându-se atât de la locuitorii din sate şi chiar din oraşe, cât şi de la orice drumeţi, măcar străini, urmând un obicei nemilos cu un despotism desăvârşit" (CSŢR, vol. IX: 470). Fiinţă egocentrică, lady Craven interpretează greşit faptul la care asistă, atribuindu-l dispoziţiei date de domnul Nicolae Mavrogheni de a i se asigura confortul pe parcursul deplasării, autoarea dovedindu-se incapabilă de a înţelege adevăratele dimensiuni ale fenomenului.

Primitive li se par observatorilor occidentali şi consuetudinile ocazionate de servirea mesei. Deprinşi cu normele de igienă – deşi nici în Europa aşa-zis civilizată acestea nu aveau o tradiţie îndelungată –, ei îşi reţin cu dificultate reacţia de repulsie pe care le-o provoacă unele practici pe care le înregistrează chiar în mediile autohtone privilegiate. De pildă, Anton Maria del Chiaro, secretar pentru limba latină al domnilor Constantin Brâncoveanu, Ştefan Cantacuzino şi Nicolae Mavrocordat, notează: „La români nu este obiceiul să ceară să li se dea de băut, ci fiecare trebuie să aştepte cheful stăpânului casei, după care paharul trece din mână în mână la alţii şi astfel un singur pahar e folosit pentru toţi; este o apucătură cu care greu se poate deprinde un străin învăţat cu obiceiurile civilizate din părţile noastre" (CSŢR, vol. VIII: 378). Enunţul final subliniază diferenţa dintre lumi şi dezvăluie sentimentul de superioritate pe care îl împărtăşesc toţi aceşti vizitatori ai Ţărilor Române, mândri de apartenenţa lor la o naţiune civilizată.

Folosirea în comun a tacâmurilor şi a veselei îi şoca pe vest-europenii din secolul al XVIII-lea şi la fel de neconceput este pentru majoritatea contemporanilor. Membrii clasei nobiliare autohtone aveau însă o altă optică, iar aceasta nu era dictată de parcimonie. Într-o vreme în care boierii români cheltuiau averi pentru a-şi asigura o existenţă luxoasă, deţinerea unui serviciu de masă complet nu ar fi presupus un efort financiar major. Semnificaţia amintitei practici o aflăm de la Joseph Rohrer: „Gustul meu ar fi suportat, cât de cât, totul, dar mi s-a părut foarte bizar cum, după masă, boieroaica şi-a spălat dinţii în faţa mea, boierul barba, iar eu trebuind să îmi spăl mâinile în acelaşi lighean, ce ne fusese adus la toţi trei. Această conduită faţă de mine, după cum am aflat abia ulterior, reprezenta cel mai înalt grad de încredere şi prietenie faţă de mine" (CSŢR sec. XIX: 154-155). Aşadar, reprezintă o formă de sociabilitate şi de afectivitate, asemenea mâncatului cu mâna, despre care scrie contele de Legarde: „Potrivit obiceiului, fiecare umblă cu mâna în farfurie, ceea ce e mai de grabă (sic!) cordial decât curat; dar a trebuit să fac şi eu la fel sau să mă resemnez să rămân flămând. La

desert, ca o dovadă de deosebită considerație, boierul mi-a trimis sâmburii de la merele pe care le mâncase" (*ibidem*: 569).

Lipsită de rafinament li se pare călătorilor occidentali și muzica românească. „La banchetele lor e multă muzică după obiceiul lor, mai curând barbară decât altminteri" (CSȚR, vol. III: 17), notează italianul Franco Sivori, membru al alaiului venit de la Constantinopol pentru încoronarea lui Petru Cercel. Lady Craven, în cinstea căreia, la curtea lui Nicolae Mavrogheni, cântă meterhaneaua, o apreciază drept „gălăgia cea mai diabolică pe care am auzit-o vreodată" (CSȚR, vol. X: 721). Zgomotoasa muzică turcească, ce îi generează englezoaicei reacții contradictorii – enervare și râs reținut –, este expresia barbariei, a prostului gust și a grotescului, iar lady Craven meditează asupra deosebirii izbitoare dintre aceasta și compozițiile interpretate de muzicanții germani pe care îi ascultase la domnul de Choiseul, ambasadorul Franței la Constantinopol.

Nici dansurile noastre tradiționale nu sunt intotdeauna apreciate de observatorii străini. Deși nu lipsesc descripțiile în termeni favorabili sau neutri ale horei românești, afirmații precum cea a contelui Louis Emmanuel d'Antraigues – „găsesc că jocurile moldovenești seamănă cu ale ursilor" (*ibidem*: 296) – sunt expresia desconsiderării față de o formă de artă populară pe care aristocrați cu gusturi de salon nu o pot înțelege. Obtuz și depreciativ este și generalul Alexandre de Langerón, în a cărui memorialistică cuvântul „caraghios" pare instrumentul cel mai agreat pentru a desemna realitățile românești. Hora noastră nu constituie o excepție, contele francez decretând cu un aer de superioritate nedisimulată: „Dansul național al țării este tot ceea ce am văzut mai caraghios în viața mea" (CSȚR, vol. X: 938).

Observațiile referitoare la așezările urbane din Principate sunt efectuate în același registru depreciativ. Câțiva, mai indulgenți, se declară atrași de farmecul capitalelor. Însă pentru cei mai mulți, Iașiul și Bucureștiul sunt sub nivelul orașelor occidentale, atât ca utilități publice, cât și ca arhitectură ori dispunere a locuințelor. Celorlalte așezări urbane le este atribuit statutul de târguri. Cât despre sate, registrele în care sunt realizate descrierile variază: cei care înțeleg situația mizeră în care se află locuitorii din mediul rural privesc cu milă și îngăduință condițiile lor de trai; pentru ceilalți, depopularea și sărăcia extremă sunt fapte incriminabile, iar în acest caz, tonul este disprețuitor, iar cuvintele, brutale. O demonstrație de opacitate oferă medicul William Mac Michael, occidental deprins cu confortul și ale cărui simțuri sunt lezate la tot pasul în Țara Românească: „Satul în care ne-am oprit mai întâi pentru a schimba caii putea foarte bine fi socotit drept sălașul grosolan al hoardei cele mai necivilizate; locuințele erau toate clădite în același fel și după același plan ca și hruba subpământeană unde poposisem în noaptea dinaintea sosirii noastre în București" (CSȚR sec. XIX: 749-750).

Exponenți ai unor națiuni care, începând cu Renașterea, și-au asumat pionieratul în tot ceea ce înseamnă modernitate și progres, călătorii occidentali au sesizat decalajul cultural existent în această zonă a Europei și au văzut în el un semn al înapoierii. Deși Țările Române reprezentau un nucleu al spiritualității sud-est europene, atât prin mediul favorabil activității intelectuale pe care îl ofereau și de care au profitat savanți din întregul areal balcanic, cât și prin calitatea educației furnizate de Academiile Domnești, ai căror beneficiari direcți erau tineri din toată lumea creștină otomană, efervescența intelectuală din Franța, Anglia sau Italia Secolului Luminilor nu suferea comparație cu modestele realizări din Principate. La noi, prin intermediar grecesc, pătrundeau recentele achiziții intelectuale occidentale. Traducerea și tipărirea lucrărilor celor mai cunoscuți autori iluminiști reprezentau, în Principatele Române, evenimente culturale. Eram, practic, în cel mai fericit caz, receptori ai faptelor de cultură, aportul celor mai distinși erudiți români fiind prea puțin semnificativ pentru a intra în circuitul de valori europene. Poate din acest motiv, străinii care ajung prin Țările Române denunță adesea educația precară, starea de ignoranță generalizată. Boscovich este uimit să

constate că renumele său de literat ajunsese până în Moldova, țară pe care o considera prea înapoiată pentru a reflecta vreun ecou intelectual: „Am rămas cu adevărat uimit și nu mă așteptam deloc la asemenea amabilități într-o țară ca aceasta, necrezând că situația de literat care, fără vreun merit al meu, îmi e atribuită de cei care au bunăvoință pentru mine și pe care mi-o atribuie și publicul bizuindu-se pe ei, să contribuie la o primire atât de distinsă într-o țară a neștiinței și a barbariei" (CSȚR sec. XIX: 479). În realitate, interlocutorul care îl uimește pe Boscovich prin cunoștințele sale este domnul Grigore Callimachi, membru al unei familii de români fanariotizați. Inițierea sa se explică prin faptul că, asemenea celor mai mulți dintre principii fanarioți, fusese educat pentru a-și asuma funcția de mare dragoman al Imperiului Otoman și, în această calitate, trebuind să reprezinte interesele Porții, se aflase permanent în contact cu realizările de ordin intelectual din Occident. Dar Boscovich nu pare a fi interesat, în acest moment al relatării sale, de discriminări etnice care, cel puțin în situația pe care o evocă, ar fi fost relevante.

Oarecum mai nuanțat vede lucrurile Friedrich Wilhelm von Bauer, militar german. El apreciază că „științele și artele frumoase n-au poposit mai mult în Țara Românească decât în celelalte țări supuse Porții; […] Numai câțiva boieri sau negustori, care au călătorit, se deosebesc de marea mulțime" (CSȚR, vol. X: 154). Propensiunea către eresuri a poporului român este, în viziunea călătorului german, o consecință a educației nesatisfăcătoare: „stafiile, vrăjitorii, diavolii și alte mii de absurdități, născocite de credulitate și neștiință și tratate cu dispreț de popoarele luminate, își păstrează toată influența în Țara Românească și atât timp cât locuitorii nu vor fi mai învățați și nu vor avea cărți bune, vor continua să rămână în această beznă" (*ibidem*: 152). Se poate observa cum, referindu-se la gândirea magică sub a cărei influență se derula încă existența românilor, Bauer adoptă aerul de superioritate al occidentalului care se consideră membru al unei națiuni evoluate, uitând, de pildă, că doar în urmă cu câteva secole, Europa de Vest înregistra cea mai violentă politică de vânare a vrăjitoarelor. Însă în a doua jumătate a veacului al XVIII-lea, când scrie Bauer, în Europa se produsese iluminarea, erorile trecutului fuseseră îngropate, iar orice amintire a lor trebuia repudiată.

Aceeași viziune asupra lumii, cu rădăcini în vremurile imemoriale face obiectul criticii lui Louis Emmanuel d'Antragues. Evocând credința moldovenilor în eficiența ritualului descântării apei, ca remediu împotriva lăcustelor, călătorul francez adoptă o atitudine în care se amestecă toleranța reprobatoare și condescendența specifică omului care se simte superior: „Mi-au mai spus câte toate despre felul cum se descântă apa și-i lăsam să vorbească, admirând credința acestor oameni, credința pe care religia o întărește și a cărei pricină este poate numi ea. Căci, dacă te-ai străduit să crezi o absurditate, nu văd de ce n-ai crede o mie altele la fel" (*ibidem*: 293).

Starea generalizată de neștiință îi provoacă o serie de reflecții și lui Francesco Antonio, care atribuie întreaga culpă regimului împilator. Tonul pe care îl adoptă este, pe alocuri, violent. Locuitorii sunt considerați barbari, iar față de unele persoane „care trec drept foarte învățate, dar care în realitate sunt [niște] proști de mâna întâi" (*ibidem*: 213), se arată disprețuitor. Din scrierea călugărului catolic mai reținem critica tradiției bizantine manifestate în cultura română prin prioritizarea studiului gramaticii grecești, în detrimentul preocupărilor pentru științe, care cunoșteau o afirmare fără precedent, la acea dată, în Europa de Vest.

Recurentă în scrierile călătorilor străini, figura bunului sălbatic reprezintă personificarea stării de înapoiere pe care o constată acești oaspeți occidentali în Țările Române. Prosopografiile sunt ilustrări ale aceluiași prototip: țăranul român este o apariție ireală, atât prin înfățișarea sa înspăimântătoare, cât și prin impresia de încremenire temporală pe care o creează vestimentația și particularitățile fizionomice amintind de strămoșii săi reprezentați pe Columna lui Traian. Cei care ajung să și interacționeze cu ei, nu doar să îi privească de la distanță, se raliază invariabil la aceeași părere, aceea că aspectul înfricoșător

al țăranilor contrastează cu firea lor temătoare, cu bunătatea și ospitalitatea lor. Umili sau ostili față de exponenții autorității care adoptă, fără excepție, un comportament abuziv și violent față de ei, țăranii români devin plini de solicitudine în relație cu străinii ce demonstrează că nu împărtășesc principiile despotice ale stăpânilor exploatatori. În pofida dovezilor de bunăvoință sinceră pe care le oferă atunci când își cedează modestele locuințe pentru a evita ca cei aflați în trecere să-și petreacă noaptea sub cerul liber sau când susțin plini de zel, cu propriul trup, trăsurile aceloraşi pe drumurile accidentate ale Carpaților, unii dintre observatorii străini nu le pot intui noblețea firii, deposedându-i de umanitate. În acest mod procedează Ludwig von Stürmer, autor al următoarelor observații: „Imaginați-vă o figură sălbatică într-o cămașă largă, încinsă peste mijloc și cu o pereche de ițari albi și largi. La brâu îi atârnă o secure, pe umărul stâng este aruncată o piele de oaie, prinsă peste piept. În picioare are legate opinci din piele neargăsită. În toată fizionomia lui nu se poate descoperi nicio trăsătură de activitate spirituală sau de viață superioară; tot exteriorul lui arată o nepăsare mare și o cădere adâncă în natura brută" (CSȚR sec. XIX: 706).

Occidentalii care nu doar privesc cu stupoare și superioritate la aspectul țăranilor români sau al locuințelor acestora, ci probează o reală înțelegere a condiției lor, se pronunță ferm împotriva regimului de exploatare pe care conducerea fanariotă l-a preluat de la domnii români, ducându-l la un nivel superior. Luările de poziție în defavoarea principilor greci și a suitei lor apar cu o oarecare frecvență, călătorii străini tratând cu dispreț dualitatea din comportamentul acestora, dictată de circumstanțe. Toți călătorii înțeleg cameleonismul domnilor fanarioți ce oscilează între tiranie și obediență, iar modul în care aleg să înfățișeze această dualitate este condiționat de varii factori, printre care se numără gradul de toleranță al observatorului, viziunea sa asupra lumii, felul în care este primit și tratat de către principe etc. Despotismul rămâne însă una dintre principalele acuze pe care acești autori le aduc fanarioților, iar numărul celor care îl situează la originea stării de tristă decadență în care se regăsesc Țările Române este semnificativ. Fascinați de bogăția și de frumusețea paradiziacă a Principatelor, autorii străini nu își pot reține revolta la adresa conducerii abuzive responsabile de politica acerbă de epuizare a resurselor naturale și de pauperizare a populației. Variații dictate de experiență și de gradul de cunoaștere a realității apar, desigur, și la acest nivel. De pildă, Charles Marie de Salaberry conchide că despotismul reprezintă normalitatea, fiind practicat cu naturalețe de către cei puternici și considerat drept un fapt firesc de către cei obedienți. Contele parizian ajunge la această convingere după ce asistă la un episod de violență practicată de un caporal de panduri asupra servitorului unui boier la care străinii pe care îi însoțea erau cazați. Bătut cu ciomagul, „robul nici nu s-a întristat, nici nu s-a zorit, pentru că aici acesta este numai un fel de a cere ce vrei" (*ibidem*: 1006). Pe de altă parte, generalul Langeron vehiculează teoria autocrației ca fapt de import. Pentru acest autor, despotismul există în Principatele Române, dar ca un aspect impus, necaracteristic, străin. Evocând abuzurile boierilor asupra membrilor clasei țărănești, Langeron încearcă să pătrundă dincolo de aparențe, în dorința de a atribui corect culpa pentru respectiva stare de fapt: „De altmineri, mai de grabă (sic!) aș acuza guvernul venal, aprobător și barbar sub care gem cele două țări, Moldova și Țara Românească, de imoralitatea locuitorilor lor decât de propriile lor înclinări. Boierii sunt mai curând de plâns decât de condamnat. Sub o altă conducere decât despotismul stupid și atroce al turcilor, ei ar fi cu totul altfel decât ceea ce sunt" (CSȚR sec. XIX: 337). Chiar dacă despotismul este un fenomen ce cunoaște nuanțe în expunerilor călătorilor străini asupra spațiului românesc, el rămâne o constantă în scrierile acestora și ținta incriminărilor, cu atât mai mult cu cât este unanim recunoscut drept un element de sorginte otomano-orientală.

În afara aspectelor pe care le-am discutat, și anume starea de înapoiere, despotismul, expunerea ostentativă a luxului, reprezentând principalele ținte ale criticii călătorilor occidentali, scrierile acestora înregistrează și câteva realități românești pozitive, care le

provoacă admirație sau exaltare. Cele mai elogiate sunt bogăția naturală și frumusețea peisajelor. Paul de Strassbourg, Erasmus Heinrich Schneider von Weismantel, Friedrich Wilhelm von Bauer, Constantino-Guglielmo Ludolf, lady Craven, contele de Legarde, William Wilkinson, François Recordon sunt doar câțiva dintre cei care evocă entuziasmați potențialul neexploatat al Țărilor Române și frumusețea lor paradiziacă. Termenul „pitoresc" revine cu o oarecare frecvență, pentru a desemna drumurile din Țara Românească (în jurnalul de călătorie al lui Henry Cavendish, redactat de Fox, slujitorul său, în 1589), malurile Oltului (la Philip Jackson) ori mai general, peisajele din Moldova (la Louis Emmanuel d'Antraigues). Unele evocări se înscriu în paradigma romantică prin sublimul peisajului descris, atmosfera bucolică, sălbăticia locurilor.

De regulă, contemplarea generează un reflex meditativ, iar opinia cvasiunanim exprimată vizează caracterul subpopulat al teritoriilor românești. În acest context, dar și cu alte prilejuri, membrilor clasei țărănești din Principate li se atribuie particularități adesea contradictorii, rezultate ale capacității de empatie și ale nivelului de comprehensiune proprii fiecărui autor. François Recordon, secretarul pentru limba franceză al domnului Ioan Gheorghe Cragea, oferă un exemplu de atitudine binevoitoare, obiectivitate, simpatie și apreciere față de țărănimea română, în a cărei existență identifică „imaginea celei mai desăvârșite simplități și naturalețea cea mai fericită" (CSȚR sec. XIX: 607). Așadar, viața cumpătată și în deplin acord cu natura sunt percepute drept simplitate și naturalețe de către un observator interesat a restitui imaginea corectă a Țărilor Române. Însă pentru cei mai superficiali și grăbiți să emită verdicte, moderația echivalează cu trândăvia. Lenea țăranului român, veritabil stereotip, devine un instrument accesibil ce autorizează atitudinea de nedisimulată desconsiderare. De pildă, Erasmus Heinrich Schneider von Weismantel, ofițer german în armata suedeză, le reproșează moldovenilor natura îndoielnică: „aici nu se duce lipsă de nimic decât de oameni harnici și cinstiți" (CSȚR, vol. VIII: 341). Considerațiile lui William Wilkinson sunt și mai arbitrare, tinzând către aneantizarea obiectului etopeii pe care o construiește. Pentru el, „omul, produsul de căpetenie al naturii, are o fire posomorâtă și greoaie, fiind aproape lipsit de pasiune, fără o minte viguroasă și arată o aversiune înnăscută pentru o viață activă sau pentru sforțările intelectuale" (CSȚR sec. XIX: 637). Cu alte cuvinte, locuitorii Țărilor Române sunt ființe primitive, ilustrând un stadiu inferior de dezvoltare psihică. Această afirmație explicită favorizează ipoteza că românii sunt incapabili de a se autoguverna, situația lor reclamând intervenția puterilor europene. Dacă la autorul sus citat, ideea rămâne la stadiul deducției, sunt alții care o formulează deschis, revelând o gândire în deplin acord cu politica de expansiune în Est a statelor pe care le reprezintă.

De asemenea, sexul eliberat de constrângeri, sexul ca promisiune, senzualitatea feminină exacerbată rețin atenția călătorilor străini, însă fără a reprezenta aspecte exponențiale pentru imaginea pe care aceștia o construiesc Țărilor Române. Relativ rare, mențiunile din această sferă nu reușesc să se aglutineze într-un stereotip proeminent, dar constituie indicii suficiente pentru modul în care vest-europenii își proiectează mintal Orientul. Și în această privință, viziunile diferă în funcție de predispozițiile privitorului și de mediul social în care pătrunde. Spectacolul senzualității pure îl desfășoară în relatările sale Charles-Joseph de Ligne. Fiecare element din descripția sa erotizează: frumusețea femeilor, contururile voluptuoase ale trupurilor, vaporozitatea veșmintelor, poziția pe canapea, lentoarea, prezența elementului masculin. Tot în registrul pozitiv se înscriu și observațiile contelui d'Hauterive, doar că perspectiva luxurioasă întâlnită la prințul de Ligne lipsește. D'Hauterive este fascinat de frumusețea româncelor. Admiră simplitatea portului femeilor de la țară, afirmând superioritatea lui în raport cu vestimentația pretențioasă a nobilelor pariziene. Față de o tânără țesătoare în vârstă de 18 ani, contele francez experimentează îndrăgostirea candidă. Feminitatea înseamnă, pentru contele d'Hauterive prezent în Principatele Române, naturalețe, simplitate, candoare. La polul opus se situează remarcile lui

Edward Daniel Clarke și Ruggiero Giuseppe Boscovich, care evocă practica reprobabilă a sexului plătit, deschizând totodată perspectiva atractivă a sexualității libere, desfrânate.

Felul de a fi al românilor, ceea ce ține de natura lor nepervertită prin contactul cu civilizația orientală îi sensibilizează uneori pe străinii în vizită la noi. Charles Marie de Salaberry, de pildă, este plăcut surprins de salutul practicat de boierul la care fusese cazat: „Când să îmi iau rămas bun, i-am întins lui mâna, îmi amintesc că el a luat-o și a dus-o la inimă. Am recunoscut că gestul său era mai nobil și mai prietenos decât al meu" (CSȚR, vol. X: 1006). Un alt călător francez, Armand-Emmanuel du Plessis, duce de Richelieu, impresionat de tratamentul pe care i-l oferise ispravnicul din Herța, conchide: „În țările noastre civilizate se întâlnesc puțini oameni care să practice ospitalitatea într-un fel mai dezinteresat" (*ibidem*: 924). Este greu de ignorat începutul aserțiunii care subliniază viziunea dihotomică privind organizarea bătrânului continent. Chiar și în cazul celor mai obiectivi și binevoitori dintre călătorii occidentali, persistă conștiința apartenenței la o civilizație superioară, care se trădează prin afirmații de tipul celei mai sus citate. Când atașamentul observatorului față de lumea în care pătrunde este nesemnificativ, percepția dihotomică se accentuează, adâncind prăpastia dintre Occidentul avansat și Estul înapoiat. Pentru barbarii din Orient, Europa civilizată devine o redută inexpugnabilă. Considerațiile lui William Hunter pun în lumină acest sentiment: „După o călătorie printr-o țară necivilizată, simți o mare satisfacție în societatea unor persoane manierate și instruite. Conversația lor și manierele lor readuc în minte o mie de imagini plăcute și reînnoiesc parcă legătura noastră cu acele deprinderi în care am fost crescuți" (*ibidem*: 1003).

Scriind despre Moldova și Țara Românească, călătorii occidentali sunt originali și pastișori, obiectivi și tendențioși, binevoitori și malițioși, capabili de empatie și disprețuitori. Natura experiențelor trăite, firea și caracterul lor, mentalitatea și viziunea asupra existenței dictează un mod de a fi sau altul. Uneori contradictorii, alteori complementare, observațiile străinilor care au considerat că merită să scrie despre Țările Române, indiferent de registrul în care au ales să o facă, sunt fundamentale pentru cercetătorul interesat de modul în care se construiește imaginea Celuilalt, de discursul privind alteritatea și, mai concret, de percepția occidentală asupra Principatelor Dunărene, prin prisma apartenenței lor la aria culturală orientală.

Ne-am propus să verificam validitatea teoriei privind orientalismul Țărilor Române și credem că datele pe care le-am extras din mărturiile călătorilor occidentali sunt suficiente și relevante pentru confirmarea ipotezei. În textele pe care aceștia le elaborează se pot distinge realmente două registre antitetice: unul pozitiv, vertebrat de elogiul frumuseții feminine și a peisajului ori de fascinația pe care o exercită unele uzanțe percepute ca exotice; altul negativ, constituit din blamarea primitivismului și a tiraniei. O analiză a frecvenței ar indica predominanța celui din urmă. Însă independent de tiparul de percepție ilustrat, observațiile vizitatorilor occidentali se reduc la un numitor comun, și anume semnalarea diferenței, a insolitului, a neobișnuitului, reprezentând, de fapt, esența alterității. Locuitorii Principatelor sunt concretizări ale Celuilalt, iar alteritatea, pentru occidentali, este prin excelență Orientul. Țările Române sunt Orientul.

BIBLIOGRAPHY

Said, Edward, *Orientalism – concepțiile occidentale despre Orient,* Traducere de Ana Andreescu, Doina Lică, Amarcord, Timişoara, 2001.

*** *Călători străini despre Țările Române*, redactori: Maria Holban, Maria Matilda Alexandrescu-Dersca Bulgaru, Paul Cernovodeanu, Ion Totoiu, vol. I-VIII, Editura Științifică, vol. IX-X, Editura Academiei Române, București, 1968-2001.

*** *Călători străini despre Țările Române în secolul al XIX-lea*, vol. I (1801-1821), volum îngrijit de: Georgeta Filitti, Beatrice Marinescu, Șerban Rădulescu-Zoner, Marian Stroia, redactor responsabil: Paul Cernovodeanu, Editura Academiei Române, București, 2004.

THE SCHOOLS OF ANCIENT ROME

Maria Gabriela Voinea
PhD Student, University of Craiova

Abstract:Education was of great importance in ancient Rome. It was present in the Eternal City from its very foundation and followed its development. The Praeneste fibula, from the eighth century BC, in addition to being the oldest evidence of the Latin language, is the most conclusive testimony of the existence of Roman education from the archaic period of Rome.
The Roman school functioned in all the periods of Ancient Rome. In the Kingdom period, education was intended for the upper classes, being rather related to religion, ritual, worship, (but with certainty the acquisition and development of the alphabet from the Etruscans, via Greek, which in turn was taken from the Phoenicians), however, the existence of an education based on study objects such as writing, reading and counting is demonstrated. Moreover, the census reform of Servius Tullius, the revolutionary king of Rome, attests to the existence of an established Roman educational system in all its details, because the census by which he ordered the social classes was precisely set out.
In Republican Rome the school existed as an institution, as evidenced by the works of the historians Titus Livius, Plutarch, Sallustius. Some historians even mention public schools meant for people of humble social status.
The height of the empire is also the maximum of the Roman school through legislation, through study objects, through education buildings and the direct involvement of Roman emperors in supporting the educational process.

Keywords: Ancient Rome, School, Teachers, Public Education, Private Education.

INTRODUCERE

Educația romanilor s-a dezvoltat o dată cu cetatea lor. Se învăța în special cititul și socotitul, dacă ne gândim la cea mai veche dovadă a limbii latine, Fibula de Praeneste, care ne dovedește nu numai calitatea de bun meșteșugar al lui Manius, creatorul fibulei, ci și faptul că el avea o educație, din moment ce știa să scrie. Fiind un meșteșugar, nu avea acces la o educație privată, ci aproape cel mai sigur la un învățământ public.

Deși din perioada regală a Romei nu avem prea multe dovezi cu privire la existența școlilor, totuși învățământul roman și-a pus bazele sale în această perioadă, mai ales că a fost perioada în care romanii au preluat alfabetul, geniala creație a fenicienilor, prin mijlocirea grecilor și a fenicienilor. Religia și instituțiile sale, tratatele de ceremonii, de ritualuri, acea disciplină moștenită de la etrusci, necesitau un tip de școală, cel mai probabil de cele mai multe ori privat, exclusivist, mai mult sau mai puțin, din moment ce Manius, meșterul roman rămas în istorie, știa să scrie, iar el nu aparținea nici de aristocrație, nici de casta preoților.

Întotdeauna educarea romanilor s-a realizat solid, la un nivel civic, antisportiv. Seriozitatea, *gravitas*, o orienta întotdeauna. Sub imperiu, această concepție a fost parțial abandonată sub influența gimnasticii grecești[1]. Educația copiilor avea scopul de a-i forma în spiritul integrării în viața colectivității și de a ști să-și exercite drepturile și datoriile. Educația

[1] Eugen Cizek, *Istoria literaturii latine*, vol. I, Ediția a II-a revăzută și adăugită, București, Editura Corint, 2003, p. 23.

fizică nu intra în obiceiurile latine, dezvoltarea fizică prin exerciții și formarea morală nu erau un ideal de educație.

Influența greacă asupra educației romane se observă prin faptul că aristocrația romană își creștea copiii după modelul grecesc, la acesta adăugându-se un ciclu de studii structurat după cel al școlilor grecești, dar transpus în limba latină. Școlile latine, ca și cele grecești, erau primare, secundare și superioare. Ele au apărut în perioade și contexte istorice diferite. Henri-Irénée Marrou susține că școala primară a apărut în secolele VII-VI a. Chr., învățământul secundar în secolul al III-lea a. Chr., iar cel superior în anul I[2].

În fiecare perioadă a istorie romanilor, educația, învățământul și grija pentru școală au existat și s-au manifestat pe deplin demonstrând că este un sistem construit în timp.

MENȚIUNI DESPRE ȘCOLI, DASCĂLI ȘI METODE DE EDUCAȚIE

După Titus Livius, cea mai veche instituție de învățământ la romani ar data de pe la mijlocul secolului al V-lea a. Ch., el susținând că în Forumul roman, printre prăvăliile vânzătorilor, se aflau și unele școli. Fibula de la Praeneste, cel mai vechi monument scris în limba latină, din secolul al VI-lea, presupune și existența unei școli unde se învăța scrisul[3]. Cea dintâi mențiune sigură despre școli se găsește în timpul Republicii, în anul 449 a. Chr., de unde aflăm că în prăvăliile din for era o școală elementară pentru băieți și fete, iar un secol mai târziu se găsesc școli publice la Falerii și Tusculum[4]. Plutarh amintește că în secolul III a. Chr. exista o școală publică la Roma, în fruntea căreia se afla Spurius Carvilius[5].

În istoria timpurie a romanilor nu exitau școli. Educația era făcută foarte simplu acasă sau pe câmp și în tabăra militară. Copiilor le erau insuflate prin sfat și exemplu anumite virtuți ca: modestia, statornicia, bunul simț, pietatea, curajul, seriozitatea și respectarea datoriei. Fiecare casă avea un centru al vieții religioase, al virtuții civice și al autorității. Tatăl era marele preot, cu putere de viață și de moarte asupra soției și copiilor. El vorbea cu zeii și pregătea sacrificiile. Soția, respectiv mama, avea un rol important în casă și în educația copiilor, căsătoria fiind considerată sfântă[6]. Ea era respectată în societate și era stăpâna casei. Tatăl își pregătea fiul pentru îndatoririle practice ale unui bărbat și ale unui cetățean, iar mama își pregătea fiica să devină o bună gospodină, soție și mamă. Tatăl își învăța băiatul să citească, să scrie și să numere. Fiului i s-au povestit faptelor celor care făcuseră fapte mari pentru stat, iar cântările marțiale au fost învățate și cântate. Când baiatul a crescut mai mare și-a urmat tatăl său la câmp și în locul public și a ascultat conversația bărbaților[7].

Școală primară, cea mai elementară formă de învățământ, începea la șapte ani și se termina la unsprezece sau doisprezece ani. Ea se numea *ludus* (*ludus literarius*), iar învățătorul se numea *magister, ludi magister*. Școlile erau publice și putea învăța oricine, dar nu erau întreținute de stat[8]. Termenul *ludus* a desemnat inițial „jocul”, „amuzamentul” și abia ulterior „școala”, considerată inutilă de primii romani. Și la greci termenul *scholé* a indicat mai întâi „răgaz”, „inactivitate”, apoi, într-o altă etapă „școală”. Romanii au preluat termenul grecesc astfel încât *schola* a însemnat inițial “tihnă”, *otium*, pentru a învăța, apoi „lecție”,

---

[2] Henri-Irénée Marrou, *Istoria educației în antichitate: Lumea romană*, vol. 2, București, Editura Meridiane, 1997, p. 38.
[3] Nicolae Lascu, *Cum trăiau romanii*, București, Editura Științifică, 1965, p. 112.
[4] Teodor Iordănescu, *Viața privată în Imperiul Roman*, București, Editura Vestala, 2003, p. 92.
[5] Nicolae Lascu, *op. cit.*,p. 122
[6] Elwood Cubberley, *The History of education: educational practice and progress considered as a phase of the development and spread of western civilization*, Boston, The Riverside Press, 1920, p. 58. Lucrarea este disponibilă pe:
https://archive.org/details/historyofeducati011713mbp/page/n85
[7] *Ibidem*, pp. 58-59.
[8] Teodor Iordănescu, *op. cit.*, p. 92.

„școală”[9]. La început, învățământul se făcea sub cerul liber, mai târziu el avea loc într-o încăpere modestă (*pergula, taberna*) din Forul roman. Mobilierul era format dintr-un scaun înalt cu spetează (*cathedra*) ridicat pe o estradă, pe care stătea învățătorul, iar școlarii stăteau în jurul lui pe scăunele simple[10]. Învățământul elementar, singurul cunoscut până la războaiele punice, cuprindea: cititul, scrisul și socotitul în limba latină.

Metoda pedagogică de asigurare a disciplinei era caracterizată de faimoasa evocare a lui Montaigne: „țipete de copii torturați și învățători îmbătați de mânie” și era valabilă atât pentru școala latină, cât și pentru cea greacă. Pentru toți anticii, amintirea școlii era asociată cu cea a loviturilor. Nuiaua era arma obișnuită pe care învățătorul își sprijinea activitatea, iar în cazurile grave vinovatul era ridicat pe umeri de un coleg desemnat pentru acest serviciu și biciuit de învățător[11].

Plutarh spune despre Spurius Carvilius, primul învățător roman cunoscut, că era libert al consulului din anul 234 a. Chr. Ocupația de învățător o puteau avea doar oamenii liberi de rând sau chiar liberți, pentru că în mentalitatea membrilor nobilimii romane, orice muncă pentru care se primea salariu sub o formă sau alta era înjositoare. Pentru ei, învățătorul era un biet muritor, care nu se bucura de nicio trecere în fața oamenilor, el având o ocupație atât de desconsiderată –*res indignissima*. Retribuția mică pe care o primeau învățătorii de la părinții școlarilor este dovada puținei considerații de care se bucura această ocupație, datorită condiției lor sociale de sclavi. Nici din punct de vedere moral, situația învățătorilor nu era mai bună. Proveniența lor din păturile de jos ale populației libere era o cauză pentru care aceștia nu se bucurau de prestigiu și autoritate nu numai în fața oamenilor în general, dar nici în fața elevilor[12].

Învățământul secundar latin apare în perioada Republicii, la mijlocul secolului al III-lea a. Chr., și era mai puțin răspândit. În rândurile elitei, cel puțin, băieții și fetele continuau să studieze, pentru că, de la marile doamne ale Republicii până la cele de la sfârșitul Imperiului, societatea romană a cunoscut întotdeauna, în sfera aristocratică cel puțin, femei de o înaltă cultură, savante, asupra cărora scriitorii satirici aruncă o notă de ridicol[13].

Învățământul de grad mediu, sub conducerea unui *grammaticus*, la început s-a făcut în cadrul familiei, iar mai târziu s-au deschis și școli publice. Disciplinele de bază erau limba și literatura latină, dar și greacă, iar studiul lor se făcea pe textele operelor poetice. Pentru o mai bună înțelegere a textelor literare, elevilor li se mai predau noțiuni de istorie, geografie, fizică, astronomie.

La Roma, primul *grammaticus*, adică profesor de limbă și literatură, a fost poetul Livius Andronicus, care a tradus *Odiseea* lui Homer în limba latină folosind pentru versurile sale saturninul, vechiul metru autohton. Textul traducerii a fost folosit de Andronicus ca manual pentru elevii săi[14], ceea ce atestă cunoașterea perfectă a limbii și literaturii grecești.

În școala condusă de un *grammaticus* aveau acces doar copiii celor bogați, cei săraci neputând să-și permită acest lux atât din cauza sumei pe care trebuiau să o plătească profesorului, cât și din nevoia de brațele de muncă ale copiilor pentru asigurarea existenței familiei.

În ceea ce privește conținutul învățământului, această școală era superioară celei elementare, însă lecțiile se țineau în condiții asemănătoare: o mică încăpere sub un portic din for, despărțită de trecători numai printr-o draperie. Remunerația unui *grammaticus* era mai mare decât a unui *litterator* sau *ludi magister*.

[9] Eugen Cizek, *op. cit.*, p. 23.
[10] Nicolae Lascu, *op. cit.*, p. 113.
[11] Henri-Irénée Marrou, *op. cit.*, p. 71.
[12] Nicolae Lascu, *op. cit.*, p. 114.
[13] Henri-Irénée Marrou , *op. cit.*, p. 74.
[14] Nicolae Lascu, *op. cit.*, p. 116.

Grammaticus provenea și el din păturile de jos ale societății romane. Uneori, această ocupație o aveau reprezentanții scăpătați ai claselor suprapuse, care și-au irosit averile, ruinându-se, sau care și-au compromis cariera politică, devenind niște declasați. De aceea, întreaga tagmă nu se bucura de niciun prestigiu și de nicio considerație din partea părinților, rămânând o ocupație umilă și disprețuită[15].

În timpul lui Augustus, învățământul secundar latin și-a căpătat forma definitivă și a putut rivaliza cu cel grec ca valoare, după ce un libert al lui Atticus, Q. Caecilius Epirota, puțin după anul 26 a. Chr., a luat îndrăzneața inițiativă de a alege ca autori de explicat „pe Vergilius și ceilalți poeți noi", în fruntea cărora trebuie socotit, fără îndoială, Horatius. Începând de atunci, atâta timp cât va exista școala antică, până la tenebrele timpurilor barbare, programul va rămâne nemodificat: împreună cu autorii comici, în special Terentius, marii poeți din secolul lui Augustus, și Vergilius înaintea tuturor, sunt cei care vor rămâne la baza culturii latine. De acum înainte, un roman cultivat este un om care îl cunoaște pe Vergilius precum un grec pe Homer: „tezaur de înțelepciune și frumusețe depozitat în stratul cel mai profund al memoriei, de unde versurile urcă în conștiință de fiecare data când se simte nevoia de a exprima, sublinia sau fundamenta un sentiment sau o idee".

Scopul acestui învățământ era ca să facă pe copii să se exprime clar, să scrie corect și să cunoască bine poeții și prozatorii greci și romani pentru că acest învățământ punea mare preț pe cunoașterea limbii grecești[16].

Politica romană din timpul Republicii a fost caracterizată printr-o interacţiune care a unit toţi factorii politici şi, pentru cei mai mulţi, a luat formă publică, dezbatere verbală. În consecinţă, orice politician era neapărat definit ca orator, unul capabil să ţină discursuri în faţa audienţei şi să o convingă. Deşi era o calitate atât de necesară, nu o aveau toţi. Cel care se încumeta să se adreseze senatului sau poporului trebuia să se bucure de o poziţie recunoscută în cadrul comunităţii. Contrar practicii din oraşele democratice, un cetăţean obişnuit nu avea posibilitatea să ia cuvântul sau să participe la o dezbatere politică. Acest drept îl aveau doar membrii aristocraţiei şi cei care deţineau o magistratură. Aceştia aveau o influenţă socială puternică datorită averii sau reţelei de clienţi, datorită vechimii familiei lor sau beneficiaseră de prestigiul conferit de măreţia realizărilor. Prin urmare, s-au bucurat de ceea ce se numea *autorictas* (autoritate, credibilitate), care le-a dat dreptul să vorbească în public şi să convingă cetăţenii că propunerile lor erau cele mai bune. Până la urmă, această calitate nu a fost suficientă. Cel care vorbea trebuia să ţină un discurs coerent şi bine argumentat. Acest lucru era dificil atunci când publicul aştepta o declaraţie fermă şi clară despre principiile împărtăşite de comunitate. Şi schimbarea a venit atunci când filosofia şi retorica, aduse de elenism, au fost complet integrate în universul cultural al aristocraţiei romane. De acum înainte, oratorii au trebuit să se ridice la standarde intelectuale superioare, autoritatea personală şi tradiţia ancestrală (*mos maiorum*) nemaifiind suficiente. Tehnicile de argumentare şi înfrumuseţare au fost perfecţionate pentru a da autoritate discursului[17]. Elocvenţa, devenită disciplină tehnică, a fost transformată într-un instrument de putere care a deschis noi căi pentru cei îndrăzneţi[18].

Studiul retoricii a marcat etapa finală a educaţiei formale. Instruirea în arta vorbirii publice a fost iniţial făcută de profesorii particulari greci acasă, învăţând după tradiţia retorică greacă, urmată apoi de ucenicia în instanţe la un orator roman experimentat. Oratoria şi retorica greacă erau foarte populare la Roma. În anul 155 a. Chr. mulţi romani l-au ascultat în forum pe filosoful şi retorul grec Carneades declamând în limba lui. Nivelul de cunoaştere al

[15] *Ibidem*, pp. 116-117.
[16] Teodor Iordănescu, *op. cit.*, p. 94.
[17] Jean-Michel David, „Rhetoric and Public Life", în Nathan Rosenstein; Robert Morstein-Marx (editori), *A companion to the Roman Republic*, fără localitate, Blackwell Publishing, 2006, p. 421.
[18] *Ibidem*, p. 422.

limbii greceşti trebuie să fi fost destul de înalt pentru a-i înţelege argumentele. Şi totuşi, şcolile în care se practica retorica în greacă sau latină au apărut în prima decadă a primului secol I a. Chr.[19]

Aşadar, la începutul secolului I a. Chr. s-a înfiinţat la Roma un învăţământ de grad superior, condus de un *rhetor* sau *orator*. Această formă de învăţământ s-a dezvoltat tot după modelul celei greceşti, destul de răspândită pe atunci la Roma. Prima şcoală de retori latini a deschis-o în 93 a. Chr. L. Plotius Gallus. Această şcoală era urmată de tineri de vârsta de 16-17 ani, în general după ce îmbrăcau *toga virilis*, până la 20 ani, uneori şi peste această vârstă.

La *rethor* elevii se iniţiau şi învăţau tainele artei oratorice. Mai întâi parcurgeau o perioadă cu exerciţii pregătitoare, scrise şi orale. În a doua etapă li se dădea să scrie discursuri fictive, devoltând tema stabilită de profesor. Discursurile erau învăţate şi prezentate, ca exerciţii practice de elocvenţă, în faţa unui auditoriu format de obicei din *rhetor* şi ceilalţi elevi, uneori fiind invitaţi şi părinţii, rudele şi chiar prietenii celui ce le susţinea. Aceste exerciţii erau denumite declamaţii (*declamationes*). Ele erau fie *suasoriae* – lungi monologuri în care personaje mitologice sau istorice erau prezentate în preajma unor hotărâri importante, punând în cumpănă argumentele în favoarea sau împotriva acţiunii ce aveau de întreprins, fie *controversiae* – dezbateri ale unor teze opuse luate din domeniul judiciar, în funcţie de un text de lege. Prin cele două forme, elevii aveau posibilitatea de a căuta argumentele cele mai de efect în sprijinul cauzei susţinute. Faptul că ele erau artificiale a făcut ca oratoria să se transforme în retorică[20].

În ierarhia valorilor profesionale şi sociale, retorul deţine un rang mai înalt decât colegii săi din primele două trepte de învăţământ, fiind mai bine plătit[21]. Cariera atrage tot oamenii de proastă condiţie, liberţi sau senatori aflaţi în dizgraţie. Cu toate acestea, uneori au ajuns la îmbogăţire, onoruri, ba chiar la sfârşitul Imperiului, la cele mai înalte funcţii şi, odată cu Eugenius, la tronul însuşi.

Ca şi umilul său confrate, *magister ludi*, retorul preda în umbra porticurilor din forum, dar el nu se mulţumea cu o mică dugheană. Statul, în epoca imperială, îi punea la dispoziţie, ca exedră, săli frumoase amenajate în felul unui teatru mic, cu deschidere spre interiorul acestor porticuri[22].

Scopul acestei trepte superioare de învăţământ era, în principal, pregătirea tinerilor pentru o carieră politică sau administrativă, dreptul fiind una din disciplinele studiate. Tinerii din familiile bogate care doreau să se perfecţioneze în filosofie şi retorică mergeau la Atena pentru a-şi termina studiile[23].

Începând cu perioada imperială, şcolile de orice grad, în special de cele de grad superior, au fost transformate treptat în şcoli de stat cu misiunea de a pregăti funcţionari devotaţi puterii imperiale. Împăraţii dădeau salarii şi alte avantaje profesorilor care deveneau astfel factorii de promovare a politicii lor[24].

Învăţământul oficial de stat apare în prima jumătate a secolului al III-lea, când împăratul Alexandru Sever a construit locaşuri special pentru învăţământul gramaticii şi al retoricii şi a oferit posibilitatea tinerilor săraci să poată învăţa în aceste şcoli timp de un an pe cheltuiala statului. În epoca crizei din secolul III nu se cunoaşte dezvoltarea învăţământului de stat, dar există indicii că a existat. Împăratul Iulian a stabilit că numirea profesorilor era de competenţa sa, dar delega membrii sfaturilor municipale cu această sarcină, el neputând

[19] Anthony Corbeill, „Education in the Roman Republic: creating traditions", în Yun Lee Too (editor), *Education in Greek and Roman Antiquity*, Leiden, Boston, Köln, Brill, 2001, p. 271.
[20] Nicolae Lascu, *op. cit.*, pp. 118-119.
[21] Henri-Irénée Marrou , *op. cit.*, p. 87.
[22] *Ibidem.*, p. 88.
[23] Mădălina Strechie, *Noţiuni de civilizaţie latină: suport de curs*, Craiova, Editura Universitaria, 2008, p. 91.
[24] Nicolae Lascu, *op. cit.*, p. 121.

ajunge pretutindeni pentru verificarea candidaților. Aceasta dovedește că învățământul de stat depășise limitele capitalei imperiului răspândindu-se în provincii, unde existau numeroase centre înfloritoare de învățământ.

În a doua jumătate a secolului al IV-lea existau la Roma numeroase școli de grad superior, iar numărul studenților veniți din alte regiuni era atât de mare, încât împăratul Valentinian I a publicat un edict privitor la supravegherea și controlul acestora. Fiecare student trebuia să aibă o legitimație din localitatea de origine cu care era obligat să se prezinte în fața unui magistrat special însărcinat cu controlul populației (*magister census*), căruia îi declara în ce instituție de învățământ studia și unde locuia. În cazul în care el nu mergea regulat la cursuri, iar comportamentul era nemulțumitor, i se retrăgea dreptul de a mai locui la Roma și era trimis în localitatea de origine. Tinerii care veneau pentru studii aveau dreptul de a locui la Roma până la vârsta de 20 de ani, apoi erau obligați să părăsească orașul. Cei care nu o făceau erau constrânși de *prefectus Urbi*[25].

Pe lângă învățământul de stat mai existau și alte școli publice întreținute de administrația diferitelor orașe. Existența acestor școli este dovada elocventă a răspândirii învățământului nu numai la Roma, ci și în orașele din provincii.

În epoca imperiului târziu, activitatea școlilor municipal era urmărită și controlată de împărați, numirea profesorilor fiind făcută de aceștia[26]. În secolul IV, împăratul Grațian a lăsat orașelor deplina libertate să-și aleagă profesorii pentru școlile municipale, impunând doar ca aceștia să fie cei mai buni.

Apariția școlilor oficiale de stat și a celor municipale nu a dus la desființarea legală sau interzicerea școlilor particulare, acestea continuând să funcționeze dar în condiții tot mai precare. Situația generală creată de criza economică din ultimele secole ale imperiului a sporit greutățile materiale ale conducătorilor școlilor particulare, părinții preferând să-și dea copiii la o școală de stat sau municipală unde taxele erau mai mici. Concurența aceasta a dus balanța în dezavantajul școlilor particulare, ai căror profesori erau nevoiți să se mulțumească cu câștiguri care nu le asigurau o situație materială corespunzătoare[27].

Femeile romane trăiau într-o lume dominată de bărbați. Educația romană s-a concentrat pe bărbați, ea pregătind băieți din clasele superioare pentru cariera publică[28].

În societatea romană educaţia şi învăţatul au fost ocupaţii tipic bărbăteşti, cunoaşterea culturii literelor şi a artelor liberale a fost marca "domnului" din clasele superioare[29].

Femeile au fost mai puțin favorizate decât bărbații în ceea ce privește alfabetizarea și educația. În școli, numărul elevelor era cu mult depășit de numărul băieților, deci bărbații alfabetizați au fost mai mulți decât femeile. Dacă băieții erau îndrumați spre o carieră publică, fetele din clasele superioare erau pregătite pentru o profesie (de exemplu, moașă, secretar, muzician, contabil)[30].

În lumea romană, obiectivul educației masculine era pregătirea băieților pentru cariera publică, iar fetele, după condiție, erau crescute pentru căsătorie și maternitate. Existau școli mixte și multe familii înstărite aveau profesori acasă pentru a instrui copiii. Acești copii erau învățați după aceleași cărți și urmau același curriculum. Cu toate acestea, lipsa unui obiectiv bine definit pentru educația femeilor și vârsta timpurie a căsătoriei au făcut ca educația lor să

[25] *Ibidem*, pp. 122-123.
[26] *Ibidem*, p. 124.
[27] *Ibidem*, p. 125.
[28] Emily Hemelrijk, „The Education of Women in Ancient Rome", în W. Martin (editor), *A Companion to Ancient Education*, Chichester,Wiley-Blackwell Publication, 2015, p. 292.
[29] *Idem*, *Matrona Docta: Educated Women in the Roman Élite from Cornelia to Julia Domna*, London and New York, Routledge, 2005, p. 6.
[30] *Ibidem*, p. 18.

fie mai puțin extinsă. Nu numai că au fost puține fete educate, dar educația lor nu a durat atât de mult[31].

În societatea romană erau trei categorii de femei demne de reținut: vestalele, matroanele și curtezanele.

Vestalele au fost cel mai bine poziționate social. Ele erau singurele care au avut și statut de magistrați, aveau funcția de executori testamentar, de consilieri pe pedepse capitale, fiind singurele femei cărora li se permitea deținerea unui privilegiu al protocolului de stat etc. Intrarea în acest colegiu sacerdotal se făcea de la vârste foarte fragede, de la 6-10 ani, și dura în jur de 30 ani[32].

Matroanele erau femei căsătorite legal, dispunând de dreptul la căsătorie *ius conubii*. Erau caracterizate mai ales prin sintagma „purtare onorabilă", ce avea sens doar pentru cele născute libere. Matroana avea un rol auster, fiind în Republică o tovarășă ștearsă a soțului, condamnată mai ales la maternitate și gospodărie. Prin educația și prin morala tradițională ea trebuia să fie o rivală a curtezanelor. Cicero considera că educația femeilor care urmau să devină matroane era o grijă a statului, care nu făcea destul pentru educația lor și pentru încurajarea acestui proces[33]. Până la vârsta adolescenței ele primeau aceeași educație ca și frații lor, știau să recite din marii poeți greci, cunoșteau legile, dreptul fiind o materie studiată în școală[34].

Curtezanele au fost personaje publice ce se manifestau social, având dreptul să-și manifeste cultura, talentele și farmecele pentru a fi o companie agreabilă și spirituală. Prin inteligența și farmecul lor, având multe cunoștințe intelectuale pentru a fi capabile să întrețină conversații pe diverse teme cu tinerii romani din clasele conducătoare, ele au devenit complementul natural al căsătoriei romane[35].

Femeia romană din clasele de sus era foarte educată, chiar dacă ea era văzută în cadrul societății romane ca soție și mamă. Plutarch aprecia legea romană care oferea femeilor dreptul la recunoaștere publică, inclusiv la educație.[36]

Femeile romane au primit astfel educație, indiferent de statutul social, fie că erau curtezane (cele mai cultivate femei pentru a putea face față conversațiilor cu bărbații claselor de sus, clienții lor cei mai frecvenți), fie că erau matroane (unele se implicau în politică prin soții lor, tocmai pentru că aveau o educație solidă, fie că erau vestale (femeile cu cele mai înalte studii să spunem și cu cel mai înalt status dintre femeile romane).

CONCLUZII

Acesta a fost sistemul educațional care a evoluat pentru a satisface nevoile culturale ale Imperiului Roman. În toate elementele sale de bază erau influențe grecești. După ce au împrumutat de la greci religia, filosofia, literatura, romanii au împrumutat și sistemul școlar care a evoluat pentru a transmite această cultură. Odată adaptat planul grecesc, mintea romană constructivă a organizat într-un sistem superior originalului, pe care l-a formalizat mai mult decât o făcuseră grecii[37].

---

[31] Emily Hemelrijk, „The Education of Women in Ancient Rome", în W. Martin (editor), *A Companion to Ancient Education*, Chichester, Wiley-Blackwell Publication, 2015, p. 293.
[32] Strechie Mădălina, *Condiția femeii în cadrul familiei romane de origine ecvestră în perioada principatului*, Ediția a II-a, Craiova, Editura Universității din Craiova, 2012, p. 71.
[33] *Ibidem*, p. 74.
[34] *Ibidem*, p. 75.
[35] *Ibidem*, p. 75.
[36] *Cf.* Dana Dinu, „Aspecte ale condiției feminine în Antichitatea clasică", în Mădălina Strechie (coordonator), *Ipostaze ale femeii în lumea antică (greacă și romană)*, Craiova, Editura Universitaria, 2010, pp. 9-49.
[37] Elwood Cubberley, *op. cit.*, p. 72. Lucrarea este disponibilă: https://archive.org/details/historyofeducati011713mbp/page/n99.

Roma a fost o civilizație remarcabilă și datorită educației pe care a știut să o încurajeze peste tot, printre toate categoriile sale sociale, pentru toate genurile (femeile romane erau foarte educate, față de cele ale grecilor) și prin toate provinciile sale. Sclavii erau și ei educați, mai ales că profesiile didactice erau îndeplinite mai ales de către oameni de condiție umilă. De asemenea, studiul limbii grecești adăuga greutate învățământului roman. Limba latină a putut să fie un vehicul al Romanizării mai ales datorită școlii, nu numai a administrației. Roma și-a educat întotdeauna soldații, știm acest lucru din multitudinea inscripțiilor descoperite prin toată aria imperială romană.

Marii clasici ai limbii latine au ajuns să creeze capodopere ale umanității datorită solidei educații pe care au dobândit-o în Cetatea Eternă. Nu întâmplător foarte mulți termeni din domeniul științelor educației sunt de origine latină.

BIBLIOGRAPHY

Cizek, Eugen, *Istoria literaturii latine*, vol. I, Ediția a II-a revăzută și adăugită, București, Editura Corint, 2003.

Idem, *Istoria Romei*, București, Editura Paideia, 2002.

Corbeill, Anthony, „Education in the Roman Republic: creating traditions", în Yun Lee Too (editor) *Education in Greek and Roman Antiquity*, Leiden, Boston, Köln, Brill, 2001, pp. 261-287.

Cubberley, Elwood, *The History of education: educational practice and progress considered as a phase of the development and spread of western civilization*, Boston, The Riverside Press, 1920. Disponibilă pe: https://archive.org/details/historyofeducati011713mbp/page/n7.

David, Jean-Michel, „Rhetoric and Public Life", în Nathan Rosenstein; Robert Morstein-Marx (editori), *A companion to the Roman Republic*, fără localitate, Blackwell Publishing, 2006, pp. 421-438.

Dinu, Dana, „Aspecte ale condiției feminine în Antichitatea clasică", în Mădălina Strechie (coordonator), *Ipostaze ale femeii în lumea antică (greacă și romană)*, Craiova, Editura Universitaria, 2010, pp. 9-49.

Forsythe, Gary, *A critical history of Early Rome. From Prehistory to the First Punic War*. Berkley, Los Angeles, London, University of California Press, 2005.

Giardina, Andrea (editor), *Omul Roman*, Traducere de Dragoş Cojocaru, Iaşi, Editura Polirom, 2001.

Gidro, Romulus; Gidro, Aurelia, *Roma antică. O istorie pentru toţi*, București, Editura Neverland, 2018.

Hemelrijk, Emily, „The Education of Women in Ancient Rome", în W. Martin (editor), *A Companion to Ancient Education*, Chichester, Wiley-Blackwell Publication, 2015, pp. 292-304.

Idem, *Matrona Docta: Educated Women in the Roman Élite from Cornelia to Julia Domna*, London and New York, Routledge, 2005.

Iordănescu, Theodor, *Viaţa privată în Imperiul Roman*, București, Editura Vestala, 2003.

Lascu, Nicolae, *Cum trăiau romanii*, București, Editura Ştiinţifică, 1965.

Marrou, Henri-Irénée, *Istoria educației în antichitate: Lumea romană*, vol. 2, București, Editura Meridiane, 1997.

Strechie, Mădălina, *Condiția femeii în cadrul familiei romane de origine ecvestră în perioada Principatului*, Ediția a II-a, Craiova, Editura Universitaria, 2012.

Idem, *Curs practic de epigrafie latină,* Cu traducerea inscripțiilor din limba latină și explicații complementare de istorie romană de: Mădălina Strechie, Craiova, Editura Universitaria, 2018.

Idem, *Noțiuni de civilizație latină: suport de curs*, Craiova, Editura Universitaria, 2008.

Idem (coordonator), *Ipostaze ale femeii în lumea antică (greacă şi romană)*, Craiova, Editura Universitaria, 2010.

THE ANTI-GENDER DISCOURSE BETWEEN POPULISM AND CONSERVATISM: THE IDEOLOGICAL STRUCTURE OF A NEW POLITICAL GRAMMAR

Chapelan Alexis
PhD Student, University of Bucharest

Abstract : Our paper strives to map out the complex intellectual cartography of a phenomenon that developed at the crossroads of religious conservatism and anti-establishment populism, reworking them into an innovative ideological formula that is, at its core, a rebuttal of the modern ethos of individual ontological self-definition and self-construction. The anti-gender discourse focuses on a wide range of issue, ranging from gay and transgender rights to sexual education in schools and to the salience of non-heteronormative sexual behaviours in popular culture. As the burgeoning literature on the topic clearly highlights, it is very much a global phenomenon; therefore, we opted for a comparative approach that would take into account the transnational and trans-confessional fluidity of the main anti-gender tropes. The first part of our paper sets out to trace the intellectual genesis and evolution of this discourse, while in a second part we narrow the focus on two collectives born out of the backlash against gay marriage: the French "Manif pour Tous" and the Romanian "Coaliția pentru Familie". We consider the comparison between the catholic France and orthodox Romania to be viable, the liberal democratic regime and the EU human rights framework acting as a unified political reference system. However, other variables, notably religion and the national cultural morphology, might strongly individualize the formula of the anti-gender discourse. We lay a robust emphasis, given the orientation of our paper, on the long-term intellectual incubation of this discourse within national ideological traditions. Drawing on the constant interplay of the national and the international dimension, our aim is thus to highlight the way the anti-gender narrative weaves both national myths and archetypal anti-modern tropes into a new cultural and political grammar of conservatism.

Keywords : conservatism, anti-gender discourse, comparative politics, European politics, identity politics

Le conservatisme religieux, porteur d'une croisade morale menée contre la « corruption morale » des sociétés occidentales, était vu jusqu'il y a quelques années comme une force politique déclinante et à bout de souffle, une idiosyncrasie idéologique liée à un refus désespéré de la nouveauté, du progrès. Ses trajectoires se cantonnaient, par ailleurs, principalement à l'extrême droite du spectre politique, ce qui consolidait leur repli groupusculaire. Le Concile de Vatican II (tenu entre 1962 et 1965) priva la frange ultra-conservatrice de l'Eglise Catholique de l'appui institutionnel de la Papauté. Dans le monde protestant, surtout aux Etats-Unis, la décentralisation doctrinaire favorisa certes le développement, aux marges des grandes dénominations, de courants conservateurs qui, alliés à la droite, bénéficièrent d'une visibilité politique accrue, mais sans pour autant freiner l'évolution sociétale enclenchée par la décision *Roe vs. Wade* (1973) légalisant l'avortement.

Le désaveu du néoconservatisme[1], qui fut au cours des années 1980 et 1990 l'une des principales courroies de transmission jusqu'au sommet du Parti Républicain et de l'Etat du projet d'un assainissement moral de l'Amérique « post-sixties », semblait toucher aussi la mouvance évangéliste en perte de vitesse par rapport aux décades précédentes. Enfin, la tradition religieuse orthodoxe dans les pays ex-communistes ne semblaient pas en mesure de présider, malgré un retour de l'identification religieuse, à une restauration morale des sociétés, le modèle libéral occidental exerçant un magnétisme nettement supérieur. Stephen Prothero donnait, à peine quelques mois avant la victoire inattendue de Donald Trump, un verdict sans appel : les progressistes gagnent les guerres culturelles, les conservateurs perdent[2].

Néanmoins, quelques évolutions récentes nous forcent à questionner cette conclusion. Sans pour autant se laisser déborder par l'alarmisme (démarche fort peu propice par ailleurs à l'application d'une logique scientifique critique), force est de constater que le périmètre du conservatisme est aujourd'hui redéfini en profondeur par de nouveaux courants d'idées. L'évènement qui propulsa ce « *revival* conservateur » sur le devant de la scène fut la mobilisation d'une ampleur inattendue, en France, contre le projet de loi de légalisation du mariage homosexuel, portée par le gouvernement social-démocrate de Jean-Marc Ayrault[3]. La formule contestataire présentait manifestement des éléments d'originalité par rapport aux autres mobilisations catholiques traditionnalistes ou pro-vie, telle que les marches et les rosaires pour la vie ou les manifestations contre le PACS (pacte d'union civile ouvert aux couples homosexuels) à la fin des années 1990[4]. On observe un glissement de l'extrême droite classique et marginale vers un discours plus « attrape-tout », et plus proche du populisme dans ses ressorts : bataille des chiffres (avec des écarts faisant parfois polémique et générant des contre-comptages[5]) qui instaurent la « masse » et le nombre (nécessairement écrasant, catégorique, irrécusable) au centre même des projections discursives imaginant un face-à-face entre le peuple enfin unifié et les « élites » ; insistance sur la nature prétendument citoyenne et démocratique du mouvement, sur son caractère *grassroot* ; recherche de références plus consensuelle, forgées parfois par la cooptation d'un lexique et d'un imaginaire « de gauche »; une rhétorique du « déni de démocratie[6] », matérialisée en une

[1] Désaveau constaté par nombre d'anciens néoconservateurs eux-mêmes ; voir notamment Francis Fukuyama, « After Neoconservatism », *The New York Times*, 19 février 2006, https://www.nytimes.com/2006/02/19/magazine/after-neoconservatism.html, consulté le 4 novembre 2019

[2] Stephen Prothero, *Why Liberals Win the Culture Wars (Even When They Lose Elections)*, HarperOne, San Francisco, 2016

[3] La presse a amplement couvert, tout le long du printemps 2013, ces mobilisations massives : « Mobilisation historique contre le mariage pour tous », *Le Figaro*, 13 janvier 2013, https://www.lefigaro.fr/actualite-france/2013/01/13/01016-20130113ARTFIG00217-mobilisation-historique-contre-le-mariage-pour-tous.php, consulté le 4 novembre 2019 ; « Manif pour tous : les organisateurs revendiquent 1,4 million de manifestants », *Libération*, 24 mars 2013, https://www.liberation.fr/societe/2013/03/24/manif-pour-tous-les-organisateurs-revendiquent-14-million-de-manifestants_890891, consulté le 4 novembre 2019 ; « Mariage pour tous : entre 125 000 et 400 000 personnes défilent à Paris », *Le Monde*, 27 avril 2013, https://www.lemonde.fr/societe/article/2013/01/27/mariage-gay-des-milliers-de-manifestants-a-paris_1823139_3224.html, consulté le 4 novembre 2019

[4] Voir au sujet des mobilisations anti-PACS l'ouvrage de Fiammetta Venner et Caroline Fourest, *Les anti-pacs. Ou la dernière croisade homophobe*, Prochoix, Paris, 1999

[5] Voir « Manif pour Tous: on connait les véritables chiffres », *Economie Matin*, 19 janvier 2019, http://www.economiematin.fr/news-manif-pour-tous-chiffres-nombre-manifestants-censure, consulté le 4 novembre 2019

[6] Voir pour illustration « Pétition de la Manif pour Tous : faire toute la lumière sur ce déni de démocratie », *Figaro Vox*, 18 février 2014, https://www.lefigaro.fr/vox/societe/2014/06/18/31003-20140618ARTFIG00340-petition-de-la-manif-pour-tous-si-le-cese-ne-reconnait-pas-son-erreur-ce-sera-la-guerre.php, consulté le 4 novembre 2019

demande de référendum amplement relayée par la presse conservatrice[7] et une pléthore de pétitions allant dans le même sens[8] ; enfin, le déploiement d'un argumentaire sécularisé, l'abandon du monopole de la référence religieuse s'inscrivant dans une logique de décloisonnement par la mobilisation d'éléments langagiers susceptibles d'être philosophiquement et politiquement pertinents dans une société laïcisée.

Quelques-uns de ces éléments discursifs – comme la dénonciation du déficit démocratique du système représentatif ou la violence policière[9] – se retrouveront par ailleurs dans la rhétorique des « Gilets Jaunes » lors de la crise de 2018-2019. Ce constat liminaire valide pleinement une superposition du discours anti-genre et d'une certaine posture contestataire que l'on pourrait qualifier de populiste. Pour se forger un nouveau lexique plus mobilisateur, le message conservateur se coule donc dans une stratégie populiste de dénonciation de l'*establishement*, jouant sur les dichotomies entre « pays réel » (ou « majorité silencieuse[10] ») et « pays légal » (les élites globalisées, hors-sols ou les « lobbies ») afin de construire et imposer une complémentarité entre la narration anti-moderne et la narration anti-système.

Mais la mutation ne se limite pas à un ripolinage populiste : effectivement, l'évolution de la forme se double d'une refonte du fond de la grammaire conservatrice. De nouveaux concepts sont introduits, parmi lesquels celui de « genre » et ses dérivations (« idéologie de genre », « théorie du genre », « gender mainstreaming », etc.) nous intéresse plus particulièrement pour notre recherche. Initialement incubée dans la réflexion féministe pour dégager du biologique les comportements et conditionnements masculins et féminins, la notion de genre a fait l'objet d'une ample reconceptualisation théorique. Dès les années 1990, le genre devient dans le lexique conservateur un de ces « mots codés[11] » du libéralisme avancé, constituant le marqueur d'une nouvelle anthropologie, voire d'une nouvelle ontologie. Originellement le Vatican est la locomotive de ce travail de reconceptualisation, démarré dans le sillage de la Quatrième Conférence Mondiale sur les Femmes de Beijing (1995), à laquelle le Saint-Siège participe comme Etat observateur. La synthèse de la réflexion catholique est livrée dans un opus de plus de mille pages, publié en France en 2005 (l'édition originale paraît en 2003 en italien) et intitulé *Lexique des termes ambigus et controversés : Sur la vie, la famille et les questions éthiques*[12]. En parallèle et en contrepartie, le Saint-Siège tente d'élaborer sa propre formule féministe (qui se rapproche sous certains égards du féminisme conservateur des mouvements familialistes de l'entre-deux-guerres), dans laquelle est rejetée explicitement « l'indifférenciation sexuelle » introduite par le

[7] « Mariage homo : le référendum plébiscité », *Valeurs Actuelles*, 3 janvier 2019, https://www.valeursactuelles.com/politique/mariage-homo-le-referendum-plebiscite-38271, consulté le 4 novembre 2019

[8] Voir « 700 000 signatures pour rien : trois ans après, le promoteur de la pétition anti mariage pour tous tire les leçons de l'enterrement de son initiative citoyenne », *Atlantico*, 18 février 2016, https://www.atlantico.fr/decryptage/2593658/700-000-signatures-pour-rien-trois-ans-apres-le-promoteur-de-la-petition-anti-mariage-pour-tous-tire-les-lecons-de-l-enterrement-de-son-initiative-citoyenne-philippe-brillault, consulté le 4 novembre 2019

[9] La violence policière occupe ainsi une place centrale dans l'opuscule publié par Henrik Lindell, *Les Veilleurs. Enquête sur une résistance*, Salvator, Paris, 2014

[10] « Mariage homosexuel - Frigide Barjot : Mobiliser la majorité silencieuse est notre principal objectif », *Famille Chrétienne*, 16 novembre 2012, https://www.famillechretienne.fr/politique-societe/droit-de-la-famille/mariage-homosexuel-frigide-barjot-mobiliser-la-majorite-silencieuse-est-notre-principal-objectif-18702, consulté le 5 novembre 2019

[11] Voir Ignacio Barreiro, « Ingénierie verbale » *in* Conseil pontifical pour la famille, *Lexique des termes ambigus et controversés : Sur la vie, la famille et les questions éthiques,* Pierre Téqui, Paris, 2005

[12] Conseil pontifical pour la famille, *op. cit*.

concept de genre[13]. Mais rapidement l'utilisation polémique du terme « genre » déborde le cadre de l'argumentaire catholique pour nourrir une formule idéologique illibérale bien plus vaste[14]. Que ce soit dans le rejet de l'Europe « dégénérée » (Gayropa) et de son « impérialisme gay » dans l'espace post-soviétique[15], dans la dénonciation du « marxisme culturel[16] » (voire même du « sexo-marxisme[17] ») dans les pays anciennement communistes d'Europe Centrale et Orientale, ou de la « pensée unique[18] » et du « politiquement correct[19] » en Europe Occidentale et aux Etats-Unis, le rejet du « genre » coagule une résistance à la modernité culturelle et politique. Nous proposons d'activer le concept de « nœud idéologique » pour rendre compte de la tendance vers la synergie de trois traditions idéologiques distinctes – le conservatisme religieux, l'extrême droite et enfin le populisme – autour d'un message anti-système et anti-moderne. Le nœud idéologique (à la façon d'un nœud ferroviaire ou autoroutier) est constitué par le croisement plus ou moins conjoncturel de plusieurs courants de pensée autour d'un principe ou d'un thème agrégateur dans lequel sont inscrits les conflits de sens d'une société. Tout comme le nationalisme ou l'antisémitisme aux XIXe et XXe siècles, le « genre » opère actuellement comme une *colle symbolique*[20] qui désigne un ennemi commun.

Cette coagulation du populisme et du conservatisme (à laquelle s'adjoignent des éléments plus marginaux issus de l'extrême droite) est le produit des mutations à long terme du champ partisan. Des tendances « lourdes » étalées sur un demi-siècle ont déstructuré le clivage droite-gauche qui tenait captif à droite le conservatisme et, dans une moindre mesure, le populisme; selon Thomas Picketty, les sociétés occidentales de l'après-guerre sont marquées par une double évolution de la gauche et de la droite, qui pousse les partis de gauche (essentiellement les partis communistes, écologistes ou sociaux-démocrates) à s'éloigner électoralement des couches populaires pour se rapprocher en contrepartie des milieux le plus diplômés. A cette gauche « brahmane » s'oppose une droite « marchande » libérale qui conserve son traditionnel socle électoral parmi les élites économiques (selon les revenus et le patrimoine). Bien qu'axiologiquement nettement séparés, ces deux blocs, qui gouvernent soit en alternance soit ensemble en coalition, ont tendance à coaguler un vaste

[13] Denise Couture, « L'antiféminisme du nouveau féminisme préconisé par le Saint-Siège », *Cahiers du Genre*, 2012/1, no. 52, p. 23-49

[14] Weronika Grzebalska, Eszter Kováts et Andrea Pető, « Gender as symbolic glue: how gender became an umbrella term for the rejection of the (neo)liberal order », *Political Critique*, 13 janvier 2017, http://politicalcritique.org/long-read/2017/gender-as-symbolic-glue-how-gender-became-an-umbrella-termfor-the-rejection-of-the-neoliberal-order/, consulté le 5 novembre 2019

[15] Andrew Foxall, *From Evropa to Gayropa: A Critical Geopolitics of the European Union as Seen from Russia*, Geopolitics, décembre 2017, pp. 185-186

[16] Voir par exemple « (Neo)Marxismul și familia », *Rost Online*, 12 juin 2017, https://www.rostonline.ro/2017/06/neomarxismul-si-familia/, consulté le 5 novembre 2019

[17] Adrian Papahagi, « Ce este sexo-marxismul », *Dilema Veche*, 27 iunie 2019, https://dilemaveche.ro/sectiune/tema-saptamanii/articol/ce-este-sexo-marxismul, consulté le 5 novembre 2019

[18] « Les évêques d'Europe dénoncent la théorie du genre, projet de la pensée unique », *Le Salon Beige*, 17 septembre 2015, https://lesalonbeige.blogs.com/my_weblog/2015/09/les-%C3%A9v%C3%AAques-deurope-d%C3%A9noncent-la-th%C3%A9orie-du-genre-projet-de-la-pens%C3%A9e-unique.html, consulté le 5 novembre 2019

[19] Le 17 mars 2016, une série d'organisations américaines conservatrices et pro-life, dont notamment le Center for Family and Human Rights (C-Fam), le Family Research Council et Human Life International, organisent une conférence intitulée « Political Correctness and Gender Ideology ». Le prospectus et le programme de l'évènement (dont malheureusement les contenus sont inaccessibles, en absence d'actes publiés de congrès) est disponible à l'adresse https://s3.amazonaws.com/cfam/wp-content/uploads/Political-Correctness-and-Gender-Ideology2.pdf

[20] Voir Eszter Kováts et Maari Poim (ed.), *Gender as Symbolic Glue : the position and role of conservative and far right parties in the anti-gender mobilisations in Europe*, Foundation for European Progressive Studies and Friedrich-Ebert-Stiftung Budapest, Bruxelles, 2015

centre politico-idéologique économiquement pro-marché et culturellement libéral malgré de réelles nuances. Contre cette « formule gagnante » centrisante, Picketty voit émerger un courant social-nativiste qui constitue le foyer du discours dit populiste[21]. Economiste de formation, Picketty fait porter son analyse sur les inégalités socio-économiques et n'accorde qu'une attention secondaire aux clivages culturels (dont il reconnait toutefois le rôle constitutif dans la recomposition actuelle du champ politico-idéologique[22]). D'autres auteurs, tels qu'Eric Conan[23] et Jean-Claude Michéa[24], vont plus explicitement faire coïncider la « brahmanisation » de la gauche et son adoption d'un agenda culturellement progressiste. Pour Conan, la gauche post-Mai 68 aurait « dissout le peuple pour en choisir un autre » – pour reprendre une formulation brechtienne[25] – et aurait fabriqué des *peuples alternatifs* incarnés dans les minorités, notamment ethniques et sexuelles, dont elles relayent les causes marginales au détriment des « réels » enjeux sociaux de la paupérisation, du chômage et de la sécurité[26]. Moins nuancé encore, Jean-Claude Michéa – dont se réclamera tout un pan du conservatisme et de la droite anti-libérale active dans l'offensive contre le mariage homosexuel[27] – nie toute possibilité de distinguer le libéralisme politico-culturel et le libéralisme économique : complémentaires, les deux libéralismes formeraient un complexe idéologique opératoire aimanté par l'idéal d'une société *liquide*[28], dans laquelle notamment les limites « morales et naturelles[29] » ont été abolies pour mieux asseoir le *laisser-faire* de la jouissance et du calcul consumériste[30].

Ce type de discours n'est en rien spécifique à l'espace français post-soixante-huitard. Aux Etats-Unis, des auteurs pourtant libéraux tels que Francis Fukuyama[31] ou Mark Lilla[32] dénoncent « la gauche d'identité[33] » fondée sur une extension des revendications de reconnaissance sociale émanant des mouvements des droits civiques des années 1960 et 1970. Pour Lilla, le parti démocrate a perdu de ce fait sa proximité idéologique avec les classes populaires, et tandis que les Républicains « courtisaient les électeurs des moyennes et petites villes américaines, établissant des relais locaux, visitant les églises, les associations de

[21] Voir Thomas Picketty, *Capital et Idéologie*, Editions du Seuil, Paris, 2019
[22] *Ibid.*, p. 982
[23] Voir Eric Conan, *La Gauche sans le Peuple*, Fayard, Paris, 2004
[24] Voir Jean-Claude Michéa, *Les Mystères de la Gauche : de l'idéal des Lumières au triomphe du capitalisme absolu*, Climats, Paris, 2013 et *Notre Ennemi : le Capital*, Climats, Paris, 2017
[25] Bertold Brecht, « La solution », in *Anthologie bilingue de la poésie allemande*, Gallimard, coll. « La Pléiade », Paris, 1993
[26] Eric Conan, *op. cit.*, p. 110-119
[27] Nolwenn Le Blevennec, « Michéa, le penseur anticapitaliste à la mode. Même au FN », *Le Nouvel Obs avec Rue 89*, 6 février 2014, https://www.nouvelobs.com/rue89/rue89-pourquoi-ca-marche/20140206.RUE1416/michea-le-penseur-anticapitaliste-a-la-mode-meme-au-fn.html, consulté le 12 novembre 2019
[28] Le terme de société liquide est bien sûr inspiré par la réflexion du philosophe Zygmunt Bauman. Voir notamment Zygmunt Bauman, *Liquid Modernity*, Polity Press, Cambridge, 2000
[29] Jean-Claude Michéa, *Notre ennemi : le Capital*, *op. cit.*, p. 34
[30] Notre lecture se base notamment sur les idées – d'ailleurs relativement constantes le long de l'œuvre de Jean Claude Michéa – développées dans *Les Valeurs de l'homme contemporain* (avec Alain Finkelkraut et Pascal Brukner, Editions du Tricorne-France Culture, Paris, 2001), *Les Mystères de la Gauche* (*op. cit.*) et *Notre ennemi : le Capital* (*op. cit.*)
[31] Francis Fukuyama, *Identity: The Demand for Dignity and the Politics of Resentment*, Farrar, Straus and Giroux, New York, 2018
[32] Mark Lilla, *The Once and Future Liberal: After Identity Politics*, Harper, New York, 2017
[33] Rappelons qu'aux Etats-Unis le mot « libéralisme » n'a pas la connotation essentiellement économique qu'il a acquis outre-Atlantique, et désigne plus généralement ce qu'en France et en Europe on nomme « la gauche ». La traduction d'un syntagme comme « identity liberalism » serait donc « gauche identitaire » ou « gauche d'identité ». C'est par ailleurs sous le titre *La gauche Identitaire : L'Amérique en miettes* (Stock, Paris, 2018) que que l'ouvrage de Lilla a été traduit en France.

vétérans et se mêlant aux festivités locales des petites bourgades[34] », la gauche, elle, « s'est repliée sur les zones littorales, dans les cocons douillets des campus universitaires, dans les médias, dans un club fermé au sein duquel le mépris pour l'Amérique profonde est presque un signe de bonne éducation.[35] » Ces tropes innervaient d'ores et déjà la critique de la « Nouvelle Gauche » émanant des milieux néoconservateurs des années 1970-1990, qui dénonçaient très similairement l'abandon par la gauche de l'Amérique « col-bleu » et de ses « bread and butter issues » (issues sociales et économiques fondamentaux) au profit des minorités activistes (Afro-Américains, Hispaniques, homosexuels, féministes, etc.)[36].

Il est important de comprendre le cheminement intellectuel du discours anti-genre actuel, et l'inflexion originale imprimée par sa synergie avec la narration populiste de la « trahison des élites ». La formule conservatrice anti-genre est protéiforme, n'est pas réduite à l'opposition gauche-droite ou à la dichotomie laïcité-religion, et sa composante contestataire, *anti-establishment* est tout aussi structurante que celle religieuse. Cette articulation avec le populisme va présider à une refonte de la grammaire discursive du conservatisme. Contre le libéralisme de « transgression morale et culturelle permanente[37] », la valorisation d'un « bon sens[38] » ou d'une « décence commune » comme chez Michéa[39] participe pleinement à la mise en récit d'une opposition fondamentale entre la majorité silencieuse et les élites hors-sol.

La nécessité d'une approche comparatiste

Si la première partie de notre article s'attachait à fixer un cadre théorique et établir une grille universalisante de lecture, la compréhension d'un phénomène aussi complexe et multiforme requiert un recentrage sur les espaces et les acteurs nationaux, au plus près des mécanismes de production du discours. Phénomène indubitablement transnational, le dispositif idéologique anti-genre reste néanmoins ancré dans des dynamiques locales. Afin d'explorer l'articulation et l'interaction entre l'échelon national et transnational – entre lesquels on ne peut nier l'intensification des flux idéologiques[40] –, le comparatisme semble l'outil le plus adéquat. Tel est par ailleurs le format privilégié depuis quelques années par la littérature sur le sujet : en 2015, la Fondation Heinrich Böll publie un opuscule intitulé « Anti-Gender Movements on the Rise ? : Strategising for Gender Equality in Central and Eastern Europe[41] » dans lequel sont analysés neufs espaces nationaux ; la même année, la Fondation Friederich Ebert a une démarche similaire, passant un crible cinq pays européens (la France, l'Allemagne, la Hongrie, la Pologne et la Slovaquie) dans lesquels la contestation anti-genre a été particulièrement bien relayée au niveau sociétal[42]. Enfin, en 2017, l'intérêt

[34] Brown University, « Reaffirming University Values: After Identity Liberalism with Mark Lilla and faculty discussants » [vidéo en ligne], *YouTube*, 6 octobre 2017, https://www.youtube.com/watch?v=moBOuOm5xF0, consulté le 15 novembre 2019

[35] *Ibid.*

[36] Voir Justin Vaïsse, *Histoire du néoconservatisme aux Etats-Unis*, Odile Jacob, Paris, 2008, pp. 17-18

[37] Jean-Claude Michéa, *Les Mystères de la Gauche*, Climats, Paris, 2013, p. 55

[38] Dominique Baetting, « La gauche moraliste, au service de minorités activistes, et la droite économique veulent vider la pratique démocratique de sa substance », *Les Observateurs.ch*, 20 octobre 2018, https://lesobservateurs.ch/2018/10/20/la-gauche-moraliste-au-service-de-minorites-activistes-et-la-droite-economique-veulent-vider-la-pratique-democratique-de-sa-substance/, consulté le 15 novembre 2019

[39] Le terme emprunté à Orwell est devenu central à la réflexion du philosophe anticapitaliste. Présent dans plusieurs de ces ouvrages, nous recommandons pour illustration l'entretien réalisé pour l'émission *La Cause du Peuple*: CLAVb1, « La Cause du Peuple - Entretien avec Jean-Claude Michéa », 28 janvier 2013, *YouTube*, https://www.youtube.com/watch?v=5r-tlZfGPW0, consulté le 15 novembre 2019

[40] Voir Elżbieta Korolczuk, « The War on Gender from a Transnational Perspective - Lessons for Feminist Strategising », in *Anti-Gender Movements on the Rise ? : Strategising for Gender Equality in Central and Eastern Europe*, Heinrich Böll Foundation, Berlin, 2015, p. 43-53

[41] *Anti-Gender Movements on the Rise ? : Strategising for Gender Equality in Central and Eastern Europe, op. cit.*

[42] Eszter Kováts et Maari Poim (ed.), *op. cit.*

croissant manifesté pour la recrudescence de ce discours ultraconservateur aboutit à un ample ouvrage collectif, édité par David Patternote (Université Libre de Bruxelles) et Roman Kuhar (Université de Ljubljana), dans lequel une perspective transnationale paneuropéenne permet d'appréhender les évolutions d'une douzaine d'espaces nationaux est- et ouest-européen[43]. De par les limitations inhérentes à l'ampleur réduite du présent article, nous allons nous limiter à une analyse comparée franco-roumaine, mettant en exergue les filiations intellectuelles – parfois latentes, voire souterraines – de l'actuel discours anti-genre, ainsi que l'évolution au cours des vingt dernières années des avatars d'une formule idéologique anti-libérale et *anti-establishement* dont la mobilisation contre le « genre » apparaît comme la nouvelle expression.

France : le déclin de l'imaginaire théologique

La clé de compréhension de la formule idéologique « anti-genre » française est probablement l'invisibilisation de la référence chrétienne explicite, et son remplacement par un imaginaire de substitution (toutefois conservant une compatibilité évidente avec le message catholique) qui sert de véhicule au discours conservateur. Le déploiement d'un argumentaire sécularisé s'inscrit certes dans une approche stratégique, traduisant une volonté de décloisonnement par la mobilisation d'éléments langagiers susceptibles d'être pertinents dans une société où la pratique catholique est en très net déclin. Une telle démarche peut donc être étudiée sous l'angle d'un renouveau des modes de légitimation, par la mise en avant de professionnels de la santé, de psychologues et psychanalystes, de juristes, qui produisent un savoir « technique» jugé plus recevable et qui peut être partagé par des pans plus amples de la population non-pratiquante. Les Universités d'été de la Manif pour Tous sont très largement ouvertes à des intervenants du monde professionnel et associatif : médecins, avocats, magistrats, syndicalistes[44]. L'invisibilisation des arguments à proprement parler théologiques ou moraux ne doit pas masquer la réalité sociologique d'une mobilisation très forte des acteurs catholiques : comme le souligne très pertinemment le sociologue Gael Brustier, l'une des clés d'intelligibilité du phénomène anti-genre français est son ancrage dans les communautés catholiques charismatiques, tel que l'Emmanuel, et dans les réseaux de sociabilité préexistants tel que le scoutisme[45]. Bien que plus circonspecte et moins structurée que dans le cas espagnol[46], la mobilisation de la hiérarchie catholique aura été également substantielle. Sociologiquement, la formule anti-genre reste, en France comme dans de nombreux autres contextes nationaux, éminemment liée aux milieux catholiques, notamment aux milieux catholiques pratiquants. Nous ne pouvons pas évoquer d'exception française ici ; toutefois, c'est au niveau des productions discursives que l'espace français se démarque par son tropisme de plus en plus marqué au gommage de l'argumentaire de type théologico-religieux, tropisme observable chez les acteurs laïques aussi bien que ceux catholiques[47].

[43] David Patternote et Roman Kuhar (ed.), *Anti-gender campaigns in Europe*, Rowman and Littlefield, London, 2017

[44] Pour illustration, consulter les programmes pour l'été 2017 (https://www.lamanifpourtous.fr/actions-de-nos-regions/universite-dete-2017, consulté le 19 novembre 2019), 2018 (https://www.lamanifpourtous.fr/actualites/universite-dete-2018-de-manif-rendez-de-rentree, consulté le 19 novembre 2019) et 2019 (https://www.tvlibertes.com/actus/universite-dete-2019-de-la-manif-pour-tous, consulté le 19 novembre 2019), disponibles sur le site officiel La Manif pour Tous et les médias partenaires

[45] Voir Gael Brustier, *Le mai 68 conservateur*, Editions du Cerf, Paris, 2014

[46] Pour une analyse des mobilisations espagnoles de 2005, voir Monica Cornejo et José Ignacio Pihcardo Galan, « From the pulpit to the streets. Ultra-conservative religious positions against gender in Spain », in David Patternote et Roman Kuhar (ed.), *op. cit.*, pp. 233-251

[47] Voir pour illustration le livret *Bioéthique : Comprendre les enjeux de la révision des lois bioéthiques*, édité par l'Eglise Catholique à Paris, 2018, disponible en ligne https://www.paris.catholique.fr/le-livret-des-fiches-bioethiques-a-45589.html, consulté le 21 novembre 2019

Si l'imaginaire théologique et le langage du péché et du jugement ont été largement évacués de l'argumentaire anti-genre, autour de quel centre de gravité la grammaire conservatrice a-t-elle pu, dans l'espace français, se recomposer ? Le débat est bien sur innervé par de multiples thèmes, mais se démarque tout particulièrement la montée d'un discours anthropologisant qui perçoit dans la déconstruction des assignations binaires de genre (homme/femme) une menace fatale pour l'ordre naturel des choses. Dans le langage catholique, la nature remplace la divinité, assumant une même forme de fixité transcendantale. Les nouveaux enjeux sont formulés en termes de protection d'un patrimoine anthropologique et moral de l'humanité : « Les véritables enjeux de la PMA et GPA se résument à la vision différente de la nature humaine. Il apparaît, de plus en plus, que la crise traversée par notre société est en lien direct avec les racines de l'Homme.[48] » Au fur et à mesure que le centre de gravité du débat se déplace vers la filiation (les thèmes de la PMA et la GPA remplaçant celui du mariage homosexuel sur l'agenda public et coagulant l'opposition conservatrice), le langage conservateur est de plus en plus aimanté par la valorisation d'invariants anthropologiques jugés indépassables:

Le combat [des pro-PMA] est aussi une guerre contre la nature de l'être humain...contre la nature tout simplement. Car naturellement, on naît homme ou femme. Naturellement, un enfant a une mère qui est femme et un père qui est homme. Naturellement, un enfant n'est pas un droit, mais un don de la nature qui, de plus, charge les parents à œuvrer à son développement intégral car il est l'être le plus dépendant et fragile qui soit. [...] Le vrai combat aujourd'hui est là : c'est l'homme naturel qu'il s'agit de sauver! Ce combat anthropologique est planétaire, à la fois politique, métapolitique, spirituel et intellectuel[49].

Dans une logique qui est moins celle de la guerre que celle de la dissidence, Ludivine de la Rochère, présidente du collectif La Manif pour Tous, n'hésite pas à voir dans la Manif pour Tous un *« Solidarnosc anthropologique » dont la vocation profonde est « de nature métapolitique, au-delà du temps court politique, au-delà de la transaction politique.*[50]*»*

L'anthropologie devient ainsi le terrain d'une épistémè incertaine, où s'articule à la fois une conception de type moral, un projet social et politique et une *«* expertise *»* scientifisante; dans le langage partisan, son utilisation est synonyme de métapolitique, servant non seulement à hyperboliser symboliquement les enjeux, mais aussi à occulter l'impossibilité d'un meilleur ancrage au niveau de la politique partisane. Car effectivement, malgré une indéniable capacité de mobilisation (en octobre 2019, l'appel à la mobilisation contre la PMA a réuni à Paris près de 75 000 personnes, ce qui en fait la mobilisation protestataire numériquement la plus importante des deux dernières années, pourtant riches en conflits sociaux[51]), la Manif pour Tous peine à trouver des relais politiques efficaces et durables. L'échec du philosophe conservateur Jean-François Bellamy, proche de la Manif pour Tous, a mis fin au rapprochement tenté entre le parti de centre-droite Les Républicains

[48] La Manif pour Tous 81, 6 octobre 2019, https://m.facebook.com/story.php?story_fbid=3132557900148371&id=460806060656915, consulté le 22 novembre 2019

[49] Olivier Leduterre, 6 octobre 2019, https://www.facebook.com/groups/625859590908169/permalink/1295763357251119/, consulté le 22 novembre 2019

[50] *«* La Manif pour tous est un Solidarnosc anthropologique *», Ichtus, 21 novembre 2014,* https://www.ichtus.fr/metapolitique-le-temps-ordonne-les-espaces-guillaume-de-premare/*, consulté le 22 novembre 2019*

[51] « La manifestation anti-PMA du 6 octobre est-elle la plus importante depuis 2017 ? », *Libération*, 10 octobre 2019, https://www.liberation.fr/checknews/2019/10/10/la-manifestation-anti-pma-du-6-octobre-est-elle-la-plus-importante-depuis-2017_1756401, consulté le 23 novembre 2019

et la Manif pour Tous[52]. Les manifestations contre la loi Bioéthique (qui inscrit dans la loi l'ouverture de la PMA aux couples de lesbiennes) en octobre 2019 ont nettement mis en évidence la démobilisation des élus de droite, surtout par rapport au moment 2013-2014[53]. La froideur relative de la droite parlementaire se double d'un déphasage constant avec le Rassemblement National de Marine le Pen, dont le choix de prioritiser des thématiques comme l'Europe, le social et le régalien (donc un électorat principalement ouvrier, où la pratique religieuse est faible) acte essentiellement la rupture *de facto* avec la mouvance ultraconservatrice. Si bien que l'hebdomadaire *Minute*, proche du national-catholicisme, dénonce le noyautage du FN par le « lobby gay[54] », provoquant en réaction une réponse tranchante de la part des cadres du parti[55]. Si, comme le constate Gael Brustier, le genre, la sexualité, la famille et la filiation restent des angles morts dans la formule populiste lepeniste (qu'il assimile à l'hédonisme sécuritaire caractéristique des partis populistes anti-immigration des pays du Nord), il existe néanmoins une certaine porosité; la coagulation d'un pôle « conservateur » à la marge du Rassemblement National autour de la nièce de Marine le Pen, Marion Maréchal, pointe nettement une volonté de résorber idéologiquement et stratégiquement le national-catholicisme et le conservatisme moral[56].

Le « Mai 68 conservateur » que diagnostique Gael Brustier[57] n'est pas le produit d'une histoire intellectuelle monolithique ; il déborde largement les milieux du national-catholicisme, n'est réductible à aucune des grandes traditions de la droite française et entretient des rapports complexes avec le populisme lepeniste (qui représente actuellement la force de droite dominante). Politiquement, la nébuleuse anti-genre est un objet informe, difficile à saisir, mais notre recherche valide le constat d'une fonction d'une indéniable « liant idéologique » de la critique de l'« idéologie de genre ».

Roumanie : le genre sous le signe du nationalisme postcommunisme

Contrairement à la France, où la perte de centralité de l'imaginaire théologique catholique invite à une refonte du dispositif rhétorique pour combler un vide, l'espace roumain ne connaît pas une telle invisibilisation de la référence religieuse : bien au contraire, l'organisation, à l'initiative de plusieurs organisations conservatrices et religieuses réunies sous l'appellation La Coalition pour la Famille, d'un référendum contre le mariage homosexuel en octobre 2018 a mis en exergue l'intensification assez nette d'un discours de type nationaliste et religieux.

Contre la tendance à l'universalisation maximale de l'imaginaire anti-genre, en Roumanie, la narration conservatrice ne tente de gommer ni l'identité confessionnelle orthodoxe, ni surtout l'identité nationale roumaine : c'est au contraire autour de cette double identité présentée comme complémentaire et consubstantielle que se construit le refus de la

[52] « Européennes : le crash des Républicains », *Les Echos*, 26 mai 2019, https://www.lesechos.fr/elections/europeennes/europeennes-le-crash-des-republicains-1024115, consulté le 23 novembre 2019

[53] « Manif anti-PMA : Les Républicains ne se mobiliseront pas », *Le Parisien*, 4 octobre 2019, http://www.leparisien.fr/politique/manif-anti-pma-les-republicains-ne-se-mobiliseront-pas-04-10-2019-8166282.php, consulté le 23 novembre 2019

[54] Voir *Minute*, 2 janvier 2013, no. 2596

[55] « Phillipot s'en prend à Minute, qui voit un lobby gay au sin du FN », *L'Indépendant*, 8 janvier 2014, https://www.lindependant.fr/2013/01/08/philippot-s-en-prend-a-minute-qui-voit-un-lobby-gay-au-sein-du-fn,1716636.php, consulté le 24 novembre 2019

[56] Voir Gael Brustier, *op. cit.*, pp. 181-184 ; la notion d'« hédonisme sécuritaire », désignant une formule populiste originale née au Pays-Bas, alliant libéralisme de mœurs et rejet de l'immigration notamment musulmane, est également plus amplement développée dans *La guerre culturelle aura bien lieu*, Fayard, Paris, 2013

[57] Gael Brustier, *op. cit.*

norme libérale occidentale de la « démocratie sexuelle[58] », au nom d'un exceptionnalisme roumain. La rhétorique anti-occidentale, dont la matrice intellectuelle peut être tracée au traditionalisme agrarien de l'entre-deux-guerres dichotomisant l'Europe athée, matérialiste et rationaliste et la spiritualité profonde roumaine[59], se greffe également sans difficultés sur le combat contre toute « normalisation » de l'homosexualité. Une cartographie du « mal occidental » met en exergue quelques prétendus « pôles » saillants du progressisme représenté par la France, les Pays-Bas, la Grande-Bretagne, les Etats-Unis ou les pays scandinaves, tandis que par opposition l'espace national reste présenté comme relativement protecteur. Il est intéressant de noter que cet Occident qui accumule les marqueurs de la déviance est aussi essentiellement urbain ; en lien avec l'imagerie biblique des villes maudites de Sodome et Gomorrhe, les grandes capitales occidentales – Paris, Londres ou New York – concentrant naturellement l'attention et dominent la narration de la corruption occidentale. Par contraste, l'iconographie conservatrice va représenter volontiers la Roumanie sous les traits d'une ruralité prononcée, mettant en valeur des personnages vêtus de costumes populaires, dans des cadres ruraux et des paysages champêtres. Cette mise en scène iconographique et rhétorique de l'antinomie Ouest/Est et de l'exceptionnalisme national roumain valide pleinement la thèse juxtaposition du discours anti-genre et d'une posture anti-occidentale qui assimile l'« idéologie du genre » à un projet de type néocolonial[60].

Le discours anti-genre a très vite su absorber des critiques de formes culturelles et politiques modernes issus d'autres traditions intellectuelles, les instrumentalisant et si besoin les déformant pour mieux donner corps à la trame narrative de la décadence moderne : ce n'est pas fortuit si on y retrouve des éléments de la critique des industries culturelles de l'Ecole de Frankfort ou de la société du spectacle de Guy Debord. Mais l'élément le plus saillant, particulièrement visible dans l'espace post-communiste[61] et notamment dans l'espace roumain, est son couplage réussi avec le langage anti-totalitaire. Le lexique anti-gender est saturé de références aux totalitarismes historiques ou aux mondes littéraires dystopiques orwelliens ou huxleyien. La révolution sexuelle est peinte comme une innovation bolchevique, excroissance du projet totalitaire de création de l'Homme Nouveau[62]. L'incorporation de l'intime au corpus marxiste n'est rien que sa stratégie d'aggiornamento dans la société libérale avancée :

Ainsi, de l'analyse d'intellectuels comme Antonio Gramsci, Wilhelm Reich ou Herbert Marcuse, il ressort que la révolution marxiste ne va pas triompher tant que les classes ouvrières seront « contaminées » par le christianisme et sa morale, par les liens de famille traditionnels. […]La solution est simplement la destruction de cette civilisation, la révolution permanente, la libéralisation radicale et l'abolition de toutes les normes qui freinent la libre manifestation des instincts et des pulsions sexuelles[63].

Une généalogie alternative du mouvement de libéralisation sexuelle et du concept de genre est ainsi réalisée, afin de permettre son intégration dans la matrice narrative anti-totalitaire et de construire une narration anti-moderne unitaire qui présente de façon

[58] Pour la notion de démocratie sexuelle, voir notamment Eric Fassin, « La démocratie sexuelle et le conflit des civilisations », *Multitudes*, 2006/3, no. 26, pp. 123-131
[59] Voir Florin Turcanu, « Néo-traditionalisme et politique dans la Roumanie des années '20 », *Studia Politica, vol. I, no. 3*, 2001
[60] David Patternote et Roman Kuhar, *op. cit.*, p. 14
[61] *Ibid.*, p. 7
[62] Catalin Sturdza, « Tot ceea ce NU știați despre originile și faptele revoluției sexuale. Și ceea ce NU ți se va spune de către ONG-urile care vor să te salveze de ultraconservatori », *Cultura Vietii*, 2 juillet 2017, http://www.culturavietii.ro/2018/07/02/tot-ceea-ce-nu-stiati-despre-originile-si-faptele-revolutiei-sexuale-siceea-ce-nu-ti-se-va-spune-de-catre-ong-urile-care-vor-sa-te-salveze-de-ultraconservatori/, consulté le 27 novembre 2019
[63] *Ibid.*

synchrone et interdépendante l'éclosion des totalitarismes du XXe siècle et l'émergence d'une revendication d'égalité des sexualités. Le second volet de cette critique du « nouveau totalitarisme[64] » déplace l'accent sur un autre élément central à l'imaginaire anti-totalitaire : la dimension coercitive. La dénonciation d'une pratique punitive du politiquement correct, dont seraient victimes ceux qui refusent de s'y conformer, permet de renforcer le parallélisme avec les expériences totalitaires. L'évocation d'un « Gaystapo[65] » ou la célébration du martyre des dissidents anti-communistes des années 1950[66] s'inscrit dans cette logique. Dans une logique proche, lorsque Laura Bretan, jeune concurente au concours de talents Eurovision, est éliminée de la compétition, le théologue Mihai Neamțu y voit la pénalisation directe pour ses opinions religieuses conservatrices : « Les commissaires du peuple du politiquement correct terrorisent les jeunes talents et imposent partout un reflexe d'auto-censure. […] Vous n'adhérez pas à la tribu progressiste ? Vous allez être disqualifié, pénalisé, ostracisé.[67] » Le même langage sera utilisé par le site ultraconservateur Cuvântul Ortodox pour qui la chanteuse de 16 ans a été « écartée, marginalisée et discriminée par les nouveaux bolcheviks. Tout comme dans les années 1950, lorsque ceux qui s'élevaient pour défendre la propriété privée, la liberté et la dignité humaine étaient écartés et ostracisés par les anciens bolcheviks […].[68] »

Conclusions

Le succès de la pensée anti-genre en tant que « colle symbolique » est de s'être placée au carrefour de plusieurs cultures politiques qui partageaient la même aversion envers le projet moderne libéral issu des Lumières et d'avoir été le catalyseur d'une synthèse totalisante.

Néanmoins, les similitudes entre l'espace français et roumain ne doivent pas gommer les différences réelles ; la critique de la « théorie du genre », quoique nourrie par la circulation transnationale d'un lexique conservateur et populiste qui tend à s'universaliser, reste un phénomène idéologique ancré dans des dynamiques locales ; on ne peut pas encore écrire une histoire de l'anti-modernité en évacuant totalement le cadre conceptuel de l'espace national.

BIBLIOGRAPHY

Bauman, Zygmunt, *Liquid Modernity*, Polity Press, Cambridge, 2000

Brustier, Gael, *Le mai 68 conservateur*, Editions du Cerf, Paris, 2014

[64] "Noul totalitarism", *Cultura Vieții*, 2 august 2012, http://www.culturavietii.ro/2012/08/02/noul-totalitarism/, consulté le 28 novembre 2019

[65] *Ibid.*

[66] Le 11 novembre 2019, Mihai Gheorghiu, président de la Plateforme Ensemble, organisme successeur de La Coalition pour la Famille, organise la conférence intitulée « Des modèles essentiels. Les Saints des geôles communistes » consacrée à la foi orthodoxe dans l'univers carcéral en Roumanie. La conférence est disponible en ligne : Biserica Șerban Vodă - București, « MIHAI GHEORGHIU, conferința „Modele cruciale. Sfinții închisorilor" (17.11.2019) », 17 novembre 2019, *YouTube*, https://www.youtube.com/watch?v=ghqWFQfO8As, consulté le 29 novembre 2019

[67] Mihail Neamtu, « Laura Bretan si scandalul Eurovision », 20 février 2019, https://mihailneamtu.org/2019/02/20/laura-bretan-si-scandalul-eurovision/, consulté le 30 novembre 2019

[68] « LAURA BRETAN, tanara artista româno-americana, DISCRIMINATA si sabotata la concursul national EUROVISION de doi jurati GAY, pe motiv de… SUSTINERE A FAMILIEI LA REFERENDUM, considerat DELICT DE "HOMOFOBIE"? Reactia activistilor LGBT: *"SUNTEM DE NEOPRIT!"*. Pozitia compozitorului piesei "DEAR FATHER", a unui deputat liberal si a mai multor publicisti. Inca o dovada ca *IDEOLOGIA LGBT este despre CUCERIREA SPATIULUI PUBLIC* », *Cuvântul Ortodox*, 19 février 2019, http://www.cuvantul-ortodox.ro/recomandari/presa-laura-bretan-sustinatoare-a-familiei-sabotata-la-concursul-national-pentru-eurovision-de-doi-jurati-gay/, consulté le 30 novembre 2019

Conan, Eric, *La Gauche sans le Peuple*, Fayard, Paris, 2004

Conseil pontifical pour la famille, *Lexique des termes ambigus et controversés : Sur la vie, la famille et les questions éthiques,* Pierre Téqui, Paris, 2005

Couture, Denis, « L'antiféminisme du nouveau féminisme préconisé par le Saint-Siège », *Cahiers du Genre*, 2012/1, no. 52

Fassin, Eric, « La démocratie sexuelle et le conflit des civilisations », *Multitudes*, 2006/3, no. 26

Fourest, Caroline et Venner, Fiammetta, *Les anti-pacs. Ou la dernière croisade homophobe*, Prochoix, Paris, 1999

Foxall, Andrew, *From Evropa to Gayropa: A Critical Geopolitics of the European Union as Seen from Russia*, Geopolitics, décembre 2017

Fukuyama, Francis, *Identity: The Demand for Dignity and the Politics of Resentment*, Farrar, Straus and Giroux, New York, 2018

Grzebalska, Weronika, Kováts, Eszter et Pető, Andrea, « Gender as symbolic glue: how gender became an umbrella term for the rejection of the (neo)liberal order », *Political Critique*, 13 janvier 2017

Heinrich Böll Foundation, *Anti-Gender Movements on the Rise ? : Strategising for Gender Equality in Central and Eastern Europe*, Heinrich-Böll-Stiftung, Berlin, 2015

Kováts, Ezster et Poim, Maari (ed.), *Gender as Symbolic Glue : the position and role of conservative and far right parties in the anti-gender mobilisations in Europe*, Foundation for European Progressive Studies and Friedrich-Ebert-Stiftung Budapest, Bruxelles, 2015

L'Eglise Catholique à Paris, *Bioéthique : Comprendre les enjeux de la révision des lois bioéthiques*, 2018

Lilla, Mark, *The Once and Future Liberal: After Identity Politics*, Harper, New York, 2017

Lindell, Henrik, *Les Veilleurs. Enquête sur une résistance*, Salvator, Paris, 2014

Michéa, Jean-Claude, *Les Mystères de la Gauche : de l'idéal des Lumières au triomphe du capitalisme absolu*, Climats, Paris, 2013

Michéa, Jean-Claude, *Les Mystères de la Gauche*, Climats, Paris, 2013

Michéa, Jean-Claude, *Notre Ennemi : le Capital*, Climats, Paris, 2017

Patternote, David et Kuhar, Roman (ed.), *Anti-gender campaigns in Europe*, Rowman and Littlefield, London, 2017

Picketty, Thomas, *Capital et Idéologie*, Editions du Seuil, Paris, 2019

Prothero, Stephen, *Why Liberals Win the Culture Wars (Even When They Lose Elections)*, HarperOne, San Francisco, 2016

Turcanu, Florin, « Néo-traditionalisme et politique dans la Roumanie des années '20 », *Studia Politica, vol. I, no. 3*, 2001

Vaïsse, Justin, *Histoire du néoconservatisme aux Etats-Unis*, Odile Jacob, Paris, 2008

Presse

Atlantico
Cultura Vietii
Cuvantul Ortodox
Dilema Veche
Economie Matin
Famille Chrétienne
Figaro Vox
Ichtus
L'indépendant
Le Figaro

Le Monde
Le Nouvel Obs
Le Parisien
Le Salon Beige
Les Echos
Les Observateurs
Libération
Revue Limite
Paris-Notre Dame
Mihai Neamtu.org
Minute
New York Times
Rost Online
Rue 89
Valeurs Actuelles

MILITARY MEDICINE IN ROMAN DACIA

Radu-Bogdan Bere
PhD Student, "Babeş-Bolyai" University of Cluj-Napoca

Abstract: The roman army had well over 30 legions and hundreds of auxiliary units spread across the Empire at the peak of it`s power. All those men needed a good healthcare system in order to serve. Like the pubic healthcare system, which was well thought and was present in every urban settlement, so was the military health care system. My aim in this paper is to examine the Dacian military health care system, using epigraphic sources and by comparison to the other Danubian provinces, Moesia and Pannonia.

Keywords: Roman Army, Roman Medicine, Physicians, Dacia

Binecunoscuta eficacitate a armatei romane se bazează și pe grija pe care o are față de soldați. Printre beneficiile înrolării în armată se numără și accesul la tratament medical, care deși rudimentar, era accesibil tuturor soldaților care aveau nevoie. Rolul medicilor era de a vindeca rănile suferite de soldați în timpul luptelor sau a antrenamentelor, dar și a bolilor. Tratamentul se baza pe echilibrarea umorilor din corp prin igienă și exerciții fizice, dar includea și chirurgia la nevoie, sau ruga către zeii cu atribuții medicale, de obicei Asclepios și fiica sa, Hygia.[1]

Medicina militară nu se deosebea de cea civilă prin practică, ci doar prin faptul că aceasta era practicată de medici înrolați în armată, sau care se aflau sub contract cu armata. Medicii civili se înrolau în armată pentru beneficiile care veneau odată cu asta, cum ar fi solda și scutirea de taxe[2] pentru personalul medical care a servit în armată.[3] Pentru specialisti armata era o sursă foarte bună de venit, unii putând ajunge chiar *medicius duplicarius*, adică medic cu soldă dublă, în timp ce în viața civilă salariul nu era garantat, deoarece multe orașe din provinciile danubiene nu își permiteau să angajeze un doctor.[4]

Medicii din armata romană erau *immunes*, adică aveau atribuții speciale și erau scutiți de munca fizică și treburile celorlalți soldați. Conform inscripțiilor, aceștia erau *optiones valetudinarii, capsarii, medici* și alte persoane auxiliare.[5]

Optiones valetudinarii erau personalul administrativ al *valetudinariumul*, dar nu e sigur dacă aceștia aveau și atribuții medicale. Sunt prezenți în inscripții și *optiones convalescentium*, care probabil aveau grijă de cei bolnavi[6]

Capsarii aveau rolul de a curăța și bandaja rănile minore. Aceștia făceau parte din corpul medicilor, dar aveau atribuții minore.[7]

Cei mai prezenți în inscripții sunt *medici*, adeseori urmați de un apelativ care confirmă apartenența acestuia unei unități militare, de exemplu *medicus alae, medicus legionis, emdicus duplicarius*, specialitatea acestuia, *medicus clinicus, medicus chirurgus*, dar și altele

[1] GUI 2011, 115-116.
[2] DANA 2016, 109.
[3] DANA 2016, 108.
[4] ZIMONYI 2014, 191.
[5] APARASCHIVEI 2012, 103.
[6] APARASCHIVEI 2012, 103.
[7] APARASCHIVEI 2012, 103

mai greu de interpretat: *medicus castrensis, medicus castrorum, medicus ordinarius, miles medicus*[8]

Cu siguranță soldații aveau o oarecare pregătire în ce privește medicina, putând să se bandajeze singuri la nevoie, sau să ajute un coleg. O asemenea scenă este prezentă pe Columna lui Traian, unde un soldat rănit este bandajat de către un coleg.[9] O alta dovadă este descoperirea în terme a unor instrumente medicale, soldații foloseau timpul de relaxare în băi și pentru a-și trata rănile. În termele castrului de la *Potaissa* au fost descoperite în *vestibulum/frigidarium* monumente dedicate zeilor medicinei.[10]

Sursele epigrafice ne redau cea mai bună imagine despre existența medicilor în armata romană. Acestea ne transmit numele unității de care aparține medicul, pregătirea și experiența lor și posibil și rangul său.

Astfel în Moesia Inferior avem mai mulți medici menționați în inscripții. Aurelius Artemo (anexa 1) este menționat ca membru al legiunii *XI Claudia*, care era staționată la *Durostorum*, dar o *vexillatio* a acesteia se afla la Montana, locul descoperirii inscripției. Acesta făcea parte din corpul *immunes* și a îngrijit 76 de soldați. La *Carsium* este menționat Quintus Erucius Victor (anexa 2), *medicus cohortis*, medicul unei cohorte auxiliare, care a activat în secolul II. Un *medicus alae* pe numele Aelius Aurelianus (anexa 3) este cunoscut la *Troesmis*, locul de unde a plecat legiunea *V Macedonica*. T. Rascanius Fortunatus, din tribul Pollia născut în Faventia în regiunea Emilia Romagna (anexa 4) este un posibil medic militar, deoarece nu tot timpul este prezent în inscripție vre-un indiciu ca un medic ar fi servit în armată. Armata contracta de multe ori medici civili pentru a lucra o perioadă, dar și medicii militari ajutau localitățile din jur. Alte 2 exemple a medicilor civili angajați în armată pot fi cei doi medici identificați pe inscripțiile din *valetudinariumul* din *Novae*, Aelius Macedo (anexa 5) și Diodoros, care probabil au fost angajați de către legiunea *I Italica*. Un exemplu foarte important este Asclepiades (anexa 6), care are titlul de *archiatros*, liderul doctorilor civili din Odessos. Pe monument sunt reprezentate piese de echipament militar, care pot sugera faptul că acesta a lucrat în armată ca și *medicus*, dar și echipamentul pe care il purtau acesștia, la fel ca cel al soldaților. La Bărboși, castru aflat pe partea malul stâng al Dunării este menționat Veturius (anexa 7), *medicus legionis I Italicae.* Pe un monument de la Tyras (anexa 8), dedicat zeilor mediciniei, apar doi medici, Lucius Papirius Olymphicus *medicus vexillationis* și Numerius Seius Ga(rgil?)ius *medicus duplicarius classis Flaviae Moesiacae.* Tot la Tyras, în anul 115-116, o inscripție este dedicată unui centurion din legiunea *V Macedonica* și îl menționează pe un anume Marcus Valerius *val(etudinarius)* (anexa 9), însă fără apelativul *optio.* Numele acestuia este pomenit alături de doi *principales*, probabil dintr-o vexilație a legiunii. *Optio valetudinarius* este probbil funcția sa în spitalul militar din Tyras, sau din alt castru din *Moesia*. [11]

În *Moesia Superior* sunt menționați doi medici, Titus Aelius Martianus, *medicus cohortis II Aurelia Dardanorum* (anexa 10)[12] și *Claudius Magnus* (anexa 11), *medicus* probabil din cohorta *II Aurelia Dardanorum*, care dedică un monument pentru sănătatea familiei imperiale[13]. Titus Bebenius Iustus, *praefectus cohortis II Aureliae* atestă existența unui *valetudinarium* printr-o inscripție.(anexa 12)[14]

[8] Pentru o discuție mai amplă vezi APARASCHIVEI 2012, 103 și bibliografia aferentă.
[9] APARASCHIVEI 2017.
[10] BĂRBULESCU 2019, 154.
[11] APARASCHIVEI 2012, 105-110.
[12] GRBIC 2013, 61-66.
[13] IMS III.2 49.
[14] CIL III 14537.

Pentru *Pannonia* amintim 15 inscripții despre medici și personal medical și un pasaj dintr-un text legal.[15] *Pannonia* prezintă un număr foarte mare de inscripții legate de personal medical din armată, depășită doar de Italia.[16]

Apare și un veterinar dintr-o legiune neidentificată, Lucius Cliternus (anexa 13). Mai sunt prezenți și un *medicus ordinarius* (anexa 14), care este interpretat ca echivalentul unui centurion, un *medicus cohortis* (anexa 15) și patru *medici legionis* (anexele 16-19), dintre care, Numerius este denumit *miles medicus legionis*, o funcție greu de interpretat. Cinci *capsarii* (anexele 20-24) apar pe inscripțiile din *Pannonia*, dintre care unul din *Brigetio*, Septimius Diomedes, atestă apartenența la *immunes*. Sursele epigrafice amintesc și doi *optiones valetudinarii*.(anexele 25-26)[17]

În *Dacia* avem o singură inscripție care amintește un medic militar, Marcus Valerius Longinus (anexa 27), *medicus legionis VII Claudiae*, care a primit *ornamenta decurionalia* din partea orașului *Drobeta*, probabil pentru servicii medicale aduse orașului. Această legiune nu face parte din *exercitus Daciae*, ci este cantonată la *Viminacium*.[18]

Inscripțiile care amintesc personal medical sunt foarte puține și în mediul civil, doar doi oftalmologi mai sunt cunoscuți, unul la Apulum, Tittus Attius Divixtus[19], și unul la Gârbou-Dej, aproape de *Porolissum*, Publius Cornelius Colonus[20].

Câteva temple dedicate zeilor medicinei, Asclepios și Hygia sunt atestate de către descoperirile epigrafice în Dacia. În *Ulpia Traiana Sarmizegetusa* au fost găsite inscripții dedicate zeilor emdicinei, printre care un dedicant *miles legionis VI*, însă piesa e pierdută acum. La *Apulum* a funcționat un alt templu, indicat de către descoperirile epigrafice, printre care se numără și câțiva militari: C. Iulius Frontonianus, veteran al legiunii *V Macedonica*, Tiberius Claudius Valerianus, centurion al legiunii *XIII Gemina* si *I Adiutrix* și M. Memmius Longus, *beneficiarius*. [21]

Terapia cu apă este recomandată de către medici, romanii cunoscând importanța apelor termale sau minerale. Câteva locuri pentru tratement sunt cunoscute în *Dacia*: *Germisara*, *Aqua* și *Ad Mediam*, acestea fiind frecventate și de către personalul militar.[22] Termele sunt prezente și în castre, fiind folosite nu doar ca locuri de relaxare, ci și ca locuri de tratament și exercițiu.

Un număr destul de ridicat de instrumente medicale din mediu militar și civil este prezent în Dacia, ceea ce atestă răspândirea acestei meseri.[23]

În Dacia, sistemul medical militar este foarte greu de definit din cauza lipsei surselor, dar asta nu înseamnă că este inexistent. Este posibil ca bolile și rănile să fi fost tratate în mediul civil în temple și băi termale, unde au fost descoperite câteva inscripții dedicate de către militari. Inscripția medicului legiunii *V Macedonica* atestă, cel puțin până la plecarea din *Troesmis*, a unui medic militar care să aparțină legiunii, deci e posibil ca această funcție să fi continuat să existe și la *Potaissa*. Pregătirea medicală a soldaților, fie ea rudimentară, este irefutabilă, deoarece descoperirile arheologice o atestă prin numeroase instrumente medicale găsite în castre.

Deși nu putem vorbi despre medici cunoscuți în *Dacia*, medicina este practicată de către soldați, sau oameni pregătiți îna cest domeniu, fie ei medici privați sau aparținând clerului lui Asclepios.

---

[15] WILMANNS 1995.
[16] ZIMONYI 2014, 194.
[17] ZIMONYI 2014, 194-195.
[18] APARASCHIVEI 2012, 107.
[19] CIL III 1636.
[20] *AÉ*, 1982, 837.
[21] GUI 2011, 117.
[22] GUI 2011, 117.
[23] VARGA 2015.

Anexe

1. CIL III 7449

T(iti) Flavi]/Longini leg(ati) Aug(usti) pr(o) pr(aetore)/vexillat(io) leg(ionis) XI Cl(audiae)/ sub cura Fl(avi)

Maximi |(centurionis) leg(ionis)/eiusdem Severo et Sabiniano/b(ene)f(icarius) co(n)s(ularis) Ulpius co(n)s(ulibus)

Alexander/principales tes(serarius) Iul(ius) Aeternalis/tub(icen) Aurelius Postumus cornice<n>/Valerius Rufus

med(icus) Aurel(ius) Artemo/im(m)unes ven(atores) Iulius Longinus et Fl(avius)/Valerius c(o)hor(tis) I Calpurn(ius)

Tertianus/Val(erius) Felix Fla(vius) Valens Aurel(ius) Pedo Fla(vius) (H)ercl(a)/Aurel(ius) Tiberinus/Iul(ius)

Marcus Aurelius/Cerfonius c(o)hor(tis) II Aurelius Appianus Fla(vius)/Reginus Aurel(ius) C(h)aireas/Val(erius)

Fronto Iulius/Claudianus c(o)hor(tis) III Iuliu(s) Horte(n)sis Aelius/Martial<i>s Val(erius) Valens Anton(iu)s

Valens/Ponti(us) Pontianus Val(erius) Antonius Val(erius) Rufus/Clau(dius) Ianuarius c(o)hor(tis) IIII Ael(ius) Paulus Aur(elius)/Germanus Aurel(ius) Sanc(tus) Val(erius) Maximus/Anto(nius) Valens Iul(ius) Valens Val(erius)

Longus Ulp(ius)/Bassus Fl(avius) Primus c(o)hor(tis) V Ael(ius) Apollodoru(s)/Aeli(us) Sabinus Iul(ius) Flaccus

Aur(elius) Helenus/Aur(elius) Artemo Cocceius Long(us?) Atil(ius) Crispus/Aur(elius) Quadratus Ael(ius) Apelles

Fl(avius) Alexander Iul(ius)/Nigrinus Ael(ius) Antullinus Ael(ius) Victorinus Cervius/Maximus Val(erius) Firmus

Ael(ius) Flavinus Petro(nius) Valens/[Au]r(elius) Longinus Val(erius) Valens Iul(ius) Alexander Aur(elius)

Agatho/[c]les Iul(ius) C[a]pito Umi(dius) Quadratus Mum(mius) Celer Tri[---] Valen(s)/[F]l(avius) Tertius

Aur(elius) [Te]rtullinus Fl(avius) Po[n]tianus Mu[m(mius)] Niger/Val(erius) Valens Fl(avius) Lon[g]inus Iul(ius)

V[---]/Aur(elius) Vindex Aur(elius) Decimus [--- Q]uintus Val(erius) [---]E[---]/decurio Pompon[ius H]erculanus

ex/eq(uite) leg(ionis) XI Cl(audiae).

2. CIL III, 7490

D(is) M(anibus)/Q(uinto) Erucio Victori medico coh(ortis).

3. CIL III, 6205

D(is) [M(anibus)]/Ael(ius) [---]/Aur[elia]/nus [---]/med[icu]/s al[ae ---]/N[---]/Ael(i-) M[---]/lib(ert-) I(?)[---].

4. CIL III, 6203

Dis Man(i)bus.| T(itus) Rascanius | Fortunatus | Pollia (tribu) Faventia,| medicus, an(norum) L, h(ic) s(itus) e(st),| cui mon(u)mentum | Rascania Phoebe et | T(itus) Rascanius Eutychu(s) | heredes f(aciendum) c(uraverunt), ⁄h(oc) | ⁄m(onumentum) ⁄h(eredem) ⁄n(on) ⁄s(equetur).

5. *AÉ*, 1998

Aesc(u)la|p(i)o et Hy|giae Ae(lius) | Macedo,| med(icus), p(ro) s(alute) s(ua) p(osuit?).

6.

Ἀσκληπιάδης Ἀπελλᾶ τοῦ Δημητρίου ἀρχιατρὸς | καὶ δημοφίλητος καὶ ἱερεὺς Θεοῦ Μεγάλου καὶ γυμνασίαρχος | καὶ ἀριστεὺς καὶ ἡ γυνὴ αὐτοῦ Αννι Νεικομήδους χαίρετε.

7. CIL III, 7517

[---, ---] | [V?]etu|[ri?]us, m|[ed]icu|[s le]g(ionis) I It(alicae),| [l(ibente)] a(nimo) v(otum) s(olvit).

8. AÉ, 1995, 1350

[A]sclepio et Hygi(ae) | [pro] successu M(arci) Ata|[li Pl]acid|[i | (centurionis) le]g(ionis) I Ital(icae) L(ucius) Pa|[piri]us (?) Olymphicus me|[dic]us vexil(lationis) et N(umerius) Seius Ga|[-]us medicus duplicar(ius) | [clas]sis Fl(aviae) Moes(icae) v(otum) s(olverunt) l(ibentes) m(erito). [Ga|[rgil?]ius éds.].

9. AÉ, 1990, 869

M(arco) Ennio/Illadiano/(centurioni)/leg(ionis) V Mac(edonicae)/Cornelius Vita/lis actuar(ius) Iul(ius)/Iamblic(hus)eq(ues) M(arcus)/Valer(ius) val(etudinarius) [---].

10.

D(is) M(anibus).| T(ito) Ae[l(io)] Mar|tia[l(i)], med(ico) | co[h(ortis)] II Aur(eliae) | Dar(danorum), [s]tip(endiorum) | XXII, mater | et Ael(ia) [L]atina | [---].

11.

Pro salutem (sic) d(omini) ˹n˺(ostri) | L(uci) Septimi Severi Pii | Pertinacis Aug(usti) et | Imp(eratoris) M(arci) Aur(elii) Antonin(i) | [[P(ubli) Sept(imi) Getae Caes(aris)]] <<Pii Aug(usti) et Iul(iae) Dom(nae) Aug(ustae) m(atri) c(astrorum)>> | Claudius Magnus medi(cus) | Ascle|pio | Hygia(e).

12. CIL III, 14537

Valetu|dinarium | coh(ortis) II Aur(eliae) nov(ae) | (milliariae) equit(atae) | c(ivium) Romanorum T(itus) Bebeni|us Iustus, prae(fectus),| Imp(eratore) C[[ommodo]] | II et Vero II co(n)s(ulibus).

13. CIL, III, 11215

L(ucius) Cli[ter]|nius L(uci) lib(ertus) [---] | veterinarius le[g(ionis) ---] |a(nnorum) L h(ic) s(itus) [e(st)] | Cliternia M[---]AFI[---] | patri suo posuit [---] |[a]rbitratu Flaviae Sec[undae] | coniugis eius et [--] | Cliterni Pacati liberti [---] |eius.

14. CIL III, 4279

D(is) M(anibus) | Victoriae Verinae coniugi pientissimae | domu foro Hadrianensi provincia | Germania inferiori | vix(it) ann(os) XXX | Aemilius Deciminus medicus ordi|narius leg(ionis) I Adi(utricis) maritus bene meritae |fac(iendum) cur(avit).

15. CIL III, 10854

M(arcus) Mucius | Hegetor | medicus | coh(ortis) XXXII Vol(untariorum) |an(norum) XXXXVII | h(ic) s(itus) e(st) | Mucia Corin|thia sibi et | patron o p(osuit).

16. AÉ, 1937, 180

Aesculapio | Ti(berius) Martius | Castrensis | med(icus) leg(ionis) II A(diutricis) |sub Q(uinto) Fufici|o Cornu|to co(n)s(ule) de(signato).

17. AÉ, 1923, 14

D(is) M(anibus) | Marcius Calli|nicus pat(er) medic(us) | leg(ionis) II Adi(utricis) et Tette|dia Hygia mater fili(o) | b(ene) m(erenti) per(a?)egr(e) posue(runt) | qui vix(it) ann(um) I mens(es) V.

18. CIL III, 3537

Cum]|miae(?) medic[o] | leg(ionis) IIII Fl(aviae) m[a]|rito pientis[si]|mo Aur(elia) Mam[a(?)] | uxor infe[li]|[cissima.

19. CIL III, 14347,5

D(is) M(anibus) | T(ito) Aur(elio) | Numeri(o) | militi | medico | leg(ionis) XXII |Pr(imigeniae) P(iae) F(idelis) | et G(aio) Iul(io) | Me(r)catori | militi leg(ionis) ei{i}u[sdem].

20.

] | capsa|riorum | [leg(ionis) X]IIII G(eminae) | [.

21. AÉ, 1986, 594

I(ovi) O(ptimo) M(aximo) D(olicheno) | Ulpi[us Flo]|ren[t]in|us mi(les) ca|ps(arius) leg(ionis) II | Ad(iutricis) v(olum) s(olvit) l(ibens) m(erito).

22. CIL III, 13386

[I(ovi)] O(ptimo) M(aximo) | dis deab|usque Sep(timius) | Bauleus eq(ues) |
caps(arius) v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito).

23.

D(is) M(anibus) | Ael(io) Munatio | caps(ario) coh(ortis) |(milliariae) Hem(e)s(enorum) | stup(endiorum) XXVIII dom(o) | Sam(osata) Aur(elia) Cansa| una con(iux) Ant(onio) | Basso vex(illario) sec(undo) her(ede) | sanctiss(imo) coniug[i] | con(!) se natib(us)q(ue) suis | fecit | m(onumentum) m(emoriae).

24.

D(is) M(anibus) | Sept(imio) Diomedi | immuni cap|sario leg(ionis) I Adi(utricis) |
et Fla(viae) Asclepi|odotae coni(ugi).

25. AÉ, 1937, 181

Aesculapio et Hygi|ae Aug(ustis) sacrum | T(itus) Venusius T(iti) f(ilius) Mene(nia) Aper | Praene(ste) opt(io) valetudi(narii) v(otum) s(olvit) l(aetus) l(ibens) m(erito) | V Kal(endas) Octob(res) posuit.

26. AÉ 1955, 13

Telesphoro | sacrum | T(itus) Fl(avius) Priscus | vet(eranus) leg(ionis) IIII Fl(aviae) | ex opt(ione) val(etudinarii) | d(onum) d(edit).

27. CIL III 14216,9

D(is) M(anibus).| M(arcus) Val(erius) M(arci) f(ilius) | Longinu[s],| med(icus) leg(ionis) | VII Cl(audiae),| ornat(us) orna|ment(is) decu[r(ionalibus)] | a splendid(issimo) | ordin(e) m(unicipii) H(adriani) D(robetensium),| vix(it) an(nos) XXIII,| M(arcus) Victorius | [---]anio et Victoria | [Ge]mina fil(io) pien[t(issimo)] | p(osuerunt).

BIBLIOGRAPHY

GUI 2011 - M. Gui, *Evidence for Medical and Personal Care in the case of the Roman Army in Dacia*, in Ephemeris Napocensis, XXI, Editura Academiei Române, Cluj-Napoca, 2011, pp. 115-129.

DANA 2016 - M. Dana, *Les Médecins Dans Les Provinces Danubiennes*, in Revue des etudes anciennes, Tome 118, Presses Universitaires de Bordeaux, 2016, pp. 99-123.

ZIMONYI 2014 - Á. Zimonyi, *Physicians And Health Care In Roman Pannonia*, in Miscellanea Historiae Antiquitatis, Nr. 21, Kodex Könyvgyártó Kft., Budapest, 2014, pp. 189-208.
APARASCHIVEI 2012 - D. Aparaschivei, *Physicians and Medicine in the Roman Army of Moesia Inferior,* in Revue d'archéologie et d'histoire ancienne, Tome LVI, Bucharest, 2012, pp. 99-118.
APARASCHIVEI 2017 - D. Aparaschivei, *Medical Care for the Roman Army on Trajan`s Column,* in Columna Traiani – Traianssäule Siegesmonument und Kriegsbericht in Bildern, Holzhausen der Verlag, Wien, 2017, pp. 71-76.
BĂRBULESCU 2019 – M. Bărbulescu (ed.), *Termele din Castrul Legionar de la Potaissa*, Editura Mega, Cluj-Napoca, 2019.
GRBIC 2013 – D. Grbic ,*Vojni lekari u Gornjoj Meziji / Roman military physicians in Moesia Superior*, in Etno-kulturološki zbornik. Knjiga XVII, 2013, 61–66.
CIL – *Corpus Inscriptionum Latinarum*, Berlin, 1863.
AÉ - *L'Année épigraphique.*
WILMANNS 1995 – J. Wilmanns, *Die Sanitätsdienst im römisches Reich. Medizin der Antike (2)*, Hildesheim, Zürichand New York, 1995.
VARGA 2015 - T. Varga, *Medical Instruments in Roman Dacia: A survey beyond typology and functionality*, in Acta Mvsei Napocensis, 51/I, Mega Print, Cluj-Napoca, 2015, pp. 183-204.
SCARABOROUGH 1968 - J. Scarborough, *Roman medicine and the legions. A reconsideration,* in Medical History, Volume XII, number 3, The Welcome Historical Medical Library, 1968, pp. 254-261.

ADÁM 2008 - S. Adám, *Aesculapius És Az Álom Általi Gyógyítás Daciában*, in A Gyógyító Számok, Lectum Kiadó , Szeged , 2008, pp. 97-108.
IMS - F. Papazoglou éd., *Inscriptions de la Mésie Supérieure*, Belgrade 1976-.

THE SPECIAL COLLECTIONS FROM THE LIBRARY OF "ȘTEFAN CEL MARE" NATIONAL COLLEGE FROM SUCEAVA

Corina Dominte
PhD Student, "Ștefan cel Mare" University of Suceava

Abstract: The article presents the way in wich the special collections were compiled at the first library of a high school in Southern Bucovina – Griechisch-orientalische kaiserlich-königliche Obergymnasium in Suczawa, a classical studies educational establishment, founded by imperial decree on the 30th of June 1860, today known as Colegiul Național „Ștefan cel Mare" Suceava. The presentation is based on statistical data taken from original, archived documents, on previous studies centred on the same topic and on documents that are kept in the library's archive. This study is meant to bring to the foreground some importants titles. Mainly set up through donations, the library collections are a thesaurus of old Romanian and foreign books printed between 1581-1830, old Romanian and foreign periodicals puished between 1844-1918, elements of cartography, musical scores put at disposal by state or academical institutions, by cultural establishments, by renown European publishing houses and printers, by proeminent cultural figures and scientists, by the school's teachers and students. The study provides an indepth analysis of the collections, consistent with the Universal Decimal Classification (C.Z.U.). Resorting to research methods that are specific for history, the author of the study provides an insight into the purchase policy of documents, syllabus and teaching books for various subjects, as well as into the phenomenon of censorship. Special attention is given to the evolution of the special collections, viewed from the angle of the restrictions imposed during the Austrian rule (1860-1918), the riddance and distruction of the most valuable books belonging to the Romanian heritage during the totalitarian regimes that came to power after the 1918 Union.

Keywords: old book, school library, periodicals, textbooks, Bucovina

Prezentarea generală a colecțiilor speciale din biblioteca Colegiului Național „Ștefan cel Mare" Suceava se bazează pe date statistice și atrage atenția asupra unor titluri importante. În completarea fondului de carte, prioritare au fost lucrările de specialitate, operele prevăzute în programele analitice pe discipline de învățământ, publicații periodice din diferite domenii ale culturii și științei, în conformitate cu schimbările legislative aferente învățământului secundar în diferite perioade istorice. Majoritatea tipografiilor reprezentate în colecție aparțin secolului al XIX-lea. Cărțile păstrează vechea clasificare, introdusă treptat în perioada 1866-1889, înlocuită de clasificarea zecimală universală (C.Z.U.) implementată după edițiile oficiale publicate în limba română în anii 1938 și 1945.[1] Biblioteca liceului tezaurizează 9584 de volume tipărite între 1581-1948: carte veche românească și străină, ediții prime, ediții limitate, hărți și atlase geografice și istorice, lucrări cu ex-libris, publicații periodice vechi românești și străine, partituri muzicale, manuale școlare, fotografii. Colecția de carte veche cuprinde șapte cărți românești (1794-1830) tipărite în Iași (2), Cluj (1), Viena (2) și București (2) și 11 cărți vechi străine (1581-1750) imprimate în oficinele din Strasburg (2), Ursel (2), Leiden (1), Frankfurt (3), Geneva (1), Bruxelles (1), Utrecht (1).

[1] *Clasificarea Zecimală Universală* (în continuare C.Z.U.), traduceri și adaptări de Alexandru Andrian, Georgeta Clinca, Dorina Niculae,…, vol.1, ediție medie internațională în limba română îngrijită de Georgeta Clinca, Edit. Bibliotecii Naționale a României, București, 1998, p. XI.

Biblioteca liceului a fost organizată începând cu primul an de funcționare al Gimnaziului Superior Greco-oriental din Suceava (1860-1861). Atunci, Josef Marek, primul director al școlii, a pus bazele unui nucleu de bibliotecă cu cărți în limba germană achiziționate din librăriile vieneze. Biblioteca cu cărți românești a fost înființată în același an școlar de catihetul Constantin Andrievici și a funcționat la început ilegal, în locuința personală a profesorului. În primii ani de funcționare a bibliotecii, achizițiile erau consemnate în inventare anuale, cu specificarea provenienței la rubrica „Note privind achiziția cărților". Dezvoltarea continuă a colecțiilor a impus, ulterior, organizarea cărților pe domenii și alcătuirea unui registru unic de evidență. Prima clasificare a colecției a fost făcută de profesorul Dimitrie Isopescul, custodele bibliotecii gimnaziale între 1866-1869. Cele 237 de titluri în 871 de volume au fost ordonate în opt clase: Filologie latină, Literatură și filosofie, Literatură recentă și filosofie, Filologie greacă, Filologie recentă, Istorie și geografie, Matematică, Științe naturale. Remarcăm absența clasei Limba și literatura română. Puținele publicații românești existente în colecție au fost catalogate astfel: *Stenografia română* de Demetriu Racuciu (Sibiu, 1864) – la clasa Literatură recentă și filosofie, opera lui Timotei Cipariu – la clasa Filologie recentă (*Crestomație sau Analecte literarie*, Blaj, 1858; *Elemente de limba română*, Blaj, 1854; *Compendiu de gramatica limbei române*, Blaj, 1862; *Elemente de poetică, metrică și versificațiune*, Blaj, 1860) și *Hronicul romano-moldo-vlahilor* de Dimitrie Cantemir (Iași, 1835) – la clasa Istorie și geografie.[2]

Creșterea colecțiilor de cărți din bibliotecă s-a făcut prin cumpărătură, din fondurile alocate de Direcția Cultură-Educație din cadrul Ministerului de Stat, cu sprijinul Fondului bisericesc[3] al Bucovinei și prin donații. „În mod regulat și gratuit", bibliotecile din sistemul de învățământ public austriac primeau cărți editate de Ministerul Învățământului de la Viena din fonduri bugetare, colecții de legi și ordonanțe emise pentru învățământului secundar de guvernul de la Viena.[4] Dezvoltarea colecțiilor s-a făcut și prin surse complementare, din venituri proprii, sponsorizări și prin donații primite de la profesori și absolvenți ai gimnaziului, de la personalități ale culturii și științei românești, de la instituții de stat, societăți culturale, de la renumite edituri europene precum „B. G. Teubner" din Leipzig, care a oferit „în mod complet dezinteresat și cu o disponibilitate atât de gentilă un număr atât de însemnat de lucrări științifice."[5]

În anul 1872, preotul Ioan Beldean donează școlii biblioteca cu cărți românești lăsată în grija sa de catihetul Constantin Andrievici, primul profesor român al gimnaziului (1860-1869), numit profesor de morală și dogmatică la Institutul Greco-oriental din Cernăuți în anul 1869.[6] Dintre cele 113 titluri în 119 volume donate de Andrievici, regăsim în colecție și două cărți străine tipărite între 1760-1782. *Versuch einer allgemeinen Weltgeschichte* a lui Voltaire este prima traducere în limba germană a operei istorice a lui François-Marie Arouet (1694-1778). Cartea prezintă obiceiurile și particularitățile popoarelor de la Carol cel Mare, până în epoca contemporană autorului. A fost tradusă de Karl Franz Romanus (1731-1787) și tipărită în patru volume de George Conrad Walther, în Dresda & Leipzig, între 1760-1762. Altă carte veche donată de Andrievici este *Geschichte des transalpinischen Daciens alcătuită* de Franz Joseph Sulzer, Tom I-III (1781-1782, Wien: Grässer), conform însemnării manuscrise din

[2] Direcția Județeană a Arhivelor Naționale Suceava (în continuare S.J.A.N.), fond *Liceul „Ștefan cel Mare" Suceava*, dosarul nr.1/1860, f.17; dosarul nr. 4 din 1861, f.1-83; E. Popovici, *Din istoricul Liceului Ștefan cel Mare din Suceava. 1860-1935*, Edit. Societății „Școala Română", Suceava, 1935, p. 24.
[3] J. Marek, „Schulnachrichten", în *Programm des Gr. orient. Ober-Gymnasiums in Suczawa für das Schuljahr 1866*, Buchdruckerei des Rudolf Eckhardt, Czernowitz, 1866, p. 39.
[4] F. Grassauer, *Handbuch für österreichische Universitäts- und Studien-Bibliotheken sowie für Volks-, Mittelschul- und Bezirks-Lehrerbibliotheken*, Verlag von Carl Graeser, Wien, 1883, p. 245.
[5] J. Marek, „Schulnachrichten", în *Programm des griechisch-oriental. Gymnasiums in Suczawa für das Schuljahr 1868*, Buchdruckerei des Rudolf Eckhardt, Czernowitz, 1868, p.81.
[6] E. Popovici, *op. cit.*, pp. 23, 33.

volumul al treilea – „**la biblioteca Gimn: von Suceava, în (...*) Andrieviciu**" (verso pagină titlu). Volumul al doilea prezintă originea valahilor din Dacia transalpină și a comunităților conlocuitoare (turci, tătari, greci, șași, maghiari, sârbi, ruși, armeni, țigani și evrei) cu particularitățile lingvistice, religie, obiceiuri, muzică specifică. La final, șapte anexe cuprinzând partituri valahe, turcești și grecești, harta Valahiei și cea a vechii Dacii. Volumul al treilea tratează sistemul politic și administrativ al dacilor, conflictele militare dintre valahi și moldoveni, instituțiile financiare, politica externă, religiile din Principate (catolică, evanghelică, luterană). În același an, 1872, profesorul dr. Blasius Knauer, donează școlii 21 de titluri, printre care regăsim și cărți străine tipărite după anul 1750: *Grundriss der Moralphilosophie für Vorlesungen*[7] – lucrare de etică și filosofie publicată la Jena în anul 1793 de Erhard Carl Christian Schmid (1761-1812), profesor de teologie și filosofie la Giessen și Jena, adept al filosofiei kantiene; *Lehrbuch der Logik* de Christian Weiss (1801, Leipzig).[8]

Pe 16 septembrie 1876, profesorul Samuil Isopescul a preluat gestiunea bibliotecii gimnaziale de la profesorul de limbi clasice Johann Kriz.[9] S. Isopescul a condus biblioteca până în anul 1883, perioadă marcată de înființarea claselor divizionare românești, cu ordinul ministerial din 7 iunie 1881 și cu rezoluția imperială din 4 februarie 1882,[10] de interzicerea în școli a cărților care puteau degrada respectul pentru religie, atașamentul față de dinastie, sentimentul patriotic și respectul față de instituțiile statului. Bugetul alocat bibliotecii era discutat și stabilit în cercurile profesorale.[11] Registrele de inventar și cataloagele bibliotecii trebuiau ținute regulamentar, pentru a fi verificate de inspectoratul școlar. Inventarul anului 1880 consemna donația comerciantului sucevean Markus Krämer, 87 de volume din lucrarea *Allgemeine Weltgeschichte*, cu însemnare manuscrisă pe fiecare carte: „**Spende von Markus Krämer. von 16/4 1880**." Opera este o istorie generală a lumii, tradusă și revizuită de istorici germani după planul conceput de englezii William Guthrie și John Gray.[12] Lucrarea a fost tipărită între 1785-1805, în 98 de volume: în Troppau <Opava>, volumele 11-25, cu tiparul lui Joseph Georg Traßler (1759-1816); în Viena, în oficinele Franz Anton Schrämbl (volumele 26-73, 76-79) și Krotz (volumele 97-98).

Între 1883-1905, custodia bibliotecii liceului a fost acceptată de profesor dr. Animpodist Daschievici, absolvent al gimnaziului sucevean (promoția 1870) și profesor de istorie și geografie (1880-1910). A preluat inventarul bibliotecii de la profesorul Samuil Isopescul, pe 14 octombrie 1883. A îngrijit și publicat *Katalog der Lehrerbibliothek,* în două părți, în anuarele liceului din perioada 1899-1900. Diversificarea continuă a fondului de carte, achizițiile de cărți didactice pentru predarea noilor discipline facultative introduse în gimnaziul sucevean (limbi moderne, desen, gimnastică, cu ordinul ministerial nr. 120 din anul 1871) a impus o nouă reorganizare a colecțiilor. Inventarul încheiat în anul 1895 consemna 20 de clase, cu indice de clasificare exprimat prin litere.[13] Biblioteca a primit, în anul 1884, o donație valoroasă și consistentă din partea unor cetățeni ai Sucevei și elevi ai

[7] Joh. Limberger, „Schulnachrichten", în *Programm des griech.-orient. Ober-Gymnasiums in Suczawa für das Schuljahr 1872. Herausgegeben von dem Director des Gumnasiums Joh. Limberger*, Buchdruckerei des Rudolf Eckhardt, Czernowitz, 1872, p. 69.
[8] *Ibidem.*
[9] S.J.A.N., Fond *Liceul „Ștefan cel Mare"...,* dosarul nr. 12 din 1897, f. 90.
[10] E. Popovici, *op. cit.*, p. 57.
[11] *Verordnungsblatt für den Dienstbereich des Ministeriums für Cultus und Unterricht. Jahrgang 1883*, redigiert im k. k. Ministerium für Cultus und Unterricht, Verlag des k. k. Ministeriums für Cultus und Unterricht, Wien, 1883, p. 6.
[12] Joh. Limberger, „Schulnachrichten", în *Programm des griech.-orient. Ober-Gymnasiums in Suczawa, für das Schuljahr 1880. Veröffentlicht von dem Director des Gymnasiums Johann Limberger*, Druck von Rudolf Eckhardt, Czernowitz, 1880, p. 53.
[13] S.J.A.N., Fond *Liceul „Ștefan cel Mare"...,* dosarul nr.12 din 1897, f. 1-122.

gimnaziului care au dorit să-şi păstreze anonimatul.[14] Cărţile au intrat în gestiunea bibliotecii profesorale şi în cea a elevilor, fiind înregistrate în anuarul şcolii. Dintre cele şase cărţi vechi donate atunci, patru au depăşit evenimentele derulate în timpul celor două războaie mondiale şi se regăsesc astăzi în colecţiile speciale din bibliotecă. *Dictionariu romanesc-latin şi unguresc*, Tom I/A-L, alcătuit de Ioan Bobb (1739-1830), episcop de Blaj (din 1782). Cartea a fost tipărită de Stefan Török în două volume, în oficina Colegiului Reformaţilor din Cluj, între 1822-1823. Conform însemnării manuscrise, „**colega | Dela Samuila Ianovicĭŭ. | 25/2 1865. Ilie Pantasi | III**." (verso coperta 1), cartea a fost primită de la Samuilă Ianovici şi donate bibliotecii de Ilie Pantasi, elev în clasa a III-a la gimnaziul din Suceava în anul 1865. Considerată una dintre „cele mai importante şi de neînlocuit" cărţi din biblioteca liceului sucevean, dicţionarul lui Ioan Bobb a fost luat de corpul didactic în refugiu la Slatina-Olt, între aprilie 1944 – mai 1945.[15] Dintre cele două exemplare din *Grammatica Daco-Romana* de Ioan Alexi (1826, Viena : Geistinger) existente în colecţie, un volum este din donaţia anonimă din anul 1884.[16] Semnătura aflată pe pagina de titlu, „**Ilie Pantasi <cl.> V**", relevă faptul că publicaţia a aparţinut lui Ilie Pantasi, elev în clasa a V-a în anul şcolar 1866-1867. Gramatica cărturarului orădean Ioan Alexi (1801-1863), preot în Oradea Mare, apoi episcop de Gherla din 1854, a fost utilizată de filologii români şi străini în studiile lor, precum *Gramatica românească* a lui Ion Heliade Rădulescu (1828) sau tratatul de lingvistică comparată a limbilor romanice a filologului englez A. Bruce-White, *Histoire des langues Romanes* (1841).[17] Tirajul de 242 de exemplare abonate înainte de tipărire este consemnat la paginile 339-347, la „Index Nominum D.D. Praenumerantium". Dintre cele 34 de cărţi rezervate pentru Bucovina, câte două exemplare au ajuns la Mănăstirile Sucevița, Putna şi Dragomirna, marea majoritate fiind achiziţionată de teologi din Cernăuţi.[18] *Dictionnaire italien-francois-espagnol* (1671, Geneve) este o ediţie anonimă a dicţionarul trilingv atribuit lexicografului italian Girolamo Vittori (n.1549); anonimatul se datorează denunţului de plagiat al lexicografului francez César Oudin (1560-1625) publicat în prologul la ediţia a doua din anul 1616 a dicţionarului său bilingv „Tesoro de las dos lenguas francesa y española".[19] Dicţionarul a fost publicat la Geneva, în oficina fraţilor Jean-Antoine de Tournes (1624-1682) şi Samuel de Tournes (1628-1695). În donaţia anonimă din anul 1884 regăsim şi periodice vechi româneşti: *Calendar pentru români* (1853, Iaşi: Institutul Albinei), *Kalendar pe anul... cuprinzătoriu de 365 zile cu profeţiile lui Kazamia* (1857 şi 1858, Iaşi: Buciumul Român), *Calendar pe anul bisextile 1876* (Botoşani: Imprimeria Adrian), *Calendaru anticu* (1862, 1863 şi 1866; Bucureşti: Tipografia Stephan Rassidescu), *Calendarulu pentru toţi: amusantu şi popularu* (1874, Bucureşti: Librăriile Warta-Joannide), *Curier de ambe sexe* (1844, Bucureşti: În tipografia lui Eliade).[20]

În anul 1887, profesorul Josef Fleischer, suplinitor de limba latină şi limba greacă, donează şcolii 15 titluri în 34 de volume, printre care regăsim cărţi vechi străine: *Ezechielis Spanhemii in Callimachi hymnos observationes* de Ezechiel Spanheim (1697, Ultrajecti),[21]

---

[14] I. Muntean, „Schulnachrichten", în *Programm des gr.-or. Ober-Gymnasiums in Suczawa für das Schuljahr 1884. Veröffentlicht vom Directors Stellvertreter Prof. Hieronymus Muntean*, Druck von Rudolf Eckhardt, Czernowitz, 1884, pp. 70-79.

[15] S.J.A.N., Fond *Liceul „Ştefan cel Mare"...*, dosarul nr. 20 din 1944, f. 84-85; dosarul nr. 43 din 1941, f. 59.

[16] I. Muntean, *op. cit*, p. 71.

[17] D. Râpă-Buicliu, *Bibliografia românească veche: additamenta I: 1536-1830*, cuv. înainte acad. Dan Simionescu, Edit. Alma, Galaţi, 2000.

[18] I. Bianu, N. Hodoş, D. Simionescu, *Bibliografia Românească Veche* (în continuare BRV), III, 1809-1830, Atelierele Grafice Socec & Co., Bucureşti, 1912-1936, pp. 482-484.

[19] Manuel Bruña Cuevas, „Las ediciones del Tesoro de Oudin y las del Tesoro de Vittori", în *Percepción y Realidad.Estudios Francófonos*, pp.117-126. Vezi: core.ac.uk/download/pdf/51388786.pdf (Accesat 6.08.2019).

[20] I. Muntean, *op. cit*, pp. 70-73, 76.

[21] *Ibidem*, pp. 59-60.

Caius Valerius Catullus, *Catullus Tibullus et Propertius* ex recensione Jo. Antonii Vulpii cum notis selectoribus et indice locupletissimo, Tom II (1786, Venetiis: Thomam Bettinelli)[22] și *C. Cornelii Taciti. Notae politicae* de Forstner (1661-1662, Francofurti).[23] Cele trei volume îngrijite de Forstner – *Christophori Forstneri in tres postremos libros Annalium C. Cornelii Taciti Notae politicae* (1661) și *Christophori Forstneri Austrii, Ad Libros Annalium XI. XII. XIII. C. Cornelii Taciti, Notae politicae* (1662), legate într-un singur volum, și *Christophori Forstneri in XVI. Libros Annalium (quatenus extant) C. Cornelii Taciti Notae politicae* – cuprind comentariile la opera politică a lui Tacitus a scriitorului Christoph von Forstner (1598-1667), savant și politician german, cancelar (1633-1667) în Württemberg-Mömpelgard (astăzi parte a landului Banden-Württemberg).

Între 1905-1907, Ion Nistor acceptă custodia bibliotecii profesorilor. Viitorul istoric și om politic Ion Nistor a fost profesor de istorie și geografie la Gimnaziul din Suceava (1904-1907) și dirigintele clasei care a introdus divizionarele românești la ciclul superior al liceului. În perioada sa, fondul de carte al bibliotecii a sporit cu 1197 de titluri în 1243 de volume, dintre care 572 volume cu finanțare publică și 671 de volume primite prin donații de la instituții ale statului, profesori și elevi ai liceului. „O adevărată comoară de cărți și reviste" a fost donată bibliotecii de profesorul Ștefan Repta, directorului liceului, la retragerea din activitate în anul 1906.[24] Erudit profesor de filologie clasică și limbă germană, „cunoscător temeinic a istoriei și literaturii românești", Ștefan Repta a oferit școlii 456 de titluri pentru biblioteca profesorilor și 53 de titluri pentru biblioteca elevilor. Dintre cărțile vechi străine donate de profesorul Repta, două au valoare patrimonială. *Epistolarum M. T. Ciceronis Ad Atticum*, Libri XVI (1581, Argentorati),[25] cea mai veche carte din colecțiile bibliotecii, este ediția filologului francez Denis Lambin (Dionysius Lambinus; 1520-1572) apărută la Strasbourg în tipografia Josias Rihel (1525-1597) & Jacques Dupuy (1591-1656). Cuprinde o parte dintre scrisorile lui Cicero (106-43 î.Hr.) adresate celui mai bun prieten, Atticus (pp. 1-264), scrisori către fratele său Quintus (pp. 265-304) și biografia lui Atticus (Titus Pomponius; 110/109-32 î.Hr.) alcătuită de Cornelius Nepos (pp. 305-312). La sfârșit, notele editorului Lambin și un dicționar grec-latin. A doua carte veche străină, *Supplementa Liviana* de Joh. Freinshemio (1662, Argentorati & Francofurti),[26] cuprinde comentarii la 60 de cărți din „Ab urbe condita", opera istorică a lui Titus Livius (59 î.Hr. -17 d.Hr.) scrisă în 142 de cărți, dintre care 35 s-au păstrat până astăzi. Lucrarea debutează cu cele cinci cărți dispărute din opera lui Titus Livius (lib. XI-XV), prezentate remarcabil de istoricul german Johann Freinsheim (1608-1660) – filolog, istoriograf, profesor la Upsala și Heidelberg. Folosind ca izvoare epitomele la opera lui Titus Livius, Freinsheim comentează evenimentele din timpul primului război punic (lib. XVI-XX), cuceririle romane în Orient (lib. XLVI-LII), luptele fraților Gracchi și războiul cu Iugurtha (lib. LIII-LXX), războiul cu aliații (lib. LXXI-LXXVI), dictatura lui Sulla (lib. LXXVII-XC), încheind cu lib. XCV. Fiecare capitol este precedat de un rezumat.[27] Dintre cărțile bibliofile străine donate de Ștefan Repta, menționăm:

---

[22] *Ibidem*, p. 59.

[23] St. Draczinski, „Schulnachrichten", în *Programm des Gr.-or. Ober-Gymnasiums in Suczawa für das Schuljahr 1887*, Erbischöfliche Buchdruckerei in Czernowitz, Suczawa, 1887, p. 59.

[24] I. Nistor, „Ștefan de Repta", în *Calindariul Poporului Bucovinean pe anul 1912*, Societatea Tipografică Bucovineană, Cernăuți, 1912, p. 54.

[25] K. Kossowicz, „Schulnachrichten", în *Jahres-Bericht des gr.-or. Ober-Gymnasiums in Suczawa. Veröffentlicht am Schlusse des Schuljahres 1906/7 von Konstantin Kossowicz, Leiter*, Buchdruckerei Hermann Beiner, Suczawa, 1907, p. 23.

[26] *Ibidem*, p. 27.

[27] Joh. Freinshemio, *Supplementa Liviana*, Argentorati, 1662, în Niedersächsische Staats- und Universitätsbibliothek Göttingen (SUB): VD17 1:071894S. Vezi: vd17.de (Accesat 3.12.2019); K. Kossowicz, *op.cit*, p. 27; C. Drăgulescu, „Livius [Titus Livius]", în *Scriitori greci și latini: mic dicționar*, Edit. Științifică și Enciclopedică, București, 1978, pp.281-285.

Luciani Samosatensis, Opera omnia, Tom. IV, V, VI, VIII (1776-1800), îngrijită de filosoful german Johann Peter Schmidt, pastor în Ganzig și Lonnewitz. Cartea a fost tipărită de filologul leton Jacob Friedrich Hinz (1734-1787) în Officina Sommeria din Leipzig; text în limba greacă, urmat de text în limba latină, pe fiecare pagină. Tomul VIII a fost publicat în anul 1800.[28] Christian David Iani, *Artis poeticae latinae*, Libri IV (1774, Halle), este o gramatică a limbii latine, cu un mic dicționar la final, publicată de David Christian Jani (1743-1790), filolog și pedagog german, director adjunct la Gimnaziul din Halle. A apărut în editura Waisenhaus din Halle, fondată în anul 1694 de teologul August Hermann Francke (1663-1727).[29] *Quintus Horatius Flaccus, Opera*, Tom. I-II (1800, Lipsiae),[30] este prima ediție a odelor lui Horatius în interpretarea filologului german Cristoph Wilhelm Mitscherlich (1760-1854), profesor de retorică și filologie clasică (1809-1835) la Universitatea Göttingen.[31] Cartea a fost prefațată în anul 1799 și tipărită în 1800, în două volume.

Pentru următoarele opt cărți vechi străine și românești, proveniența nu a fost documentată. *Commentariorum de Regno... Tranquille administrando*, de Innocent Gentilet, Libri tres (1599, Ursellis: Sutor) și *Princeps: ex Sylvestri Telii Fulginatis traductione diligenter emendatus. Adiecta sunt... contra Machiavellum scripta* de Niccolo Machiavelli (1600, Ursellis: Sutor) – sunt legate într-un singur volum. *Furetieriana* de Antoine Furetière (1696, Bruxelle: François Foppens) a fost tipărită de editorul belgian Françoise Foppens (1689-1730) în același an cu prima ediție franceză, apărută după decesul lui Antoine Furetière (1619-1688). Volumul cuprinde o colecție de satire alcătuită de Furetière, avocat, abate de Chalivoy în eparhia Bourges (din 1662), membru al Academiei franceze (1662-1685), cunoscut mai ales pentru dicționarul universal publicat postum (1690). *Ezechielis Spanhemii in Callimachi Hymnos Observationes* (1697, Utrecht: Halma & Water) este o carte de literatură greacă, îngrijită de scriitorul german Ezechiel Spanheim (1629-1710), avocat, diplomat și om politic. A fost publicată în Utrecht, cu literele tipografilor Francois Halma și Willem van de Water. *Critil și Andronius* (1794, Iași: Tipografia Mitropoliei) este cea mai veche carte românească din domeniul filologiei, existentă în colecție. Traducerea în limba română cu caractere chirilice a arhimandritului Gherasim Clipa (1760-1826?) de la Mitropolia din Iași, viitor episcop de Huși și Roman are la bază un izvor francez,[32] tradus în limba greacă de Ion Rali, stolnic în Iași.[33] Scriitorul spaniol Baltasar Gracián y Morales (1601-1658) a publicat prima parte a alegoriei *El Criticón* în anul 1651. Conform însemnelor de proprietate, cartea a intrat în colecțiile bibliotecii în perioada interbelică. Din însemnările manucrise aflăm că a fost dăruită „**spre pomenire vecinică**”, pe „**30 genar 807**”, în Siret, de egumenul Mănăstirii Pângărați, Arhimandritul Macarie, nepotului său, clericul Ioan Țurcan. Pentru a proteja cartea de hoți, Ioan Țurcan notează: „[...] **iară furânduo cineva să fie afurisit de Soborul de la Nicheia și să margă într-un loc cu Iuda**”. După decesul lui Ioan Țurcan, paroh în Vatra Dornei, fiica acestuia dăruiește cartea „**spre a lui vecinică**

[28] „Lucianus Samosatensis”, în *Katalog der Deutschen National Bibliothek* (în continuare D.N.B.). Vezi: d-nb.info/gnd/118575228 (Accesat 4.09.2019); „Johann Peter Schmidt (1744-1789)” în D.N.B. Vezi: d-nb.info/gnd/104281634 (Accesat 4.09.2019); „Jakob Friedrich Hinz”, în D.N.B. Vezi: d-nb.info/gnd/103250790X (Accesat 1.10.2019).

[29] Christian David Iani, *Artis poeticae latinae*, Lib. IV, Halle, 1774, în *Verbundzentrale des Gemeinsamen Bibliotheksverbunds*: VD18 10528431. Vezi: vd18.de. (Accesat 10.02.2019); „Christian David Jani”, în D.N.B. Vezi: d-nb.info/gnd/100289843 (Accesat 25.08.2019); „August Hermann Francke”, în D.N.B. Vezi: d-nb.info/gnd/118534688 (Accesat 25.08.2019).

[30] K. Kossowicz, *op. cit*, p. 23.

[31] Eyssenhardt, „Mitscherlich, Christoph Wilhelm”, în *Allgemeine Deutsche Biographie* 22 (1885), p. 15 [online version]. Vezi: deutsche-biographie.de/pnd117053449 (Accesat 03.08.2019).

[32] D. Simionescu, V. Petrescu, *Târgoviște – vechi centru tipografic românesc: studiu monografic cu repertoriul cărților vechi tipărite la Târgoviște și catalogul colecției Muzeului „Carte Românească Veche”*, Muzeul Județean Dâmbovița, Târgoviște, 1972, p. 97.

[33] D. Râpă-Buicliu, *op. cit*, pp. 333-334.

pomenire", preotului Gheorghie Zugrav din Ciocănești, care consemnează, pe 14/29 iulie 1846: „**Iară cine a îndrăzni a o fura să fie supt canonisirea Sfinților 318 părinți dela Soborul din Nicheia și ne iertat de Dumnezeu**".[34] *Istoria lui Numa Pompilie* de Florian (Tomul I) este cea mai veche carte românească de istorie din colecție, apărută în anul 1820 la Iași, în traducerea lui Alexandru Beldiman. Jean-Pierre Clairs de Florian (1755-1794), scriitor și poet romantic francez, a publicat romanul *Numa Pompilius, Second Roi de Rome*, în anul 1786, la imprimeriile Didot din Paris. Traducerea cărturarului moldovean Alexandru Beldiman (1760-1826) este prima traducere tipărită în limba română a cărții lui Florian; alte două traduceri, una realizată de Ioan Cantacuzino se păstrează în manuscris la Biblioteca Academiei Române (mss. 1550), a doua, semnată de Mihail Velceanu, a fost tipărită în anul 1872, la Lugoj. Conform Andreei Marcu (2017), traducerea lui Beldiman a fost conservată de mai mulți copiști, în manuscrise aflate la Biblioteca Academiei Române – ierodiacon Ghedeon (mss. 1580), Lazăr Ștefan (mss. 2887), Alexandru Athanasiu (mss. 3192), Andrieșu Constantin (mss. 3621), copist necunoscut (mss. 4521) și la Biblioteca Națională a Românei – Alexandru Athanasiu (mss. 4926 Tom.I și mss. 4928 Tom.II).[35] *Prescurtarea istorii universale* de Atanasie Staghiritul (1826, București: Privileghiata Tipografie, vol. 1), a doua carte veche românească de istorie, este traducerea din limba greacă a lui Kir Grigorie, egumenul Mănăstirii Sfântul Ioan din București, publicată sub patronajul financiar al boierilor Răducanu Clinceanu (fost stolnic) și a lui Dumitrache Topliceanul (fost mare serdar) în Țara Românească. Cartea a fost dedicată lui Mihail Dimitrie Ghica, mare vornic (ministru de interne) și vistier al Principatului Valahiei, fratele domnitorilor Grigore IV Ghica (1822-1828) și Alexandru D. Ghica (1834-1842). Cea mai veche carte românească religioasă din colecție este *Cuvinte zece pentru Dumnezeiasca Pronie* (1828, București). Scrisă de Teodoret, episcopul Cirului (393-456), „ultimul mare teolog al Școlii Antiohiene",[36] cartea, „care acum întîi sau tipărit după venirea armiii preaputernicii și a toată pravoslavia apărătoarei împărății a toată Rosia", este o traducere din limba greacă făcută de Grigorie,[37] mitropolitul Țării Românești, între 1823-1828. Lucrarea, tipărită cu caractere chirilice românești de tipograful Matthei Băbeanul în Tipografia Sfintei Mitropolii din București, a fost publicată în anul 1828, cu un an înainte de intrarea în exil a traducătorului. Mitropolitul Grigorie, înlăturat de ruși din porunca țarului Nicolae I și exilat la Chișinău, Buzău, apoi la Căldărușani, între 1829-1833, a revenit în scaunul mitropolitan între 1833-1834.[38]

Publicațiile periodice vechi, românești și străine, au intrat în colecție prin cumpărătură și prin donații. Achizițiile s-au făcut cu sume din Fondul școlar de stat (der Landesschulfond)[39] și din veniturile Fondului bisericesc (der griechisch-orientalische Religionsfond der Bukowina)[40] – „destinate exclusiv pentru întreținerea Bisericii greco-

[34] B. Gracián y Morales, *Critil și Andronius*, traducere de Gherasim Clipa, Iași: Tipografia Mitropoliei, 1794.
[35] BRV III (1071), pp. 328-330; Andreea-Giorgiana Marcu, *Istoria lui Numa Pompilie, al doilea craiu al Romii (vol. I-II) de Florian, traducere de Alexandru Beldiman (Iași, 1820): ediție de text și studiu filologico-lingvistic*, (teză de doctorat), conductor științific prof.univ.dr. Eugen Munteanu, Iași, 2017, p. 11.
[36] Teoctist, „Cuvânt înainte", în *Teodoret, episcopul Cirului. Scrieri. Istoria Bisericească*, Colecția „Părinți și scriitori bisericești", trad. pr. prof. Vasile Sibiescu, Edit. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1995, p. 5.
[37] E. Mârza, F. Bogdan (coord.), *Repertoriul tipografiilor, gravorilor, patronilor, editorilor cărților românești (1508-1830)*, Edit. Astra Museum: Techno Media, Sibiu, 2013, p. 135.
[38] M. Petru, N. Lihănceau, A. Pintilie, R.-A. Crețu, *Pagini din istoria monahismului ortodox în revistele teologice din România*, Vol. II. *Așezăminte monahale*, Edit. Biblioteca Națională a României, Edit. „Mitropolit Iacov Putneanu", București, 2011, pp. 83, 98.
[39] F. Grassauer, *op. cit*, p. 11.
[40] I. Onciul, „Der griechisch-orientalische Religionsfonds", în *Herzogtum Bukowina in Wort und Bild*, Wien, Druck und Verlag der kaiserlich-königlichen Hof und Staatsduckerei. Alfred Hölder k. und k. Hof und Univesitätsbuchhändler, 1899, p. 165. Apud. S.-T. Clipa, *Fondul bisericesc al Bucovinei și lichidarea lui (1948-1949)*, Edit. Universității „Ștefan cel Mare", Suceava, 2006, p. 29.

orientale (ortodoxe) și a școlilor ei confesionale"[41]: „Convorbiri literare" (1900-1913), „Viața românească" (1908-1911), „Natura" (1908-1913), „Candela" (1910-1913).[42] Biblioteca a primit donații de periodice vechi românești (până în 1918) de la instituții publice, din partea unor societăți culturale, de la case de editură și tipografii din imperiul austro-ungar și din provinciile românești, de la profesori și absolvenți ai liceului: Consistoriul Arhiepiscopal din Cernăuți („Candela" 1884-1907, „Schematismus der Bukowinaer gr.-or. Archiepiscopal-Diöcese" 1881-1913, „Foaia ordinăciunilor" 1885-1913), profesor dr. Orest Tarangul de Valea Uței („Candela", 22 volume din 1882-1905), Academia Română București („Analele", Seriile I-II), Societatea pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina („Foaea" și „Calendarul" societății 1878-1885), Tipografia W. Krafft din Sibiu („Amicul poporului", 1867 și 1883; „Călindar pe anul 1883"), redacția periodicului „der Bukowiner pädagogischen Blätter in Czernowitz (1899-1900), revista „Familia" în Oradea Mare din partea redacției (1899-1900), Societatea de Științe din București („Buletinul"societății 1910-1913), revista „Junimea literară" Suceava-Cernăuți din partea redacției (din 1905), săptămânalul „Viitorul" oferit de redacție (1905-1913), Societatea Geografică Română din București („Buletinul" societății", 1906-1913), profesor dr. Animpodist Dașchievici („Sămănătorul", 1905), Alexandru Lăpedatu – secretarul Comisiunii Monumentelor Istorice București („Buletinul" 1912 și 1913), student la filologie Ilie Torouțiu („Curierul românesc" pe doi ani).[43] Academia Română București donează bibliotecii liceului *Bibliografia Românească Veche* (BRV), alcătuită de Ioan Bianu și Nerva Hodoș (Tom. I/1903[44], Tom. II, Fasc. I/1905[45], București).

Întemeiată și consolidată de personalități ale culturii și științei bucovinene, biblioteca primei instituții de învățământ secundar din Bucovina sudică a fost marcată de evenimentele desfășurate în perioada celor două conflagrații mondiale, de efectele crizei economice din anii '30, de epurările de cărți impuse de diferitele regimuri politice care s-au succedat la putere. Înlăturarea cărților „cu conținut tendențios austriac" în perioada ocupației rusești (1916-1918) a redus la jumătate fondul documentar. După plecarea rușilor, biblioteca elevilor era „aproape inexistentă", iar cea a profesorilor în „complectă dezordine".[46] Refăcută în grabă după război[47] pentru deschiderea anului școlar 1918-1919, Consiliul Școlar al Țării din cadrul Administrației Bucovinei solicita, prin circulara nr. 4203/1919 din 21 ianuarie 1920, o nouă revizuire a bibliotecii, deoarece a fost „compusă după trebuințele statului austriac". Trebuiau eliminate toate cărțile care nu corespundeau „din punct de vedere patriotic, religios și moral"

[41] S.-T. Clipa, *Fondul bisericesc...*, p. 11.
[42] St. Repta, „Schulnachrichten", în *Jahres-Bericht des gr.-or. Ober-Gymnasiums in Suczawa. Veröffentlicht am Schlusse des Schuljahres 1899/1900 von Stefan von Repta, Gymnasial-Director*, Buchdruckerei Hermann Beiner, Im Selbstverlage der Anstalt, Suczawa, 1900, p. XX; Vezi și rapoartele directorilor publicate în *Jahres-Bericht*/1905, p. 22; Vezi rapoartele directorilor publicate în: *Jahres-Bericht*/1906, p. 20; *Jahres-Bericht*/1909, p. 60; *Jahres-Bericht*/1911, p. 47; Jahres-Bericht/1912, p. 30; *Jahres-Bericht*/1914, p. 31.
[43] J. Marek, „Schulnachrichten", în *Programm des griechisch-oriental. Gymnasiums in Suczawa für das Schuljahr 1868*, Buchdruckerei des Rudolf Eckhardt, Czernowitz, 1868, p. 80; Vezi și rapoartele directorilor publicate în *Programm*/1878, p. 98; *Programm*/1979, p. 40; *Programm*/1881, p. 80; *Programm*/1882, p. 77; *Programm*/1883, p. 68; *Programm*/1884, passim. pp. 72,74,79; *Jahres-Bericht*/1885, p. 63; *Jahres-Bericht*/1887, p. 59; *Jahres-Bericht*/1899, pp. XVIII-XIX; *Jahres-Bericht*/1900, pp. XVIII-XX; *Jahres-Bericht*/1905, pp. 20, 22; *Jahres-Bericht*/1906, pp. 19-20; *Jahres-Bericht*/1907, pp. 29, 30; *Jahres-Bericht*/1909, pp. 59-60; *Jahres-Bericht*/1910, pp. 35-36; *Jahres-Bericht*/1911, pp. 46-47; *Jahres-Bericht*/1912, pp. 29-30; *Jahres-Bericht*/1914, pp. 30-31.
[44] St. Repta, „Schulnachrichten", în *Jahres-Bericht des gr.-or. Ober-Gymnasiums in Suczawa. Veröffentlicht am Schlusse des Schuljahres 1904/5 von Stefan von Repta Gymnasial-Direktor*, Buchdruckerei Hermann Beiner, Im Selbstverlage der Anstalt, Suczawa, 1905, p. 20.
[45] *Idem*, „Schulnachrichten", în *Jahres-Bericht/1906*, p. 19.
[46] V. Burduhos, „Raport asupra anului școlar 1921-1922", în *Anuarul Liceului ort.or. „Ștefan cel Mare" în Suceava publicat la finele anului școlar 1921-1922*, Tip. „Școala Română", Pr. Ioan Cocârlă, Suceava, 1922, p. 32.
[47] S.J.A.N., dosarul nr. 3 din 1922 , f. 12-13.

și cărțile de istorie și geografie „scrise pentru a propovădui ideea statului austriac și a crește tineretul nostru pentru acest stat". Pentru achiziția de titluri noi se aplica aceeași procedură, iar cărțile care nu corespundeau „pe deplin cerințelor amintite", nu puteau fi împrumutate până la finalizarea verificării.[48] Perioada interbelică a fost o perioadă de refacere după distrugerile provocate în timpul războiului. Colecțiile au fost completate și îmbogățite cu noutăți editoriale, în conformitate cu noile programe școlare și în acord cu noua lege a învățământului secundar. Stocurile de cărți au fost periodic revizuite, eliminându-se toate cărțile care nu corespundeau „din punct de vedere patriotic, religios și moral". Anul financiar 1929 a debutat sub auspiciile crizei economice mondiale. Casa Școalelor a tăiat sumele prevăzute pentru îmbogățirea colecțiilor cu material didactic. În următorii zece ani, bugetul de austeritate alocat bibliotecii a permis cumpărarea a doar 820 de volume. Creșterea fondului de carte s-a făcut în special prin donații, reprezentând 3780 volume, din totalul de 4855 de volume în 4292 de titluri achiziționate. Schimbarea regimului politic pe 5 septembrie 1940 a afectat și instituția bibliotecii. A fost interzisă consultarea operelor scriitorilor de naționalitate evreiască și s-a dispus eliminarea lor din biblioteci. Epurarea s-a extins și la ceilalți autori. Din cauza restricționării activității editurilor și librăriilor evreiești, achizițiile de cărți și rechizite școlare s-au făcut numai prin Comitetul școlar de la librării românești și de la librari români.[49] În această perioadă, școala a cumpărat cărți de la editurile bucureștene „Cartea Românească",[50] „Bucovina" – proprietatea cărturarului bucovinean Ilie E. Torouțiu și de la Casa Școalelor. Semnarea Convenției de armistițiu în 12 septembrie 1944 a însemnat intrarea României sub dominația sovietică. Epurările demarate de noua ordine instaurată în țară au lovit din plin biblioteca, care a fost revizuită în mai multe etape. Au fost eliminate cărțile care se refereau „în întregime la un membru al fostei dinastii regale", au fost arse tablourile regale, iar din cărți și manuale au fost îndepărtate „textele cu caracter dinastic".
S-au șters cu tuș din manualele didactice „toate fotografiile fostei familii regale".[51] Din 29 decembrie 1951 a fost introdusă cenzura comunistă, cu consecințe dramatice pentru biblioteci. Au fost scoase din circulaţie cele mai valoroase cărţi ale culturii române, a fost restricționat accesul la lectură al utilizatorilor. Epurarea cărților considerate „legionare, fasciste, hitleriste, șoviniste, naziste" sau cuprinzând „pasagii dăunătoare bunelor relaţii ale României cu Naţiunile Unite", s-a făcut pe baza listelor publicate în Monitoarele oficiale, începând cu anul 1948. Fenomenul cenzurii declanșat în ianuarie 1948 nu a avut efecte imediate asupra fondului documentar din biblioteca liceului din Suceava. Salvate prin zidire în anul 1944 de către profesorii Aurelian Buleandra (director interimar între 1944-1945) și Nicodim Iţcuș, neevacuabil, cărțile au stat ascunse peste 15 ani în demisolul clădirii monument. Prin deciziile înțelepte ale directorilor Alexandru Obadă (1947-1951, 1955-1967), Nicodim Iţcuș (1951-1953), Ilie Rotaru (1953-1955), colecțiile speciale din biblioteca Liceului „Ștefan cel Mare" din Suceava au scăpat de epurările declanșate de noul regim politic instalat la București în 1947.

BIBLIOGRAPHY

Serviciul Județean Suceava al Arhivelor Naționale (S.J.A.N.), *Fond Liceul „Ștefan cel Mare" Suceava (1860-1948).*

Programm des Gr.-or. Ober-Gymnasiums in Suczawa (1863-1892, 1894-1895)

Jahres-Bericht des gr.-or. Ober-Gymnasiums in Suczawa (1893, 1896-1914)

Anuarul Liceului ort. or. „Ștefan cel Mare" în Suceava (1922-1940)

[48] *Idem*, dosarul nr. 1 din 1920 , f. 53.
[49] *Idem*, dosarul nr. 1 din 1940, f. 667.
[50] *Idem*, dosarul nr. 3 din 1941, f. 227.
[51] *Idem*, dosarul nr. 4 din 1947, f. 10, 377, 414, 417, 424, 454; dosarul nr. 5 din 1947, f. 585, 672.

Saatsbibliothek zu Berlin – Preußischer Kulturbesitz, Bayerische Staatsbibliothek München, Herzog August Bibliothek Wolfenbüttel, *Verzeichnis der im deutschen Sprachraum erschienenen Drucke des 17. Jahrhunderts (VD17).* Vezi: vd17.de.

Deutschen Forschungsgemeinschaft (DFG), *Digitalisierung und Erschließung der im deutschen Sprachraum erschienenen Drucke des 18. Jahrhunderts (VD18).* Vezi: vd18.de.

Bruña Cuevas, Manuel, „Las ediciones del Tesoro de Oudin y las del Tesoro de Vittori", în *Percepción y Realidad.Estudios Francófonos.* Vezi: core.ac.uk/download/pdf/51388786.pdf.

Bianu, I.; Hodoș, N.; Simionescu, D., *Bibliografia Românească Veche*, III. 1809-1830, Atelierele Grafice Socec & Co., București, 1912-1936.

Clasificarea Zecimală Universală, îngrijită de Georgeta Clinca, Editura Bibliotecii Naționale a României, București, 1998.

Clipa, S.-T., *Fondul bisericesc al Bucovinei și lichidarea lui (1948-1949)*, Edit. Universității „Ștefan cel Mare", Suceava, 2006.

Drăgulescu, C., „Livius [Titus Livius]", în *Scriitori greci și latini: mic dicționar*, Edit. Științifică și Enciclopedică, București, 1978.

Grassauer, F., *Handbuch für österreichische Universitäts- und Studien-Bibliotheken sowie für Volks-, Mittelschul- und Bezirks-Lehrerbibliotheken*, Verlag von Carl Graeser, Wien, 1883.

Marcu, A.-G., *Istoria lui Numa Pompilie, al doilea craiu al Romii (vol. I-II) de Florian, traducere de Alexandru Beldiman (Iași, 1820): ediție de text și studiu filologico-lingvistic*, (teză de doctorat), conductor științific prof.univ.dr. Eugen Munteanu, Iași, 2017.

Mârza, E.; Bogdan, F. (coord.), *Repertoriul tipografiilor, gravorilor, patronilor, editorilor cărților românești (1508-1830)*, Edit. Astra Museum: Techno Media, Sibiu, 2013.

Nistor, I., „Ștefan de Repta", în *Calindariul Poporului Bucovinean pe anul 1912*, Societatea Tipografică Bucovineană, Cernăuți, 1912.

Petru, M.; Lihănceau, N.; Pintilie, A.; Crețu, R.-A., *Pagini din istoria monahismului ortodox în revistele teologice din România*, Vol. II. *Așezăminte monahale*, Edit. Bibliotecii Naționale a României, Edit. „Mitropolit Iacov Putneanu", București, 2011.

Popovici, E., *Din istoricul Liceului Ștefan cel Mare din Suceava. 1860-1935*, Edit. Societății „Școala Română", Suceava, 1935.

Râpă-Buicliu, D., *Bibliografia românească veche: additamenta I: 1536-1830*, cuv. înainte acad. Dan Simionescu, Editura Alma, Galați, 2000.

Simionescu, D.; Petrescu, V., *Târgoviște – vechi centru tipografic românesc: studiu monografic cu repertoriul cărților vechi tipărite la Târgoviște și catalogul colecției Muzeului „Carte Românească Veche"*, Muzeul Județean Dâmbovița, Târgoviște, 1972.

Teoctist, „Cuvânt înainte", în *Teodoret, episcopul Cirului. Scrieri. Istoria Bisericească*, trad. pr. prof. Vasile Sibiescu, Edit. Instit. Biblic Biserica Ortodoxă Română, București, 1995.

Verordnungsblatt für den Dienstbereich des Ministeriums für Cultus und Unterricht. Jahrgang 1883, redigiert im k. k. Ministerium für Cultus und Unterricht, Verlag des k. k. Ministeriums für Cultus und Unterricht, Wien, 1883.

EXPROPRIATIONS OF JEWISH PROPERTIES IN THE FORMER NEAMȚ AND ROMAN COUNTIES (1940-1944)

Emanuel Bălan
PhD Student, "Ştefan cel Mare" University of Suceava

Abstract: Over the period of the Legionary National State, more than 20 decrees-laws have been drafted which continue to restrict the rights of the Jews, with restrictions in this period as compared to the previous period. On October 4, 1940, the decree law on the expropriation of Jewish rural property came into force. In order to administer these goods but also sell them, the Ministry of National Economy through the State Sub-Secretariat of Colonization and Evacuated Population was entitled to administer these goods for one year or to sell them if their value did not exceed 300,000 lei. he state property and the urban goods, considered as protrivt to the law "located within the perimeter of municipalities, urban or suburban communes", were confiscated and transferred to state property. On May 2, 1941, the Decree-Law on the Establishment of the National Center for Romance, within the State Sub-Secretariat of Romanianization, Colonization and Inventory, came into force, under the Presidency of the Council of Ministries. This institution has attributions regarding the taking over of the past assets in the state patrimony and their provisional administration. According to Titus Dragoş's report, titled Romanianization. On December 6, 1941 to December 6, 1942, only în Neamt county 21 Jewish estates were expropriated, totaling 4065 hectares (511 hectares of arable land, 151 hectares of pasture land and 3403 hectares of forest).During 1943, several dozen buildings of the Israeli community in Piatra Neamt, Targu Neamt and Buhusi were expropriated. The same situation was encountered in the former Roman county.

Keywords: Jews, expropriations, the Antonescu regime, National Center for Romanianization, State Sub-Secretariat of Colonization and Evacuated Population

La 14 septembrie 1940 era proclamat Statul Naţional Legionar, prin care Garda de Fier devenea parte a guvernării conduse de generalul Antonescu. În fapt, un regim care reprezenta aşa cum îl descria un martor ocular, un compromis dintre dorinţa Gărzii de a crea un stat legionar autentic şi hotărârea lui Antonescu de a nu ceda prea mult teren[1]. Oricum ambele tabere considerau coabitarea o etapă preliminară în preluarea puterii depline.

Interesantă este şi relatarea de după război, a secretarului lui Antonescu, George Barbul, privitor la rebeliunea legionară, care nota că „din partea românilor, bilanţul acelor zile critice a fost de două mii de morţi, cei mai mulţi erau evrei."[2]

Ca urmare a Decretului nr. 314 din 14 februarie 1941, Statul Naţional Legionar a fost desfiinţat şi România devenea o dictatură militară, condusă de generalul Antonescu.[3]

În perioada statului Naţional Legionar au fost elaborate peste 20 de decrete-legi prin care se continua restrângerea drepturilor pentru evrei, restricţiile înăsprindu-se în această perioadă faţă de perioada anterioară, astfel: a fost interzis total accesul evreilor în învăţământul de stat şi particular de toate gradele; personalul evreiesc este exclus din teatrele

[1] Vladimir Solonari, *Purificarea naţiunii*, Editura Polirom, Iaşi, 2015, p. 128.
[2] Ion Şerbănescu, ed., *Evreii din România între anii 1940-1944. Izvoare şi mărturisiri referitoare la evreii din România,* vol.3: 1940-1944: Perioada unei mari restriştii, partea I, pp. 171-172. Apud Gh. Barbul, *Memorial Ion Antonescu*, p. 5; Matias Carp, *Cartea Neagră*, vo. 1, pp. 181, 188, 203-207.
[3] *MO, partea I*, nr. 39, 15 februarie 1941.

naţionale şi particulare; sunt excluşi din uniunile de profil, inginerii, ziariştii, scriitorii, medicii stomatologi, arhitecţii, pictorii, sculptorii, medicii evrei; evreilor le este interzisă arondarea de farmacii şi drogherii; nu mai pot deţine proprietăţi rurale; evreii sunt exclusi din armata; etc.[4]

În 4 octombrie 1940 intra în vigoare decretul lege privind exproprierile proprietăților rurale evreiești. Legea nu admitea luarea în considerare a categoriilor exceptate prin Decretul-lege din 8 august 1940[5], motiv pentru care evrei erau considerați și cei care aveau doar un părinte evreu, fără a se lua în considerație dacă ei sau părinții celor expropriași au fost botezați.[6] Pe 12 noiembrie 1940, era emis Decretul-lege pentru completarea decretului-lege din 5 octombrie 1940, prin care era extinsă lista proprietăților rurale cu pădurile împreună cu toate construcțiile, instalațiile, mijloacele de transport de pe suprafața acestora, morile de orice fel și oriunde ar fi situate, împreună cu instalațiile, inventarul și stocurile de produse, industriile forestiere cu terenul, construcțiile, instalațiile, mașinile, uneltele și inventarul, stocurile de cereale, nutrețuri și recolte aflate pe proprietățile rurale.[7]

Pentru adminstrarea acestor bunuri dar și vânzarea lor, a fost promulgat Decretul-lege 783, din 24 martie 1941 în baza căruia Ministerul Economiei Naționale prin Subsecretariatul de Stat al Colonizării și Populației Evacuate, avea dreptul să administreze aceste bunuri un an de zile sau să le vândă daca valoarea lor nu depășea 300.000 de lei.[8]

Au fost confiscate și trecute în proprietatea statului și bunurile urbane, considerate protrivt legii situate „înlăuntrul perimetrului municipiilor, comunelor urbane sau suburbane". Legea prevedea și câteva excepții, față de legea din 4 octombrie 1940.[9] Prin această lege, au trecut în patrimonial statului până în decembrie 1943, 75.385 de apartamente, evaluate la 59.000.603.573 de lei, din care 1656 de apartamente au fost date în folosire unor instituții ale statului iar 58.980 la particulari.

Pe 2 mai 1941, intra în vigoare Decretul-lege pentru înființarea Centrului Național de Românizare, în cadrul Subsecretariatului de Stat al Românizării, Colonizării și Inventarului, de pe lângă Președinția Consiliului de Miniști. Această instituție avea atribuții privind luarea în primire a bunurilor trecute în patrimoniul statului și administrarea provizorie a acestora. De precizat că în patrimoniul centrului au mai intrat acțiunile pe care evreii le aveau în firmele de voiaj și turism (Decretul-lege 845 din 15 septembrie 1941), unele creanțe ipotecare, spitalele sau casele de sănătate (Decretul-lege 902, din 9 octombrie 1941). C.N.R. a preluat până la 1 august 1943, 564 de creanțe, în valoare nominal de 180.000.000 de lei

---

[4] Lya Benjamin, *Prigoană şi rezistenţă în istoria evreilor din România. 1940-144. Studii*, Hasefer, Bucureşti, 2003, pp. 109-111.

[5] Decretul publicat în M.O., partea I, nr. 233, 5 octombrie 1940, stipula ce anume se înțelege prin proprietățile rurale și anume: terenuri arabile, fânețele, izlazurile, terenurile neproductive, bălțile, iazurile, viile, conacurile, livezile cu pomi fructiferi, pepinierele, crescătoriile de animale și păsări, stupăriile, grădinile de zarzavat și grădinile de flori în scop de comercializare „fără discuțiune, dacă aceste bunuri sunt situate în perimetrul municipiilor, comunelor urbane sau suburbane sau comunelor rurale". În prevedrile legii intra și locuința, cu toate anexele, aflate pe aceste proprietăți. În baza acestui decret au fost expropriate la nivel național 3178 de bunuri agricole, în suprafață de 45.035 ha, evaluate la 5.063.364.350 de lei.

[6] M.O., partea I, nr. 233, 5 octombrie 1940, p. 5703-5704.

[7] Pe baza acestui decret au intrat în patrimoniul statului 331 de păduri, în suprafață de 47.455 ha, evaluate la 790.018.438 de lei, material lemnos evaluat la 77.690.833 de lei și bunuri industriale legate de economia rurală în valoare de 1.851.341.940 de lei.

[8] M.O., partea I, nr. 73, 27 martrie 1941, p. 1514.

[9] Erau exceptați evreii care au dobândit naturalizarea prin legi individuale până la 15 august 1916; evreii răniți, decorați sau citați cu ordin de zi pentru fapte de curaj în războaiele de până atunci; descendenții evreilor morți în războaie; evreii sau evreicele botezați creștini de cel puțin 20 de ani, dacă sunt căsătoriți cu români; evreii și evreicele, botezați creștini, dacă sunt căsătoriți cu un român sau româncă, de cel puțin 10 ani și dacă din căsătorie s-au născut copii botezați creștini; evreii botezați creștini de cel puțin 30 de ani; descendenții celor enumerați mai sus (M.O., partea I, nr. 842, p. 1530-1531).

În perioada 1941-1944, la nivel național exceptând Bucovina și Basarabia, au fost confiscate 3178 de ferme agricole; 2062 hectare de vie; 78 de heleștee; 323 de întreprinderi industrial-agricole; 265 de mori; 63 de fabrici de alcool; 115 unități de prelucrare a lemnului; 146 nave de croazieră. Au fost expropriate imobilele aparținând comunităților: 92 de instituții școlare; 17 spitale și 2 clinici, 2 sanatorii pentru elevi, 26 de aziluri pentru bătrâni, 6 orfelinate și 53 de băi publice și rituale, 27 de abatoare pentru păsări, 68 de cimitire, 31 case care aparțineau sinagogilor, 10 fabrici de pască, 7 sedii ale comunităților, 1 cantină și 37 de terenuri aparținând sinagogilor.[10]

Această legislație antisemită își propunea să rezolve unele probleme, și să contribuie la „o temelie de vitalitate și reconstrucție a națiunii”[11] și să transforme cât mai mulți români în proprietari, totul, pentru o „perfectă pace socială”.[12]

În august 1940, Serviciul sanitar al județului Neamț, cerea printr-o adresă comunității israelite Piatra Neamț, să evacueze refugiații din Spitalul Israelit, pentru a putea fi pus la dispoziția armatei. [13]

Prin adresele din 12 și 19 noiembrie 1940, Direcția regională silvică Bacău și Prefectura Neamț, informa subsecretariatul colonizării asupra proprietăților evreiești trecute în proprietatea statului, fiind vorba de fabrici de cherestea pentru care trebuia întocmit un inventar, fiind vorba despre 18 astfel de proprietăți în următoarele localități: Vaduri (1), Piatra Neamț (4), Roznov (4), Vânători Neamț (2), Mănăstirea Neamț (2), Târgu-Neamț (1), Calu Iapa (2), Tazlău (1) și Podoleni (1).[14] În 1940, 12 mori din Mărgineni, Pângărați, Podoleni, Piatra Neamț (5), Tg Neamț (3) și Zărnești erau expropriate.[15]

Conform decretului 3819/1940 au fost expropiate și morile proprietate a unor cetățeni evrei, în număr de 12 (Mărgineni-1, Pângărați-1, Zărnești-1, Târgu-Neamț-3, toate pe pietre și Podoleni-1, Piatra-Neamț-6, acestea pe valțuri și pietre)[16]:

Printr-o adresă din 24 octombrie 1940, Prefectura Neamț, trimitea Subsecretariatului de stat al colonizărilor și populației evacuate, procesele verbale de expropriere și lista cu „bunurile din cuprinul acestui județ, expropriate de la cetățenii români de religie etnică mozaică”[17], conform decretului 3347/1940 astfel[18]:

Numele și prenumele proprietarului	**Felul bunului**	**Localitatea unde se află**	
		Satul	**Comuna**
Carol Haimzohn	38 prăjini teren pe care este instalată o fabrică de petrol și dependințele	Orbic	Costișa
Zamvel Sigler	18 prăjini teren arabil. 2000 mp fânețe	Tg. Neamț	Tg. Neamț
Iosub Tabacaru	1500 mp teren arabil	„	„
Abramovici Adolf	2100 mp teren luțernă și câțiva pomi necurățiți și neîngrijiți. 60 mp clădiri	„	„

[10] Iacoov Geller, *Rezistența spirituală a evreilor români în timpul Holocaustului*, București, Editura Hasefer, p. 12.
[11] Jean Ancel, *Contribuții la istoria României. Problema evreiască 1933-1944*, vol. 1, partea a doua, București, Editura Hasefer, 2001, p. 39.
[12] *Ibidem.*
[13] AFCER, fond *Comunitatea Piatra Neamț*, dosar 13/1940, f. 68.
[14] SJAN Neamț, fond *Prefectura Neamt*, dosar 259/1940, f. 131-132, 295.
[15] *Idem*, dosar 43/1940, f. 1.
[16] SJAN Neamț, fond *Prefectura Neamț*, dosar 403/1940, f. 1.
[17] *Idem*, d. 259/1940, f. 68.
[18] *Idem*, f. 69.

Herșcu Weisman	620 mp fânețe	,,	,,
Idel Sigler	1566 mp	,,	,,
Iosef Iancu zis Iancovici	150 mp clădiri. 1537 mp terenuri neproductive	,,	,,
Sali dr. Fischer	2188 mp livezi de pomi roditori 200 mp clădiri	,,	,,
Herșcu Leiba zis Călugărul	3100 mp pământ arabil 50 mp clădiri	,,	,,
Iancu Solomon Herșcu	2327 mp	,,	,,
Mișel Iuster	10000 mp pîmânt arabil 1300 mp livezi de pomi roditori 350 mp clădiri 800 mp terenuri neproductive	,,	,,
Comunitatea Israelită	1375 mp pământ 1500 mp teren neproductiv	,,	,,
Tanba Carol Zosmer	1176 mp pământ arabil 2600 mp livezi de pomi fructiferi 182 mp clădiri	,,	,,
Artur Rosner	3068 mp livezi de pomi roditori 250 mp clădiri	,,	,,
Maria Weisman plecată în Palestina	1250 mp livezi de pomi roditori	,,	,,
Procurator Berhard Froim	1250 mp livezi de pomi roditori 3526 mp parc, zăvoae (luncă) 1000 mp clădiri 1670 mp terenuri neproductive	,,	,,
Nathan Henrich	340 mp pământ arabil	,,	,,
Roza Av. Sol. Cleis născută Soldenștein	630 mp livezi de pomi roditori 570 mp terenuri neproductive	,,	,,
Avram N. Goldenberg	500 mp pășune 1210 mp livezi de pomi roditori 840 mp clădiri 660 mp terenuri neproductive	,,	,,
Moise Argintaru	480 mp pământ arabil 13 mp clădiri	,,	,,
Avram Tabacaru	3500 mp pământ arabil	,,	,,
S. Covahn	480 mp pământ arabil	,,	,,

Conform aceluiași Decret-lege 3347 din 5 octombrie 1940, erau preluate în proprietatea statului prin Ministerul Economiei Naționale, Subsecretariatul Colonizărilor și al Populației Evacuate un număr de 33 de proprietăți, aflate în perimetrul orașului Piatra Neamț, după cum urmează[19]:

Denumirea proprietății	**Suprafața în mp**	**Locul unde este situată proprietatea**
„Bistrița” S.A.R.	6.472 (grădină de zarzavat,	Bulev. Costinescu 46

[19] *Idem*, 259/1940, f. 113; dosar 162/1941, f. 161-162.

	pomi roditori și fânețe)	
Lazăr Silvian	2.612 (grădină de zarzavat,libadă)	Str. P. Rareș 41
Roza Aizimberg	55.000 (pășune și livadă)	Str. P. Rareș 118-120
Elma Dorfman	4.240 (livadă)	Str. Col. Roznovanu 7
Clara Weisman	2.175 (livadă)	Str. L. Catargiu 71
Banca Negustorească	15.552 (arabil și grădină de zarzavat)	Str. Măreței și Matasaru
Herman Sapse	3.500 (arabil și livadă)	Str. Dărmănești și Gl. Manu
Leizer Berman	1.400 (grădină de zarzavat și livadă)	Str. Dărmănești 114
Moșt. Peter Iuster	13.695 (arabil și pășune)	Str. Carol și Asachi
Petroleul S.N.C.	9.873 (arabil și livadă)	Str. Carol 201
Davidovici & Berall	11.890 (arabil și pășune)	Str. Col. Roznovanu 264
Bercu Iacobi	4.470 (arabil și pășune)	Str. Lct. Drăghiescu
Avram Buiumovici	3.906 (livadă)	Str. Col. Roznovanu 5
Ionas Calmanovici	4.040 (livadă)	Str. Col. Roznovanu 11
Comunitatea Israelită	42.252 (fânețe și livadă)	Str. Roznovanu, sub Petricica
Comunitatea Israelită	12.571 (livadă)	Str. Roznovanu și P. Rareș
B. Kaufman	3.770 (grădină de zarzavat și livadă)	Str. P. Rareș 29
Idel Haffmer	1.850 (neproductiv și pășune)	Str. P. Rareș 15
Mucava	26.392 (pășune, livadă și grădină de zarzavat)	Str. Col. Roznovanu
Banca Negustorească	1.952 (livadă)	Str. Em. Albu 17
David Culbec	1.680 (livadă)	Str. Roznovanu 220
Miriam și Octav P. Iuster	2.835 (livadă)	Str. Roznovanu 13
D. Romașcanu	2.310 (livadă)	Str. P. Rareș 47
I. Focșăneanu	2.795 (livadă)	Str. Carol I 390
Iosef Katz	2.932 (livadă și pășune)	Str. Carol I 135, 137
Șura Ane Goldenberg	1.680 (livadă)	Str. Petru Rareș 139
Lazăr Silvian	3.226 (livadă și arabil)	Str. Mărăței 184
Aron B. Katz	6.916 (livadă și grădină de zarzavat)	Str. Reg. Elisabeta 13
Roza Carpăn	1.150 (livadă)	Str. Unirei 51
Golda Froim Catz	1.210 (livadă)	Str. Mărăței 72
Moșt. Angelica I. Agatșetin	2.070 (livadă)	Str. L. Catargiu 114
Avram Lupovici	1.660 (arabil)	Str. Carol I 227
Iosef Herșcu și P. Veinberg	762 (livadă)	B-dul Costinescu 2 și 4
Sura Bercu Iosub	1 casă și 19 mp teren și 2300 mp fânețe	Țibucani
Oscar Rappaport	161 ha arabil, 20 ha fânețe, 45 ha pășune, 1 ha livezi, 4	Hârtești, Mărgineni

	ha loc viran, clădiri și 55 ha păduri	
Carol Hamzalu	18 oăjini arabil și 38 prăjini neproductiv	Orbic, Costișa
I.Sulciner și H. Weisman	118 ha și 2400 mp pădure	Negrești
M. Weisman	117 ha pădure	Poiana, Negrești
I.Sulciner și M. Weisman	48 ha și 2400 mp pădure	Negrești

În 10 decembrie 1940, Prefectura Roman, raporta Subsecretariatului de stat al colonizării și populației evacuate, că la nivelul județului au fost preluate „pe seama statului toate pădurile jidănești”[20], în suprafață de 1516 hectare. Trecerea acestora în posesia statului s-a făcut așa cum prevedeau instrucțiunile cuprinse în ordinul 2868/1940, a Ministerului Economiei Națaionale, fiecare proprietate fiind inventariată cu toate bunurile sale. Tot în baza aceluiași ordin, a fost trecută în posesia statului singura moară evreiască din județ, moara „Rohrlich” din Roman, unde a fost numit custode, „comandantul ajutor legionar C.N. Păduraru”.[21]

În ziua de 12 decembrie 1940, în baza Decretului Lege 3072/1940 și a ordinului mai sus amintit, erau trecute în proprietatea statului pădurile din comuna Bălușești, plasa Roman-Vodă, aparținând fraților Ifrim. Comisia care a luat în primire aceste păduri, consemna următoarele suprafețe: „trupurile Inăria de 73,59 ha; Mesteacăn de 6,39 ha; Craiul Pârăului de 24,18 ha; Coroiul de 4,90 ha, ale lui Oziaș N. Ifrim. Trupurile Budăile Mândrului Mesteacăn de 87 ha; Craiul Pârâului de 15, 46 ha; Coroiul de 4, 90 ha, ale lui Rubin N. Ifrim. Trupurile Coasta Morei de 77, 61 ha și Zăvoiul de 4, 90 ha, ale lui Herman N. Ifrim. Trupurile Coasta Ciolacu de 104, 60 ha; Tabăra de 4, 90 ha și Zăvoiul de 4, 90 ha, ale lui Manea N. Ifrim.”[22] În comuna Spiridonești aceiași comisie a procedat la preluarea pădurii Bătrânești-Rocna de 47, 28 ha, aflat în „îndiviziune a Goldei Oziaș Ifrim, Silvia Manea Ifrim, succesor Herman Ifrim și Clara Herman Ifrim.”[23] A fost preluat și inventarul acestor proprietăți format din 4 cantoane aflate în stare relativ bună. Pe raza comunei Spiridonești se afla și pădurea Gafton, în suprafață de 110 ha, cumpărată de frații Ifrim de la „dna Stan, pădure fără amenajament și fără plan, care dă în seama pădurarului Gh. Victor împreună cu pădurarul Gh. Miron, situată la nord cu restul pădurei Bălușești și pădurea Maria Nicolau…compusă din 2 trupuri, Bătrănești și Zăvoiul.”[24]

Proprietatea Bălușești, a evreilor Herman N. Ifrim și Seima Ruhla, Charles Gould, Manea N. Ifrim, Rubin N. Ifrim și Ernestina Dr. Paseol Franți, însuma 1126, 9579 ha, fiind formată din: pământ arabil-550, 9814 ha; pășune-102, 1404; zăvoae (luncă)-215, 4148 ha; bălți, heleștee și stufăriș-27, 6090 ha; clădiri, conac, loc viran-10 ha; terenuri neproductive-10, 3249 ha și pădure-700, 4874 ha.[25] Inventarul era completat de 127 de animale (42 cai de muncă; 2 cai de trăsură; 1 cal de călărie; 3 iepe; 10 mâji; 1 armăsar; 51 boi de muncă; 21 vaci de lapte; 18 viței; 31 de junci și 127 de găini) și numeroase bunuri agricole și neagricole.[26]

Și proprietatea lui Avram Lazăr din comuna Cârligi, în suprafață de 52 de hectare pământ arabil, a fost trecută în proprietatea statului. Situația acesteia era mai specială,

[20] SJAN Neamț, fond *Prefectura Roman*, dosar 127/1940, f. 125.
[21] *Ibidem*.
[22] *Idem*, dosar 127/1940, f. 304.
[23] *Ibidem*.
[24] *Ibidem*.
[25] *Ibidem*, f. 345.
[26] *Ibidem*, f. 346.

pământul fiind arendat de fostul proprietar locuitorilor din sat, și „pentru a nu tulbura spiritele" a fost lăsată în continuare sătenilor în arendă.[27]

În comuna Botești, a fost expropriată proprietatea evreului Iancu Fălticineanu, în suprafață de 100, 9828 ha, compusă din: pământ arabil-65 ha; loc viran-0, 4914 ha; plantații diverse-15 ha; drumuri de exploatare-0, 4914 ha și pădure-20 ha.[28]

O situație centralizată a pădurilor expropriate din fostul județ Roman, în anul 1941 arată astfel[29]:

Pădurea	**Comuna**	**Suprafața**						**Nume proprietar**	**Nr. decret/ordin expropriere**	**Cine a primit pădurea**
		Pădure		Poieni		Total				
		Ha	a.	Ha	a.	Ha	a.			
Piscu Rusului	Stănița	75	-	90	-	165	-	Fani W. Și G. Storbin	3840/1940 și Ordin 2868/1940 al Ministerului Economiei Naționale și Ordinul 80224/1940 al CAPS	Ocolul Silvic CAPS Roman
Botești	Botești	92	72	7	-	99	83	Iancu Fălticineanu		
Bălușești	Bălușești	109	06	-	-	109	06	Oziaș N. Ifrim		
,,	,,	107	36	-	-	107	36	Rubin N. Ifrim		
,,	,,	82	51	-	-	82	51	Herman N. Ifrim		
,,	,,	121	16	-	-	121	16	Maria N. Ifrim		
Bătrânești-Roca	Spiridonești	47	28	-	-	47	28	Goldina Oziaș Ifrim, Sabrina Ifrim succesorii Paulina Rubin Ifrim, Clara Herman Ifrim		
Gafton	Spiridonești	110	-	-	-	110	-	Frații Ifrim		
Boghicea	Boghicea	105	88	-	-	105	88	**P.L. Bablene și frații Labinovici**		
Pâncești	Poenari	476	-	-	-	476	-	Solomon și Silvia Sul..r, Iosif Lupu și Șmil Vexler		

[27] *Ibidem*, f. 347.
[28] *Ibidem*, f. 350.
[29] *Idem*, dosar 113/1941-1942, f. 23.

Piscu Rusului, Brusturiș, Boiștea	Dagâța	186	-	-	-	186	-	Uşer Briman, Luță Briman, moștenitorii Rozman Ruhăm și Avram Solomonovici		

Conform adresei Prefecturii Neamț, 20241 din 7 octombrie 1940, se înștiința Ministerul muncii, sănătății și ocrotirilor sociale, că a fost expropriate Băile Bălțătești, fostă proprietate a evreului Godhammer, cerându-se ca aceasta „să treacă de urgență sub conducerea Ministerului Sănătății, spre a putea fi administrată așa cum se cuvine”.[30]

Potrivit decretului 3810 din 12 noiembrie 1940, care completa decretul din 5 octombrie 1940 privitor la trecerea proprietăților rurale evreiești în patrimoniul statului, Direcția III Reg. Silvică Bacău trimitea Prefecturii Neamt prin adresa din 19 noiembrie 1940, lista fabricilor de cherestea foste evreiești pentru care trebuia întocmit inventarul bunurilor acestora.[31] Lista era revizuită și completată prin adresa Prefecturii din 10 decembrie 1940, către Subsecretariatul Colonizărilor și al Populației Evacuate:

Numele fabricii	**Comuna, județul**	**Proprietar**
Viișoara	Vaduri, Neamț	i. I. Segall
Prooroca	Pângărați, „	Weinstein și Katz Lipa
Cuejdiu	Gârcina, „	Solomon
Haber	M-rea Neamț, „	Haber
„Bradul Carpatin”		I.A. Iancu
Iancu A. Iancu	Vânători- Neamț	I.A. Iancu
M. Rozenberg		M. Rozenberg
Solomon	Pipirig, „	Solomon
Bobăești		Solomon
H. Dorneanu	Roznov, „	H. Dorneanu
Braunștein		M. Braunștein
M. Weinberg		M. Weinberg
Negulești	Tazlău, „	M. Weinberg
Balcani		I. Marcovici
Giuseppe Kohn	Calu Iapa, „	G. Kohn
Saim Simen (moară)	Podoleni	S. Simen
Taben	Piatra Neamț	Dr. Iuster
Carpați		Beral Davidovici
Imal		M. Bretman
Arini		Banca Centrală
Haim Negru (moară)		M. Corbu

[30] *Idem*, d. 259/1940, f. 103, 235-238.
[31] *Ibidem*, f. 131-132, 295.

Rabitz (fabrică cherestea și moară)		D. Rabitz
Estera Zilberștein (moară)		E. Zilberștein
Iancu Herșcu	Târgu-Neamț	I.S. Herșcu
Domeniul Broșteni (moară)		I.Katz și H. Struminger
Bambo	Valea Uzului, Bacău	S. Anor
Vultur	Căiuți, Băcău	I . Marcovici
B. Weisengrüm	Calu-Iapa	B. Weisengrüm
Giusepe		Giusepe
Iulius Sechter	Bălțătești	Iulius Sechter

În aprilie 1941, serviciul coordonării economice a bunurilor expropriate și a refugiaților din cadrul Prefecturii Neamț, comunica Ministerului agriculturii și domeniilor, lista cu pădurile, fabricile de cherestea, fabricile de spirt, ulei și pivele de postav, foste proprietăți evreiești expropiate[32]:

Comuna	**Proprietar**	**Păduri**		**Fabrici forestiere**	**Fabrici de**	**Fabrici de**	**Pive de**	**Teascuri de ulei**
		Ha.	**arii**					
Bălțătești	Iulius Schechter	4	-	1	-	-	-	-
Calu	B. Weissengrüm	2500	-	1	-	-	-	-
	Giuseppe Cahan	-	-	1	-	-	-	-
	Pavel Weissengrüm	624	-	-	-	-	-	-
	Obștea „Salvarea”	118	-	-	-	-	-	-
	Obștea „Cracău”	4	5000	-	-	-	-	-
	Obștea „Căldura”	0	5000	-	-	-	-	-
	Moșt.def.Haim S. Haim	3	-	-	-	-	-	-
	David Heim	5	-	-	-	-	-	-
Cândești	Frații Schuller	115	-	-	-	-	-	-
Mărgineni	Oscar Rapaport	56	-	-	-	-	-	-
Negrești	Herman Weisman și Iurin Sulciner	117	-	-	-	-	-	-
	Salomon Drimer, M. Weisman și B-ca Centrală	117	-	-	-	-	-	-
	Manole Guttman și B-ca Centrală	43	-	-	-	-	-	-

[32] *Idem*, dosar 161/1941, f. 96-97.

Pângărați	Iancu Weinstein	-	-	1	-	-	-	-
	Segall	-	-	1	-	-	-	-
Piatra Neamț	Friedrich Davidovici	-	-	1	-	-	-	-
	Sura Brottmann	-	-	1	-	-	-	-
	Banca Centrală	-	-	1	-	-	-	-
	David Rabitz	-	-	1	-	-	-	-
	Davidovici Berall	-	-	1	-	-	-	-
	Societatea „Moldova”	-	-	1	-	-	-	-
	Dr. Iuster	-	-	1	-	-	-	-
	Artur Grinberg	-	-	1	-	-	-	-
Roznov	Heim Dorneanu	-	-	1	-	-	-	-
	Moise Braunstein	-	-	1	-	-	-	-
	Moise Weinberg	-	-	1	-	-	-	-
Rediu	Frații Schuler	115	-	-	-	-	-	-
Ștefan cel Mare	Martin Unter	10	-	-	-	-	-	-
Tazlău	S. Marcovici	-	-	1	-	-	-	-
Tg. Neamț	Iancu S. Herșcu	-	-	1	-	-	-	-
	Zanvel Sigler	-	-	-	-	-	-	1
Vînători	Iancu Iancu	-	-	1	-	-	-	1
	Mauriciu Rozenberg	-	-	1	-	-	-	-
	Soc. Bradul Carpatin	-	-	1	-	-	-	-

Referitor la starea evreilor după publicarea Decretului privind expropierea imobilelor urbane, o notă a Legiunii de jandarmi Neamț din 3 aprilie 1941, informa că, evreii considerau decretul ca neconstituțional și „par hotărâți să nu semneze nici un act de cedare a imobilelor și că nu vor părăsi de bună voie casele lor ci se vor lăsa să fie evacuați prin forță.”[33]

În aprilie 1941 printr-o publicație, Prefectura Neamț prin Serviciul Coordonării economice bunurilor expropriate și refugiaților, anunța scoaterea la licitație pentru ziua de 16 aprilie, a bunurilor foste evreiești care se puteau arenda pentru anul agricol 1941.

Erau însă preferați pentru arendare refugiații care beneficiau de o reducere de 40% din arenda stabilită pentru terenurilor mai mici de 20 hectare și de 20% pentru cele mai mari de 20 de hectare. Nu făceau obiectul acestui anunț, proprietățile lui B. Weisengrum din Calu-Iapa de 184 hectare, P. Iuster din Căciulești de 29 hectare și Oscar Rapaport din Mărgineni de 294 hectare, care cădeau sun incidența ordinelor de arendare 12945 și 13053 din 1941 ale Subsecretariatului de Stat al Colonizării și populației evacuate.[34]

Comuna	**Nr. Proprietăți**	**Livadă**		**Teren arabil**		**Fânețe/ pășuni**		**Vii**		**Teren neproductiv/ viran**	
		Nr	**Ha.**	**Nr**	**Ha**	**Nr**	**Ha**	**Nr**	**Ha**	**Nr**	**Ha**
Piatra	37	20	9,73	1	11,71	4	4,03	-	-	1	0,18

[33] SJAN Neamț, fond *Poliția Piatra Neamt*, dosar 41/1941, f. 451.
[34] *Idem*, dosar 9/1941, f. 14.

Neamț			05	2	11		12				50
Tg. Neamț	3	-	-	3	0,8637	-	-	-	-	-	-
Buhuși	3	-	-	3	2,1734	-	-	-	-	-	-
Borlești	4	-	-	2	0,2833	-	-	-	-	2	0,2123
Broșteni	2	2	0,1800	-	-	-	-	-	-	-	-
Borca	2	1	1,2500	-	-	1	0,1674	-	-	-	-
Bistricioara	1	-	-	1	0,0018	-	-	-	-	-	-
Bălțătești	4	3	3,2200	1	0,5400	-	-	-	-	-	-
Calu	5	2	1,4800	1	0,5000	2	1,8620	-	-	-	-
Cândești	2	-	-	1	0,0900	1	14	-	-	-	-
Căciulești	2	1	6	-	-	1	10	-	-	-	-
Costișa	1	1	0,3500	-	-	-	-	-	-	-	-
Călugăreni	1	1	0,500	-	-	-	-	-	-	-	-
Dragomirești	1	1	0,0900	-	-	-	-	-	-	-	-
Fărcașa	2	-	-	-	-	-	-	-	-	2	5,0067
Hangu	1	-	-	1	0532	-	-	-	-	-	-
Podoleni	9	-	-	2	4	-	-	-	-	7	1,1000
Roznov	2	-	-	-	-	1	39,3000	-	-	1	0,4000
Slobozia	2	-	-	2	5,1800	-	-	-	-	-	-
Rediu	2	1	0,0700	-	-	1	14	-	-	-	-
Ștefan cel Mare	3	-	-	2	55,0500	1	5	-	-	-	-
Tazlău	11	1	0,1343	10	2,6988	-	-	-	-	-	-
Țibucani	3	1	0,0200	1	0,1400	1	0,2300	-	-	-	-
Vânători-Neamț	2	-	-	1	2	-	-	1	0,54000	-	-

Zănești	1	-	-	1	0,1432	-	-	-	-	-	-

Potrivit raportului lui Titus Dragoș*, intitulat *Românizarea. Înfăptuiri, 6 decembrie 1941-6 decembrie 1942,* numai în județul Neamț au fost expropriate 21 de proprietăți funciare evreiești totalizând 4065 de hectare (511 hectare arabil, 151 hectare pășune și 3403 hectare pădure).[35] Conform Legii 499/1942, în noimebrie 1942, era trecut în patrimoniul Centrului Național de Românizare imobilul din Roman, din strada Miron Costin nr. 3, aparținând comunității evreiești.[36]

Prin decizia din 4 februarie 1943**,** a lui Titus Dragoş, ministru subsecretar de stat al românizării, colonizării şi inventarului sunt trecute în patrimoniul Centrului Naţional de Românizare o serie de imobile din Piatra Neamț, astfel: imobilul *Fundația Sol. Și Fani Drimer*, str. Tăkel Corbu, teren și construcție; imobilul donația Moise și Malca Roscovici, str. Col. Rosnovanu, 14, teren și construcție; imobilul din str. Col. Rosnovanu, 102, teren și construcție; imobilul din str. Al. Lăpușneanu, 43, teren și construcție; imobilul donația Michel și Rebeca Juster, str. Ștefan cel Mare, 6, teren și construcție; imobilul donația Iancu și Reghina Wittner, str. Carol 34, teren și construcție; terenul din strada Paharnicul, curte și anexă la Azilul de Bătrâni; Imobilul donația M.L. Silvian, str. Petru Rareș, 51, teren și construcție; măcelăriile din str. M. Kogălniceanu, teren și construcție; imobilul donația Sami Weinstein, str. T. Corbu, teren și construcție; imobilul din str. Cuza Vodă 341, teren și construcție; imobilul fost Azilul Vechi, str Cuza Vodă 337-339, teren și construcție; imobilul donația I. Blumen, str Cuza Vodă, 172, teren și construcție; imobilul donația L. N. Charas, str. Cuza Vodă, 223, teren și construcție; imobilul donația Ilie Carpan, str. Cuza Vodă 172, teren și construcție; imobilul donația A.L. Juster, str. Cuza Vodă, 150, teren și construcție; imobilul donația Schachne Stembler, str. Cuza Vodă, 120, teren și construcție; imobilul donația Mendel Cușer, str. Cuza Vodă, 116, teren și construcție; imobilul donația Ghițel și H. Sandbrand, str. Cuza Vodă 26, teren și construcție; imobilul destinat băii, str. Tăkel Corbu 6, teren și construcție; abatorul de păsări str. Sub Petricică 21, teren și construcție; Școala primară str. Tăkel Corbu, colț cu str. Col. Rosnovanu, teren și construcție; Spitalul Israelit, str. Petru Rareș, 106, teren și construcție; imobilul denumit Azilul de Bătrâni Petru M. Judterm str Paharnic, teren și construcție; imobilul donația Ilie Carpan, str. Unirii 55, teren și construcție.[37] Tot prin aceeași decizie erau expropriate imobile ale comunității din Buhuși: imobilul str. Alex I Cuza, 83, în întregime, cu excepția încăperilor destinate Casei de rugăciuni, teren și construcție; abatorul, str. Soldat Teodorescu, teren și construcție; imobilul servind de baie, str. Bodești, teren și construcție; Imobilul servind drept grădină de copii, str. Regele Carol I, 118, teren și construcție; Școala Israelită-Română, str. Sinagogii, teren și construcție.[38]

Tot prin aceiași decizie erau trecute în patrimoniul aceleiași instituții o serie de imobile din orașul Roman după cum urmează: Sediul Comunității, manutanța, inclusiv locuința secretarului, strada Principatele-Unite, nr. 26; Baia Comunității, strada Principatele-Unite, nr. 28; Spitalul Israelit, strada Principatele-Unite, nr. 30; Azilul Israelit de bătrâni, strada General Manu, nr. 30; Locuință (imobilul azil), strada Sucedava, nr. 3; Imobilul donația Zingher, strada Aprodul Arbore, nr. 28; Imobilul (Cneses Israelit), strada Mavrichi, nr.5; Imobilul fost Fraternitatea, strada Regală, nr. 10-12; Imobilul donația Hecht, strda Macarovici, nr. 5; Imobilul donația Weisman, strda Ștefan cel Mare, nr. 96; Abatorul de

[35] Titus Dragoș, *Românizarea. Înfăptuiri, 6 decembrie 1941-6 decembrie 1942,* București, Curierul judiciar, 1942, anexa 10.
[36] „Monitorul Oficial", partea I, nr. 278, 26 noiembrie 1942, p. 10397.
[37] *Idem*, partea I, nr. 10, 4 mai 1943, p. 3883.
[38] *Ibidem*.

păsări, starda Miron Costin, nr. 5; Școala primară de fete, cantina, strada Sucedava, nr. 79; Sinagoga Moșke, strada Vlad Țepeș, nr. 2; Sinagoga Croitorilor, strada Vlad Țepeș, nr. 4; Sinagoga Spiwak, strada Vlad Țepeș, nr. 5; Sinagoga Cismarilor, strada Vlad Țepeș, nr. 10; Sinagoga Gherșiu, strada Sucedava, nr. 62; Sinagoga Leizerovici, strada Panaite Donici, nr. 17 bis; Sinagoga Feider, strada Bogdan Dragoș, nr. 58; Sinagoga Rebi Lewy, strada Regală, nr, 18; Sinagoga Leipzigher, strada Regală, nr. 18; Sinagoga Brănișteanu, strada Aprodul Arbore, nr. 11; Sinagoga Keiler-Iacob, strada Sucedava, nr. 189; Sinagoga Rintzler, strada Logofătul Tăutu, nr. 8; Sinagoga Kalman Leizer, strada Ghica-Vodă, nr. 14; Cimitirul Israelit, strada Bogdan Dragoș, nr. 188.[39]

Prin decizia din 25 mai 1943 a lui Titus Dragoș, ministru subsecretar de stat al românizării, colonizării, şi inventarului sunt trecute în patrimoniul Centrului Naţional de Românizare sinagogile din Târgu-Neamț: *Sinagoga Meseriaşilor*, str. Regele Carol I, nr. 1; *Sinagoga Mare*, str. Cuza Vodă, nr. 23; *Sinagoga Leipzigher*, str. Cpt. Deciu, nr. 43; *Sinagoga Boslover*, str. Cuza Vodă, nr. 100; *Sinagoga Habot*, str. Cuza Vodă, nr. 63; *Sinagoga Novak*, str. Roger Nuam, nr. 18; *Sinagoga Iosub Soil*, str. Roger Naum, nr. 7 şi *Sinagoga Doi Lei*, str. Roger Naum, nr.8. [40] Totodată erau confiscate şi o serie de imobile ale comunităţii, astfel: Şcoala israelito-română, str. Ştefan cel Mare, nr.16; imobilele din str. Ştefan cel Mare, nr. 115, 117 şi 131; imobilul din str. Gloriei, nr. 13; imobilul din str. Voevodul Mihai, nr. 12; imobilele din str. Cuza Vodă, nr. 185, 122, 39, 236; imobilul din str. Cpt. Deciu, nr. 23; imobilul din strada Roger Naum, nr. 16; imobilul brutăriei din str. Cuza Vodă, nr. 120; imobilul băii din str. Radu Teohari, nr. 28; imobilul abatorului de păsări din str. Radu Teohari, nr. 28.[41] Tot prin aceiași decizie erau trecute și sinagogile din Piatra Neamț: *Sinagoga Leipzinger*, str. Sublt. Iernici 19; *Sinagoga Cumanler*, str. Elena Cuza 82; *Sinagoga Klaus*, str. Elena Cuza 46; *Sinagoga Cojocarilor*, str. Presei 6; *Sinagoga Comercianților*, str. Cuza Vodă 281; *Sinagoga Habat*, str. M. Kogălniceanu 2; *Sinagoga Garibaldi*, str. M. Kogălniceanu 51; *Sinagoga Isop Amala*, str. Sublt. Gh. Popa 5; *Sinagoga Havira*, str. Rozoureanu 73; *Sinagoga Comercianților*, str. Ghervasia 2; *Sinagoga Comercianților*, str. Dărmănești 88.[42]

O parte din aceste clădiri au fost ocupate de către armată precum sinagogile *Leipziger*, *Boslover*, *Habot*, *Școala israelită* iar sinagoga *Iosub Soil* și brutăria au fost ocupate de către detașamentul de muncă Cernăuți. [43]

În iunie 1943, potrivit legii 499/1942, sunt trecute în patrimoniul Centrului, sinagoga și baia evreiască din comuna Băcești.[44]

Nu doar proprietățile au fost expropriate ci și bunurile, printre care și masa lemnoasă, așa cum rezultă dintr-o adresă din 24 aprilie 1942 a Prefecturii Neamț către Centrul Național de Românizare, fiind expropriată o cantitate de 11.169 mc de cherestea de brad și stejar și 6295 mc de butuci de brad și stejar.[45]

Tot în acest documnet sunt enumerate și proprietățile cu suprafețe mai mari de 5000 mp care au fost și ele expropriate.[46]

Comuna	**Proprietarul**	**Suprafața**
Buhuși	Berman Kern	1,5000 ha
Borca	Aizic Tanențap	1,2500 ha

[39] „Monitorul Oficial”, partea I, nr. 90, 16 aprilie 1943, p. 3413.
[40] *Idem*, part. I, nr. 125, 31 mai 1943, p. 4781.
[41] *Ibidem.*
[42] *Ibidem*.
[43] *Arhiva comunității Tîrgu-Neamț, dosar 1944*, p.82.
[44] „Monitorul Oficial”, partea I, nr. 146, 26 iunie 1943, p. 5601.
[45] SJAN Neamț, fond *Prefectura Neamț*, dosar 150/1942, f. 188-189.
[46] *Ibidem*, f. 206.

Calu	Bertlot Wiesengriin	184 ha
	Withelm Wxler	1,5120 ha
	Suc. Haim S. Haim	1,1800 ha
Cândești	Frații Schliiller	15 ha
Căciulești	Moș. P. Iuster	12 ha
	Mișu Grimberg zis Galini	15 ha
Farcașa	Aizic Tanențap	3,3000 ha
	Janeta L. Zimberg	5,3700 ha
Mărgineni	Oscar Rapaport	281 ha
Podoleni	Mina Marcu Faibiș	2 ha
Piatra Neamț	Moșt. Roza Aisenberg	5,5000 ha
	Banca Negustorească	1,5552
	Moșt. Peter Iuster	1,3695
	Comunitatea Israelită	3
Roznov	Luța Svarț	39,3000
Slobozia	Max. Haimovici	4,2535
Rediu	Frații Suler	3
Tazlău	Isac Moscovici	1,0475
Vânători Neamț	Elena N. Mihăesei	2

Prin publicația din 21 martie 1942, Prefectura Neamț prin Comisia pentru administrarea bunurilor expropriate, scoatea la arendă morile țărănești expropriate de la evrei. Erau preferați refugiații, văduvele și invalizii de război care puteau dovedi că s-au mai ocupat cu morăritul. Perioada pentru arendare era stabilită până la 23 aprilie 1944. Morile care erau arendate la data de 23 aprilie 1944 erau[47]:

Comuna	**Fostul proprietar**	**Felul morii**
Mărgineni	Buium Katz	Moară țărănească
Podoleni	Saim Simon	Moară țărănească
Zănești	Iosub I. Simon	Moară țărănească
Târgu Neamț	Zamvel Sigler	Moară țărănească
	Idel Sigler	Moară țărănească
	Meșel Iuster	Moară țărănească
Piatra Neamț	Artur Grimberg	Moară țărănească
	M. Waserman și B. Bruhmaier	Moară pentru măcinat hrișcă

Legile de expropriere a bunurilor rurale și urbane au fost cea mai grea loviturp economică primite de evreii în timpul războiului, motivele fiind susținute de către Mihai Antonescu în expunerea pentru necesitatea legilor, „o reformă politică națională, socială și economică... Naționalizarea proprietății evreiești trebuie să fie constructivă.”[48]

Totul era pentru românizarea economiei și înlăturarea treptată a străinilor din organizarea economiei naționale.

BIBLIOGRAPHY

AFCER, fond Comunitatea Piatra Neamț
Arhiva comunității evreilor din Tîrgu-Neamț,

[47] SJAN Neamț, fond *Poliția Piatra Neamț*, dosar 9/1941, f. 51.
[48] Petre Țurlea, *Românii și evreii în secolul XX*, vol. II, București, Editura Semne, 2015, p. 240.

SJAN Neamț, fond Prefectura Neamt, fond Prefectura Roman, Poliția Piatra Neamt

Monitorul Oficial, partea I, octombrie 1940, februarie 1941, martie 1941, noiembrie 1942, aprilie-iunie 1943

Ancel, Jean, *Contribuţii la istoria României. Problema evreiască 1933-1944*, vol. 1, partea a doua, București, Hasefer, 2001

Benjamin, Lya, *Prigoană şi rezistenţă în istoria evreilor din România. 1940-144. Studii*, București, Hasefer, 2003

Dragoș, Titus, *Românizarea. Înfăptuiri, 6 decembrie 1941-6 decembrie 1942*, București, Curierul judiciar, 1942

Geller, Iacoov, *Rezistența spirituală a evreilor români în timpul Holocaustului*, București, Editura Hasefer

Vladimir Solonari, *Purificarea naţiunii*, Iași, Editura Polirom, 2015

Ion Șerbănescu, ed., *Evreii din România între anii 1940-1944. Izvoare şi mărturisiri referitoare la evreii din România, vol.3: 1940-1944: Perioada unei mari restrişti,* partea I, București, Hasefer, 1997

Petre Țurlea, *Românii și evreii în secolul XX*, vol. II, București, Editura Semne, 2015

THE IMPACT OF THE SECOND WORLD WAR ON MEDICAL LIFE IN IAŞI. THE VESTRY OF THE HOUSE OF SFÂNTUL SPIRIDON HOSPITALS

Galina Toderaşco
PhD Student, "Al. Ioan Cuza" University of Iaşi

Abstract:The War World II it start as a result as discontent caused by decizion taken inside of the Conference of Paris, Germany being the principal disadvantajed and it began armed attacks. Romania went to war with Germany for regain his in last territories in favor of U. R. S. S., even if it was not prepared from several points of view (millitary, economic and medical). The upgrading weapons it had like result increasing the number of victims with of trauma to the entire body, highlighting and more lack of medical personal and drugs from health system from Romania. Hospital trustees house Saint Spiridon it assume the role of coordinator in care activities and treats of soldiers injured on the frontline. Even if they faced many hardships and they had forced to moved to Alba-Iulia for a while having lost so many documents, furniture and buildings, the trustees managed to fulfill the assumed the role quite well.Besides all this, the Romanian state had to cope of diseases occuring in the civilian population: typhrus, malaria, pellagra.... etc, they was forced to take the necessary measures and to influence centers eradicate for these diseases. The consequences of War World II had been felt the full in medical system, both soldiers and the civilian. Romania made difficult challenges, demonstrating that she was not prepared for an conflict of this scale from several points of view, inclusive medical.

Keywords: War World II, the Trustees House of the Hospital of Saint Spiridon, medical asistance on the front, evacuation to Alba-Iulia, diseases.

Introducere

Conferinţa de Pace de la Paris a favorizat realizarea Marii Uniri. Guvernele din perioada interbelică au încercat să păstreze integritatea teritorială a Romaniei Mari. Odată cu declanşarea celui de-al Doilea Război Mondial, România a rămas înconjurată de foarte puţini aliaţi, Bulgaria, Ungaria şi U. R. S. S. dorind să-şi recapete teritoriile pierdute în războiul precedent. Astfel, în iunie 1940, România este nevoită să se supună Ultimatumului Sovietic (se pierd Basarabia şi Bucovina de Nord) în august Dictatului de la Viena (se pierde nord-vestul Transilvaniei în favoarea Ungariei) şi pretenţiilor teritoriale ale Bulgariei (cedarea Cadrilaterului). România a intrat în război de partea Puterilor Centrale cu speranţa de a recupera Basarabia, Bucovina de Nord şi nord-vestul Transilvaniei. Evenimentele din 1940 au provocat grave disfuncţionalităţi economiei naţionale şi pieţei interne a României, satisfacerii necesităţilor materiale şi organizării apărării naţionale; ele resemţindu-se în viaţa de zi cu zi (în educaţie, industrie, medicină etc).

În perioada interbelică, medicina din România a cunoscut numeroase lipsuri, o întârziere în privinţa progresului medical. Această situaţie a fost cauzată şi de consecinţele Marelui Război. România se confrunta la acea perioadă cu imposibilitatea personalului medical de a face reale progrese, medicii susţinând că aveau salarii mici, ce deseori îi puneau în situaţia de a avea şi alte slujbe. Numărul consultaţiilor ce putea fi efectuat la cabinete era foarte mic; în plus, medicii nu puteau oferi o asistenţă medicală preventivă, de calitate, oamenilor ce se aflau la locurile de muncă, acolo unde îşi făcea apariţia cel mai des bolile sociale (în multe cazuri medicii nu se deplasau, chiar dacă erau solicitaţi); pe lângă toate

acestea, majoritatea doctorilor practicau forme modeste ale medicinei de cartier: injecţii, pansamente[1]. Progrese accentuate în medicină sunt evidenţiate în perioada1939-1940. Fapt pentru care, anul 1940 se remarcă prin diferenţierile care se făceau între medicii evrei şi cei români prin urmare, se începe interzicerea practicării medicinei de către evrei prin înfiinţarea poliţiei legionare-medicale, interzicându-li-se colaborarea cu specialişti români în consecinţă, populaţia civilă era supusă acestei restricţii[2].

Situaţia medicinei din mediul rural se afla într-o stare deplorabilă, în condiţiile în care, cei mai mulţi doctori nu doreau să muncească la sate. Poziţia României la acest capitol se datora atitudinii pe care a avut-o administraţia de stat, cât şi stării economice defavorabile. Însă, în ciuda tuturor neajunsurilor, România a reuşit să realizeze şi unele mici progrese cum ar fi: înfiinţarea CCAS (Casa Centrală a Asigurărilor Sociale), cu un rol remarcabil asupra protecţiei sociale a populaţiei, prin desfăşurarea unor programe de educaţie sanitară, crearea de spitale şi clinici pe care le-a oferit populaţiei contribuind la educarea acesteia[3]. Societatea rurală nu fusese la curent cu anumite progrese medicale, problemele de sănătate fiind mai degrabă rezolvate cu ajutorul „leacurilor băbeşti”transmise din generaţie în generaţie.

Judeţul Iaşi avea să fie afectat de desfăşurarea conflictului pe teritoriul ţării noastre în cei patru ani de război, în zonă desfăşurându-se evenimente destul de grave. Fiind cea mai importantă zonă din Moldova, s-a remarcat prin instituţiile sale medicale de stat pentru acea perioadă, acest centru ocupând un loc semnificativ în dinamica economică, politică şi medicală a ţării. Rolul jucat în anii 1941-1944, din punct de vedere medical, este foarte important pentru cei care sunt interesaţi de participarea României la cel de-al doilea război mondial.

Evoluţia societăţii româneşti a fost influenţată de o succesiune de evenimente cu un efect proeminent asupra învăţământului, cât şi a corpului medical. Calitatea asistenţei medicale, oferită pe front, era destul de precară din motiv că în cadrul acestui serviciu erau angrenaţi şi medici care nu dispuneau de nicio specializare, ci doar de unele cunoştinţe generale[4]. Judeţul Iaşi a avut o contribuţie considerabilă pentru tratarea răniţilor. Spitalul care şi-a asumat cele mai multe angajamente pentru tratarea acestora a fost Epitropia Casei Spitalelor Sfântului Spiridon din Iaşi, ea participând necondiţionat la ajutorul răniţilor de pe front, dar şi prin luarea în administrare a spitalelor de zonă interioară.

Epitropia Casei Spitalelor Sfântului Spiridon în timpul celui de-al Doilea Război Mondial

Începuturile aşezământului spitalicesc se plasează între anii 1750-1760 când epitropul Schitului din Măgura Iaşilor, Ştefan Bosie, a început zidirea mănăstirii Sfântul Spiridon şi a spitalelor. La zidirea acestei mănăstiri au contribuit şi alţi negustori: Anastasie Lipcanul, Vasile Roset etc[5]. Ministerul Sănătăţii era instituţia responsabilă de ocrotirea sanitară a populaţiei ţării, iar spitalele depindeau de acesta şi aveau rolul de a întreprinde unele măsuri pentru combaterea epidemiilor acolo unde era cazul.

Numărul soldaţilor care a încetat din viaţă pe patul spitalelor, în timpul conflictelor, era unul destul de mic. Presa confirma că mureau câte doi oameni la o mie de răniţi. De

[1] D. Setleceac, *Medicina Românească, Medicina Europeană 1918-1940, Chirurgia, Viaţa medicului*, vol. II, Editura Humanitas, Bucureşti, 1998, p. 34.
[2] *Ibidem*, p. 327.
[3] M. Sefer, *Medicina populară românească, Boli şi leacuri populare din arhive şi reviste de folclor*, Editura Viaţa Medicală Românească, Bucureşti, 1998, p. 24.
[4] Bologa Valeriu L, Samuil Izsák, *Fapte şi oameni din trecutul medicinei în patria noastră*, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1962, p. 172.
[5] Paul Pruteanu, *Contribuţie la istoricul spitalelor din Moldova, Spitalele din Moldova dependente de Epitropia generală a Casei Sf. Spiridon, de la primele începuturi pînă la unirea serviciilor sanitare ale Moldovei şi Munteiei*, Editura Medicală, Bucureşti, 1957, p. 5 şi urm.

asemenea se făcea apel la populaţie în vederea ajutării răniţilor din spitalele ieşene (în special campanii pentru donarea de sânge care au contribuit la salvarea de vieţi omeneşti)[6]. Din cauza situaţiei grele din ţară s-a propus ca tinerii care s-au născut după 1921 să îşi oprească studiile şi să le continue după război.

În anii 1941-1942 situaţia spitalului nu era favorabilă din nici un punct de vedere. Lenjeriile erau incomplete şi nu corespundeau cerinţelor sanitare, saltelele paturilor erau umplute cu paie din lipsa materiilor prime. Putem considera că această situaţie se datora perioadei interbelice, când nu au existat performanţe semnificative din cauza slabei implicări a statului în sfera sănătăţii[7]. Nici personalul medical nu avea o situaţie favorabilă, din cauza fluxului mare de răniţi, acesta era nevoit să stea în subsolul spitalului, iar uneori, din cauza insuficienţei spaţiului, medicii dormeau împreună cu răniţii pentru a-şi duce la bun sfârşit misiunea.

Pe timp de iarnă condiţiile spitalelor nu erau cele mai favorabile, acestea fiind lipsite parţial de acoperiş; în asemenea situaţie se afla şi Şcoala de Infirmiere. Tot în această perioadă se primeau diverse reclamaţii generate de lipsa halatelor groase astfel, la suferinţele bolnavilor, se mai adăugau şi răceala, lipsa alimentelor, furtul hranei de către personalul medical şi nu numai[8]. Pentru a se elimina subalimentaţia celor internaţi au fost încadrate doamnele din prima supraveghere şi infirmiere care să aibă grijă de distribuirea mesei la bolnavi, răniţi de război şi civili deopotrivă. Un mod prin care pacienţii îşi manifestau nemulţumirea era acela de frecventare a bisericilor, unde se plângeau de neajunsurile din cadrul Epitropiei iar pentru ca astfel de evenimente să nu mai aibă loc, li s-a interzis să mai meargă la biserică sau, dacă aceştia mergeau, obligatoriu erau însoţiţi de către o infirmieră care să îi împiedice să cerşească[9]. Pentru a face faţă nevoilor foarte mari produsele alimentare erau amestecate, ca de exemplu laptele cu apă, pe meniu se scria ceva, iar în realitate se oferea altceva. Cel mai utilizat fel de mâncare era piureul de cartofi; de obicei se spunea că acesta la rândul său conţinea carne sau peşte, dar aceste alimente de cele mai multe ori nu ajungeau deloc sau ajungeau doar parţial în farfuria pacienţilor, cauza fiind furtul de mâncare făcut de gardience, dar şi de unii medici pentru familiile lor (motivul era întârzieria salariilor). Lipsa de personal în bucătărie era evidentă, de aceea pentru pregătirea mesei bolnavilor erau antrenaţi premilitari şi militari.

După aproape un an de efort, pe front a început să se simtă lipsa de materiale pentru pansament, în special tifonul şi benzile de tifon, cerându-se să se facă economie. Riscând a nu mai avea articole de pansament, acestea au fost reduse la maximum, iar benzile de tifon au început să fie spălate şi refolosite de cel puţin 4-5 ori. Persoanele civile care aveau nevoie de pansament erau nevoite să îşi procure singure acest material, bineînţeles dacă acesta era de găsit[10]. Populaţia de multe ori nici nu ţinea cont de acest material din punct de vedere sanitar, ci mai degrabă se folosea de orice înlocuitor care să deţină aceeaşi funcţie, fără a se mai plăti alţi bani. Medicamentele de primă urgenţă erau în permanenţă solicitate, pentru că acestea nu se găseau în farmaciile din Iaşi şi nici la regiment. La adresa Ministerului deseori se făceau solicitări de bani pentru a se continua aprovizionarea. Fondurile de război fiind aproape epuizate Ministerul Sănătăţii şi Ocrotirilor Sociale de la Bucureşti, a refuzat să continue

[6] *Oferind o cantitate infimă de sânge salvaţi viaţa unui om*, în Ziarul *Evenimentul*, XXXV, nr. 8999, 12 august, 1941, p. 4.
[7] Serviciul Arhivelor Judeţene Iaşi (în continuare SJAN), Fond: Primăria Municipiului Iaşi, dos. 1642, 1942-1943, r. 325, f. 10.
[8] Ibidem, dos. 1642, 1942-1943, r. 325, f. 410.
[9] Ibidem, dos. 1634, 1942, r. 322, f. 78.
[10] Ibidem, dos. 1642, 1942-1943, r. 325, f. 38.

aprovizionarea din contul său. Solicitările s-au îndreptat către Ministerul de la Iaşi, iar acesta a promis că va ajuta Epitropia în limita posibilităţilor[11].

Toate camerele erau destinate răniţilor, inclusiv cabinetele medicilor, astfel, s-a ajuns în situaţia ca într-o cameră să lucreze câte nouă persoane. Din lipsă de spaţiu pentru depozitarea actelor, acestea erau lăsate în lăzi pe holul spitalului, iar cel mai adesea se furau[12].

Normele sanitar-igienice nu erau întotdeauna respectate, ele se aplicau doar atunci când venea o inspecţie de la Ministerul Sănătăţii, în acele momente ordinea fiind respectată în saloane, holuri, toalete şi inclusiv în rândul personalului medical care era curat îmbrăcat[13]. O altă problemă a spitalelor a fost lipsa de încălţăminte, care s-a remediat cu ajutorul papucilor din papură sau sandale de lemn. Putem aprecia astfel eforturile Epitropiei pentru a ţine situaţia celor internaţi sub control. Foile de observaţie, adesea, nici nu erau completate, cei internaţi nu erau ţinuţi la curent cu evoluţia bolii, cu medicamentele administrate şi regimul alimentar prescris, iar asupra lor nu se realiza nici un fel de analize[14].

Se cerea realizarea unui recensământ general a medicilor din întreaga ţară. Odată cu intrarea României în război, tot mai multe studente de la facultăţile de medicină ieşene s-au oferit să lucreze voluntare pentru îngrijirea răniţilor. Au fost situaţii când în sistemul medical al Judeţului Iaşi au fost încadraţi şi studenţii care nu promovau examenele, încercându-se astfel realizarea numărului necesar de medici. Pe lângă rolul de a ajuta răniţii, unele dintre surorile de ocrotire ţineau cursuri în şcoli, contribuind la educarea tinerei generaţii, se predau măsurile practice de oferire a primului ajutor medical şi de îngijire a bolnavilor[15].

Îngrijirea bolnavilor şi răniţilor în cadrul Epitropiei a fost controlată de cele mai multe ori de autorităţile militare. La venirea soldaţilor de pe front aceştia erau obligaţi să posede un bileţel de la autoritatea militară pentru a se putea întocmi calculul cheltuielilor. Dacă soldatul nu deţinea acest bilet, nu putea fi internat. La ieşirea bolnavilor din spital se menţiona: data externării, diagnosticul, starea în care a părăsit unitatea medicală. Răniţii de pe front veneau murdari, iar pentru aceast lucru a fost amenajat un serviciu de curăţare a acestora. Erau dezbrăcaţi la intrare, îmbăiaţi şi deparazitaţi înainte de a fi trimişi în saloane, apoi erau supuşi serviciului de triere; stând la rând aceştia erau înfometaţi, obosiţi, iar pe timp de iarnă stăteau şi în frig. Pentru a submina durerea şi a distrage atenţia de la aşteptarea lungă, Epitropia a propus să ofere pentru fiecare rănit câte o felie de pâine şi câte un pahar de rachiu[16]. Teatrul Naţional a contribuit şi el la încercarea de umplere a timpului de aşteptare prin oferirea unor spectacole care să ţină ocupaţi răniţii. Pe lângă acestea, la radio era o emisiune specială numită „Ora răniţilor”, unde se evidenţia rolul României în război[17].

Pacienţii cu fracturi ale membrelor erau tot mai frecvenţi, solicitându-se tot mai multe cârje pentru ajutorarea acestora. Pentru a exista o eficienţă şi mai mare în acest proces, s-a propus în luna noiembrie intrând în vigoare la 10 decembrie crearea unui atelier de ortopedie la Centrul de Ortopedie al spitalului de Zonă Interioară 287 de pe str. Elena Doamna nr. 49. În acest atelier s-au confecţionat proteze pentru membrele superioare şi inferioare din piele, lemn şi celuloid, dar şi alte aparate ortopedice după metodele şi tehnicile existente. Produsele atelierului erau destinate tuturor categoriilor de invalizi de război din Moldova, Bucovina şi Basarabia. Conform deciziei Ministerului Sănătăţii şi Ocrotirii Sociale nr. 3535 din 3

[11] Ibidem, f. 56.
[12] Ibidem, dos. 1636 / 1942, r. 323, f. 119.
[13] Ibidem, f. 56.
[14] Ibidem, dos. 1634, 1942, r. 322, f. 151.
[15] *Sora de Ocrotire*, 1943, nr. 1-3, vol. I, Supliment la „Buletinul Eugenic şi Biopolitic” editat de Secţia Biopolitică a „Astrei” şi de la Institutul de Igienă şi Biopolitică, Sibiu.
[16] SJAN, dos. 1642/1942-1943, r. 324, f. 49.
[17] Tudor Rachiţeanu, *Ora răniţilor*, în Ziarul „*Brazda*” II, nr.81, 11 martie, 1944, p. 3.

noiembrie 1943, s-a hotărât confecţionarea de proteze şi aparate ortopedice şi pentru populaţia civilă infirmă[18].

Epitropia Spitalelor Sfântul Spiridon din Iaşi a preluat sub conducerea sa anexele: spitalul anexă Izraielit, cunoscut şi sub denumirea Zonă Interioară 287, ce avea ca medic şef pe Vladimir Buţureanu; spitalul „Caritatea" în frunte cu dr. Al. Moruzi; spitalul anexă „Reuniunea Femeilor Române" condus de Neculai Barbelian; Spitalul Gh. Asachi reprezentat de medicul şef Vasile Dobrovici; spitalul de Zonă Interioară 285, sub conducerea conferenţiarului dr. Emil Hurmuzachi[19]. Din cauza acestui angajament Epitropia a întâmpinat mari greutăţi în asigurarea hranei celor internaţi, în special a răniţilor de război, deoarece spitalul nu se putea aproviziona de pe piaţă cu ulei, zahăr şi alte produse alimentare din cauza preţurilor foarte mari.

În septembrie 1943 s-a demarat o mobilizare mai intensă a femeilor cu vârsta între 18-35 de ani care să contribuie la ajutorul sanitar pe front, excepţie de la această regulă făcând femeile care aveau copii mai mici de 5 ani; erau acceptate doar în cazul în care erau de acord să facă munca benevol. Femeile apte care refuzau erau pedepsite iniţial printr-o raţionalizare alimentară, apoi erau mobilizate cu forţa. Până la încadrare erau învăţate să tragă cu arma[20]. Studenţii de la medicină din anii II, III şi IV aveau stagiile de practică obligatorie în timpul verii, urmând ca mai apoi, să se prezinte în sesiunea din toamnă dar din lipsa personalului medical, s-a decis ca stagiul de practică al studenţilor să dureze până pe 20 septembrie, nemaiavând examene astfel continuând să lucreze[21].

Primele dispoziţii de evacuare ale spitalelor Epitropiei din Iaşi s-au dat la sfârşitul lunii decembrie 1943 şi la începutul lui ianuarie 1944, locul stabilit pentru evacuare fiind oraşul Craiova. În acest sens, s-a purtat o corespondenţă asiduă cu Aşezămintele „Madona Dudu" şi cu autorităţile locale pentru a pregăti locul necesar funcţionării Epitropiei şi a locuinţelor pentru personalul evacuabil. Pentru ca lucrurile să meargă cât mai bine, conducerea instituţiei medicale a decis trimiterea unui delegat pentru o mai bună distribuţie. Odată cu Epitropia, trebuia evacuată şi Universitatea din Iaşi, care avea în componenţa sa şi Facultăţile de Medicină; epitropii generali au intervenit la Ministerul Apărării Naţionale la data de 26 februarie 1944, cerând ca cele două să fie evacuate în aceeaşi localitate[22]. Ele nu trebuiau să funcţioneze separat, pentru a avea personal suficient.

Se luaseră măsuri de pregătire în cazul unor bombardamente aeriene asupra şcolilor, dar şi asupra populaţiei. Insituţia responsabilă ai organizării apărării era Comandamentul de Apărare Pasivă. Simulările aveau să fie anunţate, iar alarmele se dădeau cu ajutorul clopotelor de la biserici, şcoli, fabrici, fluierelor de locomotive din gară, iar gardienii publici foloseau fluierele din dotare; erau întrebuinţate şi trompetele de la unităţile militare, sirenele instituţiilor şi întreprinderilor astfel, toate acestea trebuiau să sune de 10 ori. Ofiţerii controlori aveau sarcina de a supraveghea şi nota orice abatere, întrucât toată lumea era obligată să se comporte ca în cazul real al unui bombardament[23]. Cei responsabili pentru organizarea asistenţei sanitare şi ajutorarea populaţiei în caz de bombardament erau: medicul şef al judeţului, medicul primar al oraşului, 5 medici evrei ca şefi ale celor 5 posturi de prim-ajutor, medici evrei în fiecare circumscripţie; în cazul în care nu era suficient personal, acesta urma să fie completat tot cu oameni de origine evreiască. Fiecare medic avea obligaţia să posede asupra sa materialele conform dispoziţiunilor. Misiunea medicilor era aceea de

[18] Ibidem, f. 150.
[19] SJAN, dos. 1653, 1943, r. 329, f. 9.
[20] *Femeile în armata roşie*, în Ziarul *Evenimentu*l, XXXVII, nr. 9109, 14 septembrie, 1943, p. 2.
[21] SJAN, dos.1632, 1942, r. 321, f. 192.
[22] Ibidem, dos. 1681, 1944, r. 334, f. 21.
[23] Comandamentul Apărării Pasive al Garnizoanei şi Judeţul Iaşi, *Noi semnale de alarmă în caz de bombardament*, în Ziarul *Brazda*, anul II, nr. 81, 11 martie, 1944, p. 1.

strângere a răniţilor găsiţi pe străzi, urmând ca aceştia să fie transportaţi cu maşini, căruţe sau brancardieri aflaţi la posturile de prim-ajutor; cei transportaţi erau puşi pe tărgi improvizate din scânduri uşoare sau pânze de sac; după aplicarea pansamentelor în spitale rămâneau doar cei răniţi grav, urmând ca cei cu răni uşoare să fie trimişi la domiciliu[24].

În urma bombardamentelor de la începutul lunii iunie Spitalul Spiridon a fost ars, creând numeroase victime, în special răniţii neevacuaţi. Greutăţile întâmpinate de autorităţile locale, civile şi militare erau în achiziţionarea de medicamente şi maşini moto-compresoare[25]. Legătura telefonică era stricată şi nu putea fi refăcută, singura linie rămasă disponibilă fiind cea care facea legătura cu Comandamentul de la Bucureşti. În urma bombardamentelor aeriene mii de locuinţe au fost distruse sau avariate, de unde rezultă că mii de familii au rămas pe drumuri. Mai târziu Primăria Municipiului Iaşi a iniţiat o campanie de reparare a clădirilor uşor avariate, precum şi a magazinelor. În acest fel s-a oferit unei părţi din populaţia oraşului un oarecare sprijin de a nu rămâne în stradă.

Febra evacuării a cuprins şi populaţia oraşului Iaşi, astfel cea mai mare parte a muncitorilor care lucrau în industrie, de teama de a nu rămâne sub ocupaţia sovietică, s-a dus de bună voie în locurile unde se mutau întreprinderile la care lucrau. Guvernul ordonase evacuarea tuturor instituţiilor de stat[26]. La fel s-a întâmplat şi în cadrul Spiridonului, unde cei mai mulţi s-au înscris pentru a fi evacuaţi. O altă problemă a Epitropiei era aceea că bunurile de inventar, aparatura şi instrumentarul, erau puse la dispoziţia spitalului de Zonă Interioară 285, coordonat de către Ministrul Apărării Naţionale, iar evacuarea trebuia să se facă concomitent cu acest spital. În timp ce Epitropia lua toate măsurile de pregătire a operaţiunii de evacuare, autorităţile centrale de la Bucureşti au decis ca Epitropia Sfântul Spiridon şi Universitatea din Iaşi împreună cu toate facultăţile, inclusiv cea de medicină, să fie evacuate la Alba-Iulia şi în împrejurimi. Deşi frontul se apropiase tot mai mult de Iaşi, nu a putut fi transportat întregul inventar mobil, deoarece în spital se aflau răniţi netransportabili care trebuiau îngrijiţi mai departe, dar printr-o planificare greşită continuau să sosească şi alţii. Evacuarea efectuată în grabă a provocat şi unele accidente, inclusiv în rândul personalului medical, din această cauză cei accidentaţi neputându-se prezenta la muncă, în condiţiile în care era o necesitate acută de medici.

După evacuare, la început, aşezămintele spitaliceşti ale Epitropiei au fost găzduite în clădirea Liceului Comercial „Mailat" din Alba Iulia, dar acesta era neîncăpător, solicitându-se alte 4 camere la Cercul Militar. În aprilie 1944 Universitatea Ieşeană a cedat Epitropiei o parte din Liceul „Mihai Viteazu" unde vor fi instalate unele clinici şi birouri de administraţie[27]. Din cele 70 de vagoane pe care le avea Epitropia, la Alba Iulia au ajuns doar patru[28]. La un interval extrem de scurt, pe 3 mai 1944, a fost pus în funcţiune Spitalul de Zonă Interioară 285 în urma contopirii cu Spitalul „Dr. Nicolae Paulescu" şi Spitalul „Caritatea", punând astfel la dispoziţie 300 de paturi, în noile amplasamente de la liceele „Mailat" şi „Mihai Viteazu" fiind necesare o serie de amenajări pentru o bună funcţionare (instalarea de duşuri, apă caldă şi rece, serviciu de triaj, spălătorie, bucătărie, magazii)[29]. Materialele Spitalului Sfântul Spiridon au fost depozitate în sala de gimnastică a Liceului „Mailat", cerându-se adăpostirea acestora, şi a celor care stăteau pe culoarele Liceului „Mihai Viteazu".

Epitropia Casei Spitalelor Sfântul Spiridon nu şi-a uitat rolul în noua locaţie şi a depus eforturi pentru a salva vieţi omeneşti sau pentru a ajuta populaţia civilă din împrejurimi la

[24] SJAN, Fond: Zona a III-a de Apărare Pasivă Iaşi, dos. 15- 1944, f. 57.
[25] Ibidem, dos. 15-1944, f. 87-93.
[26] SJAN, Fond: Primăria Municipiului Iaşi, dos. 1686, 1944, r. 335, f. 5.
[27] Ibidem, f. 7.
[28] Ibidem, f. 34.
[29] Ibidem, f. 124-144.

acelaşi nivel cu celelalte spitale din Iaşi evacuate la rândul lor (Spitalul „Caritatea", „Maternitatea Grigore Ghica Vodă", Spitalul „Cantacuzino-Paşcanu", Spitalul „Dr. Nicolae Paulescu"); s-a decis acordarea a cât mai mult ajutor pentru o bună funcţionare a spitalului Zonă Interioară 285. În acelaşi timp a fost nevoie să se amenajeze două spitale pentru civili în localităţile Stremţ şi Galda de Jos. Pentru o mai bună împărţire a responsabilităţilor s-a convenit ca Spitalul din Stremţ să fie amenajat şi patronat de către Epitropia Sfântul Spiridon, iar cel din Galda de Jos de către Spitalul „Nicolae Paulescu". După ce Epitropia dă în funcţiune unitatea medicală de la Stremţ, administraţia centrală se mută în această localitate, la Alba Iulia rămânând doar un birou de rezolvare a chestiunilor urgente şi de corespondenţă cu Spitalul de Zonă Interioară 285. Conducerea acestei unităţi i-a revenit lui Vladimir Buţureanu, el refuzând să semneze inventarul venit de la Iaşi, ocupându-se doar de latura medicală. Rapoartele despre funcţionarea spitalului se dădeau la Ocna Sibiului[30].

Odată evacuată, Epitropia a pierdut peste 50 % din veniturile sale. Clinca II chirurgicală, în momentul evacuării, a rămas cu răniţii, iar în urma bombardamentelor această clinică a fost complet distrusă. Spitalul de la Stremţ se întreţinea cu veniturile realizate de la bolnavii cu plată şi din subvenţiile venite de la Ministerul Sănătăţii[31].

Mutarea la Alba Iulia a presupus numeroase sacrificii din partea Epitropiei, aceasta fiind nevoită să îşi vândă animalele, pentru a putea face faţă situaţiilor. Se cerea în permanenţă economisirea resurselor, deoarece în serviciul medical erau încadrate şi persoane neinstruite. La toate acestea se mai adaugă şi nevoia de a economisi combustibil(transportul produselor alimentare se făcea cu mijloace nemotorizate[32]).

În septembrie 1944 zona Alba Iulia se afla în apropierea operaţiunilor militare. Pentru a se preîntâmpina devastarea spitalelor de către răufăcători, a fost solicitată trimiterea unei gărzi militare. În aceste zile soluţia reîntoarcerii la Iaşi era dorită de administraţia Epitropiei, însă această decizie era amânată deoarece la 23 septembrie 1944 primeşte regim militar, devenind o anexă a spitalului de Zonă Interioară 285[33], astfel că la 10 octombrie a intrat în lichidare, iar personalul medical şi auxiliar a fost încadrat la Spitalul de Zonă Interioară 285. Când Epitropia a dorit să îşi revendice inventarul nu a mai fost găsit nimic, locaţia fiind jefuită (uşile erau descuiate, sparte, paza nu mai era), în ajunul revenirii la Iaşi nemairămânând mare lucru de luat[34].

Noul guvern instalat la Bucureşti în seara zilei de 23 august 1944 şi condus de Generalul Nicolae Sănătescu dorea cât mai mult ca instituţiile să revină la starea lor normală de funcţionare, odată ce armistiţiul fusese încheiat. Această normalizare depindea nu numai de Marele Stat Major al Armatei Române, ci şi de Comandamentul Militar Sovietic. Epitropia a întâmpinat greutăţi în strângerea bunurilor de la Alba Iulia deoarece aparatura, instalaţiile şi paturile erau puse la dispoziţia spitalului de Zonă Interioară 285, astfel că Epitropia nu putea lua mai nimic în contextul în care răniţii nu aveau unde să fie evacuaţi, iar alţii continuau să vină. Până la 15 octombrie 1944 în staţiile CFR indicate, nu sosise nici un vagon de marfă destinat reîntoarcerii spitalelor ieşene. În asemenea condiţii Epitropia a fost nevoită să se descurce singură, instituţiile locale fiind neputiincioase, iar Comandamentul Militar era preocupat cu operaţiunile de război. În urma mai multor solicitări, activităţile de reîntoarcere în Iaşi încep în ianuarie 1945.

În condiţiile extrem de grele ale războiului salariile medicilor întârziau foarte mult, unii dintre aceştia având întârzieri şi de un an. Atunci când personalul nu mai primea bani şi

[30] Ibidem, f. 239.
[31] Ibidem, dos. 1693, 1944, r. 339, f.127.
[32] Ibidem, dos. 1686, 1944, r. 336, f. 318.
[33] Ibidem, dos. 1701, 1944-1945, r. 343, f. 10-15.
[34] Ibidem, dos. 1668, 1944, r. 336, f. 268.

hrană din partea conducerii, acesta pleca la alte locuri de muncă unde erau plătiţi (de obicei îşi găseau de lucru tot la Alba Iulia la un alt spital sau la Aiud)[35].

Imediat ce aşezămintele şi serviciile Epitropiei se restabilesc la Iaşi, în condiţiile date ale unui oraş aflat în ruină pe front timp 6 luni, administraţia s-a preocupat de refacerea întregului patrimoniu mobiliar şi imobiliar. Până la 4 iunie 1945 au fost înaintate mai multe apeluri către autorităţile locale şi centrale pentru a primi ajutorul financiar de care era mare nevoie. Din cauza distrugerilor de război şi a secătuirii veniturilor sale, ea nu a putut face faţă cheltuielilor şi a solicitat să fie ajutată de către Primărie la plata apei, canalizării şi a energiei electrice. O altă intervenţie care a contribuit la o bună funcţionare a Spitalului a fost vizita Primului Ministru, Dr. Petru Groza, care dorea să pună din nou în funcţiune aceste spitale, cu cât mai multe paturi. După revenirea Epitropiei la Iaşi, aceasta a fost vizitată de ministrul Culturii Naţionale şi de ministrul Sănătăţii şi Ocrotirii Sociale, reuşind să se obţină un împrumut, punându-se gaj cupoanelor titlurilor de proprietate aflate în păstrarea Casei Naţionale de Economii[36].

După ocuparea teritoriului României de trupele sovietice a existat o necesitate acută de personal medical la şcolile de moaşe, la Facultatea de Medicină, iar pentru aceasta era necesară prezenţa unor examinatori care să aprobe admiterea, chiar dacă erau puţine locuri. Cu toate acestea nici acele locuri nu erau ocupate în totalitate. Din acest motiv, pentru completarea lor au fost acceptaţi şi cei cu media de admitere 4. Cel mai mic număr de admiteri s-a făcut la Şcoala de Moaşe „Gh. Ghica", cauza fiind starea degradată în care se afla clădirea în urma bombardamentelor, iar Epitropia nu a avut fondurile necesare pentru a contribui la repararea ei[37].

În toamna anului 1945, la Iaşi încă mai există unele reminescenţe de febră tifoidă, fiind nevoie de vaccinarea populaţiei şi a personalului, excepţie făcând persoanele care depăşiseră vârsta de 50 de ani[38]. În urma efectuării mai multor vaccinări s-a constatat că bacilul a fost înlăturat, recomandându-se consumul de apă potabilă curată[39]. Viaţa medicală s-a resimţit foarte mult în freamătul războiului. Medicina şi-a îndreptat eforturile spre latura practică. Interesele cercetărilor s-au plasat mai mult spre problemele medicinei de război şi de medicină socială, iar munca medicală a devenit una de teren, uneori mai departe de unităţile spitaliceşti. Lumea medicală a fost lipsită de condiţiile optime de lucru, de personal medical care de multe ori a preferat să plece de la locul de muncă sau din contră, să plece ca medici de front.

Între anii 1946-1947 spitalele Epitropiei Sfântul Spiridon se confruntă cu o epidemie de tifos exantemantic. Aceasta s-a produs din cauza stării de igienă precară a populaţiei şi a subnutriţiei, dar şi a secetei din 1946. În anul 1947 se constată o creştere a numărului de angajaţi în spitale, iar numărul răniţilor devine tot mai mic, fiind prezenţi doar bolnavii din rândul civililor[40].

Traumatisme, maladii şi tratamente

Activitatea medico-chirurgicală desfăşurată de armată se supune Serviciului Sanitar. Acesta era organizat pe mai multe eşaloane, începând cu cele aflate în prima linie. De obicei, aceste puncte medicale trebuiau aşezate în aşa fel încât să ofere posibilitatea răniţilor de a ajunge la ele pe drumul cel mai scurt. De la rănirea soldatului şi până la internarea acestuia, de cele mai multe ori timpul scurs până la intervenţie era insuficient pentru ameliorarea stării

[35] Ibidem, dos. 1693, 1944, r. 339, f. 20.
[36] Ibidem, dos. 1719, 1945, r. 347, f. 360-370.
[37] Ibidem, dos. 1717, 1945, r. 346, f. 18-56.
[38] Ibidem, dos. 1724, 1945, r. 348, f. 163.
[39] Emilian Demetrescu, *Vaccinarea antitifică*, în Ziarul *Ecoul*, anul II, nr. 58, februarie 1944, p. 9.
[40] SJAN, dos. 1736, 1947, r. 361, f. 132.

rănitului. Motivele ţineau de natura transportului, de condiţiile inacceptabile ale drumurilor: fie şoferul care, cu tot efortul depus, greşea direcţia, fiind nevoit să se întoarcă, fie viteza de deplasare era una mică, din cauza camuflării farurilor sau a faptului că maşina nu dispunea de amortizoare pentru tărgi astfel producându-se o zdruncinare a bolnavilor; existau de asemenea cazuri în care cei cu răni în zona abdominală sufereau o agravare a stării din cauza factorilor enumeraţi. Uneori răniţii soseau în avalanşă, încât nu se ştia începutul şi sfârşitul rândului[41].

Pe lângă efectele dezastruoase ale războiului, cele care au creat şi mai multe victime sunt maladiile, frecvente în perioada celui de-al Doilea Război Mondial, care au răpus mii de vieţi omeneşti: tifosul exantemantic, febra tifoidă, malaria, pelagra, bolile venerice, difteria, sifilisul, tuberculoza.

Tifosul exantemantic

Tifosul exantemantic este cunoscut în întreaga Europă şi nu numai. Transmiterea directă nu a fost demonstrată, însă cea indirectă este bine dovedită prin rolul pe care îl avea păduchele de corp. Cauzele apariţiei sunt lipsa spaţiului locativ, alimentaţia precară, mizeria, iar factorul declanşator îl constituie păduchele de corp de culoarea albă murdară, aceştia fiind localizaţi la încreţiturile şi cusăturile hainelor. Timpul de incubare era de 10-21 zile, începutul bolii se anunţa prin frisoane puternice, temperatura corpului creştea destul de repede, în primele două zile ajungând la 40^0 şi menţinându-se timp de 10 zile, faţa devenea roşie, puţin umflată plus manifestări nervoase (ameţeli, dureri de cap, insomnii). În cel mult o săptămână apăreau pe corpul uman pete de mici dimensiuni, mărindu-se devenind în câteva zile hemoragice. Dacă în a doua săptămână de la infectare febra nu dispărea şi devenea din ce în ce mai accentuat delirul, bolnavul devenea pasibil de deces[42]. În cazul în care febra scădea, probabilitatea bolnavului de a supravieţui era destul de mică. Ultimele zile ale perioadei de incubaţie se manifestau prin stări de oboseală, dureri musculare, incapacitate de muncă[43]. După 4-6 zile de febră apare exantemul; la început se comportă prin forme mici de pete ce dispar la apăsarea cu degetul. Aceste pete mici apar pe torace, umeri, braţe, regiunea superioară a spatelui[44]. În formele grave de manifestare a tifosului se produce o intoxicaţie a organismului, starea de delir este mai accentuată, bolnavul devenind tot mai indiferent la ceea ce se petrece în jurul lui, nu răspunde la întrebări, nu recunoaşte pe cei din jurul său, pierde inconştient urina şi materii fecale; extremităţile prezintă de asemenea unele modificări, degetele picioarelor şi unghiile capătă o culoare albastră-negricioasă, în permanenţă sunt calde, atunci când apare defervescenţa, acestea se răcesc. Sughiţul frecvent şi prelungit trebuie considerat întotdeuna ca fiind fatal.

Încercările de combatere a tifosului exantemantic au fost întreprinse în vara anului 1942. Vaccinarea s-a făcut doar în rândul medicilor, motivul fiind cel al insuficienţei soluţiei preparată din serul de plămâni de şoareci, dar şi imposibilitatea obţinerii vaccinului rezultat din crescătoriile de rozătoare diminuate[45]. În 1943 au fost întreprinse numeroase măsuri de despăduchere prin intermediul unor cuptoare fixe sau mobile, etuve, băi. Cei infectaţi au fost supuşi unui proces de tundere, după tundere erau unşi cu un lichid împotriva insectelor format o treime din petrol şi două treimi din ulei, lenjeria de pat şi hainele erau şi ele supuse

[41] Alexandru Lambrescu, *În legătură cu chirurgia în spitalele de campanie de Prima Linie*, în *Acta Medica Romana*, XVI, nr. 1-2, ianuarie-februarie, 1943, p. 25.
[42] Valentin Vasile, *Viaţa cotidiană a românilor între anii 1941-1965*, Editura Cetatea de Scaun, Târgovişte, 2014, p. 172.
[43] Prof. Dr. D. Combiescu, *Tifosul exantematic*, în *Îndrumător pentru activitatea mediciilor şi studenţilor în medicină în mediul rural*, Editura Ministerul Sănătăţii şi Ocrotirilor Sociale, Bucureşti, 1943, p. 261.
[44] *Ibidem*, p. 262.
[45] Valentin Vasile, *op. cit.*, p. 173.

procesului de înmuiere în petrol[46]. Singurul mijloc de prevenire a exantemanticului era acela de lichidare a păduchilor, iar cauza o constituia condiţiile inadecvate de trai. S-au propus măsuri de înfiinţare a unor băi publice gratuite, însă baia avea rolul de a spăla doar corpul, pe când insectele se găseau cu predilecţie pe haine, în special pe lenjerie. S-au recomandat cuptoarele de deparazitare, omul sărac era tuns şi îmbăiat, hainele îi erau băgate la cuptor, apoi erau înapoiate în starea în care se găseau înainte de a fi băgate în cuptor, dar fără păduchi. Centrele de deparazitare devin un grup sanitar cu scop triplu: baie pentru corp, spălătorie pentru rufe, cuptor de haine[47]. În perioada acestei conflagraţii nu s-au produs schimbări semnificative la nivel de igienă; centrele de deparazitare erau sărăcăcioase. Statul român a încearcat să ajute la temperarea acestei situaţii prin mijloacele disponibile; statul oferea doar baia, nu se dispunea de săpun şi prosop, iar personalul era insuficent şi incult, lucrul făcându-se superficial. Deparazitarea populaţiei presupunea două lucruri greu realizabile în acea perioadă: pe de o parte existenţa unor staţiuni regionale sistematizate, inclusiv până la cuierul cu rufe prevăzute de băi şi cuptoarele competent întreţinute; de cealaltă parte procurarea a cel puţin unui schimb de cămăşi pentru cei aflaţi în această categorie.

La centrele de deparazitare personalul trebuia să poarte un costum special. Acesta era confecţionat dintr-o pânză cauciucată foarte subţire cu partea lucioasă în afară. Pantalonul trebuia să fie închis pretutindeni cu un elastic care se aplica pe cizme[48]. În ceea ce priveşte tratamentul medicamentos, s-a folosit în primul rând adrenalina[49] şi în unele cazuri efedrina[50]. S-a mai administrat deasemenea zilnic, şi uneori de două ori pe zi, un ser hiperclorurat de 10% în venă[51].

Febra tifoidă

O altă maladie care a făcut la rândul ei numeroase victime a fost febra tifoidă, numită popular lingoare. Febra tifoidă se poate manifesta pe tot parcursul anului, dar cu predilecţie în anotimpurile ploioase, acestea favorizând răspândirea epidemiei (după ploi apele din fântâni şi izvoare putând fi foarte uşor contaminate, apele din jur scurgându-se în interiorul acestora)[52].

Simptome: tulburări nervoase (somnolenţă, delir), tulburări digestive (anorexie, limbă uscată, diaree sau constipaţie), pete de culoare roz de dimensiuni foarte mici, pulsul dicrot în discordanţă cu temperatura, care era puţin rapid, apoi tulburări intestinale şi febră mare. Calea de transmitere o constituia apa de băut, fructele sau legumele nespălate. Prima săptămână de evoluţie se caracterizează prin creşterea treptată a febrei, tulburări digestive, nervoase; în a doua săptămână febra continuă să crească, determinând starea de delir asemenea tifosului.

---

[46] *Ibidem.*

[47] D. Danielopolu, *În chestia Consiliului Naţional de Cercetări Ştiinţifice, Ofensiva contra tofosului exantemantic*, *Acta Medica Romana*, XVIII, nr. 5-7, mai-iulie, 1945, p. 315.

[48] Idem, *Tifosul exantemantic*, în *Probleme de Medicină de Război,* Editura Monitorul Oficial şi Impremeriile Statului, Impremeria Naţională, Bucureşti, 1940, p. 650.

[49] Adrenalina are o acţiune dromotropă chromotopă şi intropă pozitivă, afară de acţiunea asupra simpaticului:vasoconstrucţie cu excepţia cronarelor. Adrenalina este produsă de regiunea medulară centrală a glandei suprarenale sau medulosuprarenale. Secretarea ei este delanşată de partea numită simpatică a sistemului nervos autonom vegetativ ca urmare a unui stres, emoţii, a unui pericol. Adrenalina este unul dintre elementele de răspuns ale organismului:accelerarea bătăilor inimi, dilatarea vaselor sangvine. În *Acta Medica Romana*, XVIII, nr. 8-10, august-octombrie, 1945, p. 388.

[50] Efedrina starea alcoloidului extras dintr-o plantă efetonina produs sintetic cu aceeiaşi acţiune ca adrenalina însă mai lentă şi mai prelungită, în plus rezistă la acţunea sucului gastric astfel se poate administra pe cale bucală. *Ibidem.*

[51] C. Săndulescu, *Consideraţiuni practice asupra tratamentului tifosului exantemantic*, în *Acta Medica Romana*, XVIII, nr. 8-10, august-octombrie, 1945, p. 388.

.[52] C. Popescu, *Febra tifoidă*, în *Îndrumar pentru activitatea medicilor şi studenţilor în medicină în mediul rural*, Editura Ministerul Sănătăţii şi Ocrotiri Sociale, Bucureşti, 1943, p. 240.

Măsurile de prevenire depind de acţiunile de igienă întreprinse de către populaţie[53]. Profilaxia generală a maladiei constă în modul de igienă individuală, spălarea mâinilor înaintea tuturor meselor. Febra tifoidă este considerată maladia mâinilor murdare; alimentele precum legumele, zarzavaturile, fructele trebuiau să fie consumate fierte sub forma unor salate care să conţină oţet pentru a distruge germenii, laptele trebuia să fie consumat fiert sau pausterizat, curăţenia în locuinţe şi împrejurul lor, apa băilor să fie dezinfectată la fel ca şi lenjeria de pat[54].

Pelagra

Pelagra era o boală cauzată de lipsurile alimentare; consumul de hrană cu un conţinut bogat în porumb şi sărac în proteine animale este unul din factorii declanşatori. Focarul maladiei apare în timpul războaielor în lagărele de prizonieri. Având o arie mai largă dezvoltată în mediul rural, un risc mai mare de contaminare îl aveau cei cu o condiţie economică defavorabilă, ce cauza o alimentaţie insuficientă şi bazată pe produse din porumb (mămăligă). Munca grea, uzul şi abuzul de băuturi alcoolice devin factorii care favorizează o răspândire mai rapidă a pelagrei[55]. Aceasta prezintă simptome cutanate (roşeaţă, mâncărimi, îngroşarea pielii), digestive (diaree, vărsături), nervoase şi mentale pronunţate (insomnie, dureri de cap, confuzie, depresie, tulburări de memorie), afecţiuni ale nervilor membrelor inferioare, tulburări cardio-vasculare. Pentru profilaxia pelagrei era necesar stabilirea unui regim alimentar echilibrat, bogat în calorii, consumul produselor lactate, ouă, carne, respectarea măsurilor igienice. Mai târziu au fost aplicate unele tratamente tonice cu arsenic şi fier[56]. Un pas important în tratamentul pelagrei îl constituie descoperirea şi întrebuinţarea acidului nicotinic[57]. Folosirea sa sub formă de injecţie a limitat cazurile de pelagră din perioada celui de-al Doilea Război Mondial. După utilizarea a 7-8 injecţii a acestei vitamine sunt observabile efectele pozitive ce au contribuit la diminuarea răspândirii acestei maladii; fenomenele cutanate, nervoase, gastro-intestinale dispar, bolnavii încep să fie mai bine dispuşi şi să crească în greutate[58]. Alt tratament medicamentos practicat împotriva pelagrei este arseniul (foarte toxic); aplicarea sa nu a fost suficientă, el neoferind nici un rezultat benefic.

Malaria

Malaria sau paludismul era o maladie parazitară provocată de infestarea cu hematozoare (organisme unicelulare, tip particular de protozoare), din genul *plasmodium* transmise prin înţepătura unui ţânţar (anoefel). Existau patru specii de hematozoare ale paludismului: faciparum, vivax, ovale şi malariae[59] cu forme de manifestare diversă. Malaria este considerată o maladie cronică. În practică se admite că o persoană afectată de virusul malariei va rămâne purtător pe o durată de trei ani. Paraziţii se transmit la om prin înţepăturile acestei specii de ţânţari anoefeli, punând stăpânire pe ficat, globulele roşii înmulţindu-se între ele. Între înţepătura ţânţarilor şi apariţia primelor simptome este o perioadă de incubaţie între 10-17 zile, care uneori se poate prelungi la luni în cazul în care individului i-au fost administrate medicamente speciale împotriva malariei. Simptome: febră

[53] M. Stancu, D. Tatu, M. Mîrzea, *Dicţionar de Medicină*, traducere: Iulia Anania şi George Anania, Editura Univers Enciclopedic Gold, Bucureşti, 2011, p. 346.
[54] C. Popescu, *op. cit.*, p. 247-248.
[55] I. Cosmulescu, Constantin D, *Pelagra*, în *Îndrumar pentru activitatea medicilor şi studenţilor în medicină în mediul rural*, Editura Ministerul Sănătăţii şi Ocrotirilor Sociale, Bucureşti, 1943, p. 412.
[56] *Ibidem*, p. 429.
[57] Acidul nicotinic reprezentat de vitamina PP, principala sursă alimentare de vitamina PP sunt carnea, ouă, lapte, peşte. Vitamina PP este stabilă la lumină, căldură şi rezistenşa de oxidare. M. Stancu, *op. cit.*, p. 996.
[58] Eugen Nuţiu, *Concepţia actuală a patogeniei şi tratamentul pelagrei*, în *Acta Medica Romana*, XVIII, nr. 3-4, 1945, p. 168.
[59] M. Stancu, *op.cit*., p. 655.

de 40^0-41^0C, frisoane, defervescenţă însoţită de transpiraţii abundente şi senzaţii de frig[60]. Măsurile ce au contribuit la distrugerea ţânţarilor şi a larvelor au fost: secarea apelor stătătoare şi aruncarea în apă a prafului numit „Verde de Paris”[61]. Tratamentul malariei se baza în special pe chinină (alcaloid extras din scoarţa arborelui de chinină, sub formă de substanţă albă cu gust amar)[62]. Preparatul de chinină se baza pe amestecul de acizi sulfurici, clorhidrici, alcolizi de chinină. Rezultatele obţinute demonstrează aplicarea în cazurile acute şi recidive, fiind nevoie ca bolnavul să fie urmărit permanent pentru a se observa când au dispărut complet urmele din sânge[63].

Soluţionarea acestei probleme a însemnat valorificarea terenurilor neproductive astăzi, deţinând efecte pozitive asupra înfloririi economiei generale care a determinat creşterea nivelului de trai, creşterea numărului populaţiei, o nutriţie mai bogată, locuinţe mai igienice şi mai confortabile[64], reducerea mortalităţii şi rezistenţa organismului în faţa epidemiei.

Traumatismele membrelor

Majoritatea rănilor erau cauzate de schije de obuz, bombe de avion sau grenade, survenind astfel fracturi deschise, grave. Condiţiile defavorabile din timpul războiului au făcut ca mulţi răniţi să nu observe rănile cauzate de gloanţe sau schije mărunte, atenţia fiindule atrasă doar după ce observau hemoragia. Rănile cauzate de gloanţe conţineau fosfor, existând pericolul de otrăvire cu acest element chimic, astfel fiind necesare măsuri terapeutice locale.

Factorul de care se ţinea cont în cazul unei fracturi cauzate de arme de foc era forţa de acţiune a proiectilului; cu cât forţa vie era mai mare, eşchilele[65] erau mai multe şi mai libere transformându-se în corpi străini[66]; fracturile prin arme de foc prezentau mereu infecţii.

Tratamentul rănitului începea din momentul acordării primului ajutor medical, indiferent de cine a fost acordat; în condiţiile existente pe front nu exista posibilitatea organizării lucrurilor în asemenea fel încât prima intervenţie să fie făcută de un medic, şi de aceea, ajutorul acordat era foarte restrâns, fiind oferit de persoane ce aveau cunoştinţe medicale modeste. Pentru uşurarea procesului de clasificare a răniţilor, erau folosite jetoane[67] de triere, acestea având rolul de a distinge prin culoare gradul de intervenţie necesar asupra răniţilor: jetonul de culoare roşie indica numărul 1 şi înseamna îndrumarea de primă urgenţă în sala de operaţii; cel de culoare albastră indica numărul 2 şi însemna direcţionarea spre sala de pansamente, bandajarea fiind executată de asemenea după gradul de urgenţă; culoarea albă indica litera *O* şi semnifica că rănitul respectiv era trimis în salonul de triere; jetonul de culoarea galbenă specifica necesitatea izolării rănitului[68].

Tratamentul chirurgical al rănilor cauzate de arme se realiza prin curăţirea îngrijită a pielii manifestată prin răzuirea părului, spălarea resturilor de pământ şi a îmbrăcămintei,

---

[60] M. Ciucă, A. Cantacuzino, D.Cornelson, G.Lupaşcu, *Malaria, noţiuni practice pentru cerecetarea, prevenirea şi combaterea malariei,* în *Îndrumar pentru activitatea medicilor şi studenţilor în medicină în mediul rural*, Editura Ministerul Sănătăţii şi Ocrotirilor Sociale; Bucureşti, 1943, p. 361.
[61] Valentin Vasile, *op. cit.*, p. 176.
[62] *Ibidem*, p. 177.
[63] Congresul de sănătate publică a Moldovei, din 17, 18, 19 octombrie 1943, în *Acta Medica Romana*, XVII, nr. 1-2, ianuarie-februarie, 1944, p. 141.
[64] *Ibidem*.
[65] Eşchilă-mic fragment osos preovenit de la o factură, cel mai adesea complexă. Stancu, M, Mîrzea M (eds.), *Dicţionar de Medicină*, traducere: Iulia Anania şi George Anania, Editura Univers Enciclopedic Gold, Bucureşti, 2011, p. 327.
[66] I. Gilorteanu, *Chirurgia de război*, în *Probleme de Medicină de războiu,* vol. II, Editura Monitorul Oficial şi Impremeriile Statului, Impremeria Naţională, Bucureşti, 1940, p. 128.
[67] Jeton- piesă metalică sub formă de monedă, cu ajutorul căreia se declanşează un automat; fisă; piesă plată reprezentând o anumită valoare sau un număr de ordine.
[68] S.S. Ghirgolav, *Plăgile prin arme de foc,* în *Experienţa Medicinei Sovietice în Marele Război pentru Apărarea Patriei 1941-1945,* Editura de Stat pentru Literatură Ştiinţifică, Bucureşti, 1953, p. 87.

oprirea hemoragiei, curăţarea cu benzină şi alcool a pielii şi pansarea cu tinctură de iod[69]. Fracturile osoase erau diagnosticate cu uşurinţă fără a fi nevoie de un examen radiologic; mai dificil de detectat erau fracturile ce nu prezentau deformaţii sau fracturile oarbe unde era necesar ca rănitul să fie supus unui examen radiologic; în timpul transportului necorespunzător sau a imobilizării neeficiente fracturile menţionate mai sus se puteau transforma în fracturi multiple.

Imobilizarea provizorie a fracturilor era obligatorie pe locul unde s-a produs rănirea; medicii improvizau diverse măsuri de imobilizare din lipsă de mteriale: scoarţa de copac, crengi, stuf, baionete, schiuri, arma rănitului, cartoane. Ca mijloace de fixare erau folosite centura, cureaua armei, şireturile de la bocanci, inclusiv fâşiile din îmbrăcămintea rănitului[70]. Puşca putea să contribuie la imobilizarea fracturilor de coapsă şi genunchi; două baionete sau una singură şi o teacă folosite ca două atele, aşezate în aşa fel încât să se asigure o bună imobilizare a fracturilor de antebraţ şi mână. Imobilizarea provizorie a fracturilor se putea face şi peste haine, fiind nevoie de o rapiditate constantă în imobilizarea răniţilor de pe front pentru a salva cât mai multe vieţi.

Răniţii cu fracturi ale membrelor inferioare nu puteau fi lăsaţi să meargă singuri, ci erau ajutaţi pentru a nu se mutila scheletul uman. Ridicarea persoanelor cu fracturi la nivelul membrelor inferioare era realizată de două sau trei persoane; unul dintre ei se ocupa de membrul inferior rănit, iar ceilalţi se ocupau de ridicarea celorlalte membre sănătoase. După aplicarea pansamentului şi a imobilizarea osului fracturat, rănitul trebuia să fie evacuat de urgenţă în vederea administrării tratamentului chirurgical ortopedic primar. În spitalele chirurgicale specializate ale armatei se executa tratamentul chirurgical primar sau secundar, completat de tratamentul ortopedic şi spitalizarea pe o perioadă de 8-10 zile. Răniţii erau ţinuţi sub observaţie pentru a se evita infecţiile gangrenoase. La spitalele frontului de zonă interioară se aplica doar tratamentul chirurgical secundar şi se continua cu tratamentul ortopedic şi fizioterapeutic[71]. În spitalele de campanie tratamentul chirurgical era unul profilactic şi se axa pe imobilizarea corectă şi tratamentul curativ al plăgilor infectate şi evacurea la o scurtă distanţă.

Primul ajutor medical în caz de retragere a frontului consta în pansament, oprirea hemoragiei, imobilizarea şi scoaterea rănitului de pe câmpul de luptă. Pansamentul era organizat în asemenea mod încât hemoragia putea fi oprită, iar rana să fie protejată împotriva infecţiei.

Amputaţia

Chirurgia de război se practica cu dificultate deoarece rănitul nu putea să ajungă la timp într-un punct de prim ajutor chirurgical dotat care să fie la adăpost de situaţii neprevăzute din cauza condiţiilor de transport defavorabile. Operaţia de amputare se efectua asupra unui membru sau a unui segment al acestuia. Unii chirurgi luau decizia de amputare a membrului rănit foarte repede, iar alţii, datorită conservatorismului, foarte greu. În chirurgia de război scopul ortopedic nu putea fi realizat, iar amputaţia traumatică era aplicată pe motiv că era mai economă şi sigură.

Amputaţia era de două tipuri: a) amputaţia propriu-zisă care presupunea operarea prin tăierea osului în continuitatea părţilor moi (numită amputaţia în continuitate); b) dezarticulaţia, presupunea separarea a două oase prin secţiunea capsulei şi ligamentelor articulaţiei respective (amputaţia prin contiguitate)[72]. Amputaţiile din perioada conflictului

[69] Atanasiu P. Ion, dr. Mareş, P. Eugen, dr.Ionescu, *Chirurgia în campanie*, vol. I, Editura Militara a Ministerului Forţelor Armate ale R. P. R , Bucureşti, 1956, p. 111.
[70] *Ibidem*, p. 341.
[71] Atanasiu P. Ion, dr. Mareş, P. Eugen, dr.Ionescu, *Chirurgia în campanie*, vol. II, Editura Militara a Ministerului Forţelor Armate ale R. P. R , Bucureşti, 1956 , p. 196.
[72] *Ibidem*, p. 245.

militar erau frecvente şi dictate de necesitatea salvării rănitului care în general era ameninţat cu infecţia şi o stare generală de tulburare a funcţiilor organismului.

Poziţia rănitului în timpul operaţiei: acesta era aşezat cu decubitul dorsal al membrului ce trebuia amputat în aşa fel încât acesta depăşea marginea mesei pe lungime dacă era vorba de un membru inferior şi pe lăţime dacă era un membru superior, astfel încât articulaţia de deasupra nivelului de amputaţie să fie liberă. Medicul care opera stătea pe extremităţi la capătul membrului, iar pentru amputaţiile executate la rădăcină stătea întotdeuna în afara membrului[73]. În cadrul amputaţiilor cel mai indicat era să nu se aplice garou, dar dacă acesta era pus ar fi fost scos după terminarea operaţiei.

Traumatisme cranio-cerebrale şi vertebrale

Războiul a produs o serie de deformaţii la nivelul întregului organism uman, nu numai asupra părţilor corpului, dar şi asupra psihicului uman, care a rămas mereu cu acea amprentă de nelinişte sufletească. Recunoaştem însă, faptul că, traumatismele au fost diverse, de la răni uşoare până la unele foarte grave care în orice moment puteau provoca moartea. Un rol aparte în categoria traumatismelor de război îl deţin şi cele cranio-cerebrale care erau destul de grave. Uneori hemoragiile craniene puteau conduce la moartea rănitului.

Primul ajutor în cazul traumatismelor cranio-cerebrale se rezumă la măsuri pentru prevenirea şocului, tratamentul şocului, pansamentul plăgilor cranio-cerebrale cu „pansamentul individual" şi transportul traumatizaţilor indicat (era obligatoriu să fie transportaţi pe o parte). După oferirea primului ajutor are loc transportarea la punctul medical batalionar unde se revizuieşte pansamentul, în special dacă era o sângerare abudentă, se administrează sulfamide, penicilină, se face o bună imobilizare pentru a fi transportat la punctul medical regimentar. Acolo se va face o toaletă sumară a plăgii cranio-cerebrale ce constă în tunderea şi raderea tegumentelor pielii capului cel puţin în jurul plăgii cranio-cerebrale, spălarea cu apă şi săpun a tegumentelor, ştergerea lor cu un tampon îmbibat cu alcool şi curăţirea sumară a plăgii de corpurile străine cum ar fi păr, pământ, schije, resturi vestimentare aflate la suprafaţă. După aceasta are loc transportarea rănitului la batalionul medico-sanitar, unde se face triajul traumatismelor cranio-cerebrale; după un examen atent şi o observare minuţioasă se continuă administrarea de sulfamide, se rade capul în întregime a tuturor celor cu traume cranio-cerebrale deschise, se face suturarea sau pansarea lor, această ultimă măsură fiind de cele mai multe ori dictată de fluxul de răniţi. Răniţii care prezentau plăgi cranio-cerebrale cu o abundenţă de scurgere prin plagă erau recomandaţi de urgenţă la spitalul de neurochirurgie.

După închiderea plăgii, pacientul era transportat la spitalele de neurochirugie de zonă interioară pentru continuarea tratamentului medical şi pentru evitarea altor complicaţii. În caz de traumatisme vertebro-medulare închise, cel rănit urmează un drum mai scurt, fiind trimis direct la spitalele de specialitate; iniţial poate merge la batalionul medico-sanitar pentru tratarea şocului.

Arsurile

În războiul modern arsurile sunt cauzate de folosirea obuzelor, bombelor de aviaţie, bombelor incendiare de gazele şi vaporiilor fierbinţi; arsurile mai provin de asemenea din explozia minelor, incendiilor dar şi din explozia combustibilului utilizat în cantităţi atât de mari în armată.

Pentru combaterea durerilor era folosită morfina şi blocajul novocain. În cadrul campaniei răniţii cu arsuri nu beneficiau de un tratament corespunzător. Se tăia îmbrăcămintea din jurul arsurii, nu se scoteau bucăţile de haine ce s-au lipit pe piele pentru a

[73] *Ibidem*, p. 272.

nu provoca şi o mai mare durere, nu se ungea cu nimic suprafaţa care a fost supusă arsurii ci doar se aplica un pansament simplu aseptic[74]. În cazul arsurilor extinse se ofereau băuturi calde şi se executa imobilizarea extremităţilor arse. În perioadele reci ale anului, cel care suferea de arsuri era necesar să fie acoperit cu pături calde.

Concluzii

Cel de-al Doilea Război Mondial a scos în evidenţă slăbiciunile statului român prin lipsurile existente în toate domeniile. Datorită ajutorului militar oferit de trupele germane, România a reuşit să facă faţă situaţiilor de anvergură. Pe parcursul acestei conflagraţii România a încercat să redobândească teritoriile pierdute de pe urma Ultimatumului Sovietic şi a Dictatului de la Viena iar lovitura de stat de la 23 august 1944 a însemnat pierderea definitivă a Basarabiei şi Bucovinei de Nord, dar a facilitat pe de altă parte întregirea Transilvaniei.

O contribuţie importantă în poziţia Iaşilor pentru cel de-al Doilea Război Mondial o constituie şi ramura medicală. Cele mai remarcabile acte de caritate sunt evidenţiate de Epitropia Casei Spitalelor Sfântului Spiridon, care a depus toate eforturile pentru a contribui cât mai eficient în ajutorarea populaţiei. Pe lângă suferinţele cauzate de război, populaţia Iaşilor a fost afectată şi de o serie de maladii cum ar fi tifosul exantemantic, malaria, pelagra, febra tifoidă ş.a. care au avut un impact negativ asupra populaţiei, conducând la decesul a mii de persoane. În ceea ce priveşte măsurile întreprinse de statul român pentru combaterea maladiilor amintite, acestea au fost de cele mai multe ori insuficiente, doar în momentul în care epidemiile au început să facă ravagii tot mai mari, statul român şi-a concentrat toate eforturile pentru a le submina. Astfel, pe lângă fondurile de război insuficente, erau necesare şi fonduri speciale pentru a întreprinde măsuri cât mai eficiente de combatere a acestor maladii.

Odată cu modernizarea armelor de foc a crescut tot mai mult numărul victimelor supuse traumatismelor la nivelul întregului corp. Cele mai frecvente leziuni au fost cele la nivelul membrelor inferioare şi superioare, la nivelul craniului, abdomenului, coloanei vertebrale, acestea necesitând o curăţare cu grijă şi unele cunoştinţe medicale. Această perspectivă era una problematică deoarece mulţi dintre medici nu aveau cunoştinţele necesare pentru a putea oferi îngrijirea corespunzătoare unui rănit pe front atunci când durerea îşi spunea cel mai mult cuvântul. În perioada războiului, numărul de unităţi medico-sanitare şi de medici mobilizaţi a variat în funcţie de necesităţi. Mijloacele de transport utilizate (autosanitarele, ambulanţele divizionare, tărgile) nu asigurau răniţilor nici cel mai mic grad de confort, de multe ori agravându-le şi mai mult starea. Pe parcurs au fost oferite cursuri medicale de acordare a primului ajutor pentru cei ce mergeau pe front. Traumatismele care lăsau amprente în viaţa unui om erau amputaţiile şi rănile la nivelul coloanei vertebrale. Din cauza durerii, unii dintre cei cu răni multiple sau foarte grave preferau să îşi pună singuri capăt vieţii.

Amprentele războiului asupra vieţii sociale au avut într-o oarecare măsură consecinţe resimţite şi peste decenii. Frica a fost cea care urmărea poporul român la orice mişcare, în special frica de bombardamentele sovietice şi anglo-americane, dar şi consecinţele acestora reprezentat date de distrugerea fabricilor, mijloacelor de comunicaţie şi spitalelor. Pe parcursul anului 1944, odată cu stabilirea frontului pe teritoriul ţării noastre, populaţia României, în special cea din zona Moldovei, a avut de suferit de pe urma evacuărilor la Alba-Iulia sau în alte localităţi aflate la o distanţă mai mare de linia frontului. Operaţiunile de evacuare a oraşului Iaşi la Alba-Iulia au condus la pierderea de documente şi bunuri importante, cât şi la o parte din medicamente. Bombardamentele asupra Iaşului au condus la

[74] Atanasiu P. Ion, *op. cit.*, vol.I, p. 405.

dispariţia unor centre din Epitropia Casei Spitalelor Sfântul Spiridon, unele fiind arse complet. Mutarea Epitropiei la Alba-Iulia a înfruntat o serie de greutăţi, dar în pofida acestora, a continuat să îşi îndeplinească misiunea de a ajuta populaţia în momentele când aceasta avea nevoie, chiar dacă de cele mai multe ori spitalul întâmpina dificultăţi mari.

BIBLIOGRAPHY

Surse

Inedite

- *Fond Primăria Iaşi:* dos. 1632/1942, r. 321; dos. 1634/1942, r. 322; dos. 1636/ 1942, r. 323; dos. 1637/1942, r. 324; 324- 325; dos. 1647/1943, r. 327; dos. 1653/1943, r. 329-330; dos. 1681/1944, r. 334; dos. 21/1944; dos. 1686/1944 r. 35-336; dos. 1693/1944, r. 339; dos. 1697-1698/1944, r. 343; dos. 1701-1704/1944-1945, r. 343; dos. 1717/1945, r. 346; dos. 1719/1945, r. 347; dos. 1724/1945, r. 348; dos. 1725/1945, r. 349; dos. 1735/1945, r. 350-351; dos. 1738/1946, r. 352;
- *Fond Zona a III-a de Apărare Pasivă:* dos. 7, 1943-1944; dos.8/1943-1944; dos. 10/1943-1944; dos. 11/1943-1944; dos. 13/1943-1944; dos. 15/1944;

Publicistică

Presa

- Rachiţeanu, Tudor, *Ora răniţilor*, în Ziarul *Brazda*, anul II, nr. 81, 11 martie, 1944.
- *Rostul vaccinării împotriva febrei tofoide*, în Ziarul *Ecoul*, II, nr. 48, februarie, 1944
- Demetrescu, Emilian, Vaccinarea antitifică, în Ziarul *Ecoul*, II, nr. 58, 18 februarie, 1944.
- *Organizarea stagiului de vară a studenţilor în medicină*, în Ziarul *Ecoul*, II, nr. 82, 13 martie, 1944.
- *Oferind o cantitate infimă de sânge salvaţi viata unui om*, în Ziarul Evenimentul, XXXV, nr. 8999, 12 august, 1941.
- *Femeile în armata roşie*, în Ziarul Evenimentul, XXXVII, nr. 9109, 14 septembrie, 1943.
- *Inaugurarea cliniciei chirurgicale*, în Ziarul Evenimentul, XXXVI, nr. 9057, 22 septembrie, 1942

Instrumente de lucru

- Stancu, Mariana, Tatu D, Mîrzea M (eds.), *Dicţionar de Medicină*, traducere: Iulia Anania şi George Anania, Editura Univers Enciclopedic Gold, Bucureşti, 2011.

Lucrări generale şi speciale

- **** Congresul de sănătate publică a Moldovei din 17, 18, 19 octombrie 1943*, în *Acta Medica Romana*, XVII, nr. 1-2, ianuarie-februarie, 1944, p. 134-151.
- **** Sora de Ocrotire*, 1943, nr. 1-3, vol. I, Supliment la *Buletinul Eugenic şi Biopolitic* editat de Secţia Biopolitică a „Astrei" şi de la Institutul de Igienă şi Biopolitică, Sibiu.
- Atanasiu, Ion, dr. Mareş, Eugen, dr.Ionescu, *Chirurgia în campanie*, vol. I - II, Editura Militară a Ministerului Forţelor Armate ale R. P. R., Bucureşti, 1956.
- Cânciulescu, M, *Conduita de observat faţă de rănile şi faţă de răniţii de războiu*, în *Acta Medica Romana*, XVII, nr. 5-6-7, mai –iulie 1944, p. 311-312.

- Ciucă, M., Cantacuzino A., Cornelson D., Lupaşcu G., *Malaria, noţiuni practice pentru cerecetarea, prevenirea şi combaterea malariei*, în *Îndrumar pentru activitatea medicilor şi studenţilor în medicină în mediul rural*, Editura Ministerul Sănătăţii şi Ocrotirilor Sociale, Bucureşti, 1943, p. 355-410.
- Combiescu, D, *Tifosul exantemantic*, în *Îndrumător pentru activitatea mediciilor şi studenţilor în medicină în mediul rural,* Editura Ministerul Sănătăţii şi Ocrotirilor Sociale, Bucureşti, 1943, p. 257-289.
- Cosmulescu, I, Constantin D, *Pelagra, în Îndrumar pentru activitatea medicilor şi studenţilor în medicină în mediul rural*, Editura Ministerul Sănătăţii şi Ocrotirilor Sociale, Bucureşti, 1943, p. 411-432.
- Danielpolu, Daniel, *Tifosul exantemantic*, în *Probleme de Medicină de Război,* Editura Monitorul Oficial şi Impremeriile Statului, Impremeria Naţională, Bucureşti, 1940, p. 486-676.
- Idem, *În chestia Consiliului Naţional de Cercetări Ştiinţifice, Ofensiva contra tifosului exantemantic*, în *Acta Medica Romana*, XVIII, nr. 5-7, mai-iulie, 1945, p. 307-316.
- Ghirgolav, S., *Plăgile prin arme de foc,* în *Experienţa Medicinei Sovietice în Marele Război pentru Apărarea Patriei 1941-1945*, Editura de Stat pentru Literatură Ştiinţifică, Bucureşti, 1953.
- Gilorteanu, I., *Chirurgia de război*, în *Probleme de Medicină de Război,* vol. I, Editura Monitorul Oficial şi Impremeriile Statului, Impremeria Naţională, Bucureşti, 1940.
- Hitchins, Keith, *România 1866-1947*, ediţia III-a revăzută şi adăugată, traducere din engleză de George G. Pop şi Delia Răzdolescu, Editura Humanitas, Bucureşti, 2003.
- Ioanid, Radu, *Evreii sub regimul Antonescu*, Editura Hasefer, Bucureşti, 1997.
- Ionescu, Nicolaie, *Moldova în anii 1944-1947*, Editura Kolos, Iaşi, 2005.
- Kiriţescu, Constantin, *România în al doilea război mondial,* vol. I-II, Editura Univers enciclopedic, Bucureşti, 1995.
- Leuştean, Lucian, *O istorie internaţională a Europei în secolul XX*, vol. I (1919-1945), Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", Iaşi, 2015.
- Lambrescu, Alexandru, *În legătură cu chirurgia în spitalele de campanie de Prima Linie*, în *Acta Medica Romana*, XVI, nr. 1-2, ianuarie-februarie, 1943, p. 25-29.
- Idem, *Note de chirurgie de războiu*, în *Acta Medica Romana*, XVII, nr. 8-12, august-decembrie, 1944, p. 537-539.
- Păunescu- Podeanu, *Anul medical 1942*, în *Acta Medica Romana*, nr. 3-4, martie-aprilie, 1943, p. 135-143.
- Pop, Alexandru, *Tratamentul fracturilor deschise de război a membrului inferior în spitalele de zonă interioară,* extras din *Ardealul Medical*, nr. 12, pag. 1-11.
- Popescu, Constantin, *Febra tifoidă*, în *Îndrumar pentru activitatea medicilor şi studenţilor în medicină în mediul rural*, Editura Ministerul Sănătăţii şi Ocrotiri Sociale, Bucureşti, 1943, p. 233-255.
- Popluca, Mircea, *Organizarea serviciului sanitar militar, cu o privire specială asupra funcţionării spitalului chirurgical Z.I. 162*, în *Acta Medica Romana, Mişcare*, XVII, nr. 3-4, martie-aprilie, 1944, p. 271-279.
- Pruteanu, Paul, *Contribuţie la istoricul spitalelor din Moldova, Spitalele din Moldova dependente de Epitropia generală a Casei Sf. Spiridon, de la primele începuturi pînă la unirea serviciilor sanitare ale Moldovei şi Munteiei*, Editura Medicală, Bucureşti, 1957.
- Manoilescu, Mihail, *Dictatul de la Viena, Memorii iulie- august, 1940*, ediţie îngrijită, note, postfaţă şi indice de Valeriu Dinu, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 1991.

- Nuţiu, Eugen, *Concepţia actuală a patogeniei şi tratamentul pelagrei*, în *Acta Medica Romana*, XVIII, nr. 3-4, 1945, p. 159-168.
- Rădvan, I., *Sur l' emploi de l' ephedrine dans le traitement co- adjuvant du plaudisme*, în *Acta Medica Romana*, XVII, nr. 8-12, august-decembrie, 1944, p. 473-479.
- Idem, *Function du foie dans le paludisme*, în *Acta Medica Romana*, XVII, nr. 5-6-7, mai-iulie, 1944, p. 371-377.
- Săndulescu, C., *Consideraţiuni practice asupra tratamentului tifosului exantemantic*, în *Acta Medica Romana*, XVIII, nr. 8-10, august-octombrie, 1945, p. 387-391.
- Sârbu, Vasile, *Pagini din istoria chirurgiei româneşti. Spitale şi medicina militară*, Editura Academiei Române, Bucureşti, 2002.
- Sefer, Mariana, *Medicina populară românească. Boli şi leacuri populare din arhive şi reviste de folclor,* Editura Viaţa Medicală Românească, Bucureşti, 1998.
- Scurtu, Ioan, Constantin Mocanu, Doina Smârcea, *Documente privind istoria României între anii 1918-1944*, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1995.
- Valentin, Vasile, *Viaţa cotidiană a românilor între anii 1941-1965*, Editura Cetatea de Scaun, Târgovişte, 2014.

READING SOCIETIES IN BUCOVINA DURING 1880-1940

Lăcrămioara Avasiloaie Andrei
PhD Student, "Ştefan cel Mare" University of Suceava

Abstract:At the end of the 19th century, we can talk about the beginnings of reading rooms, reading societies, which were constituted by the desire to lay the foundations for a cultural movement in Bukovina.
Reading societies had in their organization a reading room, and these appeared with the purpose of developing the spiritual culture of the members and coming to their support with economic, social and cultural information. They put into practice their objectives through: acquisition of books, newspapers and magazines for the library, economic – themed speeches and conferences, popular parties with theater performances, popular games and choirs.
Reading rooms and reading societies in the counties of Bukovina continued their activity after the Union, contributing through the cultural manifestations organized to promote and preserve the traditional cultural values of this historical area. They supported the education, offering financial aid to the poor students. They created "An adult school", by involving the peasants in the cultural and social activities of the community. In Bukovina, the following reading societies worked: The Reading Society "Viitoriul'' from Pătrăuți, The Reading Society "Cetățuia" from Băhrinești, The Reading Society "Vatra" from Horodnicul de Jos and The Reading Society "Izvorul "from Bilca.

Keywords:Reading rooms, reading societies, Bukovina, culture, libraries, books, community

Cabinetele de lectură şi societăţile de citire au apărut în Bucovina după anul 1880, iar o primă evidenţă a acestora apare în 1900 în ,,Călindariul poporului Bucovinean" unde redacţia a realizat o evidenţă cu 56 de cabinete pe localităţi. Societățile culturale și academice care au sprijinit înființarea și funcționarea cabinetelor şi societăţilor de citire din Bucovina şi care au avut în organizarea lor internă un cabinet de lectură şi o bibliotecă sunt: ,,Reuniunea de lectură", apoi ,,Societatea pentru cultură și literatură în Bucovina" din 1865, Societatea academică ,,Junimea'' din Cernăuți, Societatea ,,Școala Română" și Societatea ,,Însoțirea orășenilor suceveni" din Suceava, ,,Dacia", ,,Academia Ortodoxă", Clubul Român. Cabinetele de lectură cu sprijinul societăților culturale au reușit, prin activitățile culturale și sociale organizate, să se extindă în satele din Bucovina, dar și în mediul urban, urmărindu-se dezvoltarea învățământului, păstrarea identității naționale și dezvoltarea culturală a satului.

Societățile și cabinetele au apărut din necesitatea de a avea un loc de întâlnire, de socializare și culturalizare pentru locuitorii satelor și ai orașelor. Unele articole din ziarele și din revistele vremii, cercetate recent, ,,Revista Patria", ,,Revista Politică" , ,,Steluța", ,,Deșteptarea" și alte periodice, dar și documentele de arhivă au arătat că activitățile desfășurate de cabinetele de lectură din mediul rural și din mediul urban sunt: ,,petrecerile poporale", organizarea de biblioteci, construirea de localuri de case naționale, ajutorul acordat elevilor săraci, înființarea de coruri și alte activități culturale. Pe lângă acestea[…]unul din punctele programului acestor cabinete era lupta împotriva crâșmelor și scoaterea horelor din bătătura crâșmelor"[1].

[1] Constantin Loghin, *Societatea pentru cultură și literatură română în Bucovina(1862-1942), LA 80 de ani, istoric și realizăr*i, Editura ,,Mitropolitul Silvestru" Cernăuți, 1943, p.200.

Cabinetul de lectură era locul unde se desfășura viața spirituală a localității rurale sau urbane, sau altfel formulat „școala celor vârstnici". Acțiunile societăților și ale presei au pregătit terenul încet, dar sigur pentru apariția „cabinetelor de lectură" în mediul rural și în mediul urban. „Cabinetul de lectură era casa, în care se adunau țăranii comunei, pentru a citi sau pentru a li se citi gazete, cărți, pentru a se sfătui unii cu alții"[2] și pentru a se întâlni cu intelectualii din zonă. „Între satul bucovinean și întelectuali a existat întotdeauna o strânsă legătură, care a dus tocmai la un nivel mai ridicat de cultură al țăranului bucovinean, abstracție făcând de cultura proprie a acestui țăran"[3]. După anul 1890 au început să apară cabinetele de lectură și societățile de cetire cu sprijinul societăților culturale și societăților academice.

După anexarea Bucovinei la Imperiul Habsburgic, începând cu anul1849„ Ducatul Bucovinei avea o suprafață de 10.100 de km pătrați și este împărțită în 11 districte politice. Fiecare district poartă numirea după numele orașului cu populația cea mai numeroasă, care oraș e și capitala districtului"[4].

În județele Bucovinei au fost înființate „societăți de cetire" care au avut în întreținere și câte un cabinet de lectură cu bibliotecă. În județul Rădăuți, la Bilca a activat **Societatea de citire „Izvorul",** iar după anul 1925, în localitatea Băhrinești și-a continuat activitatea Societatea de citire „Cetățuia". Până în anul 1925, localitatea Băhrinești a aparținut de districtul Siret.

În județul Suceava a funcționat Societatea de citire „***Viitoriul''din Pătrăuți*** și a cunoscut încă de la înființare, datorită preotului Constantin Morariu, o activitate bogată prin organizarea de activități culturale. Constantin Morariu a fost interesat de soarta cabinetelor de lectură și a societăților de citire din Bucovina și în special a fost atasat de localitatea Pătrăuți unde a funcționat ca paroh al bisericii . Acesta s-a întâlnit la Cernăuți cu Dr. George Popovici și au discutat despre scrierea și tipărirea „statutelor societății de cetire''. La Pătrăuți, preotul Morariu își dorea pentru săteni o astfel de societate, afirmând în articolul „Binele obștesc"scris în douăsprezece părți din gazeta „Dreptatea'', Gazetă pentru popor cu subtitlul „Societatea de citire Viitorul din Pătrăuț" că „După astfel de statute, tipărite în 1895, înăintașul meu, părintele Teodor Petruc, a înghebat aice societatea de citire >>Viitorul<< în 26 Aprilie n.1896"[5]. Preotul Constantin Morariu, după întâlnirea de la Cernăuți venise la Pătrăuți cu gânduri mărețe de înfăptuire a cabinetelor de cetire în fiecare comună din Bucovina pentru că „Lucrul de căpetenie al acestor societăți este, să deie școlarilor săraci cărți și celelalte unelte de lipsă pentru școală și să facă pentru cărturarii comunelor câte un cabinet de cetire, înzestrându-l cu cărți și gazete folositoare"[6]. La Pătrăuți, preotul Morariu aflase că societate nu avea un sediu pentru că oamenii din sat au fost înștiințati cu privire la faptul că săteanul care ar dori să ofere spațiu în propria locuință va fi lovit de mari nenorociri. Societatea avea la început câteva cărți nelegate, acestea erau împrumutate prin sat pe la membri, iar multe din ele s-au pierdut. Preotul le-a vorbit locuitorilor deseori despre importanța acestor societăți sau cabinete care se găseau la acea dată în Cernăuți și în localitatea Clocucica. „Vorbele acestea se vede că s'au lipit de inimele unora, căci într'o Duminecă, numai ce mă trezesc că sânt poftit să merg la o petrecere poporală pe imașul de lângă pădurea >>Arșița<<"[7]. Încurajat de această atitudine a sătenilor, preotul a acceptat invitația, a tipărit invitații și a trimis în „ținutul Sucevii'', popularizând evenimentul prin

[2] Ibidem, p.198.
[3] Ibidem.
[4] Torouțiu I. E., *Poporația și clasele sociale din Bucovina*, București, F.E, 1916.
[5] *Binele obștesc*.(Urmare) 7. Societatea de citire „Viitorul" din Pătrăuț. În Deșteptarea, Gazetă pentru popor, Anul I., No.1., 15 Noemvre 1907, Cernăuț, p.152.
[6] Ibidem, pp.152-153.
[7] Ibidem, p.28.

ziarele vremii. La această petrecere a participat multă lume de prin împrejurimi, dar și de departe de la Cernăuți și au jucat horele și alte jocuri populare după ,,muzica vestitului lor Boghean"[8]. Această manifestare a reușit să demonstreze prin amploarea ei că această societate poate fi găzduită de fiecare locuitor din sat fără a avea probleme.,,Vrednicul nostru gospodar Ilie Greciuc l-a și primit și – spre lauda dumnisale și folosul întregii comune- încă și acuma îl ocrotește ca un tată bun, fiind și bibliotecarul lui''[9].

În revista ,,Patria'' din anul 1898 semnalăm prezența unei invitații, adresate redacției cu privire la organizarea unei petreceri poporale de către Societatea de cetire ,,Viitorul" din Pătrăuți în ,,Poienița Codrului", duminică în data de 5/17 iulie 1898 la orele 14 cu plată la intrare, fiind asigurat pentru participanți ,,bufetul''. Acest anunț este semnat din partea comitetului de conducere de către sufletul societății, preotul Constantin Morariu[10].

Societatea de cetire a adunat fonduri din cotizațiile membrilor fondatori și membrilor de rând, dar și din donațiile celor care au fost alături de această organizație culturală și din petrecerile organizate în ,,Poienița codrului" și de Crăciun ,,în salonul casei răposatului cantor bisericesc Leon Snijec"[11]. Aceste fonduri au fost folosite de președintele societății, preotul Constantin Moraru pentru copiii săraci din sat, și pentru elevii din Pătrăuți înscriși la gimnaziul din Suceava. Au fost cumpărate pentru aceștia cărți și rechizite, ,,cărticele de rugăciuni", haine, încălțăminte și au fost achitate taxele de înscriere la școală.

Societatea de citire ,,Viitoriul''din Pătrăuți pe Suceavă avea în anul 1900, un număr de 326 membri, un fond documentar de 79 cărți și 4 gazete. Financiar, societatea dispunea de 237 florini, conducerea societății era asigurată de președintele Constantin Morariu și vicepreședinte Vasile Făgăraș[12]. Din anul 1901, reprezentanții comunei au cerut fonduri de la Comitetul țării pentru a sprijini pe școlarii cu lipsuri materiale, iar bugetul Societății de cetire ,,Viitorul" a fost folosit pentru dotarea cabinetului de lectură cu cărți și alte materiale necesare. ,,A cumpărat adecă un dulap pentru ținerea bibliotecei, a ținut în fiecare an câte trei gazete, a legat cărțile și le-a însemnat cu numere, după cari sânt trase la inventar, a regulat bine împrumutarea și despăgubirea lor, dacă împrumutătorii le-ar strica ori le-ar pierde, și a mai plătit pentru luminatul și încălzitul cabinetului"[13]. A existat o preocupare a bibliotecarului de realizare a unui regulament propriu de funcționare pentru cititori care să ducă la recuperarea cărților împrumutate și măsuri de păstrare și conservare a publicațiilor. Din aceste informații ne dăm seama că suntem la început de drum în domeniul biblioteconomiei și normele sunt folosite la început timid și în bibliotecile cabinetelor de lectură din Bucovina. Din lucrarea ,,Binele nostru obștesc''apărută în anul 1908 aflăm că biblioteca avea 101 cărți și 150 tomuri, în acest context erau puține volume pentru membrii societății deoarece în anul 1898 în cadrul adunării generale s-a hotărât să se constituie un buget pentru construirea unei case naționale a societății.,,Așa a crescut fondul până la suma de 3412 cor. 14 bani, din care cu contractul din 27 august 1906 s'au cumpărat dela fondul religionar parcelele de aice de 0.1453 hectare[…] cu suma de 785 cor''[14]. În 1935, Societatea

[8] Ibidem, p.29.
[9] Ibidem., p.30, în *Binele nostru obștesc. Monografie culturală a comunei Pătrăuț- pe- Suce*avă de preotul Constantin Morariu. Retipărire din gazetaa poporală „Deșteptarea", Societatea Tipografică Bucovineană, Cernăuți, 1908, p.30.
[10] *Petrecere poporală în Pătrăuți pe Suceav*a. În Revista Patria, Anul II, Nr. 146, Duminică în 28 Iunie (10 Iulie) 1898, Cernăuți, p. 3.
[11] Constantin Morariu, Op.cit., Binele nostru obștesc, p. 30.
[12] *Cabinetele noastre de citire* în „Călindariul poporului Bucovinean pe anul bisect 1900'', ,,Redigeat și edat'' de ,,Deșteptarea", Anul XIII, Cernăuți, Societatea tipografică bucovineană, 1899, p.99 Vasile I. Schipor, *Calendare și almanahuri românești din Bucovina (1811-1918) Contribuția lor la propășirea cultural-națională a românilor bucovineni*, Editura Universității ,,Alexandru Ioan Cuza" Iași, 2016, p.337 .
[13] Constantin Morariu, Op.cit., Binele nostru obștesc, p. 30.
[14] Ibidem, p.31.

de citire ,,Viitorul" din Pătrăuţi pe Suceava îşi desfăşura activitatea ca persoană juridică cu scop cultural-moral. Societatea avea un local propriu şi bani în numerar lei 52.826. Cei 51 de membri aveau acces la o bilbiotecă cu 200 cărţi[15].

Apărută în 1910, Societatea de citire ,,Cetăţuia" din com. Bahrineşti şi-a menţinut activitatea şi în anul 1923 când a avut loc adunarea generală cu alegeri, astfel că ,,Subsemnatul Comitet al Cabinetului de lectură ,,Cetăţuia din com. Bahrineşti cu onoare Vă anunţăm cumcă a fixat pe ziua de Duminică în 1 Iulie a.c. ţinerea adunării generale pe anul administrativ 1922/23, care va afla loc în Cancelaria comunală[…]''[16]. Cercetarea arhivistică despre ,,Statutele societăţii de cetire ,,Cetăţuia'' din Băhrineşti în original a arătat că ,,Scopul societăţii este:

a) îmbunătăţirea stării morale şi materiale a membrilor săi
b) dezvoltarea membrilor săi pe terenul cultural''[17].

Societatea şi-a pus în practică scopul prin patru obiective care au stat la baza activităţilor desfăşurate. Constituirea unui cabinet de lectură şi a unei biblioteci pentru membrii societăţii şi locuitorii din comună. Ţinerea unor discursuri pe diverse teme, organizarea de petreceri, concerte şi prezentarea unor piese de teatru şi ,,d) prin sprijinirea şcolarilor sermani şi talentaţi de naţionalitate română din Bahrineşti"[18]. Societatea din Băhrineşti a reuşit să-şi adune mijloacele materiale necesare punerii în practică a obiectivelor stabilite în statutul de funcţionare din : donaţii, fonduri rezultate din organizarea petrecerilor, concerte, reprezentaţii teatrale şi din cotizaţiile membrilor înscrişi în societate. **Societatea de citire,, Cetăţuia"** din Băhrineşti a funcţionat până în anul 1925 în judeţul Siret, apoi şi-a continuat activitatea aparţinând de judeţul Rădăuţi. Societate de citire ,,Cetăţuia" din Băhrineşti apare în ,,Statistica tuturor societăţilor din jud.Rădăuţi după naţionalităţi şi felul lor alcătuit începând din anul 1933"[19], aparţinea membrilor de naţionalitate română, funcţiona cu un cabinet de lectură, desfăşura activităţi în domeniul cultural prin intermediul funcţionării unui cor. Societatea nu avea casă, nu beneficia de o bibliotecă, fără fanfară, muzeu şi nici steag nu avea[20].

Formularul din anul 1933 despre ,,societatea de cetire" nu este foarte generos cu informaţiile. Avea 48 de membri, funcţiona independent, se ocupa cu ,,educarea şi luminarea poporului", activităţile se manifestau prin ,,cetire"[21]. Societate de citire ,,Cetăţuia" în anul 1935, funcţiona conform datelor statistice cu statute aprobate din anul 1910. Scopul societăţii era definit prin implicarea în activitatea culturală din cadrul localităţii prin cei 48 de membri înscrişi şi un cor bărbătesc. Societatea nu avea un local propriu unde să-şi desfăşoare activitatea[22]. În anul 1937 şi în anul1938, în localitatea Băhrineşti se aflau două societăţi: Societate de citire ,,Cetăţuia" şi Societatea de cumpătare ,,Trezvia". În anul 1933, funcţiona în judeţul Rădăuţi, Societatea de citire ,,Vatra" din Horodnicul de jos.

La Bilca a fost înfiinţată în anul 1902, **Societatea de citire „Izvorul"**, având reşedinţa în comuna Bilca. Statutele societăţii de cetire ,,Isvorul" din 1902, scrise de mână cu cerneală neagră ne informează că această societate şi-a propus să urmărească îmbunătăţirea stării morale şi materiale a membrilor înscrişi şi evoluţia membrilor săi în

[15] Societatea pentru cultură şi literatură română în Bucovina, *Statistica societăţilor culturale româneşti din Bucovina,* Tipografia Mitropolitul Silvestru, Cernăuţi, 1935, p.51.
[16] S.J.S.A.N., *Fond Prefectura judeţului Siret,* Dosar nr. 28/1923, fila 1.
[17] Ibidem, fila 49.
[18] Ibidem, fila 49.
[19] Serviciul Judeţean Suceava al Arhivelor Naţionale, *Fond Prefectura judeţului Rădăuţi,* Dosar nr.23/1933, *Statistica tuturor socităţilor din jud. Rădăuţi după naţionalităţi şi felul lor,* fila 1.
[20] Ibidem, fila 3.
[21] Ibidem, fila 72.
[22] Societatea pentru cultură şi literatura română în Bucovina, *Statistica Societăţilor culturale româneşti din Bucovina, Extras din Raportul General al Societăţii pe anul 1934-1935*, Cernăuţi, 1935, p 29.

domeniul cultural şi social. ,,Societatea îşi realizează scopul:prin discursuri ținute de membri şi de alţi binevoitori; prin susținerea unui cabinet de lectură şi a unei biblioteci; prin aranjarea de petreceri, de concerte şi de representațiuni teatrale; prin sprijinirea şcolarilor sermani şi talentați de națională română"[23]. Membrii societății erau ajutați [...] prin sprijinirea materială a membrilor săi, adecă împrumutarea de bani şi prin cumpărarea de utensilii pentru economia agricolă(morisce, cilindre de sortat şi curățit, maşine de trierat, teascuri etc) şi împrumutarea lor între membri"[24]. Statutul societății făcea referire la obiectivele culturale propuse pentru comunitatea rurală. Obiectivele erau puse în practică cu sprijinul taxelor obținute de la membrii fondatori, din donații, tombole, veniturile rezultate din organizare de petreceri, concerte şi din reprezentații de spectacole de teatru. În această societate se puteau înscrie toţi locuitorii din loc. cu aprobarea comitetului.

La punctul ,,6.Membrii societății se împart în: membri fondatori, cari plătesc pentru totdeauna suma de 20 coroane. membri ordinari, cari plătesc taxa de intrare de 20 de h şi afară de aceea o taxă anuală de 1 coroană.membri sprijinitori, cari contribuesc cel puțin căte 40 de h pe an sau cari dăruesc societății lucruri de valoare; membri onorari sunt acei; pe cari îi numeşte adunarea generală pentru meritele lor mari pentru societate"[25].

Statutul acestei organizații cuprindea drepturi şi obligații ale membrilor onorari, fondatori şi ordinari. Aceştia puteau face propuneri, aveau dreptul la vot, puteau alege şi erau aleşi. Toți membri aveau acces la cabinetul de lectură, la fondul de carte al bibliotecii şi puteau participa la toate manifestările culturale organizate de societate. Cei care nu-şi îndeplineau atribuțiile de membru puteau fi excluşi din cadrul societății de către comitetul de conducere. Societatea a fost administrată aşa cum reiese din programul societăţii prin: adunările generale, prin comitet, comisia de control şi prin juriul societății[26]. Adunarea generală se desfăşura în fiecare an şi se numea adunare ordinară, fiind anunțată cu opt zile înainte de data stabilită pentru întâlnire. Dacă erau situații urgente de rezolvat, membrii comitetului se întruneau în adunări extraordinare anunțate cu opt zile înainte de adunare.,,Comitetul societăţii se compune din 7 inşi, cari aleg între sine un president, un vicepresident, un secretariu, un casier, un controlor , un bibliotecar şi un econom[27]". Societatea se putea dizolva printr-o adunare generală ordinară la care trebuiau să fie prezenţi 4/5 din numărul membrilor şi ¾ numărul de voturi. În caz de dizolvare averea societăţii, după prevederile statutului va fi trecută în inventarul societăţii ,,Şcoala Română". În anul 1924, conform datelor furnizate de primăria Bilca către Prefectura din jud. Rădăuţi în această localitate funcţionau Societatea ,,Izvorul" , Societatea ,,Arcaşul" şi Societatea damele române din Bucovina. Societatea de cetire ,,Izvorul" nu avea filiale şi îşi desfăşura activitatea cu scopul de ,,Îmbunătăţirea stării morale şi materiale a membrilor săi şi dezvoltarea membrilor pe terenul cultural şi social"[28]. Observăm că societatea îşi continua activitatea cu scopul cuprins în statutele societăţii din anul 1902. În anul 1933, la Bilca îşi desfăşurau activitatea patru societăţi printre care se afla şi Societatea de cetire ,,Izvorul" cu membri de naţionalitate română, avea un cabinet de lectură şi desfăşura activităţi culturale[29]. Formularul statistic din 1933 ne oferă informaţii cu privire la anul înființării 1902 şi reînființării 1932 de către Ciobotar Gavril, director de şcoală[30]. Statutul este reconfirmat de către Prefectura jud. Rădăuţi cu nr. 12702 din anul 1933, este o societate independentă, iar

[23] Serviciul Județean Suceava al Arhivelor Naționale, Dosar nr. 4, *Prefectura jud. Rădăuți*, 1902, fila 1.
[24] S. J. S. A. N., Dosar nr. 4, *Prefectura județului Rădăuți*, 1902, fila 1.
[25] Ibidem, fila 2.
[26] Ibidem.
[27] Idem,fila 3.
[28] S. J. S. A. N. , *Fond Prefectura județului Rădăuț*i, Dosar nr.40/1924, fila 9.
[29] S. J. S. A. N., *Fond Prefectura județului Rădăuți*, Dosar nr.23/1933, Statistica tuturor socităților din jud. Rădăuţi după naţionalităţi şi felul lor, fila 3.
[30] Ibidem, fila 76.

scopul se definea prin ,, înbunătăţirea stării morale şi materiale pe teren cultural şi social”[31]. Activitatea societăţi se materializa prin ,,conferinţe producţiuni: cabinet de lectură”[32].

În anul 1935, la Bilca existau 4 societăţi, conform datelor adunate de Societatea pentru cultură aşa cum ne-am obişnuit deja şi de la celelalte localităţi. Una din ele este Societatea „Arcaşul” cu personalitate juridică, scopul arcăşesc, funcţiona cu 32 de membri înscrişi, fără un local propriu[33]. Societatea Doamnelor Române avea 17 membri, fiind o filială a societăţii din Cernăuţi şi nu deţinea un sediu propriu. Cercul de gospodine, filială a Asociaţiei Cercurilor de gospodine din Bucureşti cu 20 de membri şi fără sediu[34]. Societatea de citire ,,Isvorul” înfiinţată în anul 1902 cu personalitate juridică, se ocupa de promovarea culturală a membrilor săi. În anul 1935 societatea de citire nu avea un spaţiu propriu de funcţionare, erau înscriţi 60 de membri şi o bibliotecă cu 94 de cărţi[35]. În anul 1937[36] şi în anul 1938[37] la Bilca existau trei societăţi fără alte date: Societatea de citire ,,Isvorul” , Cercul de gospodine şi Societatea Doamnelor Române. În anul 1940, la Bilca funcţiona Biblioteca Societăţii de citire ,,Izvorul”, conform datelor de arhivă. În această perioadă, cabinetele și societățile de citire sunt integrate în căminele culturale, sau sunt desființate, iar altele sunt preluate de bibliotecile publice.

BIBLIOGRAPHY

Serviciul Judeţean Suceava al Arhivelor Naţionale, Prefectura județului Rădăuți, Dosar nr. 4, 1902.

Serviciul Judeţean Suceava al Arhivelor Naţionale , Fond Prefectura judeţului Rădăuţi, Dosar nr.51/1922.

Serviciul Judeţean Suceava al Arhivelor Naţionale, Fond Prefectura judeţului Rădăuţi, Dosar nr.45/1923.

Serviciul Judeţean Suceava al Arhivelor Naţionale, Fond Prefectura judeţului Rădăuţi, Dosar nr.40/1924.

Serviciul Judeţean Suceava al Arhivelor Naţionale, Fond Prefectura judeţului Rădăuţi, Dosar nr.23/1933, Statistica tuturor socităţilor din jud. Rădăuţi după naţionalităţi şi felul lor.

Serviciul Judeţean Suceava al Arhivelor Naţionale, Fond Prefectura judeţului Rădăuţi, Dosar nr.97/1933.

Serviciul Judeţean Suceava al Arhivelor Naţionale , Fond Prefectura judeţului Siret, Dosar nr. 28/1923.

Publicații periodice

,,Călindariul poporului Bucovinean pe anul bisect 1900’’,articolul Cabinetele noastre de citire, ,,Redigeat şi edat’’ de ,,Deşteptarea”, Anul XIII, Cernăuți, Societatea tipografică bucovineană, 1899.

,,Deşteptarea, gazetă pentru popor, Cernăuți, 1893-1904.

,,Patria”, organ național, Cernăuți, 1897-1900.

[31] Ibidem.
[32] Ibidem.
[33] Societatea pentru cultură şi literatura română în Bucovina, *Statistica Societăţilor culturale româneşti din Bucovina, Extras din Raportul General al Societăţii pe anul 1934-1935*, Cernăuţi, 1935, p.29.
[34] Ibidem.
[35] Ibidem
[36] C. Loghin, *Societatea pentru cultura și literatura română în Bucovina, Activitatea Societăților culturale din Bucovina în anul 1937, Extras din Raportul Comitetului Societăţii pentru cultură pe anul 1937*, Tip. Mitropolitul Silvestru, Cernăuți, 1937, p.14.
[37] Societatea pentru cultura şi literatura română în Bucovina, *Activitatea societăţilor culturale din Bucovina în 1938, Extras din Raport ul Societăţii pentru cultură*, Tipografia Mitropolitul Silvestru, Cernăuţi, 1938, p.19.

,,Revista politică" Suceava, 1886-1891.

Andrei Avasiloaie Lăcrămioara, articolul THE ROLE OF "JUNIMEA ACADEMIC SOCIETY" IN THEORGANIZATION OF READING ROOMS IN BUCOVINA în Literature, Discourses and the Power of Multicultural Dialogue, vol. nr. 6, Târgu Mureș, 2018.

Cocuz V. Ioan, Hulubei Matei, Presa românească în Bucovina 1809-1944, 1991.

Grigoroviță Mircea, Din istoria culturii în Bucovina(1775-1944),Bucureşti, Editura Didactică și Pedagogică, R.A, 1994.

Iacobescu Mihai, Din istoria Bucovinei, vol. I, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1993.

Loghin Constantin, Societatea pentru cultură și literatură română în Bucovina(1862-1942), LA 80 de ani, istoric și realizări, Editura ,,Mitropolitul Silvestru" Cernăuți, 1943.

Loghin C., Societatea pentru cultura și literatura română în Bucovina, Activitatea Societăților culturale din Bucovina în anul 1937, Extras din Raportul Comitetului Societăţii pentru cultură pe anul 1937, Tip. Mitropolitul Silvestru, Cernăuți, 1937.

Morariu Constantin, Binele nostru obștesc. Monografie culturală a comunei Pătrăuț-pe- Suceavă, Retipărire din gazeta poporală ,,Deșteptarea", Societatea Tipografică Bucovineană, Cernăuți, 1908.

Nistor Ion, Istoria Bucovinei, București, 1991, Editura Humanitas, 1991.

Olaru Marian, Mișcarea națională a românilor din Bucovina, Rădăuţi, Editura Septentrion, 2002.

Satco Emil, Enciclopedia Bucovinei, vol.I-II, Iași-Suceava, Princeps Edit-Biblioteca Bucovinei ,,I.G. Sbiera'', 2004.

Schipor Vasile, Calendare, almanahuri românești dib Bucovina(1811-1918) Contribuția lor la propășirea cultural națională a românilor bucovineni, Iași, Editura Universității ,,Alexandru Ioan Cuza" Iași, 2016.

Societatea pentru cultură și literatură română în Bucovina, Statistica societăților culturale românești din Bucovina, Tipografia Mitropolitul Silvestru, Cernăuți, 1935.

Societatea pentru cultura şi literatura română în Bucovina, Activitatea societăţilor culturale din Bucovina în 1938, Extras din Raport ul Societăţii pentru cultură, Tipografia Mitropolitul Silvestru, Cernăuţi, 1938.

THE MUSEUM EXHIBITION OF SEC SECTION ICONS. XVIII, FROM THE OLD PARVA MONASTERY

Mihaela Alieta Petrovan (Mircea)
PhD Student, "Babeș Bolyai" University of Cluj-Napoca

Abstract:The innovative character of the present study is determined by the museum's exhibition of the icons from the old wooden church of the Parva Monastery, which, despite the historical circumstances, have maintained their originality and artistic qualities, during a period of decline of the arts. In this study I presented the solution for presenting these icons, taking into account that they are part of an incomplete iconostasis, which this time must adapt to a different space from that of the church. We showed how we see the paned icons, to suggest the iconostasis of which the respective icons belonged and what conditions must meet the space, to become a museum. The involvement of museums in the formation and specialization of future restaurateurs and conservators is in the spirit of their main mission, namely that of protecting the cultural heritage. The significance and applicative value of the study is shown by the museum's presentation of these icons, the inauguration taking place at the beginning of December 2019, these being just some of the valuable creations of the anonymous folk painters or the monastery painters, who manage to convey to the receiver the message of the past, of spiritual values. , which does not let the history of our nation be forgotten and I speak about the national identity of the Romanian people.

Keywords: icon, artistic value, conservation, museum, national identity.

Introducere:

Menirea icoanei -nedefinită de cea a cuvântului în predică- nu este doar de a vesti întruparea Cuvântului, de a transmite adevărurile de credinţă relevate de Dumnezeu sau de a descoperi Sfintele Tainele, ci de a face ca mesajul divinităţii să ia trup – fiinţă în sufletele credincioşilor, de a-i transfigura, făcând din fiecare fiinţă umană o nouă făptură. Pe drept cuvânt, icoana sfinţeşte ochii celor care văd şi îşi înalţă mintea la cunoaşterea mistică a lui Dumnezeu.[1] Mai presus de discurs, se află iluminarea divină, nevăzutul, neauzitul, negrăitul. În acelaşi timp însă, icoana rămâne și o operă de artă care transmite înaintașilor adevăruri istorice autentice.

Contemplarea, pe ultimele ei trepte, este ceva unificator, care nu poate fi exprimat trans-discursiv, ea fiind *„născătoare de unitate''*. Iconosofia ilustrează în mod admirabil acest lucru. Icoana este o reprezentare simbolico-ipostatică ce îndeamnă la transcenderea simbolului, la comunicarea cu Ipostasul.[2] Icoana ne îndrumă și în același timp „generează o creștere spirituală.(...) adică determină în mintea omului, și apoi în inima lui, un tip de gândire orientat spre spiritual, spre elevația spirituală. Atunci omul crește în ideea transcenderii.(...) Păcat că trăim într-o epocă de recuperatori. Ar fi trebuit deja să fi ajuns într-o la epoca de făruitori."[3]

Importanţa acestei lucrări se referă şi la necesitatea includerii icoanelor de la Mănăstire

[1] Michel Quenot, *Icoana- fereastră spre Absolut*, Traducere, prefaţă şi note de Pr. dr. Vasile Răducă, Ed. Enciclopedică, Bucureşti, 1993,*p.*134.
[2] Paul Evdokimov, *Ortodoxia*, E.I.B.M.B.O.R., București, 1996, p. 120.
[3] Ioan Chirilă, *A învăța să trăiești veșnicia- un dialog cu Sandu Frunză*, Ed. Școala Ardeleană, Cluj-Napoca, 2019,p.122

Parva veche într-un circuit muzeal al valorilor naționale. Rândurile de icoane, care decorează un simplu model de catapeteasmă formează, de jos în sus, următoarele registre: icoane împărăteşti, la nivelul uşilor, cinul praznicelor cu cele douăsprezece sărbători, cinul Deisis cu icoanele Apostolilor şi se termină cu crucea de iconostas cu molenele reprezentând scena Răstignirii. Corelarea timpului când a fost construită biserica şi cărui timp aparţin icoanele din interior este evidentă şi în cazul icoanelor din biserica de lemn a Mănăstirii Parva veche. Pictura icoanelor a fost încă de timpuriu (deceniul opt) contaminată de elemente de factură occidental, fiind influenţe ale barocului. Icoanele ”*portre*t” de la această mănăstire sunt tratate cu finițe, pictura având variații de culoare, iar fundalurile de aur sunt impregnate cu motive florale și vegetale, cartușe și volute din repertoriul baroc. Autorul a fost un bun cunoscător al tehnicii picturii tempera, drept dovadă fiind lucrările bine conservate în general.

Obiectele de patrimoniu păstrate în parohia Parva au fost readuse la locul lor de proveniența în anul 2005, la Mănăstirea Parva cu hramul actual ”*Sfinții Apostoli Petru și Pavel*”. Numărul icoanelor păstrate nu este complet şi nu poate reconstitui per integrum componența iconostasului. Pentru studiul acestei lucrări vor fi analizate: Registrul I :trei icoane împărătești, reprezentând pe Mântuitorul, Sfântul Ierarh Nicolae, Sfântul Arhanghel Mihail, două icoane ale Maicii Domnului cu Pruncul- acestea având un alt autor și fiind încadrate într-o școală de pictură diferită; Registrul II : șase icoane prăznicare: Sfânta Mahramă, Înalțarea Domnului; Naşterea Domnului, Intrarea în Ierusalim, Schimbarea la Față, Adormirea Maicii Domnului, Botezul Domnului (aceasta din urmă cu mențiunea că pare să fie dintr-o altă școală de pictură). Celelalte icoane prăznicare – cu temele lipsă se află probabil la Protopopiatul Bistrița Năsăud. Se păstrează o pictură pe pânză, de trei metri lungime, ce reprezintă icoanele Apostolilor și în centru Deisis. Se mai păstrează Soborul Sfinților Îngeri, două icoane duble reprezentând pe Sfintii militari- Dimitrie și Theodor Tiron. Prin comparare și asemănare cu celelalte catapetesme cercetate- aflate în împrejurimile Parvei și această catapeteasmă, presupunem că ar fi avut pe lângă cele trei registre, (respectiv icoanele împărătești, Prăznicare și Apostolii), Profeții, Sfânta Cruce și molenele- în partea terminal. Aceste icoane au constituit baza studiului realizat înaintea și în timpul procesului lor de restaurare, care a avut loc la Atelierul de Restaurare a Facultății de Teologie – Cluj, secția Artă- Sacră, sub condurerea doamnei prof. univ. dr. Anamaria Baciu și a domnului prof. univ. dr. Constantin Măruțoiu, proces la care am luat și eu parte, atât fizic, cât și prin cercetare, respectiv publicarea unor articole privind procesul de restaurare și conservare, (lucrarea de diserație s-a axat în mod special pe acestă temă), care a fost destul de complex. Condițiile, spațiul, timpul de prezentare muzeală, expunerea muzeală ale acestor piese din catapeteasma de la Mănăstirea Parva veche se va face respectând Legea Muzeelor și Colecțiilor, cât si Normele de conservare a patrimoniului. Organizarea unei expoziții este o activitate complexă. Departe de a însemna o simplă așezare de obiecte într-o anumită ordine, într-o anumită sală, expoziția impune un număr destul de mare de activități care cunosc o succesiune riguroasă, fiecare impunând soluționări care se fac prin analiză și studiu de către o echipă cu structură multidisciplinară.[4]

Pentru amenajarea muzeului la Mănăstirea Parva, părintele stareț Chiril Zăgreanu a amenajat o sală destul de spațioasă, dotată cu trei ferestre mari, care asigură suficientă lumină naturală. Expunerea va avea loc în acestă sală luminoasă și uscată, cu pereții de o culoare neutră cu nuanțe de gri- alb în cazul nostru-, cu pardoseală de culoare mai închisă și nelucioasă, pentru a nu reflect alumina. Icoanele nu trebuie să fie expuse înghesuit, pentru că se îngreuiază sesizarea aspectelor caracteristice sau esențialul.[5] Subliniez faptul că fiecare piesă restaurată sau conservată constituie un caz aparte atât prin starea de conservare cât și

[4]Moldoveanu Aurel, *Conservarea preventivă a Bunurilor Culturale,* cursul Centrului se pregătire si formare a personalului din instituțiile de cultură, București, 1999, *p.356*
[5]Săndulescu –Verna C., *Materiale și tehnica picturii,* Ed. Marineasa, Timişoara, 2000 p.465.

prin intervenţiile specifice, aplicate fiecărui caz în parte. Dorința de a înțelege procesul de restaurare, de-a cunoaşte trecutul istoric şi, prin acesta, povestea fiecărei piese ca individualitate proprie, este unul din impulsurile care ne aduc în preajma acestora. Pentru o clipă timpul se opreşte în loc căpătând o altă dimensiune. Trecutul devine prezent prin obiectele care sunt rezultatul unor tradiții și meşteşuguri reînviate de restauratori. Frumusețea și diversitatea temelor, desenul, compoziția și culoarea zugravilor din trecut, reflectată printr-o cercetare temeinică, însuși traiul pe care l-au dus.

Muzeul- locul expunerii obiectelor de artă:

Conform definiției date muzeului de ICOM, care funcţionează pe lângă UNESCO, aceasta este considerat o instituție permanentă, creată pentru conservarea, cercetarea, punerea în valoare prin diferite mijloace, și mai ales expunerea pentru încântarea, instruirea și educarea publicului, a colecțiilor de obiecte de interes artistic, istoric, științific și tehnic.[6] Într-o sală din incinta mănăstirii, care este adaptată pentru a servi rolul de muzeu, vor fi expuse icoanele de secol XVIII, care făceau parte din vechea catapeteasmă: Iisus Hristos Învățătorul, Sfântul Ierarh Nicolea, Sfântul Arhanghel Mihail, Icoanele prăznicare , Sfânta Mahrană și cele două icoane duble cu Sfinții Militari. Icoanele vechii catapetesme au fost recuperate de la Protopopiatul Ortodox Bistrița. Sculptată în lemn de stejar, catapeteasma se presupune că prezenta patru icoane împărătești, respectiv pe Maica Domnului cu Pruncul și Mântuitorul, Sfântul Nicoale și Sfântul Arhanghel Mihail, două icoane mari pe uşile diaconești și numeroase icoane diferite, reprezentând praznice, scene evanghelice, Sfinți Apostoli (pictură pe pânza de trei metri), icoana de hram Buna Vestire, ierarhi sau mucenici. Două dintre ele, reprezentând pe Maica Domnului cu Pruncul în braţe şi o icoană prăznicar : Botezul Domnului, sunt identificate prin afinităţi de compoziţie, manieră tehnică , aparţinând unui alt artist- nu fac parte din icoanele catapetesmei. În aceeaşi sală vor fi expuse și câteva icoane pe sticlă, aparținând aceleiași vechi Mănăstiri Parva.

Funcţiile muzeului:

Colecţionarea obiectelor preţioase a fost, în Grecia Antică, nu doar o recunoaştere a valorii artistice. Nu putem vorbi, încă, de o conştientă adunare a obiectelor cu valoare istorică cu gândul la păstrare pentru generaţii viitoare. Muzeul are rolul de şcoală, dar şi de spectacol, fiind în acelaşi timp loc de divertisment, trăsătură care-l deosebeşte de celelalte forme didactice. Datorită calităților de prezentare și preciziei noțiunilor illustrate, într-o expoziție permanentă sau temporară, vizitatorul de orice vârstă, formație culturală și profesie, poate fi atras de muzeu.[7] Cursivitatea şi claritatea cu care sunt îmbinate obiectele într-o expunere muzeală reuşesc să stimuleze curiozitatea vizitatorului, trezindu-i dorinţa de a dobândi o serie de noţiuni pe baza unui material vizual.[8] Ne aflăm într-o epoca a imaginilor, a imaginilor simple, într-o cultură a imaginii. Astfel, gândirea este redusă la raționalism, încât nu mai este în stare să ofere instrumente pentru o înțelegere mai integrală a vietii.[9] Ţinând seama de importanţa rolului social şi etic al muzeului, organizarea lui implică trei factori : patrimoniul, personal specializat -care asigură transmiterea patrimoniului în timp, având totodată misiunea, datorită pregătirii lor temeinice de ordin ştiinţific, să prezinte sugestiv publicului obiectele, şi publicul – marea masă căreia i se face educaţia patriotică, estetică, etică etc.[10]Dar misiunea didactică și educativă a muzeului se împletește permanent cu cea științifică, de cercetare. Numai această instituție poate oferi cercetărilor din domenii extrem de diferite materiale

[6]Nicolescu, Corina, *Muzeografie generală*, Editura Didactică şi Pedagogica, Bucureşti, 1979, p.2.
[7] Nicolescu, Corina, *Muzeografie generală*, Editura Didactică şi Pedagogica, Bucureşti, 1979,p.5. ,
[8] Ibidem.
[9] J. Meyendorf, *Vederea nevăzutului în Hristos în gândirea creştină răsăriteană*, E.I.B.M.B.O.R., Buc., 1997,p.154
[10] Nicolescu, Corina, *Muzeografie generală*, Editura Didactică şi Pedagogica, Bucureşti, 1979,p.8

clasate şi organizate într-un sistem.[11] Cercetarea fundamentală şi aplicativă caracterizează activitatea unui muzeu, deoarece ea generează şi precizează politica de îmbogăţire a patrimoniului, conservarea şi educarea vizitatorilor.[12] Muzeele sunt concepute azi ca adevărate laboratoare sau institute de cercetare, care în diferite ramuri ale culturii fac legătura dintre patrimoniul cuprins în muzee şi cel naţional,[13] precum şi strângerea, conservarea şi restaurarea bunurilor culturale, publicarea documentelor de artă şi cultură sub forma cataloagelor, monografiilor şi studiilor de sinteză, organizarea expoziţiilor de toate categoriile: expoziţii de bază, temporare, itinerante, comemorative, festive, preocuparea de a participa la educaţia şi cultura maselor largi, prin expoziţii, îndrumări, lecţii practice, conferinţe, ghiduri, cataloage, filme.[14]

În cele reorganizate sau înfiinţate recent, prezentarea obiectelor se face după criterii riguros ştiinţifice, care sunt în esenţă de ordin istoric.[15]

Radu Florescu teoretician al muzeologiei româneşti a reformulat definiţia de mai sus: „*muzeul este o instituţie cultural-ştiinţifică care are drept obiectiv colectarea şi conservarea bunurilor culturale şi valorificarea lor prin expunere în scop de instruire şi agrement al publicului*”.[16] Muzeologia este o ştiinţă auxiliară a istoriei, care ca orice ştiinţă are o istorie proprie şi o teorie, definite în anul 1956 de ICOM.[17] Terminologia : *muzeu- muzeologie- muzeografie*, derive din limba greacă, de la *museionul*, care semnifică înţelesul de sanctuar al muzelor destinat studiului şi artelor, închinat muzelor.[18]

Conservarea bunurilor culturale:

Conservarea, preocuparea de bază a cercetărilor actuale, însumează întreaga activitate de protejare[19] de acţiunea factorilor nocivi. Pretutindeni în lume, chiar în cadrul aceluiaşi muzeu, există azi o intensă mişcare a obiectelor, produsă de organizarea expoziţiilor, fotografiere, cercetarea de specialişti etc., care are ca urmare o infimă degradare,[20] alături de alţi factori dăunători din natură (umiditate, temperaturi cu diferenţe mari, aerul încărcat de reziduuri industriale, lumină etc.)[21] sau de deteriorările produse de oameni. În omenirea întreagă, schimburile culturale şi dorinţa de cunoştere reciprocă a dus la o creştere a expoziţiilor[22] operelor de artă. Păstrarea şi protejarea, aparent mai uşor de realizat, constituie în fond cea mai spinoasă latură a activităţii muzeale, cerând, în primul rând, continuitate şi stabilitate.[23] Conservarea are caracter preventiv, creând condiţiile optime de păstrare a obiectelor, asemănătoare cu măsurile de igienă generală, aplicate de oameni pentru a evita îmbolnăvirea şi răspândirea bolilor. Restaurarea are scop curativ, încercând să înlăture bolile sau să prelungească viaţa unor obiecte îmbătrânite de vreme. Conservarea şi restaurarea sunt două acţiuni legate strâns între ele, care implică cunoştinţe aprofundate de tehnică şi mult tact ştiinţific.[24] Cele mai multe mănăstiri vechi sunt în acelaşi timp monumente de arhitectură,

[11] Ibidem.,p.9
[12] Ibidem.
[13] Ibidem.
[14] Eva Mârza, *Muzeologie generală,* Ed. Seria didactică, Alba Iulia, 2004, p.12.
[15] Simion Gavrilă, *Despre muzee-muzeologie-muzeografie*, Editura Cartdidact, Chişinău, 2006, p.254.
[16] Nicolescu, Corina, *Muzeografie generală*, Editura Didactică şi Pedagogica, Bucureşti, 1979,p.11.
[17] Eva Mârza, *Muzeologie generală*- suport de curs, Ed. Seria didactică ,Alba Iulia , 2004, p.16.
[18] Gheorghe Octavian Zamfirescu, *Muzeologie- suport de curs pentru învăţământ cu frecvenţă redusă*- anul II, Bucureşti, 2011, p.26
[19] Nicolescu, Corina, *Muzeografie generală*, Editura Didactică şi Pedagogica, Bucureşti, 1979,p.41.
[20] Moldoveanu Aurel, *Conservarea preventivă a Bunurilor Culturale,* cursul Centrului se pregătire si formare a personalului din instituţiile de cultură, Bucureşti, 1999, p.136.
[21] Nicolescu, Corina, *Muzeografie generală*, Editura Didactică şi Pedagogica, Bucureşti, 1979,p.13.
[22] Moldoveanu Aurel, *Conservarea preventivă a Bunurilor Culturale,* cursul Centrului se pregătire si formare a personalului din instituţiile de cultură, Bucureşti, 1999, p.136.
[23] Nicolescu, Corina, *Muzeografie generală*, Editura Didactică şi Pedagogica, Bucureşti, 1979,*p.41.*
[24] Ibidem.

adăpostind adevărate tezaure de sculptură în piatră, pictură pe lemn sau pictură pe pânză, manuscrise caligrafiate etc.[25]

Pe lângă conservarea construcţiilor în cele mai multe cazuri, este imperioasă crearea unor condiţii optime pentru păstrarea operelor de artă, a documentelor, manuscriselor şi tuturor vestigiilor istorice aflate în acest cadru. Acţiunea de cercetare, ca şi aceea de conservare, implică munca în echipă a specialiştilor. Ştiinţele pozitive – fizica, chimia, microbiologia – sunt chemate azi să contribuie la cunoaşterea materială a tuturor creaţiilor omeneşti. Numai pornind de la aceste două principii fundamentale se vor face paşi înainte în domeniul păstrării patrimoniului naţional. În fond, sintetizând toate cele spuse mai sus, constatăm că acţiunea de conservare a patrimoniului cultural şi artistic al unei ţări este în primul rând o problemă de cercetare ştiinţifică şi apoi de execuţie tehnică.[26]

Cunoaşterea mai aprofundată în timp şi spaţiu a monumentelor de cultură, precum şi a operelor de artă şi a obiectelor de interes istoric duce la concluzia că omul a contribuit în cel mai înalt grad la deteriorarea lor.[27] Temperatura şi umiditatea, lumina şi componenţa aerului, acţiunea mecanică a vântului, şi microclimatul acţionează şi asupra obiectelor păstrate în spaţii închise, expuse sau depozitate în sălile muzeelor, instalate în construcţii special amenajate sau în monumente istorice care au primit ulterior această destinaţie.[28]

În muzeologia contemporană, lumina este factorul esenţial şi hotărâtor în fond, dificultatea problemei pentru conservatori constă tocmai în a împăca două acţiuni aparent contradictorii: pe de o parte, folosirea luminii cât mai mult şi mai plăcut posibil, pentru a pune în valoare obiectul expus şi pe de altă parte protejarea obiectului expus de lumina excesivă care poate să-l degradeze iremediabil. Sursa de lumină este de două feluri: naturală, a soarelui şi artificială, produsă de electricitate. Lumina electrică, la rândul ei, poate fi incandescentă sau caldă şi fluorescentă sau rece. Lumina artificială oferă două avantaje mari în raport cu aceea solară: este egală şi mai puţin dăunătoare, de aceea în arhitectura actuală este evidentă tendinţa iluminatului artificial al muzeelor. Marea majoritate a construcţiilor realizate în ultimii douăzeci de ani sunt asemenea unor cuburi de zidărie, lipsite de ferestre, cel puţin în zonele destinate sălilor de expoziţie.[29]

Expoziţia icoanelor în muzeu:

Cele două activităţi esenţiale ale muzeului- conservarea şi cercetarea- condiţionează modul de organizare a colecţiilor sub forma expoziţiilor permanente şi temporare, ca şi a depozitelor de studiu.[30] Noţiunea de expoziţie, legată de aceea de muzeu, în concepţia actuală, înseamnă prezentarea obiectelor, urmărind o anumită temă, organizată după un şir de idei conducătoare.[31] Expoziţia permanentă sau temporară este rodul unor aprofundate cunoştinţe de specialitate şi al unor studii îndreptate precis asupra temei propuse. O expoziţie nu se poate „improviza", chiar dacă este de proporţii reduse şi aparent mai puţin semnificativă şi uşor de realizat. Caracterul superficial al unei expoziţii, tendinţa de încărcare inutilă, uneori cu obiecte secundare în detrimentul celor importante, abundenţa elementelor auxiliare (fotografii, diapozitive, grafică) pentru a suplini sărăcia de exponate sunt deficienţe ale unor expoziţii.[32]

În studierea unei picturi, ca şi a celorlalte obiecte, cercetarea este complexă, privind deopotrivă materialul, conţinutul de idei, valoarea estetică şi starea de conservare.

---

[25] Ibidem.
[26] Eva Mârza, *Muzeologie generală,* Ed. Seria didactică, Alba Iulia , 2004p.54.
[27] Nicolescu, Corina, *Muzeografie generală*, Editura Didactică şi Pedagogica, Bucureşti, 1979,p 42.
[28]Ibidem.,p.13.
[29]Ibidem., p.14-15.
[30]Ibidem.,p 158.
[31]Ibidem
[32]Ibidem..19.

Pentru a putea pătrunde treptat tainele picturii şi a înţelege reacţiile ei la mediul înconjurător, este necesară în primul rând cercetarea materialului şi a procedeelor meşteşugăreşti prin care a fost realizată.[33]

Cunoscând aceste două domenii, se vor putea preciza câteva date esenţiale, şi anume: autenticitatea sau contrafacerea picturii, intervenţiile şi restaurările ulterioare, delimitarea ariei geografice din care provine pictura, stabilirea meşterului sau a atelierului de origine, aprecierea calităţilor de ordin tehnic şi artistic ale lucrării, determinarea stării de conservare şi a cauzelor de degradare, stabilirea metodelor corespunzătoare de conservare sau restaurare.[34] În studierea icoanelor sub acest îndoit aspect - tehnică şi material - trebuie să ţinem seama de faptul esenţial al acestui gen de artă. De aceea o icoană trebuie privită în ansamblul structurii sale fizice sau chimice, luând în considerare următoarele elemente: natura suportului (piatră, zid, lut, lemn, pânză, mătase, metal, fildeş, os, pergament, papirus, hârtie etc.), stratul de preparaţie, care poate varia în raport cu suportul; stratul pictural propriu-zis, determinat, la rândul lui, de celelalte două componente.[35]

Între aceste trei elemente, la care se mai adaugă, în unele cazuri, verniul, există o corelaţie şi interacţiune reciprocă, de care trebuie să ţinem seama, atât sub raportul cunoaşterii modalităţilor de execuţie şi al concepţiei unei opere de artă, cât şi din punct de vedere al cauzelor deteriorării şi modului de conservare.[36]

Tematica expunerii:

Ideea sistematizării obiectelor urmărind o temă s-a născut în secolul al XIX-lea, legată mai ales de apariţia şi dezvoltarea muzeelor de istorie. Este vremea în care mai toate popoarele, îndeosebi acelea mici, care luptau pentru independentă şi libertate, întemeiază un muzeu istoric, urmărind originea şi evoluţia fiecărei naţiuni. Astfel s-au creat muzeele naţionale, întrunind în clădiri impunătoare colecţii cu caracter istoric, artistic şi etnografic, pentru a prezenta în ansamblu tot ceea ce un popor are particular faţă de altul, tot ceea ce constituie aspiraţia sa socială, naţională şi spirituală de-a lungul secolelor.[37] În situaţia noastră, tematica expunerii va fi formulată de icoanele provenite din iconostasul de sec. XVIII, de la Mănăstirea Parva, Bistriţa Năsăud.

Realizarea tematicii în raport cu spaţiul şi exponatele:

Pentru a ajunge la definitivarea tematicii muzeograful trebuie să parcurgă în mod obligatoriu următoarele etape: culegerea întregului material informativ privind tema pe care doreşte s-o ilustreze în expoziţie, începând cu obiectele existente în patrimoniul muzeului sau în alte colecţii şi terminând cu informaţiile oferite de documentele din arhive, publicaţii etc., gruparea într-un sistem de gândire a tuturor acestor materiale.[38] Obiectele trebuie să alcătuiască un ansamblu coerent şi unitar, legat într-un sistem care să rezulte în mod spontan pentru vizitator, fiind însă bine gândit şi cântărit de organizatorul expoziţiei.[39] Expoziţia permanentă sau temporară este rodul unor aprofundate cunoştinţe de specialitate şi al unor studii îndreptate precis asupra temei propuse. O expoziţie nu se poate „*improviza*", chiar dacă este de proporţii reduse şi aparent mai puţin semnificativă şi uşor de realizat.[40] Caracterul superficial al unei expoziţii, tendinţa de încărcare inutilă, uneori cu obiecte secundare în detrimentul celor importante, abundenţa elementelor auxiliare (fotografii, diapozitive, grafică) pentru a suplini sărăcia de exponate sunt deficient ale unor expoziţii.[41] Această abundenţă

[33]Ibidem.,p 54.
[34] Ibidem.p 55.
[35]Ibidem., p. 54-78.
[36]Ibidem.,p. 155.
[37]Eva Mârza, *Muzeologie generală,* Ed. Seria didactică, Alba Iulia , 2004, p.149.
[38]Nicolescu, Corina, *Muzeografie generală*, Editura Didactică şi Pedagogica, Bucureşti, 1979,p.162.
[39]Ibidem.,p.161.
[40]Ibidem.
[41]Ibidem,p.162

de elemente documentare oboseşte pe vizitator, care nu mai cuprinde ansamblul din cauza excesului de detalii.[42]Imobilizarea obiectelor de acest gen prin cimentarea lor în sală, aşa cum se proceda în veacurile trecute, a fost cu totul abandonată.[43] O atenţie deosebită trebuie să se acorde şi modului de suspendare a tablourilor sau icoanelor grele de mari dimensiuni, cu materiale foarte rezistente, de o bară metalică care este solid fixată în pereţii sălii, cât şi modului de garantare a securităţii lor. O altă latură dificilă şi în acelaşi timp absolut necesară în implementarea unei expoziţii este crearea ambianţei şi legarea obiectelor prin materialul complementar de caracter documentar: cópii, facsimile, diapozitive, desene, texte explicative, hărţi, diorame etc.[44]

Expunerea bunurilor cultural-artistice:

Muzeul contemporan îndeplinește trei funcții principale: evidență și cercetare, punere în valoare și ocrotirea patrimoniului cultural-național, funcții deopotrivă de importante, independente, complementare. Sunt toate la fel de importante, punerea în valoare a acaparat, în general, atenția managerilor de muzeu, preocupările pentru celelalte funcții fiind lipsite de consistență și de continuitate. Pe de altă parte, deși punerea în valoare a patrimoniului însumează o foarte largă paletă de activități, propagarea dominantă fiind organizarea de expoziții. Pretutindeni în lume, activitatea expozițională cunoaște o deosebită dezvoltare, un număr tot mai mare de expoziții, cu un număr și mai mare de obiecte, fiind organizate și itinerate anual. Condiția de obiect expus face acel obiect mai vulnerabil decât condiția de obiect depozitat. Se consideră corespunzător spațiul care îndeplinește următoarele condiții: este salubru, are stabilitate microclimatică (umiditatea relativă de 50 % -65%). Calitatea mediului, din punct de vedere al stabilității microclimatice, trebuie determinate pe baza unei cercetări suficient de lungi (cel puțin un an).

În afară de cercetare şi conservare, scopul esenţial al muzeului în societatea contemporană este educarea. Această activitate a muzeului este complexă, contribuind atât la instruirea publicului larg cât şi la dezvoltarea imaginaţiei şi sensibilităţii lui. Muzeul oferă prin expoziţiile sale permanente sau temporare un număr bogat de cunoştinţe grupate într-un sistem organizat.[45]Muzeele de artă, au un rol important în dezvoltarea imaginaţiei şi sensibilităţii. Ele pot exercita asupra individului o influenţă mai puternică decât şcoala, care în genere stimulează facultăţile intelectului, îmbogăţind cunoştinţele, mai mult decât sensibilitatea şi imaginaţia.[46]

Contribuții personale. Organizarea expoziției la sala muzeu de la Mănăstirea Parva. Sala viitorului muzeu este destul de spațioasă, dotată cu trei ferestre mari, care asigură suficientă lumină naturală și se află în incinta Mănăstirii Parva, la circa douăzeci de metri de intrarea principală, în partea stângă, fiind astfel accesibilă atât pentru credincioși cât și pentru turiști.

Organizarea acestei expoziții va cunoaște multe etape și procese. Se disting mai întâi câteva etape preliminare, cum sunt: stabilirea titlului expoziției, elaborarea tematicii și fixarea portofoliului de obiecte. Urmează apoi etapa organizatorică, poate cea mai importantă din toate, pentru că aceasta este etapa în care se stabilește, în mod detailat, printr-un proiect, cadrul definitiv al viitoarei expoziții.

După aceste activități se execută principalele prevederi ale proiectului: amenajarea și finisarea elementelor structurale ale spațiului în care va fi montată expoziția, iluminatul, execuția materialelor complementare și a modulilor de expunere. Pentru finalizarea expoziției,

[42]Simion Gavrilă, *Despre muzee-muzeologie-muzeografie*, Editura Cartdidact, Chişinău, 2006, p. 121
[43]Nicolescu, Corina, *Muzeografie generală*, Editura Didactică şi Pedagogica, Bucureşti, 1979,p.166.
[44]Moldoveanu Aurel, *Conservarea preventivă a Bunurilor Culturale, ,* cursul Centrului se pregătire si formare a personalului din instituțiile de cultură, București, 1999, p.145.
[45]Nicolescu, Corina, *Muzeografie generală*, Editura Didactică şi Pedagogica, Bucureşti, 1979,*p.181*
[46]Eva Mârza, *Muzeologie generală,* Ed. Seria didactică, Alba Iulia , 2004, p.245

se efectuează montarea exponatelor şi se pun la punct problemele de care depinde securitatea acestora. Tematica prezintă titlurile expoziţiei, motivaţia precum şi ideile acesteia. Fixarea portofoliului de obiecte care vor fi incluse în expoziţie este în sine o operaţie destul de simplă. Uneori muzeograful care efectuează această alegere are de ales între două sau mai multe obiecte, iar alteori nu are nicio alternativă. Membrii echipei care elaborează proiectul au nevoie de informaţii despre icoanele care urmează să fie expuse, şi care ar trebui în mod normal să apară în sistemul de evidenţă al muzeului. Din păcate, sistemul de evidenţă, respectiv fişa de obiect şi fişa de fototecă - fie este lacunară, fie lipseşte cu desăvârşire. În general, icoanele se expun pe pereţi în poziţie verticală. Pentru mai multă siguranţă acestea trebuie suspendate în două puncte. Pentru a nu veni în contact direct cu pereţii se montează în spatele ramei cuburi de polistiren cu latura de doi- trei centrimetri, care menţin icoana la o distanţă rezonabilă de peretele pe care se află suspendată. Odată cu montarea ultimei exponate, muzeul poate fi accesibil publicului. În prealabil însă trebuie stabilite măsurile necesare protejării obiectelor expuse. Trei sunt principalii factori împotriva cărora trebuie luate măsuri preventive: atingerea obiectelor de mâinile vizitatorilor prea curioşi, tentativele de sustragere a bunurilor şi acte de vandalism. Astăzi, toate obiectele de patrimoniu păstrate în parohia Parva au fost cedate mânăstirii „Sfinţii Apostoli Petru şi Pavel", moştenitoarea şi continuatoarea peste ani a încercatei mânăstiri din vechime şi în acelaţi timp ele fac obiectul cercetării noastre.Expoziţia fiind realizată într-un spaţiu atît de apropiat eclezial, într-o clădire a Mănăstirii Parva, icoanele vor „vibra" altfel decît într-un decor muzeal, secularizant. Asta ne-am şi dori. O atmosferă caldă, vibrantă, familiară, lipsită de oficialitatea şi rigiditatea discursivă a unui vernisaj dintr-un spaţiu muzeal. Icoanele expuse le percepem ca expresii vizuale ale credinţei vii a strămoşilor noştri. Astfel se va realiza punerea în valoare şi în circulaţia naţională – şi nu numai- a capodoperelor inestimabile ale culturii şi artei medievale româneşti.

Titlul expoziţiei: ***Icoane de secol XVIII la Mănăstirea Parva***

Lista icoanelor expuse în muzeu:

Icoane Împărăteşti:

1.Icoana **„*Mântuitorul***", tempera pe lemn/ ulei, sec.XVIII

2.Icoana „***Sf. Ierarh Nicolae***", tempera pe lemn/ ulei, sec.XVIII

3.Icoana „***Sf.Arhanghel Mihail***" , tempera pe lemn/ ulei, sec.XVIII

Icoane prăznicare:

4.Icoana **„ *Înalţarea Domnului***;", tempera pe lemn/ ulei, sec.XVIII

5.Icoana " ***Naşterea Domnului*** ", tempera pe lemn/ ulei, sec.XVIII

6.Icoana " ***Intrarea în Ierusalim***", tempera pe lemn/ ulei, sec.XVIII

7.Icoana " ***Schimbarea la Faţă***", tempera pe lemn/ ulei, sec.XVIII

8.Icoana " ***Adormirea Maicii Domnului***", tempera pe lemn/ ulei, sec.XVIII

9. Icoana " ***Soborul Sfinţilor Îngeri***", tempera pe lemn/ ulei, sec.XVIII

În şirul icoanelor prăznicare , la mijloc:

10.Icoana " ***Sfânta Mahramă***", tempera pe lemn/ ulei, sec.XVIII

Icoane pictate de acelaşi autor:

11.Icoana dublă, „***Sfinţii militari -Dimitrie şi Tiron***", tempera pe lemn/ ulei, sec.XVIII

12.Icoana dublă „„***Sfinţii militari Nestor şi Teodor***", tempera pe lemn/ ulei, sec.XVIII

Fig.1 Sala muzeu –Mănăstirea Parva –(partea de apus) după ce a fost amenajată

Pe un alt perete vor fi expuse icoane care aparţin altei şcoli de pictură, şi fac parte din zestrea culturală de la Mănăstirea Parva veche.

13.Icoana „***Maica Domnului cu Pruncul***" (gold) tempera pe lemn, sec.XVII.

Aceste două icoane par să aibă acelaşi autor:

14.Icoana „***Maica Domnului ci Pruncul***"(silver) , tempera pe lemn, sec.XVIII.

15. Icoana "***Botezul Domnului***", tempera pe lemn, sec.XVIII.

Fig.2 Sala muzeu –Mănăstirea Parva –după ce a fost amenajată

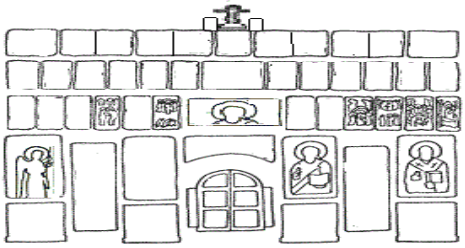

[47] Fig. 3 Schiţa reconstituită a catapetesmei de la Mănăstirea Parva cu marcarea icoanelor păstrate

Simplitate şi ingeniozitate. Atmosfera este plăcută. Acestea sunt cuvintele care trebuie să caracterizeze spatiul muzeal de la Parva. Ţăranul pictor nu are probleme legate de vizibilitatea tuşei la icoana sau de construcţie a personajelor, important este impactul final, mesajul şi simbolul. Sentimentul pe care trebuie să-l aibă vizitatorul când păşeşte pentru prima data în această mănăstire, şi în acest muzeu al mănăstirii ar fi bine să fie acela de a-şi fi pus în gând : "*Aici avem multe de văzut* ! ", iar când pleacă să-şi spună: "*În aceaste locuri m-aş întoarce mereu şi mereu !* ".

Concluzie: Expresii vii ale credinţei profunde a ţăranilor români, bisericile de lemn merită toată atenţia cercetătorilor de artă şi cultură în general ca şi a unor cercetători de alte specialităţi. Cu atât mai mult acele icoane care au rămas "*în viaţă*", trebuie studiate şi popularizate, ele fiind purtătoare de mesaje valoroase ale generaţiilor trecute, amintindu-ne de capacitatea de creaţie artistică şi tehnică şi de simţire a ţăranului, de profunda cunoaştere a materialelor, a tradiţiilor constructive, a stării lor sociale.[48] Înscrierea bunului în patrimoniul cultural naţional se poate face în urma unei expertize care îi stabileşte importanţa sau semnificaţia istorică, arheologică, documentară, etnografică, artistică, ştiinţifică şi tehnică,

[47] Schiţa catapetesmei de la Mănăstirea Parva cu marcarea icoanelor păstrate.
[48] Costin Emil,*Biserici de lemn din Maramureş,* , Ed. Gutinul, Baia Mare,1999,p.27

literară, cinematografică, numismatică, filatelică, heraldică, bibliofilă, cartografică şi epigrafică, de vechimea, unicitatea sau raritatea.[49] Studierea şi cercetarea lor ne oferă posibilitatea cunoaşterii în profunzime a artei feudale şi moderne cu specific românesc, deoarece aceste valori reprezintă adevărate mărturii ale unei vechi civilizaţii româneşti.

BIBLIOGRAPHY

Butura Valer: Etnografia poporului român, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1975

Chirilă Ioan, *A învăța să trăiești veșnicia- un dialog cu Sandu Frunză*, Ed. Școala Ardeleană, Cluj-Napoca, 2019

Cristache Panait – Ioana: Biserica de lemn – document al unităţii româneşti, Revista Biserica Ortodoxă Română, nr. 3-4, Bucureşti,1982;

Costin Emil,Biserici de lemn din Maramureș, Ed. Gutinul, Baia Mare,1999;

Dicționar de Artă –vol. I, II, Ed. Meridiane, București , 1995

Paul Evdokimov, *Ortodoxia*, E.I.B.M.B.O.R., București, 1996.

Eva Mârza, Muzeologie Generală,Seria didactică,Alba Iulia ,2004, 2004

Ionescu Alina Geanina , Cultul icoanei în iconografia bizantină din perspectivă istorică. Stilul bizantin reflectat în icoanele de sec. XVIII-XIX din colecțiile sibiene, p.145,Sibiu, 2008

Istoria Artelor Plastice în România, Ed. Meridiane,București, 1970

I. D. Ștefănescu, Iconografia artei bizantine și a picturii feudale românești,Ed. Meridiane, Bucuresti, 1973

Michel Quenot, *Icoana- fereastră spre Absolut*, Traducere, prefaţă şi note de Pr. dr. Vasile Răducă, Ed. Enciclopedică, Bucureşti, 1993.

Moldoveanu Aurel, Conservarea preventivă a Bunurilor Culturale,-cursul Centrului se pregătire si formare a personalului din instituțiile de cultură, Bucureţti, 1999

J. Meyendorf, *Vederea nevăzutului în Hristos în gândirea creştină răsăriteană*, E.I.B.M.B.O.R., Buc., 1997

Porumb, Marius, Dictionar de pictură veche românească din Transilvania- sec. XIII-XVIII, Ed. Academiei Romane, București, 1998;

P. Cremonese, L'uso dei solvent nella pulitura di opera policrome, Ed. Edifir, Firenze,2003, p. 59

Porumb, Marius, Pictura românească din Transilvania, Ed. Dacia, Cluj- Napoca, 1981;

Porumb, Marius, Zugravi si centre românești de pictură din Transilvania sec.al XVIII-lea, în AIIAC, 1976;

Nicolescu Corina, Muzeologie generală, Ed. Didactica și Pedagogică, București, 1979;

Niculescu Corina, Moștenirea Artei Bizantine în România, Ed. Meridiane, București, 1971

Gheorghe Octavian Zamfirescu, *Muzeologie- suport de curs pentru învățământ cu frecvență redusă*- anul II, București, 2011

Săndulescu –Verna C., *Materiale și tehnica picturii,* Ed. Marineasa, Timișoara, 2000.

Simion Gavrilă**,** *Despre muzee-muzeologie-muzeografie*, Editura Cartdidact, Chişinău, 2006

[49] Oberländer Târnoveanu, Irina, *Un Viitor pentru Trecut. Ghid de bună practică pentru păstrarea patrimoniului cultural, CIMEC*, Bucureşti, 2002,p. 32-33.

NEW AVATARS OF POWER IN THE CONTEXT OF GLOBALIZATION

Nina Carauș
PhD Student, "Al. Ioan Cuza" University of Iași

Abstract:It is already an evidence the fact that in the field of International Relations, major changes had happened in the post Cold War era. After the unraveling of URSS, the only power-actor at the global level was USA, but nowadays, the situation regarding the only one power-actor has changed. In the context of multidimensional development, the role of non-state actors has increased in the process of the distribution of power. A well defined economy, offers the right context for a lot of states to be considered a world power. In this article, I propose to identify and to analyze which are the forms of power in the domain of political sciences and to describe how the power is divided and administrated by the implicated actors. The research methods that have been used for writing this study were the content analysis and observation. The main objective of this article is to bring into attention the way globalization can influence the development of new forms of power. In this context, the state power is limited and the forms of power like hard, soft and smart are becoming more important since the power is related to the way an actor manages the available resources. The phenomenon of globalization involves a lot of changes that are related to politics and economics, this way, by explaining what does it represent and how it can influence the field of international relations and the activities linked to this, we can determine the new forms of power.

Keywords:Globalization, power, nonstate actors, smart/hard/soft power, resources

Conceptul de putere este central în domeniul științelor politice și al relațiilor internaționale. De-a lungul timpului, în literatura de specialitate au fost expuse diverse aspecte ce vizează clasificarea formelor de putere. Martin Wight, în cartea sa, *Politica de putere,* menționează că deosebim puteri minore, mari puteri, puteri maritime și continentale, dominante, puteri regionale și puteri internaționale[1]. Ulterior, Immanuel Wallerstein, cu referire la structura sistemului internațional, în cartea *Sistemul mondial modern*, amintește că deosebim puteri majore, centrale și periferice[2].

Dincolo de aceste categorisiri, sunt posibile înțelegerea și clasificarea fenomenului pornind de la a explica ce reprezintă acesta. Definiția clasică a puterii a fost dată de Robert Dahl, în cartea *The concept of power*, unde menționează că ,,puterea reprezintă capacitatea unui actor A de a-l face pe un actor B să acționeze în moduri care sunt contrare intențiilor pe care acesta le avea inițial".[3] Specificând că trebuie să existe o conexiune între cei doi actori implicați, autorul evidențiază faptul că puterea este un concept relațional. Exemplul pe care îl invocă este acela că un profesor poate avea putere asupra preferințelor de lectură ale unui student, dacă acesta include o anumită carte pe lista pentru lecturi obligatorii.

Hans Morgenthau, în lucrarea *Politics among nations: The struggle for power and peace,* susține că puterea nu reprezentă altceva decât o relație psihologică între cei ce exercită puterea și cei asupra cărora aceasta este exercitată. Acesta a evidențiat patru distincții în ceea ce privește puterea în relațiile internaționale:

[1] Martin Wight, *Politica de putere*, Editura ARC, Chișinău, 1998
[2] Immanuel Wallerstein, *Sistemul Mondial Modern*, Vol I-IV, Meridiane, București, 1992-1993
[3] Robert Dahl, *The concept of power*, Journal of the Society for General System Research, New York ,1957, p. 203.

1. Puterea nu trebuie confundată cu influența;
2. Există diferențe între putere și forță;
3. A se lua în calcul că există atât putere utilizabilă cât și putere neutilizabilă.
4. Există diferență între puterea legitimă și cea nelegitimă. [4]

Forța ce generează o ,,putere" este compusă din numeroase elemente: dimensiunea populației, poziția strategică și întinderea geografică, resursele economice și producția industrială. Acestora trebuie să li se adauge elemente mai puțin tangibile ca eficiența administrativă și financiară, posibilitățile educaționale și tehnologice și, deasupra tuturor, coeziunea morală. [5]

Ray Cline, strateg american, susține că puterea în spațiul internațional poate fi definită drept capacitatea guvernului unui stat de a impune conducerii altui stat de a întreprinde ceea ce aceasta n-ar face niciodată din propria voință. Această constrângere se realizează prin convingere, forțare sau utilizarea directă a forței militare.[6]

Astfel, în funcție de resursele disponibile, și de modul de administrare a acestora, puterea este împărțită între actorii care o dețin. Tot în acest sens, s-au creat și poli de putere, care împart lumea în: unipolară-situație în care puterea este deținută de un singur actor, bipolară-situație în care există două mari puteri la nivel mondial și multipolară- model în cadrul căruia mai multe puteri pot fi clasificate la același nivel.

În perioada de După Războiul Rece, după o eră a bipolarității în care lumea era împărțită în două mari sfere de influență: SUA și URSS, ia amploare modelul unipolarității în care SUA era singurul actor putere la nivel mondial datorită resurselor economice și miliare disponibile. În acest context, statele și-au manifestat tendința de a-și dezvolta propriile modele de putere și a crescut rolul actorilor transnaționali. Tot atunci au fost create și dezvoltate organizații internaționale precum NAFTA (North American Free Trade Agreement - Acordul Nord American de Liber Schimb), CEFTA (Central European Free Trade Agreement-Acordul Central European al Comerțului Liber). Odată cu apariția organizațiilor internaționale, rolul statului ca actor-putere a fost diminuat semnificativ. Printre forțele cele mai puternice care alimentează globalizarea este, paradoxal, regionalismul. În timp de naționalismul desparte anumite state, internaționalismul reușește să le unească. Drept exemplu putem invoca grupul G20, care include statele cele mai avansate sau în curs de avansare la nivel economic precum SUA, Japonia, China și India sau Uniunea Europeană și are drept scop gestionarea crizelor geoeconomice globale. [7]

Tot în această perioadă, procesul globalizării ia amploare atât la nivel economic, cât și la nivel socio-cultural. Unul dintre subiectele centrale referitoare la globalizare vizează rolul statului în cadrul acestui fenomen. Pentru a aduce în atenție modul în care statul ca actor putere este afectat de procesul globalizării este necesar să facem referire la considerațiile teoretice referitoare la acest subiect.

David Held, în lucrarea sa, *Transformări globale*, amintește despre cele trei perspective de percepere a fenomenului globalizării: *hiperglobaliștii*, care consideră că globalizarea reprezină o nouă eră în care popoarele de pretutindeni sunt tot mai mult supuse sancțiunilor globale. *Scepticii*, care consideră globalizarea drept un mit care ascunde realitatea unei economii internaționale din ce în ce mai divizate. *Transformaviștii*, care

[4] Hans J. Morgenthau, *Politics among nations: The struggle for power and peace*, Alfred A. Knopf, New York, 1948, p. 307.
[5] Martin Wight, *op.cit.*, p.37.
[6] Ray Cline, *World Power Assessment. A Calculus of Strategic Drift*, Center for Strategic and International Studies, Georgetown University, Washington, 1975, p. 33.
[7] William R. Nester, *Globalization, Wealth and Power in the Twenty first Century*, Palgrave Macmillan, New York 2010, p.4.

consideră că statele și societățile de pe întreg globul trec printr-un proces de schimbare profundă, pe măsură ce încearcă să se adapteze la o lume tot mai interconectată.[8]

Din moment ce fenomenul globalizării presupune un schimb permanent de bunuri, servicii, informații, a apărut necesitatea sistematizării efectelor acestui proces. Institutul Economic Elevețian a delimitat indexul de Globalizare KOF. Acesta include trei dimensiuni ale procesului de globalizare: economică, politică și socială.

În lucrarea sa, *Mecanismele globalizării*, Joseph E. Stiglitz identifică următoarele aspecte ale fenomenului globalizării: circulaţia internaţională a ideilor şi informaţiilor; experienţe culturale comune; societate civilă globală; mişcare ecologistă globală; cooperare mai intensă între ţările lumii, prin intermediul intensificării circulaţiei bunurilor şi serviciilor, a capitalului şi a persoanelor.[9]

Astfel, în contextul globalizării, interacțiunea dintre state ca actori internaționali capătă dimensiuni multiple. Libera circulație facilitează colaborarea dintre state dar în același timp,presupune și pericole reale la nivelul atacurilor teroriste sau cibernetice. Puterea statului este diminuată și cere o readaptare la condițiile de organizare a societății internaționale. Este necesară evidențierea diferențelor dintre națiuni și state și stabilirea caracteristicilor esențiale ce vizează puterea statelor.

Este deja demonstrat faptul că există o legătură între stat și globalizare. În literatura de specialitate regăsim teorii conform cărora rolul statului este redus în contextul globalizării dar și concepții aflate la antipodul acestei idei. Puterea guvernelor naționale nu e în mod necesar diminuată de globalizare, ci, dimpotrivă, e reconstituită și restructurată ca un răspuns la complexitatea în creștere a proceselor de guvernare într-o lume mai interconectată.[10] Totuși, procesul de globalizare este dirijat într-o oarecare măsură și de activitatea statelor. Statele fiind cele care au un rol deosebit de important în sistemul internațional, indiferent care sunt aspectele la care facem referire.

Globalizarea nu reprezintă o forță autonomă total, și din punct de vedere istoric, a fost modelată, dezvoltată și influențată de evenimentele și tendințele din relațiile internaționale. A fost, de asemenea, mediatizată prin intermediul activității statelor.[11] În acest sens, puterea statului rămâne în continuare aplicabilă, din moment ce statul reprezintă nucleul de la care pornesc unele principii de funcționare al societății internaționale. Statul este necesar ca putere care sancționează, organizează și execută; în același timp, el impune respectul drepturilor, deoarece comunitatea juridică are nevoie de o forță care să-i determine identitatea și de o justiție organizată. [12]

Astfel, marile provocări ale globalizării vizează rolul statului în spațiul internațional și mai cu seamă, dacă prin intermediul a tot ceea ce reprezintă globalizarea, statul devine mai important sau își pierde din importanță. În acest sens, globalizarea nu reprezentă neapărat ceva nou, este doar o condiție care poate apărea datorită unei combinații de forțe sociale, care încep să organizeze puterea socială la un nivel transnațional și global. [13]

În literatura de specialitate se consideră că puterea poate fi deținută atât de un stat, cât și de actorii nonstatali. Un stat poate reprezenta o putere mondială în funcție de resursele de care dispune la nivel economic și militar. În acest sens, țările mai puțin dezvoltate tind să facă parte din organizații internaționale și să stabilească diverse parteneriate pentru a-și spori

[8] David Held, A. McGrew, *The Global Transformations Reader. An Introduction to Globalization Debate* (2nd edition), Polity Press, Cambridge, 2003, pp. 4-10.
[9] Joseph Stiglitz, *Mecanismele globalizării*, Editura Polirom, Iaşi, 2008, p.19.
[10] James Rosenau, *Along the domestic-Foreign frontier*, Cambridge University Press, Cambridge, 1997.
[11] Ian Clark, *Beyond the Great Divide: Globalization and the Theory of International Relations*, from Review of International Studies, Vol 24, No4, by Cambridge University Press, Cambridge, 1998, pp 479-498.
[12] Bogdan Ștefanachi, *Legitimarea puterii politice*, Tipo Moldova, Iași, 2010. p. 33.
[13] Bryan Mabee, *The Globalization of Security*, Palgrave Macmillan, New York, 2009, p.43.

influența în sistemul global. Pitter Wiletts menționează că este important să se facă distincția între actori non statali și actori transnaționali. Când acceptăm că există și actori non statali presupunem faptul că în relațiile internaționale, statele sunt dominante, iar ceilalți actori sunt secundari. Aici apare ambiguitatea, deoarece nu este clar dacă organizațiile interguvernamentale sunt clasificate drept organizații inter-statale sau non-statale. Pentru a evita aceste confuzii, autorul sugerează utilizarea termenul de actori transnaționali. Prin definiție, aceștia reprezintă orice actor non-guvernamental dintr-un anumit stat care este într-o anumită relație cu alt actor dintr-un anumit stat sau organizație non-guvernamentală.[14]

Diferențele la nivel organizațional și la nivel de resurse fac posibilă realizarea luptei pentru putere, care pornește de la nivel local și se extinde pe arena internațională. Războaiele în desfășurare, atacurile teroriste, atacurile la nivelul securității cibernetice reprezintă dovezi ale faptului că lupta pentru putere se desfășoară în continuare. Revoluția informațională și globalizarea asigură noi resurse de putere actorilor transnaționali. De exemplu, în 2001, în New York, un actor transnațional a omorât mai mulți oameni decât statul Japonia a omorât în 1941 la Pearl Harbour.

Alianțele între state demonstrează faptul că o uniune formată din mai multe state unite într-un scop comun poate avea un efect benefic asupra dezvoltării la nivel internațional. Problema distribuției puterii în secolul XXI este că apar tot mai multe nuanțe care nu țin neapărat de controlul statelor, și aici își face loc transferul puterii de la actorii statali la cei nonstatali. Iar actorii nonstatali reprezintă categoria care nu mai poate fi controlată direct de conducerea unui stat.

În acest sens, formele clasice de putere (economică și militară) nu mai sunt suficiente pentru a descrie fenomenul distribuției puterii la etapa actuală. Resursele economice și militare rămân deosebit de importate atunci când vine vorba de definitivarea unui actor-putere la nivel mondial, însă nu mai sunt unicele forme de putere. Joseph Nye este cel care a explicat, făcând referire la resursele menționate anterior, care sunt noile forme ce iau amploare în contextul globalizării.

Termenul de *hard power* a stat la baza descrierii conceptului de putere. Puterea hard se consideră a fi constituită din totalitatea armelor deținute de către un stat, în acest sens, aspectul ce vizează economia unui stat este inclus. Cu alte cuvinte, formula ar fi următoarea: Hard power= putere militară+putere economică. [15] Totuși, se consideră că în perioada Războiului Rece, calculată după această formulă, puterea URSS era mai mare decât cea a SUA. Hard power este constituită din resursele militare și economice de care dispune un actor internațional. Forța devine astfel un instrument important în procesul de distribuție a puterii.

Politica și conflictul sunt două concepte ce nu pot fi separate. Eliminarea definitivă și completă a conflictului este imposibilă. Drept consecință, problema autentică a politicii rezidă în modalități de abordare și de tratare a conflictelor, de unde rezultă că regimurile politice se disting și se compară în funcție de diferitele moduri în care fiecare regim abordează și rezolvă problema conflictelor. [16]

În ideea rezolvării conflictelor existente și a evitării pe cât este posibil a unor noi conflicte și a colaborării între statele lumii, au fost create alianțele militare și economice în sistemul internațional. Modelul NATO reflectă un exemplu de alinanță militară și politică, unde reprezentanții statelor membre discută și iau decizii referitoare la probleme de securitate.

---

[14]Petter Wiletts, „Transnational actors and international organizations'' în Steve Smith, John Baylis, *The Globalization of world politics. An introduction to International Relations*, Oxford Univeristy Press, Oxford, 2001, p.358.
[15] Joseph Jr. Nye, *op.cit*., p. 28.
[16] Domenico Fisichella, *Știința politică*, Iași, Polirom, 2007.

În mod tradițional, testul unei mari puteri era verticalitatea în cadrul unui război. În zilele noastre, însă, definiția puterii își pierde din accentul pe forța militară și cucerire, aspecte care au marcat epocile anterioare. Factorii de tehnologie, educație și creștere economică devin mai semnificativi în puterea internațională, în timp ce geografia, populația și materiile prime încep să își piardă din importanță.[17]

Soft power încorporează modelul de putere care este mai dificil de măsurat și evaluat din moment ce nu este constituit din elemente de ordin economic sau militar. Pentru ca un guvern să fie credibil într-un secol unde puterea se transferă de la state la actori nonstatali, eforturile guvernelor de a proiecta *soft power* trebuie să pornească de la faptul că puterea a devenit mai puțin ierarhică și că rețelele sociale au devenit foarte importante.[18]

Acest tip de putere poate părea mai puțin riscantă decât puterea economică sau militară, dar este de obicei greu de administrat, ușor de pierdut și costisitor de restabilit.[19] Soft power a unei țări se bazează pe trei resurse: cultura, valorile politice și politica externă. La nivelul statelor, Alexander Vuving evidențiază trei aspecte care sunt legate de atracție: toleranța, compentența și charisma.[20] Aceleași aspecte se consideră a fi valabile și în cazul exercitării puterii între două sau mai multe persoane.

„Puterea soft este o potențială idee periculoasă și nu pentru că ar fi rea, pentru că nu este, dar pentru că presupune multe neclarități.”[21] Acest model de putere reprezintă, prin urmare capacitatea unui actor de a persuada, de a obține ceea ce își dorește mai mult prin atracție decât prin coerciție. Ea se dezvoltă din atractivitatea culturii unei țări, idealuri politice ale acesteia și politicile promovate. Astfel, capacitatea unei națiuni de a atrage reprezintă de fapt, puterea soft a acesteia. [22]

Smart power reprezintă modelul de utilizare eficientă a resurselor soft și hard ale unui actor internațional. Acest concept aduce în atenție aspectul relațional al puterii dincolo de resursele disponibile și administrarea corectă a acestora. Pentru a putea utiliza acest model este necesară îmbinarea corectă a elementelor politice, instituționale și conceptuale în scopul demarării unei reforme menite să aducă inovații în politica externă în mod deosebit. [23]

Joseph Nye, Colin Gray, alături de alți autori explică ce reprezintă acest concept și care sunt diferențele dintre soft, hard și smart power. Cu referire la modelul Uniunii Europene, Ian Manners numește această abilitate de a modifica ceea ce constituie un traseu standard în dezvoltare, putere normativă.[24] Autorul pune accentul pe modalitatea în care un actor poate să modeleze ceea ce este văzut ca „normal” în sistemul internațional.

În contextul dezvoltării economice și extinderii rețelelor informatice, în literatura de specialitate își face loc o nouă formă de putere în spațiul internațional - *cyber power*. Acest tip de putere se bazează pe resursele de arme disponibile în mediul online, din această perspectivă, și acest tip de putere devine greu sau aproape imposibil de controlat de către guvernul unui stat.

---

[17] Joseph S. Nye Jr, *Power in a Global Information Age. From Realism to Globalization*, Routlege, London, 2004, p.69.
[18] Joseph Jr. Nye, *op.cit.* p.101.
[19] Ibidem, p.83.
[20] Alexander Vuving., *How Soft Power Works*. “Paper presented at the panel “Soft Power and Smart Power,” American Political Science Association annual meeting, Toronto, September 3, 2009,” pages 1-20.
[21] Colin S. Gray, *Hard Power and Soft Power:The utility of military force as an instrument of policy in the 21th century*, Strategic Studies Institute, 2011, p.29.
[22] Joseph S. Nye Jr., *Soft Power, The means to success in world politics*, New York, Public Affairs, 2004. p. 2.
[23] Ernest Wilson, *Hard Power, Soft Power, Smart Power*. The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science, 616, 2008, p.120.
[24] Ian Manners, *Normative power Europe:A contradiction in terms*, Copenhagen Peace Research Institute, Copenhaga, 2000, p. 35.

Complexitatea acestui aspect este sporită de faptul că este mult mai ușor de lansat un atac cibernetic decât să te aperi împotriva lui. Henry Kissinger amintește de Stuxnet, un exemplu de atac cibernetic susținut de un stat, care a reușit să blocheze pentru un timp eforturile nucleare iranieine, după unele opinii într-o măsură comparabilă cu cea a unei lovituri militare de mică amploare. [25]

Noțiunea de cyber power apare în analizele făcute de Jospeh Nye, iar o descriere mai amplă asupra modului în care crimele cibernetice pot afecta securitatea unui stat și chiar noțiunea de război cibernetic o regăsim la Solange Ghernaouti. Printre formele de crime cibernetice care pot afecta statele, autoarea menționează manipularea informațiilor, intruziunea în sistemele guvernamentale, spionajul, perturbarea activității serviciilor e-guvernamentale, cyberterorismul și războiul cyber. [26] Războaiele și atacurile cibernetice sunt tot mai întâlnite la nivelul statelor și efectele lor sunt regăsite mai ales în campaniile electorale.

Concluzii

De-a lungul timpului lupta pentru putere s-a dat între statele lumii care au dat dovadă de resurse disponibile și mai cu seamă de o bună administrare a acestora. Printre cele mai importante resurse necesare unui actor putere regăsim resursele militare, economice și socio-culturale.

În funcție de resursele disponibile și de formele de manifestare deosebim mai multe tipuri de putere: continentale, maritime, mari, mici, mijlocii. Dincolo de clasificările făcute de Martin Wight, în contextul globalizării, își fac loc noi forme ale puterii care aparțin atât statelor cât și actorilor transnaționali. Amintim aici modelul de putere hard, care înglobează resursele militare, soft power, care înglobează resursele socio-economice și smart power, care reprezintă o bună administrare a primelor. Atacurile cibernetice și accesul la resurse de acest fel, aduce în literatura de specialitate o nouă formă de putere-cyber power.

Pentru a identifica evoluția relațiilor internaționale în era globalizării, atât statele cât și organizațiile precum Uniunea Europeană au nevoie de o viziune geopolitică proprie și dorința de a evita conflictele la nivel internațional. Organizațiile transguvernamentale, actorii nonstatali utilizează instrumentele globalizării pentru a diminua monopolul statului. În acest sens, statul ca actor internațional își pierde din putere în raport cu alți actori care sunt mai dificili de monitorizat și de controlat.

BIBLIOGRAPHY

1. CLARK Ian, *Beyond the Great Divide: Globalization and the Theory of International Relations*, from Review of International Studies, Vol 24, No4, by Cambridge University Press, 1998
2. CLINE Ray, *World Power Assessment. A Calculus of Strategic Drift*, Center for Strategic and International Studies, Georgetown University, Washington, 1975
3. DAHL Robert, *The concept of power*, Journal of the Society for General System Research, New York, 1957
4. FISICHELLA Domenico, *Știința politică*, Polirom, Iași, 2007
5. GHERNAOUTI Solange, *Cyber Power, Crime, Conflict and security in cyberspace*, Epel Press, Lausanne, 2013
6. GRAY S. Colin, *Hard Power and Soft Power:The utility of military force as an instrument of policy in the 21th century*, Strategic Studies Institute, 2011

[25] Henry Kissinger, *Ordinea Mondială*, trad. Adriana Bădescu, Editura Rao, București, 2015, p. 278.
[26] Solange Ghernaouti, *Cyber Power, Crime, Conflict and security in cyberspace*, Epel Press, Lausanne, 2013, p.125.

7. HELD David, McGREW Anthony, *The Global Transformations Reader. An Introduction to Globalization Debate* (2nd edition), Polity Press, Cambridge 2003
8. KISSINGER Henry, *Ordinea Mondială*, trad. Adriana Bădescu, Editura Rao, București, 2015
9. MABEE Bryan, *The Globalization of Security*, Palgrave Macmillan, New York, 2009
10. MANNERS Ian, *Normative power Europe:A contradiction in terms*, Copenhagen Peace Research Institute, Copenhaga, 2000
11. MORGENTHAU Hans J., *Politics among nations: The struggle for power and peace*, Alfred A. Knopf, New York, 1948
12. NESTER R.William, *Globalization, Wealth and Power in the Twenty first Century*, Palgrave Macmillan, New York, 2010
13. NYE S. Joseph Jr, *Power in a Global Information Age. From Realism to Globalization*, Routlege, London, 2004
14. NYE S. Joseph Jr., *Soft Power, The means to success in world politics*, Public Affairs, New York, 2004
15. ROSENAU James, *Along the domestic-Foreign frontier*, Cambridge University Press, Cambridge, 1997
16. SMITH Steve, BAYLIS John, *The Globalization of world politics. An introduction to International Relations*, Oxford Univeristy Press, Oxford, 2001
17. STIGLITZ Joseph, *Mecanismele globalizării*, Editura Polirom, Iaşi, 2008
18. ȘTEFANACHI Bogdan, *Legitimarea puterii politice*, Tipo Moldova, Iași, 2010
19. VUVING, Alexander, *How Soft Power Works*. "Paper presented at the panel "Soft Power and Smart Power," American Political Science Association annual meeting, Toronto, September 3, 2009, pages 1-20
20. WALLERSTEIN Immanuel, *Sistemul Mondial Modern*, Vol I-IV, Meridiane, București, 1992-1993
21. WIGHT Martin, *Politica de putere*, Editura ARC, Chișinău, 1998
22. WILSON Ernest, *Hard Power, Soft Power, Smart Power*. The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science, 616, 2008

THE HISTORY OF MEN'S CHOIR FROM THE REFORMED CHURCH OF CEHU SILVANIEI

Otilia Valeria Orosz
PhD Student, West University of Timişoara

Abstract:The history of Men's Choir from the Reformed Church of Cehu Silvaniei dates back more than 100 years. Since its inception, it has been organized like presbyteries, it had its own management and financial fund. The honorary president of the men's choir was the respective pastor. Its officers directed and supervised the work of the choir with great responsibility, periodically officer's reelection and financial control were held. In addition to the church performances, their ministry was fulfilled by attending funerals and wakes, where they were presented with two flags of the choir, in uniform and an exemplary discipline. The choir always insisted on Church and on the tasks it had undertaken. They participated in several choral competitions where they were awarded the first place. The turbulent times and personal changes were a real test for the members of the choir but the word given, the responsibility toward the community helped them through difficult times. It was an honor for the members to participate in the choir, which played an important role culturally and nationally in community building. This goal was served also by the annual barbecue events held by the church and families. The men's choir plays an exemplary role for singing culture in maintaining continuity, maintaining a repertoire of vocals preserved and passed on for decades, and in enhancing the quality of church and funeral services. Sheet music in the repertoire was part of a collection compiled by music teachers of cantor instructor trainings. For the 21st century church men's choir is an energy source and a model of how to maintain a community, cultivating music culture with discipline and professionalism and to guard over the quality of church music.

Keywords: choir, church music, tradition, funeral songs, responsability.

Unul dintre corurile renumite ale Eparhiei Reformate de pe lângă Piatra Craiului este Corul de Bărbați de la Cehu Silvaniei, care a cucerit recunoștință și respect prin activitatea realizată atât în cadrul bisericii, cât și în viața culturală a comunității. Activitatea corurilor de bărbați din eparhie desfășurată cu ocazia sărbătorilor bisericești și laice s-a întregit cu o activitate deosebit de importantă în cadrul unei comunități, acea de participare la slujbele de înmormântări.

Istoricul Corului de bărbați de la Cehu Silvaniei a fost reconstituit din obiectele și datele de arhivă existente în proprietatea Bisericii Reformate. Procesele verbale întocmite la ședințele anuale ale corului ne informează cu date referitoare la activitatea corului începând din anul 1957. Cu mare probabilitate a existat și un alt jurnal scris de la începuturile activității corului, dar acest document nu mai este în arhiva bisericii. Procesele-verbale existente au fost întocmite la început anual, iar mai târziu, în anii următori ele nu au mai fost întocmite anual, existând ani, în care aceste procese verbale nefiind întocmite au întrerupt continuitatea informațiilor. Din anul 2014 aceste procese verbale nu s-au mai întocmit. Primul proces-verbal, întocmit în anul 1957 începe cu un sumar al activităților anterioare ale corului. Amintește activitatea corală de mai bine de 50 de ani, amintind numele primului dirijor Mihály Lakatos, urmat de Dániel Barkász începând din anul 1924. În cadrul relicviilor corului găsim mai multe poze, care dovedesc existența a două coruri: corul de bărbați și un

cor mixt, care a funcționat numai la anumite ocazii de sărbători. Cea mai veche poză datează din anul 1926 și reprezintă corul mixt, unde femeile sunt îmbrăcate în costum popular.

Fig. nr. 1. Corul mixt din Cehu Silvaniei, anul 1926

În timpul activității dirijorului Dániel Barkász corul de bărbați a funcționat cu 30-40 de persoane. Au participat la mai multe concursuri, printre altele și în anul 1931 la Șimleul Silvaniei iar în anul 1933 la Zalău, unde au luat premiul I la concursul corurilor din protopopiatul Zalău. În urma decesului dirijorului, în anul 1935 corul a fost preluat de József Papp, iar între anii 1939-1948 dirijorul corului a fost István Bódis.

În localitate a mai funcționat unn cor de bărbați, acel al meșteșugarilor, cu același dirijor. Această formație a luat premiul I la Festivalul Corurilor de bărbați din Cluj-Napoca în anul 1932. Mai mulți coriști au activat și cântat în ambele coruri.

Un obiect foarte important în viața corului este steagul confecționat în anul 1947. Materialul este din saten de culoare albastră, brodat în ambele părți. Pe o parte se găsește următoarea inscripție; ”A munka nemesít, a dal lelkesít” (Munca înnobilește, cântecul însuflețește) și data. Confecționarea steagului este realizat prin brodarea cu motive populare specifice din județul Sălaj, la mijloc se găsește o liră cu o creangă de dafin. Pe partea cealaltă este scris numele corului. La mijloc este brodat un pahar, un ciorchin de struguri cu frunză și spicul de grâu – simbolurile Cinei cea de taină.

Fig. nr. 2. Steagul Corului de Bărbați din anul 1947, partea dreaptă

În proprietatea bisericii au existat mai multe steaguri. Despre acest lucru ne mărturisesc procesele verbale, care amintesc faptul că în locul primului steag care a dispărut în timpul celui de Al Doilea Război Mondial au comandat un steag nou de la designerul Géza Héjjas din Cluj-Napoca. Acest nou steag realizat la Cluj-Napoca descris există și astăzi. În continuare vom face o mică descriere pentru a putea fi identificat mai ușor.

Pentru confecționarea acestui steag au donat foarte multe persoane. În afară de membrii corului, ”credincioșii cu inimi nobile” au donat câte 5 mii de lei pe persoană. ”Domnișoarele de onoare” ale steagului au donat aceeași sumă.

O importanță deosebită în configurarea steagului o are lancele, care este confecționat din lemn de culoare neagră din abanos, este lucrat cu mai multe cui din aur și argint, sub forma unor monede, pe care este inscripționat numele celor care au donat bani la confecționarea steagului. Sunt și găuri care presupun existența a mai multor cui, care pe parcursul deceniilor au dispărut. Vârful lacei este acoperit de o placă de cupru, pe care sunt legate mai multe banderole, confecționate și legate pe lance cu ocazia diferitelor evenimente importante din viața corului.

Fig. nr. 3. Lancele steagului

În data de 28 octombrie 2019, cantorul-dirijor László Kürti din Cehu Silvaniei a notat inscripțiile de pe aceste banderole. Pe aceste banderole se pot identifica următoarele îndemnuri:

1. Cântați, tineri! Domnișoarele de onoare
2. Dacă Dumnezeu este cu noi, nimeni nu este împotriva. Hunyadi Andrásné E. M.
3. Dacă vorbești cu mine, ești colegul meu, când cânți cu mine, ești fratele meu. Dirijorul Bódis István, 1940-1950.

Cu timpul steagul vechi s-a deteriorat, astfel încât a fost nevoie de o recondiționare. În anul 1982, iar mai apoi în anul 2018 steagul a fost recondiționat prin tehnica de rebrodare, având în continuare aceeași inscripție și ornamente, identice cu cele vechi. Steagul actual se găsește pe o lance tot neagră, ornamentată cu cui din argint și din aur, identică cu cea veche. Cu o mare probabilitate pe această lance a fost fixat steagul negru, cu care corul s-a prezentat la înmormântări. Pe pozele vechi ale ambelor coruri se vede același steag, în consecință acesta a fost singurul steag al corului.

Sedința de inaugurare a corului a avut loc în data de 16 martie 1957. La această ședință s-a stabilit regulamentul de funcționare al corului. S-a stabilit numele corului: ”Szilágycsehi Református Egyházi Énekkar” (Corul Bisericesc Reformat din Cehu Silvaniei). Membrii corului puteau fi credincioși reformați cei care au împlinit 18 ani, și care ”se impun în mod voluntar disciplinei comune”. În conducere au existat următoarele funcții: președinte, doi vicepreședinți, dirijor, notar, casier, doi controlori, un comitet din șapte persoane, patru purtători de steag și un arhivist. Mandatul a fost stabilit pe doi ani. Au fost stabilite și drepturile membrilor care constau în următorii parametri: puteau participa la întâlnirile de autostudiu, la probele de cor, la serbări. Au avut dreptul ca în caz de înmormântare corul să se deplaseze la înmormântarea unui membru de cor, a soției sale, a copiilor sau părinților acestuia. La înmormântarea soacrei sau a socrului unui membru corul s-a deplasat pentru o sumă de 50% din totalul taxei.

Fig. nr. 4. Corul mixt din Cehu Silvaniei din anul 1929

Lângă poza corului mixt din 1929 au atașat în colțul drept și poza Corului de bărbați al meșteșugarilor. Rama a fost confecționată în 17 iunie 1957 de tâmplarul Ferencz Lakatos, membru de cor. Pentru autentificare, inscripția acestei date se găsește notată pe spatele ramei. Ambele coruri care sunt prezentate în fotografie l-au avut ca dirijor pe Dániel Barkász.

Din procesele-verbale ale corului reiese faptul că au existat anumite conflicte între cele două coruri. Conflictele se datorau faptului că la înmormântările la care participa numai corul meșteșugarilor, pe parcursul și în timpul procesiunii s-a purtat steagul corului bisericesc. Membrii mai bătrâni nu au acceptat acest lucru, dar totodată s-au străduit la o bună

înțelegere între cele două coruri, ”pentru că aceasta este interesul principal al bisericii și al corului”[1].

Fig. nr. 5. Corul de bărbați al meșteșugarilor din anul 1932

Membrii corului au hotărât în comun acord ca pe data de 10 august 1958 să organizeze o întrunire cu toți membrii însoțiți de familiile lor. Întâlnirea a avut loc în curtea bisericii, unde din fonduri financiare ale corului a fost achiziționat un porc și 150 de litri de vin pentru o masă festivă petrecută la iarbă verde. În urma reușitei acestei întruniri, s-a hotărât organizarea anuală a acestui eveniment care astfel a devenit o tradiție pentru membrii corului și familiile lor.

În anul 1960 membrii corului au ales o nouă conducere, după care au fixat programul repetițiilor de cor la două repetiții pe săptămână în zilele de luni și joi. Au întărit totodată o hotărâre anterioară și anume faptul că după trei absențe nemotivate se desființează statutul de membru în corul de bărbați. Au hotărât cumpărarea unei huse pentru protejarea steagului împotriva calamităților naturale din timpul înmormântărilor.

La 11 iunie 1961 au organizat o după-amiază cu grătar în grădina membrului de cor Sándor Hunyadi. Fiecare membru a servit un grătar și un litru de vin gratis. În anul 1965 s-a ales o comisie care a urmărit ca fiecare felie de grătar să aibă minim 250 de grame. Membrii exteriori au plătit 5 lei pentru un grătar. Conducerea corului a atras atenția membrilor la prezența punctuală și conștiincioasă la repetiții. Au avut grijă de averea comunității, fie vorba de obiecte sau de bani. Totodată au fost foarte riguroși cu regulile stabilite și scrise, de cuvântul dat. Datorită acestor virtuți au reușit să existe timp de mai multe decenii.

La ședința din 10 noiembrie 1968 preotul János Bíró s-a adresat cu o observație către membrii corului din cauza prezenței slabe la înmormântări și la bocete. A atras atenția corului, că acesta reprezintă o comunitate bisericească morală în care oamenii au încredere și solicită prezența lor la slujbele de înmormântări. A invitat membrii să ia o decizie în privința activității corului pe viitor, dacă acceptă prezența fără să absenteze la aceste slujbe sau să hotărească desființarea definitivă a acestuia. În acest moment toți membrii prezenți s-au angajat că vor participa fără să absenteze, solicitând cu insistență confirmarea activității corului.

În cadrul ședinței din anul 1978 preotul-președinte a cerut ca să nu fie excluși membrii pentru trei absențe deoarece majoritatea membrilor au locuri de muncă și le este greu sau

[1] Citat din Procesul verbal al corului

chiar imposibil să lipsească de la serviciu. Curatorul Sándor Kovács a menționat faptul că procesele verbale trebuie să fie respectate.

În anul 1982 s-au organizat alegeri în care președintele József Lakatos a fost demis, iar în locul lui a fost numit Láposi Kis Imre. În 1984, doar după doi ani și acesta din urmă a fost schimbat, iar președintele corului a fost numit Pályi Kiss István. În cadrul fiecărei ședințe în care au avut loc alegeri au avut loc foarte multe discuții, tocmai datorită responsabilității a ceea ce trebuiau să îndeplinească. Membrii aleși în conducere s-au străduit să-și îndeplinească cu cea mai mare răspundere și devotament activitatea față de biserică și de cor. Prin sarcinile la care s-au angajat, au dorit să mențină și să ducă mai departe recunoașterea și respectul comunității pe care au slujit-o, cucerite în deceniile anterioare. Au cerut scutire de la prezență numai în caz de boală sau obligații de serviciu, aceste cazuri au fost acceptate de conducere numai dacă într-adevăr au fost întemeiate.

Între anii 1985 – 1992 nu au fost scrise procese verbale, ceea ce nu înseamnă însă suspendarea sau desființarea activității corului. La ședința din 5 ianuarie 1992 conducerea corului a fost preluat de preotul Kálmán Molnár, cantorul Pál Dénes, președintele corului Pályi Kis István, casierul János Kádár, prim-curatorul Sándor Kovács și curatorul József Székely. Preotul Kálmán Molnár a fost numit președinte de onoare – dealtfel de la început preoții au fost întotdeauna președinții de onoare ai corului. Tot la această ședință au modificat taxele pentru activitatea corului. Pentru o înmormântare au cerut 700 de lei, din care suma de 400 de lei a rămas corului, 150 de lei a fost onorariul dirijorului și tot 150 de lei a primit persoana care a convovat corul. La sate s-au deplasat pentru o sumă de 1400 lei și trebuia să se asigure și transportul. Modificarea taxelor a fost determinat și de inflație. Au hotărât ca în caz de deces al unui membru din cor sau a soției sale vor cumpăra o coroană din banii corului.

La ședința din data de 18 februarie 1999 s-a remarcat faptul că în anul 1998 corul a participat la 50 de înmormântări, dintre care 36 erau cu taxă, iar 14 fără taxă. În rândul problemelor de disciplină s-a stabilit, că acei membri care sunt în stare de ebrietate nu pot participa la slujbele de înmormântare. Dacă asemenea situații se repetă, după trei atenționări persoana respectivă trebuie exclusă din cor. De asemenea s-a constatat și faptul că membrii corului se prezintă într-un număr scăzut la bocete și la înmormântări.

Începând din luna septembrie 1999 László Kürti a fost ales cantor și dirijor al corului. Constatând că numărul membilor din cor este în continuă scădere în ultimii ani, conducerea corului i-a adresat rugămintea de a găsi soluții în ceea ce privește mobilizarea tinerilor talentați pentru a deveni membrii permanenți în cor. După schimbarea dirijorului membrii corului au depus din nou jurământul, că vor sluji biserica și comunitatea din toată puterea și devotamentul, nu se lasă de steagul strămoșesc, orice s-ar întâmpla. Mulți dintre membrii corului au depus acest jurământ cu lacrimi în ochi.

La ședința din 7 septembrie 2007 nici preoții, nici curatorii bisericii nu s-au prezentat. Președintele corului, dezamăgit de această situație, a considerat că trebuie să desființeze activitatea corului. Dar membrii corului au refuzat imediat această propunere.

La ședința din 16 decembrie 2011 s-a discutat despre bunurile date corului în urma slujbelor de înmormântare de către familiile îndoliate. Aceste bunuri au constat în 10 litri de vin, un litru de țuică, două rude de salam și două pâini. În această ședință s-a hotărât că în loc de aceste bunuri membrii corului să solicite o taxă de 100 de lei, din care 10 lei a reprezentat onorariul dirijorului, 15 lei a primit persoana care a convovat corul și 75 lei au rămas în casă. Suma care s-a strâns din serviciile de înmormântare a fost distribuită membrilor de două ori anual, în iunie și în decembrie, în măsura prezenței membrilor la aceste slujbe. Au propus învățarea noilor cântece în luna ianuarie și februarie, iar la aceste repetiții prezența membrilor a fost obligatorie. Trebuie remarcat faptul că începând din luna martie membrii au avut preocupări legate de activitățile agricole specifice acestui anotimp.

Ultimul proces-verbal s-a întocmit în data de 8 noiembrie 2014. Ordinea de zi a fost următoarea: referat financiar, organizarea după-mesei cu grătar, alegerile membrilor de conducere, discutarea problemelor de disciplină.

La pregătirea după-meselor tradiționale cu grătar la iarbă verde au dovedit o bună organizare, încredințând unor persoane aprovizionarea porcului, iar altor persoane prelucrarea cărnii. O persoană a fost desemnată pentru a convoca toți membrii corului cu o invitație pe care aceștia trebuiau să o semneze. La aceste întruniri s-au prezentat și soțiile coriștilor. Unele persoane desemnate, conform tradiției, au pus pături pe iarbă sau au pregătit bănci cu pături țesute. Au cântat cântece populare, au discutat, au purtat convorbiri și au petrecut o după-masă plăcută într-o atmosferă familiară. La aceste petreceri uneori s-au alăturat și membrii consiliul presbiterial al bisericii, în acest caz aceștia din urmă au plătit o taxă pentru grătar și vin. Toți membrii au fost serviți cu două grătare, un litru de vin și un pahar de țuică.

Registrul cu procesele-verbale ne înștiințează despre evenimente derulate într-o perioadă de aproape 60 de ani, dar activitatea corului este semnalată chiar cu aproximativ 50 de ani din urmă. Fidelitatea față de steagul corului, determinarea neîntreruptă pentru a păstra renumele și tradiția corului au fost îndatoririle pe care membrii formației le-au îndeplinit cu sfințenie timp de peste un secol. Gestionarea corectă și cinstită a situației financiare, asumarea sarcinilor propuse și îndeplinirea lor, îngrijirea comunității și nu în ultimul rând apartenența de cor și biserică - toate acestea au fost întotdeauna o onoare și o mândrie a tuturor membrilor.

În continuare vor fi prezentate serviciile corului de bărbați la slujbele de înmormântare și obiceiurile legate de acesta. Poza corului din anul 1980 este un adevărat document al epocii. În acest an preotul Bisericii Reformate din Cehu Silvaniei a fost László Kanizsay.

Fig. nr. 6. Corul la înmormântare, din anul 1980.

Pe această poză se pot remarca cele două steaguri, cel istoric al corului și cel de doliu, purtătorii de steag fiind îmbrăcați în uniforme cu bască. Aceste uniforme există și astăzi și sunt în folosință. În cortegiul funerar lângă preot mergea cantorul, iar în spatele lor erau urmați de cor. Din moment ce înmormântarea a avut loc de la domiciliu, cortegiul a condus răposatul prin toată localitatea.

Trebuie remarcat faptul că în Sălaj înmormântarea a fost precedată de bocete ce au avut loc în două seri. La început corul a fost invitat și la aceste ocazii, mai târziu nu s-au prezentat decât la una dintre cele două seri, deoarece a fost foarte obositor să fie prezenți în cazul unei singure înmormântări trei zile consecutiv. Importanța bocetelor a fost incontestabilă, deoarece pentru oamenii din Sălaj era o tradiție și astfel își cinsteau strămoșii.

Bocetele au avut loc totdeauna la domiciliul răposatului. Atunci când s-a prezentat corul, într-o cameră erau membrii de familie, cealaltă cameră era plină de membrii corului. Bocetul a început cu o introducere orală rostită din partea unui membru de cor, care a durat 10-15 minute. După aceasta s-au cântat mai multe piese din repertoriul de înmormântare, urmate de cântece bisericești din cartea de imnuri. În acest moment a urmat adevăratul bocet, care a avut o melodie-cadru, la care s-a adaptat un text improvizatoric despre viața și familia răposatului (aceste cântece s-au mai numit și cântece "dictate", deoarece au fost rostite pe rânduri, după care au fost cântate). Au fost cântece de rămas-bun, aduse din zona de câmpie, originea acestora nu se mai poate identifica. Au avut un text profan într-un anumit sens, deoarece au vorbit de multe ori în numele sau în locul celui care a murit. Rolul acestor cântece a fost acel de a îndemna și provoca plânsul. Dictarea a avut loc de o persoană care cunoștea melodiile străvechi ale acestor bocete. Dictând rând pe rând, s-au alăturat la cântat și cei prezenți. Acest mod de a cânta a înlocuit de multe ori și lipsa cărților de imnuri. Textul bocetelor s-a cântat fără carte (pe de rost). Era o cinste și onoare să dicteze cineva la un bocet. La terminarea slujbei și-au luat rămas bun de la răposatul, iar apoi de la membii de familie. Această tradiție există și în zilele noastre. Textele de introducere și de încheiere au fost rostite întotdeauna de persoane care au avut talent de a vorbi (erau buni „vorbitori"). Această luare de rămas bun a avut un caracter improvizatoric și a inclus momente din viața răposatului, i-a amintit rememorând pe toți membrii familiei. Totdeauna acest moment de rămas bun a fost adaptat la situația ca atare.

În ziua înmormântării, membrii corului s-au adunat în curtea bisericii cu o jumătate de oră înainte de slujbă. Membrii s-au străduit să se prezinte punctual, întârzieri nu prea au fost. După o scurtă încălzire a vocilor și o mică repetiție au pornit în grup, în momentul când au început să tragă clopotele. Acesta a fost semnalul din care familia a știut că preotul a pornit de la parohie. În față au mers purtătorii de steaguri, apoi preotul, cantorul și persoana care a fost încredințată de familie cu rezolvarea administrativă a înmormântării[2]. Membrii corului au defilat în rânduri de câte trei persoane. Îmbrăcămintea a constat în cizme lustruite, pantaloni de sărbătoare, pe cap purtau cloape[3]. Purtătorii de steaguri aveau uniforme cu bască, pe umăr și la mijloc au avut o centură din piele pentru lancele steagului, pentru a-l putea purta mai ușor în timpul deplasării. După ce au ajuns la domiciliu, membrii corului s-au așezat în jurul catafalcului aranjându-se în ordinea vocilor. Au prezentat două cântece înainte de începerea predicii și un cântec după terminarea slujbei. La pornire au cântat *Búcsút vennem, el kell mennem (Trebuie să iau rămas bun, să plec)* și *Már elhagylak, drága kedves szállásom (Acum te părăsesc, lăcașul meu drag și îndrăgit)*. Pe drum spre cimitir pe fiecare stradă au cântat un cântec, în ordine tradițională ex. *Seregeknek szent Istene (Dumnezeul sfânt al oastelor)*. Ordinea cântecelor ce s-au cântat pe fiecare stradă era știută de către toți membrii corului și trebuia să știe și cantorul actual.

Când au ajuns la cimitir, lângă mormânt s-au cântat: *Nyitva a sír, megyek már (Mormântul este deschis, mă duc acum), Könnyes szemmel veszünk búcsút (Luăm rămas bun cu ochi în lacrimi), Hol minden kíntól… (Unde toate durerile…), Csendes temető (Cimitir silențios)*.

După aceasta au urmat cântece din cartea de imnuri bisericești. La terminarea slujbei preotul a condoleat familia și a invitat onorata asistență la slujba bisericească de dimineața zilei următoare unde au pomenit răposatul și s-au rugat pentru familia îndurerată. Acest obicei este păstrat și în zilele noastre.

[2] În unele locuri această persoană s-a numit funerator. Încredințat de familie cu rezolvarea problemelor administrative legate de înmormântare a avut și sarcina de a conduce preotul de la biserică la domiciliu și până la cimitir.

[3] În perioada comunismului acest fenomen a fost extraordinar, astfel ca oamenii legii au intercalat în cor unele persoane de interesele lor, care au furnizat date și informații legate de viața corului.

Întoarcerea corului spre parohie cu steagurile s-a derulat la fel ca și pornirea, cu pași de defilare, în ordine și disciplină. Familia a trimis întotdeauna mâncare la parohie, pentru a servi membrii corului: cozonac, vin, uneori salam și pâine. Dacă a fost frig, cei mai în vârstă au aprins focul în sobă. Preotul a spus o rugăciune, după care a rugat pe cei prezenți, să păstreze liniștea și ordinea. Au fost persoane încredințate cu sarcina de a servi mâncarea și băutura: au feliat pâinea, salamul, au servit paharele de vin. Corul a avut servicii de pahare, farfurii și tacâmuri pentru aceste agape. După servirea bunurilor au pus steagul și uniformele la loc, și după o rugăciune s-au întors la domiciliu. Au avut un dulap pentru instrumentarul corului. Și la agape totul s-a derulat în ordine.

În dimineața următoare a urmat slujba bisericească în amintirea răposatului. Aceste obiceiuri se practică și în zilele noastre.

Caracterizarea generală a partiturilor folosite de Corul de Bărbați

Cantorul László Kürti, atunci când a preluat dirijarea corului de bărbați în anul 1999, nu a găsit nicio partitură în proprietatea bisericii. Ultimul dirijor când a părăsit definitiv corul, a dus cu el și toate partiturile. Kürti era nevoit să reconstituie repertoriul coral, notând diferitele voci după auz. Din întâmplare a primit o culegere de partituri corale[4] de la un bătrân din Șimleul Silvaniei, unde de asemenea a existat cândva cor de bărbați. Atunci și-a dat seama, că repertoriul corului a fost luat cândva din această culegere, care era foarte populară pe vremea aceea atât în Ardeal cât și în regiunea Partium. Ifj. Fövenyessy Bertalan a fost profesor de muzică la Școala Pedagogică din Aiud și a publicat acest volum în anul 1911. Pe lângă ediția la partu voci a mai publicat și câte un volum, separat pentru fiecare voce. Primul capitol al acestui volum intitulat *Cântece bisericești* conține 69 de prelucrări ale imnurilor bisericești și alte cântece pentru diferite ocazii. Pe lângă sărbătorile de Crăciun, Paște și Rusalii găsim piese corale pentru data de 6 Octombrie (Revoluția din 1848), 31 Octombrie (Ziua Reformei din 1517), 31 Decembrie și Anul Nou, sfințirea bisericii, sfințirea școlii, inaugurarea preotului, inaugurarea funcționarilor bisericești, ședințe bisericești, confirmație (mărturisire de credință a tinerilor), cântece de duminică.

Capitolul *Cântece de înmormântare* conține 112 piese, cântate la casă sau la capelă (70 – 118), pe drum (119 – 150) respectiv la mormânt (151 – 182). În rândul cântecelor bisericești găsim multe, care au și un text pentru înmormântări. Volumele apărute pentru diferitele voci au ajutat mult și la procesul de multiplicare a partiturilor, care până în anul 1911, anul apariției culegerii au fost realizate de mână și de multe ori cu erori.

[4] ifj. Fövenyessy Bertalan, *Nagy karénektár, Négyes férfikarra írt templomi és temetési énekek gyűjteménye (Culegere mare de piese corale, Culegere de cântece bisericești și de înmormântare pentru cor de bărbați la patru voci),* Editura Rozsnyai Károly, Budapesta, 1911.

Fig. nr. 7. Cântec de înmormântare din culegerea Fövenyessy

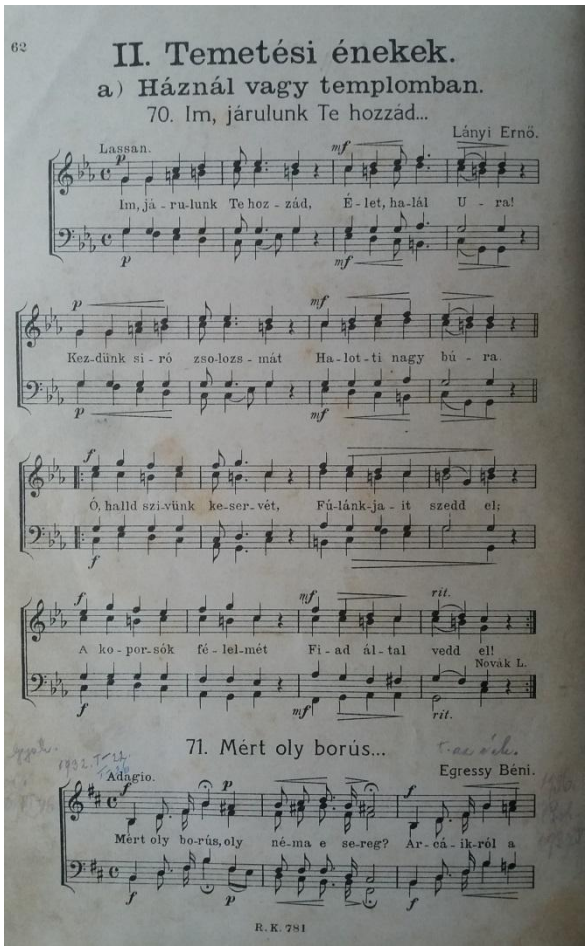
62
II. Temetési énekek.
a) Háznál vagy templomban.
70. Im, járulunk Te hozzád...
Lányi Ernő.
Lassan.
Im, já - ru-lunk Te hoz - zád, É - let, ha-lál U - ra!
Kez-dünk si - ró zso-lozs - mát Ha-lot-ti nagy bú - ra.
Ó, halld szi-vünk ke-ser-vét, Fú-lánk-ja - it szedd el;
A ko-por-sók fé - lel-mét Fi - ad ál - tal vedd el!
Novák L.
71. Mért oly borús...
Egressy Béni.
Adagio.
Mért oly bo-rús, oly né-ma e se-reg? Ar-cá-ik-ról a
R. K. 781

Pe această pagină se găsește piesa *Ím járulunk tehozzád (Iată, venim la Tine),* compus de Ernő Lányi[5] și *Miért oly borús, oly néma e sereg (De ce e atât de întunecată și tăcută această oaste?)* în prelucrarea lui Béni Egressy[6].

Atunci, când cantorul László Kürti a preluat corul de bărbați de cincizeci de persoane, membrii corului au știut toate stimele pe de rost, fiecare pentru vocea lui. În decursul ultimelor două decenii, din păcate toți membrii acestui cor au decedat, cantorul actual având sarcina de a-i conduce pe ultimul drum pe toți cei care timp de mai multe decenii au participat la sute de repetiții și înmormântări.

[5] Lányi Ernő, născut Langsfeld (1861 – 1923), compozitor, dirijor, profesor maghiar de origine evreiască, directorul Școlilor de Muzică din Miskolc (Ungaria) și Subotica (Serbia). https://hu.wikipedia.org/wiki/L%C3%A1nyi_Ern%C5%91 Ultima accesare: 22 noiembrie 2019.

[6] Egressy Béni (1814 – 1851), compozitor, scriitor, actor. https://hu.wikipedia.org/wiki/Egressy_B%C3%A9ni Ultima accesare: 22 noiembrie 2019.

Între compozitorii capitolului *Cântece de înmormântare* regăsim pe Béni Egressy, Endre Zsasskovszky, Gábor Veress, József Sz. Nagy, József Varga, Ernő Lányi, Mátyás Zoltai, Károly Oláh, József Szügyi, Gyula Kapi, Gyula Végler, Béla Hodosssy, mulți dinre aceștia au fost profesori de muzică la Școlile Pedagogice. Din literatura muzicii clasice se găsesc trei compoziții: câte unul de W. A. Mozart, L. van Beethoven și F. Mendelssohn-Bartholdy.

Cantorul Benjámin Szegedi a fost notarul corului din Cehu Silvaniei începând din anul 1973. În manuscrisul lui s-a păstrat un caiet cu 12 partituri, iar apoi încă două, cu mare probabilitate acestea din urmă au fost notate de Pályi Kiss István. Dintre cele 12 partituri 10 fac parte din culegerea Fövenyessy, iar altele două au text laic: *Valahányszor jó Anyámra gondolok (De câte ori mă gândesc la mama mea bună), Himnusz az éjhez (Imn către noapte)*. În această perioadă multiplicarea s-a realizat încă de mână, eventual cu hârtie de indigo. Culegerea lui Fövenyessy cu mare probabilitate a fost exemplar foarte rar, existând doar la câteva parohii. Din această cauză cantorul a fost nevoit să multiplice singur partiturile, probabil dintr-un exemplar primit împrumut.

Concluzii

Istoricul Corului de Bărbați din Biserica Reformată Cehu Silvaniei datează pe o perioadă mai lungă de 100 de ani. De la începuturi, a funcționat în mod organizat, asemănător consiliilor presbiteriale, cu o conducere aparte și fond financiar propriu. Președintele de onoare al corului a fost preotul în funcție. Membrii din conducere au organizat activitățile corului cu mare răspundere și devotament față de biserică și comunitate. Pe lângă slujbele bisericești, activitatea corului s-a întregit cu serviciile de la slujbele de înmormântare și bocete. La aceste slujbe s-au prezentat întotdeauna cu două steaguri ale corului, în uniforme, dând dovadă de o disciplină exemplară. Întotdeauna au respectat îndatoririle pe care le-au avut față de cor și biserică. Au participat la mai multe concursuri corale unde au fost premiați cu locul I. Condițiile și schimbările istorice au fost adevărate probe în viața acestei formațiuni, însă cuvântul dat, răspunderea față de comunitate i-au ajutat în orice situație să supraviețuiască și să învingă aceste încercări. Pentru membrii corului a reprezentat o adevărată cinste participarea în această formațiune al cărei impact cultural și național în construirea comunității bisericești și comunale a fost de o importanță deosebită. Același scop l-au avut și întrunirile anuale ale membrilor corului împreună cu soțiile lor unde au pregătit un grătar tuturor participanților. Din punct de vedere al culturii muzicale continuitatea activității corului are o importanță aparte, aceasta contribuind la ridicarea calității muzicii bisericești prin intermediul repertoriului coral învățat și păstrat timp de mai multe decenii. Piesele corale din repertoriu au fost alese din culegeri redactate de către profesorii de muzică ai școlilor pedagogice. Pentru comunitățile bisericești ai secolului XXI munca și activitatea acestui cor reprezintă un exemplu de urmat dar în același timp și o sursă de întărire a puterii sufletești, de a forma și întreține o comunitate, de a cultiva arta muzicală bisericească în mod disciplinat, competent, de a veghea prin aceste atitudini calitatea vieții muzicale a unei comunități.

BIBLIOGRAPHY

Biserica Reformată din Cehu Silvaniei, date de arhivă.

ifj. Fövenyessy Bertalan, *Nagy karénektár, Négyes férfikarra írt templomi és temetési énekek gyűjteménye (Culegere mare de piese corale, Culegere de cântece bisericești și de înmormântare pentru cor de bărbați la patru voci),* Editura Rozsnyai Károly, Budapesta, 1911.

Kürti László: „A Szilágycsehi Református Egyházközség énekkarainak története" (Istoricul corurilor bisericești din Cehu Silvaniei), în: *Református Zenei Kalendárium (Calendar Muzical Reformat)*, Oradea, 2018.

Procesele verbale ale Corului de Bărbați din Cehu Silvaniei, începând din anul 1957.

https://hu.wikipedia.org/wiki/L%C3%A1nyi_Ern%C5%91 Ultima accesare: 22 noiembrie 2019.

https://hu.wikipedia.org/wiki/Egressy_B%C3%A9ni Ultima accesare: 22 noiembrie 2019.

DYSFUNCTIONS OF HUMAN RESOURCES AND SETTLEMENTS IN THE DISTRICT OF BÂRGĂU

Timea-Melinda Darlaczi
PhD Student, "Babeș-Bolyai" University of Cluj-Napoca

Abstract : The purpose of this paper consists of identifying the potential of the territory as well as the dysfunctions of the human resources and of the settlements from the territorial system of the „ținut" of Bârgău. For identifying the actual situation were used several principles and methods all specific to the Regional Geography. The encountered dysfunctions were classified into four groups: the migration of the population, the population aging, the decrease of the population and the change of the physiognomy of the traditional village. To remedy the identified dysfunctions we proposed a set of measures.

Keywords: Bârgău Distric.; numerical evolution of the population, the structure of the population, the evolution of settlements, traditional arhitecture of this region.

Introduction

This paper focuses on the enclosure of the geographical spreading area called *Valea Bârgăului* in the functional geographical systems called *region*, on the identification of breakdowns in the human composition as well as on the changes that occur in the traditional arhitecture of the place.

- *Ținutul Bârgăului* -affiliation to the regional taxon: "*ținut", bordering and functionality.*
- *The evolution of settlements* by highlithing the most important sociopolitical events that favoured their emergene and development
- *The numerical evolution of the population* during 1850-2012. From this period on, the causes of the demographic involution shall be recorded, namely the analyses of the specific situations for the commune and settlement (village). The values of this indicator shall be detailed in the light of the factors: natural growth and migration growth
- *The structure of the population*, indicator expressed by the analyses of the main age groups (0-19 years old, 20-59 years old, >60 years old) and sexes in order to observe the differences between them
- *Major changes in* the traditional arhitecture *specific to the settlements of this region.* These changes shall be highlighted by the analyses of the types of old traditional houses, their evolution in time, respectively the effects on the image of the „bârgovean" traditional village.

By *Ținutul Bârgăului* we understand the geographical area that it expands in the southern part of Bârgău Mountains, situated on the superior and middle stream of Bistrita Ardelene, as well as its tributaries, Bârgău and Bistricoara. More precisely, it is set on the watershed of Bistriţa hydrographical basin (Fig).1.

The geographical space studied represents a surface relatively reduced with a siritual-cultural past relatively modest compared to the neghbouring regions: *Țara Năsăudului, Țara Dornelor*. In comparison to the relatively reduced physical space, the mental space gets

shape, being engraved in the hearts of the inhabitants, thus, offering them the chance to be unique.

In order to define this region, we shall take into account the criteria used in the specialty literature: geomorphological, historical, administrative, ethnocultual, mintal and functional.(Cocean,2010,p7).

The geomorphological criterion offers us a clear vision regarding this region (Fig.1). Being situated on the watershed of Bistrița Ardeleană, the geomorphological borders are very well individualized, being bordered by the Someșul Mare basin in the north, the Mureș basin in the south and the Dornelor Depression in the east.

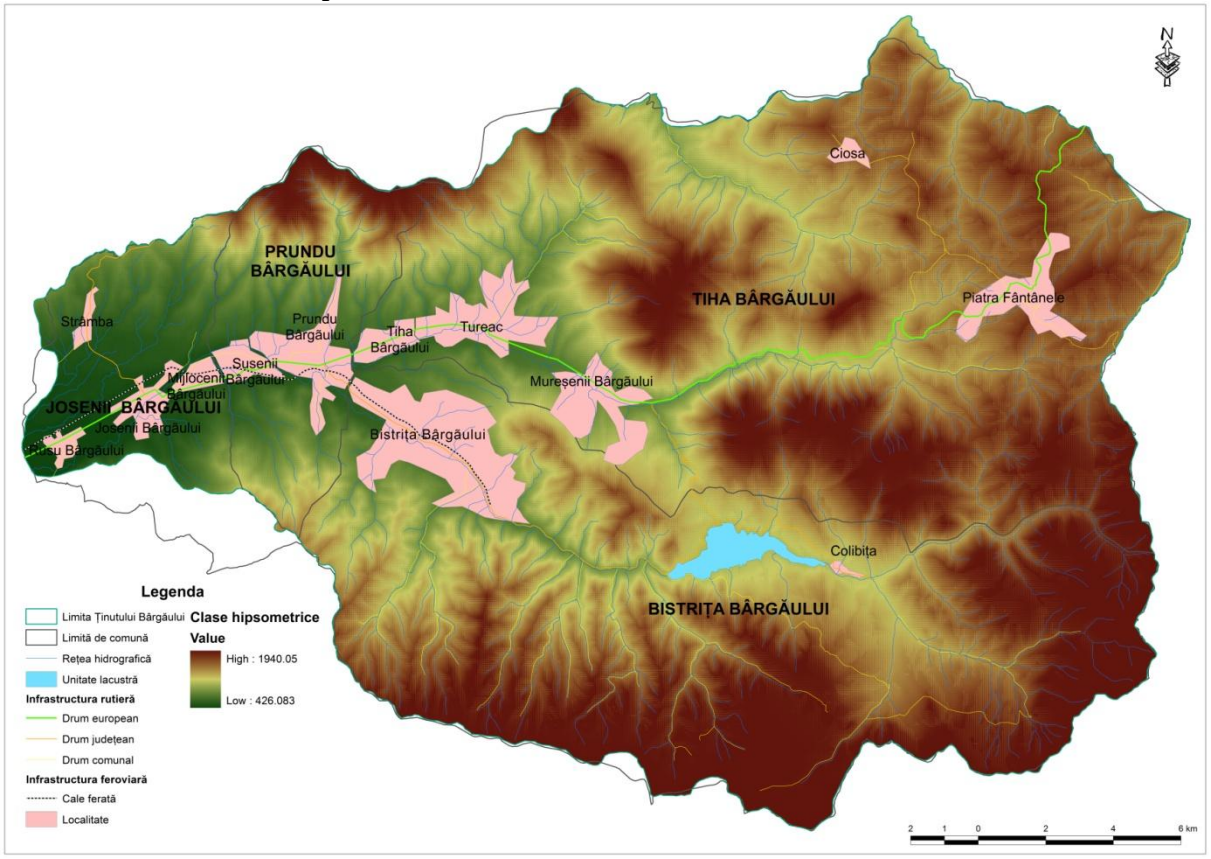

Fig1. The" ținut" of Bârgău. (Darlaczi Timea Melinda, 2013).

If the morphological, natural borders are easily visible, the historical-administrative ones have incited a lot of controversy in time, surpasssing the geomorphological one. The setting of these borders provoked disputes with the neighbours, which sometimes ended in fights. This region included both permanent and temporary settlements, new ones as well as old ones, those founded by the Slav and Roman people, as well as those occupied by Hungarians and Germans. The settlements of this region experienced serfdom, feudalism, they belonged to the noble families Bethlen and Apaffy, they were added to the Bistrița and Moldavia Fortress during the reign of Petru Rareș, they were militarized, affected by the Agrarian Reform in 1945 and by the administrative-territorial division in 1968. Thus, the surface of this region sufferd numerous changes, the history, leaving its mark over this mental Criterion, invokes the affiliation consciousness of the mankind to these places, through the feeling to be called *bârgăuani.* Thanks to the physical-behavioural features, these people are considered happy, proud, bold, with love for their peers, the places, the land and the forest. These features were also shaped by the education of the Board Guard population true to the spirit of a neat and disciplined life.

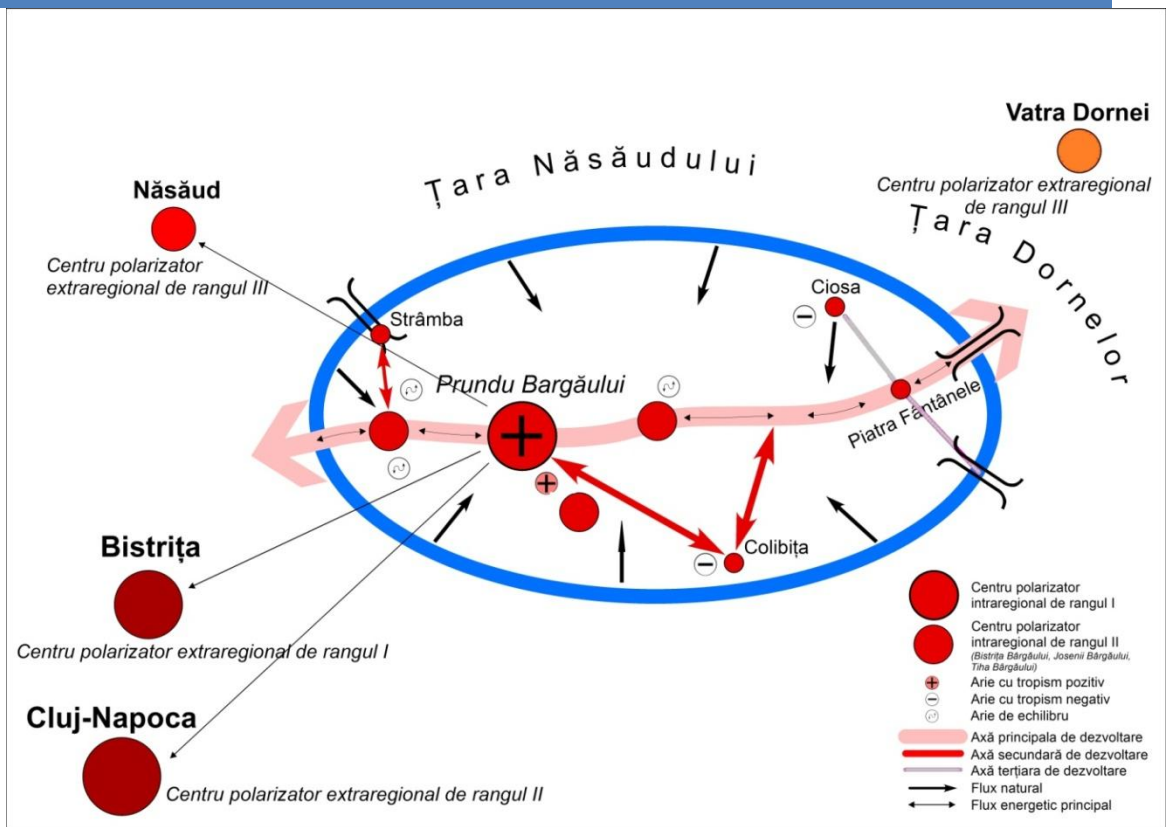

Fig. 2. Bârgăului Region. Polarized entity.

The Bârgăului region represents a system of regional polarization, with a linear deployment. In Fig. 2. we can observe the existence, within this regional system, of a supercommunal attraction centre, Prundu Bârgăului, which represents a supporting pole. This local centre stores a part of the streams that transit the system and redistributes them to the other localities of the system. We can observe then two centres of tourist attraction, Piatra Fântânele and Colibița, with an overwhelming percentage in the tourism system by the attraction of a great number of tourists. The territorial system is in a dynamic balance, the entrance and exit stream being re-equalized by he polarier centres. The most important centre that polarizes the whole system is the town of Bistrița, an extra-regional pole.

Evolution of the population

The population of this region can be regarded as an open demographic system.(Vert,C., p.17). The entrance stream of this system is adjusted both from inside by births and from outsided by immigration. The exists are influenced from inside by the deaths and from outside by the emigration. The changes of the demographic system are the consequences of the natural movements as well as of the migratory movements. Thus, the population of this region is in a complex and continuous process of change, due to the entrance and exit stream of the system.

The evolution of the population was analyses between 1850-2012. Due to a lack of the conditions imposed by the industrialization phenomen, this region remained and continues to be a space exclusively rural.

We can observe a growing tendency of the number of inhabitants of this region. In this period, the total population of this geographical system recorded namely from 8050 inhabitants in 1850 to 22521 in 2012. The population of the place increased in this period with 14471 inhabitants with an annual medium growth of 89.32 inhabitants.

All in all, we can talk about an ascending movement, both with the periods of dramatic increase and with the periods when the number of the population stagnates, presenting even decreasing movements.

The variations on the evolution scale were initiated by different historical, economical, social and health factors: the tw worls-wars, the 1965 industrialization of the urban centre Bistrita, the approach of the region to this centre which favoured the labour migration from the region to the town, the fall of the comunism in 1989 and the world economical crises that caused the loss of workplaces and a series of migratory movements to other countries in pursuit of financial stability.

The Tartar invasion in 1717 devastated and turned upside down the settlements of this region. This imminent threat caused the retreat of the inhabitants from the villages exposed to the mountain-wooded area, thus influencing the population of these villages and speeding the process of forming new ones. The famine from 1719, 1745; 1788; 1816, as well as the plague epidemy from 1742 and the cholera epidemy from 1847 produced perturbations and demographic decrease.

The positive evolution is maintained till 1870, when, due to the digestive and respiratory diseases, not treated because of the lack of medical assistance, it is recorded the first decrease of the Bârgău Region population. This year causes a fall of the population and the growth rhythm for the commune Bistrița Bârgăului from 77 % to 10,4% between 1850-1870.

Beween 1881-1910 the population presents an annual growing rhythm, different for each commune:

- Bistrița Bârgăului 2,29%
- Josenii Bârgăului 2,47%
- Prundu Bârgăului 2,83%
- Tiha Bârgăului 2,75%.

1920 determines a negative balance sheet due o the super death rate during the war and to the births shortage, specific to this period.

The timeframe 1920-1941 presents positive values of the annual medium growth and a growing rhythm of 3.7 %. Even though the birthrate indicates positive values, the death rate, namely the child death rate causes a moderate growing rhythm

The period 1948-1956, due to the world war presents very low values of the growing rate, compared to the period 1957-1966 when the population growing rhythm of the region indicated high values of 7,29%, 294,5 inhabitants /year.

The population records a growth for the period 1966-1977, as well, followed by a much slower period till 1990, when starts a new era in the number of the population. If the communes of this region presents growing values during this period, the commune Prundu Bârgăului s an exception. After 1970, there is a fall of the population from 6220 to 5727 of inhabitants, namely 4.93% of the toatl population of the commune. This fall is caused by the migration of the young people to the urban area in order to fiind new workplaces. The population of he commune Bistrița-Bârgăului also dicreases in 1977 by 5,09% due to its position towards Bistrița.

As a consequence of the changes to the law regarding the settling in the urban area, the legalization of the abortions, the emergence of new phenomena in the economical-social environment (unempoyment, high costs) a numbers of variations have appeared in the annual rate of rural demographic values.

The year 1990 marks a new era in the evolution of the population of this region. After 1990 the population records small increases as a result of the new situations create in the country, caused by the recording of negative natural growths, as well as the temporary of permanet departures to European countries, such as Italy, Spain, Ireland, Great Britain, Portugal and Germany. The growing rhythm of the population was favoured by the number of the persons who came back in their home locality after the taking over of the former properties, surpassing the number of those who abandoned their village in favour of the town.

Thus, the growing rhtythm of the population between 1992-1999 was: Bistriţa Bârgăului 4,26%, Josenii Bârgăului 14,0%,Prund Bârgăului 13,3% and Tiha Bârgăului 13,9%.

As regards the region, there is a fall after 1994 caused by numerous attractions in town but also by the low birthrate. The year 1997 marks the stabilisation of the population despite its slow growth recorded till nowadays. The population growths are due to the economical development, by valorising the wooded resources and their industrial exploitation. The lumber factory, the climatic resort Colibița with its wooden exploitation attracted numerous inhabitants and tourists, having a positive impact on the evolutaion of the population.

Territorial-administrative unit	1850	1900	1966	1992	2002	2010	2012
Bistriţa Bârgăului	1437	2735	4498	4612	4396	4404	4410
Josenii Bârgăului	2676	3427	4062	4922	5080	5250	5313
Prundu Bârgăului	2060	3379	6043	6389	6385	6505	6403
Tiha Bârgăului	1902	3353	5480	6245	6288	6424	6395

Tab.1.Numberevolution of inhabitants betwen 1850-2012.

During 1966-2010, the four communes from this region recorded increases of the demographic component. Thus, the growing rate of this period has the values:

- Josenii Bârgăului 22,63%
- Prund Bârgăului 7,10%
- Tiha Bârgăului 14,70%.

The commune Bistriţa Bârgăului presents decreases of the demographic component in this period, the number of inhabitants being reduced between 0-10%.(Cocean et al.,2011, p 98).

Analysing the evolution of the population at settlement level (village), there are highlighted more dramatic decreases in the number of inhabitants. The first negative tendencies are felt during the world war when a significant part of the male population dies on the front. The biggest losses were recorded in Mijlocenii Bârgăului, where the population decreased from 1257 in 1910 to 951 in 1920, by 13.2%. The villages Rusu Bârgăului, Tiha Bârgăului and Susenii Bârgăului represent a private situation. They present a slow positive evolution or even a stagnation. The Second World War will influence the population in all the settlements of the region. Mureşenii Bârgăului record in this period an increase of the population from 1339 to 1723 with a growing rhythm between 1941-1948 of 1.10%

The biggest losses of the population were recorded in Bistriţa Bârgăului and Tiha Bârgăului. As regards the latter, the population decreased dramatically from 3200 to 1242 inhabitants in 1965, by 32.22%.

The timeframe 1957-1966 is noticeable, as there was recorded a stabilisation of the death rare and an increase of the population, at village level, excepting Rusu Bârgîului where the population decreases by 18.9% from 996 to 837 inhabitants.

The localities with demographic involution, between 1966-2002 are:

- Ciosa, with a fall of the population fron 300 to 238 inhabitants;
- Strâmba, with a decrease from 731 to 400 inhabitants;
- Piatra Fântânele, from 345 to 299 inhabitants.

The indicators birthrate and death rate, having as as result the natural growth are factors that directly influence the modification in time of the number of population of this region.

The bithrate records important variations in time. The first information regarding this, specific to the Bârgău Region makes reference to those of the 1966 summer. The first moments that influnced the values of the birthrate between 1966-200 were:

- legalization of abortions after 1957
- the implementation of the decree 779 from 1966 for the births control
- the after-December changes (year 1989).

The negative element of the natural movement, the death rate, presented high values in the first half og the 20th century. The contemporary era tendencies regarding the death rate changed dramatically in rural areas, as well. As for the sudied region, in 1966 we can notice a growth of the death rate, griwth which becomes firm and long-lasting. The timeframe 1970-1989 is characterised by the growth of the mortality caused by the aging process and by the significant changes in the age pyramid. After 1989 there are recorded fluctuation in the death rate. Tthe evolution of natural growth in Bârgăului District, has several distinct periods:

- 1967-1970 presents an increase of the natural growth;
- an important leap between 1974-1980 in Prundu Bârgăului şi Tiha Bârgăului;
- negative values of the natural growth in 1988, 1991 in Bistriţa Bârgăului;
- after 2000 reduced values of the natural growth at regional level presenting values of -1.05%, namely -1.244% in 2010.

Analysing the natural growth (Fig.3) between 2000-2010 we can say that its value gradually decreased from 3.63% in 2000 to 1.10% in 2002 reaching negative values of -1.24% in 2012. This decrease is due both to the high rate of death rate among old people bu also to the departure of the young population to Bistrița or to the western European countries, in pursuit of jobs. The death rate recorded btween 2000-2012 values of over 10.00%, reaching even the value of 11.98% in 2010.

The migration growth, calculated as the difference between the number of those who arrived and those who left the region, started to have a more importance influence on the evolution of the population number of the communes, only after some well-known events, such as: collectivization, nationalization, large scale industrialization, rural-urban orientation, economical crises, the searchof new jobs in other countries. Depending on the evolution of arrivals but mainly of the departures, the migration growth presents negative values, stressing after 1990 that led to a significat decrease of the population.

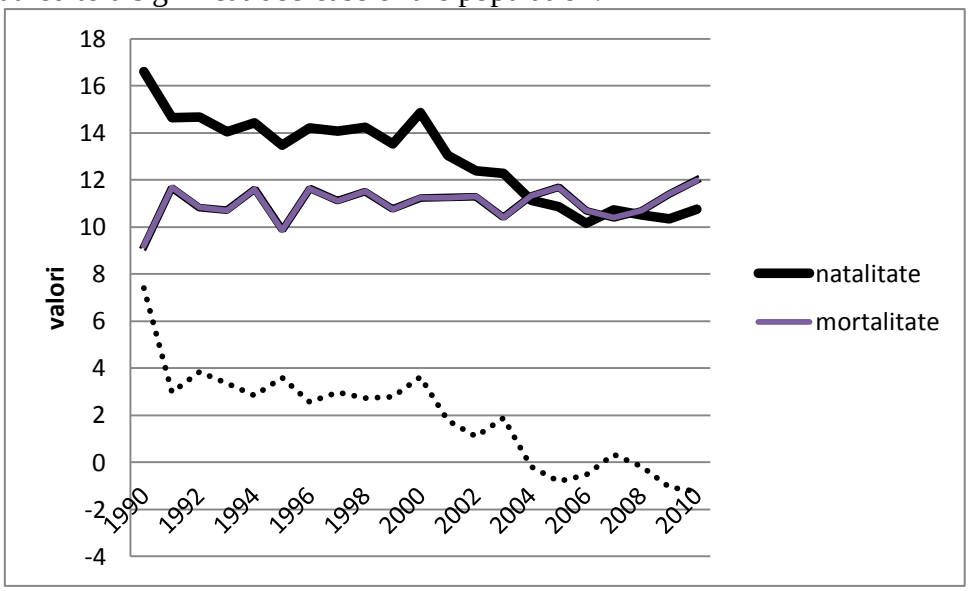

Fig3. Evolution of the birthrate, death rate and natural growth between 1990-2010.

The economical evolution of the settlements of Bârgăului Region it is highlighted also by the study of the population according to the age group and the sex. A negative presentation of the population structure according to age and sex it's reflected by the demographic pyramid. The form of the pyramid is just approximate. The noticeable

irregularities are due to some events such as the growth of the birthrate in some periods, the demographic aging duet o the migration of the population. The base of the pyramid, as well as the peak, are getting thinner, leading to a fall of the number of young and old population, and mainly of the latter one. This fall of the young population is due to the more and more reduced birthrate, to the migrations to Bistrița and European countries, epectvely to the lifestyle influenced by the social-economical conditions. Under these circumstances we will assist to a constant aging of the popuation of the region.

In the age group study we will take into account the period 2002-2012. We will approach the main age groups: *young* (0-19 years old), *grown-up* (20-59) and *old* (60 and over). If during 1992-2002, due to the major after-Decemer events, the grown-ups dominated with a percentage of over 50%, the information of the 2012 census reveal the same situation. At regional level, it is recognised the domination of the adult population with a percentage of 57.59%, flowwed by the young population with 23.25%. The lowest values are registered by the old population with a percentage of 19.15% of the total population of the region. At commune level, we can notice, the same inequality between the major age groups, with the domination of the adult population (see Fig.5), which represents the labour force and the development pillar of the region.

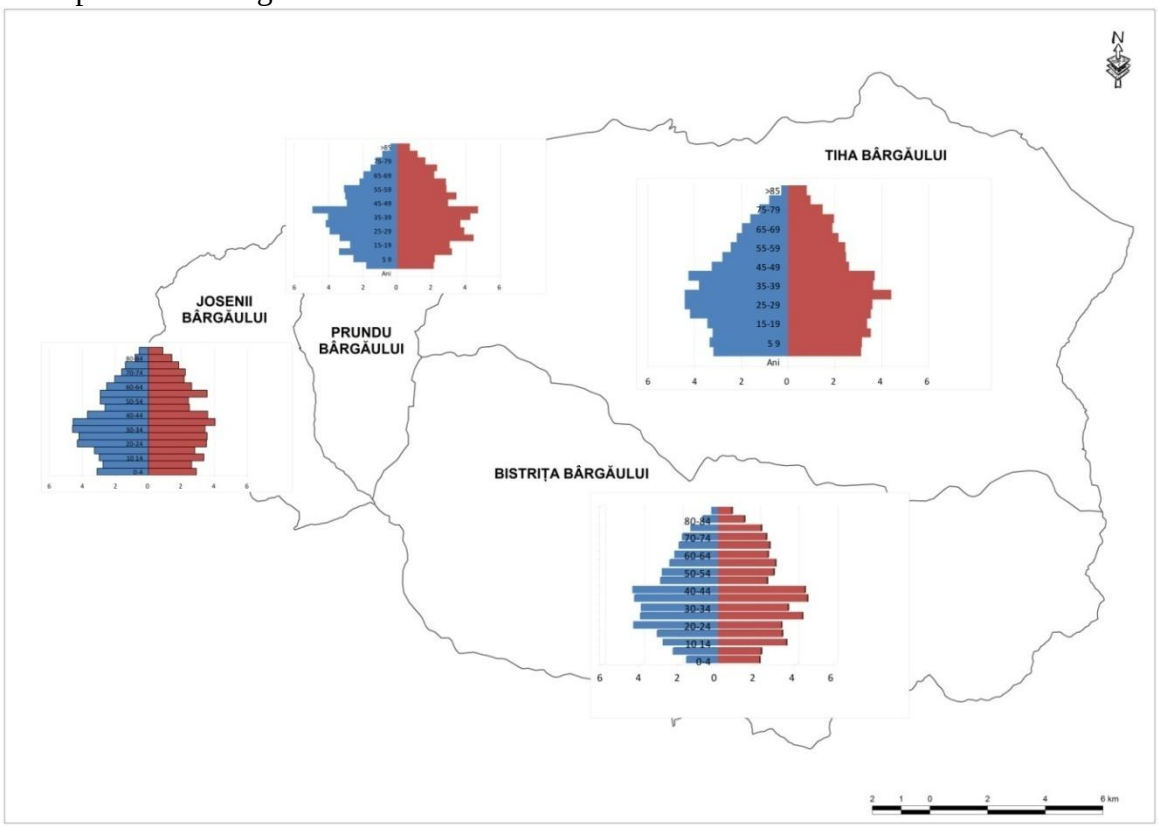

Fig.5.Major age groups.

In the interpretation of the qualitative side of the population, we shall futher on analyse the indicator of population classification according to the sex. The regional acitvities: woodland exploitation, wood manufacturing, animal breeding have influenced directly the evolution of this indicator. In the timeframe 1910-2002 the feminine population of this region was majoritarian, with a percentage of 50.66% of the total population in Bistriţa Bârgăului commune. In 1966, the feminine population goes beyond 50% of the total value of the commune, excepting Prundu and Bistriţa Bârgăului communes with a value of 47.7% .In the timeframe 1992-2012, their population percentage ranges around the value 50%. Thus, around 2012, the feminine population had a communal level of 51.66% in Bistriţa Bârgăului, 49.38% in Josenii Bârgăului, 51.72% in Prundu Bârgăului, 49.13% in Tiha Bârgăului.

By analysing the feminine index of the communes (the number of women for 100 men), two communes present values between 105-110, for the year 2012: Bistriţa Bârgăului 106,8 and Prundu Bârgăului 107,4.The other two communes present values between 95-100: Josenii Bârgăului 97.5 and Tiha Bârgăului 96.3. This report, in favour of the female population, is due to the high death rate among the male population because of the hard works in the field of woodland exploitation, the higher work migration of the male population. The high percentage of the male population in the two communes is due to the high labour force needed in woodland exploitations and wood manufacturing specific to these communes.

Commune	Total	0-19 years old		20-59 years old		>60 years old	
Bistrita Bârgăului	4410	933	21,15%	2566	58,18%	911	20,65%
Josenii Bârgăului	5313	1261	23,73%	2987	56,22%	1065	20,04%
Prundu Bârgăului	6403	1693	26,44%	3597	56,17%	1113	17,38%
Tiha Bârgăului	6395	1350	21,11%	3820	59,73%	1225	19,15%

Tab.2. Distribution of the population according to age group from the year 2012 (years and percentage of the total population at communal level).

Evolution of settlemets

The climatic and biopedogeographical conditions were ad are decisive factors of the ancient and pemanent population of Bârgău Region.

The antiquity and continuity of this region's population is proven by the archaeological tracks and by the historical documents that also certify the antropization of the studied region. Thus, the archaeological researches through stone axes from Mureşenii Bârgăului and Prund, the red and black ceramics fragments, from Rus, certify tracks of the region's humanization even since nolithic, the bronze and Era. The population of this region aslo belonged to the centralize and independent Dacian state of Burebista and to the kingdom of Decebal. A number of analogies, such as the wooden houses on stone foundationor the clothes (long shirts, peasant sandals, sharp hats) also certify this. After the conquest of Dacia by Romans, the Roman Empire extended till the western border of Bârgău Region. This border is marked by the Roman camps on the alignment Căşeiu(jud. Cluj)-Ilişua-Spermezeu-Zagra-Năsăud-Livezile-Orheiu Bistriţei-Brâncoveneşti (jud. Mureş). Thus, we can infer that the studied region remained out of these borders, the inhabitants didn't belonged to the Roman territory, they living as free Dacians. There is the hypothesis that the Romans would have built a specific road, made of cubic stone, which exists, a road which would have crossed this region in the north to Măgura Peak.

The first documents written about this region are from 1311, 1317 and 1328. Bârgău was also named Borgo in these papers, after he division of Bârgău mountains between the families Bethlen and Apaffy. In 1390, it's mentioned the existence of „two Bârgău villages", named in 1547 Bârgăul Inferior and Bârgăul Superior, terms also conveyed in 1720-1721 Bârgăul de Jos and Bârgăul de Sus, as in 1750 all the 8 villages from Bârgău region were nominal written down.

In 1783, a major change happened in the social condition of the inhabitants, at one time with the militarization of Bârgău Valley, at the decision of he Emperor Joseph the 2nd: Alsó-Rusz Borgo (Bârgăul de Jos) and Felső-Borgo (Bârgăul de Sus) with 6 hamlets: Josenii-, Mijlocenii-, Susenii-, Prundu-, Tiha-, and Bistriţa Bârgălui. It is confirmed, thus, a demographical bordering in those 6 settlements, but functioning in one administrative unit.

In 1851, the Second Border Regiment Năsăud was dissolved and the inhabitants becam from guards peasants having the obligation to pay royal tax for house and land.

In 1867, as a consequence of the instauration of Austro-Hungarion regime, the Năsăud District joins the Bistrita one, creating the Bistriţa-Năsăud county.

In 1948 it started the nationalization of the main manufacturing points: The paper factory from Prund as well as the lumber one from Suseni. For the local population this was very important, as many workplaces were created.

In 1760, there were in this region:

Bârgăul de Jos Rusu Bârgăului

Bârgăul de Su Josenii Bârgăului, Mijlocenii Bârgăului, Susenii Bârgăului, Prundu Bârgăului, Tiha Bârgăului, Bistriţa Bârgăului.

Between 1720-1870 were founded administratively the following localities through:

swarming: Mureşenii Bârgăului;

subdivision : Josenii Bârgăului, Mijlocenii Bârgăului, Susenii Bârgăului, Prundu Bârgăului, Tiha Bârgăului and Bistriţa Bârgăului.

At the moment, Bârgău region manages the communes and the villages presented in the **Table 3:**

No. Crt.	COMMUNE	VILLAGES
1.	JOSENII BÂRGĂULUI	Rusu Bârgăului Mijlocenii Bârgăului Strâmba
2.	PRUNDU BÂRGĂULUI	Prundu Bârgăului Susenii Bârgăului
3.	BISTRIȚA BÂRGĂULUI	Bistriţa Bârgăului (Bistricioara) Colibiţa
4.	TIHA BÂRGĂULUI	Tiha Bârgăului Mureşenii Bârgăului Piatra Fântânele,Tureac, Ciosa.

Changes emerged in the traditional architecture

As regards the settling of the households, in the Bârgău Region, these are locate along the road, with the exception of those situated at right angles to the road and those temporary located outside towns. The households are separated by gardens, excepting those located near the road, where the houses are flat, according to the German model. Thanks to the location of this region in a mountain area, rich in wood resources, the houses and the additions were firstly made only of wood, fir and spruce, adding in time specific construction materials to each historical era. In time, as the history left its mark, it can be distinguished two types of households, from the simple ones to the modern, permanent ones. (Tab.4.).

To all these household types, we add the modern ones, the villa type, houses with many and spacious rooms with numerous household additions. The houses emerge in the the second half of the XXth century and they develop after 1990. The building of these households is due to the migrations to the European countries, Italy, Spain, England, Belgium, Great Britain, Ireland of the adult population who looking for new jobs and who brought important assests to this region. According to Fig. 6, the most contruction authorizations were submitted in 2001 and 2008.

Household type	**Household type**
1.Serf old household: House- with a single room, with small doors and windows, made of clay, whitewashed, covered with clapboard. - windows lined with sheep leather - no household addition - today – in the clearing wells – as temporary settlements	2. Old household- Hut with a porch House: - rectangular shape with verandah, made of porch-room-sometimes pantry; -made of clay, whitewashed, covered with clapboard. -household with barn and stable -today- very rare in the meadows- as temporary settlements
3. Guard households:	4.XIX century households

House- 3 rooms; -porch instead of the verandah; -with household addition;	House- cu 3 rooms with road view and the fourth makes the angle; From brick and wood; Covered with tile; Romanian gates; -with household addition.

Tab.4. Household types and their features.

BIBLIOGRAPHY

1. Bâca, I.(2011) *Ţinutul Bârgăului-Abordări conceptuale şi structural-funcşionale,* în Studii şi cercetări etnografice, VI,Bistriţa.
2. Cocean,P.,(2010),*Ţinutul un taxon regional tradiţional, specific României*,Geographia Napocensis,An IV, Nr.1, pp 5-14.
3. Cocean, P.,(2004), *Structura spatiului mental romanesc*, in Studia Geograhpia, UBB, nr.1.
4. Cocean,P.,Boţan,N.,C.,Ilovan Ramona-Oana, (2011), *Judeţui Bistriţa-Năsăud,* Editura Academiei Române, Bucureşti.
5. Cocean,P., Ciangă, N., (1999-2000), *The lands of Romania as Mental Space*, Revue Romanie de Geographie, 43 Bucureşti.
6. Ghiţan, T., (1939), *Contribuţii la istoricul Văii Bârgăului,* Arhiva Someşană, Nr.25, Năsăud.
7. Sigmirean, I., Onofreiu, A. (2001), *Istoria judeţului Bistriţa-Năsăud în documente şi texte (epocile modernă şi contemporană)*, Edit. Răsunetul, Bistriţa.
8. Vertc,C., (2001), *Geografia populaţiei*, Editura Mirton, Timişoara.
9. Wachsmann Hogiu,T.(2003),*Mic ghid prin Ţara Bârgăului* [Mini guide of the "Ţara Bârgăului"], Editura Răsunetul,Bistriţa.
***Arhiva Judeţeană Bistriţa-Năsăud.*
***Direcţia Judeţeană de Statistică Bistriţa-Năsăud.*

HISTORY AND ATTRIBUTES OF THE CONCEPT OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT

Irina Geanina Harja
PhD Student, "Ștefan cel Mare" University of Suceava

Abstract:In the last decade, the recognition and awareness of the fact that between economic and ecological development there are no contradictory objectives has been reached. The trinom that formed as a result of the interdependence between economic growth, use of natural resources and environmental protection is known as "sustainable development". This creates activities that manage to promote the efficient use of the natural resource base. Outlining the concept of sustainable development has proven to be quite difficult over time, as well as its implementation. With all these problems, related to the definition of the concept, governments, companies and civil society have seen sustainable development as a guiding principle that by increasing the role of NGOs, but also of companies, in the process of sustainable development, will be able to make progress on sustainable development measures. Emerging from raising awareness of an imminent ecological crisis, sustainable development is considered a driving force of the late twentieth century.

Keywords: sustainable development, economical growth, the environment, equity, sustainability

1. Introduction

The sustainable concept is like an umbrella that encompasses the idea of sustainability and sustainable development within its perimeter, and sustainable development is seen as a global agenda that seeks change and behavioral norms at all levels. The human-environment relationship is seen as a unique and indivisible system, respectively as an idea that emphasizes intergenerational equity in order to maintain natural resources for both present and future generations.

2. Contens

The concept of sustainable development has entered the general use of today's world economy, following a continuous effort by economists who have referred to this term more than a century ago. Thus, if Mill (1848) brought to the attention of the stationary state, emphasizing a stationary state of population and capital, and not that of human improvement, Marsh (1864) emphasized that the land was given to man only for usufruct, not for waste and ostentatious consumption. He also pointed out that certain aspects of the environment were negatively affected by human intervention, sounding an alarm signal about diminishing the role of the Earth that could become useless even for a home, which could lead to the disappearance of humanity. Unlike the two, Wallace (1898) conducted an analysis of the failures and successes of the nineteenth century, referring to the damage done to the Earth by the reckless destruction of products stored in the environment. The irrational and uncontrolled use of some natural resources (oil, coal, minerals, gas and the exploitation of tropical forests) will ultimately harm posterity.

At the beginning of the 20th century, Pinchot, Brender à Brandis and Jaeger sounded an alarm about this wasteful / ostentatious consumption. Veblen (1917) and Pigou (1929) once again stressed the need for what we now call sustainable development, and Vogt (1948), starting from the uncontrolled exploitation of natural resources, outlined the need for

people to sustain in a rational way / responsible for their use in order to speak in the future of the existence of a civilized society. Fears that both current and future generations may not be able to maintain the same standard of living have drawn a way of thinking that has paved the way for global adoption of sustainable development. The twentieth century has been dominated, throughout its course, by a series of fluctuations, between pessimistic and optimistic perspectives, on human development. The optimism was given by the predictions that existed at the beginning of the century, predictions related to the countless opportunities that opened up due to scientific and technological advances. The long boom of the 1950s and 1960s led to ever-increasing expectations of unlimited economic growth and increasing wealth. The economists of the neoclassical Orthodox school were aware of the sustainability problems that may arise, problems related to the high consumption of resources, but considered that if an input factor or a product became limited, new technologies will be introduced that will allow saving insufficient resources. Based on the advancement of technology, science and the growth of the world economy, the concept of development has managed to receive more importance as it is considered an evolutionary process that led mankind to initiate new structures, solve persistent problems and, last but not least, to increase capacity to adapt to continuous changes in order to reach new goals. Ideas for progress, growth and development, developed during the 1960s and early 1970s, created a new path, that of sustainable development, which was imposed following the technological and scientific advances that caused quite great damage the environment. In addition, the period of industrial and commercial expansion has made people more and more aware of the dangers posed by pollution, population growth and depletion of resources on the natural environment, respectively on human survival. The growing concern for the environment has become more and more acute in this situation because of the fear that precisely this growth would endanger the survival of the planet and the human race. The concept of sustainable development came from a compromise between the notions of development and conservation, the conceptual basis of the term being laid in the early 1970s. In the Declaration of the United Nations Conference on the Human Environment (1972), attention was drawn to the ignorance and indifference that can cause great and irreversible harm to the earth's environment on which both human life and their well-being depend. In order to avoid these things, a deeper knowledge and more efficient actions are required which can ensure the posterity of the human being and a better life in an environment suited to human needs and hopes. In the mid-1970s, the concept of sustainable development was promoted by the International Institute for Environment and Development, but its definition has not been rigorously defined, since it was based on the conviction that sustainable development is sufficiently strong. The new paradigm of sustainable development was more widely used in the 1980s when the "Conservation Strategy" of the Union for Conservation of Nature highlighted the need for sustainable development that would support conservation and not prevent it.

The Brundtland report (1987) laid the groundwork for defining the principle of sustainable development. The publication of the report known as "our common future" shows that sustainability, linked to the notion of development, is becoming known as sustainable development. This report analyzed a wider spectrum of issues that can be covered through sustainable development and identified a number of primary dimensions (protecting long-term ecological sustainability, meeting basic human needs and promoting intergenerational equity) who later Daly considered them fundamental objective values, disagreeing with their consideration as subjective individual preferences. In addition to these dimensions, Høyer has identified a number of secondary dimensions (promoting environmental protection, promoting public participation, maintaining the intrinsic value of nature and quality of life) that must be subordinated to the primary dimensions. The aspirations for an increasingly

better life (secondary dimension) must aim to protect the long-term ecological sustainability (primary dimension). At the same time, sustainable development clearly needs economic growth in those places where these (human) needs are not being met. The Brundtland report focused on the needs and interests of the people, respectively on ensuring global equity, for future generations, through the redistribution of resources to poorer countries, encouraging economic growth and meeting basic needs. Thus, development is considered sustainable only if human needs are taken into account, and environmental sustainability will be considered in the long term. The report also emphasized that social equity, economic growth and maintaining the environment can be achieved simultaneously, paying attention to the fundamental components (triple bottom line) of sustainable development, environment, economy and society. In addition, the role played by the economic growth in developing countries, namely the need for a transition towards "sustainable development", which is ecological, was highlighted. The Brundtland Commission has succeeded in taking a step in strengthening the concept that human life and activities exist and are dependent on the natural environment. The concept of sustainable development even if it does not lead to the observance of absolute limits, nevertheless determines certain restrictions related to the current state of technology, social organization on environmental resources, respectively the ability of the biosphere to absorb the effects of human activities.

Victor (1991) considered that among the countless contributions made by economists, in the debate on sustainable development, there is the idea that the depletion of environmental resources, in order to achieve economic growth, is more like capital than profit. Sustainable development is seen as a development that has reached its peak and can be achieved without resorting to a diminution of the capital assets of a country, which is its resource base. Turner (1993) highlighted the oscillations that exist between a relatively poor or even very poor sustainability and a stronger sustainability. Low sustainability is given by the entire stock of capital assets, and in order to diminish this form of sustainability the stock must remain constant over time. Thus, the diminution of an asset can only be done provided that another capital asset can be increased to offset this reduction. These sustainable changes have led to the formulation of sustainability constraints, respectively to the appearance of a certain degree of restriction on those economic activities that use excessive resources. Limitations have resulted from growing concern about the ability of ecosystems to meet human needs. Even if there are certain restrictions, there is a fairly high degree of substitutability between the forms of capital resources. The idea of strong sustainability came from the awareness that providing protection only for global capital is not sufficient for sustainable development, because natural capital must also be protected. It should not be forgotten that a certain critical natural capital cannot be replaced by other forms of capital. Daly (2005) considers that the two types of capital, the anthropic and the natural capital, complement each other, and are not substitutes for one another.

Also, over time, the use of the concept of sustainable development has more reflected the socially desired attributes of the solutions to the existing problems, at the project level and at the local level, ignoring the global challenges that the concept he had to approach them. Sustainable development is considered a path / path to all that is good and desirable in society, thus becoming a comprehensive and complex concept. Even if the definition of sustainable development is not supported by a scientific or political agreement, according to Meadowcroft (2010) it remains an ideal political concept, in a similarity with the terms: democracy, justice and freedom. In addition, the term sustainable comes as a saving solution to the shortage of natural resources, which is constantly seeking in human culture and human behavior a way to use the resources in a continuous and perpetual way. This does not mean saving nature, but finding those strategies that will lead to the discovery of new resources that will foster economic growth and prosperity for all of humanity. The strategy is considered an

act of sustainable management of resources, focusing on regulating the negative aspects in order to normalize the evolutionary process of humanity. Sustainable development is a process that creates conditions for the long-term functioning of humanity, providing a new era for economic growth. This increase must be based on social justice and the rational use of natural resources. In other words, the sustainable term is the main factor in formulating solutions related to the deterioration of the interrelationships within the global human-average system.

3. **Conclusions**

At present, people are increasingly aware of the cost of the planet (ecological threats and natural disasters) that they will pay as a result of development. In this case, there is a need for a new paradigm of moral defense known as sustainable development, a concept that can be considered the heir to the notions of progress, growth, development and sustainability. Sustainable development can be considered as a trade-off between growth and conservation, while environmental concerns are considered as part of development discourses. In this sense, the concept of sustainable development, viewed from a general point of view, tries to establish a connection between the interests related to environmental problems and the socio-economic ones. Thus, sustainable development, influencing equity at national and global levels, can address a number of fundamental challenges for humanity, both now and in the future, and to achieve this, the focus was no longer on long-term ecological well-being and sustainability, but focused on sustainable well-being and livelihoods. Sustainable development must focus only on one direction, which will lead to the final idea of sustainability, which is aligned with respecting the fairness of social, economic and environmental aspects. In addition, it represents that process that enters the game of sustainability based on the strategies of approximation of the average human system. Through these strategic actions, the paradigms are dissolved, bringing changes in the understanding of this complex system and the cultural positioning of the society.

Thus, the attributes of sustainability, sustainability and sustainable development, even if they have different meanings, cannot be considered separately, because success in achieving sustainability is the result of a specific way of uniting between sustainability and a set of attributes of sustainable development.

BIBLIOGRAPHY

1. Daly, H. (2005). Economics In A Full World, Economics Scientific American, https://pages.wustl.edu/files/pages/imce/fazz/ad_5_2_daly.pdf
2. Daly, H. (2007). Ecological Economics and Sustainable Development, Advances in Ecological Economics, https://www.e-elgar.com/shop/eep/preview/book/isbn/9781847206 947/
3. Declaration of the United Nations Conference on the Human Environment, From Report of the United Nations Conference on the Human Environment, Stockholm, June 1972, http://www.un-documents.net/unchedec.htm
4. Drexhage, J., & Murphy, D. (2010). Sustainable Development: From Brundtland to Rio 2012. Background Paper Prepared for Consideration by the High Level Panel on Global Sustainability at Its First Meeting, New York, https://www.scirp.org/(S(lz5mqp453ed snp55rrgjct55))/reference/ReferencesPapers.aspx?ReferenceID=1637306
5. Du Pisani, J., (2007). Sustainable development - historical roots of the concept,

https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/15693430600688831?scroll=top&needAccess=true

6. Feil, A., Schreiber, D. (2017). Sustainability and sustainable development: unraveling overlays and scope of their meanings. Cadernos EBAPE.BR, http://www.scielo.br/scielo.php ?script=sci_arttext&pid=S1679-39512017000300667&lng=pt&tlng=pt

7. Holden, E., Linnerud, K., Banister, D. (2014). Sustainable development: Our Common Future revisited, https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S09593780140007 27#!

8. Holmberg, J., Sandbrook, R. (1992). Sustainable development: what is to be done? Washington, DC, Island Press, https://scholar.google.se/citations?user=nh Gb4mUAA AAJ&hl=sv

9. Hopwood, B., Mellor, M., O'Brien, G. (2oo5). Sustainable development: mapping different approaches, https://scholar.google.co.uk/citations?user=jAk2jO8AAAAJ&hl =en

10. Høyer, K. (2000). Sustainable Mobility - the Concept and its Implications, Department of Environment, Technology and Social Studies Roskilde University - Denmark, Department of Environmental Research Western Research Institute Sogndal, https://www.vestforsk.no/sites /default/files/migrate_files/vfrapport-1-2000-dr.grad-kg h.pdf

11. http://www.environmentandsociety.org/mml/iucn-ed-world-conservation-strategy-li-ving-resource -conservation-sustainable-development

12. International Union for Conservation of Nature and Natural Resources, Ed. World Conservation Strategy: Living Resource Conservation for Sustainable Development, IUCN- UNEP-WWF, 1980, http://www.environmentandsociety.org/mml/iucn-ed-world-conservati on-strategy-living- resource-conservation-sustaina ble-development

13. Keating, M., What is Sustainability?, The Sustanaibility Report, http://sustreport.org/what-is-sustainability

14. Lafferty, W.M. (2004). Governance for Sustainable Development, The Challenge of Adapting Form to Function, https://www.e-elgar.com/shop/eep/preview/book/isbn 9781845421700/

15. Meadowcroft, J. (2010). Who is responsible Charge here? Governance for sustainable development in a complex world, https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/152390807 01631544?scroll=top&needAccess=true

16. Parkin, S. (2015). Sustainable development: the concept and the practical challenge, https://www.icevirtuallibrary.com/doi/full/10.1680/cien.2000.138.6.3

17. Peet, R., Hartwick, E. (2015). Theories of development, Third Edidion, The Guilford Press, New York, London, https://www.guilford.com/excerpts/peet_ch1.pdf?t

18. Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future, http://netzwerk-n.org/wp-content/uploads/2017/04/0_Brundtland_Report-1987-Our_Comm on_Future.pdf

19. Sinha, DK., Sustainable Growth and Development of Environment in India, http://www.yourarticlelibrary.com/essay/sustainable-growth-and-development-of-environment-in-india/42474

20. Slide, R., Benson, W., (2013). Broader perspective on ecosystem sustainability: Consequences for decision making, https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC36774 49/

21. Victor, A. (1991). Indicators of sustainable development: some lessons from capital theory, https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/092180099190051F

22. Vogt, W., (1948). ROAD TO SURVIVAL, William Sloane Associates, New York, 1948, https://eps.berkeley.edu/people/lunaleopold/(014)%20Review%20of%20Road%20to%20Survival%20by%20W%20Vogt.pdf

23. World Conservation Strategy, IUCN – UNEP - WWF, 1980, https://portals.iucn.org/library/ sites/library/files/documents/WCS-004.pdf

THE MODERNIST MODEL IN THE APPROACH OF THE OLD ECONOMY

Valentina Popa Ilie
PhD Student, "Al. Ioan Cuza" University of Iași

Abstract: The modernism of the ancient world is highlighted differently by historians, some of them have depicted the wealth of the different areas and of the Roman Empire, others have presented the commercial circuit and the flow of products that dominate the ancient world. Mihail I. Rostovtzev compares the city of Alexandria in antiquities with the city of Paris in the eighteenth century. Also, historians speak about the unity of the Roman world, which is the basis of economic unity. Therefore it can be said that the economy of the ancient world had the supremacy of the modernist model.

Keywords: modernism, commerce, industrialization, capitalism, bourgeoisie

Abordarea economiei antice reprezintă o problemă la care au încercat să răspundă, de-a lungul timpului, numeroși istorici și istoriografi. Economia antică a fost analizată din mai multe unghiuri. Astfel, unii istorici au prezentat economia antică ca având o evoluție modernistă, alți istoriografi au scris despre modelul primitivist al acesteia. În ultimele decenii cercetările efectuate de istorici: Jean Andreau, Allain Bresson, André Tchernia și alții, care au vorbit despre evoluția economiei antice**,** s-au situat pe poziții intermediare.

Cercetarea economiei antice s-a realizat pornind de la mai multe modele de dezvoltare și anume, modelul modernist și modelul primitivist, la care s-a adăugat noul curent arbritar al lui Andreau, Bresson, Band, P. Termin și alții.

Moderniști au prezentat economia antică ca având o evoluție fulminantă. Ei au detaliat modernismul care caracteriza economia antică. Prin cercetările surselor literare, epigrafice, numismatice și papyriologice, istoricii au creionat o nouă viziune care contrabalansa viziunea primitivistă.

Modelul modernist al economiei antice se poate reflecta și prin termenii uzitați de istorici în studiile lor: *industrializare, factorie, capitalism,* etc. De aceea, moderniști au folosit de fiecare dată această terminologie după cercetări asidue ale documentelor, ale papirușilor, dar și a numeroase surse literare sau istorice.

Cercetarea efectuată asupra viziunii moderniste reprezintă doar o încercare de a prezenta ceea ce s-a scris pe această temă de la începutul secolului XX în străinătate, dar și la noi în țară. Un mare cercetător și istoric care a scris amplu despre modernitatea economiei antice a fost, M. I. Rostovtzev. Alături de istorici străini, cercetători români, Nicolae-Octavian Bounegru și Alexandru Suceveanu, au tratat subiectul privind evoluția economiei antice.

O primă încercare de tratare exhaustivă a fenomenelor economice din lumea romană o datorăm lui M.I. Rostovtzev. El a avut marele merit de a fi înțeles importanța studierii, în paralel a două planuri, cel economic și cel social și a realizat după părerea noastră cea mai complexă imagine a vieții economice din lumea romană[1]. Rostovtzev a realizat pentru prima dată o analiză a celor două domenii economic și social din Imperiul roman efectuând o sinteză despre economia Imperiului, sinteză care a fost, de numeroase ori contestată.

[1] Octavian Bounegru , *Comerț și navigatori la Pontul Stâng și Dunărea de Jos(secI-III p.Chr*), Casa Editorială Demiurg, Iași, 2008, p. 22;

Rostovtzev este primul istoric care nu ezită și uzitează termeni care se justifică în contextul vieții economice și sociale romane cum ar fi ,,capitalism'', ,,burghezie'' sau ,,factorie'' de fapt aceste observații sunt fondate datorită evoluției economice antice.

De fiecare dată istoricul, Rostovtzev are tendința de a aduce mai aproape antichitatea de epoca modernă, de a nu accepta ideea de unei eterogenități fundamentale între antichitate și lumea modernă[2]. În general pentru a prezenta modernitatea din Alexandria și pentru a marca limitele acestei modernități, Rostovtzev compară orașul antic cu Parisul secolului al XVIII-lea. Diferența dintre aceste două orașe se regăsește în dominația străină și cea pe care o avea Roma[3]. Lucrarea*, Istoria economică și socială a Imperiului roman* este de fapt o copie fidelă a preocupărilor autorului din anul 1922[4]. De astfel, autorul explică ca de fiecare dată evoluția economică și socială prin intervenția statului în cadrul societății, care se organizează independent, dar exercită de la una la alta o profundă influență. De astfel, modernitatea presupunea existența unor categorii sociale, a unei burghezii *non-feudale.* În realitate se poate vorbi de un grup social, de o aristocrație care se îmbogățea rapid prin activitatea intensă pe care o desfășura în cadrul economiei private.

Privitor la evoluția modernistă a orașului Roma și a Imperiului roman, istoricul, Jean Andreau scria într-una din lucrările sale: se cunoaște strălucirea uimitoare a unora dintre realizările sale materiale și intelectuale: construcțiile sale publice și private, transportul maritim, legea, cunoștințele sale tehnice și așa mai departe. Cum a fost organizată economia acestui oraș, care a devenit un imperiu imens? Care erau izvoarele? cât de departe putem vorbi despre modernitatea sa?[5] În lucrarea, *l'Économie du Monde Romain* Jean Andreau analizează problemele ridicate de diferitele sectoare ale acestei economii având în vedere numeroasele descoperiri din ultimele decenii, inclusiv descoperirile arheologice.

În aceeași manieră modernistă Rostovtzev detalia despre agricultura din epoca antică. El afirma că, în antichitate nu toată agricultura este modernă. Fiecare formă de modernism economic este stiințifică. Agricultura capitalistă presupunea ca proprietarul să nu ezite a se angaja în investiții mari care-l fac atent la gestionarea producției pentru a nu comercializa în dezavantaj. Proprietarul se angajează să obțină o agricultură stiințifică pentru că el nu exploatează terenurile sale încredințându-le unor ispravnici (sclavi-vilici), pe care îi supraveghează îndeaproape[6].

Evidențiind schimburile comerciale din antichitate istoricul, Jean Rougé scria despre acestea că în organizarea comerțului maritim propriu-zis noi vedem în fond aproape aceeași evoluție[7]. De asemenea, comerțul nu a încetat să aibe grandoarea din primele secole favorizată de prosperitatea economică cvasi-generală. Este ceea ce se constituie în mari întreprinderi de transport și mari case de comerț care asigurau în marea majoritate schimburi comerciale între marile aglomerații ale lumii romane[8].

Pentru a reliefa modernismul, Rougé apelează la sursele antice atunci când dorește să exprime care era încărcătura navelor în perioada greacă și romană. Aristofan prezintă în lucrările sale nave de 10000 de amfore, care aveau în jur de 93 de tone, ceea ce este inferior tonajului mijlociu din epoca imperială. Acesta era văzut de Rougé ca fiind gigantic[9]. Acest progres științific este specific Imperiului roman și nu numai, de exemplu și flotei feniciene.

---

[2] M.I. Rostovtzev, *Histoire économique et sociale de L'empire romain,* Pxlviii,
[3] M.I. Rostovtzev, *op. cit*, p. LI;
[4] *Ibidem*, p. LIV;
[5] Jean Andreau, *l'Économie du Monde Romain*, 2010;
[6]M.I. Rostovtzev, *op. cit.*, p. XV;
[7]Jean Rougé; *Recherche sur l'orgqnisqtion du commerce maritime en méditerranée sur l'Empire romain,* Ecole Pratique de Hautes Etudes, Paris, 1966, p. 493
[8] Jean Rougé, *op.cit;*
[9] *Ibidem*, p. 79;

Capitalismul comercial al cetăților grecești din secolul al IV-lea a cunoscut un salt considerabil, care ce a condus statele elenistice spre tipul de capitalism industrial caracteristic istoriei economice și a Europei din secolele XIX-XX[10]. Cetățile elenistice din Orient dispuneau de o vastă piață internă. Stimulentele obținute printr-o concurență mutuală se livrau la un comerț exterior important și în permanentă expansiune. În toate regatele elenistice s-a încercat ameliorarea treptată a tehnicilor de producție agricolă și industrială. Grație progresului rapid și a științei aplicate tehnicile superioare se utilizau atât în agricultură, cât și în industrie.

Metodele industriei capitaliste din antichitate au avut la bază mâna de lucru servilă. Ea a fost la început introdusă pentru a realiza o producție mai mare care avea o piață nelimitată. Ea dezvolta, banca și creditul și prevenea stabilitatea nu numai de dispozițiile general-reglementate, cât și cele privitoare la comerțul maritim. Se poate observa tendința de unificare în încercările de stabilizare monetară sau mai puțin în crearea de relații fixe între monede ale diverselor state comerciale independente. Se observă rolul major pe care-l joacă monarhii eleniști în viața economică și industrială a țărilor lor, precum și considerabilele preocupări de activități comerciale. În ceea ce privește politica externă Rostovtzeff era tentat de a compara situația economică a acestor monarhii, cu cea a perioadei mercantiliste din Istoria Europei moderne[11] ; însă nu s-a întâmplat același lucru cu masele rurale, care nu au fost niciodată atinse de cultura greacă, iar cutumelele lor vechi au fost conservante alături de credințele și cultele tradiționale.

Moștenitorii marilor proprietăți funciare produceau grâu pentru ei înșiși însă o parte din producție era destinată pieței orașelor. Proprietarii viețuiau în orașe, dar și în anumite tipuri de ferme, asemănător proprietarilor mici. Templul lui Castor era situat în marea piață publică de la Roma, acolo în apropiere aveau loc tranzacțiile bancare. O multitudine de oameni cumpărau și vindeau titluri, obligații de societate, ferme și domenii din Italia, dar și din provincie[12]. Tot aici se vindeau, case și bunuri situate la Roma sau vase și depozite de sclavi și de animale. Tranzacțiile realizate reliefau modernitatea economică la care ajunseseră economia Imperiului roman.

Cetățile din Italia erau populate de burghezii bogați. Majoritatea dintre ei erau proprietari funciari. Ei aveau case de locuit și diverse magazine. Burghezii foloseau banii câștigați în diverse operațiuni așa-zis, bancare. Se poate afirma că, cel mai mare și bogat oraș era Roma care s-a mărit în cursul secolelor II- I a. Chr. Însă cele mai frumoase cetăți aveau mari palate, care erau deținute de magnații Romei și anume de senatori și de cavaleri[13].

În secolul I a.Chr., situația economică a Imperiului roman era raportată la prezența capitalismului în Orient, înainte și în timpul perioadei elenistice. În ceea ce privește realizarea schimburile comerciale, acestea se derulau în sânul Imperiului roman.

Branșa comercială, cea mai importantă nu se regăsea în categoria celor care vindeau produse de lux, ci în categoria celor care comercializau produse de primă necesitate precum: pește, grâu, ulei, lână, lemn, metale, dar și alte produse de manufactură. Mărfurile alimentare și materiile prime se produceau exclusiv în regiunile priferice ale lumii greco-romane.

În ceea ce privește tranzacțiile financiare și operațiunile bancare acestea erau privilegiul exclusiv al Italiei și al locuitorilor Romei, unde în principal se concentra masa monetară în mâna capitaliștilor romani. Situația politică contribuia lejer la a face, ca aceste activități să fie un monopol al Romei[14] și în particular ale bancherilor din capitala Imperiului.

[10] M.I. Rostovtzeff, *op. cit.*,, p. 17;
[11] *Ibidem;*
[12] *Ibidem*, p. 39;
[13] *Ibidem;*
[14] *Ibidem, p. 42;*

Printre marile centre industriale ale lumii antice, câteva orașe italiene încep să joace un rol important, cum ar fi: Capua și Calle, centre care erau renumite pentru metalurgie și ceramică. Tarentul era renumit pentru produse de lână și argintărie, iar Arretium pentru ceramica de culoare roșie. Totuși, Italia nu a avut niciodată primul loc în dezvoltarea industrială, acest rol era rezervat cetăților din Orientul grecesc.

André Piganiol a definit lumea romană în termenii *: une civilisation se définit essentialement par une certaine uniformité de mœurs, des lois, de croyances. Cette uniformité se réalise comme une consequances de l'action de facteurs economique, politique et moraux : Déterminer la hiérarchie de ces formes et leurs interdépendences telle est une des taches les plus délicates de l'histoire.*

Aici este rezumată o teorie mai veche și anume cea *modernistă* , istoricii definesc ca fiind foarte interesantă această teorie pornind de la unitatea lumii romane.

Unitatea lumii romane este fondată în primul rând doar pe unitatea economică, ca legătură între ele, între diferite părți ale lumii mediteraneene sau mai exact prin faptul că Mediterana era ca o mare rută/ mare drum comercial la malul căreia erau formate depozite unde se acumulau mărfurilor tărilor situate în afara orizontului lumii mediteraneene. In aceste piețe se derulau relațiile maritime, se edificau sistemul de legături externe[15].

In timp ce aceste teorii, modernistă și primitivistă sunt verificate, alte argumente ne reliefează realitățile privitoare la transportul roman în Egipt pot fi extrapolate și în regiunile de la Marea Neagră și Bithinia și la marele comerț al cetăților Tomis, Amastris și Nicomedia. Importanța orașului Tomis în comerțul interprovincial este foarte bine cunoscută. Existența a trei asociații de navigatori dovedesc activitatea febrilă făcută de acești navigatori, o parte dintre ei străini, o parte locali, o parte vin din Alexandria[16], alături de mărfurile lor.

Modernismul lumii antice este reliefat in mod diferit de istorici, unii au redat bogăția zonelor si a Imperiului roman, alții au prezentat circuitul comercial și fluxul de produse care domina lumea antică. Mihail I. Rostovtzev compara orașul Alexandria din anticchiate cu orașul Paris din secolul al XVIII-lea. De asemenea, istoricii vorbesc depre unitatea lumii romane care are la bază unitatea economică. De aceea se poate afirma că economia lumii antice deținea supremația modelului modernist.

BIBLIOGRAPHY

Andreau, Jean, *l'Économie du Monde Romain*, 2010;

Bounegru, Octavian *Comerț și navigatori la Pontul Stâng și Dunărea de Jos(secI-III p.Chr*), Casa Editorială Demiurg, Iași, 2008;

Idem, *Studies on the Pontic and Aegean Econnomy,* Ed. Demiurg, Iași, 2009;

Rougé, Jean, *Recherche sur l'orgqnisqtion du commerce maritime en méditerranée sur l'Empire romain,* Ecole Pratique de Hautes Etudes, Paris, 1966;

Rostovtzev, Mihail, *Histoire économique et sociale de L'empire romain,* Robert Laffont, Paris, 1988.

[15] O. Bounegru, *Studies on the Pontic and Aegean Econnomy,* Ed. Demiurg, Iași, 2009, p. 31;
[16] O. Bounegru, *op.cit.*, p. 43.

THE ROLE OF ECONOMIC DIPLOMACY IN A WORLD OF ENERGY INTERDEPENDENCIES

Maria Ruxanda Ursa
PhD Student, "Babeș Bolyai" University of Cluj-Napoca

Abstract: We live in a world where more and more energy resources (fossil fuels) are part of the game of interests of the great powers of the international system. But in addition to the fact that natural resources determine the interaction framework of State and non-State actors in the international system, they produce complex energy interdependencies that influence the international environment. Economic diplomacy is comprised of the international economic policies of the various actors in the international decision-making process, so in the following lines I will put forward an insight into how economic diplomacy plays a key role in energy interdependencies from the perspective of the neoliberalism theory and according to the nowadays realities.

Keywords: economic diplomacy, energy interdependence, neoliberalism, international system, energy resources

1. Introduction

On the international agenda of the twentieth century and the beginning of the twenty-first century, there were and are challenges of defining concepts and terms, such as "economic diplomacy" and "interdependence (energy)", which will theoretically be approached according to the continuous changes that have occurred on the international relations scene. The importance of these terms is reflected in the national policies and strategies of the great powers within the system of international relations.

The present paper aims to address these two concepts at theoretical level with significant applicability in events on the current international relations scene, in order to highlight the role that the two of them play in influencing the new world order.

From the perspective of the study of International Relations, and of the study of the Politics of International Economic Relations, a small importance has been given to this field of economic diplomacy, although it should be mentioned that it is not a new phenomenon. Economic diplomacy has been found in the foreign policy instruments of the states since ancient times. The work of Tucidide "The Peloponnese War" refers to a scene in which economic sanctions are issued through a commercial boycott by Athens against Sparta's allies. During the Middle Age there were also elements of economic diplomacy through the so-called Lex Mercatoria, in which a significant number of traders exercised their business in the developed cities of the time, in the area of Mediterranean Europe, managing to facilitate international trade in the Europe of the Middle Ages.[1] These pre-theoretical political-economic practices of economic diplomacy will only manage to outline an empirical analysis in the second half of the 20th century.

Regarding the term of energy interdependence, it has not yet succeeded in enjoying an empirical approach, but it is closely related to the concept of energy security. In this paper, the term energy interdependence will be treated from the perspective of the theories of

[1] Peter A. G. Bergeijk, Jan Melissen, Maaike Okano-Heijmans, "*Economic Diplomacy: Economic and Political Perspective"*, ed. Martinus Nijhoff Publishers, Leiden, 2011, pp. 9 – 10.

international relations, referring to the concept of complex interdependence of Joseph Nye and Robert Keohane. The phenomenon of globalization is the one that has intensified the relations between the actors of different types of international relations, but also the framework in which they act, giving the possibility to identify the vulnerabilities of the international system and to find effective solutions, sustainable to the current needs.

2. Paradigms of the system of international relations

The study of International Relations and International Economic Relations approaches the concepts in a rational way similar to small valences of concentration on elements of either political or economic nature. It should be emphasized that a better understanding of the concepts manages to outline the main idea from which we started, that economic diplomacy would have a role in the world of energy interdependencies.

2.1. Complex interdependencies - origins and definition

The origins of the term "interdependence" are found in the ideas of the liberalism of the classical economists, but also in the events of the last decade of the twentieth century, where Asian crash made its presence felt globally, and gradually giving voice to the phenomenon of globalization. Those events were on the international agenda along with international monetary policies, with the accommodation of trade instruments, the issue of oil, the emergence of multinational corporations and the problems raised by the third world.[2]

In the world of (economic) global politics, a theory emerges in opposition to the realistic theory, namely the theory of complex interdependencies. The paper "Power and Interdependence" of the two theorists, Joseph Nye and Robert Keohane, explains that complex interdependence starts from the assumptions much closer to the reality expressed by the events in the international relations scene, than does another theory, because it observes the changes the mode of action of the states in their ability to formulate and implement economic and political strategies in the international political-economic environment.

The concept of complex interdependence comprises two levels of analysis: one of foreign policy, which focuses on the actions of the states for the optimization of foreign policies and the second, of international politics, which emphasizes the process of cooperation between states. In addition to these levels, there are three essential characteristics of complex interdependence: the first characteristic, the existence of multiple access paths (interrelation) between different societies (not only the states are the main actors in the international system, so we must transcend beyond the transnational, intergovernmental and interstates), the second characteristic is determined by the agenda of interstate relations which face multiple challenges, but which do not have an order of their priorities, so that military security is not in the foreground of the agenda, the last characteristic explains that military force does not it applies between the areas in which the governments use the complex interdependence, since in the encounter of economic problems between the allies it is irrelevant the use of the armed forces, but rather between rival political-military blocks.[3]

An important factor in our analysis is the connection of these characteristics to the international economic world. The concept of complex interdependence deals with various issues on the international agenda, such as economic growth, environmental changes, natural resource markets and others that show the new distribution of state and non-state actors in the international system, which define the sensitivity of interdependencies. What led to an even more pronounced change in the international order was the redistribution of energy resource power, so that in the early 1970s the number of oil-holding governments increased to the detriment of transnational corporations, so that the agenda of consumer countries changed

[2] Nicholas Bayne, Stephen Woolcock, "*The New Economic Diplomacy: Decision-Making and Negotiation in International Economic Relations"*, ed. Ashgate Publishing Limited, Hampshire, 2011, p. 3.
[3] Robert Keohane, Joseph Nye,"*Power and Interdependence"*, ed. Longman, New York, 2001, p. 21.

radically, because of the embargo imposed by OPEC in 1973-1974 having dramatic consequences on the oil price.[4]

2.2. Institutional neoliberalism - origins and definition

Neoliberalism is the concept that defines the period in which we are now. This concept stems from Adam Smith's theory, which is based on the actions of man and the society in which he lives. We are talking about a new paradigm, in which Smith's ideas are revitalized, and economic theory and (economic) policy-making help the development of capitalist societies.[5] Neoliberalism is a form of economic liberalism, which states that states must intervene less in markets and allow them to self-regulate.

It is speculated by classical economists that the freedom of the individual depends on the existence of a market economy, in which the state has voluntarily left its capacity to control the economy for the good of society as a whole or for the interests of its own citizens. A significant example is that of West Germany, in which Chancellor Konrad Adenauer and later Ludwig Erhard combined the market economy with socialist Catholic teaching practices and liberal demoralizing practices, thus resulting in a "third way" as Edgar also mentions Nawroth. Gradually this radical laissez-faire policy, later known as the free market policy, spread more and more to the west and east after the 1990s, being adopted as an economic solution from Reagon to Thatcher, even a more adapted form of the ideology of Deng Xiaoping.[6]

If we transpose these beliefs of neoliberalism on an international scale, it follows that the system of free markets and free trade must be implemented by trying to let it regulate itself, through the only protection of the regulation of international trade, reaching commercial freedom and granting property rights in accordance with national decisions. Neoliberalism is reflected in the way different actors act according to the market and with reference to the market, which is why it is a good practice of relations between states and the external environment.

At the same time, the concept of neoliberalism is defined in terms of institutional liberalism, in which international organizations play an increasingly important role in making decisions at international level, because the great powers are part of them, managing to influence the approach of these non-state entities that try to solve the problems arising on the international agenda with the advancement of globalization. Also, international organizations manage to enable weak and developing states to form alliances, coalitions in defining / fulfilling their own goals / interests. Thus, international organizations not only offer developing countries the opportunity to interact and develop strategies in pursuit of national interests, but they also provide the opportunity to formulate solutions, keep up to date with events on the international scene and succeed together to face a new international economic order, in which international economic institutions such as the World Bank, the International Monetary Fund, GATT, the WTO and others like the UN wish to achieve their common goals in order to strive for a common welfare of the international environment.[7]

3. Economic diplomacy

In the current context of the international system, economic diplomacy defines it as the actions undertaken by the offices of the national states with the aim of deepening the economic relations with the states, increasing foreign trade, attracting foreign investments,

[4] *Ibidem.* p. 28.
[5] Dag Einar Thorsen, Amund Lie, "What is Neoliberalism?", http://folk.uio.no/daget/What%20is%20Neo-Liberalism%20FINAL.pdf, last accessed on 30.11.2019, p. 2
[6] *Ibidem*, pp. 8 -10.
[7] David Harvey, "*A Brief History of Neoliberalism"*, ed. Oxford University Press, Oxford, 2005, pp. 2 – 3.

getting involved in international economic organizations, as well as promoting economic interests internationally.[8]

In the specialized literature this concept is quite new, because it is placed in the relation to globalization and to the economic challenges launched by globalization, so that it represents an effect of the foreign economic policies of the states towards the factors of market, production, financial flows and trade exchanges determined by the actors of globalization.[9]

Economic diplomacy is seen through the prism of the multipolar system as an elementary lever between national interests and the promotion of democratic values and peace accordingly. This can only be understood by relating to the following factors: economic and security policies, the model of distribution of resource capabilities at international level, the international strategic environment and the position occupied by actors in the international environment.[10] In short, all the factors that enable policy guidance and directly refer to economic development mean economic diplomacy.

3.1. The role of economic diplomacy on the international relations scene

Economic diplomacy, although we find its applications since ancient times and the Middle Age, is now emerging along with the official diplomatic institutions that have the necessary expertise to start processes for the implementation of international trade, by achieving the objectives assumed by promoting economic policies (tips, relevant information to carry out diplomatic missions on foreign trade).

It should be specified that economic diplomacy involves the transfer from the public sector to commercial activities while these will be a priori clearly to the benefits outweigh the costs of providing the public service. Thus, the involvement of the public sector is necessary in order to facilitate the relationship between demand and supply in order to accommodate them according to the internal politics and culture of the states. Through this time of diplomacy, a viable economic security is reached for the international anarchic system.

Economic diplomacy is at the intersection of business and the power of governments, in order to achieve economic objectives and to effectively fulfill national interests, the political agenda no longer intersecting with the economic one.

The role of economic diplomacy consists in the play between state institutions, states, non-state economic entities (interest groups, multinational corporations, etc.) and international economic organizations charged with social-economic issues.

Economic diplomacy is a very important tool for international economic relations in developing countries. A first reason, trying to solve the asymmetries of knowledge distribution between highly developed and developing countries, succeeding in having a vertical and inverse exchange of knowledge between North-South and South-North. A second reason is related to the role that governments should play in trade relations, when the authorities of international economic institutions cannot correlate and facilitate the relations of the various economic actors in the international environment. A third reason is the need to respect the principle of transparency in order to ensure the accessibility of information on the market to the developed countries, not necessarily their reciprocal trade. A very good reason is the role played by embassies and consulates to constitute the proper framework for starting international trade and investment relations, giving a high added value, especially in the trade between the emerging markets. The embassies and consulates exerted an important influence

---

[8] Jahangir Amuzegar, "*Oil Exporters' Economic Development in an Interdependent World"*, International Monetary Fund, Washington D.C., 1983, pp. 3 – 6.

9 Peter A. G. Bergeijk, Jan Melissen, Maaike Okano-Heijmans, "*Economic Diplomacy: Economic and Political Perspective*", ed. Martinus Nijhoff Publishers, Leiden, 2011, pp. 13 – 14.

[10] Mina Yakopa, Peter A. G. van Bergeijk,"*Economic diplomacy, trade and developing countries*", in Cambridge Journal of Regions, Economy and Society 2011, 4, pp. 254 – 255.

on the smooth running of investments and other commercial actions between states and non-states.[11]

If before non-state actors had to exert their influence behind the international stage, they are now forced to act in the light of the spotlight, as international organizations are very good as forms of negotiation, debating the issues encountered in achieving common goals and goals of national interests. There is a high degree of interest among governments in using international organizations as an opportunity for integration in the elaboration of national policies.

Some theorists believe that economic diplomacy is the proper framework for identifying and solving energy problems. It should not be overlooked that economic diplomacy is sensitive to the development of markets, that is, the level and degree of economic integration is done globally and we cannot face complete integration; a good example is the collapse of the financial system of industrialized countries such as the United States, which have neglected the process of regulating markets.[12]

3.2. Energy interdependencies - the case of India

Globalization was determined by the increasing demand and supply of natural resources on the global market. This changed the normal course of the order in international relations, causing a paradigm shift, which occurred with the first energy shocks of 1973-1974. Energy crises have shown how vulnerable the international system is and how much complex interdependence is applied by the state and non-state actors in the international environment.

When it comes to a new international order, the focus is on rethinking the distribution of power, because, as Keohane states, multiple channels of communication and action at the expense of a cause are needed to facilitate cooperation and start a competition. So that the holders of the large reserves of natural resources do not lead to an asymmetric interdependence or the zero-sum game.

Looking at the economic and energy interdependence of India, we will see that this has increased the demand for energy resources of oil and natural gas, determining in search of new sources of supply, in addition to its reserves. It is expected in the near future to double its need for energy consumption, which is worrying, because even if it has alternative resources such as renewable energy and nuclear power, they aren't sufficient and it will require to import energy. (see below table 1.)

[11] *Ibidem, p.262.*
[12] Nicholas Bayne, Stephen Woolcock, "*The New Economic Diplomacy: Decision-Making and Negotiation in International Economic Relations"*, ed. Ashgate Publishing Limited, Hampshire, 2011, pp. 4 – 5.

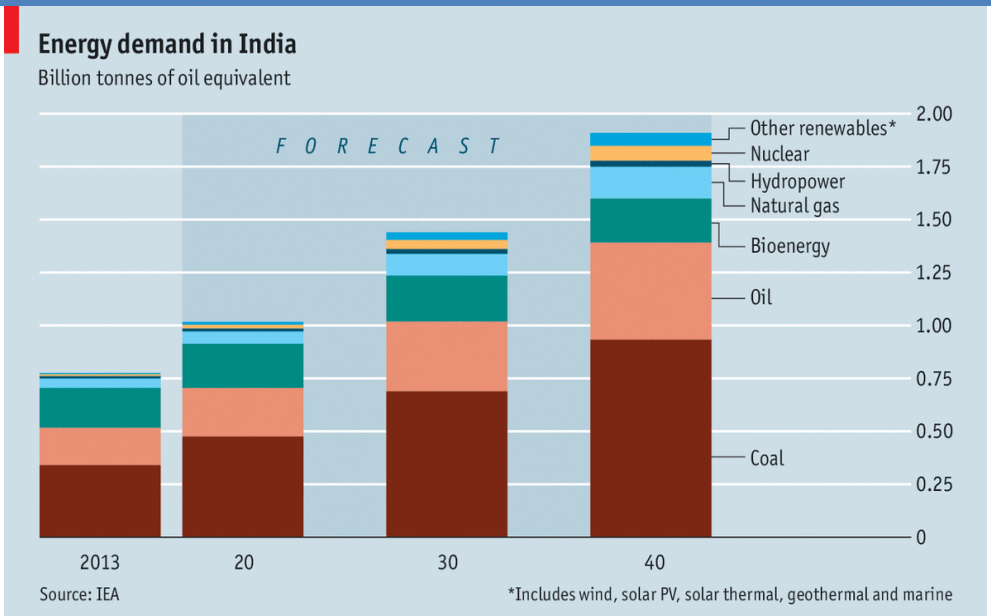

Table.1 Energy demand in India by energy resources in percentage and forecast (source: IEA)[13]

Therefore, in its attempt to weaken the economic-energy interdependence, India propose a few energy diversified strategies. As a first strategy wants to diversify the imported energy with the accuracy and fairness of the state oil company and existing renewable energy resources; as a second strategy wants to build an oil reserve for the capture of oil in the event of a regional energy crisis, the third strategy aims at expanding domestic operations and diversifying production and fuel.[14] These strategies are being pursued because of the Soviet Union's implosion, due to that fact good relations with it have deteriorated, and the only way India is able to cooperate is through joint oil extraction projects in the Iran area, along with Chinese investors, and has drawn up future projects in Sudan and Kazakhstan.

Continuing energy cooperation with Russia, it has managed to improve its relations through a large-scale investment project in 2004, which increased their turnover to $ 2.7 billion. Nor should transcontinental relations with Venezuela, following an energy pact in 2005, be neglected, as it represented an opening of foreign and Indian policy.[15] There is a problem of economic interdependence that is reflected in the way the security policies of the states, the companies undertaken by the states and the multinational companies to divide the market, in a competitive way. But it is highly dependent on the economic power and negotiation capabilities of companies and states on a competitive market, because only one of them will win, because of the asymmetric interdependence. At the same time, as a result of economic interdependence, India is also experiencing an energy interdependence, which affects its energy needs and represents vulnerabilities at the borders of its security policy indirectly.

[13] https://cdn.static-economist.com/sites/default/files/images/2015/11/articles/body/20151114_inc475.png last accessed on 30.11.2019

[14] Christian Wagner,"*Welcome to Interdependence*", Working Paper, SWP Berlin, Research Unit Asia 2006/02 September 2006, pp. 4.

[15] *Ibidem, p.5.*

India's borders with Pakistan and other neighbouring countries (source: borkena) [16]

The border vulnerabilities represented through the political-military conflict between Pakistan and India over the Kashmir area has a negative influence on the need to lease and start a gas pipeline project between it and Bangladesh. China's economic growth and its activities in the areas of Africa, Asia and Latin America, has begun to shape a so-called "Beijing Consensus",[17] a kind of alternative model of development of Washington, but which could destabilize the economic balance in the event of a premature boom with uncertain trends.

India has a need of multilateralism, to balance its energy interdependence to its economic power through control over travel supply and provision of natural resources, which provides it protection and security, possibly through an efficient energy infrastructure for both supplier and supplier. That is why India sees multilateral agreements far more attractive than unilateral or bilateral ones, because there is an inability to formulate viable energy security policies and strategies.

Interdependence is only one part of the currency, and the other is the integration into a global market and a network of globalization that should change the epicenter of the problem between interdependence and independence. India's economic growth, however, is closely linked to energy imports and that is why India is at a disadvantage if we talk about global energy markets, because it cannot increase or diversify energy production either through oil and gas or renewable energy. India's biggest challenges are the projects for cooperation on energy security and energy demand, which can give it a balance in its foreign policy.

4. Conclusion

Economic diplomacy has shown us how states foreign policies are influenced by the sudden changes caused by globalization and energy interdependencies. There is a close link between economic diplomacy and energy interdependence, through the corridor of advantages and disadvantages that bring it to each other in the event of failure of one party.

I conclude by stating that we are in a period of time where as a result of this fragile and important connection between the economic diplomacy and the complex

[16] http://www.borkena.com/wp-content/uploads/2014/10/Kashmir-Map-Source-Agoracosmopolitan.gif, last accessed on 30.11.2019.

[17] Christian Wagner,"*Welcome to Interdependence",* Working Paper, SWP Berlin, Research Unit Asia 2006/02 September 2006, p.8.

interdependencies on the international relations stage there is a continuous need of the energy consumers and energy distributors to embrace different forms of energy diplomacy.

Energy diplomacy, as Hillary Rodham Clinton, former White House Secretary of State, said during a lecture at Georgetown University, it is the key to long-term economic growth and political stability. [18]

BIBLIOGRAPHY

1. Amuzegar Jahangir, "*Oil Exporters' Economic Development in an Interdependent World"*, International Monetary Fund, Washington D.C., 1983.
2. Bayne Nicholas, Woolcock Stephen, "*The New Economic Diplomacy: Decision-Making and Negotiation in International Economic Relations*", ed. Ashgate Publishing Limited, Hampshire, 2011.
3. Bergeijk A. G. Peter, Melissen Jan, Okano-Heijmans Maaike, "*Economic Diplomacy: Economic and Political Perspective*", ed. Martinus Nijhoff Publishers, Leiden, 2011.
4. Harvey David, "*A Brief History of Neoliberalism*", ed. Oxford University Press, Oxford, 2005.
5. Keohane Robert, Nye Joseph, "*Power and Interdependence*", ed. Longman, New York, 2001.
6. Lippert Werner, "*The Economic Diplomacy of Ostpolitik: Origins of Nato's Energy Dilemma*", ed. Bergham Books, New York, 2011.
7. Thorsen Dag Einar, Lie Amund, "*What is Neoliberalism?*", http://folk.uio.no/daget/What%20is%20Neo-Liberalism%20FINAL.pdf, last accessed on 30.11.2019.
8. Wagner Christian,"*Welcome to Interdependence*", Working Paper, SWP Berlin, Research Unit Asia 2006/02 September 2006, pp. 1 – 10.
9. Yakopa Mina, Bergeijk van Peter A. G.,"*Economic diplomacy, trade and developing countries*", in Cambridge Journal of Regions, Economy and Society 2011, 4, pp. 253 – 267.
10. https://2009-2017.state.gov/secretary/20092013clinton/rm/2012/10/199330.htm, last accessed on 30.11.2019.
11. https://cdn.static-economist.com/sites/default/files/images/2015/11/articles/body/20151114_inc475.png, last accessed on 30.11.2019
12. http://www.borkena.com/wp-content/uploads/2014/10/Kashmir-Map-Source-Agoracosmopolitan.gif, last accessed on 30.11.2019.

[18] https://2009-2017.state.gov/secretary/20092013clinton/rm/2012/10/199330.htm, last accessed on 30.11.2019

CONFESIONAL GREEK-CATHOLIC SCHOOLS

Carmen Ana Gînța
PhD Student, "1 Decembrie 1918" University of Alba Iulia

Abstract: Unirea Magazine (1919-1940), a cleric-political newspaper from Blaj, presented and supported the events with historical impact of the Greek-Catholic Church, and, not least, promotes the new institutions created.
The newspaper shows a constant concern for the Blaj schools founded and maintained by them. It is strongly involved in supporting, promoting and highlighting the historical importance of schools. We can say that it carries out its support action by transforming it into a platform where teachers, priests can express their opinion regarding education in general or the homogenization of the education system in Reunited Romania. In another direction, by supporting them against being annexed by the state, at this stage in their history, schools were to be taken over by the state, and the Greek-Catholic Church is fighting for their preservation, being aware of the tradition behind them and the unique way in which they they were doing the education with an emphasis on both scientific and moral content. The newspaper captures this struggle and is involved in the fight by publishing articles that present the historical importance of the schools, by publishing the positions in which different personalities support the need for the Romanian state to support them, by presenting debates on different laws, through publication of laws regulating education. The paper is also presenting the commemorations of the Romanian schools.

Keywords: Greek-Catholic hierarchies, confesional schools, magazine, nation, tradition.

Ziarul *Unirea*, foaie bisericească-politică, de la Blaj în perioada interbelică surprinde realitățile lumii catolice românești în toată complexitatea ei, ale societății românești și europene în noul cadru mondial. Instituție fundamentală în orice stat școala, în cazul de față școala greco-catolică, care încă de la începuturile ei depășește cadrul confesional, suportă în această perioadă o serie de transformări, unele dintre acestea intrând în contradicție cu voința ierarhilor Bisericii, dar uneori tocmai acestea îi determină progresul peste care se suprapune o puternică tradiție.

Abordând școala în coloanele sale chiar dacă fragmentar, publicația de la Blaj[1] (1919-1940), ne dă nouă astăzi posibilitatea să reconstituim această instituție și să-i vedem evoluția în noul cadru istoric. Perioada interbelică constituie un apogeu al dezvoltării și libertății acestora. Ea este propice dezvoltării școlilor naționale, iar lipsa de îngrădire politică le dau acestora posibilități nemărginite în manifestarea actului pedagogic. Ziarul *Unirea*[2] este implicat în strângerea de fonduri necesar evoluției și extinderii școlilor românești confesionale, tot acum la solicitarea arhiereilor deschizându-se școală românească și în afara

[1] A se vedea: Marian Petcu, *Istoria presei române: Antologie*, București, Editura Tritonic, 2002; Nae, Antonescu, *Presa greco-catolică*, în *Cultura creştină*, Număr jubiliar dedicat aniversării a 240 de ani de la înfiinţarea şcolilor din Blaj (1754-1994), oct. 1994;
[2] Pentru detalii asupra ziarului vezi: Sorin Valer Russu, *Ziarul Unirea de la Blaj, 1891-1918. Prezentare generală,* Târgu Lăpuș, Editura Galaxia Gutenberg, 2012; Sorin Valer Russu, *Biserică, istorie şi cultură în ziarul „Unirea" de la Blaj, de la apariţie la Marea Unire (1891-1918)*, Prefață de Cornel Tatai-Baltă, Cluj-Napoca, Editura Mega, 2014; Sorin Valer Russu, *Procesul ziarului Unirea în documente inedite, Cuvânt înainte* de Cornel Tatai-Baltă, Cluj-Napoca, Editura Mega, 2014; Sorin Valer Russu, *Unirea de la 1918 reflectată în paginile ziarului Unirea de la Blaj*, Cluj-Napoca, Editura Mega, 2015;

ţării fiind vorba de Colegiul român Pio Romeno, ziarul însoţind ierarhii la deschiderea Colegiului. După unificarea provinciilor problema educaţională este amplu dezbătută în epocă astfel avem o variaţiune de subiecte, articole ce prezintă congresul profesorilor[3], schimbările la nivelul corpului profesoral în România[4], statutul învăţătorului[5], problema şcolilor româneşti de stat[6], organizarea învăţătorilor români[7], o pledoarie pentru importanţa şcolii primare şi şcolii în general[8], analize şcolare asupra modului de desfăşurare a anului şcolar 1918/1919[9], organizarea învăţământului secundar[10], dezbatere despre şcolile elementare[11], lipsa învăţătorilor[12], despre şcoală şi patriotism[13], *Ţipăii Blajului*[14] un articol în care se arată că expropierea pământului datorită reformei agrare poate afecta şi educaţia confesională, Biserica nemaiavând pământul unde să se cultive grâu pentru pâinea care se dădea elevilor, prezintă opinii pentru un nou început şcolar[15], dezbate problema salariilor[16], pledează pentru predarea religiei în şcoli, arătând importanţa educaţiei religioase care este fundamentală în şcolile Blajului[17], papa fixează printr-o enciclică pilonii fundamentali care într-o societate modernă trebuie să se ocupe de educaţia şi anume şcoala, familia şi statul[18].

Un om remarcabil al Bisericii în persoana mitropolitului Vasile Suciu înţelege necesităţile ţării şi susţine şcoala românească, el însuşi fiind ctitor de şcoală românească, însă se opune vehement cedării acestor şcoli şi solicită un ajutor financiar din partea statului român pentru ele.

Pentru a înţelege mai bine rolul acestora în tradiţia şcolilor româneşti facem o scurtă incursiune în trecutul lor şi prezentăm totodată importanţa lor pentru români[19]. Acest patrimoniu educaţional pe care Biserica îl deţine este cel mai bine scos în evidenţă datorită diferitelor serbări comemorative ale şcolilor greco-catolice.

Cu ocazia împlinirii a 175 de ani de la înfiinţarea şcolilor din Blaj V. Munteanu prezintă câteva date istorice ale acestor şcoli. Profesori care au străbătut toată cultura Europei răspândesc la Blaj lumină pentru elevii lor. Jertfele au fost mari şi de o parte şi de alta. Istoria lor e veche, episcopul Inochentie Micu Klein şi episcopul Petru Pavel Aron[20] pun bazele acestor şcoli, care sunt primele şcoli sistematice pentru români. Pe lângă şcoli s-au implicat şi politic. După studii la Roma ei se întorc acasă şi pun bazele şcolii latiniste: Samuil Micu, Gheorghe Şincai şi Petru Maior încep şi susţin puternice studii de filologie şi istoriografie. Timotei Cipariu un elev al şcolilor din Blaj este printre întemeietorul Academiei şi tot el împreună cu episcopul Suluţiu sunt printre cei ce înfiinţează Astra la 1861[21].

---

[3] *Unirea*, nr. 6/12.01.1919, p. 1; nr. 14/23.01.1919, p. 1-2; nr. 15/24.01.1919, p. 1-2; nr. 16/25.01.1919, p. 1-2.
[4] *Unirea*, nr.18/22.01.1919, p. 1.
[5] *Unirea*, nr. 15/24.01.1919, p. 2-3.
[6] *Unirea*, nr. 25/5.02.1919, p. 1.
[7] *Unirea*, nr. 33/15.02.1919, p. 3.
[8] *Unirea*, nr. 41/26.02.1919, p. 2.
[9] *Unirea*, nr. 141/9.07.1919, p. 1.
[10] *Unirea*, nr. 149/19.07.1919, p. 2.
[11] *Unirea*, nr. 177/23. 08.1919, p. 1.
[12] *Unirea*, nr. 195/16. 09.1919, p. 2.
[13] *Unirea*, nr. 35/27.08.1921, p. 2.
[14] *Unirea*, nr. 35/2.09.1922, p. 1.
[15] *Unirea*, nr. 39/26.09.1925, p. 1.
[16] *Unirea*, nr. 40/3.10. 1925, p. 1-2.
[17] *Unirea*, nr. 22/2. 06.1928, p. 1-2.
[18] *Unirea*, nr. 3/18.01.1930, p. 1.
[19] Vezi: Radu Brateş, *Aspecte din viaţa Blajului,* Ediţie îngrijită de Voichiţa Ionescu şi Liliana Biriş, Cluj-Napoca, Editura Clusium, 2008; Ion Buzaşi, *Schiţă de istorie a presei blăjene*, în *Blajul*, Ediţie îngrijită de Teodor Seiceanu şi Ion Buzaşi, Bucureşti, 1993, p. 165-170; Nicolae Comşa, Teodor Seiceanu, *Dascălii Blajului, 1754-1948, Cuvânt înainte* de Ion Brad, Bucureşti, Editura Demiurg, 1994.
[20] Pentru detalii: Ioan Chindriş, Niculina Iacob, *Petru Pavel Aron*, Blaj, Editura Astra, 2007.
[21] *Unirea*, 26. 10. 1929, p. 2-3.

Cu ocazia împlinirii a 180 de ani de la înfiinţarea acestor şcoli ale Blajului printr-un articol aflăm originile şi importanţa lor istorică adânc înfiptă în pământul românesc[22]. Sunt cunoscute mai ales datorită personalităţilor formate aici şi a operelor acestora de factură istorică şi filologică astfel este cunoscut Samuil Micu, Petru Maior, Gheorghe Şincai, Timotei Cipariu, Ioan Micu Moldovan, Augustin Bunea. Importanţa lor fundamentală constă însă în faptul că au fost frecventate de elevi dintr-un spaţiu românesc extins astfel sunt elevi din Banat, Maramureş, Ţara Oltului, Sătmar, Sălaj, Bihor, aceştia ducând în locurile de origine cultura română. Aceste şcoli au fost concepute de către episcopul Inochentie Micu Klein şi deschise de episcopul Petru Pavel Aron, ca fiind nişte şcoli sistematice şi performante care puteau concura cu oricare şcoală ale celorlalte naţiuni conlocuitoare unguri şi saşi. În spaţiul ardelean existau şcoli şi înainte şi după întemeierea lor însă erau nişte şcoli foarte modeste şi locale patronate de către un preot ori călugăr şi se reduceau la învăţarea scrisului, cititului şi a unor rugăciuni. Conştienţi de originea lor nobilă întemeietorii le-au creat pentru întreg neamul românesc. Erau puternic ancorate în necesităţile neamului când au fost deschise şi ele demonstrau în acelaşi timp că românii erau capabili să întemeieze şi să susţină instituţii educaţionale şi culturale. Când au fost deschise au avut trei direcţii astfel: *o şcoală de obşte* în care se învăţa cititul, scrisul şi cântările bisericeşti; o alta era o *şcoală latinească* din care se dezvoltă liceul de mai târziu; iar a treia era dedicată educaţiei viitorilor preoţi. Şcolile reuşesc să formeze o elită românească şi datorită profesorilor astfel îi întâlnim aici pe Constantin Dimitrevici, pe Grigorie Maior, Silvestru Caliani, Atanasie Rednic, Samuil Micu, Gheorghe Şincai, Petru Maior, Timotei Cipariu, Simeon Bărnuţiu, Gheorghe Bariţiu, Aron Pumnul. Tot ele formează un număr extrem de mare de elevi, pe modelul lor se deschid şcoli la Beiuş în 1828 şi tot din Blaj pleacă cei dintâi profesori ai şcolilor din Năsăud. Fără această armată culturală *istoria Ardealului românesc se prăbuşeşte în vid.* Aceste şcoli reprezintă *istoria culturii române*, istoria *conştiinţei luptătoare şi creatoare ardeleneşti,* iar datorită acestora ideea naţională este biruitoare[23].

Şcoala normală de învăţători din Oradea a împlinit 150 de ani de viaţă ocazie cu care episcopul Valeriu Traian Frenţiu a ţinut s-o doteze cu un nou aşezământ, astfel au fost serbări comemorative şi inaugurale. Se ţine liturghia arhierească, se ţin discursuri ale autorităţilor civile şi militare, se ţine o masă festivă de 350 de persoane, urmat de un festival artistic al şcolarilor. Şcoala a produs 3669 de dascăli înfruntând toate primejdiile timpului[24].

Sărbătorind centenarul şcolilor din Beiuş aflăm o scurtă istorie a acestora. Şcolile din Beiuş au fost înfiinţate după modelul şcolilor din Blaj. Sub influenţa spiritului din Blaj au fost episcopii Moise Drăgan (1776-1787), Ignatie Dărăbant (1788-1805) şi Samuil Vulcan (1806-1839) acesta din urmă şi materializând conceptul preluat de la Blaj.

Aveau acelaşi obiectiv ca şi cele de la Blaj, ridicarea nemului prin cultură. Samuil Vulcan îşi sprijinea elevii cu pâine, mâncare, haine şi cărţi. Îşi pune în fruntea gimnaziului pe preotul Ioan Erdeli şi contiună să muncească pentru a *ţine trează conştiinţa naţională*. În perioada interbelică acest liceu ca şi cel de la Blaj se bucură din partea statului român de toate drepturile pe care le au şcolile secundare publice. La 1828 se înfiinţează de către Samuil Vulcan liceul român de la Beiuş. Acest *act istoric* are relevanţă deosebită atât pentru prezentul de atunci cât mai ales pentru viitor.

Pe lângă acest liceu Samuil Vulcan reuşeşte să strângă în jurul lui şi o elită de intelectuali români, ce studiau şi ofereau date asupra trecutului românesc. Se reuşeşte înfiinţarea liceului deoarece românii din Ardeal din acele vremi, în cazul de faţă Biserica Greco-Catolică aveau la Viena câte un agreat la curte. Acesta a fost Samuil Vulcan, pe urmă Vasile Baron de Erdeli, apoi Dimitrie Radu, iar românii ortodocşi l-au avut pe Andrei Baron

[22] Vezi: Iacob Mărza, *Şcoală şi naţiune (Şcolile de la Blaj în epoca renaşterii naţionale)*, Cluj Napoca, 1987.
[23] *Unirea*, nr. 49/8.12.1934, p. 2-4.
[24] *Unirea*, nr. 22/2. 06.1934, p. 1.

de Şaguna. Acest neam de *sate şi preoţi*, care nu avea o clasă conducătoare, dar avea nişte *vlădici care fac din scaunul lor episcopal când un sceptru de îndrumare politică şi naţională, când unul de trezire şi directivă culturală* este ajutat de aceştia şi reuşesc începând cu episcopul Vulcan şi continuând cu episcopul Erdeli să se instruiască în şcolile înfiinţate şi dezvoltate de aceştia. După acţiunea lui Vulcan, care este istorică românii nu mai reuşesc să înfiinţeze o şcoală românească, deoarece istoric intrăm în perioada dualismului austro-ungar, iar acest fapt istoric nu ne avantajează pe noi românii. În perioada absolutistă în Ardeal se înfiinţează pe lângă şcolile din Blaj, două licee la Braşov şi Năsăud şi un gimnaziu la Brad. Însă după această perioadă la Arad, Lipova, Lugoj, Caransebeş, Baia-Mare, Seini, Şomcuţa nu a mai fost posibil înfiinţarea de şcoli. Liceul de la Beiuş are şi zile mai puţin bune, însă cu ajutorul episcopului Mihai Pavel, un adevărat mecena al culturii reuşeşte să funcţioneze, iar episcopul reuşeşte să şi dezvolte şcoala românească din aceste părţi. Succesorul acestei moşteniri culturale este episcopul Dimitrie Radu care şi el dezvoltă şi protejează şcolile şi cultura, fiind totodată implicat în marile lupte naţionale dinainte de război.

Succesiunea sporită trece apoi la episcopul Traian Frenţiu care la fel dezvoltă şcoala şi cultura. Aceste şcoli au dat o mare parte din profesorii şi preoţii din această parte de ţară, scriitori şi luptători pentru cauza românilor[25].

Tot o pagină din istoria şcolilor din Blaj[26] este şi prezentarea *crezului* ce însoţea fiecare generaţie de elevi. Ceea ce este interesant chiar şi la aceste *crezuri* ale elevilor este că ele se schimbau în funcţie de evenimentele istorice, dacă înainte de război sintetizau în versurile lor *fericirea neamului românesc*, după război[27] sintetizau fericirea fiecăruia, dacă individul era fericit, se ajungea la fericirea neamului. Se constată o preocupare pentru direcţia ţării din momentul respectiv[28].

Multiplele demersurile ale arhiereilor apără acest fond constituit din şcoli, prin diverse memorii trimise forurilor de conducere, prin prezentarea diferitelor statistici ale şcolilor greco-catolice, prin intermediul ziarului prin prezentarea diferitelor proiecte legislative, prin exprimarea de critici la diferite legi cu privire la învăţământul confesional greco-catolic. Ziarul publică o parte din aceste acţiuni care au o relevanţă deosebită pentru istoria interbelică a acestor şcoli[29] şi pentru istoria şcolilor româneşti.

Printr-un memoriu prezentat forurilor competente în 30 octombrie 1920 se solicită statului un ajutor şcoli[30], făcându-se totodată o puternică opoziţie la statificare. Se face o prezentare în cifre a şcolilor (se redă numărul de elevi pe anul 1920-1921) şi în *Anuarul şcolilor din Blaj*[31] care este tot o pledoarie pentru jertfa şi abnegaţia cu care ierarhii s-au luptat pentru a susţine aceste şcoli şi pe elevii lor[32]. Tot o pledoarie în favoarea şcolilor se face de către mitropolitul Vasile Suciu cu ocazia Serbărilor comemorative a revoluţiei de la 1848 din 3/15 mai 1922, acesta fiind dispun la mari sacrificii aşa cum reiese din articol, pentru a putea susţine financiar aceste şcoli[33]. Alexandru Rusu critică lipsa de sprijin financiar a statului român faţă de şcolile confesionale care au avut implicaţii istorice,

[25] *Unirea*, nr. 22/2.06.1928, p. 2-4; nr. 23/9.06.1928, p. 2-4.
[26] A se vedea: Ana Tatai-Baltă, Cornel Tatai-Baltă, *Anuarul liceului de băieţi greco-catolic din Blaj 1853-1945, Alba Iulia,* Ed. Altip, 2017.
[27] O amplă analiză asupra evenimentelor culturale surprinse de presa interbelică de la Blaj o realizează şi Claudia Oancea Raica în *Cultură şi literatură în presa blăjeană interbelică,* Cluj-Napoca, Editura Dacia, 2010.
[28] *Unirea*, nr. 4/23.01. 1932, p. 2-3.
[29] Vezi: Daniela Mârza, *Învăţământul românesc în Transilvania. Şcolile Arhidiecezei de la Alba Iulia şi Făgăraş la sfârşitul secolului al XIX-lea şi începutul secolului al XX-lea*, Cluj-Napoca, Academia Română, Centrul de Studii Transilvane, 2011.
[30] *Unirea*, nr. 31/30.07.1921, p. 1.
[31] Vezi: Ana Tatai-Baltă, Cornel Tatai-Baltă, *Anuarul liceului de băieţi greco-catolic din Blaj 1853-1945.*
[32] *Unirea*, nr. 35/27.08.1921, p. 2-3.
[33] *Unirea*, nr. 20/20.05.1922, p. 1.

bisericeşti, naţionale şi culturale[34]. Statul e dator să ajute şcolile Blajului şi se aduce ca argument faptul că au fost create şi susţinute de confesiune şi ele vor rămâne şi pe viitor confesionale. Se aminteşte că guvernul maghiar făcea oferte dese în acest sens şi tot timpul erau refuzate, iar refuzul reprezenta un adevărat pericol, iar acum statul român refuză să le ajute[35].

Iacob Popa – inspector şcolar arhidiecezan are o luare de poziţie drastică împotriva proiectului de lege privind reforma învăţământului românesc şi o pledoarie obiectivă pentru păstrarea şcolilor confesionale care respectă toate regulile de constituire şi funcţionare a unei şcoli de stat şi asigură contactul cu mediul ecleziastic şi reuşeşte să realizeze o puternică educaţie patriotică[36].

Alexandru Melin face o prezentare a perioadei în care aceste şcoli din Blaj erau în proiectele episcopului Inochentie Micu Klein care pune bazele mănăstirii de la Blaj cu călugări eruditi, care cu ajutorul tipografiei reuşesc să împrăştie cărţi în Ţara Ardealului şi nu numai, iar urmaşul său episcopul Petru Pavel Aron reuşeşte să-i materializeze proiectul privind şcolile în 1754. Aceste şcoli reuşind să formeze o serie de cărturari români care vor fi puternic implicaţi în redeşteptarea noastră naţională[37].

O opinie în favoarea şcolilor o are şi deputatul Gheorghe Pop care nu vede în Blaj *un muzeu de antichităţi şcolare* ci *un centru de energie şi o vatră de prefacere sufletească*[38].

Pamil Şeicaru evocă lupta dintre Blaj şi Budapesta, dintre magnaţii unguri şi umilii preoţi strânşi în jurul mitropoliei precizând totodată că şcolile au aproape aceiaşi soartă acum ca şi atunci[39].

Nae Ionescu e de părere că Şcolile Blajului trebuie să fie ajutate nu numai în virtutea faptului a ceea ce au fost, ci datorită capacităţilor lor, de-a educa atât ştiinţific cât şi spiritual[40].

În lupta pentru şcolile româneşti greco-catolice intervine şi autoritatea istoricului Nicolae Iorga. Acesta îşi exprimă poziţia în faţa Camerei deputaţilor, pentru susţinerea Şcolilor confesionale al căror nou statut (ele mai avuseră parte de legi şi în trecut) era reglementat printr-un proiect de lege care trecuse de Senat. Erau acuma trecute la învăţământul particular. Critica din discursul lui Iorga evidenţiază şi acest lucru care consideră că au fost puse 3 legi împreună: legea învăţământului particular, legea învăţământului minoritar şi legea învăţământului confesional, tocmai pentru a nu le lovi direct ci pentru a le lovi pe ocolite, însă acest lucru era evident. Istoricul evidenţiază în discurs şi valoarea şcolilor confesionale în raport cu şcolile de stat care dă educaţional mult mai mult decât o şcoală de stat. *Ardealul a trăit întreg prin şcoala confesională*. La Blaj şcoala era o sinteză de sacru, de istorie, de religie şi de morală. *Fiecare şcoală are ceva dintr-o biserică, după cum şi orice biserică are ceva dintr-o şcoală.* Aduce ca şi argument în favoarea şcolilor din Blaj inclusiv voinţa populaţiei care-şi dorea şcoala confesională[41].

O altă luare de poziţie este a canonicului Nicolae Brânzeu care face şi lumină asupra a ceea ce s-a întâmplat cu şcolile confesionale în interbelic. Statul dorea să le statifice, iar în 1920-1921 trimite o circulară prin care încearcă să convingă bisericile româneşti de necesitatea statificării. Bisericile refuză categoric acest lucru, însă erau conştienţi că fără ajutor de la stat nu pot exista şi funcţiona. Personalul şcolii nu mai primeşte ajutor decât de la

[34] *Unirea*, nr. 35/2. 08.1922, p. 1.
[35] *Unirea*, nr. 1/5.01.1924, p. 5.
[36] *Unirea*, nr. 5/2.02.1924, p. 1; nr. 6/9.02. 1924, p. 1; nr. 7/16.02.1924, p. 1-2; nr. 8/23.1924, p. 1; nr. 9/1.03.1924, p. 1-2.
[37] *Unirea*, nr. 8/23.02.1924, p. 2-3; nr. 9/1.03.1924, p. 2-3.
[38] *Unirea*, nr. 10/8.03.1924, p. 2-3.
[39] *Unirea*, nr. 27/2.07.1926, p. 2.
[40] *Unirea*, nr. 31/31.07.1926, p. 2.
[41] *Unirea*, nr. 50/12.12.1925, p. 1-2.

Consiliul Dirigent, astfel învăţătorii îşi cer statificare, ei sunt învăţători de stat şi detaşaţi la învăţământul confesional, pentru a da un cadru legal acestei situaţii se încheie un acord cu autorităţile de la Blaj şi Sibiu, însă e un acord pe hârtie. În anul 1924 se votează legea învăţământului primar, care specifică că şcoli confesionale greco-catolice nu se mai pot deschide dacă ultimul învăţător e plătit de stat. Rămân în funcţiune şcolile secundare greco-catolice[42].

Se intervine printr-o lege asupra şcolilor catolice secundare şi se încearcă o statificare a acestora, dar se duce o mare luptă pentru menţinerea lor, iar în final au câştig de cauză prin adoptarea unei legi favorabile lor, prin care ele aparţin Bisericii şi primesc mult cerutul ajutor de la stat, profesorii fiind plătiţi din fondurile statului[43].

Tot acest proces în care s-a implicat Biserica pentru a putea păstra şcolile arată dorinţa lor de-a face educaţie în România conform unei puternice tradiţii dobândite în zeci de ani şi totodată cu mari sacrificii.

Ierarhii bisericii greco-catolice au înţeles necesităţile timpului şi dezvoltă şcoala românească astfel încep să construiască în această perioadă noi şcoli ziarul susţine aceste demersuri astfel îl vedem implicat în proiectul de strângere de fonduri iniţiată de Mitropolitul Vasile Suciu pentru splendida clădire a Institutului Recunoştinţei el însuşi donând pentru ridicarea acestuia[44].

Foşti elevi ai Blajului sunt puternic angrenaţi în strângerea de fonduri ca o recunoştiinţă pentru ce a făcut şcoala confesională românească greco-catolică.

Ei ştiu că şi în timpul lui Inochentie Micu Klein, românii au contribuit cu 25.000 de florini[45], iar Curtea de la Viena a dat fonduri pentru plata profesorilor[46].

Graţie lui Iuliu Maniu mitropolitul Vasile Suciu ajunge la regele Ferdinand care şi acesta donează o sumă importantă pentru şcolile din Blaj, iar lista ajunge şi la ministrii săi care şi ei contribuie cu sume de bani la rândul lor[47].

Şcoala românească se extinde acum şi peste hotare astfel în anul 1921 mitropolitul Vasile Suciu printr-o cerere solicită Papei Benedict al XV-lea înfiinţarea unui Colegiu propriu pentru Biserica românească greco-catolică. Papa acceptă cererea şi donează şi suma de 2 milioane lire pentru înfiinţarea acestui Colegiu. Papa Pius al XI-lea este cel care duce ideea la bun sfârşit şi astfel în anul 1930 se pune piatra fundamentală a Colegiului[48].

În anul 1937 se sfinţeşte biserica colegiului şi are loc inaugurarea colegiului Pio Romeno în prezenţa a 10 cardinali, a arhiereilor români, a unor oficialităţi române, pelerini. Ţine cu această ocazie un discurs Alexandru Nicolescu – mitropolitul, rectorul colegiului, se citeşte constituţia apostolică Romani Pontificis, telegrama Sfântului Părinte, iar apoi în sala de recepţie a institutului se dezveleşte bustul de aramă a Pontificiului Pius XI[49].

BIBLIOGRAPHY

1. Antonescu, Nae, *Presa greco-catolică*, în *Cultura creştină*, Număr jubiliar dedicat aniversării a 240 de ani de la înfiinţarea şcolilor din Blaj (1754-1994), oct. 1994.
2. Brateş Radu, *Aspecte din viaţa Blajului,* Ediţie îngrijită de Voichiţa Ionescu şi Liliana Biriş, Cluj-Napoca, Editura Clusium, 2008.

[42] *Unirea*, nr. 8/ 20.02.1926, p. 1.
[43] *Unirea*, nr. 31/3.08.1929, p. 1-2.
[44] *Unirea*, nr. 1/5.01.1924, p. 4
[45] A se vedea Iacob Mărza, *Şcoală şi naţiune (Şcolile de la Blaj în epoca renaşterii naţionale).*
[46] *Unirea*, nr. 3/19.01.1924, p. 1-2; nr. 4/26.01. 1924, p. 1-2.
[47] *Unirea*, nr. 15/12.04.1924, p. 1.
[48] *Unirea*, nr. 19/8.05.1937, p. 1-3.
[49] *Unirea*, nr. 20/15.05.1937, p. 1-2.

3. Buzaşi, Ion, *Schiţă de istorie a presei blăjene*, în *Blajul*, Ediţie îngrijită de Teodor Seiceanu şi Ion Buzaşi, Bucureşti, 1993, p. 165-170.

4. Chindriş, Ioan, Iacob Niculina, *Petru Pavel Aron*, Blaj, Editura Astra, 2007.

5. Comşa, Nicolae, Seiceanu Teodor, *Dascălii Blajului, 1754-1948, Cuvânt înainte* de Ion Brad, Bucureşti, Editura Demiurg, 1994.

6. Mârza, Iacob, Şcoală şi naţiune (Şcolile de la Blaj în epoca renaşterii naţionale), Cluj-Napoca, 1987, p. 194-198.

7. Mârza, Daniela, *Învăţământul românesc în Transilvania. Şcolile Arhidiecezei de la Alba Iulia şi Făgăraş la sfârşitul secolului al XIX-lea şi începutul secolului al XX-lea*, Cluj-Napoca, Academia Română, Centrul de Studii Transilvane, 2011.

8. Oancea-Raica, Claudia, *Cultură şi literatură în presa blăjeană interbelică,* Cluj-Napoca, Editura Dacia, 2010.

9. Petcu, Marian, *Istoria presei române: Antologie*, Bucureşti, Editura Tritonic, 2002.

10. Russu, Sorin, Valer, *Ziarul Unirea de la Blaj, 1891-1918. Prezentare generală,* Târgu Lăpuş, Editura Galaxia Gutenberg, 2012.

11. Russu, Sorin Valer, *Biserică, istorie şi cultură în ziarul „Unirea" de la Blaj, de la apariţie la Marea Unire (1891-1918), Prefaţă* de Cornel Tatai-Baltă, Cluj-Napoca, Editura Mega, 2014.

12. Russu, Sorin Valer, *Procesul ziarului Unirea în documente inedite, Cuvânt înainte* de Cornel Tatai-Baltă, Cluj-Napoca, Editura Mega, 2014.

13. Russu, Sorin Valer, *Unirea de la 1918 reflectată în paginile ziarului Unirea de la Blaj*, Cluj-Napoca, Editura Mega, 2015.

14. Tatai-Baltă, Ana, Tatai-Baltă, Cornel, *Anuarul liceului de băieţi greco-catolic din Blaj 1853-1945*, Alba Iulia, Ed. Altip, 2017.

NATIONAL ROMANIAN PROPAGANDA ELEMENTS, CENSORSHIP AND IDENTITY CONSTRUCTION IN THE ARCHIVES AND PRESS FROM INTERWAR HUNEDOARA

Dan-Victor Trufaș
PhD Student, "Babes-Bolyai" University of Cluj-Napoca

Abstract:The Romanian propaganda in the interwar Hunedoara district, had a precise purpose for the construction of the „good citizen" and the „good Romanian". It was pointed in several directions: knowing the Romanian language, identifying and restarting the traditional, loyalty to the state, materialized on a correct and exemplified civil life, participating in the army, or moralizing well, the right faith. Romania tried, throught national propaganda, to stop all opposing tendencies of anti-Romanian propaganda. In this category are presented the Bolshevik propaganda, the national-socialist and legionary propaganda, the Hungarian irredentist propaganda, the Semitic movement, anti-Semitic propaganda, sectarian movements. All these were put in close connection with the concrete life and with actions against the state. The model of „good Romanian" was related to birth place, religion and language. „Good citizen" included a much more diverse typology, and the ethnic minorities could integrated more easily into it.

Keywords: national Romanian propaganda, Hunedoara district, censorship, education, ethnic minorities

Introducere

Identitatea națională se caracterizează, conform lui Andrei Pippidi, prin cele trei elemente de bază: *originea* – certificatul de „naștere" care construiește identitatea etnică, apoi *limba*, căreia i se asociază numele poporului și *comunitatea de religie*[1]. Vom urmări, în sursele istorice ale Hunedoarei interbelice, modul în care aceste elemente au fost luate în vedere pentru construcția modelului etnic-național și cetățenesc al României Mari.

Construirea modelului de român, respectiv cel de cetățean exemplar presupunea și un efort de propagandă pe măsură. Această propagandă oferea un model și veghea la buna adoptare a acestuia de către opinia publică. De asemenea, se opunea altor tipuri de acțiuni propagandistice centrifuge, făcute de „ceilalți", în această categorie intrând bolșevici, iredentiști/revizioniști, gardiști, etc. Chiar termenul „propagandă" era folosit foarte des în documentele epocii. Vom vedea, în rândurile care urmează, direcțiile propagandei oficiale, întreprinsă de statul român prin pârghiile de care dispunea. Învățământul ocupa un rol central în acest demers, dar eforturile autorităților nu se rezumau la acest aspect.

Odată cu reforma agrară începută imediat după 1918 și cu cea electorală, plugarul român hunedorean primea drepturi și posibilități de exprimare publică pe care nu le mai avusese niciodată[2]. Populația din Transilvania locuia, potrivit recensământului din 1931, în

[1] Anrei Pippidi, „Identitate etnoculturală în spatial românesc. Probleme de metodă" în Alexandru Zub, *Edentitate/alteritate în spatial cultural românesc,* Iași: Editura Universității Alexandru Ioan Cuza, 1996, pp. 56-79;

[2] Dumitru Șandru, *Reforma agrară din 1921 în România*, Editura Academiei Republicii Socialiste România: București, 1975, p. 262;

majoritate covârșitoare la sat (83,9 %). În cazul evreilor, germanilor și ungurilor procentul de locuitori ai satelor raportat la cel al orașelor nu înregistra o discrepanță atât de mare [3].

În Enciclopedia României se specifica faptul că 88 % din orășeni și doar 64 % din săteni, în Transilvania, erau alfabetizați, iar „*în mare parte din analfabeții găsiți la orașe sunt veniți de la sate".* În comparație cu celelalte provincii istorice, în Transilvania, procentul de alfabetizare era cel mai mare înregistrat, alături de Banat[4].

Discrepanța între oamenii simpli/needucați, în marea lor parte locuitori ai satelor și „inteligența" orașelor era evidentă. Condițiile istorice de până atunci își puseseră amprenta peste această situație. Simptomatic pentru carențele în educație era faptul că, în rândul oamenilor educați, intrau și absolvenții câtorva clase elementare, alfabetizarea propriu-zisă fiind un nivel îndeajuns pentru ruperea de „bezna culturală" de care vorbesc documentele. Activitatea Asociațiunii Transilvane pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român (A.S.T.R.A.), fondată la Sibiu în 1861 și care avea ca scop formarea unei elite intelectuale române, aducea puțină „lumină" și pentru populația de rând. Cadrele didactice pregătite de acest forum educațional pur românesc erau insuficiente pentru educarea marii mase de români din zona rurală. În 1927, reprezentanții ASTRA cereau Prefecturii Hunedoara un ajutor bănesc pentru buna funcționare a despărțămintelor existente în județ: „*Vă rugăm, Domnule Prefect, să binevoiți a lua în bugetul județului o sumă de Lei 100.000 – 200.000 pentru trebuințele culturale ale județului D-Voastră, sumă pe care veți binevoi a o pune la dispoziția despărțământului central județean al Asociațiunii din județul D-voastră, avizându-ne și pe noi despre aceasta, ai căror conducători dealtfel vă pot fi cei mai buni sfetnici în chestiile culturale ale județului ce conduceți*"[5]. În Adunarea Generală de la Deva din 1932 avea să fie ales președinte profesorul clujean Iuliu Moldovan, care afirma în discursul festiv:„*Neamul este o comunitate de sânge, tradiții, spațiu și destin. Individul este încadrat în familie și neam prin sânge, tradiție și destin. Aceste legături nu le poate rupe nimeni, decât rupând legile firești"*[6].

Decalajul educațional se resimțea și la nivel etnic. Așa cum se poate observa în statisticile perioadei, maghiarii, evreii și germanii locuiau în orașe în proporție mai mare decât românii transilvăneni. Aceeași situație era în estul României cu minoritățile rusă și evreiască. Practic orașele transilvănene erau populate cu „inteligența" minoritară în primul rând, ceea ce ducea la o competiție interculturală și interetnică. Românizarea orașelor, a industriei, a administrației locale erau obiective urmărite îndeaproape de români in perioada interbelică, dar și în cele ulterioare. Aducerea sătenilor români la orașe, precum și alfabetizarea lor era o cerință ideologică și socio-economică. Totuși, nu s-au reușit prea multe în acest sens. Decalajului între cei educați „de la oraș", respectiv reprezentanții lor în sate și comune (primari, notari, învățători și preoți, unii membri alfabetizați ai administrației publice locale) și pe cealaltă parte marea masă a sătenilor, unii ajunși la orașe, respectiv a muncitorilor, se păstra. Dificultățile economice, instabilitatea politică și numeroasele mișcări

[3] Loturile definitive primite de țărani până în 1924, erau în majoritate ale românilor (31.510 loturi, reprezentând 63 % din total și numiți de către maghiari *„turma valahă*"), ale maghiarilor (10.813), ale germanilor (1585) și ale țiganilor (372)[3]. Obligațiile erau pe măsură. Numărul contribuabililor la bugetul local creștea, în 1924 fiind 3.813.964, în 1931 ajungând la 4.019.241 vezi Sabin Manuilă, Mitu Georgescu, „Populația României" în *Enciclopedia României, 1, București, 1938,* pp. 134-138, 149, disponibilă la https://www.academia.edu/4062476/Enciclopedia_Romaniei_1938_Vol-I, site accesat în 23.08.2019;

[4] Sabin Manuilă, Mitu Georgescu, „Populația României" în *Enciclopedia României, 1, București, 1938,* p. 143, disponibilă la https://www.academia.edu/4062476/Enciclopedia_Romaniei_1938_Vol-I, site accesat în 23.08.2019;

[5] Serviciul Județean Hunedoara al Arhivelor Naționale (în continuare SJHAN), Prefectura Județului Hunedoara 1919-1929, dosar 127/1927, f. 1;

[6] Vezi http://www.asociatiunea-astra.ro/site/istoric.php, site accesat în 23.08.2019;

de populație dintr-un teritoriu în altul făceau foarte dificilă începerea și terminarea unui ciclu de școlarizare, chiar și elementar.

Construcția identitară și cetățenească interbelică. Propagandă și cenzură

Încă din anii premergători Primului Război Mondial, intelectualitatea se ocupa de cultivarea sentimentelor românești în rândul populației[7]. Propaganda culturală era strâns legată de școlarizare. De la nivelul elementar al alfabetizării (primul pas obligatoriu), se urmărea sporirea a ceea ce, în prezent, s-ar numi alfabetizarea funcțională și anume învățarea elementelor de bază care compun și duc la buna funcționare a societății, prin înțelegerea lor. Se urmărea construirea „bunului român" și a „bunului cetățean" prin învățarea și exersarea informațiilor și deprinderilor cetățenești. Propaganda culturală își declara ca scop *„luminarea sătenilor și propășirea culturală și morală a populației spre binele și liniștea țării întregi"*[8]. Un document al Asociației Corale din Brad revela obiectivul acesteia : *„Cultivarea cântecului românesc și, prin cântec, edificarea sufletească și îmblânzirea moravurilor concetățenilor în mijlocul cărora trăim"*[9]. Diferite asociații culturale la nivel național colaborau organizau simpozioane tematice în diferite orașe ale țării, cum a fost cel din Petroșani al Societații Culturale Vrancea – București. Primăria Petroșani avea să convoace (într-o duminică) pe toți *„domnii comercianți"* din oraș pentru a discuta chestiunea. Acești domni comercianți erau persoane cu influență deosebită, în special prin puterea financiară de care dispuneau, dar și prin pregătirea lor, în treburile administrative locale[10].

În legătură cu posibila desființare a singurei școli de comerț din județ (cea de la Hațeg), reprezentanții instituției motivau: *„Înființată în 1914, sub vechea stăpânire maghiară, această școală a avut menirea să pregătească elemente capabile de a lua din mâini străine bogăția națională. Sub noua stăpânire românească, școala și-a continuat cu mai mult zel și conștiință opera de pregătire profesională și națională a comercianților noștri"*[11]. Românizarea administrației publice și industriei se făcea prin propagandă raportată adversativ la străinul reprezentant al „vechii orânduiri".

Propaganda națională era evidentă și explicită chiar în documentele privitoare la activitatea școlară. Astfel, În urma inspecțiilor efectuate la Gimnaziul de Stat Hunedoara, în 1931, inspectorii recomandau: *„Să se scoată în evidență cu toate ocaziunile tot ceea ce formează specificul românesc (...) sentimentele naționale, patriotice, dinastice, religioase și morale. Nu trebuie să ne facem apostolii unui pacifism rău înțeles"*[12]. Dacă sentimentele naționale și morale pot fi considerate un perpetuum, indiferent de perioada istorică (rămânând doar delicatul aspect de a observa concret ce anume defineau acești termeni), sentimentele

---

[7] Un document din anul 1913, arăta că despărțământul Astrei la Hațeg avea 193 de membri, din care 3 pe viață, 26 ordinari și 164 ajutători. Dintre cei ajutători, 111 erau plugari, 7 preoți, 12 învățători, 28 meseriași, și 6 de alte profesiuni. În același an, existau 4 agenturi comunale și 13 biblioteci [7]. Iar În 1912, "programa" cercurilor conferințelor învățătoricești, ale seminariilor teologice și ale gimnaziilor cuprindea, la punctul 11 "*legende și tradiții populare românești": „Care legende și tradiții sunt cunoscute în diferite sate? Ce valoare literară, istorică și religioasă au ele? Cum ar putea fi întrebuințate în școală din punct de vedere patriotic?" vezi* SJHAN, Fond Parohia Ortodoxă Hunedoara I, dosar 1/1912, f. 6;

[8] SJHAN, Fond Prefectura Județului Hunedoara 1919-1929, dosar 165/1929, f.5;

[9] SJHAN, Fond Prefectura Județului Hunedoara 1919-1929, dosar 229/1927, f. 47;

[10] Președintele era Regina Maria a României, iar membrii mult epersonalități marcante ale epocii, printre care îi amintim pe Nicolae Iorga și I.I.C. Brătianu. Asociația milita pentru *„conștiința de neam , consolodarea internă prin constituirea Caselor de Citire (...) acum când mai mult ca oricând țara are nevoie de cultură, când cei de la sate ar dori să se lumineze, când mai presus de orice stă puterea conștiinței noastre de neam (...) bibliotecile populare, alături de Școală și Biserică să constituie cea mai frumoasă podoabă a unui sat, oraș, a Țării Întregi (...) nimeni nu e atât de sărac să nu poată face o caritate"* vezi SJHAN, Fond Primăria Petroșani 1889-1990, dosar 1/1922, nenumerotat;

[11] SJHAN, Fond Prefectura Județului Hunedoara 1930-1942, dosar 74/1932, f. 4;

[12] SJHAN, Fond Gimnaziul de Stat Hunedoara 1928-1948, dosar 1/1931, f. 112;

dinastice și religioase nu vor mai fi un obiectiv după 23 august 1944. Aceste diferențe pot fi deosebit de interesant de observat.

Propaganda prin presă era realizată prin recomandarea abonării instituțiilor locale la anumite reviste și ziare, sau achiziționarea unor publicații considerate relevante. Astfel, intelectualitatea orașelor avea scopul de a răspândi informațiile și cunoștințele dobândite, pentru „luminarea maselor". Evident, nu orice revistă, ziar sau carte era recomandată.

Astfel, În 1922 se recomanda abonarea la publicații de presă românești „*pentru închegarea sufletească atât de necesară neamului nostru, rupt atâtea veacuri în tulpini răspândite, sub influența unor culturi străine neamului"*. Prefectura Hunedoara cerea Primăriei Deva să facă cel puțin 10 abonamente în oraș „*între intelectuali"*. Apărea și o reclamă pentru ziarul "Lumea și Țara", „*foaie ilustrată cu știri, pentru știutorii de carte de la țară și de prin târguri"*. Problemele economice făceau ca și la acest nivel să nu se poată întotdeauna proceda conform cerințelor. Astfel, în 1929, din lipsă de fonduri, nici chiar Primăria Deva nu se putea abona la revista „Țara", datorită problemelor financiare, situația fiind frecvent întâlnită în cazul primăriilor de la sate și comune[13].

Un document din ianuarie 1939 dezvăluie „*propaganda pentru redeșteptarea dragostei locuitorilor față de portul national"*. Serviciul Propagandei rurale cerea statistici detaliate pentru fiecare plasă a județului, cu *„zonele unde se poartă, a fost abandonat, unde e mixat cu portul minoritar, unde e doar minoritar, etc"*[14]. Iar în luna decembrie a aceluiași an, Prefectura recomanda pretorilor „*introducerea stilului românesc de casă în comunele rurale și urbane*"[15], proiect al „Comisiei Superioare a Planurilor de Sistematizare, Înfumusețare și Desvoltare a Orașelor"[16].

O interesantă disjuncție o făcea ziarul „Solia Dreptății"[17] între intelectualitatea maghiară și poporul maghiar: „*Capul hidos al viperei veninoase de la Budapesta*[18] *a fost cruțat de călcâiul uman al soldatului român în toamna anului 1919 (...) această viperă își ridică astăzi capul (...) poporul românesc este dornic de pace (...) o entalitate ciudată stăpânește astăzi în Ungaria, o mentalitate întreținută contra interesului chiar a popurului maghiar de acești pseudoconducători prin infiltrarea celui mai crâncen sentiment de ură..."*[19]. În acest caz avem o suprapunere între doi „alteri" ai perioadei respective: iredentismul mahiar și comunismul.

Propaganda prin presă era dublată de cenzura aferentă, prin care erau interzise multe publicații considerate dăunătoare atât spiritului național, cât și periculoase fiind suspecte de propagandă antiromânească. Astfel, selecția informațiilor nu se făcea la nivel individual, ci prin instituțiile statului care direcționau tematic sursele informării.

În primii ani după Marea Unire a funcționat cenzura presei străine intrate în țară, în special a ziarelor rusești și maghiare tipărite în străinătate, în teritoriile unde încă mai era

[13] SJHAN, Fond Primăria Orașului Deva 1880-1990, dosar 6/1929, f. 9;
[14] SJHAN, Fond Prefectura Județului Hunedoara 1930-1942, dosar 80/1939, ff. 5 – 11;
[15] SJHAN, Fond Prefectura Județului Hunedoara 1930-1942, dosar 10/1940, f. 30;
[16] În această ordine de idei, câțiva ani mai târziu, în 1944, un raport al autorităților locale revela faptul că în satul Bârcea Mare populația nu avea un port national propriu-zis, chiar dacă materiale erau procurate din surse proprii (lână, cânepă), susținându-se reintroducerea portului local vezi SJHAN, Fond Prefectura Județului Hunedoara 1943-1946, dosar 79/1944, f. 83;
[17] În acest caz nu e vorba de propaganda oficială, ci de cea culturală, prin presă, câteodată convergentă celei făcute de autorități, alteori divergentă;
[18] O intreagă faună simbolică jurnalistică era prezentă în paginile Soliei Dreptății, ziarul care avea să preia și redacția Gazetei Hunedoarei. Se vorbea în întreaga perioadă interbelică despre animale politice fascinant descrise, care ne anintesc de „struțo-cămila" lui Dimitrie Cantemir. Astfel, „Bătrânul" Vaida-Voievod era supranumit „tigrul Ardealului", un adversar politic era numit „hipopotamul-cal de apă" care *„a trădat animalele de uscat, alegând să trăiască în mocirlă – trădător...timid, laș, trântor și netrebnic nu se încumetă să privească primejdia în față ca celelalte animale*", altul „hipopotamul rabiat", etc;
[19] Gazeta Hunedoarei, Nr.3, 17 ianuarie 1923, articolul „Capul hidos";

menținută starea de asediu (zona granițelor), cenzura afecta orice publicație apărută[20]. Lista publicațiilor cenzurate era permanent actualizată.

Chestura de Poliție Deva trimitea la 3 ianuarie 1934 o înștiințare colegilor de la Orăștie: „*Toate ziarele, publicațiunile, cu cel puțin o săptămână înainte de apariție, vor fi înaintate Prefecturii (...) cele fără caracter politic vor primi autorizația direct de la noi". S*e sublinia pericolul „*ziarelor și al revistelor străine care publică fotografii în legătură cu Garda de Fier"*[21]. Publicațiile supuse controlului de cenzură, din afară țării, erau în limbile maghiară, bulgară, germană, rusă.

Printre publicațiile antisemite interzise în primul deceniu interbelic se numărau: *Cugetul Studențimei, Cuvântul Studențesc, Dacia nouă*[22]. O listă cu publicații comuniste interzise cuprindea, în 1926: *O călălătorie pe lumea cealaltă, Morala naturală, Catehism de morală rațională, Foame vândută, Ciuma religioasă*[23].

Evident, erau și probleme temporare, legate de oficiali români, care trebuiau oprite dezbaterii publice. În respectivele cazuri cenzura asupra publicațiilor din presă era aplica, de asemenea. Ca exemplu, la 18 iulie 1927 Prefectura Hunedoara cerea Poliției confiscarea tuturor ziarelor care, direct sau indirect, *„agită chestiunea Principelui Carol"*[24].

Practic, prin cenzura presei se urmărea stoparea propagandei făcute de anumite cercuri politice străine în rândul minoritarilor din România, sau în rândul românilor. De asemenea, se urmărea stoparea alarmismului care putea dăuna grav stabilității sociale. În 1934, Poliția Deva trimitea în teritoriu recomandarea de a se lua „*măsuri pentru menținerea ordinei publice",* precum și în legătură *cu „legea alarmismului, pentru a stârpi cu desăvârșire toate zvonurile alarmante puse în circulație și toate uneltirile contra liniștii publice"*[25].

Confiscarea afișelor și a materialelor de propagandă comunistă și antisemită poate fi integrată în măsurile de cenzură luate de autorități. Acestea nu erau făcute întotdeauna „ca la carte", fiind relevant cazul Poliției Gară Simeria care, în momentul interceptării lui Ionel Moța, acesta călătorind împreună cu logodnica sa cu trenul, nu a procedat la confiscarea tuturor materialelor de propagandă, fapt care s-a soldat cu o anchetă internă. Materialele de propagandă religioasă „sectară"[26] erau și ele vizate.

Cinematograful era printre puținele modalități de petrecere a timpului liber considerate „moderne". A fost, evident luat în considerarea pentru propaganda națională încă din perioada interbelică. Documentele dovedesc o grijă deosebită a autorităților pentru verificarea producțiilor cinematografice care erau rulate. Rapoartele autorităților locale (ne referim în special la Poliția orașelor, dar și agenți ai Siguranței) raportau titlul filmelor, programul și diferite reacții ale publicului.

La 6 octombrie 1936 apărea o referire la filmul "Țigani ai casei" cerându-se „*oprirea imediată"* de la prezentarea în cinematograful din Hațeg. Se pare că filmul nici nu apucase să ruleze. În următorul an (la 11 martie 1937) Inspectoratul Regional de Poliție Cluj dădea un alt ordin lăsând „*liberă rularea filmului Țiganii"*. Posibil să fie vorba de aceeași producție cinematografică, referitor la care nu am mai găsit informații[27]. E la fel de posibil ca deruta în decizie, a autorităților să nu fi fost legată de subiectul filmului, ci de sursa lui, indiciile din arhivă arătând faptul că era vorba de un film produs în URSS.

[20] SJHAN, Fond Prefectura Județului Hunedoara 1919-1929, dosar 163/1927, f.44;
[21] SJHAN, Fond Comisariatul de Poliție Orăștie 1933-1950, dosar 6/1934, ff. 13, 232;
[22] SJHAN, Fond Chestura de Poliție Deva 1919-1946, dosar 1/1922-1928, f. 30;
[23] SJHAN, Fond Prefectura Județului Hunedoara 1919-1929, dosar 288/1926, f. 93;
[24] SJHAN, fond chestura de Poliție Deva 1919-1946, dosar 6/1927;
[25] SJHAN, fond Comisariatul de Poliție Orăștie 1933-1950, dosar 3/1934, f. 12;
[26] E vorba de cultele relugioase nerecunoscute oficial (baptist, penticostal, adventiști de ziua a șaptea, martori ai lui Iehova, etc), a căror activitate era doar temporar permisă și neclar reglementată.
[27] SJHAN, Fond Comisariatul de Poliție Hațeg 1926-1951, dosar 8/1936, ff. 18-19; dosar 4/1937, f. 36;

Teatrul și diferitele manifestații artistice erau și ele observate cu atenție, integrându-se în marele program al construcției identității naționale. Astfel, conform *„planului de acțiune stabilit de Minister, în scopul intensificării propagandei prin teatru”,* Teatrul Național București urma să aibă o reprezentație în Deva, având în vedere *„interesul pe care îl acordăm toți bunii români manifestațiunilor menite a contribui la o strânsă legătură de sentimente între toți cetățenii țării noastre”*[28].

Strângerile de fonduri pentru protejarea, refacerea sau construirea unor edificii, monumente – simboluri naționale, făceau parte din acțiunile doveditoare ale solidarității naționale. În 1921 se adunau fonduri pentru ridicarea unei statui *„marelui erou național Avram Iancu” în* Cluj-Napoca, *„fostă Golgotă a neamului românesc”*[29]. Fondurile erau strânse de pe întreg teritoriul județului, în toate consiliile locale autoritățile întrecându-se în discursuri de sensibilizare a reprezentanților cetățenilor.

În 1933 se strângeau și în Hunedoara donații pentru ridicarea Monumentului Unirii din Brașov.[30]. În același an se hotăra *„ajutorarea orașului Mărășești*” care a fost distrus de război și a fost ridicat la rangul de oraș istoric[31], în același an Prefectura dând ordin pentru strângerea de ajutoare pentru biserica de la Mărășești[32]. Astfel, se sublinia unitatea confesională, Biserica Ortodoxă consolidându-și rolul de reprezentant exclusiv al românismului.

În 1939, un comitet de inițiativă milita pentru strângerea de fonduri pentru ridicarea unui monument *„vrednic de actul istoric atât de însemnat pentru toți românii”,* cu referire la anul revoluționar 1848[33].

Nu în ultimul rând, strângerile de fonduri vizau populația săracă, indiferent de etnie, a marilor orașe, acțiunile caritabile fiind întreprinse atât de organizațiile de femei (în special cele religioase, promotoarele fiind cele ale cultelor protestante recunoscute de către stat), cât și de instituții școlare sau de cultură.

Propagandă economică mergea de la circuitul unor fonduri (vezi mai sus strângerile de fonduri) la învățarea unor practici benefice vieții de zi cu zi. ”Împrumutul intern pentru înzestrarea țării”, ca urmare a crizei economice, era necesar pe motiv că *„țara noastră nu mai poate apela la ajutorul străinilor (...) nu mai trebuie să întrebuințeze obiceiul vechi de a trece granițele cerșind pe la ușile străinătății pentru bani”*. Se vorbea despre Guvernul Țării care *„are simțul datoriei în marea operă întreprinsă pentru dezvoltarea, propășirea și consolidarea scumpei noastre Țări și dezbrăcat de orice preocupări lăturalnice”.* Astfel, primăria Hunedoara participa la respectivul împrumut cu suma de 100.000 lei[34].

Despre Propaganda Națională, Poliția Hunedoara nota: *„S-a făcut, ca și în trecut, cu începerea instrucției premilitare (...) pentru reușita acestui act al națiunii și al țării noastre au ținut cuvântări intelectuali români din acest oraș”.* Rezultatele propagandei în Valea Jiului ne e revelată de un buletin informativ asemănător: *„Elementul românesc zi de zi, datorită asociațiunilor culturale, bisericești, apoi educației tineretului, se afirmă tot mai pronunțat. Aceasta datorită legii de încurajare a elementului românesc în diferite ramuri ale industriei”*[35].

În 1933, Prefectura dădea o circulară în județ în care aborda problema naționalizării industriei și a comerțului: *„O problemă vitală și de un capital important și prin aceasta*

[28] SJHAN, Fond Primăria Orașului Deva 1880-1990, dosar 5/1924, f. 244;
[29] SJHAN, Fond Prefectura Județului Hunedoara 1919-1929, dosar 80/1921, ff. 1-11;
[30] SJHAN, Fond Prefectura Județului Hunedoara 1930-1942, dosar, 7/1933, f. 205;
[31] SJHAN, Fond Prefectura Județului Hunedoara 1930-1942, dosar 8/1933, f. 27;
[32] SJHAN, Fond Primăria Orașului Hațeg 1913-1989, dosar 4/1933, nenumerotat;
[33] SJHAN, Fond Parohia Ortodoxă Română Simeria, dosar 1/1939, f. 2;
[34] SJHAN, Fond Prefectura Județului Hunedoara 1930-1942, dosar 2/1934, f. 228;
[35] SJHAN, Fond Chestura de Poliție Deva 1919-1946, dosar 6/1935, ff. 5 – 7, 69.;

săvârşirea procesului de accelerare a românizării centrelor de industrie şi comerţ din teritoriile unite, la baza cărora stă problema uceniciei şi a şcolilor de ucenici"[36].

Se făcea *„propagandă pentru cultura inului şi a cânepei*", prin vizitarea tuturor gospodăriilor şi crearea unui comitet de bune gospodine, având-o ca preşedinte pe „*doamna Donmului Prefect"*. Se preconiza instruirea populaţiei în domeniile culinar, alimentar şi gospodăresc[37].

În anul 1938 se punea problema ridicării natalităţii, insistându-se pe angajarea şi plata moaşelor comunale documentele exprimându-se relevant: „*un post atât de util mai ales acum când se face atâta propagandă pentru ridicarea natalităţii la ţară"*[38].

Concluzii şi interpretări extinse[39]

Propaganda românească, în Hunedoara interbelică, având ca scop precis construirea „bunului cetăţean" şi a „bunului român", avea anumite direcţii pe care se insista: cunoaşterea limbii române, identificarea şi reînvierea tradiţiilor, loialitatea faţă de statul român (faţă de „coroană"), indiferent de etnie, concretizată printr-o viaţă civilă corectă şi exemplară, participarea ca recrut sau cea efectivă în război, o moralitate bună, credinţa. Acolo unde tipologia „genetică" a bunului român şi fundamentul religios nu corespundeau, se apela inevitabil la modelul cetăţenesc funcţional. Iar acesta era util şi aplicabil în toată perioada interbelică. La acest model cetăţenesc apelau în primul rând „minoritarii"[40], aceştia subliniind, în diferite documente onestitatea civică, moralitatea exemplară, lipsa infracţiunilor în certificatul de moralitate, cohabitarea cu populaţia locală. Nu avem dovezi ale eventualelor discriminări pe considerente etnice (maghiari, evrei, saşi), confesionale (pocăiţi, credincioşi ai celorlalte culte) sau sociale în judeţul Hunedoara, până în ajunul Celui De-Al Doilea Război Mondial. Ne referim la lipsa unor măsuri concrete, susţinute oficial, declarativ, intenţional şi continuu, de către statul român. Nu se proceda la marginalizarea categorică, arestări sau alte fapte reprobabile ale „alterilor" identificaţi[41]. Chiar şi legionarii, în urma acţiunilor teroriste de la nivel naţional, erau doar monitorizaţi mai atent, atitudinea autorităţilor schimbându-se radical, în privinţa acestora, abia după guvernarea legionară. Contra-modelul pe care alterii amintiţi îl constituiau era, însă, evident.

Etnicii românii aveau, în mare, aceleaşi obligaţii cetăţeneşti ca şi minoritarii, ei putând plusa cu argumentele religioase, cele date de naşterea în locurile respective (caracterul de „băştinaş). Folosirea limbii române în administraţie putea constitui, aparent, un motiv de discriminare a minoritarilor (în special maghiari), însă schimbarea lor din funcţii (ne referim inclusiv la personalul Prefecturii Hunedoara) nu se făcea imediat, dându-li-se respectivilor şansa de a aprofunda limba română. Examenele ulterioare „*de cunoaştere a limbii române"* constatau, în parte, cu regret şi dezamăgire, probleme în acest sens. Astfel, modelul de „bun cetăţean" era unul foarte cuprinzător, în perioada interbelică, iar cel de „bun român" nu era atât de restrictiv pe cât lăsau impresia propaganda legionară antisemită sau cea antibolşevică generalizată, că ar fi putut fi.

---

[36] SJHAN, Fond Primăria Oraşului Haţeg 1913-1989, dosar 4/1933, nenumerotat;
[37] SJHAN, Fond Pretura Plăşii Haţeg 1856-1949, dosar 1/1935, f. 9;
[38] SJHAN, Fond Prefectura Judeţului Hunedoara 1930-1942, dosar 80/1938, f. 3;
[39] Datorită spaţiului grafic şi editorial limitat nu putem trata suficient de cuprinzător problematica „bunului român" şi a „bunului cetăţean".Elementele de propagandă naţională vizau aceste două direcţii identitare, documentele de arhivă abundând în referiri la această problematică. Lucrarea de doctorat, în curs de definitivare, cu titlul „Profilul şi imaginea rromilor în mentalul colectiv hunedorean, 1918-1989", dezbate, într-un capitol separat, problematica „alterilor" identificaţi în societatea hunedoreană şi construcţia ideologică a „bunului român", respectiv a „bunului cetăţean", în raport cu propaganda întreprinsă în acest sens;
[40] Ne referim la minorităţile etnice;
[41] „Alterii" identificaţi în documentele şi presa hunedoreană, privitor la care atenţia autorităţilor şi a opiniei publice era direcţionată continuu erau atât etnici, cât şi sociali şi religioşi: evreii, germanii, maghiarii, antisemiţii, comuniştii, sectanţii, oamenii simpli/needucaţi, vezi supra nota 39;

Propaganda statului atât în perioada interbelică a urmărit principiile care erau ghidul unei construcții ideologice teoretice și cu aplicabilitate practică. Cu toate devierile de dreapta și de stânga, în perioada interbelică statul român susținea libertățile de bază pe criterii etnice și confesionale. În plin proces de reconstrucție, după un crunt război, cu un ideal național proaspăt îndeplinit, România încerca, prin propaganda națională, să contracareze toate tendințele centrifuge ale propagandelor identificate și considerate antiromânești. În această categorie întrau propagabda bolșevică, propaganda național-socialistă și legionară, cea iredentistă maghiară, mișcarea semită, propaganda antisemită, mișcările sectante. Toate acestea erau puse în strânsă legătură cu acțiunile concrete pe care le puteau întreprinde și care puteau fi contrare ordinii statale. Chiar dacă, spre exemplu, propaganda antisemită din presă era una consistentă, atenția autorităților era direcționată nu doar spre posibila „mișcare semită", dar în primul rând pe „problema antisemită".

Modelul de bun român era unul ideologic care ținea de locul nașterii, religie și limbă. Modelul de bun cetățean cuprindea tipologii mult mai diverse. În acest al doilea model, de natură civică, minoritățile etnice și confesionale tindeau să se integreze și să se raporteze. Odată cu legile antisemite din 1937 și cu începerea războiului, au apărut măsuri concrete de marginalizare și discriminare a unor grupuri etnice și urmărirea mai intensă a unor formațiuni politice[42]. Propaganda oficială era direcționată spre ordinea socială și integritatea statală. După momentul 23 August și după semnarea Păcii de la Paris, odată cu recuperarea Ardealului de Nord, noua conducere a României avea să se ocupe de refacerea societății pe noile baze ideologice. Considerentele etnice și religioase nu aveau să mai conteze, primând opțiunile politice mult mai rigide ale orânduirii democrației socialiste.

BIBLIOGRAPHY

I. Surse arhivistice (1918-1989) .

Serviciul Județean Hunedoara al Arhivelor Naționale:

1. Fond Chestura de Poliție Deva 1919-1946;
2. Fond Comisariatul de Poliție Hațeg 1926-1951;
3. Fond Comisariatul de Poliție Orăștie 1933-1950;
4. Fond Gimnaziul de Stat Hunedoara 1928-1948;
5. Fond Parohia Ortodoxă Română Simeria;
6. Fond Prefectura Județului Hunedoara 1919-1929;
7. Fond Prefectura Județului Hunedoara 1919-1929;
8. Fond Prefectura Județului Hunedoara 1930-1942;
9. Fond Prefectura Județului Hunedoara 1943-1946;
10. Fond Pretura Plășii Hațeg 1856-1949;
11. Fond Primăria Orașului Deva 1880-1990;
12. Fond Primăria Orașului Hațeg 1913-1989;
13. Fond Primăria Petroșani 1889-1990;

II. Presă:

1. Ziarul „Solia Dreptății" (1922-1945);

[42] Propaganda națională avea să fie construită, în timpul războiului, pe aceleași principii de bază precum înainte de 1940. Aveau să se acutizeze, totuși, diferențierile etnice, prin deportarea evreilor și țiganilor. Legionarii nu mai erau considerați nici măcar tacit drept reprezentanți ai românismului, fiind arestați și trimiși pe front, pentru a fi îndepărtați de populația (în special rurală) care reprezenta obiectul propagandei lor și pentru a se evita diverse posibile conflicte. Construcția bunului român se făcea în evidentă opoziție cu a omului sovietic. Abuzurile mărturisite de refugiații români din Ardealul de Nord și de către cei basarabeni și bucovineni în perioada 1940-1941 făceau o puternică impresie la nivelul de bază al societății. Solidaritatea națională căpăta, astfel, valențe puternice, manifestate într-o atenție sporită asupra teatrelor de război.

2. Ziarul „Gazeta Hunedoarei” (anul 1923);

III. Bibliografie generală:

1. Bocșan, Nicolae; Sorin Mitu; Toader Nicoară. *Geneza identității naționale la românii ardeleni,* București: Humanitas, 1997;
2. Boia, Lucian. *Istorie și mit în conștiința românească*, București: Editura Humanitas, 2017
3. *Enciclopedia României, 1, București, 1938,* disponibilă la https://www.academia.edu/4062476/Enciclopedia_Romaniei_1938_Vol-I;
4. Grix, Jonathan. *Demistificarea cercetării postuniversitare*, Traducerea: Nicolae Melinescu, C.A. Publishing: Cluj-Napoca, 2014, p. 104;
5. Mitu, Sorin. *Transilvania mea. Istorie, mentalități, identități.* București: Polirom, 2013;
6. Șandru, Dumitru. *Reforma agrară din 1921 în România*, Editura Academiei Republicii Socialiste România: București, 1975
7. Zub, Alexandru. *Edentitate/alteritate în spatial cultural românesc,* Iași: Editura Universității Alexandru Ioan Cuza, 1996;

IV. Surse on-line:

1. http://www.asociatiunea-astra.ro/site/istoric.php, site accesat în 23.08.2019;

THE METHODOLOGY OF HISTORICAL RESEARCH – ANALYSIS OF OPERATIONAL CONCEPTS

Eleonora Rodica Iordache
PhD Student, Pedagogical State University "Ion Creangă", Chișinău, Republic of Moldova

Abstract:Science is the intrinsic approach of human being to knowledge. The science of history is self-defined in the socio-human field through concepts, normativity and methodology. The concepts represent an essential chapter due to the fact that they operate the theory of the scientific field.
Our study intends to analyze the operational concepts involved in history's research methodology. These become materialized within the abandonment of the static character of the field of research, during the period of Greek classicism because at this stage, history becomes detached from the sphere of influence of the myth. It becomes susceptible to periodization. Periodization operates on the basis of subdivisions called centuries. The historical era indicates a fracture in the succession of time. The concepts of age and generation succeed those of saeculum and aevum. They appear under the auspices of the Trinitarian Christianity, in the medieval period and refer to time as a measure of spiritual life. The delimitation of historical eras begins in the 14th century. Humanists operate a dual distinction according to the following paradigm: old means dark or dark means medieval.
The conclusions of the study are underlining the importance of methodological research based on epistemological criteria. Though the operational conceptual apparatus is built only in the context of the foundation of history as a stand-alone science - in the 18th century, the process is essential in order to determine the status of history at the level of a specific domain of knowledge.

Keywords: research methodology, operational concept, periodization, historical era, historical age

*"*Căci este imposibil să păşeşti de două ori în apa aceluiaşi râu*"*[1]

De la această afirmație a lui Heraclit din Efes (535 î.Hr.? – 475 î.Hr.) putem să pornim analiza conceptelor operaționale ale cercetării istorice, corelate diviziunilor timpului. Până la Heraclit, istoria are un caracter static, influențat de panteonul politeist al Olimpului. Acesta este introdus prin opera lui Homer. În interpretarea lui Homer, "istoria este produsul voinței divine"[2]. Opera filozofică a lui Heraclit are un rol inestimabil prin faptul că face vizibilă fragilitatea faptului istoric în imanența timpului – "În același fel, apa se schimbă (își schimbă apele), în același timp păstrându-și identitatea în albia aceluiași râu."[3] Din perspectivă filozofică, dictonul a inspirat critici contemporanilor. Opera lui Heraclit a fost legată de realitățile istorice ale revoltei față de aristocrați ce marchează istoria polisurilor ioniene în secolul al V-lea. Făcând parte din această clasă socială, filozoful este adesea satirizat pentru patetismul observațiilor sale legate de fragilitatea timpurilor parcurse. Din perspectiva cercetării istorice însă, ne aflăm în fața primului demers legat de nevoia de a desprinde istoria din sfera de influență a mitului. Spațiul teluric este măcinat de *prefacere. "*Pe Heraclit,

[1] *The water changes (exchanges its water) yet retains its identity as the river.* A.V.Lebedev, *The Logos of Heraclitus: a Reconstruction of his Thought and Word (with a New Critical Edition of the Fragments),* St. Petersburg, "Nauka"Publishers, 2014, p.24
[2] Karl R. Popper, *Societatea deschisă și dușmanii ei,* Ed. Humanitas, București, 2017, p.26
[3] A.V.Lebedev, *Op.cit.*, p.24

accentul pus pe schimbare îl conduce la teoria că, lucrurile materiale, fie că sunt solide, lichide sau gazoase, sunt asemenea unor flăcări; că nu sunt lucruri ci procese…"[4]. Din punct de vedere al cercetării istorice, în succesiunea acestor procese apare nevoia unei diviziuni. Conceptul care înglobează această necesitate se numește periodizarea istorică.

Periodizarea propriu-zisă este oglindită în studii recente prin lucrările unor istorici precum Jacques Le Goff sau Chris Lorenz. În mod plastic, aceasta este privită ca instrument al "diferențierilor în scrierea istoriei, prin divizarea și numirea timpului trecut"[5]. Jacques Le Goff în lucrarea "Must We Divide History Into Periods?", face o incursiune practică în conceptele care stau la baza periodizării istorice, pe care intenționăm să o urmărim în lucrarea de față. Actualizarea aparatului conceptual este un demers extrem de important în fundamentarea statutului epistemologic al istoriei, aceasta, definindu-se în câmpul științelor socio-umane prin concepte, normativitate și metodologie. Conceptele reprezintă un atribut esențial prin faptul că ele operează teoria domeniului științific.

Revenind la periodizare, în cadrul conceptelor operaționale ce dau consistență termenului, un loc important îl ocupă noțiunile de 'secol' și 'epocă'.

Conceptul operațional 'secol'

Secolul în accepțiunea cotidiană înglobează 100 de ani, fiind calculat, conform unei hotărâri a Națiunilor Unite, începând cu anul 0, anul nașterii lui Iisus Hristos. Această uzanță, pe cât de intrată în firescul apanaj al cercetătorului, este cât se poate de nouă în istorie.

Trimiteri la noțiuni similare au existat în lucrările anticilor. Conceptele operaționale care îi ajută pe aceștia din urmă să reglementeze timpul istoric, deși au conotații sonore similare, diferă radical prin conținut. 'Saeculum' și 'aevum', așa cum sunt introduse de către Tertulian (150-220), fac trimitere la o noțiune total diferită a istoriei și a timpului istoric. Natura și istoria sunt, conform întemeietorului patristicii latine, o expresie lipsită de echivoc a stăpânirii lui Dumnezeu pe pământ. În atare context, noțiunea de 'saeculum' delimitează scopul derulării istoriei "dispensa divinității în istoria lui Israel și în istoria Bisericii"[6].

Relativismul noțiunii de secol nu este cauzat de prioritățile epocii – fundamentarea teologiei trinitare. Precedentele sale din istoriografia antică greacă și elenistică operează cu noțiuni similare prin echivoc: 'vârstă' sau 'generație'. Herodot, în ale sale 'Istorii', face trimitere la originile conflictului dintre eleni și perși, legat de cutuma răpirii femeilor. Istoricul afirmă: "O generație mai târziu, Alexandros, fiul lui Priam, aflând de aceste întâmplări, vru să-și ia tot prin răpire, soție din Ellada"[7]. Prin termenul de 'generație' înțelegem, conform aceleiași surse, un interval de aproximativ 35 de ani. Conceptul își reiterează conținutul în raport cu viața unor personalități ale civilizației elenistice sub denumirea de 'vârstă' - exemplu 'vârsta lui Alexandru' (fiind vorba despre Alexandru cel Mare 356-323 î.Hr.). În urma amplului proces de aculturație, culminând cu fatidica bătălie de la Corint, din 146 î.Hr., întâlnim periodizări care fac trimitere la 'vârsta' unor eminenți conducători romani – exemplu Caesar (100-44î.Hr.), Marc Aureliu (121-180) etc. Cei 35 de ani care dau dimensiunea 'vârstelor' trebuie interpretați cu mare atenție în afara spațiului greco-roman. O amplă analiză a lui Pliniu cel Bătrân[8] surprindea faptul că, lungimea vieții umane este circumscrisă inclusiv diferențelor de climă și de incertitudinea particularităților spațiului care își poartă amprenta asupra destinului individului. Marele istoric naturalist

[4] Karl R. Popper, *Op.cit.*, p.29

[5] Chris Lorenz, '*The Times They Are a-Changin'. On Time, Space and Periodization in History* în Mario Carretero, Stefan Berger and Maria Grever (eds.), Palgrave Handbook of Research in Historical Culture and Education, Houndmills: Palgrave 2017, p.109

[6] *...the dispensations of God in the history of Israel and the history of the Church were the purpose of history's development* ... Jaroslav Pelikan, The Eschatology of Tertullian în Church History, Vol. 21, No. 2 (Jun., 1952), Cambridge University Press, p.109

[7] *Ibidem*

[8] Pliny, the Elder, *The Natural History*, Princeton University, London, 1857, p.461

observă că anul egiptenilor avea 4 luni, putând să fie, uneori scurtat, la o singură lună, anul acadienilor avea 3 luni, în timp ce alte popoare antice echivalau durata unui anotimp cu un singur an.

În spațiul latin, moștenirea elenistică se pliază perfect pe o mai veche credință etruscă, conform căreia, timpul istoric se divide în ”opt generații de oameni care se deosebesc unele de altele prin felul vieții și al moravurilor și că fiecăreia, divinitatea, i-a statornicit un număr de anotimpuri, care se desfășoară în perioada unui an mare.”[9] Plutarh vorbește despre succesiunea acestor generați, guvernată de însemnele divine, care însoțesc extincția uneia, antamând încă din secolul I, progresul artistic și științific, precum și oscilațiile de atașament ale generațiilor în raport cu divinitatea.

Atitudinea versatilă a anticilor față de periodizarea istorică este dată de o oarecare detașare în raport cu trecutul. Trecutul nu există, el nu prezintă interes decât din perspectiva mitologică, iar aceasta este atemporală. Crezul anticilor este preluat în epoca medievală timpurie și transpus în perspectiva creștină a secolelor IV-V, de către Fericitul Augustin (354-430)[10]. În contextul medieval, timpul este suprapus spiritualității, el reprezintă ”întinderea sufletului însuși”[11]. Legătura dintre timp și suflet se face din perspectiva nevoii unei constante, în condițiile în care viitorul își afirmă irelevanța prin neprevăzut, prezentul este greu de localizat, iar trecutul, întocmai ca în Antichitate, inexistent.

Fericitul Augustin revine în ‘Cetatea lui Dumnezeu’ cu o teză ce conceptualizează periodizarea istorică, în paralel cu simbolismul Facerii. Lumea pământească este fidelă conceptului ‘imitatio Deii’, cetatea terestră apelează la cifra 6, considerată, într-un amplu studiu, drept perfectă – în 6 zile a fost făcută lumea, în a 7-a zi, Dumnezeu s-a odihnit. Echivalentul celor 6 generații ale istoriei este dat de cele 6 stagii ale vieții: ”infantia, pueritia, adolescentia, juventus, gravitas, senectus”[12]. Această diviziune a timpului este suprapusă unor idei vetero-testamentare, ce operează cu mitul monstrului construit din aur, argint, aramă și lut (Daniel 2:32-40) sau al celor 4 fiare (Daniel 7:7-13), simbolizând împărțirea timpului până la singurul regat veșnic.

Lucrarea Fericitului Augustin este extrem de importantă pentru metodologia cercetării istorice. Aceasta inaugurează cronologia prin valorificarea succesiunilor timpului istoric. Deși nu se va opera o periodizare propriu-zisă (o succesiune a epocilor istorice), pin lucrarea Fericitului Augustin, ”Evul Mediu debutează cu o încercare de interpretare a evoluției omenirii în ansamblul său și va rămâne mereu marcat de această viziune istorică asupra lumii, necunoscută de Cetatea Antică”[13]. Prin atribuirea de sens trecutului, se creează premisele unui nou conținut pentru noțiunea de secol. Paradoxal, acest demers se face printr-o ruptură a omului față de prezent. Atitudinea indiferentă a antichității față de trecut este datorată unei existențe conștiente, esențialmente ancorată în ‘*acum’*, adică într-o armonie perpetuă cu rădăcinile, pe cât de actuală pe atât de firească. Antichitatea grecească și elenismul se raportează la trecut în general prin intermediul legendei, pe care o adaptează și o modifică fără rețineri, în funcție de specificul prezentului. Pindar, poet din Teba (518 - 438 î.Hr.) este unul dintre aezii lirici care, printr-o agilă dexteritate, îl exonerează pe Tantal, fiu al lui Zeus și al unei pământence, de pruncucidere, pentru a adapta mitul rigorilor morale ale epocii sale[14]. Religia grecilor antici este ea însăși ancorată prezentului, prin corecta practicare a cultului,

[9] Plutarh, *Vieți paralele – Sylla,* Ed. Științifică, București, 1963, p.298
[10] Jacques Le Goff, *Must We Divide History Into Periods? (European Perspectives: A Series in Social Thought and Cultural Criticism),* Columbia University Press. Kindle Edition, p.102
[11] Fericitul Augustin, *Scrieri alese,* EIB al BOR, București, 1985, p.258
[12] Jacques Le Goff, *Must We Divide History Into Periods? (European Perspectives: A Series in Social Thought and Cultural Criticism),* Columbia University Press. Kindle Edition, p.7
[13] Philippe Aries, *Timpul istoriei*, Editura Meridiane, București, 1997, p.98
[14] Francois Chamoux, *Civilizația greacă în epocile arhaică și clasică,* Vol. !, Editura Minerva, București, 1985, p.191

dincolo de această latură, ”mărturiile mitologice sunt adesea artificiale și rareori coerente”[15]. În lumea romană, de asemenea, prezentul este sistemul de referință al societății, ancorat în dezbaterile vieții publice și în mitul ‘Cetății eterne’. Societatea romană se hrănește din vigoarea timpului prezent în multe aspecte ale vieții sale, incluzând politica de cuceriri, bazată pe teoria prezenței auto-defensive, cultul împăratului care se petrece aici și acum, atitudinea față de religie – ”în sânul elitei romane își face tot mai mult loc ideea că filosofia este ‘religia’ lor, în timp ce religia propriu-zisă este în fapt bună doar pentru popor”[16]. Or, în acest context, cronologia Fericitului Augustin este o dată în plus inovativă deoarece ”permite compararea a două istorii, una întoarsă către trecut – mitul roman-, cealaltă către viitor – revelația lui Dumnezeu în lume”[17]. Deși miza acestei lucrări este una esențialmente creștină, ‘Cetatea lui Dumnezeu’ este considerată de doctrină drept o ”filozofie a istoriei”[18]. Prin reperul asumat al orientării lumii către veșnicie, intervenția Fericitului Augustin inovează prin introducerea ideii de succesiune, prin recunoașterea aportului trecutului în demersul redempțiunii sufletului. În acest punct de turnură, se conturează esențialmente nevoia unor concepte operaționale care să folosească cercetării istorice în delimitarea succesiunilor.

Va mai trebui un mileniu de căutări și tribulații care să ne ducă la definiția actuală a conceptului – prin secol înțelegem parcurgerea de timp care include cumulul a 100 de ani, de la o unitate, până la completarea acesteia.

Conceptul operațional ‘epocă’

Începând cu Edictul de la Milano din 313, prin care este recunoscut creștinismul drept religie receptă, se schimbă nu numai politica de persecuție asiduă față de creștini ci și mentalitățile care vor face distincția dintre păgânism și creștinătate folosind categoriile de vechi și nou sau ”antic și modern”[19]. Această distincție este secondată de metafora luminii și a întunericului, cu sensuri și mutații diferite, între clasicismul grec, întunecat, pentru faptul că este ignorant față de modelul Christic și conotațiile similare atribuite epocii medievale întunecate, cu trimitere la consecințele invaziilor barbare (sec. III-XI) asupra spațiului european. În această disjungere instabilă între ‘vechi’ și ‘nou’ putem identifica încă tribulațiile unei epoci pentru care, o împărțire cronologică a timpului istoric nu joacă un rol determinant în administrarea prezentului. Totuși, remarcăm interesul primilor umaniști în determinarea unui cadru specific propriului moment istoric care, va determina ulterior nomenclatorul consacrat al epocilor istorice.

Francesco Petrarca (1304-1374) este primul reprezentant al umanismului care atrage atenția asupra specificului epocii antice, cu trimiterea la tragica dispariție a lui Marcus Tullius Cicero (106 – 43 î.Hr.). Acesta ”a fost cu putință să moară cu puțin timp înainte de sfârșitul întunericului și al nopții erorii și înainte de zorii luminii adevărate”[20]. Metafora despărțirii întunericului de lumină devine reper cronologic. Petrarca este inițiatorul unei mutații din plan artistic, al figurilor de stil, în plan teoretic și filozofic, din momentul în care, ”metafora luminii și a întunericului își pierde valoarea religioasă inițială, căpătând conotații literare”[21]. Inovația operează nu numai în planul filozofiei literaturii ci și în plan istoric, completând un

[15] *Ibidem*
[16] Cristian Olariu, *Istoria Romei Antice,* Curs dedicat studenților, Facultatea de Istorie, Universitatea București, 2005, p 35
[17] Philippe Aries, *Timpul istoriei*, Editura Meridiane, București, 1997, p.98
[18] *Ibidem*, p.97
[19] Jacques Le Goff, *Op. cit.*, p.13
[20] *... who had had to die shortly before the end of the darkness and the night of error and before the dawn of the true light* F. Petrarca, *apud* Theodor E. Mommsen, *Petrarch's Conception of the "Dark Ages"*, în Speculum, Vol. 17, No. 2, Apr., 1942 p. 227
[21] *...the moment at which the metaphor of light and darkness lost its original religious value and came to have a literary connotation* F. Simonne, *apud* Theodor E. Mommsen, *Petrarch's Conception of the "Dark Ages"*, în Speculum, Vol. 17, No. 2, Apr., 1942 p. 227

prim tablou cronologic care separă Antichitatea de Evul Mediu și mai departe, de Renaștere. Renașterea se definește de data aceasta în antiteză cu atmosfera conservatoare medievală, pregnant lipsită de creativitate, asaltată de pericolele migrațiilor. În mijlocul erorilor lumii medievale, așa cum afirma Petrarca, ”au strălucit oameni de geniu și nu mai puțin dornici erau ochii lor, deși erau înconjurați de întuneric și de o umbră densă; prin urmare, nu ar trebui să fie atât de urâți pentru greșelile lor, ci compătimiți pentru soarta lor rea”[22]. În atare context, ‘epoca întunecată’ este subsumată unei perioade de tranziție, ușor de identificat inclusiv din perspectiva etimologică a denumirii universal acceptată de către doctrină, aceea de Ev Mediu – perioadă de mijloc, între Antichitate și Renaștere[23].

Umaniștilor le datorăm perspectiva unei gândiri cursive, ample, asupra trecutului istoric. Din această perspectivă, diviziunile timpului istoric devin unelte esențiale, operaționale. Ele susțin demersul periodizării istoriei ca procedeu de intervenție care, pentru prima dată, presupune o atitudine deloc ”neutră ori inocentă”[24] a specialistului în administrarea timpului istoric. Deși o metodologie de cercetare care să opereze prin intermediul acestor concepte va mai aștepta să apară, ne aflăm în postura de a putea alcătui o diviziune a primelor epoci istorice.

Nomenclatorul metodologic se îmbogățește în sens invers: Renașterea este prima denumire insuflată de ”sentimentul lucrului într-o nouă atmosferă”[25]. Acest val al schimbării succedă, în context creștin (adică nou, modern), epoca antică. Antichitatea semnifică ”condiția etății, a devenirii celor ce îmbărtânesc”[26] și este despărțită de Renaștere prin Evul Mijlociu.

Antamând istoria drept o evoluție a ”spiritului uman”[27] Voltaire așază Renașterea în rândul vârstelor în care ”arta este chemată către perfecțiune”[28]. Marele filozof iluminist introduce o delimitare cronologică a Renașterii, plasând epoca într-o succesiune de patru epoci ale istoriei, despre care afirmă: ”Aceste patru vârste fericite sunt cele în care artele au fost duse la perfecțiune și care, servind drept epoca măreției minții umane, sunt exemple pentru posteritate”[29]. Prima este caracterizată de personalitățile lui Filip Macedon (382-336 Î.Hr.), Alexandru cel Mare (356 – 323 î.Hr.) și ale marilor filozofi greci; a doua este marcată de figurile lui Caesar (100-44 î.Hr.) și Augustus (63 î.Hr. – 14 d.Hr.), dublate de pleiada literaților latini, de la Lucretius (99-55 î.Hr.), Cicero (106-43 î.Hr.), la Vitruviu (80-15 î.Hr.). În ceea ce privește Renașterea, Voltaire plasează începutul epocii (a treia în succesiunea sa), din momentul cuceririi Constantinopolului de către Mahomed al II-lea. Secolele XIV - XV rămân în istoriografie drept reper în debutul revigorării culturale a Europei Occidentale, în condițiile exodului cultural din Orient, pricinuit de decăderea Imperiului Bizantin, până la cucerirea acestuia de către turci, în 1453.

---

[22] *… amidst the errors there shone forth men of genius, and no less keen were their eyes, although they were surrounded by darkness and dense gloom; therefore they ought not so much to be hated for their erring, but pitted for their ill fate.* F. Petrarca, *apud* Theodor E. Mommsen, *Petrarch's Conception of the "Dark Ages"*, în Speculum, Vol. 17, No. 2, Apr., 1942 p. 228.

[23] Jacques Le Goff, *Op. cit*, p.90

[24] Jacques Le Goff definește periodizarea după cum urmează: *Periodizarea nu este numai un fel de a acționa asupra timpului. Actul în sine ne atrage atenția asupra faptului că nu se întâmplă nimic neutru, sau inocent, în a tăia timpul în părți mai mici. Periodization is not only a way of acting upon time. The very act itself draws our attention to the fact that there is nothing neutral, or innocent, about cutting time up into smaller parts.* Jacques Le Goff, *Op. cit.*, p.2

[25] Jacques Le Goff, *Op.cit.*, p.14

[26] *Ibidem*

[27] Krzysztof Pomian, *L'orde du temps*, Collection Bibliothèque des Histoires, Gallimard, 1984, p.125

[28] Voltaire, *Le Siècle de Louis XIV,* Nabu Press, 2010, p.231 și Jacques Le Goff, *Op.cit.*, p.12

[29] *Ces quatre âges sont ceux qui sont en arts perfectionnés et qui sont serviteurs d'époque à la grandeur de l'esprit humain, sont l'exemple de la postérité.* Voltaire, *Le Siècle de Louis XIV,* Nabu Press, 2010, p.231

Între căderea Imperiului Bizantin și căderea Imperiului Roman de Apus, Evul Mediu își stabilește reperele cronologice, drept ”media tempestas, media aetas, medium aevum, media tempora”[30] – adică, acea perioadă cuprinsă între secolele al V-lea și secolul al XIV-lea, într-o succesiune tripartită a timpului istoric, imaginată de umaniști. Aceste repere temporale sunt pur convenționale, rezultatul epocilor care le nasc, prematur și nepregătite pentru asumarea unei istorii științifice. Este evident că, în ceea ce privește Antichitatea, anul 476 (marcând căderea Imperiului Roman de Apus și trecerea către Evul Mediu) nu reprezintă disoluția instantanee, cataclastică a epocii precedente feudalismului[31]. Antichitatea își dobândește identitatea în nomenclatorul epocilor istorice prin opera lui Michel de Montaigne (1533-1592). Erudiții greci și latini sunt adunați asemenea metaforei unei alchimii, în care partea își pierde din savoarea originală, în beneficiul întregului[32]. Antichitatea se delimitează în spațiul culturii greco-romane până la căderea Imperiului Roman de Apus – 476. Ea va fi urmată de Evul Mediu.

În raport cu noțiunea de mijloc, legată de ‘medieval’, aceasta trebuie interpretată astăzi din perspectiva tranziției sau înlocuită cu termenul ‘feudal’. Este evident că epuizarea resurselor care au stabilit conținutul epocii renascentiste îi va exonera pe umaniști de lipsa perspectivei succesiunii unor alte epoci care vor duce la inadvertențe în înțelegerea medievalului ca epocă de mijloc. Aceasta va rămâne doar mijlocitoarea tranziției între antic și renascentist, căpătând din perspectivă actuală, denumirea alternativă de feudalism.

Odată cu secolul al XV-lea, tranziția către modernitate se confruntă cu dilema dintre convențional și subiectivism. Modernitatea este pătrunsă de conștientizarea prezentului și a istoricității. Cele două perspective se întrepătrund la interacțiunea dintre faptul istoric relevant și periodizare. Abordarea convențională se bazează pe un consens al cercetătorului, din ce în ce mai greu de obținut, până în zilele noastre, cu privire la utilizarea conceptului de secol. Abordarea subiectivă se bazează pe substanța proprie epocilor istorice. ”Convenționalismul și realismul”, în măsura unor abordări rigide, absolutiste, ”integrale, sunt poziții extreme, de neacceptat pentru istorici”[33]. Cu cât asaltul faptului este mai pregnant, cu atât mai mult periodizarea, diviziunea epocilor, este afectată. Mărcile de trecere versatile pot fi exemplificate prin asimilarea anului 1789 – anul Revoluției Franceze drept debut al secolului al XVIII-lea sau, în sens invers, anul 1914 asimilat începutului de secol XX[34]. Aceste modificări pot fi puse pe seama flexibilității conceptelor operaționale. Ele se opun unor poziții extreme care combat ”convenționalismul categoric, dar și substanțialismul integral”[35].

Afirmam anterior faptul că modernitatea este pătrunsă de conștientizarea prezentului și a istoricității. Prezentul se impune prin diversificare. Epoca marilor descoperiri geografice din perioada secolelor XIV-XV va insufla gustul către eterogen. Într-o lume ale cărei granițe sunt vizibil lărgite, domeniul istoriei se extinde și el. Istoria nu mai este numai antică – greacă

[30] Denis Căprăroiu, Eugen Deniza, *Nașterea Europei Medievale,* Ed. Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2008, p.13
[31] Conf. univ. dr. Mihail Vasilescu, *Istoria Antică Universală,* Curs susținut la Universitatea “Al. I. Cuza” Iași Facultatea de Istorie, 2004-2005, p.5
[32] Michel de Montaigne face o paralelă cu prepararea unei salate în încercarea de a demonstra utilitatea categoriei afirmând: *orice varietate de ierburi sunt amestecate împreună într-o mâncare , întreaga cantitate va fi înghițită sub denumirea generic a unei singure salate …what variety of herbs so ever are shuffled together in the dish, yet the whole mass is swallowed up under one name of a salad.* Michel de Montaigne, *The Essays of Michel de Montaigne*, https://ebooks.adelaide.edu.au/m/montaigne/michel/essays/book1.46.html, chapter 46.
[33] Bogdan Murgescu, *De la medieval la modern. O alternative la periodizarea tradițională: Epoca Modernă timpurie,* în Studii și Articole de Istorie, Ed. Curtea Veche, București, 2001, pp 5-18
[34] Jacques Le Goff, *Op.cit.,* p.4
[35] Bogdan Murgescu, *De la medieval la modern. O alternative la periodizarea tradițională: Epoca Modernă timpurie,* în Studii și Articole de Istorie, Ed. Curtea Veche, București, 2001, p. 5

sau romană, religioasă sau păgână. În raport cu o lume extinsă, istoria explorează introspectiv: apar istoriile naționale, locale, familiale. Or, acestea, prin caracterul lor continuu, sunt predispuse nevoii de actualizare, de aducere la zi, de modernizare. Cercetătorii identifică semnificația modernității în legătură cu două înțelesuri ale termenului: unul legat de noțiunile enumerate de noi, "actualizare, aducere la zi, altul legat de trecerea de la lumea medievală rurală și covârșitor agrară, la o lume urbanizată".[36] Renașterea reprezintă din perspectiva noastră un loc comun al celor două repere anterior menționate. Definim limitele cronologice ale modernității ca fiind plasate, începând cu Renașterea – secolele XIV-XV, până în pragul Primului Război Mondial. Secolul al XX-lea marchează debutul epocii contemporane.

În concluzie, observăm că, în ceea ce privește conceptele operaționale, reglementarea acestora este nouă. Istoria ca știință de sine stătătoare apare doar în secolul al XVIII-lea. Doar din această etapă putem vorbi de un nomenclator operațional care să ajute istoricul în cercetarea sa.

Etimologia latină a cuvântului 'perioadă' face trimitere la "cursa între naștere și humus"[37], inspirată din cuvântul grec 'periodos', adică circuit, traseu circular. Aplicat în cercetarea istorică, conceptul delimitează, începând cu secolul al XX-lea epocile istorice. Scopul periodizării este acela de a da sens timpului istoric, organizându-l prin intervenția directă, intenționată a cercetătorului[38].

'Epoca istorică' indică o fractură în succesiunea unor etape, circuite istorice cu parcurs similar. Până la introducerea conceptului de epocă, periodizarea era legată de "rutina organizării trecutului"[39]. Apariția relativ târzie a conceptelor operaționale ale cercetării istorice este inițiată de atitudinea anticilor față de trecut. În viața antică nu există perspectiva precedentului uman. Modelul divin inspiră parcursul vieții, iar acesta este atemporal. Incursiunea planului divin în viața cotidiană se face prin spectacole, festivaluri, ezoterism și artă. Aceasta are trăsături mitice. Perioada medievală reprezintă o perioadă de tranziție din perspectivă laturii cercetării istorice. Sub auspiciile creștinismului, cotidianul se inspiră din doctrina trinitară. Perspectiva vieții veșnice proiectează timpul ca pe un dar al Creatorului.

Evoluția conceptelor operaționale ale cercetării istorice este tributară specificului perioadelor așa cum l-am prezentat anterior. Antichitatea neinteresată de trecut, decât în măsura în care acesta interferează cu latura divină, folosește în delimitarea perioadelor modelul descendenților olimpieni sau al modelelor ce inspiră calități comparative cu acest plan. Perioadele istorice sunt identificate astfel cu viețile unor personalități marcante ale istoriei. Noțiunilor de 'vârstă' și 'generație' le succed cele de 'saeculum' și 'aevum'. Delimitarea epocilor istorice începe în secolul al XIV-lea.

Nomenclatorul succesiunii Antichitate, Ev mediu, Renaștere este legat de inițiativele umaniștilor. Oscilația între 'vechi' și 'nou' sau 'antic' și 'modern' nu se desprinde de obârșiile creștinismului. Umaniștii operează o distincție dual după următoarea paradigmă:

a) 'Vechi' înseamnă 'întunecat' din lipsa perspectivei de redempțiune Christică. Distincția dintre vechi/întunecat și nou/modern se face începând cu secolul al VI-lea, când Dionisie Exiguul (470-575) impune prin opera sa adoptarea unui calendar unic, având drept început anul nașterii lui Iisus Hristos.

---

[36] *Ibidem*

[37] Ion Negreț-Dobridor, *Teoria generala a curriculumului educațional,* Ed. Polirom, Iași, 2008, p.13

[38] Jacques Le Goff, *Must We Divide History Into Periods?* (European Perspectives: A Series in Social Thought and Cultural Criticism), Columbia University Press. Kindle Edition, p.4

[39] Jacques Le Goff afirmă: *Long before it had been accepted in historical writing and research, the notion of a period was routinely used for the purpose of organizing the past.* Jacques Le Goff, *Must We Divide History Into Periods?* (European Perspectives: A Series in Social Thought and Cultural Criticism), Columbia University Press. Kindle Edition, p.5

b) 'Întunecat' înseamnă acea parte din 'medieval', în care accesul la scrierile și cultura antică este mărginit de intervenția cataclastică a migratorilor, până în zorii Renașterii.

Antichitatea, denumită ca-atare în opera lui Michel de Montaigne (1533-1592) își stabilește limitele cronologice până la căderea Imperiului Roman de Apus – 476. Evul Mediu se definește ca o perioadă de mijloc, între secolul V și XIV. Începând cu secolul al XIV-lea, începe Renașterea, caracteristicile epocii fiind determinate de depășirea antitezei dintre antic și modern în limitele diatribei dintre păgânism și creștinism. Epoca Modernă își întinde limitele începând cu Renașterea, până în pragul Primului Război Mondial. Contemporaneitatea începe în prima jumătate a secolului al XX-lea.

BIBLIOGRAPHY

1. Ariés, Philippe, *Timpul istoriei*, București, Editura Meridiane, 1997, pp.1-285;
2. Căprăroiu, Denis; Deniza, Eugen, *Nașterea Europei Medievale*, Ed. Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2008, pp. 1-190;
3. Chamoux, Francois, *Civilizația greacă în epocile arhaică și clasică*, Vol. !, Editura Minerva, București, 1985, pp. 1-369;
4. De Montaigne, Michel, *The Essays of Michel de Montaigne*, https://ebooks.adelaide.edu.au/m/montaigne/michel/essays/book1.46.html, chapter 46;
5. Fericitul Augustin, *Scrieri alese*, EIB al BOR, București, 1985, pp. 1-323;
6. Herodot, *Cele mai frumoase Istorii*, Ed. Humanitas, București, 2018, pp. 1-549;
7. Le Goff, Jacques, *Must We Divide History Into Periods?*, Columbia University Press, 2015, pp. 1-184;
8. Lebedev, A. V,. *The Logos of Heraclitus: a Reconstruction of his Thought and Word (with a New Critical Edition of the Fragments)*, St. Petersburg, "Nauka"Publishers, 2014, pp.1- 533;
9. Lorenz, Chris, *'The Times They Are a-Changin'. On Time, Space and Periodization in History*, în Mario Carretero, Stefan Berger and Maria Grever (eds.), *Palgrave Handbook of Research in Historical Culture and Education*, Houndmills: Palgrave 2017, pp.109-133;
10. Mommsen, E., Theodor, *Petrarch's Conception of the "Dark Ages"*, în Speculum, Vol. 17, No. 2, Apr., 1942 pp. 226-242;
11. Murgescu, Bogdan *De la medieval la modern. O alternative la periodizarea tradițională: Epoca Modernă timpurie*, în *Studii și Articole de Istorie*, Ed. Curtea Veche, București, 2001, pp 5-18;
12. Negreț-Dobridor, Ion, *Teoria generala a curriculumului educațional*, Ed. Polirom, Iași, 2008, pp.1-440;
13. Olariu, Cristian, *Istoria Romei Antice, Curs dedicat studenților*, Facultatea de Istorie, Universitatea București, 2005, pp 1-130;
14. Pelikan, Jaroslav, *The Eschatology of Tertullian în Church History*, Vol. 21, No. 2 (Jun., 1952), Cambridge University Press, pp.108-122;
15. Pliny, the Elder, *The Natural History*, Princeton University, London, 1857, vol. VI, pp. 1-469;
16. Plutarh, *Vieți paralele*, Ed. Științifică, București, 1963, pp.1-416;
17. Pomian, Krzysztof, *L'ordre du temps*, Collection Bibliothèque des Histoires, Gallimard, 1984, pp.1-384;
18. Popper, R. Karl, *Societatea deschisă și dușmanii ei*, Ed. Humanitas, București, 2017, pp.1-783;

19. Vasilescu, Conf. univ. dr. Mihail, *Istoria Antică Universală*, Curs susținut la Universitatea "Al. I. Cuza" Iași, 2004-2005;
20. Voltaire, *Le Siècle de Louis XIV*, Nabu Press, 2010, pp. 1-455.

THE "COUNTRY'S GUARD"

Daniel Dieaconu, Mirela Topoliceanu
Prof., PhD, University of Bucharest , PhD Student, „Babeş-Bolyai" University of Cluj-Napoca

Abstract: King Carol II had, during his reign, several pioneering political actions, especially during his regime of monarchic authority. In support of his reign and the cult of the royal personality he used as institutions of power the single party (the National Renaissance Front and then the Party of the Nation) and the "Country's Guard" organization, directly assisted by ministries and other state institutions, also being created a Ministry of National Propaganda. During scouting period, Prince Carol had the national command of the youth organized according to English model. As king, Carol II wanted to create a national organization to serve his purposes of glorifying the reign. Also, formalizing such an organization was hitting in the "Cross Brotherhoods" which were experiencing a growing development under the direction of the legionary leader Corneliu Zelea Codreanu. The "Country's Guard" borrowed from the character traits of the king and followed his wishes. For the royal holidays, "Country's Guard" represented youth and enthusiasm, playing an increasingly important role in the "Celebrations of Restoration", the king's holiday, with giant manifestations on stadiums. It was abolished by Antonescu, but the model was also preserved in the dictatorial regimes that followed.

Keywords: Country's Guard, Ministry of National Propaganda, cult of the royal personality, Cross Brotherhoods

Acest studiu este dedicat unei organizaţii de tineret, creaţie a regelui Carol al II-lea, pusă în slujba regimului său de autoritate monarhică şi a cultului personalităţii sale. A apărut în timpul deceniului carlist, dar începuturile organizatorice ale tinerimii române sunt mai vechi, prinţul pe atunci Carol fiind, de asemenea, participant activ. Astfel, amintim organizația cercetașilor, creată după modelul boy-scouților lui Baden-Powell, fondată în timpul regelui Carol I, care a beneficiat de implicarea prințului Carol. Dar lui i se datorează și marea eroare de a trimite pe cercetași în Moldova în 1916, fără o persoană desemnată să răspundă de ei și să-i conducă. Mulți dintre ei s-au prăpădit, scrie E.A. Buhman, apropiat Casei Regale la acea vreme[1].

Alături de Frontul Renașterii Naționale, „Straja Țării" a strâns în rândurile ei milioane de tineri uniți de diverse activități și acțiuni, cele mai multe dintre ele benefice, chiar dacă scopul urmărit de rege, „Marele Străjer", era de a alcătui o forță de sprijin pentru regimul său și de dezvoltare a cultului personalității sale.[2]. Bela Vago, istoric al fascismului sud-est european, vedea în Straja Țării „consolidarea autorității personale a regelui" sau „modalitatea de-a fura fulgerul din mâna Gărzii de Fier"[3]. „Pe stadionul Carol al II-lea, sub un soare dogoritor, se desfășoară ziua sporturilor. Marele Străjer vine să prindă în plasă tineretul, să pună mâna pe acesta înainte să-i fie luat. Cine vrea să i-l ia? Hitler, prin intermediul verzilor, al Gărzii de

[1] E.A. Buhman, *Patru decenii în serviciul Casei Regale a României. Memorii 1898-1940*, Ed. Sigma, București, 2006
p. 103.
[2] C. Argetoianu, *Memorii*, în „*Magazin Istoric*", An I, 1967, Nr. 8, p. 79.
[3] B. Vago, *The Shadow of the Swastika. The Rise of Fascism and Anti-Semitism in the Danube Basin 1936-1939*, Londra, Saxa House, 1975, p. 32.

Fier", scria în 1939 Martha Bibescu[4]. Și Armin Heinen, istoric german care a realizat un excelent studiu asupra Mișcării Legionare, considera că prin „Straja Țării" regele încerca să sustragă tineretul Gărzii de Fier, folosindu-se pentru aceasta și de instituțiile statului[5].

„Enciclopedia Română" din 1938 dorea să evidențieze faptul că „Straja Țării" nu reprezenta doar formalism: formațiuni, costum, salut, ci și disciplină, spirit de corp, camaraderie, solidaritate. Nu este nicicum o „maimuțăreală de import". Cezar Petrescu, un gazetar și scriitor apropiat regimului carlist, considera că „Straja Țării" reprezintă „generația Carol al II-lea", „nu sunt scopul, ci mijlocul"[6]. Carol al II-lea era cel care oferea moto-ul: „Noi nu suntem o școală, noi suntem o credință și un avânt!"[7].

Moștenitor al tronului, prințul Carol s-a implicat în cercetășie, el fiind de altfel comandant al „Legiunii Cercetașilor", participând la diverse acțiuni, participând la depuneri de jurământ, la marșuri și defilări care îi plăceau încă din acea vreme[8]. Cercetășia era de origine engleză, dar Carol s-a inspirat și de la von der Goltz, șeful organizației cercetașilor din Germania, cu care s-a întâlnit de câteva ori[9]. E.A. Buhman constata că principele Carol a acordat mare atenție cercetașilor (de tipul „boy-scout" din Anglia), având încredere în viitorul tinerimii[10].

Primele grupe de cercetași s-au fondat în spațiul românesc la 1912 la Blaj, Brașov și București. Prima patrulă de cercetași din România s-a constituit în 1913, în Bucegi[11]. A urmat o primă conferință referitoare la acest fenomen prin prof. univ. Gheorghe Murgoci și a fost scoasă prima broșură de către profesorul de școală secundară Gabriel Giurgiu („Cercetașii", publicată la București în 1913).

În 1929, lt.col. Ulisse Sâmboteanu a condus delegația românească la „Jamboreea internațională" din Marea Britanie, la care au participat 50.000 de cercetași. În 1929-1930, principesa Ileana a constituit Asociația Cercetașelor Române[12]. Despre activitățile din taberele de cercetași scria în 1928 Dimitrie Alecu, arătând o amploare deosebită într-o perioadă grea pentru România 1916-1918[13]. Pentru o mai bună absorbție a fondurilor, asociația cercetășească din România a trecut din 1924 la Fundația Culturală „Principele Carol", iar din 1929 la Oficiul Național de Educație Fizică. Din 1930, după venirea regelui, asociația devine independentă, sub conducerea regelui, și se desfășoară primele mari întruniri naționale – „jamboree": la Piatra-Neamț – 1930, Sibiu – 1932, Constanța – 1934, Brașov – 1936[14]. În 1930, este implicat și principele Nicolae, care participă la manifestările sub titulatura „Jamboreea Națională"[15].

---

[4] Martha Bibescu, *Jurnal politic, ianuarie 1939-ianuarie 1941*, București, Editura Politică, 1979, p. 78.
[5] A. Heinen, *Legiunea Arhanghelului Mihail*, Ed. Humanitas, București, 1998, p. 300.
[6] *Enciclopedia Română,* vol. I, Statul, Imprimeria Națională, București, 1938, p. 957.
[7] *Enciclopedia Română*, vol. I, p. 482.
[8] Serviciul Județean al Arhivelor Naționale (în continuare SJAN) Neamț, fond Primăria orașului Piatra-Neamț, dos. nr. 58/1915, f. 1. La Piatra-Neamț, la depunerea jurământului cohortei de cercetași „Petru Rareș" a fost primit cu mult fast, ridicându-se două arcuri de triumf și trei tribune pe dealul Borzoghean.
[9] G.T. Kirileanu, *Scrieri*, vol. II, Ed. Minerva, București, 1988, p. 46.
[10] E.A. Buhman, *op. cit.*, p. 103. Și principele moștenitor Mihai a fost legat de fenomenul cercetășiei, el fiind prezent la întruniri ale cercetașilor din Polonia și Marea Britanie (T. Sidorovici, *Din viața unui fiu de rege,* Ed. Cartea Românească, București, 1937, p. 180).
[11] La Sinaia, primii cercetași primesc binecuvântarea regelui Carol I, printre entuziaștii tineri fiind și principii Carol și Nicolae. După moartea lui Carol I, Ferdinand se erijează în protectorul cercetașilor, iar principele Carol devine comandant al Marii Legiuni a Cercetașilor din România (*Enciclopedia Română,* vol. I, p. 482).
[12] A. Dimăncescu, Colonel Ioan Dem. Dimăncescu, *Cercetășia în România (1898-1951*), în „*Calendarul tradițiilor militare - 2013"*, Ed. Centrului Tehnic-Editorial al Armatei, București, 2012, p. 92.
[13] Vezi pe larg D. Alecu, *O școală în aer: Soleștii și Sculeni*, 1916-1918, Constanța, 1918.
[14] *Enciclopedia Română*, vol. I, p. 482.
[15] S.J.A.N. Neamț, fond Primăria orașului Piatra-Neamț, dos. nr. 147/1930, f. 16. La Piatra-Neamț, în august 1930, a sosit în acest scop principele Nicolae, având colaborarea colonelului, pe atunci, Dumitru Coroamă, de loc din satul Răpciuni, comuna Ceahlău, județul Neamț. Vezi ziarul local „Reformatorul", 11-25 august 1930 și cărțile poștale sau

Cercetașii aveau un salut de origine romană și funcționa în cadrul grupului un sistem de recompense și pedepse. Aveau un jurământ-promisiune și 12 articole de legi: „Promit, pe onoarea mea de cercetaș, să fac tot posibilul să slujesc lui Dumnezeu și țării mele, să-mi ajut aproapele și să mă supun legilor cercetașilor”[16].

Cercetășia a fost desființată de regele Carol al II-lea și înlocuită cu „străjeria” și „premilităria”[17]. Trecerea de la cercetășie la străjerie a însemnat trecerea de la modelul englezesc la cel german[18].

În 1934, „Straja Țării” era denumită ca organizație voluntară de tineret[19], în septembrie având loc la Breaza prima întrunire străjerească cu 60 de învățători și 150 de copii, dorindu-se o „școală de experiență” sau „un centru de inițiere străjerească”[20]. Apariția organizației a fost dictată de faptul că „tineretul de după război era fără un ideal” și era nevoie de „ceva specific românesc”. Scopul era explicit: „credința în cel care întrupează patria: suveranul!”[21]. Se organizau tabere speciale: apărarea pasivă, formațiuni sanitare, poștă-telegraf-radio, localizarea incendiilor, ateliere și industrii[22], cu mare succes la tineri.

Nu insistăm asupra ceremonialului și ritualurilor festive ale „Strajei Țării”, care confirmă predilecția regelui pentru organizare cvasi-militară și decorativistă, foarte elaborate, cu legăminte, crezuri, făgăduințe, jurăminte etc., dar câteva caracteristici trebuie punctate. Formula jurământului străjeresc este ilustrativă: „Jur credință Regelui meu Carol al II-lea/ Jur dragoste și jertfă Țării și Neamului Românesc/ Jur ascultare și supunere Străjii Țării/ Așa să-mi ajute D-zeu!”[23]. La solemnitățile religioase se cânta Imnul Regal, cântece ale corurilor străjerești și de premilitari sau corurile căminelor culturale. Imnul Străjerilor devenise „Trei culori”, melodie a lui Ciprian Porumbescu[24]. La sfârșitul fiecărei întâlniri a cuibului străjeresc, șeful de cuib rostea o formulă: „Totdeauna gândul nostru la M.S. Regele, Marele Nostru Străjer. Trăiască!”[25]

Străjerii se diferențiau prin uniforme, insigne, medalii, unitățile aveau fanioane și drapele proprii. „Marele Străjer”, regele, avea ca semn distinctiv un șnur din fir de aur, iar comandantul „Străjii Țării” avea un șnur de mătase”[26]. Carol apărea în public în tot felul de uniforme, de multe părând ridicol, cum era cazul uniformei „Marelui Străjer”, cu pantaloni scurți, însoțit de fiul său Mihai[27].

---

fotografiile de epocă din volumul Cristinei Verzea și al lui Nicoale Dumitrașcu, *Familia regală a României. Pagini de istorie din județul Neamț,* Ed. Constantin Matasă, Piatra-Neamț, 2015.

[16] Cercetași, străjeri, pionieri: cum au fost înregimentați tinerii României, pe site-ul m.adevărul.ro – 14 mai 2016, accesat la 19 septembrie 2017.

[17] C.C. Giurescu, *Amintiri*, p. 52; S.J.A.N. Neamț, fond Prefectura Județului Neamț, dos. 131/ 1939, ff. 24-29.s

[18] T. Vișan-Miu, *L aș coală cu regele Mihai,* Ed. Corint, București, 2016, p. 55.

[19] S.J.A.N. Neamț, fond Prefectura Județului Neamț, dos. 131/ 1939, f. 25.

[20] T. Sidorovici, *Carol II. Din culmea unui deceniu de glorioasă domnie*, p. 120; *Enciclopedia Română,* vol. I, p. 485.

[21] *Enciclopedia Română,* vol. I, pp. 956-958; „Monitorul Oficial”, partea I, nr. 292, 15 decembrie 1938, p. 5944.

[22] Carol al II-lea, Regele României, *Însemnări zilnice*, III, Ediție îngrijită, note, glosar și indice de Viorica Moisuc, Nicolae Rauș, Cuvânt înainte de Ioan Scurtu, București, Ed. Scripta, 2003, p. 328.

[23] *Enciclopedia Română*, vol. I, p. 594.

[24] Diana M. Păunoiu, *Sărbătoare și propagandă în timpul regelui Carol al II-lea- 1938-1940*, Ed. Academiei Române, București, 2013, p. 64.

[25] *Straja Țării, Direcția Îndrumării. Program și instrucțiuni 1 septembrie 1939 – 3 august 1940*, Ed. Vremea, București, 1939, p. 22.

[26] Monitorul Oficial, Anul CVI, partea I, nr. 292, 15 decembrie 1938, p. 5924.

[27] P. Țurlea, *Nicolae Iorga între dictatura regală și dictatura legionară*, Ed. Enciclopedică, București, 2003 p. 82; imaginile din lucrarea lui Teofil Sidorovici ni-l prezintă pe rege în diverse ipostaze ca „Mare Străjer”, înconjurat de mari personalități ale statului și de generali, cu toții în costum străjeresc, cu pantaloni scurți. Regele apărea și cu buzduganul de „mare vornic al arcașilor” (T. Sidorovici, *Carol II. Din culmea unui deceniu de glorioasă domnie*, p. 120).

Marele Voievod de Alba-Iulia Mihai a fost și el angrenat în acțiunile „Străjeriei Țării", activitatea sa fiind atent urmărită de presă și radio. Pentru el s-a alcătuit o clasă specială cu elevi din diverse zone ale țării, făcând și instrucție militară[28].

Străjerii aveau un jurământ clar: „Jur credință Regelui Meu Carol al II-lea, jur dragoste și jertfă Țării și Neamului Românesc, jur supunere și ascultare Străjii Țării, așa să-mi ajute Dumnezeu!". Aveau, de asemenea, un legământ-făgăduință: „Mă leg în fața lui Dumnezeu să trăiesc în credința strămbunilor mei, să-mi închin munca Străjii Țării, gata la orice jertfă pentru Țară, Neamul și Regele Nostru". Nu lipseau un crez, porunci morale sau porunci igienice, spre exemplu „Nu scuipa niciodată pe jos"[29].

Un bătrân învățător din Hangu, județul Neamț, își amintea că pe terenul de fotbal era un pavilion dintr-un brad înalt de 7-8 metri. La activitățile străjerești era înălțat tricolorul și se cânta Imnul Străjerilor – „Trei culori cunosc pe lume"[30]. Conduse de Straja Țării erau și Uniunea Federațiilor Sportive din România și celelalte asociații și federații de profil. Marea Falangă a Străjerilor era alcătuită din Falanga Străjerilor și Falanga Străjerelor, la care se adăugau Asociația Creștină a Femeilor și Asociația Creștină a Tinerilor (ultimele două cuprinzând tineri ucenici și funcționari comerciali). Organizarea era în sistem celular, plecând de la cuib – celula de lucru, la grupă, apoi centurie și stol. Stolul avea pavilion care era ridicat la începerea unei activități. Cohortele se organizau pe localități, iar legiunile erau pe județe.[31]

Carol al II-lea declama: „Energiile tineretului nostru nu trebuie lăsate să se răzlețească și avântul lui nu trebuie să se pulverizeze în lupte sterile sau păgubitoare, ci trebuie canalizate și folosite înțelepțește spre binele neamului"[32]. Carol era comandantul suprem – „Marele Străjer" –, sprijinit de un Consiliu Superior de Îndrumare, alcătuit din miniștri și patriarh[33].

Întreaga activitate a „Străjii Țării" era axată pe proslăvirea instituției monarhice și a lui Carol al II-lea, străjerii fiind o prezență constantă la „Serbările Restaurației" încă din 1935, dar și la sărbătorirea zilei de 10 mai[34]. În sărbătorirea „Restaurației", Straja Țării deținea rolul cel mai important și nu doar în București, unde participa regele, ci și în alte mari orașe ale țării, în prezența prefecților, primarilor sau mai apoi a rezidenților regali. Se organizau defilări, jocuri sportive, ceremonialuri străjerești, șezători, focuri de tabără, defilări cu torțe.[35]

În 1935, la 5 ani de la „Restaurație", pe Platoul Cotrocenilor participă 25.000 de „străjeri" băieți și fete, mulți din provincie, care au produs o vie impresie[36]. Din acest an, la baza serbărilor „Restaurației" va sta instituția străjeriei, cu defilări, acțiuni sportive, expoziții. Erau, de asemenea, angrenați tineri străjeri în diverse alte festivități: Ziua Aviației (20 iulie), Ziua Monarhiei (10 mai), Ziua Regelui (16 octombrie), Ziua Unirii (24 ianuarie). În 1937, regele își amintea că ziua de 8 iunie a fost o „zi a tineretului, o zi a străjerilor"[37]. În 1937 a devenit instituție autonomă, un semi-voluntariat, pentru ca în 1938, 15 decembrie, să se introducă obligativitatea pentru tineri: băieți de la 7 la 18 ani, fete de la 7 la 21 de ani, organizați paramilitar în legiuni, centurii, stoluri, sub conducerea „ Marelui Străjer" – regele

[28] Vezi pe larg T. Vișan-Miu, *La școală cu Regele Mihai*, Ed. Corint, București, 2016.
[29] Cercetași, străjeri, pionieri: cum au fost înregimentați tinerii României, pe site-ul *m.adevărul.ro* – 14 mai 2016, accesat la 19 septembrie 2017.
[30] Teoctist Galinescu, *92 de ani de la naștere*, pe *zch.ro.*
[31] *Enciclopedia Română*, vol. I, p 488.
[32] I. Scurtu, Gh. Buzatu, *Istoria românilor în secolul XX*, p. 87.
[33] *Enciclopedia Română*, vol. I, p 486.
[34] SJAN Constanța, Fond Primăria Orașului Constanța, Dos. 24/1939, Straja Țării, f. 23.
[35] SJAN Constanța, Fond Primăria Orașului Constanța, Dos. 24/1939, Straja Țării, ff. 21-23.
[36] „Adevărul", 11 iunie 1935; la 8 iunie 1936, când o tribună a căzut, străjerii au impresionat prin disciplina de care au dat dovadă în acele clipe grele când s-au înregistrat morți și răniți (T. Sidorovici, *Carol II. Din culmea unui deceniu de glorioasă domnie*, p. 130).
[37] Carol al II-lea, Regele României, *Însemnări zilnice*, vol. I, p. 104.

Carol al II- lea. Se cerea „unitate de doctrină, de principii, de execuție”[38]. Din 1937, „Straja Țării” era alimentată de bugetul statului[39]. Straja Țării fusese „reformată” la 15 decembrie 1938, funcționa pe același principiu ca cel constituțional: generarea puterii de sus în jos, rolul principal avându-l regele, comandantul suprem, „Marele Străjer”, sprijinit de un Consiliu Consultativ. Conducerea efectivă o avea comandantul Străjii, numit și revocat de rege. Alte organizații de tineret erau interzise pe teritoriul țării[40]. „Straja Țării” devenea baza activităților tineretului în România carlistă și ei îi erau subordonate mai multe asociații și federații, ce îmbină credința creștină cu sportul. Uniunea Federației Sportive din România, Federațiile Sportive din România, Federațiile Sportive din țară, Asociația Arcașilor României, Asociația Șoimii Carpaților, Asociația Creștină a Tinerilor, Asociația Creștină a Femeilor[41].

După instaurarea regimului autoritar, „Straja Țării” devine o organizație paramilitară instrumentată politic și propagandistic pentru a contrabalansa acțiunile pentru tineret ale Mișcării Legionare. Deviza era „Credința și muncă pentru țară și rege”[42]. Această deviză era trecută și pe carnetele școlare (carnetele de elev/de note), care aveau pe copertă poza monarhului – „Marele Străjer” – și doi copii care îl salutau. În 1938, s-a desfășurat „Săptămâna Străjeriei”, cu mai multe zile și sărbători în toată țara: Ziua Restaurației, Ziua Tineretului, Ziua Localității, a satului, a orașului, Ziua cinstirii eroilor, Ziua sănătății, Ziua răsplății și bucuriei, Ziua Cântecului și Dansului Național[43]. La 7 iunie 1938, Carol al II-lea inaugura expozițiile Fundației Regale „Principele Carol” și ale „Străjii Țării”, elogiind activitățile lor, ca la 8 iunie să participe pe Stadionul ANEF la ceremonialul din care nu au lipsit defilările copiilor prin ploaie[44]. Tinerii scriau cu trupurile lor „Carol 2”, după care se rearanjau, astfel încât, de sus, să se vadă monograma regelui. Programul Străjii Țării dedicat zilei de 8 iunie. Se începea cu o slujbă religioasă, urma apoi intonarea „Imnului Regal”, Rugăciunea („Tatăl Nostru”), Deviza străjerului, Crezul străjerului, Imnul străjerilor, Cuvântul șefului, Regele coboară printre noi (imn). Urma apoi defilarea străjerilor, salutul sportiv dedicat Regelui Carol al II-lea (în sunetul Imnului Regal). Se făceau demonstrații de volei și de fotbal, ca spre seară să aibă loc o șezătoare, aprinderea tradițională a focului și retragerea cu torțe[45].

Carol al II-lea era încântat de modul în care se desfășurau serbările. Nota în însemnările sale zilnice: „Pentru mine, de a vedea această întărire a mișcării de educație a tineretului, este o foarte, foarte mare mulțumire sufletească”[46].

Odată cu regimul de autoritate monarhică, regele și apropiații săi au văzut în ”Straja Țării” o instituție complementară școlii de mare valoare. Se dorea „redisciplinarea”, chiar dacă s-au luat măsuri aberante împotriva celor ce erau aflați ca simpatizanți ai Mișcării Legionare: excludere definitivă din toate școlile statului sau chiar judecarea de către un Tribunal Militar[47].

În 1939, la sărbătorirea „Zilei Restaurației”, străjerii i-au urat lui Carol al II-lea, „Marele Străjer”:

„Uraaa, uraa, uraa…
Toți străjerii, Maiestate,

[38] S.J.A.N. Neamț, fond Prefectura Județului Neamț, dos. 131/ 1939, ff. 24-29.
[39] „Monitorul Oficial”, nr. 297, din 7 octombrie 1937.
[40] „Monitorul Oficial”, an CVI, nr. 292, 15 dec. 1938, pp. 5942-5947.
[41] Diana M. Păunoiu, *Rezidența regală a ținutului Olt (1938-1940),* Ed. Academiei Române, București, 2012, p. 98.
[42] Diana M. Păunoiu, *Rezidența regală a ținutului Olt (1938-1940, Istoria românilor în secolul XX,* p. 44.
[43] SJAN Neamț, fond Prefectura Jud. Neamț, dos. 13 /1939. ff. 27-29.
[44] Carol al II-lea *Între datorie și pasiune. Însemnările zilnice*, Vol. I (1904-1939), Ed. Curtea Veche, București, 2003, p. 249.
[45] SJAN Constanța, Fond Primăria Orașului Constanța, Dos. 24/1939, Straja Țării, f. 21-22. Asistau la ceremonii și alte formațiuni paramilitare și asociații sportive care nu făceau parte din Straja Țării.
[46] Carol al II-lea, *Între datorie și pasiune. Însemnări zilnice*, Vol. I, p. 359.
[47] Diana M. Păunoiu, *Sărbătoare și propagandă în timpul regelui Carol al II-lea - 1938-1940*, p. 24.

Îți urează sănătate!”[48]

Regele a avut printre invitați și pe Baldur von Schirach, conducătorul german al Hitler Jugend, organizația de tineret a lui Hitler, și a cerut de la acesta impresii, dar și sfaturi privind reorganizarea „Străjii Țării”[49]. La „Sărbătoarea a cinci ani de Straja Țării” a fost omagiat regele, fiindcă a „vegheat cu dragoste de părinte asupra copiilor țării, cu un minunat tact pedagogic și un ascuțit simț al virtuții”; el era „ctitorul pedagogiei românești”, era „regele pedagog”. Una dintre străjerițe îi dedica o poezie:

„Poporul astăzi îl aclamă
Pe regele ce-a dus departe
Mândria noastră de român.
În cartea vechilor legende
Ca Feți Frumoșii din povești
Te-o înscrie culmile pe care
Ai dus destine românești”[50].

În 1940, fastul este mai puțin pregnant, „Săptămâna Restaurației” este mai simplu sărbătorită. Straja Țării are o prezență deosebită la pavilioanele expoziționale elogiate de rege care oferă mai multe titluri de răsplată și decorații[51].

În timp ce Manoilescu și Valer Pop sunt la Viena pentru a salva ciopârțirea țării, Carol al II-lea participa la o masă străjerească și problemele majore care sunt în prim plan se referă la „lipsa mijloacelor de acțiune și educație morală a studențimii” și Teofil Sidorovici propune unirea Frontului Studențesc cu „Straja Țării”. Bineînțeles că s-au acordat multe decorații[52].

„Straja Țării” a beneficiat de sprijin material din partea statului, dar și logistic, propagandistic. A avut nevoie de fonduri enorme și a antrenat circa 4 milioane de membri în diverse activități, unele dintre ele politice formale, datorate vizitelor regale[53]. A generat suporteri sinceri, a atras pe alții prin obligativitatea sau prin posibilitatea unei ascensiuni social-politice. În 1940, avea peste 4 milioane de membri, iar scopul primordial, decapitarea asociaților de tineret legionare, părea atins. Același „om nou” promovat de legionarismul codrenist îl anunța și propaganda carlistă prin punerea în practică a doctrinei „străjerești” – „omul eroic al României de mâine”[54].

Activitățile cu caracter politic ale Străjii Țării, activități de proslăvire a regelui, au avut un rol pur formal, fără impact, din obligație sau oportunism; erau desigur, și cei care credeau cu adevărat în rolul regelui de „salvator”, dar numărul lor era mai mic. În schimb, activitățile cu caracter tehnic au prins: cursuri de sanitari, telegraf, telefon, radio, ateliere de industrii, localizare incendii, apărare pasivă etc.

„Straja Țării” a contribuit, alături de alte organizații și instituții, la propagarea în rândul opiniei publice a imaginii unei națiuni unite în jurul regelui. A fost unul dintre cele mai importante instrumente de propagandă oficială a regimului carlist, cu dublu rol: ilustra un tineret atașat regelui, și totodată, în rândul acestui tineret se promova devotamentul față de rege. Pe lângă aceasta, nu putem nega faptul că educația tinerilor în sprijinul străjeresc a avut și

[48] SJAN Neamț, *Fond Prefectură Jud. Neamț,* dos 131/139, f. 31-32.
[49] Martha Bibescu, *op. cit.*, p. 79.
[50] I. Scurtu, Gh. Buzatu, *Istoria românilor în secolul XX, Istoria românilor în secolul XX,* Ed. Paideia, București, 1999, p. 87.
[51] I. Scurtu, *Carol al II-lea: ultimele luni de domnie*, vol. III, Ediție îngrijită, note, glosar și indice de Viorica Moisuc, Nicolae Rauș, Cuvânt înainte de Ioan Scurtu, București, Ed. Scripta, 2003.pp. 14-15.
[52] Carol al II-lea, *Însemnări zilnice*, vol. III, p. 267, 283.
[53] I. Scurtu, *Studiu introductiv*, în Carol al II-lea, Regele României, *Însemnări zilnice*, vol. II, reeditare, Ediție îngrijită, note, glosar și indice de Viorica Moisuc, Nicolae Rauș, cuvânt înainte de Ioan Scurtu, București, Ed. Scripta, 2003, p. 20.
[54] *Enciclopedia României*, vol. I, p. 489.

valențe pozitive, oferindu-le un set de valori și modele comportamentale în devenirea lor ca adulți.

BIBLIOGRAPHY

I. Izvoare inedite

Arhivele Naționale Istorice Centrale

- Arhivele Naţionale Istorice Centrale (A.N.I.C)., *fond Casa Regală. Miscelanee 1866-1947*

Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Neamț

- Serviciul Judeţean al Arhivelor Naţionale (S.J.A.N.) Neamț, *fond Prefectura Neamț*, 1927-1940
- S.J.A.N. Neamț, fond *Primăria Piatra-Neamț,* 1927-1940
- S.J.A.N. Neamț, *fondul Siguranța Generală* 1934-1938,
- S.J.A.N. Neamț, *fondul Ziare-Reviste*

Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Constanța

- Serviciul Judeţean al Arhivelor Naţionale (SJAN) Constanța, *fond Primăria Orașului Constanța*
- SJAN Constanța, *fond Prefectura Constanța*
- SJAN Constanța, *fond Frontul Renașterii Naționale*
- SJAN Constanța, *fond Serbări, decorarea orașului, banchete și excursii*

II. Izvoare edite: colecții de documente, dicționare, ghiduri, enciclopedii

Cuvântările Majestății sale Regelui Carol II, București, 1940

Enciclopedia de istorie a României, Ed. Meronia, București, 2000

Enciclopedia României, vol I-IV, 1938-1943

Istoria Românilor, vol. VIII, coord. I. Scurtu, Ed. Enciclopedică, București, 2003

Iuliu Maniu în fața Istoriei, coord. G. Țepelea, Ed. Gândirea românească, București, 1993

Straja Țării, Direcția Îndrumării. Program și instrucțiuni 1 septembrie 1939 – 3 august 1940, Ed. Vremea, București, 1939

III. Cotidiane, periodice, reviste

Adevărul, 1897-1940

Curentul, 1933/1940, București

Cuvântul, revistă politică, 1916, Iași, și 1934-1936, selectiv și Cuvântul-Almanah-1941

Dimineața, 1907, 1921-1922, 1930-1940, București

Dosarele istoriei, 1996-2000, București

Revista Fundațiilor Regale, 1935-1940

Ritmul vremii, 1937-1940, Roman

România, 1938-1940

Universul, 1907-1940, București

IV. Memorii, Jurnale, Amintiri

Argetoianu, C., *Memorii. Pentru cei de mâine. Amintiri din vremea celor de ieri*, partea a VIII-a (1930-1931), vol. al IX-lea, Ediție îngrijită și indice de Stelian Neagoe, București, Ed. Machiavelli, 1997

Idem, *Însemnări zilnice (2 februarie 1935-31 decembrie 1936)*, vol. I, Ediție îngrijită și prefață de Stelian Neagoe, București, Editura Machiavelli, 1998

Idem, *Însemnări zilnice (1 iulie 1937-31 decembrie 1937)*, vol. III, Ediție îngrijită și prefață de Stelian Neagoe, București, Editura Machiavelli, 2007

Idem, *Însemnări zilnice (1 ianuarie-21 iulie, 25 octombrie-31 decembrie 1940)*, vol. VIII, București, Editura Machiavelli, 2007.

Bibescu, Martha, *Jurnal politic, ianuarie 1939-ianuarie 1941*, București, Editura Politică, 1979

Boilă, Z., *Amintiri și considerațiuni asupra mișcării legionare*, Ed. Apostrof, Cluj-Napoca, 2000

Borșa, I.D., *Cal troian intramuros. Memorii legionare*, Ed. Lucman, București, 2000

Bossy, R., *Amintiri din viața diplomatică*, Ed. Humanitas, 1993

Buhman, E.A., *Patru decenii în serviciul Casei Regale a României. Memorii 1898-1940*, Ed. Sigma, București, 2006

Caradino, N., *Nopți albe și zile negre*, Ed. Eminescu, București, 1992

Carol II, *Între datorie și pasiune. Însemnări zilnice*, Ed. Silex, București, 1995

Carol al II-lea, Rege al României, *Însemnări zilnice. 1937-1951*, vol. I, Ediție îngrijită, note, glosar și indice de Viorica Moisuc, Nicolae Rauș, Cuvânt înainte de Ioan Scurtu, București, Editura Scripta, 1995.

Idem, *Însemnări zilnice. 1937-1951*, vol. II, reeditare, Ediție îngrijită, note, glosar și indice de Viorica Moisuc, Nicolae Rauș, cuvânt înainte de Ioan Scurtu, București, Ed. Scripta, 2003.

Idem, *Însemnări zilnice. 1937-1951*, vol. III, Ediție îngrijită, note, glosar și indice de Viorica Moisuc, Nicolae Rauș, Cuvânt înainte de Ioan Scurtu, București, Ed. Scripta, 2003.

Călinescu, A., *Însemnări politice 1916-1939*, Ed. Humanitas, București, 1990

Cocea, N.D., *Jurnal*, cuvânt înainte, îngrijirea textului și note de Al. Gh. Savu, București, Ed. Politică, 1970.

V. Lucrări generale

Bodea, I., G., *Regele Carol al II-lea. Destinul unui pribeag*, Cluj Napoca, 2000

Boia, L., *Istorie și mit în conștiința românească*, Ed. Humanitas, București, 2000

Boia, L., *Suveranii României. Monarhia, o soluție?,* Ed. Humanitas, București, 2014

Constantiniu, F., O istorie sinceră a poporului român, Ed. Univers Enciclopedic, București, 1997

Cosma, N., *Culisele Palatului Regal 1930-1940*, Ed. Globus, București, 1990

Heinen, A., *Legiunea Arhanghelul Mihail*, Ed. Humanitas, București, 1997

Lăcustă, I., *Cenzura veghează: 1937-1939,* Ed. Curtea Veche, București, 2007

Livezeanu, C., *Cultura și naționalismul în România mare*, Ed. Humanitas, București, 1998

Marcou, L., *Regele trădat. Carol al II-lea al României*, Ed. Corint, București, 2003

Midan, C., *Carol al II-lea și teroarea istoriei (1930-1940),* Ed. Militară, București, 2008

Mihalache, Andi, *Mănuși albe, mănuși negre. Cultul eroilor în vremea dinastiei Hohenzollern*, Cluj-Napoca, Ed. Limes, 2007.

Neagu, C., *Culisele Palatului Regal (1930-1940),* Ed. Globus, București, 1990

Nedelcu, F., *De la restaurație la dictatura regală*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1981

Păunoiu, D., N., *Sărbătoare și propagandă în timpul regelui Carol al II-lea- 1938-1940*, Editura Academiei Române, București, 2013

Păunoiu, Diana Mihaela, *Rezidența regală a ținutului Olt (1938-1940),* Ed. Academiei Române, București, 2012

Quilan, P. D., *Regele playboy, Carol al II-lea al României*, Ed. Humanitas, București, 2008

Sandache, C., *Viața publică și intimă - Carol al II-lea*, Ed. Paideia, 1998

Sandache, C., *Corneliu Zelea Codreanu, istorie și biografie*, Ed. Mica Valahie, București, 2005

Sandache, C., *Doctrina național-creștină în România*, Ed. Paideia, București, 1997

Sandache, C., *Europa dictaturilor și originile războiului româno-sovietic,* Editura Militară, București, 2007,

Savu, Al.Gh., *Dictatura regală (1938-1940),* Ed. Politică, București, 1970

Scurtu, I., *Contribuții privind viața politică din România*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1988

Scurtu, I., *Criza dinastică din România (1925 - 1930),* Ed. Enciclopedică, București, 1996

Idem, *Monarhia în România. 1866-1947*, Ed. Danubius, București, 1991

Idem, *Istoria românilor în timpul celor patru regi (1867-1947),* vol. III, Carol al II-lea, Ed. Enciclopedică, București, 2001;

Scurtu, I., Gh. Buzatu, *Istoria românilor în secolul XX,* Ed. Paideia, București, 1999

Scurtu, I., *Viața politică din România, 1918-1944*, Ed. Albatros, București, 1982

Sima, H., *Istoria Mișcării Legionare*, Ed. Gordian, Timișoara, 1996

Sima, H.. *Sfârșitul unei domnii sângeroase*, Ed. Mișcării Legionare, Madrid, 1977

Stoenescu, A.M., *Istoria loviturilor de stat din România,* vol. I-III, Ed. Rao, București, 2006

Șeicaru, P., *Un junimist antisemit, A.C. Cuza*, Ed. Carpații, Madrid, 1956

Talavera, N.N., *Fascismul în Ungaria și România*, Ed. Hasefer, București, 1996

Țurlea, P., *Nicolae Iorga în viața politică a României*, Ed. Enciclopedică, București, 1991

Țurlea, P., *Carol al II-lea și Camarila Regală*, Ed. Semne, București, 2010

Țurlea, P., *Carol al II-lea și Iuliu Maniu*, Ed. Semne, București, 2003

Țurlea, P., *Partidul unui rege, F.R.N*, Ed. Enciclopedică, București, 2006

Țurlea, P., Iorga, N., *Între dictatură regală și dictatură legionară*, Editura Enciclopedică, București, 2003

VII. Articole și studii în reviste și în volume de specialitate

Berindei, D., *Carol al II-lea a României*, în „*Dosarele istoriei",* An V, Nr. 5(45), 2000

Berindei, D., *Vlăstarul teribil al dinastiei de Hohenzollern Sigmaringen – Carol al II-lea al României,* în „Dosarele Istoriei", nr. 5 (45), 2000

Cioroianu, A., „*Voievodul culturii", „protectorul cărturarilor*", în „*Dosarele istoriei*", An V, Nr. 5(45), 2000

Ciubotaru, Ștefania, *Pasiunea și hobby-urile Reginei Maria*, în „Historia", an VIII, nr. 78, iunie 2008

Cristoiu, I., *Lunga tradiție a guvernării găunoase*, în „Dosarele Istoriei", Nr. 12 (28), 1998

Constantiniu, F., *Ultima romantică*, în „Historia", an VIII, nr. 78, iunie 2008

Cosma, N., *Complot împotriva lui Carol*, în „Dosarele Historia", An 3, Nr. 25, martie 2004

Constantiniu, F., *Carol al II-lea sau despre împământenirea dinastiei. Un român autentic: înjură și face datorii*, în „Dosarele Istoriei", nr. 5 (45), 2000

Domenico, V., *Carol al II-lea, produs sau victimă a cinematografiei*!, în „*Dosarele istoria",* An V, Nr. 5(45), 2000

Duțu, A.D., „Maiestate, țara se prăbușește!", în „Dosarele Istoriei", nr. 5 (45), 2000

Iasinschi, V., *În față cu adevărul*, în „Corneliu Codreanu – Prezent", Col. Dacoromania, Madrid, 1966

Ion, N.D., *Carol al II-lea al României, portretul unui rege controversat,* în „Carol al II-lea. Portretul unui rege", coord. Narcis Dorin Ion, Ed. Oscar Print, București, 2013

Otu, P., *Conducătorii statului, comandanți supremi ai armatei*, în „Dosarele Istoriei", nr. 3 (31),

Otu, P. (documentar), *Scriitorii Majestății Voastre închină regelui scriitor inima, credința și pana lor*, în „Dosarele Istoriei", nr. 5 (45), 2000

Păunoiu, Diana M., *Parliament Election on December 1937 in Oltenia County*, în „Anuarul Institutului de Cercetări Socio-umane „C.S. Nicolăescu Plopșor"", XI/2010, Ed. Aius, Craiova, 2010Scurtu, I., *Carol al II-lea, un portret politic*, în „*Dosarele istoriei*", Nr. 5(45), 2000

Scurtu, *A fost Carol al II-lea un dictator?*, în „Dosarele Istoriei", nr. 11 (20), 1998

Scurtu, I., *Maiestatea sa Camarila intră în scenă*, în „Magazin Istoric", an XXXIV, nr. 6 (399), iunie 2000

INDEPENDENT WAR, SMARDAN ATTACK

Mihaela Florea Constantinescu
PhD Student, University of Bucharest

Abstract: The work is structured around the painting of the" Attack from Smârdan" by Nicolae Grigorescu, based on archival documents that highlight the relationship between the mayor's office and the painter from accepting the order of the painting (1878) until its delivery (1885).

Keywords:War, Independence, Attack, Smârdan, City Hall

Born in 1938 in a village in Dâmbovița county, Nicolae Grigorescu will be professionally asserted in the second half of the 19th century, especially after 1860 when the painter not only participates in exhibitions, but also sells and not to anyone. In 1868 Napoleon III noticed him and bought a painting on display at the Barbizon Exhibition[1]. Obviously, this was a victory for the painter Nicolae Grigorescu and a recognition of his artistic talent. Nicolae Grigorescu had not only great talent, but also luck, great luck because he was noted by an important politician of the time, Mihail Kogălniceanu. He sees in him an artist of great value even if he notices it in the context of the church painting from the Agapia monastery and facilitates a scholarship to Paris - the center of the arts.

Nicolae Grigorescu, however attracted to the world of Parisian artists, considers himself the man of his country and returns to the country that trusted him and offered him the scholarship; He tries to contact the Ministry of Public Instruction and Religious Affairs to offer his services, but the request remains unanswered.

Alexandru Vlahuță, his friend, reproduces in a paper with memories about Grigorescu this disappointment:

"- We don't need you.

- Then?

- Then nothing. To see for yourself."[2]

Indeed, he saw his work: he studies, works and participates with paintings at the Barbizon Exhibition of Plastic Artists 1968, at the Paris Painting Show on several occasions 1868, 1869, 1877, at the Universal Exhibition in Vienna 1973.[3] But Nicolae Grigorescu wanted the audience of his country and he imposed himself slowly and with his own forces: in 1970 at the Exhibition of works of painting, sculpture, and architecture of living artists; exhibits for the first time in the country Nicolae Grigorescu with other contemporary artists such as Theodor Aman, Gheorghe Tătărescu.[4]

At the time of the outbreak of our war to gain independence from 1877 to 1878, Nicolae Grigorescu was a well-known artist, known in the country and abroad, but he wants to be useful to his country and will do so by participating in this war to immortalize through his drawings. the realities of war, an innovation for the art of war in the Romanian space, but

[1] Apud Ion Frunzetti, *Romanian art in the 19th century, Meridiane Publishing House, Bucharest, 1991, p.441*
[2] Alexandru Vlahuță, The painter Nicolae Grigorescu, The Youth Publishing House, Bucharest, 1968, p.20
[3] Apud Ion Fruzetti, *op.cit.*, p.441
[4] Apud Ilie Popescu Teiușan, Romanian Athenaeum, Meridiane Publishing House, Bucharest, 1968, p.44

not too new in other European countries. It seems that Napoleon Bonaparte introduced this practice of front painters.[5]

The Prime Minister of Romania proposes to go to the front as a war painter, and his friend and doctor Carol Davilla supports and encourages him in this direction.

The Romanian state creates the conditions necessary to participate in the war:

"He is attached to the Romanian Army and then to the Headquarters. He was provided with a carriage and an order to lead the crew and assist the plastic man on any occasion. In addition, he was granted a daily allowance of 1000 lei a month, which gave the artist the opportunity to buy his personal food and feed for horses without resorting to stewardship and also to cover his expenses for the materials. thing."[6]

The war was for Nicolae Grigorescu a great and painful experience, he saw there "what is the life of a man in war"[7] He saw, above all, that his own life is no big deal because he becomes ill during the war and will be cared for by his friend Dr. Grecescu; but when he gets healthy, he leaves his forehead again. This disease keeps him away from a number of important events, such as the Battle of Smârdan. However, this battle was the favorite of the Bucharest City Hall when ordering this painting, and the painter Grigorescu was chosen its executor. The city hall justifies its choice because many of Bucharest's participants participate in this battle and it is a representative battle for the war of independence.

Was Grigorescu able to make this painting? Definitely yes! He had participated in many moments of the war, he had studied the face, the clothing and the attitude of the Roman soldier, the courage of the soldiers to win. What could have been different in Smârdan?!

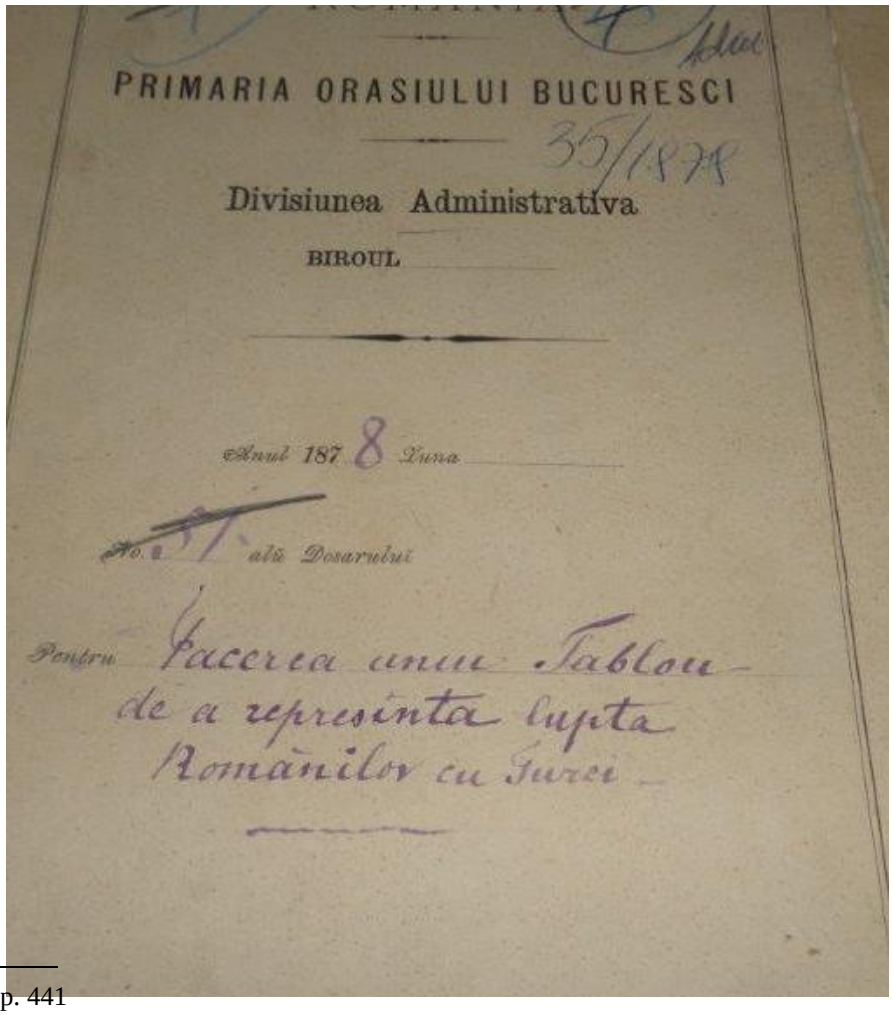
PRIMARIA ORASIULUI BUCURESCI

35/1878

Divisiunea Administrativa

BIROUL

Anul 187 8 Luna

No. 1 alŭ Dosarului

Pentru Facerea unui Tablou de a representa lupta Românilor cu Turcii

The history of this painting is fascinating and shows at once the human and artistic side of Nicolae Grigorescu.

At the National Archives of the Municipality of Bucharest there is a file no. 35/1878, within the Administrative Service, the numbering is recent, but the file has on the cover the inscription Making a Picture to represent the Romanians' struggle with the Turks and includes documents from 1878 to 1883 when the file abruptly

[5] Apud, Ion Frunzetti, op.cit. , p. 441

[6] Adrian – Silvan Ionescu, *Nicolae Grigorescu and the war of independence in Nicolae Grigorescu and modernity, coordinator Ioana Vasiliu, Domino Publishing House, Bucharest, 2008, p.101*

[7] Alexandru Vlahuță, *op. cit*., p.39

stops; all documents are related to the painting Attack from Smârdan. The story of the painting does not end in 1883, but the diligent archivist or civil servant of the Bucharest City Hall, either did not survive the event of handing over the painting and did not manage to collect the other documents or was lost in the papers.

According to this file, the history of this painting is exciting and at the same time interesting.

Thus, in the meeting of the Bucharest City Hall on April 3, 1878 is mentioned the "Decision" to order a painting that recounts a decisive moment in the "Romanians' struggle with the Turks of the present day" because "it will be for the public of the capital a lesson of devotion and bravery."[8]

"As a subject the Council chose the fight from Smârdan", with a "length of 4 m and a width of 2 and a half" [9]

The amount of 10,000 lei is set out of which an advance of 5,000 lei will be paid from the "current year's budget" and 5,000 lei from the "next year's budget"; at the same price, the City Hall also requests a portrait of Her Majesty.[10]

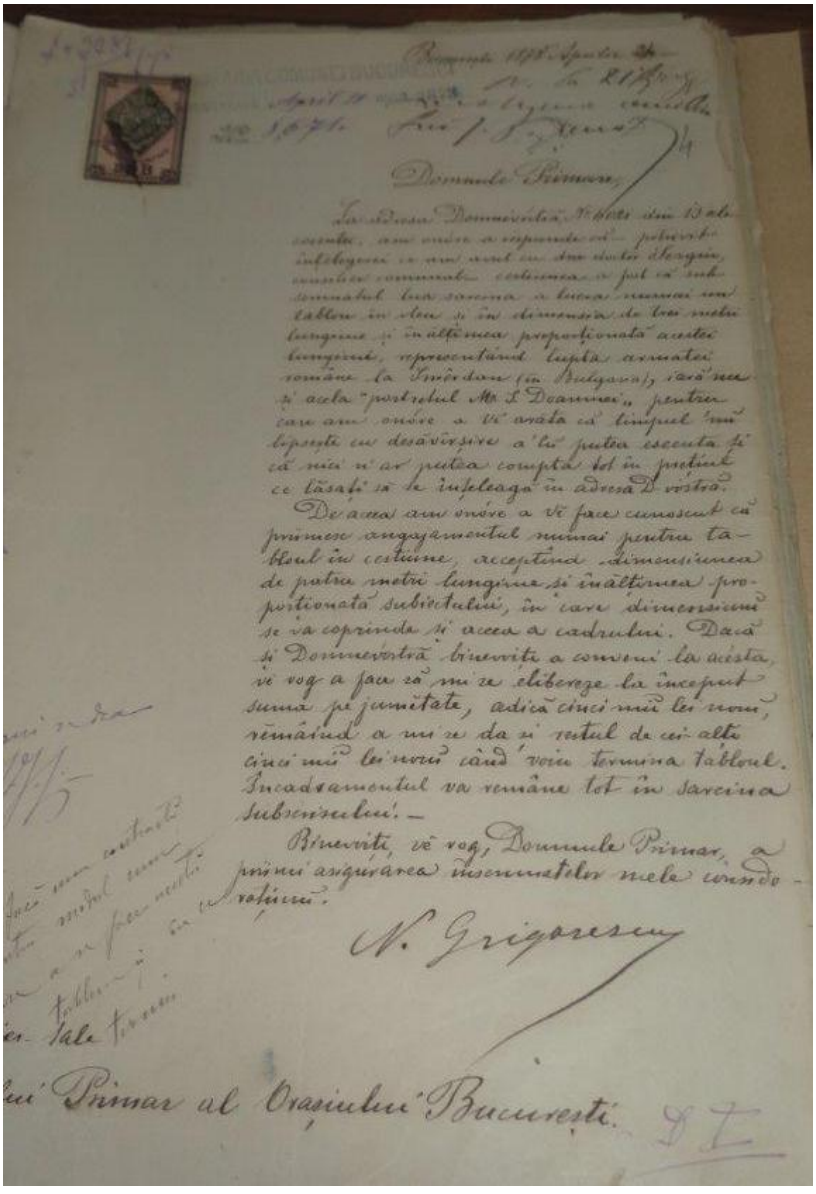

The painter's response is not long in coming; it dates from April 21, 1878 in the form of a letter, stamped with 25 bani:

"Mr. mayor,

At your address no. 6021 from [illegible], I have the honor to answer that according to the understanding I had with Dr. Sergiu, communal councilor, the question was that the undersigned would be tasked to work only a painting in oil and in the dimension of 3 meters long and the proportional height of this length representing the struggle of the Romanian army at Smârdan in Bulgaria, and not that of MS's portrait because I have the honor to show you that I am completely lacking in time and could not even count in the price you allow

[8] The National Archives of Bucharest, the City Hall of Bucharest, the Administrative Service, ds. 35/1878, f.1
[9] *Ibidem*, f.3
[10] *Ibidem*, f.*4*

to be understood before you.

That is why I have the honor to let you know that I receive the commitment only for the painting in question, accepting the dimensions of four meters long and the height proportional to the subject, in which dimensions will be covered and that of the frame.

If you are also willing to agree to this, please have my first half amount released, ie five thousand lei new, and the rest of the other five thousand lei will be given when I want to finish the painting.

The assignment will remain the responsibility of the subscriber.

Please, Mr. mayor, receive the assurances of my considerable consideration,, [11]

From the letter to the painter Grigorescu it is clear that the lack of time, but also the amount of money offered by the City Hall do not allow him to make the portrait of the future Queen of Romania Elizabeth.

Finally, the Council of Bucharest City Hall in the meeting of May 6, 1878 is sent to accept the conditions of the painter, but in the following terms 3000 lei "at the contract of" 2000 lei at "the end of July" and the rest 5000 lei "next year at handing over the painting *".* [12]

The contract concluded by the Bucharest City Hall with the painter Grigorescu dates from May 9, 1878.

"Between Bucharest City Hall and Mr. N. Grigorescu, painter artist, domiciled in Bucharest, on the other hand.

Mr. Grigorescu commits to work this painting with all accuracy and according to all the rules of art "and will be in accordance with the truth" with a "size of 4 meters", and "the frame will be commanded by Mr. Grigorescu from Paris." [13]

The painting should have been ready in one year, so it appears from the documents concluded by the City Hall, which does not happen because Grigorescu does more studies until he reaches the final form, although the weather press, such as Public Good no. 111/21 April 1882 submit the term of 4 years of execution of this painting;[14] the deadline set by the City Hall was much smaller since, starting in February 1880, the authorities of the Promo asked for explanations from the painter Grigorescu.

Thus, by the address no. 2094 Intendant of the Bucharest Communal Body, signed at the bottom of page I. Lăscărescu, announces to the Mayor that the painter Grigorescu is not at the address, is informed that he is not in the capital and "will take care to find out when he will return to the capital. the addressee "(the painter)[15]

From July 4, 1881, a Referee of the Head of the Bucharest Division is dated, the signature at the bottom of the indecipherable page addressed to the Mayor of Bucharest:

"Mr First, the subscriber is not believed to be due to your remembrance of this, and I respectfully ask you to take the measures that you think are most appropriate, given that the deposit must be justified.

Please, please, Mr. Mayor, receive the assurance of my famous consideration *"* [16]

On February 3, 1882 another *Refferat* announces that: "Mr. Grigorescu was invited on several occasions to finish and hand over the City Hall that painting, but so far he has not complied." [17]

---

[12] *Ibidem*, f.6
[13] *Ibidem*, f.7
[14] Apud Adrian – Silvan Ionescu, *Nicolae Grigorescu and the war of independence in Nicolae Grigorescu and modernity, coordinator Ioana Vasiliu, Domino Publishing House, Bucharest, 2008, p.105*
[15] The National Archives of Bucharest, the City Hall of Bucharest, the Administrative Service, ds. 35/1878, f.10
[16] *Ibidem*, fila 11
[17] *Ibidem*, fila 12

Intendant D. Chiriaq notifies Pimăria on February 10, 1882 that: "Mr. Grigorescu is missing from the Capital across the border to Paris. " [18] fact for which the Bucharest City Hall will decide to send the Plenipotentiary Minister of Romania to Paris to hand to the painter Grigorescu the City Hall's address with no. 1792.[19]

Finally, the painter Grigorescu responds to address 1792, an answer that comes from the capital of the arts at that time, Paris:

"Mr. mayor,

The painting is not yet finished and until the end of November next I will finish this painting, I am sure that upon receipt of the commitment to make this painting was not about doing it in a limited time, a condition that would not have been possible to I receive ... that I will receive 5000 lei next year when I hand over the painting was the idea of the person who drafted the contract, and not a condition to be put to me.. "[20]

The municipality remains consistent and wishes to hand over the painting or return the advance received by the painter when signing the contract. Thus, on March 7, 1883 the City Hall sends to the Plenipotentiary Minister in Paris a new address for the painter Grigorescu, address no. 3169 specifying that the deadline has expired and the painting must be delivered and a final deadline is given by the end of the year; if not, "the painter returns the money and their percentage"[21]

On April 21, 1883 the painter Grigorescu responds to the Mayor of Bucharest:

"Mr. mayor,

Because for the works of art you cannot put workers and their termination on a fixed date as the honorable City Hall could believe and because I do not have the habit to work with the execution nor to receive addresses like this, no.3169. Therefore, Mr. Mayor I declare that the money that was given to me and for which the Honorable City Hall is so well-taken care of, is welcome to send me my inscriptions and receipts that I gave of their receipt of (the money) " [22]

This exchange of addresses ended abruptly in 1883, although it is known that the famous painting was completed and handed over to the City Hall in 1885.

Thus, the regular meeting of the Bucharest Council of April 30, 1885 records

"The process - minutes of the last sitting, which are approved:

The opening of a loan of 5000 lei from the loan fund stipulated in the budget from which to pay to the painter Grigorescu the sum of 4000 lei is approved, the rest that he has to receive after the contract for the painting representing the battle from Smârdan, from the last resbel, commissioned by the City Hall in the year 1878.

At the proposal of Mr. Ionescu, and considering that for the completion of the work Mr. Grigorescu has been working for many years and that he has required higher expenses, considering that Mr. Grigorescu is one of the artists who make his country honorable, the Council approves in unanimity to be granted the property from Soseaua from the Victoria barrier. " [23]

Then the dimensions of the land are given. It seems that the painter Grigorescu had received 1000 lei in the meantime, if the City Council remembers in the meeting of April 30, 1885 at the reception of the painting, the sum of 4000 lei as payment remuneration of the 10,000 lei.

[18] Ibidem, fila 14
[19] *Ibidem*, fila 15
[20] *Ibidem*, fila 17
[21] *Ibidem*, fila 21
[22] *Ibidem*, fila 22
[23] National Archives of Bucharest City Hall, Bucharest City Hall, Secretariat Service, Ds.4 / 1885, tab 72

It took the painter of 7 years to complete the painting, 7 years when he made several sketches and variants of the Attack from Smârdan, but the painting known to date is considered by art critics the most successful variant. The numerous disagreements with the Bucharest City Hall regarding the completion and delivery of the work, could not remove the appreciations of the general public at the time of the painting's exposition; It seems that the City Hall would not be so upset if the painter receives besides the rest of the money and a land in Bucharest, land that the painter will sell to buy the famous house in Campina where he will work for the last part of his life.

But when the picture was presented "it was not to the liking of the generals, the ministers" because "no commander, officer but only soldiers were seen"[24]

Grigorescu was a painter of the soldiers, of the many, which is why he printed on his money an Album of the independence day, an album printed in Paris in a perfect graphic form; this album did not find its buyers because the many who appeared in his album did not have enough money, and those who allowed it were no longer interested in the last war, which is why Nicolae Grigorescu in his generosity, will give these gifts albums of the Ministry of Cults and Public Instruction to be distributed in schools for student instruction.

The replicas of the Attack from Smârdan were by no means inferior, they were astonishing as could be admired in the collection of Dr. Kalinderu, while Caragiale, Delavrancea or Vlahuță lived, all friends with the great painter Grigorescu.[25]

Nicolae Grigorescu was through his war paintings and not only, a roadblock, a teacher of the front movement, an area then used by the Romanians and in the other wars.

Nicolae Grigorescu was not officially a teacher because when he offered his services he was refused, and when great Spiru Haret tried to give him a chair at Belle Arte, he refused. It was too late for such an official career; he did this teaching job for the talented people around him:

"Grigorescu was not officially a teacher, but Luchian compares his teachers with Grigorescu, who was fed with endless love and admiration." [26]

In 1907 without waging another war to immortalize him, he dies, leaving behind the history of a painting read long after in a file forgotten by the archive and also the history of his own life.

"End it once, God!" It seems that his last words were his friend, Alexandru Vlahuță. And God "ended it" on July 21, 1907 ... a story had ended.

BIBLIOGRAPHY

A. New sources:

The National Archives of Bucharest

- Bucharest City Hall Fund, Administrative Service - File 35/1878
- Bucharest City Hall Fund, Secretariat Service - File 4/1885

B. Works

1. Comarnescu, Petru, Luchian, Tineretului Publishing House, Bucharest, 1965
2. Frunzetti, Ion, Romanian Art in the 19th Century, Meridiane Publishing House, Bucharest, 1991
3. Ionescu, Adrian Silvian, Nicolae Grigorescu and the war of independence in Nicolae Grigorescu and modernity, coordinator Ioana Vasiliu, Domino Publishing House, Bucharest, 2008

[24] Petru Comarnescu, *Luchian*, Youth Publishing House, Bucharest, 1965, p.52
[25] Alexandru Vlahuță, op.cit., p.40
[26] Petru Comarnescu, op.cit., p.37

4. Teiușan, Popescu Ilie the Romanian Athenaeum, Meridiane Publishing House, Bucharest, 1968

5. Vlahuță, Alexandru, Pictor Nicolae Grigorescu, Tineretului Publishing House, Bucharest, 1968

DIMENSIONS OF POPULISM IN CULTURAL STUDIES

Florian Andrei Vlad
Lecturer, PhD, "Ovidius" University of Constanţa

Abstract: The current paper selects a series of moments, figures, concepts that illustrate the critical confrontation of forms of economic determinism and humanist populism in the development of attitudes which reconsider the definition of culture and of the role of the audiences as consumers. While orthodox Marxist economic determinism and later ideological updates, such as Althusser's theory about the power of Ideological States Apparatues had some currency in some versions of what Stuart Hall called a "structuralist theoretical legacy," British Cultural Studies started, in the 1950s and 1960s, with a tendency toward a humanist populist form, which empowered ordinary people in the production of a common culture, toward more sophisticated forms of cultural analysis and intervention, such as Stuart Hall's theory of articulation, leading to research on the agency of a variety of groups which create and promote their own subcultures, in a critical contemporary dialog.

Keywords: cultural elitism, cultural populism, culturalism, cultural industries, commodification

Populism appears to have become much more than "one of the political buzzwords of the 21st century" (Mudde and Kaltwasser 1). What it denotes shows some of the major challenges to liberal democracy in the contemporary world, for the better, but arguably for the worse. However, the current article focuses on cultural populism as distinct from political populism, although it is worth stressing from the beginning that even the former is linked to a very important political dimension, weaving power and ideology configurations, which was less visible in previous assessments and definitions of culture.

Until several decades ago to a larger extent, until the very present to a lesser extent, attitudes to culture and what it means amounted to (and have amounted to) cultural elitism and cultural populism, two approaches displaying two different objects. High or canonical culture is what cultural elitism has focused upon. Elitism values expressions of artistic and intellectual excellence from the past as both perennial cultural heritage and as models to be followed and looked up to by successive generations of cultural producers and consumers. The stress is on the producers and their works, the consumers being seen as devout worshipers. Both prominent figures and their major texts are meant to be canonized and therefore worshiped. The canon as central to a state or to an empire's identity[1] has acquired a considerable political capital, one of the pillars of the Establishment and of the *status quo* in the social order. Culture and civilization are "the attributes of empire building, consolidation and legitimation, especially since the 18th century"(Vlad 22). To claim that works of art are monuments of perennial value not to be questioned since they transcend "mundane politics" is in itself a political statement. To claim that means that one does not challenge the current existing system and its values.

If ancient and medieval empires officially promoted cultural elitism and canonical elitism *avant la lettre*, it is capitalism that produced the prerequisites for the "democratization" of the cultural processes. Even if the rise of the modern colonial empires and of the modern nation state encouraged cultural elitism as a pillar of national identity and

[1] Edward Said's *Culture and Imperialism* is the best illustration of this thesis.

superiority, significant changes appeared in the relationships holding between various classes of producers and consumers. If until the invention of the printing press and of various subsequent means of cultural mass production, the main beneficiaries of the cultural products were the kings and emperors, the aristocracy and upper clergy that ordered the works of art and financially supported the artists as cultural producers, technological developments as those alluded to above widened the range of consumers, leading to a very broad cultural market as early as the 18the century in the Western world. Novelists, poets, playwrights, but also composers, addressed ever wider audiences, initially among the middle classes, gradually further expanding the popular basis of the receivers as interlocutors. No longer addressing a prince or an emperor and flattering him or her with an epic or a sonnet, artists learned to deal with more popular topics in more complex ways, the rise of the novel[2] being one of the most spectacular cultural developments of the age of the Enlightenment. However, a lot of social and political new developments were to emerge before cultural populism became an alternative approach to cultural production, distribution and consumption involving more than one-directional cultural flows from distinct producers to distinct audiences.

One important cultural elitist landmark may be seen as a significant transition toward a more comprehensive approach to culture, Matthew Arnold's 1869 collection of essays, *Culture and Anarchy*. Arnold's definitions of culture, such as "a study of perfection" (Arnold 34) are usually taken out of context. His is not a "disinterested pursuit of perfection (61). At a time when more and more people from the working classes were getting the right to vote and religion was losing its grip on a large section of the British population,[3] Arnold thinks of a more secular common culture addressing all classes of society in an attempt at avoiding an impending "anarchy." It is better for the British Empire that the British working classes should share the same culture with the upper classes, thus legitimating the power structures and contributing to social cohesion. Thus, culture as a disinterested pursuit of perfection tends to preserve the law and order of the Empire, a definite political goal. Although elitist in terms of its definitions of culture, Arnold's theory takes a step further toward the democratization of the dynamics of the cultural phenomena and of its participants. He thinks that what appears to be elite culture should not be addressed to the higher classes only, but to all the members of society (in an effort to "civilize" everyone and prevent "anarchy," one might suppose). In a way he may be seen as a precursor of what would be called culturalism as the first paradigm of British Cultural Studies almost one century later, the beginning of a first distinctly populist approach to culture.

The first wave of British Cultural Studies displayed a distinct culturalist and populist vision from the very beginning. It emerged in the postwar, gradually postcolonial context in which the traditional British class system was being challenged, and ordinary people's lived experience as culture in a very broad sense became the focus of attention of such thinkers as Raymond Williams, Richard Hoggart and E.P. Thomson. The intellectual context was the demise of orthodox Marxism in the mid and late 1950s, Stalin's 1956 military intervention in Hungary and the rise of the New Left as a new project. Stuart Hall, a representative of what some might call "the second wave," notes in his "Cultural studies and its theoretical legacies" that "the first British New Left emerged in 1956 at the moment of the disintegration of an entire historical/ political project. In that sense I came into marxism[4] backwards: against the Soviet tanks in Budapest, as it were"(Hall 264).

[2] This particular issue is brilliantly dealt with in Ian Watt's by now classic volume, *The Rise of the Novel*.
[3] Arnold distinguishes three classes in Victorian society: the Barbarians (the aristocrats), the Philistines (the rising bourgeoisie), and the Populace, as the lowest social class.
[4] It is worth noting that a confirmed left wing thinker like Hall sees Marxism as marxism, as the quote shows.

Richard Hoggart, the first Director of the Birmingham Cultural Studies Centre (founded in 1964), a professor of literature with a working class family background, contributes his own brand of populism to the "first wave" through his 1957 volume, *The Uses of Literacy*. Having, like his colleague, Raymond Williams, a view on culture as a way of life, of ordinary life, rather than as the expression of artistic excellence only (the elitist view), Hoggart writes at a time when what he considers authentic, organic, British working class culture is threatened by the an American mass-produced cultural invasion in the aftermath of the Second World War and ever after. He contrasts the authentic and organic character of traditional working class culture seen as popular culture with "inauthentic" mass culture, thus following the Frankfurt School distinction, but, unlike the German theorists, adopting a populist attitude. Part ONE describes what Hoggart calls an "older order" celebrating home, family relationships, the role of the neighbourhood in experiencing "the full rich life" of authentic working class culture. Part TWO, "Yielding Place to New," describes the new mass art in terms of a "candy-floss world," featuring juke-boxes playing American music, "spicy" magazines and sex-and-violence novels. However, whether this is wishful thinking or a pertinent observation, Hoggart does not only express nostalgia for an older order, but also sees signs of healthy signs of resilience, resistance, in both individuals and groups: "people do still persist in living lives by no means as rootless and shallow as the new influences seem to invite"(Hoggart 274). Nevertheless, the general impression is that Hoggart deplores the loss of agency of the British individuals and groups under the influence of capitalist, mainly American, mass-produced culture. One can see it as an ambivalent attitude, combining economic determinism, on the one hand, and populist culturalism, on the other.

Like Hoggart, Raymond Williams moves toward a populist vision of culture, significantly moving from a righ-wing culturalist approach, which 20th century F.R. Leavis followed in the wake of Victorian Mathew Arnold's *Culture and Anarchy*, although still using a close textual analysis in the tradition of F.R. Leavis, as Graeme Turner notes: "Williams follows a thread in English thought and writing through the nineteenth and twentieth centuries in order to establish the cultural grounding of ideas and their representations. The book employs a version of Leavisite close textual analysis"(42). *Culture and Society: 1750-1950*, the title of his seminal volume, published one year after Hoggart's above-mentioned book, draws attention to the social dimension of his work, seeing culture (starting with 1750) "in its general modern uses, [which] came into English thinking in the period which we commonly describe as that of the Industrial Revolution"(Williams v). Unlike Arnold and Leavis, whose culturalism moved in the direction of the elites promoting "minority culture" and thus enlightening the masses and sharing it with the lower, less gifted groups, Williams proclaims, from a distinctly populist position, the shared, social dimension of working class culture as distinctly its own: "Working-class culture, in the stage through which it has been passing, is primarily social (in that it has created institutions) rather than individual (in particular intellectual or imaginative work)" Like Hoggart, Williams cannot help expressing his nostalgic attitude toward a time when an organic, common culture in which the consumers were also the producers, the ordinary people who constructed their own version of culture in the anthropological sense of "a way of life."

The populism of the so-called first wave of British Cultural Studies, a generalization that is sometimes accepted, sometimes challenged, acknowledged what appears to be a homogeneous class culture, distinctly British even through its ethnic support: English, Welsh, but not necessarily immigrants. Other ethnic groups do not appear to be included in this homogeneous organic community of producers and consumers of popular culture.

This kind of populism is soon challenged by Stuart Hall. He came to Britain as a nineteen-year-old Jamaican in the wake of HMT[5] *Empire Windrush*'s first shipment of 1,000 passengers of what would be called the "Windrush generation." Those passengers will soon be followed by other Jamaican people justifying the above generational as well as ethnic label. Thus, Britain is increasingly defining itself in postcolonial, multiethnic terms, and so will British Cultural Studies, with the new Director of the Birmingham Center as one of the important signs of this development. Apart from the description of the circumstance under which the first wave of Cultural Studies emerged in the above-mentioned article by Hall, as the name of that text clearly shows, two distinct theoretical legacies are acknowledged, one British, one foreign, from a later perspective, in which he and some of his contemporaries will develop the Birmingham Centre's "cultural populism." The two legacies are that of British, working class populism linked to the left-wing culturalist tradition inaugurated by Hoggart, Williams, Thomson, already, and briefly, dealt with above.

The second theoretical tradition, and the less populist, even anti-humanist one, is what Stuart Hall describes as displaying a certain kind of "structuralism." This latter tradition is illustrated by French thinkers, among whom Louis Althusser's theory of the paramount importance of the role of the Ideological State Apparatuses (ISAs) in the process of interpellation of poor innocent mortals features prominently. Ordinary people do not act, do not contribute to the process of cultural production. They merely think and act according to what the ISA's dictate. It is an updated version of the theories of ideology and hegemony by means of which the subordinate classes blindly obey their masters. It is obvious that this tradition is less important in an examination of the development of British cultural populism, as it not only downplays, but it actually annihilates agency, reducing the cultural process to one in which mass-produced culture is imposed on the multitudes by means of shrewd ideological and hegemonic discourses.

While acknowledging the two widely divergent perspectives, Hall contributes to the development of the populism of the Cultural Studies in significant ways. From an apparently humanist, rather than anti-humanist, structuralist perspective he reconsiders Gramsci's theory of hegemony, which was used by Althusser, but mainly to develop critical ways of combating its terrible effects in relation to race and ethnicity, notably racism, even among ordinary working people. He realizes, much in the tradition of anti-theoretical, empirical approaches typical of Cultural Studies, that theoretical pronouncements, such as Gramsci's, should be seen in their concrete, historical contexts, and dealt with from changing, subsequent positions. Jennifer Daryl Slack assesses the novel ways in which Stuart Hall critically starts from Gramsci and Althusser to construct his far more humanist and populist version of articulation, a central concept in his theoretical work:

From Gramsci, the notions of hegemony, articulation and ideology as common sense have been influential, through their appropriation by Althusser as well as independently. Hegemony, for Gramsci, is a process by which a hegemonic class articulates (or co-ordinates) the interests of social groups such that those groups actively "consent" to their subordinated status. The vehicle of this subordination, its "cement," so to speak, is ideology, which is conceived of as an articulation of disparate elements (118-119).

It will be Stuart Hall's contribution to stress the popular dimension of "articulation," by means of which social groups, far from consenting to their subjected, interpellated status, engage in transforming a vehicle of subordination into one of resistance. Articulation thus may be seen, in Hall's theory, as a vehicle of, at least partial, emancipation. Together with it, Hall's work on the contribution of ethnic groups and then various subcultures will lead to an important paradigm in Cultural Studies, reaffirming the contribution of previously seen

[5] Her Majesty's Troopship, this time bringing Jamaican migrants rather than returning British troops.

interpellated subjects as active producers as well as consumers in the complex cultural processes of today. The trend toward the examination of what various audiences contribute to these processes is one of the important trends in cultural studies that theorists such as Stuart Hall were instrumental in heralding.

As a consequence of those trends, the role of audiences as participants cannot be ignored. This has to be seen in the context of the definition of culture not as a repository of texts meant to reinforce, by means of authoritative institutions, a certain heritage. The new realization sees culture as a site of struggle, a dynamic site of continuity and change, involving new production, dissemination and consumption of textualized meaning, as well as competing institutions involved in the promotion and legitimation of past and present contributions to the whole cultural performance. In this light, we may reconsider contemporary populist developments concerning the role of audiences in the reappropriation and rearticulation of cultural products, with fandom subcultures as very interesting phenomena illustrating new forms of cultural populism.

If one briefly goes back in time before the emergence of the British Cultural Studies project of the 1950s and 1960s, one can detect voices lamenting the passivity of audiences in relation to the mass-produced textualized meaning promoted by the culture industries, the first notable ones being those of the Frankfurt School. What came to be known as the "hypodermic needle model" of communication had been particularly influential in the 1930s, in connection with behaviorist models of communication on the one hand and with the realization of the effect of modern forms of radio and documentary propaganda in Nazi Germany. Adorno and Horkheimer, in "The Culture Industry: Enlightenment as Mass Deception," spell out what the title so clearly states. What had been the Enlightenment project of progress and emancipation has turned into its opposite, an "iron system" manufacturing standardization and stifling creativity and individuality: "Films, radio and magazines make up a system which is uniform as a whole and in every part. Even the aesthetic activities of political opposites are one in their enthusiastic obedience to the rhythm of the iron system" (Adorno and Horkheimer 32). The two Frankfurt School theorists have seen the effects of the mass manipulation first in Nazi Germany and then the effects of the cultural industries promoting materialism and consumerism in postwar America. They see commodity culture produced by the culture industry as a form of mass deception, injecting in the passive audiences stereotypical responses that confirm the authority of the Establishment in authoritarian countries or the authority of capitalism elsewhere.

Coming back in time to contemporary context, one can safely say that audiences, whether one feels tempted to assess their passivity or activity, are never those who merely watch, read, or listen to culture, popular or less popular, usually mass-produced, very much like in the accepted formula of overall human communication. In human communication, everybody will now agree, one cannot imagine a sender sending a message and a passive receiver getting the original message 100%. There is also some sort of interaction, negotiation, appropriation, misreading, misprision, critical response, even backlash. The receivers are the audiences, and in a culture of plenty such as the contemporary one, in which the cultural marketplace has come to reach the vast majority of a global culture, audiences have become increasingly important. Crawford is aware of this importance, starting from a theoretical model that says that "a cultural product involves three stages or components, those of production, text and audience, which is frequently applied to many cultural studies"(3). Most people feel tempted to focus on texts. Authors like Crawford focus on audiences in an ever more obvious consumer culture, while Nicholas Abercrombie and Brian Longhurst note that "audiences for television, music, books, magazines, and so on, are changing together with wider social and cultural changes in society"(3).

Since the idea of a cultural marketplace has gained general currency, and so has the idea of the commodification of culture, then audiences may be seen as consumers, with the general connotation of passivity: a consumer simply consumes culture, often watching TV, sitting on a couch, eating fast food. At other times, they are seen as deviant creatures, as Joli Jenson notes, far from passive. These far from passive consumers are the object of the present article, having to do with fan culture in the contemporary cultural market. Focusing on "fandom as pathology," Jenson states that a certain literature on fandom records deviance, with the fan being what the name it comes from actually denotes: a fanatic, showing excessively deranged behavior. She starts from images of social and psychological pathology, describing two fan types, the hysterical crowd and the obsessed individual (Jenson 9).

While one can see these types as extreme characterizations to be taken into account, a more humanist and populist attitude can be taken into account in the examination of important aspects of contemporary cultural production and consumption. One can thus avoid considering fans and fandom as examples of deviance performed by marginal out-groups, seen in terms of alterity and otherness by "mainstream" in-groups.

Fandoms are special groups, dedicated, active audiences seen as subcultures within the general framework of popular culture. Cultural elitists are likely to see fans as Jenson above notes, as obsessed individuals within hysterical crowds indiscriminately what they consider inferior culture. However, the idea of erratic individuals and disorganized, hysterical crowds if far from generally acceptable. In the opinion of some, fandoms are, first and foremost, critical, organized, dynamic structures rather than amorphous masses. Henry Jenkins, in his *Textual Poachers*, sees them as such:

Organized fandom is, perhaps first and foremost, an institution of theory and criticism, a semistructured space where competing interpretations and evaluations of common texts are proposed, debated, and negotiated and where readers speculate about the nature of the mass media and their own relationship to it (Jenkins 88).

Such an active attitude to the role of audiences, including, but not only focusing on, organized fandom subcultures, has become an important trend in both British and American Cultural Studies since Stuart Hall and his associates in the 1970s and onward. Thus, from such seminal works as Stuart Hall and Tony Jefferson's *Resistance to Rituals: Youth Subcultures in Post-War Britain* to explorations of the active and political engagement with the TV discourse in John Fiske's Watching Television and Dick Hebdige's *Subculture: The Meaning of Style*, are good examples of the return to forms of cultural populism, attitudes that acknowledge the re-empowering of the audiences as active critical consumers and producers, one might say, with one of those generalizations which are, arguably, also open to debate.

BIBLIOGRAPHY

Arnold, Matthew. *Culture and Anarchy*. Edited with an Introduction and Notes by Jane Garnett. Oxford and New York: Oxford University Press, 2006.

Abercrombie, Nicholas and Brian Longhurst. *Audiences: A Sociological Theory of Performance and Imagination*. London: SAGE Publications, 1998.

Adorno, Theodor and Max Horkheimer. "The Culture Industry: Enlightenment as Mass Deception." *The Cultural Studies Reader*. Ed. Simon During. London and New York: Routledge, 1993.

Crawford, Garry. *Consuming Sport: Fans, Sport and Culture*. London and New York: Routledge, 2004.

Hall, Stuart.Cultural studies and its theoretical legacies." *Stuart Hall: Critical Dialogues in Cultural Studies*. Abington and New York: Routledge, 1996: 262-275.

Hoggart, Richard. The Uses of Literacy: Aspects of working class life with special reference to publications and entertainments. Harmondsworth: Chatto and Windus, 1957.

Jenkins, Henry. *Textual Poachers.* New York and London: Routledge, 1992.

Jensen, Joli. "Fandom as Pathology: The Consequences of Characterization." *The Adoring Audience: Fan Culture and Popular Media*. Ed. L.A. Lewis. London and New York: Routledge, 1992: 9-29.

Mudde, Cas and Cristobal Rovira Kaltwasser. *Populism*: *A Very Short Introduction*. Oxford: Oxford University Press, 2017.

Slack, Jennifer Daryl. "The theory and method of articulation in cultural studies." *Stuart Hall: Critical Dialogues in Cultural Studies*. London and New York: Routledge, 1996:

Turner, Graeme. *British Cultural Studies: An Introduction*. Third edition. London and New York: Routledge, 2003.

Vlad, Eduard. *Cultural Studies: Archaeologies, Genealogies, Discontents*. Bucuresti: Editura Universitara, 2018.

Williams, Raymond. *Culture and Society: 1780 – 1950*. Garden City, New York: Anchor Books, Doubleday & Company, Inc., 1960.

LOOK BACK IN WONDER: ANGLO-AMERICAN RELATIONS FROM A 21ST CENTURY GEOPOLITICAL PERSPECTIVE

Florian Andrei Vlad
Lecturer, PhD, "Ovidius" University of Constanţa

Abstract: A 21st century geopolitical perspective on the British-American relationship might start from positions offered by 9/11 and the subsequent War on Terror, with the Irak War bringing together an American Republican president and a British Labour prime minister. The current paper also critically considers an idealized version of a long relationship first imagined by Sir Winston Churchill and seen from a 2016 or 2019 British Eurosceptic perspective. It aims to assess the validity of this idealized version, while taking into account the complications which arose after 1946, with such critical moments as the 1956 Suez Crisis and, very importantly, some of the geopolitical requirements of the last years of the Cold War, when, unlike now, America's president recommended stronger European integration.

Keywords: geopolitics, the special relationship, the Iron Curtain, the Cold War, Brexit

For the relatively limited space of this text, such a title as the one above appears to be presumptuous, judging from the vast scope it appears to suggest. Anglo-American relations have experienced dynamic configurations on the larger geopolitical stage since the former American colonies won their independence at the end of the 18th century. That is a long story with some winding ups and downs, although, for the most time, especially in the 20th century, it is a seen as a harmonious "special relationship." The "geopolitical perspective" is a reminder that no research, however thorough and professedly objective, is more than perspectival. Any such endeavor involves a necessarily limited point of view, from a situation involving some sort of ideological commitment.

One 21st geopolitical perspective might involve as starting point an immediately post-9/11, pro-American stance, in which many people and governments were tempted to claim, in French or in other languages, *nous sommes tous Americains*. That would involve starting the story in the wake of the 9/11 episode, from British PM Tony Blair accepting President Bush Jr.'s unilateralism in conducting a worldwide War on Terror. Alternatively, one could start with British PM Theresa May being the first leader to pay an official visit to President Trump, days after his inauguration in early 2017, and less than a year after the UK European membership referendum. That was a time when the UK appeared to start remembering that it had had more important non-EU special relationships, more specifically the UK – US special relationship. Any such relatively recent, 21st century perspectives would, inevitably selectively, construct significant narratives about various configurantions of transatlantic, British-American relations. They can be traced back in time to the moment Sir Winston Churchill first defined the "special relationship," or even further in time when the bases for it were set, in a shorter or longer narrative.

The current article starts in the present, featuring one of Churchill's most ardent contemporary fans, the author of a *The Churchill Factor: How One Man Made History*, published two years before the 2016 referendum. That particular author was one of the Leave.EU campaigners. That author is the current PM, Boris Johnson. No one can deny Johnson's remarkable way with words and his sense of humor. An admirer of Churchill, he

displays the oratorical wit as well as frequently unpolitically correct gestures that appear to show his willingness to emulate his political and rhetorical master. That book is important and relevant to an understanding of what is going on in the UK, in the EU, in the world today.

The Churchill Factor is brilliantly written and, inevitably, perspectival. The perspective from which it is written foreshadows the Brexit campaign two years later and it must have significantly influenced those who read it. Churchill is portrayed as the most important politician ever from the very beginning, with the Introduction humorously titled "A Dog Called Churchill." It is not what one might expect from that title: Boris Johnson, with his undeniable sense of humor, starts from "Churchill the dog" in a British insurance advertising in the 1990s. Most people today remember the dog in the ad, so Johnson writes a book to evoke the other Churchill, Sir Winston Churchill the greatest statesman. The real Churchill would, before long, become the figurehead of the Brexit campaign, and the way Johnson tells Britain's and Churchill's tale at the "finest hour" shows how the British Empire proudly rejects Hitler's offer in the summer of 1940 in the first chapter of the book, "The Offer from Hitler." Most of Europe is under Hitler's occupation or control, America is still out of the war, France is falling, the British Expeditionary troops are about to be liquidated by General Guderian's panzers close to Dunkirk. At war with Britain since September 1939, Hitler shows that he wants to strike a mutually beneficial peace deal. While almost every British politician is shown as in favor of it, Churchill, recently appointed PM, manages to persuade everybody that it is better to die a heroic death than to trust Hitler the special peacemaker. Churchill feels that sooner or later a stronger Nazi Germany, having defeated the Soviet Union, would establish a sort of, Johnson specifically calls it, "Nazi European Union" and Britain, like everybody else, will inevitably become a "slave state." Churchill will then be shown how he brilliantly manages to make the Americans realize the importance of the special relationship even before the US officially becomes a belligerent state after Pearl Harbor.

Thus, a book by Boris Johnson encapsulates the Brexit narrative: Britain has a glorious history, Sir Winston Churchill is its heroic figurehead, the EU is another disguise for a Germany-controlled Europe, and the best path to follow for the UK is away from Europe and in a renewed British-American special relationship. That the story was influential in Britain can be supported by the success of the Brexit campaign in 2016 and by Boris Johnson's ascent to the highest position in the British Tory Government in 2019. What follows, therefore, is an inevitably selective and perspectival account of significant episodes in what many British have considered the guiding star of their geopolitical behavior: the British – American special relationship, officially announced by Sir Winston Churchill in 1946, with important previous preparatory steps.

Both within NATO and in other geopolitical arrangements, whether including or excluding the Brexit story, the UK and the US are still playing important parts, based on close cultural, economic, but especially military forms of integration. One can safely say that what has come to be called the "special relationship" between the US and Britain has been an important landmark in geopolitical configurations ever since the phrase was famously used by Sir Winston Churchill in his classic geopolitical 'The Iron Curtain Speech.' At the specific time the ex-Prime Minister of what was still the British Empire had defined what the phrase referred to, the world was inclined to see two powerful allies which were beginning to embark upon a "very special relationship" with another great ally: Stalin's Soviet Union.

Since then, the UK-US relationship, based on shared geopolitical interests defined in cynical realist terms, but also based on some of the less cynical, more elevated, more idealist and liberal values supported by ties of language, culture, ethnicity, has acquired a special significance. It has been seen not only as an expression of bilateral international relations which redefine the two countries' dynamics on the world stage, but also as an important

component in a succession of geopolitical developments. These global power games affect other important world actors, such as France and Germany, apart from the two countries' ideological rival, Communist Russia.

Ever since the dissolution of the colonial geopolitical map, with many former colonies breaking free, Britain, like France, another former colonial empire, had realized the importance of maintaining good relations with the new nations emerging after World War II. More often than not (the case of the Suez Canal crisis will be one important exception, but also a significant episode in the story of the special relationship between the UK and the US), these ties between the former masters and the former subjected nations were designed to be mutually beneficial, culturally and economically, although defined from a subtly patronizing, post-imperial position. France, for example, worked within the culturally defined "francophonie" project, inviting not only former colonies from Africa, but also nations from other parts of the world which declared themselves "francophones" (such as Bulgaria) on very relative grounds (sympathy for French culture, gratitude for France's benevolent role played in previous geopolitical games in which the respective countries derived some notable benefit, etc.). As far as Britain was concerned, its Commonwealth of Nations had been set up in the inter-war period (the Imperial Conference of 1926 being its first important episode), bringing together most of the former colonies under the benign scepter of the British monarch. Although deferential to the monarch, these states were and have been seen as free and fraternal through their common imperial experience, especially after the postwar redefinition of their common status in the wake of the London Declaration of 1949.

In relation to the UK and to the Commonwealth of Nations, with whom the US shares a part of its colonial history, as a group of colonies having won their independence at the end of the 18th century, the current geopolitical superpower developed a very special … "special relationship" of a more rebellious, less reverential nature from the early days of its rise as a new sovereign state.

One hundred years before the first important geopolitical theorists and theories emerged,[1] the US tested its forces on a realist geopolitical arena. First, trying to get rid of powerful neighbors in the adjoining French-speaking and British-speaking Canada. After the Seven Years' War things had become clearer: the powerful neighbor, once the US had won its independence, was its former mother country only, France having left the stage. The war of 1812 brought home a painful realization to the new republic: expansion was not to be considered northward, into Canada, or eastward, at sea, as Britain was the world's major sea-power and was emerging as the world's greatest empire. From 1815 onward, after Napoleon's final defeat, a geopolitical message appeared to emerge: Rule, Britannia! However, both the English-speaking republic and the English-speaking Empire realized the importance of their symbiotic relationship. Did they call it a special relationship? Not yet. Sir Winston Churchill had to be born first.

Throughout the 19th century, the US had avoided maritime confrontations with Britain, while extending its territories westward, across the North American continent. Especially after the Civil War, during which Britain's interests were more closely linked to the Confederates' need for better quality, reasonably priced British manufactured goods, the two countries, the former mother and the former daughter, the latter gradually turning into an ever bigger, differently gendered, Uncle Sam, realized the benefits of what would come to be called a special relationship. The phrase, if not what it was beginning to refer to, had yet to be coined.

[1] The Briton Sir Halford J. Mackinder and the American Alfred Thayer Mahan largely being the new discipline's founding fathers.

A brief historical outline of the first British-American post-American War of Independence century is useful to remind one of what the two powers, one rising, one declining, had in common until the First, but especially during and after, the Second World War: one common language and culture appeared to overshadow more specific geopolitical and economic interests. There was one stretch of water in between, the Atlantic Ocean, which came to be seen as … the pond. The Atlantic and the English language thus came to both unite and separate the two state entities, with the colonial history left, unlike with the other former colonies, very quickly in the background.

With the brief, but salutary American military engagement at the end of World War I, on Britain's and France's side, until the next world war, the US had tried to pursue a foreign policy of isolationism and non-intervention in transatlantic military conflicts, illustrated, among others, in a series of four Neutrality Acts in four successive years, from 1935 to 1939. As far back as 1916, one could win the American Presidential elections with a slogan such as, "He Kept Us Out of War." The name of the winner was Woodrow Wilson. What America decided one year later tells another story.

Is it to show that blood is thicker than water that America, now having outgrown its mother country of yesteryear, broke that series of pacifist foreign politics statements and turned a definite geopolitical corner with one particular document that appeared to refer to the US's special defense needs? The long name of the document was "An Act to Promote the Defense of the United States." That act, passed in March, 1941, months before the Japanese attack at Pearl Harbor, led to the massive Lend – Lease program, which would change the course of the Second World War from its very beginning. The equivalent of $700 billion today, in the form of military equipment and supplies were allotted to the countries attacked by the Nazis. It can be seen as a very concrete step to promote the American – British special relationship *avant la lettre*. It is worth stressing that most of this huge sum, more than 60%, was spent to help the British Empire, with the Soviet Union receiving about 20%. While most books on the Lend-Lease program focus on the massive aid extended by the US to the Soviet Union, less attention is paid to the extraordinarily large part of the resources being given to the UK and the tremendous difference that it made, to the extent of many proud British nationalists today mythologizing "Britain's finest hour," with Sir Winston Churchill as its main hero and as a figurehead of the Brexit metanarrative in the post-2016 age.

To give Churchill his due, the defining chapter of the special relationship began years before the great British statesman first used it in his March 5th, 1946 speech at Westminster College, Fulton, Missouri. That special relationship Churchill, whose mother was American, had been very persuasive in his special personal relationship with the American president. Wallace and Phillips give particular weight to the personal relationship between Roosevelt and Churchill, which was so strong that it sometimes even went against the two men's other specific priorities and interests. The authors claim that the two leaders "gave this partnership legitimacy and strategic direction. Churchill's cultivation of the American president was key to the relationship between allies whose military priorities and postwar interests often diverged"(Wallace and Phillips 264).

David Reynolds, in his 5 December 2018 online article in NewStatesman, describes Churchill's special relationship with the American president, as the leader himself sees it, in almost amorous terms: "Churchill understood that diplomatic relationships require time and trouble. 'No lover ever studied the whims of his mistress as I did those of President Roosevelt,' he once told his private secretary Jock Colville"(Reynolds web). Churchill's personal influence was so great that Roosevelt, more than declaring America's help for Britain and its allies, took steps to antagonize the Axis Powers, as Albert L. Weeks notes:

On March 27, 1941, just after Lend-Lease became law, Roosevelt declared an unlimited national emergency. This unique action served to broaden the effect of the first, or

"limited" emergency decreed in 1939. It served to provide further underpinning for the Lend-Lease policy. The President also broke off relations with Germany and Italy, freezing all their assets in America (24).

There followed Pearl Harbor and America's involvement in the global military conflagration as the world's "arsenal of democracy." America was turning into the world's superpower and its relationship with the UK, as well as with the other countries, both allies and enemies, was becoming increasingly asymmetrical.

When the terrible military confrontation was over with America having both fought on several war theaters and greatly assisted the allies through the Lend-Lease program, the Anglo-American special relationship appeared to be less than one on an equal footing. Nevertheless, the special circumstances surrounding Churchill's Iron Curtain speech of 1946 and the almost mythical aura that the old British politician had acquired as a result of his long career provided the right ingredients for a dramatic and dignified *mise-en-scene* featuring two equal partners engaged in a historic endeavor. Churchill brought gravity and solemnity to the encounter with the new American president who had accompanied him by train all the way from Washington, DC to Fulton, Missouri. The venerable ex-Prime Minister was seen as represented what was still the British Empire and America's staunchest ally. With his oratorical skills, Churchill was in the right position to evoke, more than at any other time in the British – American transatlantic dialog, what would become an imagined, and for some imaginary special relationship as a reference point in geopolitical relations. Churchill saw, both in retrospect and looking ahead,

… the fraternal association of the English-speaking peoples. This means a special relationship between the British Commonwealth and Empire and the United States ... Fraternal association requires not only the growing friendship and mutual understanding between our two vast but kindred systems of society, but the continuance of the intimate relationship between our military advisers (11).

This was at the time after America had withdrawn most of its troops in Central Germany and Western Austria, while the Russian presence in Central and Eastern Europe was still strong, foreboding sinister developments behind "the Iron Curtain." It is not surprising then that, on the same day that Churchill gave his Iron Curtain speech in Fulton, Ohio, March 5th, 1946, British and American intelligence services signed the so-called UKUSA Agreement. The British Government Communications Headquarters and the American National Security Agency, in conjunction with intelligence services from three British Commonwealth countries (New Zealand, Australia and Canada) agreed to gather and share classified information on Russia and China. Again, that was a sign of a privileged special relationship, as the name of the agreement revealed from the beginning, between Imperial Britain and its Commonwealth, on the one hand, and Republican America on the other. Soon, other Western countries would adhere to the agreement, but the founding had been Anglo-American. Three years later geopolitical transatlantic relations were no longer based on a clearly bilateral Anglo-American relationship: the North Atlantic Treaty was signed.

The treaty turned into a harder military alliance, NATO, only one year later, when the Korean War broke war. Thus, a series of proxy wars began, sometimes leading to new appraisals of the Anglo-American special relationship, the most dramatic one dividing the two nations, as it will be seen, being the Vietnam War. Such developments will test the basis of the two partners' alliance and will show how what was made to appear as a relationship between geopolitical powers on an equal footing turned into something more complicated in a world moving toward a unipolar geopolitical configuration, even if still at the time of the Cold War.

Depending on how comprehensive the historical and geopolitical contexts and their actors are, the interpretation of the Anglo-American special relationship as it appears at that time may vary considerably. The Suez Crisis is also known as the Second Arab-Israeli War, thus reminding one that this is an older story between two determined, antagonistic Middle East actors. The 1956 war had been preceded by the 1947-1949 Palestine war, during which Britain withdrew from the territory of Palestine, part of the Ottoman Empire, which it had occupied in the late stages of World War I.

The story of the complicated threads of American interests in the area and of the Anglo-Egyptian, as well as Franco-Egyptian relations, is hard to disentangle. First, it had to do with modest, unassuming diplomatic interests.This is how Peter L. Hahn sets the basic coordinates:

When American diplomatic interest in Egypt originated during the 1930s, Britain already had more than a century of experience there, including nearly sixty years of military occupation. Born of imperial ambition, Britain's presence in Egypt began during the Napoleonic era and expanded into a position of military, political, and commercial dominance during the following 150 years (7).

Initially, the British army and navy and Napoleon's army fought over Egypt as a point of particular geopolitical importance on the way to India and at the southern boundaries of the Ottoman Empire, seen as a bulwark against Russian expansion toward the Mediterranean in the 19th century. Later in that century British and French interests became enmeshed, as Frenchman Ferdinard de Lesseps's outstanding project turned into very big business, both literally and geopolitically: the Suez Canal and its attending Suez Canal Company. Almost a century later, especially in the new contexts of the emerging Cold War, the geopolitical importance of the Suez Canal displayed new positions of dominance and influence on the world stage, with a new cartographic design of the world. The Iron Curtain had already divided Europe, but the new geopolitical map obviously goes beyond that, including, apart from the first world, the second world[2], a strategically important new partition, the third world countries, for which there will be competition between the protagonists of the first two worlds, the US and the Soviet Union.

The question now, a reassessment of what Churchill was hoping to achieve exactly a decade before, was no longer whether Washington and London were likely to provide the axis around which other Western countries would rally around the common project of promoting freedom and democracy in the world. Colonial powers like France and Britain were fading on the geopolitical map, in the Middle East as well, while Soviet Russia was moving toward such areas with increasing success, encouraging leaders such as Egyptian president Nasser, especially after Stalin's death in 1953. Important spheres of influence were at stake.

Soviet Russia's new geopolitical thinking breaks away from Stalin's more aggressive, proletarians-of-the-whole-world-unite. Khrushchev also considers, like the US under Eisenhower, that an attitude confirming a clear-cut, bi-polar geopolitical design, the West vs. the East, is no longer productive. The bourgeois nationalists from the fast emerging third-world had to be considered very useful allies, a realization that Galia Golan records in relation to the new Russian leadership's thinking:

No longer the militant but dangerous revolutionary approach, the new tactics called for cooperation with bourgeois nationalists, who were appreciated for their anti-imperialist orientation, even if this fell short of Marxism or alignment. Indeed, non-alignment could be particularly useful inasmuch as the West, not Moscow, was the party seeking alignment in the

[2] Although it sounds surprising, as the geopolitical emphasis falls on "winning the hearts" of the third world as Third World, the other two geographic designations, first world and second world, are not used.

form of treaties and bases. Anti-imperialism and non-alignment were both definable in the 1950s in anti-Western terms (Golan 206).

The Suez Crisis, in which France and Britain got involved, made Washington realize that it had to reconsider its geopolitical strategy in the area, this time acting in a different context, in which its Western allies have to be replaced by the new UN, considering a global map which may be briefly put as follows: "The West against the East, while trying to win the Rest." This is how Robert D. Schulzinger briefly summarizes this US realization: "The Suez Crisis of October 1956–March 1957 profoundly altered Washington's Middle Eastern policy. The episode and its memory made the United States for the first time strive to become the major outside power in the Middle East, replacing Britain and France" (Schulzinger 189).

Nothing lasts forever, one might say, especially on the geopolitical stage. However, as late as ten years ago, one can still speak and write about the importance of the transatlantic, British-American relationship. Writing in 2009, at the time of Gordon Brown's term as PM, William Wallace and Christopher Phillips reaffirm Britain's commitment to the Anglo-American special relationship, recalling the major coordinates evoked by Sir Winston Churchill in March 1946, the shared cultural values, beliefs and practices : "Shared global leadership, shared history, shared values, shared commitment to a liberal world order: the core elements of Churchill's conceptualization of the Anglo-American special relationship remain at the heart of the current Prime Minister's exposition of British foreign policy"(Wallace and Phillips 263).

Looking from a changed, 2016 or a 2019 British Eurosceptic perspective, in which Britain still believes in a special relationship and in its perennial position of world dominance, at developments from this moment onward, there are few moments in the Anglo-American geopolitical narrative that might confirm the special status that Sir Winston Churchill memorably and rhetorically advocated in 1946. One of those moments of an apparently special relationship was the famous transatlantic relation between Ronald Reagan's America and Margaret Thatcher's UK. A simplified version of a narrative that links that episode with the beginning of Churchill's project of the Washington-London might focus on the two states, the US and the UK, firmly and successfully standing united against Soviet Russia in the last rounds of the Cold War confrontation. However, the picture might further be complicated by other developments of that time. What were some of the American reservations concerning the Iron Lady's waging of the Falklands War? What about Ronald Reagan's pressures on the EU for further integration, in the belief that a firmly united Western Europe was desirable at the time of the Cold War? Did Margaret Thatcher like that? What about an increasing rapprochement between the US and Western Germany, at the expense of Britain being slightly pushed aside, in the preparatory stages leading to the German reunification?

These are questions that require more than a limited section in a paper like this one. The answers to those questions might further complicate the story of what a great British orator and politician thought about a major geopolitical project: the special relationship between postcolonial Britain and the rising hegemon of the Western world. Such a complicated story might not be very useful for either Nigel Farage or Boris Johnson under the present geopolitical circumstances, in which both the US and Russia are reconsidering their foreign policies in relation to other geopolitical agents, such as the EU.

BIBLIOGRAPHY

Churchill, Winston. Speech delivered by former British Prime Minister Winston Churchill "The Sinews of Peace" Fulton, Missouri, March 5, 1946. Charter of the North Atlantic Treaty Organization. Ed. Ian Shapiro and Adam Tooze. Yale University Press, 2018: 7-17.

Golan, Galia. "The Soviet Union and the Suez Crisis." *The Suez-Sinai Crisis 1956: Retrospective and Reappraisal.* Ed. Selwyn Ilan Troen and Moshe Shemesh. London: Frank Cass & Co., 1990: 206-2016.

Hahn, Peter L. *The United States, Great Britain, and Egypt, 1945-1956.* Chapel Hill and London: The University of North Carolina Press, 1991.

Johnson, Boris. *The Churchill Factor: How One Man Made History* (Kindle edition). London: Hodder & Stoughton, 2014.

Reynolds, David. "The letters that won the war." NewStatesman, 5 December 2018 https://www.newstatesman.com /politics/uk/ 2018/ 12/ letters-won-war

Schulzinger, Robert D. "The Impact of Suez on United States Middle East Policy, 1957–1958." The Suez-Sinai Crisis 1956: Retrospective and Reappraisal. Ed. Selwyn Ilan Troen and Moshe Shemesh. London: Frank Cass & Co., 1990: 189-199.

Wallace, Williams, and Christopher Phillips. "Reassessing the Special Relationship." International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-), Vol. 85, No. 2 (Mar., 2009), pp. 263-284.

Wapshott, Nicholas. *Ronald Reagan and Margaret Thatcher: A Political Marriage*. New York/Toronto/London: Sentinel/ Penguin, 2007

Weeks, Albert L. *Russia's Life-Saver: Lend-Lease Aid to the USSR in World War II.* Lanham / Boulder / New York/ Toronto/ Plymouth, UK: Lexington Books, 2010.

THE RELATION BETWEEN THE EUROPEAN UNION WITH AFRICA AND AN ANALYSIS OF THE SANCTIONS IMPOSED BY THE EU ON ZIMBABWE IN THE MILLENNIUM

Dr. SILVIU GABRIEL BARBU - senior lecturer Transilvania University Brasov

RAVEENA PARBHOO - master student Româno-Americană University Bucharest

Abstract: This article will look at the relationship between the European Union and Africa which gained momentum in the 21st century. This paper will focus on Zimbabwe's experience and will analyse how the country has been affected by sanctions that was imposed by the EU and will view its effectiveness as a law of enforcement tool. The sanctions imposed on Zimbabwe was introduced in response to the political violence, human rights abuses, rule of law violations and the deteriorating democratic standards that followed the escalating violence in the country. These sanctions gave the EU the capacity to compel policy changes in developing countries and to persuade specific nations that were being affected to change their behaviour. The restrictive measures of the EU have increased in the 21st century in response to certain events taking place around the world. Sanctions has come across as a penalty imposed to ensure compliance with the law. Positive results would only arise if positive actions towards these extreme measures are placed on those countries.

Keywords: Sanctions, European Union, Africa, Effectiveness, Impact, Zimbabwe, International Law, Law Enforcement, Policies.

INTRODUCTION

In international relations, economic sanctions is a very important subject that has an impact on various levels when imposed on a country. It has become a common headline on the news and the effectiveness of this subject has become an open question that needs quick reactions, as it is only then that sanctions will bring about a change to an environment that is aiming for a positive result. Economic sanctions in relation to international law are debatable and open different perspectives and tensions in the international arena. The relationship between the European Union and Africa gained momentum in the 21st century by adopting the Cotonou Partnership Agreement and by organising the first EU- Africa Summit in Cairo in the Millennium. The year 2000 laid a foundation that created a joint Africa-EU Strategy that aimed to close the relationship gap between each other and planned to achieve a shared interest based on a partnership of equals.

Strengthening of governance, respecting human rights as well as building strong and effective institutions are all responsibilities that nations in Africa need to take into consideration and build on. These are responsibilities that the EU keeps an eye on, in case nations are not complying with (Karel De Gucht, 2009). The EU has 42 sanctions programmes in place. This makes it the world's second-most active user of restrictive measures, after the US. The EU continues to toughen and refine its sanctions toolbox towards underdeveloped nations. Zimbabwe has been in an economic, political and social crisis since the turn of the 21st century. Even though the European Union has provided development assistance to Zimbabwe since its independence in 1980, certain measures were taken to sharpen its targeted sanctions against Zimbabwe. Sanction against the country's regime has been placed for several years as there has been a lot of violations on the travel ban as well as financial restrictions that have weakened the general effectiveness of what the sanction was aiming to achieve. It has been extensively used throughout history to achieve political objectives within a country.

THE EUROPEAN UNION'S PARTNERSHIP WITH AFRICA

Both Europe and Africa have had very close historical and geographical ties. The Africa-EU Partnership is a formal channel through which Europe and the African continent work together with common goals. This partnership is based on the joint Africa-EU Strategy (The Africa-EU Partnership, 2019). The partnership strives to bring both Europe and Africa together through strengthening economic cooperation, this continental approach is an instrument of political dialog and cooperation between Europe and African countries.

The relationship between the two is based on the Cotonou Agreement and EU-Africa's main goal was based on achieving the Millennium Development Goals, promoting sustainable development, human security, effective governance, inclusive growth and political stability in Africa. The partnership aimed at building a peaceful, safe and secure environment (European Union External Action, 2016). The European Union has different objectives regarding the integration of Africa into the global economy. The need was not only to provide support but to bring about the compliance of the EU rules, regulations, standards, aid for trade as well as the environment and climate policies. With Africa being an important source of raw materials, it has become an important interest to the European Economic Community (EEC) as provides an opportunity to cement their relationship with Africa in order to pursue a pooled production model and assist in eliminating any threat of war among its members. According to European Union External Action (2016) in 2014, Brussels held the 4th EU-

Africa Summit that set objectives to achieve, which leaders agreed to implement and improve. The five key areas for joint action were discussed. These were:

1. Peace and security
2. Democracy, good governance, and human rights
3. Human development
4. Sustainable and inclusive development and growth, continental integration
5. Global and emerging issues

THE COTONOU AGREEMENT

The key elements of the Cotonou Agreement (CA) which was signed in 2000, focused on the respect for human rights, democratic principles and the rule of law which had been stipulated in Article 9 to reinforce all EU's policies. This agreement was the most comprehensive partnership between EU and 79 developing countries which were from Africa, the Caribbean and the Pacific (ACP). This included Zimbabwe as well as the EU and its 28 Member States (EEAS, 2016). The three fundamental principles of the partnership were political relations, trade, and development cooperation. The CA framework was meant to cover a period of 20 years from 2000 to 2020 (Babarinde & Faber 2004: 35). The Cotonou Agreement aimed to provide the basic structure that would pursue future relations and focused on the Cairo process to culminate into the 2007 joint Africa-EU Strategy. The strategy would be more purpose-driven and would address the most pertinent issues on EU-Africa relations. The CA has become a revolutionary approach to the Africa–EU relations. The leaders of Zimbabwe in the last three years of the 20th Century demonstrated to the EU that they were not following the rule of law. The principles of democracy and human rights were violated and as a result, in October 2001 the EU Foreign Ministers decided to invoke Article 96 of the Cotonou Agreement. The strategic objectives of the agreement on the EU's development cooperation with Zimbabwe were aimed to reduce and eventually eradicate poverty and support peace and stability within the nation.

THE EUROPEAN UNION'S RELATIONSHIP WITH ZIMBABWE

Zimbabwe at the turn of the new millennium had received widespread disapproval from the European Union, particularly following the abandonment of the Structural Adjustment Programmes. The image that had been portrayed of Zimbabwe had been based on reports of violence, instability and, abandonment of the rule of law, which had created a serious

challenge to modern developments on democracy and human rights. The relationship that The European Union has had with Zimbabwe started in 1982 and was governed by the ACP-EU Partnership Agreement.

The relations between Zimbabwe and the EU are subjected to the respect and the commitment of the Cotonou Agreement by Zimbabwe (EEAS, 2016). The values and principles contained in Zimbabwe's Constitution represent a progressive element in which the European Union would offer its future support. Trade was an important catalyst for the growth of the economy and would help to reduce poverty in the county. This resulted in the EU becoming Zimbabwe's third major trading partner (National Indicative Programme 2014-2020). The role of EU Aid was focused on economic restructuring and political issues which were a mutual concern for them both and it encompassed a regular assessment of developments.

Restrictive measures placed on Zimbabwe impacted the country at the beginning of 2002, due to the unstable situation being presented by the escalation of violence and intimidation of political opponents which affected people in the country. The Council of the EU expressed serious concerns about legislation in Zimbabwe which violated the right to freedom of speech, peaceful assembly and association as well as and legislation to regulate the media. The Government of Zimbabwe continued to engage in serious violations of human rights. With all this in mind, the Council of the EU imposed an embargo on arms and equipment, travel restrictions as well as an asset freeze. In 2008, the Council of the EU strengthened the restrictive measures in relation to the violence organised and committed by the Zimbabwean authorities during the presidential election campaign of 2008, which turned the election into a denial of democracy (EU Program ZWE, 2019).

BENCHMARKS ON ZIMBABWE

In 2002 restrictive measures against Zimbabwe were first introduced in relation to the situation in the country. The EU identified several benchmarks for Zimbabwe to meet, these included short term and medium-term measures. The short term measures included the ending of political intimidation and violence, restoring democratic values, freedom of mass media, removing all obstacles currently delaying the provision of humanitarian rights, food assistance by International NGOs and lastly to review the land reform process with full United Nation Development Programme (UNDP) participation (Houses of the Oireachtas 2003). The European Union's foreign policy can be analysed as a case of trying to construct its normative powers worldwide. Normative power is understood as a process whereby the

EU promotes its norms, such as human rights, democracy, rule of law and environmental protection. The EU-Africa relationship provides a framework of understanding how the EU is using its normative powers through empowering others while endeavouring to promote its core values internationally (Scheipers Sibylle and Sicurelli Daniela 2008).

The medium-term measures that needed to be undertaken by the Government of Zimbabwe included introducing several proposals to parliament, that would re-dress the situation given to the Southern Africa Development Community (SADC), which is the premier regional organisation in Southern Africa. In doing so, the EU aims to generate a greater understanding in Southern Africa, using the principles behind the decision made by the EU to impose sanctions on the Government of Zimbabwe and to refute inaccurate statements made by the Government (Houses of the Oireachtas 2003).

Despite the difficulties, the EU never imposed what can be described as 'trade sanctions' on Zimbabwe. The country went ahead and signed an Economic Partnership (EPA) in 2009, which was ratified and enforced in May 2012 and only after the period of hyperinflation in 2008 did trade between the EU and Zimbabwe pick up again (EEAS, 2016).

The economic situation in Zimbabwe has been deteriorating from the end of the last century till the present day. The government of Zimbabwe faced several difficult economic problems, a large external debt burden and a high rate of unemployment. 2000 brought about many big changes, Zimbabwe embarked on the fast track land reform programme that saw the eviction of white farmers without notice and in many cases done in a violent way. This strained Zimbabwe's relationship with the western countries and resulted in the cutting of aid to Zimbabwe (Zwizwai, B. 2007). EU foreign policy towards Zimbabwe has revolved around the need to see a functioning democracy and the practice of good governance in the interest of not only to the Zimbabwean people but also in the overall cooperation as agreed by the Code of Agreement of the EU-ACP partnership.

PRINCIPLES OF EU SANCTIONS ON ZIMBABWE

The sanction policy of the EU aims to maintain and restore international peace and security together with the principles of the United Nation Charter and their foreign and security policy. Sanctions have become a central element of the EU's policy. EU sanctions were divided into the following types of measures, arms embargoes, trade sanctions, financial sanctions, flight bans, restriction of admission, diplomatic sanctions, a boycott of sports and cultural events as well as the suspension of co-operation. The purpose of imposing extreme

measures on developing nations is to restore the status quo and to establish and enforce an international standard by applying pressure on a state to take a different course of action that will create a positive impact within the borders of their nation (Russell, M. 2018).

The most widely used sanction policy measures used on Zimbabwe are asset freezes which blocks' the country from accessing bank accounts and investments held in the EU. This policy is combined with visa bans which prevents them from entering EU territory. Arms exports are another restrictive measure imposed on Zimbabwe that prohibits other nations to export arms and materials to the country. Technical and financial assistance services that fall under this measure are also prohibited. The arms embargo was implemented to restrict any military material flowing into Zimbabwe. Restriction on equipment used for internal repression prohibits exports of equipment that might be used for internal repression to Zimbabwe and lastly the restriction on admission measure allows all member stated to enforce travel restrictions on the country listed in Annex 1 of Council Decision 2011/101/CFSP (EU Sanctions Map, 2019). These measures that have little overall economic effect, but which still make an impact when imposed and have a considerable effect as the EU is the world's biggest trading power. That impact is hard to quantify, given that sanctions are only one of many factors influencing a country's economy. The declared purpose of sanctions is to achieve change and an absence of change does not mean they have necessarily failed, even when certain nations cannot be persuaded to change their behaviour. Sanctions can at least constrain their capacity to cause harm.

THE OBJECTIVES OF SANCTIONS

- To protect the common values, independence and integrity of the Union
- To strengthen the Union's security in all areas and directions
- To create peacekeeping and international security
- To build the development of democracy and the rule of law, respect for human rights and fundamental freedoms.

EU sanctions first imposed on Zimbabwe in 2002 was done to send a clear message condemning the misrule, to build pressure for reform and to avoid further suffering of ordinary Zimbabweans. The key objective of the use of restrictive measures was to urge Zimbabwe to reject policies that lead to the suppression of human rights and would lead a way to freedom of expression and good governance.

SANCTIONS ON ZIMBABWE

Political violence in Zimbabwe continued while the state agricultural extension service started to formalise the land reform in early 2001. According to Human Rights Watch, an estimated minimum of 100 000 households had been forced to leave their homes by the end of 2001. The EU started to voice their concern over human rights abuses during the land reform and whether Zimbabwe fulfilled the criteria of the Cotonou Agreement in October 2001 (Chaumba, Scoones and Wolmer 2003, Eriksson 2004). Apart from the escalating political violence and lack of respect for property, the EU voiced concern again over the level of media freedom allowed and the administration of the upcoming Presidential elections. Relations deteriorated in February after Zimbabwe refused to renew the visa of one of the leaders of the EU Election Observer Missions and on 18 February 2002, sanctions were imposed. Targeted measures aimed at travel and financial assets were imposed against the Mugabe leadership as well as an arms embargo including materials that could be used for internal repression (Chaumba, Scoones and Wolmer 2003, Eriksson 2004). Sanctions were imposed on certain members of Zimbabwe's leaders and their spouses after pulling the EU election observer team out of Zimbabwe in February 2002 (The European Union, Council Regulation (EC) No 310/2002 on 18 February 2002).

The European Union aid to Zimbabwe was largely governed by the structural power patterns. The EU took the opportunity to intervene and influence the socio-political and economic life of the Zimbabwean State. On July 22nd 2002, the EU Council meeting in Brussels upgraded the sanctions on Zimbabwe by targeting 35 Zimbabwean leaders and on an annual basis new names were to be added to the list if no change was seen. Just before the presidential elections in 2002, the EU member states felt an urge to act, they implemented a travel ban and financial restrictions against twenty people, including late President Mugabe. The Council of the European Union imposed restrictive measures against individuals and companies that were considered responsible for human rights violations in the country (EEAS, 2016).

It was through project support that the EU was able to control indirectly the direction and pattern of Zimbabwe's development process through the country's development programmes. Between the years 2000 and 2008, the EU agenda was mainly based on regime change and by its support of opposition political parties and civil society groups. The EU openly and secretly provided financial support to various civil society groups to help bring about change. Zimbabwe's high need for foreign assistance translated itself into an almost total surrender of national sovereignty (Herbert, G 2009).

The sanctions on Zimbabwe contributed to a high rate of inflation and a high level of unemployment in the formal sector. For people to survive the difficult economic situation, families had to devise strategies to survive to get through each day. People had no other choice but to sell family assets, reduce household expenses on food and at times decisions were made for families to cancel the school enrolment of their children. In some cases, children dropped out of school completely to join street begging and prostitution. It was such actions that lead to an increase in social crimes such as child abuse, illegal smuggling and child abandonment. The level of social vices increased and was due to the economic implosion in which the force of sanctions did not help the environment.

The Zimbabwean crisis remains unsolved despite being imposed by sanctions, and it has shown that the people in high positions that have the power to make decisions, seem to lack interest in making real progress towards a democratic and economic renewal of Zimbabwe. In 2010 SADC urged the EU to lift its sanctions against Zimbabwe in order to help the unity of the government. Instead of withdrawing the measures, the EU and the US maintained their sanctions and even extended them on the claim that Zimbabwe's human rights situation and the democratic performance had not improved (Grebe 2010: 23-24). The decision of the EU to maintain its sanctions against Zimbabwe was worrisome for the people living within the borders of the country, as living in Zimbabwe has become a struggle. On the 18th of August 2019 the new SADC Chairman, President John Magufuli, had appealed to the international community to eliminate sanctions against Zimbabwe. He explained that the country had turned a new page and has been waiting to move forward with help and support (Mugarula F, 2019).

The problems that face Zimbabwe affected all countries in the region as decisions made and actions taken had a domino effect. According to the Tanzanian Head of State, Zimbabwe had been under sanctions for years and he states that the world needs to understand that when a hand is chopped off, the whole body gets affected and therefore the problems that happen within a nation have a multiple effects on neighbouring countries (Oteng, E 2008). In response to everything that the EU has thrown at Zimbabwe, they still stand their ground in defending their actions without bowing down to the demands and threats from the EU.

EU'S POSITIVE IMPACT ON ZIMBABWE

Between 2010 and 2015 EU'S major contribution in Zimbabwe was in the health and agriculture sector. More than 600,000 people were assisted in order to boost agricultural

development which in turn created jobs and supported vulnerable communities. Between 2015-2016 the EU and the Member States came together and contributed a total of €118 million to assist over 2 million of the most vulnerable areas in Zimbabwe, supporting them with food assistance, water, sanitation and nutrition (Chigono, 2010: 1-6). The Water facility initiative of €11 million was developed from 2011 to 2017 and benefited 500,000 people in 2,000 villages around the country. This initiative contributed to improving access to adequate quantity and quality of water, toilet facilities for households, schools and clinics in order to improve the hygiene practices in the communities. Since 2011 the EU supported the capacities and the independence of the Zimbabwe Human Rights Commission (Chigono, 2010: 1-6). The EU continues to provide humanitarian, development assistance and food aid though on a smaller scale than before.

CONCLUSION

Since the beginning, the European Union has always been present with humanitarian and development programmes in its relationship with Zimbabwe. The sanctions that were placed on Zimbabwe by the EU were due to the concerns of the economic environment and the intense situation of the country. The policies placed on Zimbabwe made a huge impact, it restricted the freedom to operate at an international level, freezing bank accounts held in EU financial institutions and banning the sale of arms and instruments of repression. Zimbabwe is a very good example of how extreme measures can be taken into action if communication and implementation is not a two-way street. Imposing extreme measures is a harsh way of helping a nation in the long run, as it makes them aware and grabs the attention to their actions on the current situation that they are facing. The European Union is strongly committed to the welfare of the Zimbabwean people but considering the whole situation, sanctions on Zimbabwe lacked the capacity to resolve the conflict in the country and instead have created more suffering for the general population who live there. The European Union reiterates its wish to see the Zimbabwean authorities work with the opposition and civil society, to develop a constructive dialogue respecting the rights of everyone and they confirm its willingness to cooperate with all Zimbabweans who accept these principles. These extreme measures have not improved the environment in Zimbabwe as the economic situation continues to escalate in the year 2019.

REFERENCES

Karel De Gucht Progress 2009. Challenges and prospects for the EU-South Africa Partnership Available at: https://europa.eu/rapid/press-release_SPEECH-09-381_en.htm?locale=en. Accessed on 1 October 2019.

MEMO/18/2961, 2019 The EU's long standing development cooperation with Zimbabwe Available at: https://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-18-2961_en.htm. Accessed on 1 October 2019.

Houses of the Oireachtas. 2003. EU Affairs. Available at: https://www.oireachtas.ie/en/debates/debate/dail/2003-10-01/72/ Accessed on 1 October 2019.

EEAS, 2016. Zimbabwe and the EU. Available at: https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/1867/ Accessed on 2 October 2019.

DCAF. 2019. Zimbabwe SSR Background note. Available at: https://issat.dcaf.ch/Learn/Resource-Library2/Country-Profiles/Zimbabwe-SSR-Background-Note. Accessed on 5 October 2019.

Herbert, G. 2009 AN ANALYSIS OF EUROPEAN UNION (EU) AID TO ZIMBABWE FROM 1980 TO 2000 Available at: https://pdfs.semanticscholar.org/bb1f/b1e450815d95c146377bddfecde5ac376259.pdf. Accessed on 9 October 2019.

GREBE, J. 2010. "And They are Still Targeting: Assessing the Effectiveness of Targeted Sanctions against Zimbabwe," Africa Spectrum, Vol. 45, No. 1, pp. 3- 2

National indicative programme 2014-2020 Available at: https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/nip_eu_version_unsigned_en_0.pdf Accessed on 8 October 2019.

Florence, M. 2019 Tanzania Daily News (Dar es Salaam). Available at: https://allafrica.com/stories/201908180035.html Accessed on 6 October 2019.

Oteng, E 2008 SADC urges US, EU to lift Zimbabwe sanctions. Available at: https://www.africanews.com/2019/08/18/sadc-urges-us-eu-to-lift-zimbabwe-sanction/ Accessed on 1 October 2019.

EU Program ZWE, 2019. Specification Restrictive measures against Zimbabwe Page 90/92

Chaumba, J. Scoones, I and Womer, W. 2003. "From jambanja to planning: the reassertion of technocracy in land reform in south-eastern Zimbabwe." Journal of Modern African Studies 41, 4: 533-554.

Scheipers, S and Sicurelli, D. 2008. Empowering Africa: normative power in EU-Africa relations‖ Journal of European Public Policy Pg 607-623

Farrell, M. 2009. EU policy towards other regions: policy learning in the external promotion of regional integration Journal of European Public Policy Pg 1165 – 1184

Babarinde, O., and Faber, G. 2004. From Lomé to Cotonou: Business as Usual? European Foreign Affairs Review 9, pp. 27-27.

European Union, 1999. Elements of a demarche carried out by the EU Troika Heads of Mission in Harare on 27 January 1999. Available at: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/PRES_99_29

European Union External Action. 2016. Available at: https://eeas.europa.eu/regions/africa/328/africa-and-eu_en

The Africa-EU Partnership.2019. Available at: https://www.africa-eu-partnership.org/en/partnership-and-joint-africa-eu-strategy

Russell, M. 2018 EPRS European Parliamentary Research Service. Available at: http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2018/621870/EPRS_BRI(2018)621870_EN.pdf
EU Sanctions Map. 2019. Available at: https://www.sanctionsmap.eu/#/main
The European Union, Council Regulation (EC) No 310/2002. February 2002. Available at: https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/b781168a-6b70-4d02-9f22-7d26cbadba70/language-en